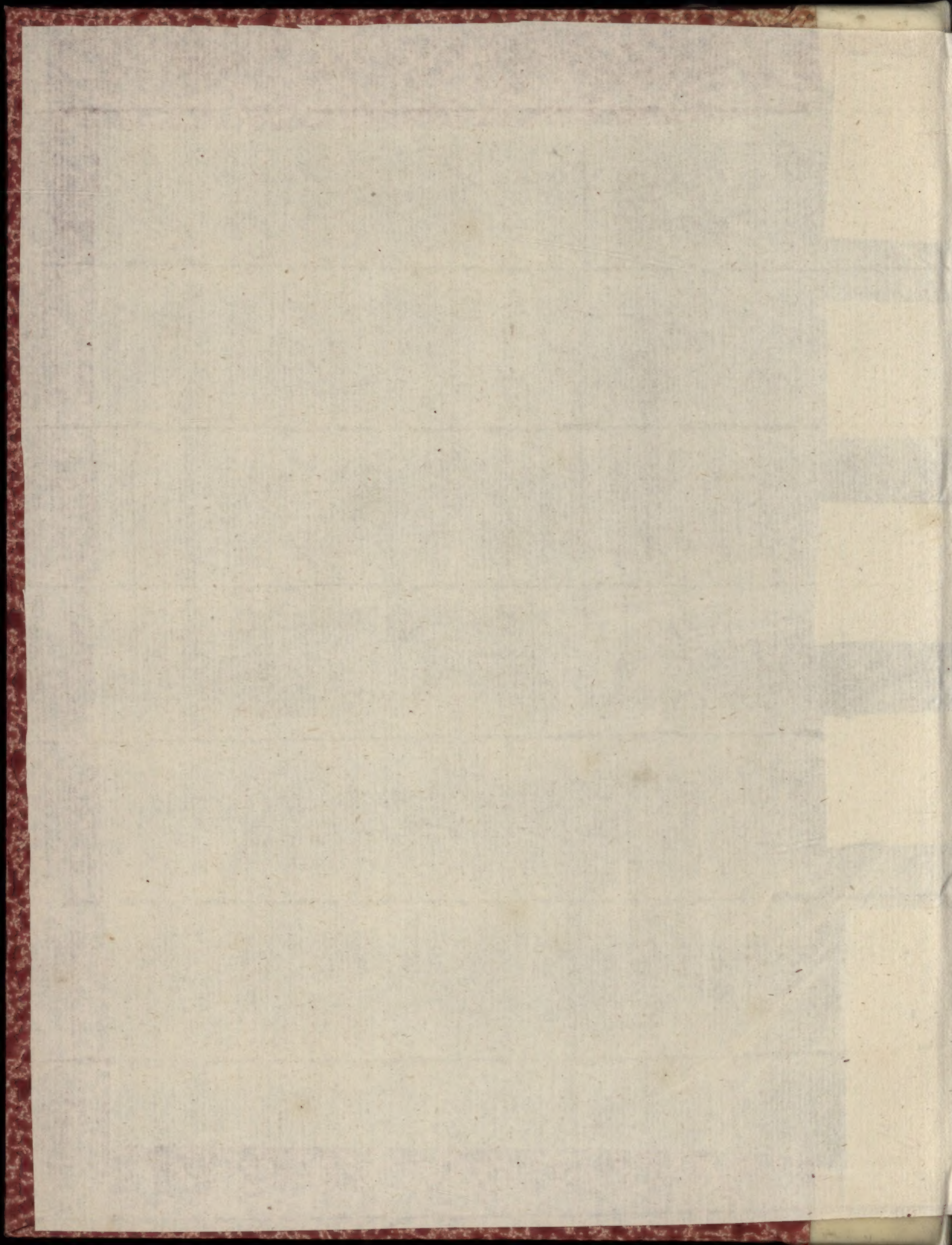

Beschrijvinge der Stad

LEYDEN.

Inhoudende

[illegible] den voortgang / ende den wasdom der [illegible] de stichtingen van de Kercken, Cloosteren, Gast- [illegible] ende andere publijcque gestichten, &c. [illegible] de [illegible] van de Academie, en de Collegien Theol.

Mitsgaders

[illegible] van alle de Belegeringen, ende Aenslagen, die de [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] met [illegible] Caerten ende Figueren.

[illegible] uyt verscheyden Schriften ende Papieren by [illegible] ende beschreven door I. I. Orlers.

TOT LEYDEN,

[illegible] Orlers [illegible]

Beſchrijvinge der Stad
LEYDEN.
Inhoudende

'tBegin/den voortgang/ende den waſdom der ſelver: de ſtichtinghe van de Kercken, Clooſteren, Gaſthuyſen, ende andere Publijcque geſtichten/&c: deſgelijcx de oprechtinge van de Academie, eñ de Collegien Theol.

Mitſgaders

Verhael van alle de Belegeringen, ende Aenſlagen, die de ſelve Stad zedert den Jaere 1203 geleden heeft.

Inſonderheyt

Hiſtoriale Beſchrijvinge vande laetſte ſtrenge Belegeringe ende ongehoorde Verloſſinge/geſchiet Anno 1574.

Verciert met verſcheyden Caerten ende Figuren.

Met groote moeyten/uyt verſcheyden Schriften ende Papieren by een vergadert/ ende beſchreven door I. I. ORLERS.

TOT LEYDEN,
By Henrick Haeſtens/ Jan Orlers/ende Jan Maire.
ANNO CIↃ. IↃC. XIIII.

1614

Voor-reden.

Vanden Auteur tot de Lesers.

DAt alle Volckeren ende Natien (waerde Lesers) vande gantsche werelt tot allen tijden Genegentheyt/lust ende begeerte gehadt hebben/omme haer lieve Vaderland ende Gebooꝛt-plaetsen te roemen/te prijsen ende te verheffen; bewijsen genoechsaem (sonder verdere ghetuychenissen van iemant anders te lenen) de menichvuldige Eerdichten/Schꝛiften ende Boecken/de welcke sy tot lof der selver geschꝛeven ende achtergelaten hebben: eñ daeromme heeft dē alder welspꝛeeckensten M.T.Cicero wel ende te recht geseyt/dat een Mensche geboꝛen ende inde werelt gekomen is/om drie saecken wille: om hem selven/om sijne Vꝛienden/ende Vaderlandt. Ende vooꝛwaer/de Reden ende Billickheyt vereysschen ende gebieden sulcx. Want wat isser redeliker/eerlicker ende billicker? dan dat een yegelic die Plaetsen/Steden ende Personen/looft/pꝛijst/eñ in eeren houdet/waerinne ende dooꝛ de welcke sy Luyden naest God inde Werelt gekomen/opgevoedet/onderwesen/onderhoudē/naer goede eñ billicke wetten geregeert/haer welvaren gevoꝛdert/eyndelick beschut ende beschermt werden/van alle het ghene haer dooꝛ de moetwillige handen van hare vyanden ende alle eervergetene menschen soude mogē aengedaen werden. Vooꝛwaer die sulcx noch bekennen/noch te naer komen willen/die behooꝛen als ondanckbare menschē/buyten alle eerlicke Vergaderingen ende Gemeenten uytgesloten eñ gestoten te werden: ende dat met goede redenen. Dit alsoo wesende/so hebbe ick mijn selven verplicht gevonden/omme mijne Vaderlicke Stad Leyden/naer het verstant eñ de wijsheyt die ic vanden gever aller goeder gaven ontfangen hebbe/te beschꝛijven/te loven eñ pꝛijsen/gelijck u. l. uyt dese tegenwooꝛdige Beschꝛij-

vinge sien ende lesen kont. Ick hadde wel verhoopt / dat sulcx by yemant anders van onse mede Burgeren meerder geleertheyt hebbende/over langen tijt soude geschiet hebben: Maer te vergeeffs. Tis waer/den hoochgeleerden Hoornaer D. Hadrianus Iunius, ende den Italiaenschen L. Guicciardin, hebben beyde in haer Boecken de Stadt Leyden gedacht eñ beschreven: Maer haere beschrijvinge is geheel cort/eñ daer inne ontbreecken seer vele nootsakelickē dingen/omme die volcomentlicken naer haere waerde ende behooren / haer verdienden loff te geven:gelijc ic mede niet en doe. Maer ic wensche dat ic door desen mijnen arbeyd ende moeyten/ de welcke ic als een rouw ongevylt Yser int licht brenge / andere kloecke verstanden sal bewegen/uytlocken/opweckē/ja tergen/dat sy tot loff van ons Palladijns Leyden haere geleerde Pennen sullen inde hand nemen/omme de selve alsoo te beschrijven/dat door haere schriften den loff ende de vermaertheyt der selver alsoo mach bewaert werden / dat sy nimmermeer inde helsche vloet van vergetenheyt verdroncken: ofte door de Tijt ende de Nijt/ (twee de aldergrootste vyanden vande Gedachtenisse eñ Fame/) en mogen verslondē werden! Een van mijn alder waertste vriendē/ ende een groot beminder van het Leytsche welvaeren / hadde sulcx over eenige Jaeren wel voorgenomen / ende alrede van eenige saecken een kleyn ruych bewerp gemaeckt ende op de Persse gebracht: Maer hy is door de alvernielende doot/ al eer hy sulcx heeft konnen voltrecken / wechgeruckt eñ gestorven: welcke beginselē beneffens vele eñ verscheyden andere stucken ende papieren by d'een ende d'ander gemaeckt wesende (die mijn by verscheyden goede vrienden behandicht syn) hier ende daer/ waer sulcx te passe quam ingevoecht zijn/ gelijckmen tot verscheyden plaetsen aengewesen sal vinden. Ick hebbe dese mijne Beschrijvinge verdeelt in twee Generale Boecken ofte Delen/ ende elc Boeck wederom in eenige onderscheyden Delen ende Capittelen. In het eerste handele ick van Leydens

plaetse/

plaetse/begin/voortgang/vergrootingen/verdelingen: tsy in Parochien/Bonnē/Gebuyrten ofte Straten: daer naer spreecke ic vande Stichtinge vande Kercken/ Conventen eñ Godshuysen/ als de Gasthuysen/ 'tweeshuys/ eñ andere Publijcque plaetsen. Dit gedaen hebbēde/verhael ic de oprechtinge vande Academiæ, eñ beyde de Collegien S.S. Theologiæ: Ten laetsten maeck ic een verhael vande oude Leytsche ende huydendaechsche Draperyen/eñ andere Neringen: ende verscheyden andere saecken / de welcke 8 bladen achterwaerts in dese Beschrijvinge int lange verhaelt staen. In het tweede hebbe ick verhandelt/ gestelt ende verhaelt / tgene dat de Stad Leyden sedert den Jaere 1203/ totten tegenwoordigē Jaere 1614/door Belegeringen/aenslagen/ overrompelingen / (tsy van buyten ofte van binnen) geleden ende uytgestaen heeft: Insonderheyd hebbe ic de laetste strenge Belegeringe ende ongehoorde verlossinge so wijtlopich verhaelt eñ beschreven/als ick die hebbe konnen versamelen uyt enige gedruckte Boecxkens/ Cronijcken/andere geschreven stucken ende papieren / so van den seer Eedelen eñ wytvermaerden Heer/mijn Heer van Noortwijck/ Jonckheer Ian van der Does, inde voorschreven Belegeringe cloeck ende wacker Capiteyn eñ Regeerder geweest hebbende/als eenige andere: de welcke mijn van mijn waerde vriend den hoochgeleerden D. Petrus Scriverius behandicht sijn: die mijn in dese Beschrijvinge tot verscheyden plaetsen eñ tijden met raet eñ daet by gestaen ende geholpen heeft. Het hadde mijn lief eñ aengenaem geweest / dat ic enige saken wat klaerder ende volcomentlicker hadde mogen beschrijven ende verhalen: Maer wat vlijt ende naersticheyd ick angewent hebbe om meerdere te mogen vercrigen/is alles te vergeeffs geweest: Also dat ic genootsaeckt geweest hebbe vande noot een deucht te maecken/ ende moeten roepen mette riemen die ick gevonden hebbe. Ick weet ende ben verseeckert / dat desen mijnen arbeydt / de welcke ick met so vele moeyten by een versamelt/

endẽ opgesocht hebbe / van vele ende verscheyden partijdige Menschen/gelastert/veracht/ beschimpt eñ bespottet sal werden: Maer soude ic om sodanige bespotters willen/desen mijnẽ arbeyt te rugge houden? ofte soude ic mijn/om haer verachtẽs wille in mijn goet voornemen laeten verhinderen? In generley wijse. Want 'tgene ic gedaen hebbe is eerlic / redelic ende billick/voor alle menschen. Maer sodanige partydige Lesers/ bidde ic/ dat sy haer verstand ende wijsheyt twelc sy van God almachtich ontfangen hebben/ niet en misbruycken omme de fauten ende mislagen van andere (minder geleertheydt als sy hebbende) die sy door quade onderrechtinge ofte anderssints souden mogen gedaen ofte begaen hebben / te beschimpen / te lasteren eñ te schelden? Maer dat sy gelijc ick te vooren geseyt/ gewenst/ende begeert hebbe/selfs de Penne inde hand nemen/ ende yet meerders eñ beters maecken. Wat isser doch lichter om doen als iemandts daden ofte arbeydt te verachten? Maer de verbeteringe valt swaerder. Wie is so onervaeren inde werelt/die niet en weet dat in alle menschelicke dingen de volmaecktheydt ontbreeckt? wie heeft opt enich schrift ofte boeck vande alder geleertste gesien dat onberispelick was? voorwar niemandt. Maer ghy o waerde onpartiidige Lesers/ ende liefhebbers van onse Stad Leyden / om welckers wille ick desen arbeyd gedaen hebbe: Leest eñ herleest de selve met een goede genegentheydt: eñ vermaeckt u inde selvige/vint ghy yet dat berispens waerdich is / gaet sulcx verby/ gedenckt dat ick een Mensche sy/ende syt verseeckert/dat ic hier inne so veel gedaen hebbe als ick vermocht: waerboven niemant verbonden is. Neemt mijnẽ arbeyt in goede. God die de gantsche werelt met alle dat daer inne is regiert eñ stiert naer sijn allerheylichsten wille/ die wil u ende uwe gantsche handelinge daer toe stieren ende leyden/ dat wy gesamenlijc in vrede ende Godsalicheyd mogen groeyen ende bloeyen. Geschreven in de Stad Leyden desen 8. Mey / wesende ons Heeren Hemelvaerts dach. Inden Jaere 1614.

AEN LEYDEN,

Vytgegeven met zijn beschrijvinge

door

IAN ORLERS,

Borger der selver Stadt.

O Nymphe groot van naem, onwinbaer in het strijden,
Bemint wel eer van Mars, maer doch in onse tijden
Apolloos liefste kindt, om dat ghy met u bloet
Gekocht hebt en betaelt de maechdelicke vloet:
Met honger hebt verdient de susters alle negen
Van Phœbus, die nu sijn de moeders van den segen
Daer ghy u in beuindt: en hebben u bereyt
Op dat ghy niet en sterft, den loon van Eeuwicheyt:
Doen klincken ouer al, van daer de gulde straelen
Der Sonne kijcken uyt, tot daer zy neder daelen
En wijcken voor de nacht, daer t'aerdrijck is bequaem
Om menschen op te voen, ô Leyden, uwen naem:
O moeder van soo veel onsterfelicke helden,
Die ghy voet met u borst, en die u nu vergelden
V droefheyt, uwen noot: vergeten doen u leet,
Afwasschen bey te saem u traenen en u sweet:
Laet toch u aensicht sien, laet uwen Ryn opsteken,
Den kop becleet met riet, die niet en heeft geweken,
Voor al des Vyants macht: maer altijt hooger rees,
Geuoet met menschen bloet, gespijst met Spaniaerts vlees.
En dat hy vry vertel (wie kan het beter weten?)
Wie ghy te vooren waert, en hoe ghy nu geseten
In oueruloet en vreucht, in paeys en soete rust,
In alle konsten hebt en spraecken uwen lust.
Al wat te Roomen was, al wat de Griecken waeren,
Seer wijs en trots daer by, dat hebt ghy doen vergaeren.
De Iode, de Chaldeeu, en half den Indiaen,
De Moor, den Arabier, wordt binnen u verstaen.

Te wyle

AEN LEYDEN.

Te wyle dat Nassou ginck donderen beneuen
De tacken van de Maes, het aerdtrijck dede beuen,
Soo hebt ghy sonder vrees den wytuermaerden helt
Van Brennus neergedaelt,doen komen,en gestelt
Tot spijt van de Maraen: een baecken voor de volcken,
Het licht van onsen tijdt, den aerent in de wolcken.
Die vol van hemels vier en van Apolloos nat,
Vlooch altijdt in de locht, op d'aerde noeyt en sat.
Ghy sijt om zyne wil gegaen uyt uwe paelen,
En om u ionge ieucht te stieren hem gaen haelen.
De Fransman heeft bekent, dat ghy doen hebt gerooft
De peerel van sijn landt, de kroone van zijn hooft.
Ghy hebt daer by geuoecht veel sielen die berennen
De baene van de deucht, doorsnijden met haer pennen
De tanden van de doot: verslyten met haer wijt
En seer beroemt verstandt, den angel van den tijdt.
Hoe haesten wy dus seer? ick bidde laet ons keeren,
En eerst u vromicheyt en kloecke daeden leeren.
Wat dat ghy hebt gedaen,gedwongen van de noot,
Int voorborch van der hel,int midden van de doot.
Den honger was in Stadt, de vyandt voor de wallen,
De moeder sach haer vrucht voor haere voeten vallen:
Zy selve menichmael, naer datse sonder broot,
Veel daegen was geweest,viel met haer kinders doot,
Noch hangend' aen de borst,noch besich om te buygen
Haer leden naer het werck,en geuend' haer te suygen.
O iammerlick gesicht! ghy hieldt in dese smert
Een yseren gemoet en een metaelen hert.
De liefde van het landt was krachtiger van binnen
Als die van buyten was. wie soude konnen winnen
De mensch die niet en vreest? al hadde de Maraen
Gans Spanien hier gebrocht, soo hadd' hy daer niet aen.
Gelijck de stercken leeu, wanneer hy wordt besloten
Van jaegers in het veldt,of in het lijf geschoten,
Dan roert hy eerst den steert,den oorspronck van zyn kracht,
Is stercker als te voor,versaemelt al zyn macht.
Zyn maene rijst om hooch, het schuym loopt van zyn tanden,
Zyn oogen zyn vol viers, en schynen hem te branden.

Hoe

Aen Leyden.

Hoe datmen hem besluyt, hoe datmen hem bespiet
En treft van alle kant, zijn hert en gevet niet.
Of als de wilde zee, naer dat zy vele daeghen
Gheterchtis van de windt, van buyen ende vlaeghen,
Indien zy van den dijck ghepertt wordt of het sandt,
Zy steygert in de locht, en vliecht tot op het landt.
Ghy zijt oock soo gheweest.tot dat de vloedt, de baeren,
Den hemel met ghewelt u selve quam bewaeren:
En dat Neptuni stroom met vreesselick ghewelt
Den Vyandt heeft te saem doen loopen uyt het veldt.
Waer was het snorcken doen? waer mocht Baldeus blijven
Met al zijn groote macht,en met zijn bitter schrijven?
Soo haest als Nereus quam ghewandelt, en gegaen
Den Spaniaert int ghemoet,hy liet zijn tenten staen.
Men sach den swarten hoop seer haestelick verschuyven.
Noch hebb' ick niet ghesyt. waer laet ick toch de duyven,
Die ghy ghesonden hebt, daermede dat ghy socht
Ghesloten van der aerdt, te klimmen door de locht?
Siet wat de Vrijheyt doet. het gaen dat was benomen,
Het vaeren was ghedaen,noch zijt ghy uytghekomen.
Geen schrift en mochter in. voor brieven was de padt
Ontnomen en beset.zy vloghen in de stadt.
Men secht dat Venus self haer vogels heeft ghesonden
Aen Ioncker vander Does, en dese vondt ghevonden.
Die zy met groote sorch bewaert heeft, van dien tijdt
Dat aldereerst van hem zijn Ida wert ghevrijt.
Hoe dickwils heeft zy Mars ghenomen in haer ermen,
Ghebeden dat hy wou de borgeren ontfermen?
Hoe menichmael heeft zy de waeghen, daer hy met
Vuyt Thracen wordt gevoert,doen houden en beset?
Al was hy schoon bebloet, en hadde seer verbolghen
Zijn dienaers neven hem,die hem ghestaedich volghen,
De Vrees, de Schricklicheyt, de Stoutheyt onbeducht,
Daer mede dat hy iaecht geel landen op de vlucht:
Zy ginck hem even wel de saecke noch vertooghen,
En haeren grooten noot: en wierp op hem twee ooghen,
Soo lodderlick soo soet, dat hy tot aen de grondt
Van zijn manaftich hert geraeckt wiert en ghewondt.

** Of soo

Of ſoo dat niet en was genoech om te bewegen,
Zy deder noch wat by, tot dat zy heeft verkregen
Het ghene zy verlocht. van daer is zy gegaen
By Thetis haer vriendin, en ſprack Neptunus aen.
Neptunus heeft terſtondt doen ſpannen in zijn peerden,
En met een groot gedruys gekomen op der eerden.
Hy nam de winden met tot hulp, en Triton blies
Soo lang op zijne ſchelp, tot dat het waeter wies.
Het waeter ſtoof om hooch, hy maeckte los zijn ſluyſen.
En opende zijn rijck. de Spaniaert ghinck verhuyſen,
Het was hem daer te nat. ſoo ſyt ghy los geraeckt,
En van het harde iock des Vyants vry gemaeckt.
Wat was dat eenen dach! Boiſot quam aengevaeren,
Gans Zeelandt vol van vreucht quam vliegen door de baeren.
Maetrooſt bepeckt, betart, liep by de vlaggen ſtaen,
Wierp ouer al zijn oog. het leger was gegaen.
Een van den rauwen hoop, van Amphitrites ſonen,
Die leven in het nat, en in de ſchepen wonen,
Hadd' in een Spaniaerts hert gebeten, en geſeyt,
Het vlees en is niet goet, zijn' honden voorgeleyt.
Marane loopt toch wech, en wacht u voor de Zeeuwen,
Laet Hollandt Hollandt ſyn. den hert veruolcht de leeuwen,
Het ſchaep veruolcht de wolf. gaet ſeker uyt de door,
Eer datmen u verſcheurt, keert naer u moeders ſchoot.
Vertelt haer dat ghy ſijt geweeſt in vreemde landen,
Al waermen Spaniaers vlees kan knauwen met de tanden,
En luſt heeft in haer bloet. maer ſiet toch dat ghy leert,
Wat dat ghy doet of laet, dat ghy niet weer en keert.
Soo haeſt het landt van Mars bevrijt was en ontſlaegen,
Quam Phœbus in zijn plaets. die hadd' in haer behaegen.
Minerua quam met hem. die hebben in de ſtadt
Geſtaedich van dien tijdt haer woninge gehadt.
Door haer is uyt het landt ontwetenheyt verdwenen,
En wetenſchap geteelt. O Nederlants Athenen,
O voeſter van verſtandt en kloecken geeſt. ô Son
Van wyſheyt ende konſt, ô Duytſchen Helicon.
Fonteyn van prijs en eer, ô herberch van de wijſen,
O woonplaets van de Faem, wie ſoude konnen prijſen,

De

Aen Leyden.

De glans van uwen lof ſo groot en breet? wie ſou
Afſchilderen u werck en koſtelick gebou?
Wie ſoud' u daeden cloeck de weerelt door verkonden,
En treffen met den geeſt? de man is nu gevonden:
Die met een grooten luſt, al wat verborgen lach,
En watmen van u weet, brengt tſaemen voor den dach.
Nu wert ghy wederom van vooren aen geboren,
En uwen oorſpronck ſelf, die lange was verloren,
Gevonden en verklaert. op datmen eewich leeſt,
Al waert dat ghy verghinckt, wie dat ghy zijt geweeſt.
De toorens gaen te niet, de muyren ende wallen
Verſlyten door den tijdt, de ſteenen die vervallen.
Maer dat de penne treckt, geholpen vant verſtandt,
Wort inder eewicheyt in s'menſchen hert geplant.

D. H.

AENSPRAECK

Aen de vermaerde Stad

LEYDEN.

O Leyden wel bebouwt : van graften, wallen, ſtraten,
En brugghen wel verſien lancks ſoo veel waetergaten:
Tot viermael toe vergroot. O peerel, daer met loff
De Vorſten van ons Landt ghehouden hebben hoff:
Hier ſchiep ſijn adem eerſt, die in ſijn ionghe daghen
Den ſtaff vant Roomſche Rijck betrouwet is te draghen:
Eliſa ſijn gemael heeft hier oock (ſoomen meent)
Van Floris haren ſoon in't kinder-bed gheſteent.
Veel Adels eerden u. en dat ghy placht te maecken
Was over al begeert en puijck gheacht van laecken.
O nering-rijcke Stad. O die met d'ijſ're hand
De Negen Suſt'ren hebt in u prieel gheplant.
Prieel, wel eer verſien met redelicke Wijſen,
En nae den tijdt gheleert : dat * Philips ſelfs moeſte prijſen,
Die Salomoni heeft een tempel toegewijt,
En u, ô Leyden, eerſt van rouwicheyt bevrijt.
Ter ſelfder plaetſe ſchier, daer nae twee hondert iaeren
De wijs Naſſauſche Vorſt ſijn Boecken dee vergaeren;
En ſey, tſa doet gemack. Ghy falyde Bagijn
Ontruymden hem de plaets, alſt anders niet mocht zijn.
Iae wis, 'tbehoorde ſoo. Die eerſt ſoo ſober droncken,
Dien wordt nu d'Heinſte born met ſtoopen toegeſchoncken:
Alſt waeter vanden Rijn, de Caballijnſche vloet
Hier griemelt, en daer me ſijn dorſt een yder boet.
Iae wis, 'tbehoorde ſoo. Die hier omtrent nu woonen,
Wat dat voor luyden zijn, ſy met haer ſchriften toonen.
Wat Griecken land oyt gaff en 'twijtberoemde Room,
Wat Iood en Arabier, dat draecht d'Orange boom.
Dees vruchten maecken dy vermaert in vreemde Landen,
En wort van verr' geert als Voeſter van verſtanden.
Daer nae u geven naem en ſoeten winſt daer by
Arachnes Vlaemſch ghetou en wolle drapery.

Koningh Willem tot Leyden gheboren An. 1229 den 14 Februar.

**Philippus de Leyden I. C. in libro De Reipub. cura. caſ. IX Vide infra pag. 19. & 249.*

V oudt-

V oudtheyt ſtreckt ſeer verr. Wie ſal ons doch oorkonden
Wie uwe ſtichter was, wie eerſt begreep u gronden?
Miſſchien dit Ianus was, die dubbelhoofdich God,
Die u ſijn ſleutels gaff van beyde Stad en Slot.
Maer alſment wel verſint, ſelff Ianus kant niet weſen,
Hoewel ſijn even-beelt tot uwent is verreſen.
Doch was PatulcI raet van opendoen niet goet
Tgeen Cluſius toe hiel, wat beter noch ghemoet.
Het was een Aer-Iansſoon, die woudt ſijn eedt betrachten
En van ſijn trouwe Prins ontſet en hulp verwachten.
Inſonder vander Does, die vrome ionger helt,
Bethoonde dat hy was daer opperhooft gheſtelt.
Bronckhorſt die gaff de geeſt: maer nae ſijn overlijden
Valdez verblijdt u niet, nu hebt ghy eerſt te ſtrijden.
Nu gaet de knoop eerſt aen. al zijt ghy niet beducht,
Soo ſult ghy moeten u haeſt gheven op de vlucht.
Geen ſnorcken hier en baet, hier baet geen hoogh vermeeten.
Onwinbaer is een Stad daer't vechten gaet voor eeten.
Die leeuwen zijn in't velt, en muylen aen haer wal,
De Spangiaert onder knye niet licht'lick brenghen ſal.
De ſilververvich Geeſt van een der Rijnſche ſtroomen,
Waer van die vander Does de name is ghekomen,
Door't ſchelden opgeweckt en bulderen verdooft,
Stack uyt de lieſſen op het groen gemytert hooft.
De Rhijn ſelff was verſtoordt. men hoord' in't Leger ſpreecken
Soo opgeblaſen woordt, dat God ſelff wilde wreecken:
Soo yemant koeſt de Son oft Mane ſtill doen ſtaen,
Die mochte tot ontſet en Stads verloſsingh gaen.
Maer glijckt niet doenlick was (dus relden haere monden)
Een ſterr te dragen wech uyt 'ſhemels blaeuwe ronden;
Soo waſt onmogelick, daert crachtich heyr voorſat,
Te rucken uyt de hand ſoo naegelegen Stad.
Een Stad daer nu de Dood ſes duyſt had wech genomen,
En daer noch tot de ſterft dit miſvall is gekomen,
Dat wel het ſwaerſte was: tot Burgelicke twiſt
Door brieven van Pardoen de reſt ſcheen opgehiſt.
'Tgebrack aen woorden niet, noch liſtelicke treecken,
Waer mee den ſwacken wert van binnen 'thert ontſteecken:

En waeren meest goet Spaens. He laas! het arme lam
En kost den wolve niet, en sach niet waer het quam.
Maer het geleerde oogh affriedde sulck betrouwen
Der blinde Burgery. O rechte manne-vrouwen,
Die't hert sinckt inde schoe! Wat misselicke lust
Heeft u dus inde slaep, ô Batavier, gesust?
Waeckt op, en grijpt een moet: ghelooft vry dat Poeeten,
Alst noot doet, oock den Crijch en wapen-handel weeten,
En dat een eedel hert, en een alsulck gemoedt
Voor't Vaderland bereyt te storten is sijn bloedt.
Veel sitten aen een disch, en pocchen ende blasen,
En slaen den Spaengiaert doot met uytgedroncken glasen,
Sy vechten metten mondt, daer toonen sy haer geest:
Met een stilswygen sal u dees man helpen meest.
By sijnen fieren moedt en is niet te verglijcken.
Om't lijff en sal hy niet een voet den vyandt wijcken.
Geen magen hem soo lieff, niet staet hem soo ter handt,
Dat hy verlaeten sou sijn liefste Vaderlandt.
O Leyden, dit is doch in't uyterst soo ghebleecken,
En sijn standtvasticheyt u noyt en heeft besweecken.
Meer ander bleven u oock tot de doot getrou.
Dit was (door Godes hulp) ô Leyden dijn behou.
Valdezi corselheyt begon het te verdrieten;
En die alleen op u met woorden plach te schieten,
Begreep in sijn gemoet te stormen met gewelt,
En spreecken met canons, dat daer toe was gestelt.
De Glippers deden goet, die by den Vyandt waeren,
Die riedden al te saem de schoone Stad te spaeren:
Sy sou door honger-noot van selffs gaen inde handt.
Dit was den besten raed die haer goetduncken vandt.
Dit was dy, Leyden, goet. Oock dienstich boven maeten,
Dat u soo meenich vrundt (soo't scheen) socht te bepraeten.
De Groten schreven selff. een yeder socht de eer
Van u beweegenis een kering tot u Heer.
Soo soo, vry mannen, soo, gaet voort met uwe schrijven,
Off daer geen maet en es, een weynich sult bedrijven
Tot voordel van u Vorst die u int herte leyt,
Soo heeft noch dese saeck syn reden en bescheyt.

D'eer-

Aen Leyden.

D'eergiericheyt en trots van Valdez ſtijcht om hoogen,
Dat ander kreech deen prijs, en kan hy niet gedoogen.
    Lannoy * die had miſſchien der luyden hert bekoort,
    Indien niet Valdez had dees handeling geſtoort.
Sijn hoop die hy nu had om Leyden te verwinnen,
Koeſt hy verſetten niet, oft drijven uyt ſijn ſinnen.
    D'hoovaerdicheyd den val ô Valdez heeft geſmeet,
    Als u wel naderhandt den * Monſter-heer verweet.
Adieu ô Leyden nu, en twee en ſeſtich Schanſſen,
Ick ſie mijn volck dat ſal door't waeter moeten danſen;
    Adieu ô ſchone Stadt, ſpraeckt ghy niet wel gemoet;
    Dees vlucht de Vyandt niet maer 'twaeter my aendoet.
Valdez! vlucht ghy nu? houdt ſtal, ô bloode menſchen.
Siet, God een breſſe maeckt: het gaet al nae u wenſchen.
    Een groote ſtucke muyrs met wal daer aen gehecht
    Gevallen leyt ter neer. ſiet hier, de wech is ſlecht.
De poorten ſtonden toe met grendelen geſloten,
Met wachten wel verſien om u daer af te ſtooten:
    Nu, ſiet, de hooge veſt geworden is een baen,
    En ſoud' in onſe Stadt nu droochs voets konen gaen.
O * Borgia, wat vrees en angſt heeft u bevangen?
Och, hebt ghy nae de Stad noch anders gheen verlangen,
    Dat ghy de ſtarcke Schans te Lammen ſoo verlaet?
    Dan Valdez neemt de vlucht, en ghy zijt Valdez maet.
Nu, Leyden, u verheft, ô bloem der Batavieren,
Niet om u oudtheyds will, niet om u kloeck beſtieren,
    En hulp die ghy wel eer den vreemdelinck beweeſt,
    Hem leydende door't Woudt dat daer ſoo was gewreeſt:
Maer dat ghy aen den Rijn en 'twaeter zyt ghelegen,
Het welck van ouder hand de name heeft vercregen
    Van ſijne reynicheydt, en van alſulcken aert,
    Dat een onwettich kindt en baſtert openbaert,
En 'tſelfde niet en lijdt. dit maeckten ons de grijſen
Van ouden eeuwen wijs, maer koeſtent niet bewijſen;
    Men hieldt voor ongherijmt, voor reden ſonder ſlot
    En ouden wijven klap; tot dat eens viel het lot
Op's Spaengiaerts hoogen moet: tgheen niemandt koeſt doorgron-(den,
Quam ſcielick aen den dagh, de waerheydt wierdt bevonden,

* Don Ferdinãdo de Lannoy.

* Don Iuliano de Romero. *uti teſtatur diſertè in hiſtoria belli Belgici Bernardinus Mendoza Hiſpanus.*

* Gouuerneur van Lammen.

Als hy quam op u Rijn : het ginck al tegens vloedt,
Want dit Maraensch gedrocht was van onechten bloedt.
Hoe trots de Veldheer was, sijn Leger moest hy ruymen,
En vlieden wijt van hier. Neptunus quam aenschuymen,
En droegh op sijnen rugh soo menich houten paert,
Waer mee hy was verchiert, ghy Leyden zijt bewaert.
Boysote wellekom, met uwe Zeeusche vlaggen,
En menich bootsgesel, die haer verroeste daggen
Alleen in't Spaensche bloedt te doopen zijn gewendt,
En met den Batavier in't oorloch zijn bekendt.
Boysote wellekom. noyt aengenaemer kielen
Doorsneeden onsen Vliet: noyt beter dauwen vielen
Op ons begraesde velt, dan haring ende broot.
Soo waerde regen noyt en viel uyt hemels schoot.
Boysote wellekom, met uwe groene benden
Des grooten Oceaens, behouder van ons stenden.
Die nu ons druck afspoelt. daer niemant over klaecht,
Maer elck een (uytgeseyt den Spaengiaert) wel behaecht.
Dit bracke nat wel eer, en Nereî woeste baeren,
Gedreven vande windt, ons overlastich waeren:
Maer nu verheugen wy ons in sulck een gebuyr,
Die ons behulpsaem is, en Spaengien staet soo duyr.
Ick locchen niet, dat ons de Zee in oude dagen
a *An*.1421. Veel schaden heeft gedaen; 'twelck [a] Wieldrecht mach beklagen:
b *An*. 860. Oock [b] Holland over al: en d'ongetemde [b] Vries
1170.1173. Ick meyne dat noch smert by't waeter sijn verlies.
1230. 1285. O Aerdeschudder groot, die met u starcke stroomen
1396.1508. In eenen oogenblick het land doet onder koomen,
1509.1530. Die (laes!) soo menich beest, en selff de menschen mee
1570. Door eenen hoogen vloet gedrenckt hebt in u zee;
Die menich duysent ziel gebrocht hebt om het leven:
Neptun', hoe swaer dit is, wy konnen't u vergeven,
Ten aensien van het goet dat ghy ons hebt gedaen,
Als Leyden wert ontset met 'twassen vande Maen.
Soo hier soo daer is wel een stuck lands opgesoopen,
En 'tsuyvelrijcke veld met waeter ingeloopen:
Dees deucht dit al verwint. door dees verlossingh saen
Ist heele Landt bewaert, de Vyandt oock vergaen.

Aen Leyden.

Waer aen te mercken is een ſaeck waerdt om te ſchrijven
In't boeck des Eeuwicheyds, off in't metael te drijven,
Op welck noch blixem heft, noch regen, nochte windt,
Noch roeckelooſe Tijdt, die alle dinck verſlindt.
Als Leyden was beleyt, beſchanſt, en dicht beſeten,
En Spaenſch genoechſaem was, nae s'Vyandts ſtout vermeten,
En niet daer uyt en mocht te waeter off te landt,
Dan inde lucht alleen de duyve wege vandt.
De heerebaen die was becrachticht vande ſnooden:
De lucht die was voor ons, daer vlogen onſe boden;
Die brochten ons de tijng, die brochten ons de brief:
Dit moeſt de Spaengiaert ſien, het waer hem leet off lief.
Maer wat heeft dit omt lijff? hy moeſte noch gedooghen,
Dat hem van't Spaenſche ſout een correl ſpranck ind'oogen:
Die windt die was Zuyd-weſt, daer nae een Noorder coelt
Aendrong de zee, en heeft veel Spaengiaerts wech geſpoelt.
Vyt Spaengien is het her gekomen dat ons quelde,
Vyt Spaengien quam het weer dat ons te vreden ſtelde.
Alſt hier is hooge vloet, weet Amphitrites man
Dat uyt de Spaenſche Zee de wind voortſtouwen kan.
Dus Spaengien van ons hals door Spaengien is verdreven,
En menich Spaengiaert is in't Spaenſche nat gebleven.
O wonderlick bedrijff, iae ſelffs Gods eygen handt!
De Spaengiaert was nau wech, off t'waeter ginck uyt 'tlandt,
En liep ter Zee weer in, van daer het was gekomen.
Ick meyne dat het heeft de dooden mee genomen,
Om daer de Son oprijſt en weer te bedde gaet,
(Indien hem niet de ſlach des Zees in ſtucken ſlaet,
Nocht hem en onderſchept en ſweertviſch off thonijne,
En midden in Zee ellendelick verdwijne)
De Spaenſche Moor ind' aerdt behoorlick werd geleydt,
Daer het drie-coppich beeſt Geryons volck verbeydt.
Het is ons wel gheluckt. Loff zy t'Huys van Orangien;
Wy hebben off geleyt het herde iock van Spaengien.
Tzy nu de ſleutels zijn van Ianus out beiaert,
Ghy hebt die Leyden niet voor Spaengiaerden bewaert.
Off ghy ſchoon Leyden niet van Ianus zijt gheboren,
Soo iſſet ſeker dat u Ianus heeft verkoren,

Om u te trecken op tot boven inde lucht,
Ver boven alle ſpijt, ver boven alle ſucht.
Dees Iani lieve naem, by my altijdt gepreſen,
Die moet dan lieff en waerd oock dy, ô Leyden, weſen.
Want deſe naem veel deuchds u altoos heeft gedaen;
Den Heer van Noortwijck ſiet, ſiet die van Hout eens aen.
Dat ick hier keurich ben, al ſynder veel genannen,
Doet d'overgroote dienſt en weldaed van dees mannen.
Een ſett'ick noch daer toe, die u beſchrijft wel ſtout;
En waerom ſoud' hy niet ? hy is de Neeff van Hout.

P. S.

Eerdicht op de Stadt LEYDEN.

By IAN ORLERS

Beſchreven ende uytgegeven.

LEYDA SPREECKT.

D*Oen met* Erynnys *ſnood, uyt* Tartaro *verbannen,*
Het Oorloch-Beeſt op my te ſamen was geſpannen:
Doent met een hoogen eedt mijn Maechdelijcken ſchat
De ſchending ende roof van eer geſwooren hadt:
Doen Lucifer *my hield met twee van ſijn Trauwanten,*
De Honger *en de* Peſt, *beſet van alle kanten:*
Die t'luchtich Element (dat noodich, en gewis
Een wettelijck behoef van yders leuen is)
Door d'adem van haer mond en giftelijcke tongen
Met doodelijck fenijn ontſtelden en beſprongen:

Waer

Waer uyt terstondt verrees een al-gemene geest;
Die naer t'ombrengen wreedt van mijne leden meest,
Souw hebben voort en voort al heymelijck geslopen,
En tot een strenge doodt my in het hert gecroopen,
Ten waer de vorst des lochts, wiens macht end' heerschappy
Gaet ouer wind en weer, my waer gekoomen by.
Die, tot mijn een'ge hulp, der winden holle monden
Den breydel, die se houwt geslooten, heeft ontbonden,
Wt welckers keelen soet een lieue adem quam,
Die t'smettelijcke vyer d'ontsteecken locht benam.
Wiens klinckende blasoen met stormen ende buyen,
Langs d'oeuer aen Neptun' *een teecken dede luyen,*
Om met sijn Oorlochs-Heyr in ordening gestelt,
Met wapens wel voorsien, te koomen flux te veldt.
Die in een blauwe Koets met sijn geschubde Paerden,
Terstondt berennen quam den hoogen rug der aerden,
Soo moedich, dat hy nauw, gekoomen in t'gesicht,
Mars *met sijn helsch gespuijs de hielen had gelicht.*
Dees schandelijcke vlucht der furien, *als Plaegen*
Wt Acheron *geschickt, om hooch de Gooden saegen;*
Die haer gewieckten Bood snel sonden uyt de lucht,
En schoncken my den hoorn van voorspoedt rijck bevrucht.
Dees ouerhandt vernam Apollo, *die sijn sinnen*
Liet trecken tot vertreck der drymael dry Godinnen,
Van Helicon, *door wien mijn wel-geschickte staet*
In aensien hooger klimt als s'Hemels Toortse gaet.

I. V. D.

Tot den Leſer.

W Aerde Leſers ende goet gunſtige mede Burgeren / de luſt ende liefde tot mijne Vaderlicke Stadt ſyn alleen de eenige oorſaecke/ dat ick hebbe durven beſtaen de Penne inde handt te nemen omme deſe mijne Leytsche Beſchryvinge/ die ick onervaren ſynde buyten mijn beroep/op eenige (gelijcmen ſeyt) geſtolen uyren beſchreven hebbe / u door den Druck in handen te geven. Waert ſaecke dat yemant van mijne medeburgeren voor mijn ſulcx beſtaen hadden te doen/ 'thadde mijn lieff ende aenghenaem geweeſt/ende ick ſoude de moeyten ſeer gaerne geſpaert hebben / omme de ſelve met ſo veel arbeyts by een te verſámelen ende op te ſoecken: Maer ſiende dat niemant ſulcx beſtont te doen/ ſo hebbe ic om de voorgheſtelde oorſaecken mijn verſtout/ 'tſelve byde handt te nemen/ende uyt te voeren 'tgene ghy ſien ende leſen kont. Omme u. l. met weynich woorden te ſeggen hoe ende op wat wyſe ic deſe Beſchrijvinge aengeleyt / verdeelt ende uytgevoert hebbe/ſo ſal ick u te ghevalle hier achter volgende ſtellen ende verhalen het Inhout van alle de Capittelen des gantſchen Boecx / aenwyſende op wat Pagina de ſelvige beginnen: op dat ghy eenige ſaecke naerſoeckende dit in plaetſe van een Regiſter moocht gebruycken.

Inhout des eerſten deels.

I, *Leydens* plaetſe ende ghelegentheyt: eenige opinien, waerom *Leyden* genoemt: *Leyden* is naer het gevoelen van eenige Geleerden *Lugdunum*,twelck by *Ptolomæo*, eñ eenige andere oude Schrijvers geſtelt ende bekent is. Pagina 3.

II, De outheydt, eerſten aenleg eñ begin der Stadt *Leyden*,eenichſints verhaelt ende beſchreven: Redenen, waeromme datmen ſulcx

ſulcx niet volcomentlick en weet. Hoe dickmael ende omtrent wat tijden de Stadt vergroottet is. Grootte vande eerſte Stadt, in wat deelẽ verdeelt eñ eenige dingẽ daer aenklevende. Pag.13.

III, Beſchrijvinge der Stadt *Leyden* gelijck die ten huydigen dage is: verdeelinge der ſelver in *Parochien*, *Bonnen*, *Gebuyrten*, *Wateren* ende *Straten*, namen ende gelegentheydt der ſelver. Pag.34.

IV, Eenige beſchrijvinge vanden *Burch*, binnen der Stadt *Leyden* gelegen: van wie, wanneer ende waeromme de ſelve geſticht ende gebout is. Cort verhael vande *Burchgraven*, ende ontrent wat tijden dit *Burchgraeſſchap* aende Graven van Hollandt gekomen, ende *Leyden* van het recht ende gebiedt der ſelver verloſt ende bevrijdet is. Pag.59.

V, Beſchrijvinge vande drie *Hooftkercken* deſer Stede, wanner de ſelve geſticht ende gewyt ſyn, mitſgaders eenige dingen daer aen klevende. Eenich verhael vanden groten *Toorn* de welcke achter de Pieters kercke geſtaen heeft. Deſgelijcx vande ſtichtinge van het *Capittel ten Hogelande*, wanneer, ende van wie het ſelffde geſtichtet ende opgerichtet is. Pag.63.

VI, Beſchrijvinge van alle de *Clooſteren* ende *Conventen*, de welcke ſo binnen als buyten deſer Stede gelegen ende geſtaen hebben: wat voor *Geeſtelicke ordens* in yder gewoont hebben. Ten laetſten waer toe die nu gebruyckt werden. Pag. 83.

VII, Beſchrijvinge van alle de *Gaſthuyſen*, het *Weeſhuys*, *'t Dolhuys*, *'t Peſthuys*, *'t Leprooſhuys*, ende verſcheyden andere plaetſen tot onderhoudinge der armen geſticht: waer gelegen, hoe genaemt, waer toe gebruyckt, den laetſten van eenighe wanner ende van wie geſtichtet. Pag.91.

VIII, Beſchrijvinge van het *Stadthuys*, *Gemeen landtshuys*, *Princen hoff* ende *Doelens*. Verhael van alle de *Loyhallen* de welcke totte *Draperie neringen* gebruyckt werden. Pag.112.

IX, Beſchrijvinge vande *Univerſiteyt* ofte *Academie*, van wie, waer, ende wanneer die op gerecht is: hoe de ſelve geinaugureert ofte ingevoert is, wie de eerſte *Leſſen* inde ſelve gedaen heeft: verhael vande *Auditorien* ofte *Leeſplaetſen*: van wie, tot wat uyre, ende wat *Leſſen*, by elck een vande *H. Profeſſoren*, inde ſelvige *Auditorien* gedaen werden: Ten laetſten beſchrijvinge vanden *Hoff*, *Anathomie* ende *Bibliotheecque*. Pag 128.

X, Beſchrijvinge wanneer, van wie, ende waeromme binnen *Leyden*

opgerecht ſyn beyde de *Collegien S.S.Theologiæ*,ſo wel het *Duytſche* als het *Franſche:* Verhael vande Inneleydinge, aenvang ende begin van het *Duytſche Collegie.* Ten laetſten, wanneer het *Franſche Collegie* begonnen ende aengevangen is. Pag.155.

XI, Verhael met wat *neringen* ende *Handtwercken*, de Burgeren ende Inwoonderen deſer Stede, haer van ouden tijten geoefſent hebben: De oude *Leydtſche Draperie* naerder onderſocht ende beſchreven: eenige redenen waeromme de ſelve alſo vervallen ende te gronde gekomen is. Ten laetſten beſchrijvinge van alle de Principale *Neringen* ende *Handtwercken* de welcke huyden ten dage binnen der Stede geoeffent ende gedaen werden. Pag.176

XII, Verhael op wat tijden vanden Iaere de *Iaermarckten*, *Leermarckten*, ende andere *Marckten* ende *Vryicheden* gehouden werden binnen deſer Stede: van eenige van wie, ende wanneer gefondeert ende begonnen. eenich verhael van alle de *Leeftochten* de welcke dagelicx inſonderheydt opte Weeckelicxſche *Marckdagen* binnen *Leyden* gebracht werden. Eyndelick van wie ende wanner de Stadt ontfangen heeft de *Viſſcherye* vande *Vroonwateren*, plaetſen ende namen derſelver. Pag.198.

XIII, Verhael ende beſchrijvinge van alle de *Doorluchtige*, *Geleerde* ende *vermaerde Mannen*, de welcke binnen der Stede *Leyden* geboren ende voortgekomen ſyn: eeniger *Leven*, *Daden*, ende *Sterven* beſchreven ende verhaelt. Pag.208.

Inhout des tvveden deels.

I, Verhael hoe den *Burch* van *Leyden*, ten tijde vande Gravinne *Ada* (de welcke haer op den ſelven verſeeckert hadde) vande *Kennemers* ingenomen ende gewonnen werde. Daer naer hoe *Lodewijck* den Grave van *Loon* des Gravinnen Man, binnen *Leyden* met macht van Volck leggende, de *Kennemers* ende voorſtanders van Graef *Willem*, de eerſte dier name Grave van Hollandt &c. van *Leyden* veriaechden: ende verſcheyden ander dingen daer aen klevende, de welcke te dier tijden ontrent deſer Stede geſchiet ſyn. Pag.282.

II, Beſchrijvinge hoe dat de Stadt *Leyden* belegen ende gewonnen is van

is van *Hartoch Ian van Beyeren*, *Ruward* van *Hollandt* inden Iaere 1420: hoe den *Burchgrave* met het overgeven vande Stadt gedwongen geweest is sijn recht ende actie van het *Burchgraefschap*, op seeckere voorwaerden eñ conditien, aen den voor noemden Hartoghe over te leveren: Ten laetsten hoe de Stadt *Leyden* van het gebiet ende gesagh vande selve *Burchgraven* verlost ende bevrijdet is. Pag. 291.

III, Verhael van een groten *Oploop* ende *Rumoer*, t'welck binnen der Stadt *Leyden* geschiet is inden Iare 1445, tusschen de *Hoecken* eñ *Cabeliauwen*, ten tijden van Hartoch *Philips* van *Borgoingnen*. P. 303.

IV, Verhael hoe dat inden Iaere 1479. de *Cabeliausche Partye* de *Hoecken* uyt de Stadt *Leyden* verdreven, ende haer Vrouwen ende Kinderen binnen der Stede gehouden hebben. Pag. 306.

V, De *Hoecken* met gewelt uyt *Leyden* verdreven synde, nemen met hulpe van *Heer Reynier* van *Broeckhuysen* inden Iaere 1481. de Stadt met behendicheyt weder inne. De Stadt werdt van des Graven wegen wederom belegert, die van *Leyden* verlossen haer selffs van het voornoemde Belegh. Pag. 310.

VI, De Heer van *Montfoort* meent inden Iaere 1485. met een aenslach de Stadt *Leyden* te veroveren ende inne te nemen, maer werdt verdreven ende verslagen. Pag. 319.

VII, Verhael hoe dat sommige oproerige *Kenemers* (de welcke het *Casenbroots volck* genaemt wierden) geheel Noort-Hollandt in roere gestelt, ende de Stadt *Haerlem* innegenomen hebbende met macht voor *Leyden* quamen, omme de selve mede te over weldigen: maer werden met gewelt daer buyten gehouden, gestut ende te rugge gedreven, also dat sy genootsaeckt waeren wederomme te keren, ende vele van haer achter lieten. Ten laetsten wat straffe dat over de selve gegaen is. Pag. 320.

VIII, Beschrijvinge van de strenge *Belegeringe*, ende wonderbaerlicke ontsettinge, der Stadt *Leyden*, geschiet inden Iaere 1574. Pag. 327.

Dese Belegeringe is wederomme in 20. Capittelen verdeelt ende onderscheyden, wiens inhout wy om lanckheyt te vermijden overslaen ende verby gaen sullen.

Dit

Tot den Leser.

Dit is waerde Lesers ende goetgunstige Burgeren het cort begryp van mijne Leydsche beschrijvinge eñ Historie/ voor so vele ick in dees tijt hebbe weten byden anderente versamelen eñ op te soecken. Laet u dit als een spoor ende prickel wesen/ omme yet meerders ende beters met hoger ende geleerder stijl beschreven wesende int licht te brengen: op dat wy also gesamētlic ons Vaderlick *Leyden*/ (voor so vele in ons is) in andere Landen ende plaetsen bekent mogen maecken. So dit geschiet/ sal mijn groot Lief geschieden/ dat kent die/ diet alles kent/ de welcke u ende mijn wil verlenen dat ons salich is/ Amen.

Aenvvijsinge tot vvat plaetsen de Figuren behooren innegevoecht te vverden.

1, De Stadt Leydens Grondt-Caerte. *Pagina 34*

2, De Belegeringe der Stadt Leyden, *Pag.330*

3,4, De afbeeldingen vande oneenicheyt: ende de vereeninge, moeten gevoecht werden. *Pag.382*

5, De Caerte van het ontsetten der Stadt Leyden. *Pag.389*

6,7, De vertoningen vanden Honger noot ende de Sterfte, stelt *Pag.400*

8,9, De Afbeeldinge vande Innecomste vande Admirael Boysot, door de Vliedt, met syn victualie Schepen: Mitsgaders die dancksegginge vande Burgeren der Stadt Leyden. stelt *Pag.411*

Het

Het eerſte deel
vande
Beſchrijvinge
der Stadt
LEYDEN
in
HOLLANDT.

LEYDENS plaetſe ende gelegentheyt: eenige opinien waerom Leyden genoemt: Leyden is naer 'tgevoelen van eenige Geleerden Lugdunum, 'twelck by Ptolemæo, ende eenighe andere oude Schrijvers geſtelt ende bekent is.

DE Stad Leyden, een vande alderoutſte ende treffelickſte Hooft-Steden des Graefſchaps van Holland, is ghelegen in het beſte deel van Suyd-Holland / in Rijn-land / waer van ſy de Hooft-ſtadt is / aenden Rijn, omtrent Linie recht ghemeten 2260 Rijnlandtſche Roeden vande Noort-zee: drie ghemeyne Mijlen van Delff, vijf van Haerlem, vander Goude ende Rotterdam, ſeven van Amſterdam, Dordrecht ende Vtrecht int Sticht, alſoo dat de ſelvige in het midden van alle de grootſte hier-landtſche Steden haere plaetſe heeft.

Plaetſe ende ghelegentheyt der Stadt Leyden.

Rontomme becingelt zijnde / met ontelbaere Luſt-hoven ofte Thuynen (de welcke een oneyndelicken Schat waerdich zijn / vermits 'tmerendeel van dien rijckelicken verſien zijn met ſchoone Speel-huyſkens / Fruyt-Boomen / coſtelicke Bloemen / ende andere lieflick heden) ſchoone hooghe Weylanden / groene Beemden / goede Coorn-landen / Warmoeſ-landen / ende andere profijtelicke Teel-landen: de welcke al te ſamen gedrenckt ende doorloopen werden met verſcheyden ſchoone Wateren ende Rivieren / als den Rijn, de Does, de Syl, de Vliedt, ende de Maeren; al te ſamen bequaem om met Schepen ende Schuyten / ſoo wel des Somers als des Winters / bevaeren te werden.

Leyden heeft de vermakelickſte gelegentheyt van Suyd-holland.

Dat de Wey-landen ende Saeylanden / eenige Mijlen rontom deſer Stede / vruchtbaer ende overvloedich van Granen / Klaveren ende Gras zijn / bewijſen deſe twee onlochbaere ghetuygen. Ten eerſten aengaende de Weyen / het onuytſpreeckelick ghetal van Hoorn-beeſten / als Oſſen / Vaerſen en Melckte-koeyen / de welcke inden Somer daer mede gevoet werden: waer mede niet alleen de Borgeren ende Inwoonderen deſer Stede / al hoe wel de ſelfde een groote menichte zijn / ende veel behouven / maer alle de omleggende Steden ende Plaetſen / rijckelicken vande ſelve verſien ende gheſpijſt werden / met allerley Suyvel / als Boter / Kaſe / ende Vleeſch van verſcheyden gheſlachten. De tweede ghetuyghe ghenomen vande Vruchtbaerheyt / vande Teel ende Saey-landen die beneffens de Weyen zijn / zijn de menichten vande Clooſteren (nu verdeſtrueert) ende Heeren Huyſen / die nimmermeer de minſte / maer altijt de beſte en vetſte plaetſen ge-

Bewijs ghenomen vãde vrucht baerheyt / v̄ Landē rontomme de ſelfde ghelegen.

 ſocht

socht ende vercoren hebben/ om haere Wooninghen te bouwen / ende te woonen: desghelijcx de heerlicke/ welghe boude/ rijcke Dorpen/ de welcke rontomme deser Stede ghelegen zijn. Waer van ick den begerighen Leser / soo wel vande een als vande andere/ eenighe noemen ende verhalen sal/ want die al te samen te beschrijven/soude te langh ende te verdrietich vallen. Belanghende de Cloosteren / daer van sullen wy hier naer 'tsijnder tijd spreecken ende handelen. De Wooningen ende Huysen van verschepden Edelen van Hollandt/ omtrent deser Stede leggende/ die huyden ten dage meest al noch bewoont werden/ zijn dees volgende/

Hoe veel ende wat Heerẽ Huysen rontomme de Stad Leyden ghelegen zyn.

1 Het huys ter Does, leggende aen het vvater de Does.
2 Het huys te Raephorst.
3 Het huys te Svveeten.
4 Het huys te Poelgeest.
5 Het huys te Lockhorst, (ofte ovt Teylinghen.)
6 Het huys te VVarmont.
7 Het huys te VViingaerden.
8 Het huys te Dvyvenvoorden.
9 Het huys te Sandthorst.
10 Het huys t'Abspoel.
11 Het huys te Svyck.
12 Het huys te Croonesteyn.
13 Het huys Endegeest.
14 Het huys te Stoop.
15 Het huys te Lips, by Voorschooten, by t'huys te VVijngaerden.
16 Het huys te Bovckhorst, by Voorhout.
17 Het huys te Rovcoop, by Voorschooten.
18 Het huys te Roosenbvrch, niet verre van daer.

Alle welcke voorschreven Heeren Huysen ende Slooten/ al te samen int ronde de alderverste wat meer als een Myle weechs van deser Stede gheleghen zijn/ ende eenige der selver zijn seer oudt/ heerlicken ende cierlicken ghebout/ ende op vermaeckelicke ende lustighe plaetsen ghelegen. Behalven alle dese voorverhaelde Heeren Huysen / soo hebben noch dese volghende oude eñ treffelicke Huysen seer naer omtrent de Stede gelegen.

1 Het huys te VVaert, 'tvvelc gelegen heeft int schey-

den vande Rijn, inde Heerlicheyt van Leyderdorp.
2 Het huys te SIIL, oft SIIL-HOFF, ghelegen hebbende aende Sijl.
3 Het huys te ALCKEMADE, gelegen hebbende niet verre van 'thuys te Abspoel, vvaer van datmē noch eenige overblijfselen siet.
4 Het huys te PADDEN-POEL, gheleghen hebbende omtrent ter plaetse daer naermaels het Clooster MARIEN-POEL ghestaen heeft, het vvelcke de Burchgraven van Leyden toebehoorde.
5 Het huys te BOSHVYSEN, 'tvvelck ghelegen heeft dicht onder de Stad, buyten de vvitte Poort aende VVaddinger Vliet.
6 Het huys te KEVBEL, oft COEBEL, 'tvvelc ooc gelegen heeft buyten de vvitte Poort aen d'oude Vliet, aen dees sijde daer nu den Thuyn vande Knotters leyt, alvvaer inde Troubelen Anno 1566 de tvveede Predicatie omtrent deser Stede gedaen is.
7 Het huys te RODENBVRCH.
8 Het huys te MEERENBVRCH.
9 Het huys te BERENDRECHT.
10 Het huys te MY, dese vier huysen hebben gheleghen buyten de Hoochvvoerdtsche Poort, inde Heerlickheden van Leyderdorp ende Soetervvoude.
11 Het huys te TOORENVLIET.
12 Het huys te SONNEVELT, dese tvvee huysen hebben ghelegen omtrent Valckenburgh.
13 Het huys te VVEER, tusschen t'huys ten Deyl ende de gemeyne Vaert van VVassenaer.
14 Omtrent het Dorp van SASSENHEM, heeft gestaen, ende staen noch de overblijffelē van het vermaerde Graeflicke huys, het huys te TEYLINGEN, daer VROV IACOBA Gravinne van Holland, &c. om-

Veeren Huysen die vernielt zijn/ gheleghen hebbende omtrent Leyden.

trent de jaere 1430 plach op te vvoonen, ende van die tijdt aff de Hout-vesterie toegeeyghent is.

Alle welcke Huysen / Sloaten ofte Castelen / meest over langhe iaeren door inlantsche Oorlogen / ende de andere by de laetste Troubelen vernielt ende verdestrueert zijn / die nochtans tot een eeuwighe ghedachtenisse alhier ingelijft behoorden te werden.

Belangende de Dorpen de welcke rontomme deser Stede gheleghen zijn / ende onder de selvighe sorteren ende ter Marckt behooren / naerdien ghelijck ick in het begin geseyt hebbe / dat Leyden de Hooft Stadt van gants Rijnlandt is / alsoo dat de selvighe Dorpen al te samen tzy int Civijl / als tCrimineel binnen der Stede ter Vierschaer behooren ende ghevonnist werden / ende de selvighe seer veel in ghetale zijn / te weten over de 57 Dorpen / waer van de sommighe seer groot zijn / ende ghemeyne Stedekens op andere plaetsen te boven gaen / oock eenighe wijt ende zijt vander Stede gheleghen / soo sal ick alleen eenighe vande aldernaeste omtrent een Mijl int ronde noemen ende verhaelen / beginnende met het oude ende vermaerde.

Eenich verhael vāde naestgelegē Dorpē deser Stede / ende eerst van Rijnsburch.

RIINSBVRCH, alwaer dat rijcke ende treffelicke Clooster ofte Abdie van edele Jonck-vrouwen ghestaen heeft. Het welcke omtrent den Jaere 1133 van Petronella, Hartoch Dirick van Sassens Dochter / de Huysvrouwe van Graeff Floris, ghebynaemt de Vette, de elfde Graeff van Hollandt / gesticht ende getimmert is / (ende met vele Renten / Landen / ende andere goederen rijckelicken begiftet heeft) / ter eeren Gods, sijner lieber Moeder, ende des heylighen Martelaers S.Laurens: de eerste Nonnen welcke sy in dit voornoemde Clooster gestelt heeft / waeren eenighe Nonnen van S. Benedictus Orden / de welcke de Gravinne / uyt Sassenlandt, uyt het Clooster Stifterlinghe-Burgh, heeft doen comen. Ende in dit selfde Jaer opte 17 Kalende van October / is die Kercke van dit voorß. Clooster / vanden eerwaerdighen Heer Andries van Cuyck Bisschop van Utrecht ghewijt. Ende de eerste Abdisse is ghewéést de hoochgheboren Vrouwe Cunisa, suster van Graeff Frederick van Belke, ende Moeye van Christianus Aertsbisschop van Mentz. De welcke omtrent 35 Jaeren / gheregeert hebbende / inden Jaere 1168 salich inden Heere ontslaepen is / ende aldaer inde Kercke begraven. In welcke Kercke naerder handt vele ende verscheyden Graven ende Gravinnen van Hollandt / ende andere Edele ende Hoochgheboren Mannen ende Vrouwen begraven ende geaerdet zijn / ghelijck verscheyden Cronijcken sulcx claerlicken getuygen. Maer gheduyrende onse inlandtsche Oorlogen / soo is dese heerlicke Abdie gants ende gheheel geraseert ende vernielt / ia soo te niet ghebracht dat selfs de graven ende begraeffenissen der Princen ende Graven niet op haere plaetse ghebleven zijn / gelijckmen nu onlangs ondervonden heeft. Inde Heerlickheyt van dit Dorp wert de alderschoonsten witstē Terwe gheteelt / van gants Hollandt.

VALCKEN-

VALCKENBVRCH een uyren gaens vande Stadt Leyden, by naer over geheel Christenrÿck vermaert ende bekent van weghen de Heerlicke Paerde-marct, de welcke alle iaeren / in September 2 ofte 3 dagen voort Heylich Cruys verheffingh aldaer gehouden wert: op welcke Marct / een groote menichte van jonghe Paerden / ende een groot getal van schoone ende uytnemende Rÿ-paerden / als Hengsten / Ruynen ende Merrÿen ofte Moeder-paerden / uyt alle de omlegghende Steden ende Dorpen / insonderheyt / uyt Noort-Hollandt ende Vrieslandt te coop ghebracht / ende van vele Paerde-coopers ende andere ghesocht ende begeert werden. Het is aenmerckens waerdich dat gheduyrende dese Merct / ja eenighe daghen voor ende naer de selve / in dit Dorp alsulcken grooten toe loop van Menschen is / soo van Amsterdam / Haerlem / den Haghe / Delff / ende andere Steden ende Dorpen verder van daer gheleghen / maer insonderheyt uyt de Stadt Leyden. Dat het ongheloofelick soude schÿnen / waert saecke datmen t'ghetal der selver conde tellen ende beschrÿven: die aldaer inde Tenten ende Huysen ghedurende de Merckt / by nae al te samen Herbergen zÿnde / eten / drincken ende goet chier maecken.

Valckenburch / ende eenich verhael vande Paerde-marckt.

CATWIICK opten RIIN, geleg\~e aenden Rÿn omtrent een groote half uyre gaens vande Noort-Zee / een schoon wel betimmert Dorp / ontrent het selfde Dorp zÿn veel Steen-ovens ende Calck-ovens gheleghen.

Beyde de Catwÿck\~e.

CATWIICK op de ZEE, leyt vande Stad Leyden ontrent anderhalff uyre gaens / is een Heerlick ende wel betimmert Zee-Dorp. Alhier plach over vele jaeren / den wÿt vermaerden Rijnstroom inde Noort-Zee te loopen. Welckers loop / als eenige oude Cronÿcken getuygen / verstopt ende opghehouden is door een schrickelick ende verVaerlick onweder / inden jaere 860 / ten tÿde als Hungerus de elffde Bisschop van Vtrecht regeerde. Welcken loop men eenige jaeren geleden / gesocht heeft met groote costen ende moeyten wederom te openen ende tot het vaeren bequaem te maecken / maer alles te vergeefs: want 'tselfde Gat / (dat de ghemeene luyden het Mallegat noemen) is wederomme door een groot onweder ghestopt ende met Sandt toe ghewelt. Ende zedert dien tÿt heeftmen 'tselfde laeten berusten. Alhier omtrent dit Dorp / driehondert Roeden vande Kerck-Toorn / heeft gestaen het stercke vermaerde Huys ende Casteel vande Romeynen genoemt het Huys te Britten ofte Brittenburch: het welcke gheacht wert ghebout te zÿn / vanden 4en. Roomschen Keyser Caius Caligula, de welcke begon te regeer\~e int iaer ons Heeren 40 van Romens begin 790 iaeren / gelÿck als Suetonius 'tselfde ghetuycht int 4. Boeck der twaelff eerste Keyseren Levens. Tot verscheyden tÿden meest altÿts door Weste ende Zuydt-weste Stormen / is dit Huys 'twelc anders altÿts int Sant bedolven leyt / ondect ende ontblotet geweest / datmen perfectelicken / de Fondamenten ende het bewerp der selver heeft connen sien. Insonderheyt in het iaer 1520 waeren de Meuren ontdeckt acht voeten hooghe. Ende men bevondt den grondt van het

Tot wat tÿden den Rÿn in Zee loopende / gestopt is.

Eenighe beschrÿvinge van het Huys te Britten.

Wanneer het selfde meest ontdeckt gheweest is.

van het selfde Huys groot te wesen/ 80. Roeden in het vierkant/ te weten/ elcke zijde 20 Roeden. Ende men sach claerlicken/ dat de Fondamenten ten Zuyden onder de Duynen liepen: ten selven tijde/ werden in 'tselfde Huys vele ende verscheyde Antiquiteyten, van Gouden/ Silveren/ ende Coperen Penninghen ofte Madalien, ende andere vreemdicheden ghevonden/ ghelijckmen desghelijcx op verscheyden andere tijden/ als inden iaere 1552/ 1562 ende daer naer diergelijcke vreemdicheden gevonden heeft/ die vp eenige Liefhebberen vande outheden in grooter waerden ghehouden ende bewaert werden.

Noortwijcx beschrijvingh/ mitsgaders verhael van ander Dorpen.

NOORTWIICK, een uyt nemende schoon Dorp/ is wijt en breet betimmert/ ende om de goede ghelegentheyt/ ende schoonheyt/ so woonen alhier veel vanden Adel ende andere vermoghende Persoonen. Van welck Dorp ende Heerlijckheyt lange iaeren Heer geweest is/ (ende sijne naecomelinghen/ noch huyden ten daghe zijn) den vermaerden/ Hoochgheleerden Jonckheer Iohan vander Does, geweest zijnde Gouverneur der Stadt Leyden, ten tijde van haere leste ende swaere Belegeringe/ Curateur en eerste hulper van het oprechten van onse Leytsche hooge Schole/ ende naermaels Register-meester van Holland/ etc. alhier ter eeeren ghenoemt.

NOORTWIICK op ZEE, is een taemelick Dorp/ maer niet te vergelijcken by NOORTWIICK voorsz.

COVDEKERCK, OESTGEEST, WARMOND, VOORHOVT, VOORSCHOTEN, LEYDERDORP, en SOETERWOVDE, (welcke twee laetste Dorpen/ wiens gebiet tot aende Stads muyren strecte/ eenige iaeren geleden by de Heeren Burgemeesteren deser Stede/ de Ambachts Heerlickheden der selver gecocht zijn/ en hebben alsoo het gebiet over dese Dorpen/ als de Ambachts-heeren van ouden tijden gehadt hebben.) Zijn al te samen schoone Dorpen seer naer aende Stede gelegen: alsoo dat de Borgers ende Inwoonderen deser Stede/ des Somers/ buyten alle Poorten bequame ende genoechlicke wandel plaetsen hebben/ om haer selven te verlustighen ende te vermaecken. Hier mede sal ick op houden verder te schrijven vande gheleghentheyt ende plaetse deser Stede/ ende comen totten oorspronck/ ende de redenen/ (volghende eenige Gheleerden ghevoelens) waeromme de Stadt Leyden, Lugdunum int Latijn ghenaemt wert. Ende dat mette woorden des alder geleertsten D. Hadrianus Iunius, daer by oock voegende eenige van P. S. ghenomen uyt sijne Hollandtsche Beschrijvinghe, ende zijn dese. Der halven segghe ick vastelicken/ dat dese Stadt ghenaemt is geweest Lugdunum, ende ick steune op drie vaste ende seeckere Argumenten/ door de welcke de waerheyt plach ondersocht te werden: te weten/ opte ongetwijfelde waerheyt der Schrijveren: opte voetstappen des ouden Taels: ende opte gelegentheyt des Landts en plaetse: welcke drie ghetuygen ick naerden anderen/ sal voort brengen ende ondersoecken. Ten eersten comt mijn ter handen den Schrijver des Roomschen Reys-boecx totte vermaertste Steden des Roomschen Rijcx ghenoemt Antoninus, de welcke

Eenighe redenen waermede bewesen wert dat Lugdunum, Leyden is.

de welcke in dat selfde Boeck / sijne reyse vervolgende de Stadt claerlicken ende duydelicken noemt / Lugdunum caput Germaniarum, het hooft nemende voor het begin / ende by Germanias beyde hooch ende neder Duytslandt verstaende / ende vervolcht sijne reyse van Lugdunum op Castra Albiniana, 'twelc nu Alphen is / van daer op Trajectum, dat is Vtricht, ende soo voorts hooger aen tot Argentoratum, dat is Straetsburch. Ende tot meerder verseeckerheyt / dat Lugdunum gheen ander Stadt en is als Leyden, soo is wel aen te mercken / dat de selfde Auteur bewijst / dat Alphen (alwaer den Romeyn Albinius ofte Albinovanus met sijn Leger heeft gheleghen / ende het Dorp den naem ghegheven) thien duysent Schreden is van Lugdunum, het welcke seer wel met drie uyren gaens (de waere distantie / tusschen het Dorp ende de Stadt) is accorderende. Ptolemæus den treffelicken Astronomijn ende naerstighen Werelt Beschrijver, ghedenckt in sijne Werelt Beschrijvinghe Lugodunum, daer by voeghende tot meerder verseeckerheydt Batavorum. omme de selvighe te beter te moghen onderscheyden vande Stadt Lyons in Vrancrijck, de welcke mede Lugdunum genaemt wert: soo blijckt dat claerlicken uyt beyde dese voorverhaelde plaetsen / van dese twee oude Schrijvers / dat van ouden Tijden den naem vande Stad Leyden geweest is Lugdunum: ghelijck de selvighe noch huyden ten daeghe by alle Geleerden genoemt ende gheschreven wert / de selve altijts noemende Lugdunum Batavorum: want sy voorseker ende buyten alle twijfel houden dat de Batavi, Hollanders zijn / ende Lugdunum ofte Lugodunum (soo het Ptolemæus noemt) Leyden ofte Leyen alsoo verkort / ghelijckerwijs als mede den naem vande Stadt Lugdunum in Vrancrijck, in ghelijcken verkortinge Lyon ende Lyons ghenoemt wert. Ende dit sal genoech zijn vande eerste getuyghnisse / ghenomen vande ghelegentheyt ende plaetse. Laet ons nu voortgaen ende komen totte tweede / ghenomen vande Talen ende Spraecken: indien yemandt den naeme Lugdunum naerstelicken ondersoeckt / ende scherpelicken opt ghelupt der letteren lettet / die sal moeten bekennen dat de selfde eenichsins met onse Tale accordeert / ẽ overeenstemt / want Lugdunum, schijnt te wesen / Luycdunum, sijn oorspronck nemende van het Luycken, dat is 'tbesluijten der Duynen, want den Rijn (als boven aengeroert ende verhaelt is) heeft over vele Jaeren voorby Leyden ende het huys te Britten inde Noort-zee ghelopen / de Romeynen haer Greyn ende Coorn uyt Britannia halende / brachten het selfde den Rijnstroom op (ghelijckmen by Ammianus Marcellinus lesen mach) voorby Leyden: by welcke Stadt / 'trecht schijnt gheweest te zijn vanden Rijnstroom, die door de Duynen liep te sluyten / ende alsoo de Duynen te Luycken: waer af dese plaetse (als boven ghesept is) eerst schijnt ghenoemt te wesen Luycduijn, daer naer een weynich verandert wesende Leygdun, ende metter tijdt Leydun, ende laetsten in haere tegenwoordighe naeme Leyden verandert is. Ende van dit sluyten ende ontsluyten / hebben ons Voor-ouders misschien twee Sleutelen tot Stadts wapen ghenomen, nae gissen ende goetduncken van P. S. Al eer ick besluyt sal maken vanden

Alphen is Albiniana Castra.

Bewijs uyt Ptolemeo dat Lugdunum Leyden is.

Bewijs van tselfde ghenomen vande Tale ende twoort Lugdunum.

Hoe den naem Lugdunum allenskens in Leyden soude moghen verandert sijn.

ooꝛſpꝛonck vanden name Leyden, dunckt het mijn niet buyten ſweechſte zijn/te verhalen wat gevoelen/eenige andere geleerde Mannen hebben vande ooꝛſpꝛong eñ hercomen vanden naem Leyden:latende niet te min de ſelve in hare waerde beruſten ende blijven/ende een yder vꝛy toelatende de ſelvige aen te nemen ofte verwerpen / naer hen tſelvighe believen ſal. Iohannes Goropius Becanus ſtelt een aerdighe naems-ooꝛſpꝛonck van Lugdunum ofte Lucdunum , dat hy ſo veel acht te weſen/ als een duyn van luck oft gheluck. Hadrianus Iunius ſeyt oock dat het de naem mach hebben van Lege duynen etc. Gerardus Nouiomagus , metten welcken LOVIS Guicciardin ſchijnt over een te ſtemmen ende te accoꝛderen / ſegghen ende houden/dat den eerſten name deſer ſtede geweeſt is Legia / genomen van de Romeynſche Legiones,de welcke alhier hare Leger plaetſe gehadt hebben : even opte ſelve wijſe/gelijc alſmen hout dat Aphen van Albinius ofte Albinovanus,beyde Hooftmannen der Romeynen den naem vercregen heeft:gelijck of vooꝛ het legghen der Legionen op die plaetſe noyt eenighe Stadt ofte Doꝛp gelegen hadde/twelck mijns bedunckens niet veel en ſluyt.

Eenige ander ghevoelens vanden ooꝛſpꝛong der naeme Leyden.

Nochtans houde ick dit ghevoelen van meerder waerden/ en meer waerſchijnlicker te zijn/dan dees volgende / de welcke den naem Leyden willen nemen ofte trecken van Leyden ofte Geleyden , te weten dat van Leyden, den Reyſenden Man geleyt gedaen werde/deur het Wout ſonder genaden, ende tot Alfin comende/datſe haer perijckel gepaſſeert weſende/ al fijn waren : het welcke een vande ongehooꝛſte opinien (mijns bedunckens is)die oyt van deſe ſaecke bedacht ende te berde ghebꝛacht is : ende met recht by eenighe van geen cleynen aenſien/maer vooꝛ een out Wijffs praetgen/ eñ vooꝛ een fabelken gehouden wert. niet dat ic lochenen / wil dat hier te lande een Wout eñ menichte van hout geweeſt is / maer van het wout ſonder genaden, en weet ick niet veel te ſpꝛeken: maer het ſchijnt wel dat de Schꝛijver vande oude Hollantſche Cronijcke / mede van dit ſelfde gevoelen geweeſt is/want hy ſchꝛijft inde 2 Divisie in het 25 Capittel. Dat den Burg tot dien eynde geſticht ende gebout is/om de Reyſende Cooplupden eñ anderen te leyden eñ convoyeren van Wiltenburch tot Slavenburch / ende datmen daeromme den Burg mette wooninghen daer omtrent (die weynich waren/te weten dꝛie in getale/als een benedẽ de Viſ-bꝛugge alwaer nu de huyſingen vanden Oliphant ſtaen/ende dit was als de oude Cronijcke ſeyt/het Bouhuys/ de ander twee ſtondẽ opten Rijndijc/het een opten hoec vande Blauwen ſteen/alwaer nu de verguldẽ Syrooppot uyt hangt /eñ dat was het Tolhuys: ooc plach over veel tijdẽ aen dit huys de Stats klocke te hangen/ blijckende by ſekere oude bꝛieven by Hertoch Albert van Beyeren gegeven. Het derde ſtont aende ander ſijde van het Stathuys/ omtrent daer des Stats Lootſe plach te weſen eñ daer den Helm plach uyt te hangẽ/eñ was een herberge.nu heerlic herbout/ eñ aen het Stats huys gebꝛocht.) Leyden noemden.

Leydens naem niet van geleyden gheſpꝛoken.

Van het wout ſonder ghenaden heeft men weynich waerheyts.

Maer naerdien dit niet veel fondaments en heeft ſo ſullen wy ſulc gevoelen verwerpen eñ vooꝛ een (O int Cijfer houden). Want het ſchijnt de waerheyt niet gelijc te weſen/dat den Oever vanden Rijn / langs de welcke daeghlicx

Redenen daeromme.

groote

groote Schepen/met Cooꝛn eñ andere waeren moesten opgetrocken werden/so dicht met Boomen soude beplantet wesen/datse de vrye vaert der selver souden beletten ende verhinderen. Alle het gene noch van yemant meer van desen aengaende soude mogen bedacht eñ beschꝛeven werden sullen wy in zyne waerde laten berusten/eñ comen totte derde eñ laetste getuyge ofte reden/waer dooꝛ alle swaricheden ende twijfelingen/sullen mogen wech genomen eñ geweert werden.te weten/de gelegentheyt der plaetsen/de welcke de alderseker ste wijser is/de welcke ooc den genen die de leydende Rivier volcht de selfde sal wijsen: gelijck die van Ptolomæo veel nauwer ende perfecter gestelt sijnde beschꝛeven wert. Want Bilibaldus Pirckhaimerus eñ eenige andere hebbẽ in hare Weelt beschrijvingen gestelt gemeten/eñ gemeent dat Lugdunum moest leggen omtrent Sevenberghen / Gorichem ofte S. Geertruydenberge, het welcke vooꝛwaer/al te groote mislagen zijn/Ioan. Stofflerinus in sijn aert-cloots meting, heeft gemeent dat Lugdunum Traiectum ofte Vtrecht was om dese eñ alle diergelijcke verschillen eñ mislagen te eyndigen / eñ so veie alst mogelicken is/ het rechte wit te treffen/so ialt van noode wesen/het Reys boeck Antonini naerder te ondersoecken/desgelijcx dẽ name der Cooꝛnhuysen/ ooc waeromme / dooꝛ den derden arm des Rijns/ ende niet dooꝛ de Mase/de toevoeringe des Cooꝛns geschiet sy. Ende om ons gevoelen te beter staende te houden eñ beweren/eenige dingen van Alphen naerder ondersoecken eñ verclaren. Den middelsten arm des Rijns,allee tot opten huydigen dach/ den naem vanden Rijn behoudẽ hebbende/heeft eertijts dooꝛ Vtricht, verby Aphen eñ Leyden/omtrent Catwijc inde Nooꝛtzee lopende hem selven verloꝛen/gelijck van een yegelicken geloost eñ vooꝛ waerheyt gehouden wert:al waert sake datmẽ het getuychnisse Antonini niet en hadde/al hoe wel tselvige claerlickẽ uyt den selvẽ can bewesen werdẽ. Ende naer dien dat dẽ Rijn/ seer langsaem eñ sacht/aflopende was naer de Zee/so was de selve seer bequaem eñ dienstelickẽ om groote eñ cleyne Schepen gemackelickẽ/uyter Zee van Brittanien comende te ontfangen / omme dienvolgende/alle de Castelen eñ Burgen langs de selvige Rivière leggende en met groote Garnisoenen besettet zijnde van alle behoefticheđẽ te versoꝛgen. Dat de Romeynen dese hare Castelen eñ stercten langs den Rijn gelegen hebbende/Horrea ofte Coornhuysen genaemt hebben/getuycht den Poet Ausonius, in sijn verss. met de welcke hy de Mosell. beschꝛijft eñ Ammianus Marcellinus in het 18 Boec sijner Historien:alwaer hy vandẽ Keyser Iuliano verhaelt/dat wãneer hy vooꝛ genomẽ hadde tegẽ de Almannen te Ooꝛlogẽ/eñ eenẽ geweldigẽ Crijchstocht te doẽ/dat al eer hy sulcx begõnẽ eñ bestaẽ heeft/de Horrea ofte Coornhuysen/van alle nootsakelicke behoufte/ten vollẽ heeft latẽ vooꝛsien eñ versoꝛgen: eñ in plaetse vande gene de welcke dooꝛ outheyt/ofte dooꝛ Ooꝛloge vergaen ofte vernielt mochtẽ wesen/andere te Bouwen ende te maecken. Belastende de selvige(als gesept is)uyt Britanninien alles toe te sendẽ. Doch 'tschijnt de waerheyt wel gelijcfoꝛmich te wesen/dat dese stercte eñ Castelen den naem van Coornhuysen/aldereerst vercregẽ hebbẽ/tẽ tijde vã Vꝛede/ wãneer de Almannen ofte duytschẽ overwonnẽ warẽ/gelijc de vers. Ausonij mede te kennẽ gevẽ.

Eenige misslagen van sommige geleerden van Leydens plaetse.

Welcken arm vanden Rijn inde Zee gelopen heeft.

Bewijs dat de Castelen der Romeynẽ Coornhuysen geweest zijn.

Om nu wederomme te keren / alwaer wyt te vooren ghelaeten hebben/ ende te verclaeren waeromme de Romeynen liever den Rijn als de Mase ghebruyckt hebben / om langs de selfde haere COORENHUYSEN te versien: ghemerckt de selfde veel grooter / wijder / ende dieper is als den Rijn. de redenen der selver duncken mijn (doch onder verbeteringe) dese te zijn: Ten eersten dat omtrent de Mase ende in het incomen der selver/ seer veel kleyne Eylandekens laghen / de welcke ten dien tijden de Zeelanders toe quaemen/ daermen seer lichtelicken door stormen ende onweder/ met groot perijckel van Schip ende Goet te verliesen/ hadden op konnen vervallen ende stranden: Ten anderen om dat de Mase met groote sterckte ende meerder ghewelt inde Zee liep / ende dien volgende inden mondt der selver een woeste ende hooghe Zee maeckte / ende dieshalven in onweder de incomende Schepen met groot perijckel dreychde: Ten derden dat vermits het sterck aflopen der selver Reviere/ de Schepen upter Zee komende/ tegen sulcken stercken Stroom / seer qualicken ende langhsaem konden opghebracht werden/ ten waere saecke datse een goeden stercken voor den wint hadden / daer sy int teghendeel van alle dese swaericheden ende verhinderinghen aenden Rijn bevrijdet werden/ want de selfde (als voorhenen ghesept is) liep seer langhsaem/ oock hadden de incomende Schepen in contrarie winden/ het behulp van treck-Paerden / de welcke de Schepen altijdts konden brenghen daer sy begeerden te wesen: om dese gemackelicheyts wille hebbē sy den Rijn voorde Mase vercooren / om die tot het versorgē van hare COORENHUYSEN te ghebruycken. Ten laetsten komende tot de naerder verclaeringhe vande Oorsprongh des naems/ ende gelegentheyt van naem ende het Dorp Alphen het welck ons oock voorhenen tot een ghetuyghe ghedient heeft ende altijdt dienen sal / dat Leyden gheen ander Stadt als Lugdunum en is / Soo seyt Antoninus claerlicken dat de plaetse Albiniana Castra, thien duysent Schreden van Lugdunum gelegen is/ welcke wijde (als voorhenen ghesept is) twee Hollantsche mijlen maken/ die een goet Voet-ganger in min als drie uyren gaē kan. op dit Casteel lach het Regiment ofte Legio vande Romeynschen Velt-overste Albinus, waer van de plaetse schynt Albiniana Castra genoemt te wesen: ten waer saecke/ dat yemant soude willen staende houden ende beweeren / dat het selfde Alpheniana Castra moest ghenoemt werden: sijnen oorsprongh nemende van eenen Alpheno Varo, ghewecst zijnde een Leydts-man ende Velt-overste der Batavieren. De welcke den vermaerden Historie schrijver Cornelius Tacitus, in zijn 2/ 3/ ende 4 History Boeck ghedenckt: met dese woorden int 2 Boeck; daer is toegecomen, nieuwe hulpe ende bystant, Varus Alphenus mette Bataviers, het welcke van Plutarchus in het Leven vande Roomschen Keyser Otho mede verhaelt wert. Ende desen naem schynt wel alderbest metten teghenwoordighen naem van het Dorp Alphen over een te stemmen ende te accorderen: doch welck van beyden de waerheyt aldernaest is/ laten wy andere beter geoeffent inde Historien/ ende oorsprongh der naemen / naerder ondersoecken. Eñ sullen dit Capittel

Redenen waerom de Romeynen liever den Rijn als de Mase ghebruyckten om hare Castelen te versorghen.

Naerder verhael vande oorsprong van den name / Alphen.

pittel hier mede besluyten / achterlatende alle andere opinien die van yemandt anders soude moghen bedacht ende voortghebracht werden: 'tsal ons voor dese reyse ghenoech wesen / dat wy betoont hebben / soo vele als wy vermochten ende beschreven vonden / dat het oude ende vermaerde Lugdunum Batavorum, onse Vaderlicke Stadt Leyden is / ende blijven sal / soo langhe yemandt met meerder ende crachtiger redenen ('twelck ick achte nimmermeer te sullen gheschieden) het teghendeel sal konnen bewijsen.

Besluyt van het eerste Capittel.

II. De Outheyt / eersten aenlegh ende begin der Stadt Leyden, eenichsins verhaelt ende beschreven. Redenen waeromme datmen sulcx niet volcomentlicken en weet. Hoe dickmael ende omtrent wat tijden de Stadt vergrootet is. Groote vande eerste Stadt / in wat deelen verdeelt ende eenighe dinghen daer aen clevende.

AL hoe wel / wy inde oude Hollandtse Cronijcke / ende andere so oude als nieuwe Schriften seer weynich ofte niet met allen seeckers en vinden / van het begin ende de oudtheyt deser Stede: te weten wanneer / hoe ende van wie / die eerst Ghesticht ende begonnen is / ende meer andere dinghen daer aen clevende / soo sullen wy al evenwel desen alles niet teghenstaende vande outheyt ende 'tbegin der selver / soo veel beschrijven ende verhalen / als wy naerstich verscheyden Historien ende Schriften doorsoeckende / hebben konnen versaemelen ende by een vinden. dit altijts voor bekent ende waerheyt houdende / dat de selvighe een vande oudtste Steden van Hollandt is. Dat meer is / een naerstich Schrijver ende niet onervaren in vele ende verscheyden Cronijcken ende Schriften / heeft derven sustineren / schrijven ende noemen Leyden niet alleen out / maer de outste ende voornaemste Stadt van Hollandt / seeckerlick ouder als Dordrecht ende Haerlem, hoe wel die Steden schynen ouder Brieven te hebben / maer ick vreese die verongheluckt te zijn ende qualick ghetoont souden werden. Niet te min / hebben de selfde inde vergaderinge vande Ridderschap / Edelen / eñ Steden van Holland / (de welcke de Staten vande selfde Landen presenteren) het voorsitten eñ de eerste stem. Aengaende Dordrecht, Dominicus Marius Venetus schrijft in sijne Werelt Beschrijvinghe, dat de selfde soude Ghesticht zijn van Antoninus Pius (de welcke Keyser van Romen was / inden Jaere Christi 140) ende werde aldereerst genaemt Benefacta, ende daer naer Dordrana. Heerlem Soon van Dibbalt Coninck van Vrieslandt, ende Vader van Coninck Aurindulius,

Leyden de oudtste Stadt van Hollandt nae tgevoelẽ P. S.

Wanneer Dort ghesticht is.

Wanneer Haerlem gesticht is.

dulius/gelijck de oude Hollantsche Cronijck seyt/heeft de Stadt Haerlem gebout inden Jare 506 (so Meester Pieter Bockenberg/schrijft gevonden te hebben/maer van niemant anders bevesticht.) Dit ghenomen dat waer sy/als het niet en is/wat connē dees Stedē in outheyt tegēs Leyden verghelecken werden/by wiens outheyt selfs Vlaerdingen/die met meerder glans van waerheyt de outste Stadt des Graefschaps van Hollant geacht wert/niet te vergelijcken is/alhoe wel datmen de outheyt der selver Stede/soude mogen stellē op weynich min dan 900 Jaren. Dat Leyden veel ouder is/canmen sekerlic afnemen eñ bemerckē/ uyt tgene voorhenē/uyt de twee oude Schrijveren verhaelt eñ beschrevē is/te weten uyt het Reysboec Antonini/eñ de Geographische werelt beschrijvinge vandē vermaerdē Ptolomæus/de welcke geleeft heeft/ten tijden als Antoninus Pius Keyser vā Romen was/het welcke (als voren verhaelt is) geweest is omtrent dē Jare naer Christi geboorte 140. Indiē hy tē dien tijdē de Stadt Lugodunum inde selfde sijne Werelt beschrijvinge gestelt eñ geschrevē heeft/ so moet nootsakelicken volgen/dat de selve al voor sijne tijdē begonst eñ gefondeert moest wesen / eñ onder andere nederlantsche Steden bekent eñ vermaert zijn: ooc van andere voor hem al geregistreert eñ opgeschreven wesen/want hoe soude anders desen man so wijt van ons ghesseten in Griecx vā ons Bataviers Leyden ofte Lugdunum yet hebbē wetē te schrijvē/ ofte hare plaetse te stellen/alwaer hy die nu gestelt heeft. doch dit alles wert so lange gestelt/eñ gehouden ter tijt eñ wijlen toe/dat(gelijc ic voorhenen noch eens geseyt hebbe) dat yemant anders met bondiger eñ vaster redenen/tcontrarie ofte het tegendeel sal bewijsen/ ons selven altijts onderwerpende betere eñ naerdere onderrechtinge. indiē dat dit voorgestelde waerheyt is so volcht/onder wedersprekelic dat Lugdunum de outste Stadt van gants Hollant soude wesen. Comende nu tot de Redenen/ eñ oorsaken waeromme wy/de gewenste ende so hoochbegeerde sekerheyt de memorien/beschrijvigen ende aenteeckeningen/van het begin eñ outheyt deser stede tot ons groot leet wesen/moeten derven eñ outberē/ sal ic hier inne bougen het gene/onder meer andere dingen (de welcke hier eñ daer in dese beschrijvinge ingevoecht sullen werden) aengemerct eñ by geschrifte gestelt heeft/ mijn waerde eñ wel bemindē Oom/Ian van hout zaghe. de welcke het Secretarisschap deser Stede Leyden, bedient heeft met naersticheyt eñ vlijt vanden Jare 1564 totten Jare 1609 ten welcken tijden hy salichlickē inden Heere ontslapē is/opten 12 dach des winter Maents December 2 dagen te voren als hy 66 Jaren out soude geweest zijn/te samen makende een gethal van 45 Jaren die hy in Stadts dienste geweest is/behalven dat hy van weghen de Albanische Tyrannie vanden Jare 1569 tot den Jare 1573 toe/heeft moetē niet alleene sijnē dienst maer ooc sijn Vaderlant verlatē/ende in andere Landen hem selven erneren. desen heeft met groote onuytsprekelicke moeyten eñ arbeyt/ niet eens maer verscheyden malen / alle deser Stede oude Privilegien/ hantvesten/Papieren Registeren/Reeckeningen eñ ander stucken doorsocht eñ hersocht/omme daerinne te mogen vinden eenige sekerheyt/van-

Outheyt van vlaerdinghen.

Outheyt van Leyden bewesen.

Waerom datmen de outheyt van Leyden niet en weet.

de

de outheyt ofte eerste begin deser Stede/maer gelijck hy selfs ghetuycht/ alles te vergeefs/alleen stellende tgene hier volgende is.

> Eenighe redenen van het derven vande schriften ende stucken/ waer uyt Leydens outheyt soude connen bewesen werden.

Op wien/ofte wanneer de beginselen vande Stadt Leyden / moghen zijn ghelept / ofte waerden oorspronc vanden naem hercomt / en weet ic niet voorseecker te stellen / als daer van niet 'taldei minste onder de Boucken / stucken / of Papieren vande Stadt ghevonden hebbende: der welcker geloove ick in desen alleen voorghenomen hebbe te volgen/ sonder yets voorseker te stellen dat tgunt daermede sal connen bewesen ende staende gehouden werden. gelove oock wel/dat daer van alhier nemmermeer/yet seeckers ghevonden sal connen werden. Want dat behalven de eenvoudighe simpelheydt onser Voorouderen van ouden tijden aen soo groot gheweest is/ van weynich dinghen by gheschrift ghestelt / ende meer ghetracht hebben / naer eenen vromen oprechten handel ende wandel / dan haere daden / met schoone verbloemde woorden/ hunne afcomelinghen naer te laten : soo was die mijns Oordeels soo groot / datmen alhier weynich luyden vondt die lesen ofte schrijven conden: jae ghenoech niemant anders sulcx en werde gheleert/ dan de ghene diemen naert gevoelen van die tijt Gode toe wijde ofte op offerde om Papen of Monicken te werden. Welcke eenvoudighe slechtichept van niet te connen schrijven/of ondertepckenen/wel oorsaec gegeven mach hebben/dat Schepenen van outs Segelkens hebben begonte gebruycken / daer vā de gewoonte tot dese onse tijden toe/onveranderd ende gebleven is. Dat meer is/ic hebbe onder de stucken vande Stadt/ eenen Brief gevonden / die by de hant van Hartoch Albert van Beyeren hoogher memorien ghetepckent was/ niet anders ondertepckent zijnde dan met een A hebbende een Linie int ronde omghetrocken / het welck een twijfel/ende achterdencken in my heeft veroorsaeckt/of hy ooc sijnen naem te vollen heeft connen schrijven: van gelijcken hebbe ic oude luyden verscheydelick hooren vermanen / datmen van outs gheen Brieven van eygendomme/van eenighe vercochte ofte vervreemde gronden/ en plach te maecken/maer datmen de School kinderen vande plaetse opte ste plach te brenghen/ende voor de selve te verhalen dat sodanigen stuck Lants/ Huysinghe/Gront ofte Erve/was vercocht aen sulcken een:ende dat sy tselve gedencken / ende in haere oude daghen kennisse ende gheheuchnisse daer van draghen souden. Ende omme het selfde te beter te onthouden / was een ghewoonte de Jonghens / ten oorconden vandien / byde ooren te grijpen/ende te reck ooren: andere gaven de kinderen Soetemelck ende Wittebroot te eten. Welcke maniere om best te onthouden zy geweest/laet ick andere ouder den anderen reden Tavelen: achte wel dat de eerste maniere de outste is/naerder comende mette oude Romeynsche manieren / volghende den welcken / men de Ghetuyghen om oorcontschap te geven/gewoon was met aenraeckinge vant Oor in recht te trecken: maer dat de tweede best over eencomt met onse oude Hollantsche manieren van wel te eten ende te drincken / eñ dat alle kennisse metten Bandt van dien alder vast verbonden/eñ verknocht blijven.

> Waerom dat de Schepenen van oudts zeghelkens ghebruyckt hebben.

> Outgebruyc van het overleveren vande onroerende goederen.

So is

Oorsaken waerom de oude geschiedenissē verduystert zijn gebleven.

Soo is dan de eenvoudighe simpelheyt van onse Voor-ouderen/ van niet ofte weynich/ by Geschrift gestelt te hebben/ oorsaeck/dat de waerheyt vande outste saecken ende gheschiedenissen / dickwils niet te voorschyn en kan komen/ maer met een eeuwige duysterheyt versmoort moeten blijven. Behalven 'twelck alhier een bysonder tweede oorsaeck is/ daer door weynich kennisse te vinden is/vande beginselen vande Stat/ ende meer oude gheschiedenissen : Te weten / den val vanden Toorn vande S. Pieters Kercke, geschiet inden Jaere 1512/ tusschen Donderdach ende Vrijdach/ inder nacht/ int begin vanden vijfden Maerte: onder welcken Toorn / in een kamer daer toe bequaem ghemaeckt ende gheeygent/ beneffens 'tgroote Seghel bewaert werden/alle deser Stede Privilegien / Brieven / Chartren ende principale Stucken / vele vande selfde waerschijnlicken verplettert ende te niet ghekomen zijn/ sonder dat de selfde in haere voorighe ghedaente herstelt hebben konnen werden / niet tegenstaende de naerstichheyt ende de vlijdt by die vander Gerechte/ in dier tijdt / daer toe aenghewent: de welcke / omme soo vele mogelick was te bekomen / ende bewaeren 'tgunt door den grooten val niet gheheelicken vernielt en was / alle de puyn ende ghebriselde steenen sorchvuldelicken deden ondersoecken/ daer toe ghebruyckende 'tgeheele Ambacht vande Volrije: maer is ende moet de Stadt / 'twelck te beclaghen is/ vande rest voor eeuwich berooft blijven/ sonder eenige hoop van die ymmermeer te konnen bekomen / als lijdende in dien dele/ een onverwinnelicke schade.

Het vallen vāde Toorn oorsaec van het ontberen vande oude Stadts geschriften.

Soo en isser dan / om redenen voorschreven/ geen hope om uyt de Boecken/ Stucken ofte Papieren deser Stede / by mijn meer dan eens ghesien / hersien ende doorlesen/ yet seeckers te vinden / aengaende 'tbegin ofte oudtheyt der Stadt Leyden , ende omme daer op mijn ghevoelen te openen/ achte ick dat 'tbegin vandien ouder is dan vande Graeven, naementlicken dat wesende dese Landen woest/ ende weynich bewoont/ ende de Daelen/ ende de Laechten/ alle Hooghevloeden/ ende Spring-vloeden/ sonderlinghe Stormende uyten Zuydwesten/ Westen / of Noordt-westen/ metten water overloopen wierden/ door dien den Rijn doen ter tijdt by Catwijck noch inde Zee liep / eenighe Visschers/ ende gelijcke schaemele Lieden/ soeckende aende Burch-Graeven indier tijden/ ('tsy dan de Heeren van Wassenaer, ofte andere) hooft ende troost/ onder de vleugelen schut ende scherm vande selvige/begonst hebben te schuylen : eñ sulcx doende (hebbende al vooren den Grondt/ naementlicken ter plaetsen daer nu den Blauwen steen leyt / hooger ghemaeckt dan eenige Vloeden beloopen mochten) haere Hutten/ Keeten/ Casgens ofte Huyskens / byden anderen / dicht omtrent den Burcht, te maecken ende bouwen : niet alleen om malcanderen / yegens de opkomende Rovers('tsy Ghebuyren/ 'tsy Vreemden) te hulp te staen : maer oock de macht vande Burch-Graeff ende stercte vanden Burcht te hebben tot een Schut/ Bruckelaer ende Borstweringh: In vougen dat den Burch-Graeff over de soodanighe / als sijne Burch-saten / allenghskens Recht-ghebiet heeft vercreghen : maer dat naerhandt / de Graeven met

Jan van Houts ghevoelen vande oudtheyt deser Stede.

Hoe ende wanneer de Burch-Graeven rechtgebiet over Leyden hebben gecregē.

meerder

meerder macht de regeringhe vant geheele Lant aengheftaen hebbende 'tselve begrijp met bewilligen van beyden (te weten de Grave ende Burggraven) vast ende tot een cleyn Stedeken ghemaeckt / ende sulcx onder Stadts rechten ghecomen sy: twelck met cleyne moeyten / ende halve costen (somen seyt) te doen was / te weten (als hebbende den Rijn mitsgaders het beschutsel vanden Burch aende Noort-zijde) met 'tgravē van een Gracht / namentlicken het water van Steen-schuyr ende Rapen-burch / ter langte van ontrent 276 Roeden. of sulcx waer is / ende by wien / of wanneer sulcx geschiet soude mogē zijn / weet de Heer / voor wien niet verborghen en is / niet ick / die in desen naecktelicken schrijve mijn ghevoelen / sonder daer van iet gevondē te hebben: daer door alleē beweecht zijnde / mits 'tgespleten Rechts-gebiet / binnen Leyden van outs geweest zijnde tusschen den Graven ende Burch-graven, van te stellen by gebeurtē / een Schout ende vier Schepenen: ende de boeten eñ de breucken te halfdeelen. Ick bekenne dat het oock wel mogelick soude connen zijn / dat de Burch-graven het Stedeken van Leyden, voor de tijden vande Graven al vast gemaect hadden / ende dat de Graven met meerder macht des Lants regeringe aennemende, dē Burch-grave genootdruckt waer geweest / sich oock onder het beschut vande Graven te begeven / ende indier voughen metten Grave verdragende / het recht gebiet te halfdelen. Dan staet daer tegens te letten indiē 'tbeginsel vande Stadt / met autoriteyt vande Burch graven, voor der Graven tijt geleyt waer: Datmen tegens de gemene gewoonte / te wetē vant getal der Schepenē / om evenstemmicheyt te mijdē / te nemē oneffē / als vijf / seven / negen / minder of meerder / altijt 'tselve genomē te zijn / op een effen getal / te weten acht: ick houde voorseker dat den Burch-grave sulcx nimmermeer gedaen soude hebben / ende can oock geen redenen bedencken / die hem tot acht Schepenen te stellen soude moghen beweecht hebben: t'welck mijn sterckt in mijn eerste gevoelen / latende in yegelicx vrijheyt te ghelooven of niet. Dus verre de woorden van mijn Oom Ian van Hout. ende sullen mette selfde besluyten / het gene wy hebben willen verhalen / vanden eersten aenleg / ende 'tbegin der Sadt Leyden. Belangende de eerste groote der selver Stede / men hout voor waerheyt / dat de selvige / voor weynich meer als drie hondert jaren / seer cleyn gheweest is / in vergelijckinge vanden tegenwoordigen stant / also 'teerste aenleg ende begin begrepen was / tusschen den nieuwen Rijn (te weten die Suydt-waerts vanden Burch leyt) ende de oude Vest / de welcke men huydendaechs noemt / het water van't Steenschuyr ende Rapenburch / beginnende aende Brugge diemē naer de Hooge-woert gaet genaemt de Wevers-brughe / al waer ter zijden nae den nieuwen Rijn van oudts den rooden Toorn placht te staen / ende nu een schoone huysinge is / daer uyt hangt den vergulden Vyghenboom voor welcke huysinge aende luyff tot een ghedachtenisse der selver / geschreven zijn dese volgende verskens.

Wat ghebiet de selve gehadt heeft over Leyden.

Eerste groote der Stede.

Anno dertien-hondert tachtich negen: Is Leyden vergroot door Godes Segen.
Steenschuyr Was doen vest: Mijn naem rooden Tooren,
Stae schier int best: Dancks Godt daer vooren.

De oude Stadt (als ghesept is) aende Wevers-brugghe beginnende eynde aende Bostel-brugge/ ter plaetse van outs Cost-verloren genoemt/ een gront/ofte grootte de welcke in als ongevaerlicken groot mach zijn seventien hondert ende tseventich Roeden/ makende/ (de Vest-grachten daerinne gerekent wesende)/negen eñ twintich ende een halven Rijnlantsche Morghens/ ende binnen de selvighe ghemeten zijnde omtrent vierentwintich ende eẽ half der selver Morgens / achtervolgende de metinghe daer vanby Stadts ghesworen Landt-meeter ghedaen.

Out Leyden. negenentwintich en een half Morghen groot.

Dese eerste ende oude Stadt Leyden, is te dien tijden verdeelt geweest/ aen vier vierde deelen/ onderscheyden zijnde metten loop vande Bredestraet upten Oosten ten westen/ende metten loop vande Maersman-stege ende S. Pieters Kerck-steghe / die malcanderen ten midtswegen vanden Blauwen-steen cruysten/ eñ voorts met des Conings wech/de welcke besijden de Kercke te lopen plach/tot aende Vest/ter plaetse daer nu de Nonnen Brugghe leyt/ upten Noorden ten Zuyden.

Eerste verdelinghe der Stede aen vier delen.

Het eerste vierde deel was ghenoemt/ 'tGast-huys Vierendeel, naer het S. Catharijnen Gast-huys, 'twelck in dit ghedeelte lach / ende huyden ten dage noch gelegen is. Beginnende opten Blauwen-steen/lopende doort midden vande Brede-straete totte Veste / nu cort Rapenburch genoemt/ van daer achteromme door den Rijn tot de Vis-brugghe/ van daer door het midden vande Maersman-stege/tot weder opten Blauwen-steen.

Het eerste deel.

Het tweede was genoemt/het Wandt-huys Vierendeel; naer het Wanthuys,'twelc int begrijp van dien oock gelegen heeft/ende uytgaende was opden Rijn, ten beyden zijden vande Poort ofte uytgang van het Stadthuys/waerinne mijns bedunckens niet alleẽ/alle Wantsnijders met hare Laeckenen, van outs plachten voor te staen/maer oot sonderlinge/datmen de Laeckenen/ die alhier gemaect ende gedrapiert werden / aldaer mocht veylen ende voort stellen/ eñ dat de Coop-luydẽ / daer ter plaetse/ gerijft werden ende haere gadinge becomen mochten. Dit vierde deel begon opten Blauwen-steen/lopende doort midden vande Maersmansstege tot inden Rijn, deur den Rijn totten rooden Tooren, eñ Wevers-brugghe/ van daer doort midden vande Brede-strate weder opten Blauwensteen. Welcke twee vierdedeelen ofte Bonnen noch ten huydigen dagen alsoo genoemt ende gebleven zijn.

Tweede deel.

Want-huys waer toe gebruyckt.

Het derde was ten dien tijden/gelijck het oock mede noch is/genaemt t'Wol-huys Vierendeel, sijn naem vercregen hebbẽde naer het Wol-huys, twelck binnen het begrijp/vandien moet gelegen hebben/ welc huys gesticht eñ gebout geweest is/ tot behulp vande Draperie/ omme de Wolle die gemeenlicken in groote Sacken gepact ende vã pegelic niet connen geherbercht werden/ aldaer te leggen ende te bewaeren/gelijck noch ten desen tijden een ghedeelte van S. Barbaren Gast-huys / ende andere meer plaetsẽ gebruyckt werden. Maer waer omtrent ofte op wat plaetse het selfde mach gestaen hebben / weetmen niet sekerlicken/gemerckt tselve lange veranderr ende vergaen is. Dat men bevint dat van ouden tijden/ omtrent ter plaetse daer nu het falijde Bagijn-hoff staet / gestaen

Het derde deel.

Wol-huys wat.

heeft

heeft een groote steenen Loodtse ofte Pack-huys/ het welcke mogelicken het Wol-huys gheweest is/ ten opsichte vanden ghemackelicken opslach/ die aldaer upt des Stadts Vest-grachte gheweest is. Onder dit Bon was mede begrepen/ het Bon twelck men nu Seven-huysen noemt / ende doen meest onbetimmert was/ so ten opsichte vande Hupsinghe ende Hof diemen noemde het Hups vande Commanduyr, aencomende de Pastorije van S. Pieters Kercke / den Hof vande Falide Bagijnen / ende ten laetsten de Hupsinghe ende Hof ghenoemt Salomons Tempel, van weghen die Heerlicke ende uptghenomen Bibliotheecque oft Boeck-Camer, bestaende in veel gheschreven Boecken van verscheyden Facultepten ende wetenschappen. Die aldaer van D Philips van Leyden, gheweest zijnde Doctoor inde Geestelicke Rechten/ Canonick tot Vtricht, hier tot Leyden ende inden Haghe, oock des Bisschops Vicarius, voor eewich opgericht ende ghestichtet was / omme ghebruyckt te werden by alle de gene die door gebreck van middelen/ haer Studien niet en conden vorderē ende ten eynde brengen/ gemerct dat tot dien tijden de Boecken in grooter ende meerder waerde waeren als die tot onsen tijden wel zijn/ overmidts datmen doen gheen gedruckte (want de Druck-konst doen noch niet bekent en was / namaels eerst ghevonden zijnde omtrent den jaere 1440) maer niet als geschreven Boecken hadde/ de welcke groote moeyten ende veel gelts costen. Welcke Biblioteecque als noch in wesen gheweest soude zijn/ omme ten dienste van het ghemeene beste gebruyckt te werdē/ indien sulcx niet van eenige niet alten grootē genegentheyt totte Geleertheyt ende voortplantinge der selver gehadt hebbēde/ niet en ware verhindert geweest mette wechneminge / eñ verduystering e der selver Boeckē. het welcke inder waerheyt grootelicx te beclagē is. Welcke derde Vierdedeel ofte Bon, vāt Wol-huys, sijn begin nam optē Blauwen steen door midden van de Brede-strate totte Wevers-brugge/ van daer door middē van 't Steē-schuyr tot de Nonnē Brugge/ eñ van daer door midden vande Conings wech/ eñ S. Pieters Kerckstegen opten Blauwen steen.

Het laetste vierde deel/ was genoemt 't Vleys-huys Vierendeel, naer het Vleys-huys, twelc int begrijp vandien heeft gelegē/ omtrent de Hupsinge daer nu dē roodē Leeuw upt hāgt/ niet verre vandē Blauwen steen. Maer is te wetē/ dat gelijckerwijs/ onder tvoorgaende derde vierde deel oock begrepē was Seven-huysen, dat insgelicx onder dit Vierēdeel ooc begrepē is geweest/ t Bon twelcmē huydē noemt: Over t'hof, tē opsicht van t Hof van de oude Graven van Hollant/ gelegē hebbēde tusschē de Kerc-graft aende Oostsijde/ eñ de Papegraft aende West-zijde streckende upten Zuydē vā het Kerchof/ Noort-waerts/ tot inde volders-graft / doen wesende eē Eylant/ aen allē zijdē met wateren afgeschepdē/ ten welckē eynde te wetē is/ dat doen de Kercgraft/ de welcke mids het bouwen van t Choor van S. Pieters Kercke (twelcmen houdt gheschiet te wesen inden jare 1339. of daer omtrent) gestopt is. Maer ooc dat upt de Kerck-graft ten Oosten/ eē graft dwers langs het Kerc-hof loopēde was/ tot inde donckere graft te wetē die upten Zuydē comt upt de oude Vest/ eñ Noortwaerts aē lopēde

Thon van Seven-huysen.

Salomons Tempel waer ghestaen ende waeromme alsoo ghenoemt.

Vierde ghedeelte.

Thon van Overthof waerom soo ghenoemt.

Wanneer het Choor van de S. Pieters Kercke ghebout is.

onder de Kercke vande Falijde Bagijnen, mitsgaders de huysen aende Westzijde vant Kerchof tot inde Volders graft: invoughen dat het twee verscheyden / ende bysondere Eylanden gheweest zijn niet alleen 'tghevanghenhuys ghenoemt Sgravensteyn, maer oock tvoorschreven Hoff vande Graven van Hollandt/naeder handt de Huysinge vande Heeren van Lockhorst gheweest hebbende / ende eyntelicken binnen weynich Jaren herwaerts aen seven ende twintich verscheydẽ Huysen verdeelt ende getimmert is. In welcken Hoff men seyt / ende ontwijfelicken hout / dat geboren soude zijn Coninck Willem de 18 Grave van Hollandt / ende inde S. Pieters Kercke ghedoopt zijnde/ tot vermeerderighe vanden dienst Godes (somen die doen noemde) de Kercke beschoncken soude hebben/ met het hooghe Altaer cierlicken ghemaeckt wesende van Toetsteen: van welcken de steen die teghenwoordichlijck voor het Raethuys staet die de verby gaende de laetste belegeringhe der Stadt vertelt/een stuck ofte ghedeelte is. Desgelijcx is indit voornoemde Hoff geboren (ghelijck eenighe dat vermoeden ende ghenoechsaem voor seecker houdende zijn) den Soon van desen Roomschen Coninck/ghenoemt Floris de vijfde / de welcke naer sijns Vaders doot de 19 Grave van Hollandt werde. vande welcken hier naer meerder ende breeder verhaelt sal werden. tot een besluyt hier by voegende/hoe verre hem dit laetste vierde deel verstrecte/te wetẽ vande Blauwẽ steen langs de Breedestraet tot S. Anthonisbrugge van daer door Rapenburch tot de Nieuwebrugge / vã daer doort middẽ vande Coningswech eñ beyde de Kercstegen wederomme opte Blauwẽ steen. Voor ende al eer dese Stede aldus in vier vierde deelen verdeelt was/schijnt dat den naem ende 'tgebruyck van Burgermeesteren onbekent of ongebruyckt gheweest is/ ende dat de Stadt te dier tijden alleen geregeert werde by dẽ Schout ende acht Schepenen/gelijcmen sien can upte Privelegien der voorschreven Stede / verleent by H. M. Willem Grave van Henegouwen, van Hollandt, van Zeelant, eñ Heer vã Vrieslant, gheynaemt de Goede / van date anno xiij c ende vj. in Meyen dage/ in houdende onder andere 'tnaervolghende poinct: Soo wat by dien acht Schepenen, ende by den Rechter ghekeurt, ende ghemaeckt worde, ten oorbaer, ende ten vorderinghe der Poorte voorschreven, dat sal ghelooft wesen, ende vast ghehouden worden, van ons ende van elcken man. Hier in inne siet ghy claerlicken dat van gheen andere Regeerders ghewach ghemaeckt wert/als vande Schout ende Schepenen. De welcke upt cracht vande voornoemde Privilegie inden Jare xiij c ende Lj. ghekeurt ende gheordonneert hebben / dat de Poorters der Stede Leyden, souden hebben vier Raetsmannen, in elcken vierdedeel een / de welcke beneffens Schout ende Schepenen/ghesamentlicken de opsichte /sorge/ ende lasten deser Stede souden bestieren ende leyden. waer uyt waerschijnlicken blijckt / wanneer het ghebruyck vande vier Burghermeesteren ofte Raedtsmannen binnen Leyden aenghevanghen ende begonnen is /ende tot den huydighen daghe toe onderhouden wert. tot wat tyden dat den breeden Raet bestaende in Vroetschappen ende veertighen/

Coninck Willem eñ Graef Floris de 5 tot Leyden gheboren.

Wanneer de regering vande Burgermeesteren begonnen heeft.

tighen/aenghevanghen ende begonnen is / sal hier naer verhaelt werden/als wy een weynich vande Regeringe deser Stede sullen schrijven ende verhalen. Maer voor ende al eer wy een besluyt maecken vande verdelinghe deser Stede/ende comen totte eerste vergrootinghe der selver/en dient hier niet met stilswijghen voorby ghegaen / de gherechtichept vanden Blauwen Steen / van outs onder de Borgerie/als yet sonderlings / ende by manier van spreecken / voor wat heylichs ghehouden/ niet alleen ten opsichte vande Criminele Justitien / die metten swaerde ofte anders ghedaen werde / de welcke daer plachten ende moesten gheschieden/achtervolghende seeckere oude Privilegien/ende ghedupzt heeft ten tijden toe als Hartoch Philippus van Borgondien dese Landen regeerde/de welcke de Burgermeesteren ende Regeerders deser Stede (die tot sijn versoeck de ghevanckenisse ghenoemt SGravensteen / die heel vervallen was/wederom deden repareren ende op bouwen / tot costen ende lasten deser Stede/) by seeckere Previlegie ghegheven inden Jaere 1464 toegelaten ende vergunt heeft/haere misdadigen de welcke aenden lijve ghestraft wierden/opt Sgravensteen te moghen executeren ghelijck tselve noch huyden ten dage gedaen ende onderhouden wert. maer ooc en sonderlinge/door dien men het recht van allen Borgeren Poorteren daer hielt/als aldaer verbonden ende verknocht. want of wel waer is/dat alle Poorters/volgende de oude Keure/nieuwers ontfangen/noch aengenomen mochtē werden/dan in of voor het Raethuys/ so en mocht niemant sijn Poortrecht quijt werden dan opten Blauwen steen,ende dat met onderhout vande volghende solemniteyten / de welcke tot omtrent 40 Jaeren gheleden toe in tghebruyck gheweest ende gebleven hebben. Ende die waren dese volgende: Indien een Burgher ende Poorter van Leyden met schulden beswaert / ende alle sijne goederen / soo roerende als onroerende / by recht vorderinghe ende volghende den loop vande Vierschare/uytgewonnen ende vercocht zijnde/so en hadmen geen recht op sijn persoon/so langhe hy Poorter was/het welck hem eerst ende al voren benomen moest wesen/ende ghenoemt werden Ontpoorteren. Om waer toe te geraecken/so moest de schuldenaer van wegen sijnen schulteyscher / ofte sijnen Taelman / ofte volmachtichde een rechtelicke weet gedaen zijn/dat hy hem panden wilde aen sijn Poortrecht/twelc gedaen zijnde/ginc dē Taelman/mette Schout/twee Schepenen eñ den Clercq (daer toe al voren versocht zijnde) opten Blauwen steen / aldaer gecomen zijnde/seyde de Taelman/ hebbende tbewijs vā sijn achterwesen in sijn hant/met ongedecten hoofde/Heer Schout/ic als gemachticht van N. mijn meester/versouck hier te panden N. sijn naem noemende/ aen zijn Poortrecht/om daer aen te verhalen een somme van N. die hy aen hē tē achterē is/volgende tbewijs twelc ic hier in handē hebbe (twelc dē Talman wat naerder uytdructe/of het vonnisse ofte bezegeltheyt was)ende versoet dat deselfde pandinge mach werdē geschat. eñ settede de Schout mitsdien het onderste van zijne Roede/die hy volgende sekere Privilegie deser Stedt daer van zijnde / in zijn rechterhant moest draghen/ opten

Verhael vande gherechticheyt vanden Blauwen steen.

Hoe ende op wat wijse de Borghers der Stede ontpoortert wierden.

Blauwen steen. Seggende tegens den outstē tegenwoordich zijnde Schepen/Heer Schepen/schat de Pandinghe/ gaf de selve ter antwoorde/ de Schout voor zijn boetē twee Schellingen alles den vierdē penning beter. Vraechde voorder den Taelman/Heer Schout/hoe lange sal de Pandinge staen/eñ de Schout tegen den tweeden ofte jongsten Schepen/tot vonnisse vermaent hebbende / wees die tot overdwersnacht van twelck de Schuldenaer/deur den Talman/by een vande Roedraghers verwitticht zijnde/ende de Pandinghe / den tijt by de Keuren voorghestelt volstaen zijnde/ indien van wegen de gepande geen pantkeeringe en werde gedaen/twelck hem vry stont/ende daer op partijen dickwijlen werden ghewesen / aen een kenninghe drouch den Taelman de pandinghe den Schout in openbare Vierschare op/om die te naesten / ofte hem te goede te schelden/ daer op den Schout twee malen (telcken op een bysonderen rechtdach/ aen eenvolghende) mocht nemen sijn dwersnacht/ maer den derden volgenden Rechtdage weder de pandinge opgedragen zijnde/moest de Schout/of de pandinge aen hem nemen/ende dien pander/te weten de Schult eyscher / sijn achterwesen mette costen vande executie voldoen/in welcken gevalle het recht vandē pander quam aenden Schout/ende by hem met sijn boeten van twee Schellingen/met de costen vande executie eñ den vierden penninc beter/aende Schuldenaer macht werden innegevordert : of de selve den pander te goede schelden/ om sijn recht te mogen vorderen. Hoet sy / de ghepande moest daer van wettelicken werden verwitticht / indien de gepande sijn schulteysscher van alles/te weten de hooftsomme/de costen/ende den vierden penninck beter/indiense den pander begeerde te eysschen(twelc wel in sijn vermogen stont/maer niet seer eerlick gehouden wert/eñ onder eerlicke vrome luyden niet veel gebruyct en werde) niet en betaelde/werde naer verloop vanden tijt/tot sulcx by de Keuren voorgestelt/ gevordert tot ontpoorteringe/in deser vougen/ te weten / dat den Schout met twee Schepenen ende den Clercq/ten versoecke ende metten Taelman/ wedergingen opten Blauwen steen , alwaer zijnde/vermaende de Taelman als vooren/ Heer Schout/ic gemachticht van N. hebbe N. ghepandt aen sijn Poortrecht/ om voldoeninge van sijn achterwesen/de pandinge is mijn te goede geschouden/mijn meester blijft onvoldaen/ick versoucke dat N. met onderhout van alle solemniteyten/mach werdē ontpoortert/op dat mijn meester jegens hem mach voortvaren/als recht is(by hem in handē hebbende/niet alleen d'acte van pandinge/maer 'tbescheyt dat hem de selfde te goede geschouden was) den Schout sijn roede / als voren/wederomme gestelt hebbende opten Blauwen steen, vermaende den eersten ofte outsten Schepen vonnisse/wat in desen vorder diende gedaen. de welcke geseyt hebbende/dat de beschuldichde Poorter alsnoch uytgeroepē soude werden/offer yemant soude mogē wesen/die voor hē soude willen Borge blijven eñ verantwoordē/twelc geseyt zijnde werde door een Roedrager uytgeroepē/isser yemant die voor N. Poorter deser stede die aē sijn poortrecht is gepant als noch Borge wordē/ofte voor hem instaen wil/die come

me hier voort/ende spreecke. ende naer upt roepinge van eenwerf/tweewerf/derdewerf / ende vierdewerf over recht / vermaende den Schout den tweeden Schepen / om tvonnisse de welcke in effecte sprack / dese woorden/naerde mael iegens N. onsen Poorter / tot noch toe wettelicken/ende volgende de keuren/is geprocedeert/ ende hy evenwel ingebreke van betalinge is gebleven/ende dat niemant voorts en comt die voor hem wilt verantwoorden/innestaen/ende Borge worden / so wordē hem mitsdesen wederseyt alle syne gerechticheden ende Privilegien/ die hem als Poorter deser stede toe quamen/om iegens hem int vorder voorts gevaeren te werden/als het recht vermach/twelck sulcx gedaen/ ende deur den pander daer van acte genomen zynde/mocht hy den ontpoorterden doen vangen brengen/ende houden opte gemeene gevangenisse/so lange tot dat hy betaelt was. Doch alvoren hy aldaer gebracht werde/so was den Schout gehouden/den selfden drie malen te leyden om den Blauwen steen / ende telcken reyse te vraghen/ offer yemant waer / die den selfden verborghen wilde ; ende niemant voort comende / werde voort naer de gevanckenisse gelept. De voor verhaelde proceduren vande ontpoorteringhe der Burgheren / ten eynde ghebracht hebbende / sal ick tot een Soos de selvighe by voughen / hoe ende op wat wyse datmen van ouden tyden / de Criminele Vierschaere binnen deser stede / plach te spannen (of te bannen) ghelyck ick tselvighe upt seeckere / gheschrifte / gheschreven by de handt van myn Oom Ian van hout ghecopieert hebbe/innehoudende tghene hier volcht.

Formele woordē die ghebruyckt werden inde ontpoorterüighe.

Geen ontpoortert borgher mocht boven gelept werden sonder eerst drie mael om den Blauwen steen ghelept te werden.

Van outs placht de Vierschare in Criminele saecken/ aldus ghespannen (of ghebannen) te werden / by den Schout die hier de spreeckende persoon is.

1 Ick vraech u een Vonnisse N. (noemende een vande Schepenen) of ick alsoo goets tyts ben gaen sitten voor den Middach / dat ick recht mach doen/van myns ghenadighen Heeren weghen vanden hoochsten rechte / van doode / van moort van mans Lyf / ende voorts van al dat vanden hoochsten reche te doen is ! Schepen antwoort ick wys voor recht dat ghy Heer Schout goets tyts zyt gaen sitten voor den etc. verhalende alle de voorgaende woorden.

Op wat wyse van outs de Criminele vierschare ghespannen werde.

2 Ick vraech u een Vonnisse N. of ick de Bancke alsoo beset hebbe met Schepenen / dat ick recht mach doen van myns ghenadighen Heeren weghen / vanden hoochsten ; Schepen ick wys voor recht dat ghy de Bancke etc.

3 Ick vraech u een Vonnisse N. of ick 'trecht vertooch met Vonnisse / met achtinghe / met beraede / of met eenigherley saecken tot de Sonne haeren hoochsten ghedaen hadde dattet myn G. Heeren

aen sijn hoochste recht niet deeren en sal ? Schepen ick wijs voor recht dat ghy 'trecht vertreckt mit Vonnisse etc.

4 Ick vraech een Vonnisse N. of ick de ghene die ick op huyden een dach ghelept hebbe/ alsoo goets tijts hebbe doen daghen dat ickse van mijns G. H. wegen te recht aenspreken mach/ vanden hoochsten recht/ hier worde nu de Citatie gelesen. Ende 'tselvige gedaen zijnde sprack de Schepen/ Ick wijs voor recht dat ghy de gene die op huyden etc.

5 Ick vraech u een Vonnisse N. of de doode also besien is/ van Schepenen dat het kennelick is dat hy van Mans hande ende quetsinge ghestorven is ? Schepen ick wijs voor recht dat de doode etc.

6 Ick vraech u een Vonnisse N. of de doode handt afgewonnen is als recht is/ Schepen ick wijs voor recht dat de doode handt etc.

7 Ick vraech u een Vonnisse N. of ick mitter handt recht doen mach gelijck of de doode hier tegenwoordich waer/ick segghe dat ict wel doen mach/toon ick de hant als recht is? Schepen ick wijs voor recht dat ghy mitter doode handt recht mocht doen ghelijck of de Doode hier teghenwoordich waer/ toont ghy de handt als recht is.

8 Ick vraech u een Vonnisse N. waer ick schuldich ben de handt te togen? Schepen ick wijs voor recht dat ghy Heer Schout schuldich zijt de handt te toghen hier in gebannen Vierschare. Hier toochde de Schout de handt ende 'tselfde gedaen wesende seyde hy.

9 Ick vraech u een Vonnisse N. of ick de handt ghetoocht hebbe als recht is ? Schepen ick wijs voor recht dat ghy de hant etc.

10 Ick vraech u een Vonnisse N. of ick de handt op hemelen mach/ende weder voort haelen mijns G. H. recht daer mede te bewaren of icx te doen hadde/ ende segghe dat ict wel doen mach also alst re. h. is? Schepen ick wijs voor recht dat ghy Heer Schout etc.

11 Ick vraech u een Vonnisse N. Hoe ic met recht schuldich ben voort te varen/ mit clagelicke woorden of mit wapen rust / ende segghe dat ick schuldich ben voort te varen met clagelicke woorden/ sonder wapē rust? Schepen ick wijs voor recht dat ghy Heer Schout schuldich zijt voort te varen met claghelicke etc.

12 Ick vraech u een Vonnis N. noem ick den dooden ende den levende in mijne claghe dat ick van mijns G. H. wegen daer mede volstaen mach in mijn recht ? Schepen ick wijs voor recht/ dat soo ghy Heer Schout den doode ende levende in uwe claghe noemt/ dat ghy Heer Schout van etc. Soo claghe ick hier over een N. (Hier noemde hy de handt dadige) ende segge hem aen dat hy N. (Hier noemde hy den dooden) ghedoot / ghemoort / ende ter mouwe ghebreemt heeft / ende die ondaet selver namelick metter handt ghedaen heeft/ in mijns ghenadighen Heeren Landen van Hollandt/ binnen den Baillufschap van Rijnlandt, ende binnen der Stede van Leyden , ende segghe dat hy daer aen verbeurt heeft sijn lijff ende sijn goet/ ende woude hy daer tegens seggen/ daer woude ick van mijns G. H. meer toe segghen.

13 Ende ick vraech dat Vonnis wat ick hebben sal voor mijn claghe?

Schepen

Schepen ick wijs voor recht dat ghy Heer Schout hebben sult voor u claghe/dat ghy den handtdadigen sult moghen eysschen vanden hoochsten recht van sijn lijf en van sijn goet.

So eyssche ick hier van myns G. H. wegen inde Vierschaer vanden hoochsten recht van sijn lijf/en van sijn goet N. of hoe hy genoemt mach wesen by sijnen Kerstelicken naem of toenaem/eenwerf/anderwerf/derdewerf over recht / ende segghe hem aen dat hy ghedoot / ghemoort/ ende ter mouwe ghebreemt heeft N. en die ondaet selver namentlicken metter hant gedaen heeft in myns G. Heeren Landen van Hollandt/ binnen den Baillusschap van Rijnlandt / ende binnen der Stede van Leyden / ende segghe dat hy daer aen verbeurt heeft sijn Lijf ende sijn goet / woude hy daer yet teghens segghen / hy en hadde de ondaet selver namentlicken metter handt ghedaen / ende daer aen verbeurt heeft sijn Lijf ende goet daer woude ick van myns G. Heeren weghen meer toe segghen.

14 Ende vraech u een Vonnis N. of ick hem wel gheeyscht hebbe als recht is? Schepen ick wijs voor recht dat ghy Heer Schout hem wel gheeyscht hebt als recht is.

15 Ick vraech u een Vonnis N. ende segge comt hy niet voort metten eyssche binnen staende Vierschaere als recht is / dat hy bevallen is van sijn Lijf ende van sijn goet? Schepen ick wijs voor recht dat comt hy niet voort / etc.

16 Ic vraech u een Vonnis N. hoe ic schuldich ben daer mede voort te varen ende segge met breck ende met brande ende Ballinck te legghen? Schepen ick wijs voor recht dat ghy Heer Schout daer mede schuldich sijt voort te varen / met breck ende met brant ende Ballinck te legghen.

17 Ick vraech u een Vonnisse N. hoe langhe dat ic hem schuldich ben Ballinck te leggen/ende segghe hondert Jaeren ende eenen dach op sijn Lijf? Schepen ick wijs voor recht dat ghy hem schuldich sijt Ballinck te legghen hondert Jaer ende een dach op sijn Lijf.

18 Ick vraech u een Vonnisse N. hoe langhe ende hoe breet / hoe wijde ende hoe sijde/ende segghe also langhe ende breet ende also wijde ende zijde als myns ghenadighen Heeren palen vande Graeflickheydt van Hollandt strecken Schepen? ick wijs voor recht also lang/ende etc.

19 Ick vraech u een Vonnis N. of ic hem rechte voort Ballinc leggen sal of beyden went de Sonne haer hoochste gedaen heeft vande daghe? Schepen ick wijs voor recht dat ghy Heer Schout beyden sult went de Sonne haer hoochste gedaen heeft vandẽ dage. Hier verbeyt de Schout tot dat de Clock over twaellven is/ende daer naer seyt hy/so nu de Clocke twaelf gheslaghen is begeer ick dat twee Schepenen keuren sullen of de Sonne thoochste ghedaen heeft vanden daghe.

20 Ende vrage u N. ende N. een Vonnisse of de Sonne etc. Hier ginghen twee Schepenen upter Vierschare ende sagen naer de Sonne/ ende wederomme comende/ Seyden wy wijsen voor recht dat de Sonne het hoochste ghedaen heeft vande daghe.

Soo legge ic nu van mijns G. H. wegen Ballinghland N. of hoe hy genaemt mach wesē by syn Kerstelicke naem/ of toenaem/ hondert iaerē ende eenen dagh op syn lyf/ also lange ende breedt/ also wyde ende syde/ als mijns G. H. palen vande Graeslichept van Holland strecken / ende ghebiede alle Bailliuwen ende Bailliuys-Boden / alle Schouts ende Schouten-Boden/ eñ alle Officieren waer dat sy hem connen becomen/ dat sy hem heften ende houden ende in mijns G. H. sloten brenghen/ Ic gebiede allen wel bore Knuyden ende allen Huysluyden byde u hoochster boeten waer sijs vermaent worden dat sy hem helpen heften en houden ende in mijns G. H. sloten brenghen. Ick ghebiede dat niemandt desen voorschreven Ballinck en meet noch en mael/ en put noch en pael/ en scheep noch en streeck/ en huyse noch en hove by der hoochster boeten.

21. Ick vraegh u een Vonnisse N. of ick hem Ballincx land ghelept hebbe als recht is ? Schepen ick wijs voor recht dat ghy Heer Schout hem Ballincxlandt/ etc.

22. Ick vraegh u een Vonnisse N. so ic anders niemant ghedaecht en hebbe vanden hoochsten rechte dan desen voorgaenden persoon / of ick opstaen mach ende uyt der Vierschare gaen sonder mijns G. H. recht daer van vermindert te wesen ? Schepen ick wijs voor recht dat ghy Heer Schout so ghy anders niemandt/ etc. Dit aldus int langhe verhaelt hebbende soo sullen wy voort gaen ende komen tot

D'eerste Vergrootinghe.

De gherechtichepdt vanden Blauwen-steen / etc. ende de beschrijvinghe van het eerste begrijp / begin ende den aenvangh deser Stede ten eynde ghebracht hebbende/ so laet ons nu comen tot de eerste vergrootinghe/ ende ten eersten aenmercken / om wat redenen de Regeerders deser Stede beweeght ghewoorden zijn de selve Stadt uyt te setten/ ende te vermeerderen. Van alle redenen diemen soude mogen bedencken eñ verhalen/ dunckt my dese wel de alderseker ste ende bondichste / te weten/ het planten / queecken / eñ beginnen vande oude Leytsche Draperie/ de welcke/ gelijck eenighe oude Burgers deser Stede voor waerheyt houden/ alhier binnē der Stede gecomen is eñ gebracht werde van verscheyden Vlaminghen/ Borgeren ende inwoonderen geweest zijnde van de stadt Ypren/ de welcke door inlandtsche Oorloghen veriaecht eñ verdreven wesende/ hare wooninge namen binnen deser Stede: die vande Regeerders goetelick ende vriendelick ontfanghen ende geherberght zijn: de selve besorghende met alle het ghene dat tot 'tbeginnen eñ voortganck vande selve Neringe noodich mochte wesen. Eñ hebben tot dien eynde de Volders (een nodich ghevolch vande Draperie) plaetse gegeven/ ende geordonneert te woonen / op de eerst gracht naest de Breedestraet/ van de welcke de selve sonder twijfel den naem (die sy noch ten huydigen dage heeft/ ende mogelijck altijts behouden sal) vande Voldersgraft gecreghen heeft. Maer naerdien de selve Stad voor den aenwas ende toeloop van de menschen te cleyn viel/ ende alle de inwoonderen

Redenen vande eerst vergrootinghe deser Stede.

ren

ren van bequame ende nootelicke wooningen niet conden versien ende ghedient werden/soo hebben de Regeerders nootsakelicken moeten resolveren ende besluyten op 'tvergrooten deser Stede / t'welck met weynich kosten ende moeyten te doen was/alleen gravende een wyde Vestgracht uyt den ouden inden nieuwen Ryn/ te weten / van de Sylpoorte tot de Hoochwoerts-poorte toe: inne treckende alle de landen de welcke tusschen den ouden ende nieuwen Ryn (daer den Burch mede in begrepen was) ghelegen waren, groot zynde binnen de Vest-grachten gemeten twee ende twintich Rynlandtsche morghens. Welcke ingenomen Landen seer haest ende op tspoedichste vande nieuw inghecomen Drapiers betimmert zyn geweest/ om de goede gelegentheyt om ter Ramen waert terstont te moghen comen/ insonderheyt den Rhyn/ Nieustraet/ Middelwech/ Hoygracht/ Middelgracht/ die al te samen soo dicht betimmert werden datter gheen ledighe plaetsen ghelaten en wierden voor Cloosteren of Conventen/dan alleenlick voor de Kercke ten Hogelande / ende het Vrouwen Gasthuys, dat nu het Wees-huys is/ het welcke aenmerckens weerdich is. De eerste vergrootinghe werde aende Stadt gehecht ende ghevoecht met seven Brugghen: te weten/

Aen welcke zyde de Stadt eerst vergroot is/ ende hoe veel

Ten eersten met de Brugge die men noemt de Visch-brugghe.

2 De Brugghe/de welcke plach te leggen recht beneffens den achter uytgangh van het Stadthuys/ter plaetsen alwaer (als voor henen gheseyt is) het Wanthuys gelegen heeft. Ende aldaer gelegen heeft totten jaere 1568 ofte 1569 toe.

3. De Coornbrugge responderende ten weder zyden op een strate/loopende vande Breedestraet tot nae den Burch eñ de Hogelantsche Kercke.

4. S. Bastiaens Brugge/ noch ter tydt leggende/ende responderende op de Coornsteghe vande hogelandtsche Kercke.

5. De Brugge aen den hoeck ofte 'teynde vande oude Stadt/ter plaetse daer den Roden-toren plach te leggen/eñ wert van outs ghenoemt de Butter-mans brugge/maer wert nu geheeten de Caernemelcx brugge.

6. De Gansoort brugge responderēde opte Hoygraft eñ de Hogewoert.

7. De Hagewoerts poort Brugge aende Vest.

Welcke eerste vergrootinge geschiet eñ begonnen is omtrent den jaere 1294. Een van gheen cleynen aensien ende in oude geschriften wel geoeffent/heeft gesustineert eñ voor waerheyt gehouden/dat tot dien tyde alhier aen der Stede twee voorsteden (die naemaels ingetrocken zyn) gelegen eñ geweest hebben/d'een buyten de Noortpoorte/ter plaetse daer nu het Noordt-eynde is/ d'ander buyten de Zuydt-poorte/ twelck nu de Hogewoert is. Want so vele de Hogewoert aengaet/is het sulcx dat den Doelen te dier tyden lach/aende Zuydt-syde van Levendael/inden drie hoec/ ter plaetse daer nu Berckendal is. Waer naer ooc dē naem hebben niet alleē S. Joris Steegh/ wesende de ordinaris gang ofte Laen daer mede men ter Doele waert ging / maer oock S. Joris Toren/ legghende tusschen Levendael ende de Zytgraft. Tis oock sulcx datter een veel corter/of naerder Laen strack buyten de Zuydt-poorte commende

Tot wat tyden die vergrotet is. Anno 1294.

Leyden heeft van oudts twee Voorsteden ghehadt.

Waer van oudts de Doelen gelegen heeft

was om naerden Doelen te gaen de welcke was / 'tgheen nu ghenoemt wert het Stinck-steechgen leggende beneden de Hoogewoerts Brugge aende Suyt-zijde by de Brouwerije vande Roos. Ende naerdien de Huysen/aende Suyt-zijde van 't Steenschuyr legghende / doen Speelhoven ende Tuynen vande goede luyden waeren/so zijn de Ramen totte Draperie nodich wesende/ te dier tijden gheordineert ghewest inde corte Houff/ ende allengskens aldaer/naer den toeloop en wasdom der neringe vermeerdert ende vergroot. Ende men hout voor seker/ dat tot gerijf vande Volders/omme op het spoedichste inde Ramen te mogen comen (een sake waer aen haer ten hoochsten ghelegen was) seecker watergat/ ende quaeckel gheweest is/t'eynde de Volders-graft / om langs de S. Iacobs graft / doen onbetimmert ende buyten der Stede wesende / inde Ramen te comen. Gelijck ick voorhenen verhaelt hebbe dat de eerste Stadt aen vier deelen verdeelt was/also is mede dese nieuwe Stadt aen vier delen verdeelt gheweest; de welcke ghenoemt werden Burchstrenc, 'toude Claes Iansz. vierendeel, Pieter Gijsberts vierendeel ende Gijsbert Engbertsz. vierendeel. Dit alles tot hier toe geseyt hebbende vande eerste vergrotinge deser Stede/ sullen wy voortgaen tot de tweede.

De eerste vergrootinge aen vier bonnen verdeelt.

T'weede Vergrootinghe.

t'Weede vergrootinge deser Stede/ wanneer gheschiet? Anno. 1355.

Belangende de tweede vergrootinghe deser Stede/tot wat tijden die sekerlicken gheschiet soude wesen / en vinden wy niet Beschreven / maer men hout by gissinghe dat de selvighe gheschiet is voor 't jaer 1355. hoe wel andere segghen omtrent ofte terstont naerden jare 1313. Van het eerste can bewesen werden uyt seecker Previlegie ghegheven by Hertoch Willem van Beyeren. welcke tweede vergrootinge geschiet is met 'timmermen van het quartier van over Rijn leggende tusschẽ het Zijl-poort-huys, ende het Lopsen-poort-huys, dat wy nu noemen de Rijnsburger-poorte/ groot zijnde / binnen de Vest-grachten ghemeten/ drie ende twintich Morghen Landts. de oorsaecke van dese tweede vergrootinghe / acht ick ontwijfelicken geweest te zijn/het toenemen den wasdom/ende 'tvermenichvuldigen vande Draperie neringhe. Maer 'tschijnt wel dat de selvige vergrootinghe gedaen zijnde / men metter daet bevonden heeft/ de neringhe daer mede niet soo veel / noch wel gherijft te zijn ghweest/ alsmen moghelick ghewaent hadde / want het was te verre vande Ramen gheleghen / ende men moest te veel tijts laten ende verquisten om tusschen beyde gints ende weder te loopen: want het is kennelick/dat de Draperie neringhe seer suynich ende gesparich moet werden ghedreven/ op alle saken hoe cleyn die oock moghen zijn lettende / ende profijt soeckende. Het welcke vande ghene die in dit quartier hare wooninghen hadden/ niet en conde gheschieden. Ende daeromme ginck het bouwen ende timmeren van dese vergrotinghe seer traechlicken voort / ende hebben boven dien veele groote ledighe plaetsen onbetimmert laeten legghen: maer naerdien dat de Pauselicke aflaten / ofte Indulgentien/ de

Waer ende hoe veel vergroot.

gene-

ghenegghentheydt / ende begheerten / om Cloosters ende Conventen te Stichten / doen meerder in swanghe was / als in ettelicke jaren opt ghe-weest hadde / so zijn op de voorschreven erven ende plaetsen van vele ende verscheyden treffelicke luyden / door lust ende blinden yver ghedreven zijnde / betimmert ende beset (behalven de Vrouwen Kercke, S. Barbaren, ende S. Elisabethen Gasthuysen, Stevens Cloofter ofte ael moeshuyskens van Tetroede,) met seven verscheyden Vrouwen Cloosteren / als Abcoude, S. Agnieten, S. Cecilien, S. Michiels, Nazareth diemen noemde de Grau-susteren, Schaghen, ende S. Vrsulen. Dese tweede vergrootinghe / was aende oude Stadt ghehecht met drie Brugghen: te weten.

Oorsaken van het stichten vande Cloosteren ende Conventen.

1 De Bostel-brugghe. 2 De Vrouwen-brugghe.

3 De Craen-brugghe / de welcke eertijts gheleghen heeft tusschen de Craen ende de corte Maren; ende aen het tweede quartier ofte de eerste vergrootinghe met vier Brugghen; te weten.

Hoe dese tweede vergrootinghe aende Stadt gehecht was.

1 De S. Ians Brugghe. 2 De Pancraes Kerck-brugghe.

3 De Hoy-graft Brugghe. 4 De Zijlpoorts-vest brugghe.

Voor ende al eer ick sal comen totte derde vergrootinghe / can ick niet naerlaten iet te segghen vande Huysen / die ten tijden vande voorsz. tweede vergrootinghe stonden opten uyterdijck vande Maren-dijck / wesende in effecte de derde Voorstadt / ende met eenen / hoe / waeromme / ende wanneer / den nieuwen wech / streckende tot aende tweede Geest / gemaeckt zy. So isset dan te weten dat voor ende al eer de Spaerne by Haerlem bedeckt ende overgaen werde / dat 'twater vande Meeren, ende Maeren, met de Noort Zee ghemeen waren / in voeghen dat alle de laghe landen tot aende Geest toe / ende sulcx oock de ghene die legghen tusschen de Geest ten Noorden / de Maren ten Oosten / de laghen Rijndijck ten Zuyden / ende de Morsch ten Westen / met alle hooghe vloeden / ende opgheven van wateren / by stormen ende onweder bevloeyden / ende onderliepen / in vougen dat de Inwoonders van Leyden daer van sonderlinghe geen vruchten en wisten te becomen / ten waer met het legghen vanden Marendijck / tusschen den laghen Rijndijck ende de Geest / ende voorts aenden Hofdijck. Welcke Marendijck nodelicken heeft moeten ghelept zijn / niet alleen omme de binnen Landen vant opcomende water te bevrijden / maer oock ten eynde / de Huyslieden woonende inde Ambachten van Oegstgeest, Warmondt, Rijnsburch, Noortwijck, Noortwijcker-hout, Voorhout, Sassenhem, Lisse, Hillegom, te voet inder Stede van Leyden soude moghen comen / als sonder de selfde / voor ende al eer desen nieuwen wech gemaeckt was / geen gang-padt ofte wech naer de Stadt en hadden / dan om Eyndegeesterdam, tot aenden Morsch-dijck / ende so langhs de selfde voor by het gherecht van Leyden heenen naer der Stede toe / het welcke ten minsten vier malen soo verre is als den Marendijck / dees dan ter noot / ende om groote vruchten daer uyt te trecken / ghelept wesende / zijn mits de groote passagie / niet alleen van alle de voorschreven / ende andere Dorpen / maer oock vande reysende Lieden van Haerlem ende uyt West-Vrieslandt naer Leyden comende /

Wanneer ende waerom den Marendijck gemaeckt is.

de welcke mette waghen ghebracht zijnde aende Geest (al waer de wagens bleven staen / voorde welcke willende binnen Leyden wesen genen wagen-wech en was/dan aen het Schou over Rijn varende/ende so den hoogen Rijn-dijck om te rijden) werdē mette schuyte gevoert over de Poel-weteringe/eñ liepen te voet naer Leyden. So houtmen dan voorseker/dat midts de groote Passagie langs den Marendijck vallende/ aldaer optē uyterdijck/ te weten tusschen de Vrouwen-stege/ende de Maren/ by maniere van Voorstadt/eenige Huysen zijn gebout geweest/' twelc ineffecte de gene zijn geweest/die in S.Pancraes Kercke hebbē begonst te Parochiē. Welcken nieuwen wech gemaect is/voor de tijden aleer datter H.Heemraden gestelt ende geordonneert waren/de welcke begin genomen hebbē (somen acht) niet by tijden van Coninck Willem Grave van Hollandt, maer van sijnen Soon Graef Floris de Vijfde. Al hoe wel ter Goude inde Kercke in een seer schoon Glas dat de H. H. Heemraden daer ghegeven hebben / aldus ghescreven staet: Willem Coninck van Romen, ende 18. Graef van Hollandt heeft de Heemraden geprivilegieert binnen Leyden, Anno 1255. op de 5. Idus van October, de 14. Indictie. So volcht dat de selvigen wech oudt moet wesen meer als 350. jaren / want den voornoemden Coninck Willem is inden jaere 1255. in West-Vrieslandt by Medenblick omgecomen ende gestorven. Ende naerdien (als voorhenen verhaelt is) desen wech aldereerst gemaect is tot lastē eñ costē vande Ingesetenen deser Stede/so hebben de Regeerders der selver Stede de selve noch eenige jaerē moetē onderhoudē/hoe wel by de Brieven van Hertoch Albrecht van Beyeren, vanden jare 1395. den Hooge Heemraden bevolen was/ de voorschreven nieuwē wech te verhouf-slagen onder de Ambachten aldaer ghenoemt / maer werde niet naer ghevolcht. De Regeerders deser Stede hebben de onderhoudinge vanden selfden wech totten tijden vande veranderinghe aenbesteet het Convent van Marien-poel, het welck aende West-zijde vande voornoemden wech gelegen was / welck Convent voor het onderhout vanden voorschreven wech / tot last vande Stadt/eenige jaer penningen heeft getrocken. Dit alles aldus geseyt ende verhaelt zijnde/ aengaende de tweede vergrootinghe deser Stede/ sal ick desen eyndighen ende comen totte.

Langhs wat wech datmen eertijts van Haerlem tot Leyden quam.

Voorstadt omtrent de Maren.

Wanneer de Heemraden inghestelt zijn.

Oude vande selfde wech.

Derde Vergrootinghe.

Naerdien de Burgeren ende Inghesetenen deser Stede dagelicx toenamen ende seer vermenichvuldichden/ ende dat de Drapeerie van oude Leytsche Laeckenen door de Segeninge des Alderhoochsten binnen deser Stede/ dagelicx vermeerderde / seer toenam/en hoe langer hoe grooter werde/ende dien volgende/meerder ende grooter plaetse van noode hadden / om haer te connē behelpen/so hebben de Regeerders deser Ste. ontrent den jaere 1389. ten tijden als Hertoch Albrecht van Beyeren de Landen van Hollandt ende Zeelandt als 23^e. Grave Regeerde/geresolveert ende besloten ten derdē male hare Palen wyder uyt te strecken/ ende dese

Derde vergrootinghe ende waeromme.

Omtrent wat tijden vergroot ende waer.

ende dese Stede te vergrooten/ om dat een yegelick daer mede soude mogen gherijst ende ghedient wesen/daer toe verkiesende de landen ghelegen aende Suydtsijde vanden Rijn/'t Steenschuyr ende Rapenburch/ beginnende vande Hoochwoertsche poorte tot de Witte poorte toe / vermits de selfde alderbequaemste ende best gelegen waren tot de selve Neringhe/om de goede gelegentheyt/ ter Ramen waert (van haer soo seer begeert)te moghen comen. Welcke landen metten anderen groot wart/ binnen de omloopende wateren gemetent 36. Rijnlantsche morghens/ invougen dat de Stadt met dese derde vergrootinge/ groot gheweest is binnē het omloopende Vest-water/omtrent 112. Rijnlantsche morgens/ voecht hier by de Vest-wateren/Cingel eñ Cingel flotē/ metten anderen uytbrengēde 20. morgens: so is de Stat eñ tbegrijp ofte den aencleven van dien groot gheweest 132. Rijnlantsche morgens. eñ werde dese derde vergrootinghe aen de oude Stadt gheheçht met dese volghende Bruggens.

1. De Hogewoerts-brugghe van outs de Webers brugge genoemt.
2. De Oosterling plaets brugghe.
3 De Brugghe / de welcke opte Volderrs graft / ende S. Jacobs graft respondeert. 4 De nieuwe Brugghe.
5 De Brugghe responderende opte Vliedt.
6 De Nonnen brugghe/ huyden de Universiteyts brugge ghenoemt.
7 De Doel-brugghe/responderende opte Houtstraete eñ de Doelens.
8 De S. Antonis brugghe.

Met welcke derde vergrootinghe die vande Draperie Neringe veel beter ghedient waren/ als met de tweede/ende dat om de gelegentheydt (als ghesept is) om tot de Ramen opt spoedichste te mogen komen/ ende werde daeromme terstont seer dicht betimmert / sonder eenighe ledighe plaetsen tot Cloosteren ofte Conventen te laten/totte Nonnen stege toe/ van waer af/vermits de verderheyt vande Ramen /naerderhandt ghesticht ende gheboudt zijn/dese volghende Cloosteren.

1 De Iacobinesen, diemen oock noemde de witte Nonnen.
2 S. Ieronimus in Roma. 3 S. Catharinen.

Desgelijcx eenige groote ende treffelicke huysingē / eñ ten laetsten beyde de Doelens , van alle welcke hier naerder op sijn plaetse breeder ghehandelt sal werden. De Stadt (als verhaelt ende beschreven is) aldus vergrootet ende vermeerdert zijnde/ is alsoo in ghelijcken standt ghebleven een tijt van ongheveerlicken twee hondert ende omtrent twintich iaeren/ te weten/tot ten iaere sesthien hondert ende thien toe. Ende sullen desen hier mede eyndighende/ komen tot de Vierde ende laetste vergrootinghe / de welcke tot onsen tijden nu onlangs aenghevangen ende begonnen is.

Vierde Vergrootinghe.

Redenen eñ oorsaken vande vierde vergrootinge deser Stede.

De onuytsprekelicke goedertieren Godt/ naer dat hy de Borgeren eñ de Innewoonderen deser Stede ghedurende hare leste ende strenghe

Belegeringhe naer hare verdiensten / te huys ghesocht hadde: met sijne drie alderswaerste Roeden / te weten de Oorloghe / den Honger / ende de Peste/ waer mede hy ghewoon is/ so wel de werelt als de sijne / de eerste te straffen/ ende de andere Vaderlicken te castiden/ door de selvighe ontrocken hadde een ghetal van ontrent ses duysent menschen: so heeft het sijne Goddelicke goetheyt (de welcke altijt het welvaren der menschen is vorderende/ ende nimmermeer yemandt en slaet / sonder ghenegentheyt omme de selvighe wederomme te helen/ so wy alleen onsen toevlucht nemen door Jesum Christum tot den Throon zijner ghenaden) beliefft sijne barmhertighe Ooghen te slaen opten staet ende ghelegentheyt deser Stede / verhoorende het suchten ende kermen vande Innewoonderen der selver: de selvighe niet alleene van hare swaere ende ellendighe Beleghheringhe/ op een ongehoorde ende wonderlicke wijse verlossende/ de hongerighe wederomme metten Hoorn des overvloets bestortende: Maer boven dien heeft hy dese Stede wederomme versien ende vervult/ niet alleen met ses Duysent/ maer met een groote menichte van menschen/ de selvighe seyndende ende leydende / met grooten getale/ uyt onse nagebuyrighe Landen/ van Brabandt/ Vlaenderen/ ende andere Provintien de welcke hy mede door de Oorloghe ghestraft/ ende te huys ghesocht heeft: maeckende alsoo de Stadt Leyden tot een herberge/ ende wooninghe van alle verjaechde ende ghevluchte Personen: de welcke altsamen vande Regeerders ende Innewoonderen deser Stede met Vriendtschap ende vreuchde ontfanghen wierden/ met de selvige handelende als hare eyghene vrienden/ ende mede Borgheren.

De uytgheweken gebuyren nemen hare woninge tot Leyden.

Ende sy luyden/ haer onder den anderen gheneerende met hare Neringhen ende Ambachten/ de welcke sy in hare Landen gheoeffent ende gedreven hadden/ bestaende in het reeden ende Drapieren van veele ende verscheyden soorten van Coopmanschen/ als Baeyen / Saeyen / Greynen/ Laeckenen/ ende andere dinghen meer / de welcke ter ghelegender plaetsen breder verhaelt sullen werden: ende de Inwoondrren deser Stede/ met haer gesamentlicken onder malcanderen generende / ende handelende / zijn gheduyrende dese acht ende Vertich jaeren ofte daer ontrent/ door de overvloedighe seghheninghen Godes/ (eenichsins daer toe ghebrynckende de naerstighe vlijdt vande Regeerders deser Stede) also gheseghent / met Neringhe / Rijckdommen / ende wel varen/ als (sonder roem ghesproken) eenighe Stadt van Hollandt ghedaen of gheschiet is. Insonderheyt zijn de selvighe / in het vermeerderen van menschen alsoo ghewassen/ vermenichtvuldicht ende toeghenomen/ datmen de selvighe huyden ten daghe achtet het ghetal vande hondert duysent te boven te gaen. Het welck/ ten aensien vande Borgheren / niet naer/ maer voor de Belegeringhe ghewees zijnde/ gheen verghelijckinghe en heeft. Om welckers wille datmen nu eenighe jaeren herwaerts ghenootsaeckt gheweest is/ vele ende verscheyden groote ende schoone Huysinghen/ ende Erven of te breecken omme aen cleynder Erven ghesmaldeelt vercocht/ ende betimmert te werden/ ende dicwils van een Huys

Hoe ende wanneer de Vlaemsche Draperien binnen Leyden gecomen zijn.

Menichte van menschen binnen Leyden.

ende

ende erve/ niet alleen 4. 6. 8. minder ofte meer huysen / maer gantsche hele Straten te bouwen ende te maecken / om dat alle de menschen/ alle te samen/ bequamelicken mochten gerijft ende versien zijn van wooninghen. Het welcke die vande groote Vroetschappe ghemerckt hebbende/ ende rypelicken opten standt ende ghelegentheyt haerder Stede ende Innewoonderen lettende/ hebben gesamentlicken metten anderen gheresolveert/ eñ besloten/ inden jare 1610/ de Stadt ten vierden mael te vergrooten: eñ hebben 'tselvige dadelicken in het werck ghestelt. Vergrootende deselvige met veertich Morgen eñ twee hondert Roedẽ lants/ daer toe inne nemende ende coopende de Landen/ Speelhoven ende Thuynen/ gheleghen aende West ende Noortzijde deser Stede / beginnende omtrent de Witte-poorte aenden Ryn / loopende verby de Rijnsburger/ ende Maren-poorte/ tot de Zijle-poort toe/ maeckende alsoo deser Stede by naer in een ronde forme. Die vande Gerechte hebben dien volgende terstont/ inden jare 1611. de Chingel/ Chingelsloot / de Vestgraft/ de Walle ende vier Bolwercken ofte Rondeelen bestedet ende doen maecken/ die inden jare 1612. voltrocken waren. Dit gedaen wesende hebben sy de vergrootinghe aen Straten/ Wateren / ende Erven verdeelt ende afghescheyden/ ghelijck sy bevonden ten meesten oorbaer ende cieragie der Stede te behooren/ ende terstont een goet ghetal van Erven aende Borgeren ende andere gegadingden / uyt te geven ende te vercopen/ gheleghen op de bequaemste plaetsen / ende aende principale ende voornaemste Straten/ de welcke teghenwoordich met veel ende verscheyden schoone groote Huysen betimmert ende ghebout zijn/ ende dagelicx noch meer ende meer ghemaeckt werden : in voughen dat indien 'tselvighe bouwen mach continueren (ghelijck wy jae verhoopen) de inghenomen vergrootinghe/ in weynich jaren/ met veel schoone Huysen ende Erven sal gebout ende betimmert wesen/ tot groot gerijf/ vande Borgheren deser Stede.

Besluyt vande Vroetschappe om de Stadt te vergrooten.

Waer ende hoe veel vergroot.

Al eer ick dit Capittel besluyten ende eyndighen sal / en dient alhier niet onghemerckt voor by te gaen/ de wonderlicke Segeninghe Godes/ waer mede hy dese Stede so langhe ende veel jaren geseghent heeft/ datmen de selvighe so dickmaelen / als hier voor verhaelt is / heeft moeten vermeerderen ende vergroten / also dat nu huyden ten daghe de Stadt van Leyden int geheel groot zijnde omtrent hondert twee eñ tseventich Rijnlandtsche Morgens/ grooter als 'teerste besteck ende de oude Stadt gheweest is/ ongheVaerlicken hondert ende twee eñ veertich Morghen/ het welck meer als vijfwerven grooter is / als de eerste beinuyrde ofte bewalde Stadt gheweest is/ gelijck als inde bygevoechde Caerte sichtbaerlick vertoont wert. Voor welcke weldaet/ de Borgeren ende Innewoonderen Gode nimmermeer te vollen connen loven ende dancken.

Groote der Stadt Leyden, mette leste vergrootinge.

III. Beschrijvinghe der Stadt Leyden ghelijck die ten huydighen daghe is/ verdeelinge der selven in Parochien / Bonnen / Ghebuerten / Wateren ende Straten/ namen ende ghelegentheyt vande selve.

DE Stadt Leyden van haere eerste beginselen gebracht ende gelept hebbende tot hare tegenwoordige groote/ so vereyscht de orden/ dat wy nu de selvige wat naerder eñ breder beschrijven: omme daer toe te comen/ heb ic goet geacht (onder verbeteringe) die aldus te verhandelen eñ te beschrijvē.

1 Haere Treffelicheydt/ Schoonheydt/ Cierlicheydt / Bequaemheydt ende goede ghelegentheyt/ soo wel totte Neringhen, als tot de Academie ofte Hooghe Schole.

2 De Verdeelinge der selver/ ende ten eerstē de verdeelinge het Geestelick ghebiet aengaende / namelick de drie Parochien, hoe verre elck der selver/ hem van ouden tijden uytghestreckt heeft.

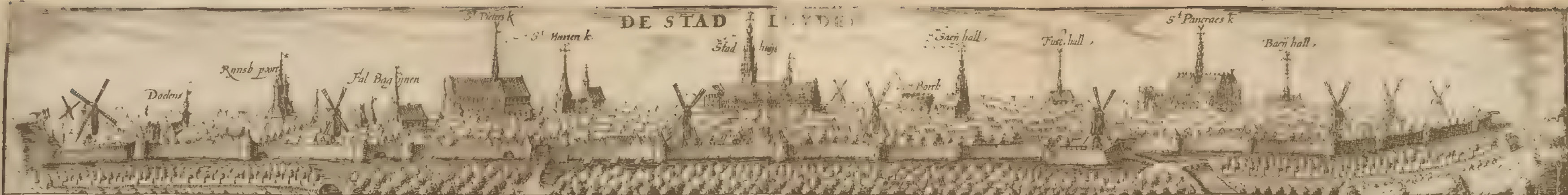
3 De verdeelinghe deser Stede aen Bonnen ende Ghebuyrten / hoe genaemt/ ende waer gelegen/ hoe verre elcx groote uytstreckt/ op welcke plaetse elck een in tijden van alarm / sijn loop plaetse ofte rendevous heeft aende Stads Wallen ende Vesten.

4 Verhael van alle de Straten / Grachten / Wateren / Brugghen deser Stede / namen der selver / waer gheleghen / ende hoe de selvige inden anderen loopen ende responderen. Comende dan tot het eerste/ so segghe ick dat de Stadt Leyden, als voor heenen bewesen is/ een vande aldereutste Steden van Hollandt is / de welcke veele jaeren aenden anderen door de Segheninghe Godes seer welvarende gheweest / ende dagelicx in Grootte/ Neringen ende Rijckdommen toe ghenomen heeft: alsō dat de selve van over langhe iaren onder de Rijckste ende vermogenste Steden van Hollandt ghereeckent ende ghetelt is gheweest: ghelijck sulcx onwederseggelicken can bewesen werden met dese volgende redenen/ dat wanneer de Grave van Hollant eenige Schattingen ofte Beden vande Hollandtsche Steden versocht ende ghevordert heeft / ende hem gheaccordeert wierden: so hebben die van Leyden, naest Haerlem/ de welcke altijt te dier tijden meest ghecontribueert heeft totte selfde Schattinghen ende Beden / met de Stadt Delff/ die ghelijck gheschat wierden/ het meeste gedeelte moeten gheven ende te Berde brenghen: ghelijcken uyt de volghende Extracten/ ghetoghen uyt seeckere Auctentijcke Schriften ende Memorien/ ooghenschijnelicken sien can.

Bewijs dat Leyden van ouden tijden een vãde treffelickste ende vermogenste Steden van Hollandt geweest is.

Ten eersten inden iare 1426 inde Maent van October / als Philips de eerste van dier name Hertoch van Borgondien de 26. Grave van Hollandt ende Zeelandt was / so werde de selve vande Steden van Hollant geaccordeert/ tot betalinge van 6 Maenden Soudie/ van 1500. gewapende Mannen 30000 Hollantsche Schilden / elcken Schilt tot een

Back of
Foldout
Not Imaged

NOORT

OOST

SUYT

WEST

DE VIERDE VERGROTING

DE TWEEDE VERGROTING

DE EERSTE VERGROTING

DE DERDE VERGROTING

Harlemmer poort

Rijnsburger poort

Witte poort

Maren poort

Syl-poort

Hogewoertspoort

Den Ryn

Den Nieuwen Ryn

Den hogen Ryndijck

Pancraes kerck

Geometrische Gronde-Caerte, der stad Leyden: met alle syne Straten ende wateren. ghemaect bij Mr. Ian Pr. Dou. 1614.

100 Roeden

een Pont Hollandts ofte dertich Grooten gereeckent. Tot welcke Bede betaelt ende gegeven hebben/dese volgende groote Stede van Hollant.

DORDRECHT, en wert alhier niet gestelt/om dat die altyts mette andere Zuyt-Hollantsche Dorpen/ ende plaetsen te samen gestelt werdt.

HAERLEM.	5000	Schilden.
LEYDEN.	3500	Schilden.
DELF.	3500	Schilden.
AMSTERDAM.	3000	Schilden.
ROTTERDAM.	1250	Schilden.
HOORN.	2000	Schilden.
ENCHVYSEN.	625.	Schilden.

Ten tweeden/ inden iare 1427. den 25 Meye/ als den Hartoge ende Grave voornoemt naer Vlaenderen soude trecken/so versocht hy vande Hollantsche Steden een somme van 20000 Schilden/ omme daer mede te betalen de Soudie vande Maenden Junius ende Julius/ aende Soldaten die binnen Hollandt in Garnisoen bleven leggen. Het welck hem geaccordeert werde/ ende hier toe gaf.

HAERLEM.	4622	Schilden.
DELF.	3305	Schilden.
LEYDEN.	3305	Schilden.
AMSTERDAM.	2833	Schilden.
ROTTERDAM.	833	Schilden.
ENCHVYSEN.	100	Schilden.

Ten derden/ inden iare 1468. inde Maent van Junio/ ten tijde als Hertoch Carel van Borgondien, Sone ende Erfghenaem vanden overleden Grave/ inden Haghe Ghehuldet werde de 27 Grave van Hollandt/Zeelandt/etc. So versocht den selven Grave van sijne Landen een Bede van 200 hondert ende 40 duysent Leeuwen tstuck tot 30 stuyvers. Maeckende 480000 Schilden/ noch voor sijn Huysvrouwe/ wesende des Conings Suster van Engelandt tot Spelde-gelt (alsmen seyt) op acht iaren te betalen 32000.

Noch tot Giften ende Heuf heden van allerhande Dienaren 16000.

Noch tot verballinghe vande costen byde Ridderschappen ende Edelen ende andere ghedaen int reysen om deser saken wille 4?00.

Maeckende tsamen een somme van Hollantsche Schilden 532800.

Waer toe die van Hollandt ende West-Vrieslandt moesten betalen een somme van 372800.

Hier teghen behielt den Grave aen hem / voor so vele Dort ende hare omlegghende Dorpen ende Steden hier aen moesten gheven / een somme van 39200.

So Resteerden noch voorde andere Steden ende Dorpen te betalen een somme van 333600.

De welcken betaelt souden werdē/ op 15 achter een volgende half iaren/comende voor twee termijnen alle iaren 41035.

Hier

Hier toe gaven iaerlicx dese volghende groote Steden.

HAERLEM.	3594	Schilden.
DELF.	3375	Schilden.
LEYDEN.	3375	Schilden.
AMSTERDAM.	2875	Schilden.
GOVDE.	1570	Schilden.

Ende de volghende cleyne Steden in dit oude Register alsoo ghenoemt.

ALCMAER.	800	Schilden.
ROTTERDAM.	1150	Schilden.
SCHIEDAM.	850	Schilden.
HOORN.	2000	Schilden.
MEDENBLICK.	450	Schilden.
ENCHVYSEN.	470	Schilden.

Ende de reste alle de anderen Steden / Heerlicheden / ende Dorpen.

Ick soude hier noch vele ende verschepden Schattinghe ende Beden/ die de Graven geconsenteert zijn / connen by voeghen / maer 'tsal ons genoech zijn met dese drie voorverhaelde te bewijsen ende te bevestigen/ dat Leyden over vele iaren onder de groote ende treffelicke Steden ghestelt ende gherekent is. Ghelijck ghy gesien hebt / dat Leyden over soo vele iaren ghecontribueert heeft als eenighe vande andere groote Steden also heeft de selvige op gelijcken voet tot desen daghe toe gheduricklicken naer advenandt betaelt ghegeven ende te verde moeten brengen: behalven eenighe weynich iaren naer hare leste ende sware beleghertinghe/ om dat hare ghenoechsaem half verdorven Borgerie de voorleden schaden/ de welcke zy doort Belegh ontfanghen hadden; wederomme soude moghen verhaelen ende te boven comen. Doch 'tghene by de selvighen in die tijt soude moghen minder ghegeven zijn/ hebben zy naermaels/ ende noch huyden ten daghe / wederomme verbetert: want ick houde dat (naest Amsterdamme/ de welcke nu in eenighe iaeren herwaers de grootste ende rijckste Stadt van gants Hollandt ghewordeu is) gheen Stadt soo veele / immers niet meerder / totte onderhoudinghe vande ghemeene s'Lands middelen ende lasten op en brenght/ als dese Stede. Comende nu weder daer wijt lieten / so segghe ick/ dat de Stadt Leyden is een schoone/ groote/ cierlicke welgheordineerde/ ende waterrijcke Stadt / de welcke (mijns oordeels) gheen van alle de Hollantsche Steden/in alle dese delen / en behoeft te wijcken: ghelijck een ygelijcken/de welcke de selvige met op merckinghe besien ende door wandelt heeft / sal moeten bekennen. Dat de selvighe groot is; can niemant ontkennen/ want naer Amsterdamme is Leyden met de laetste vergrootinghe de grootste Stadt van Hollant. Dat de selvighe schoon ende net is: bewijsen selffs / de Straten (ick laet de Huysen staen) de welcke/ soo wel des Winters als des Somers / alhier soo schoon ende reyn zijn / als in vele Landen ende Steden de Huysen ende Wooningen

Bewijs dat Leyden schoon is.

Groot.

Suyvich.

van binnen zijn. Datse cierlick ende playsant is tuygen de menichte van de schoone welgheboude Huysinghen, de lustighe wijde Straten/ die alhier breeder ende grooter zijn als in eenighe Stadt van Hollandt. Datse water-rijck is/ zijn daer van onlochbare ghetuyghen de menichten der wateren ende graften de welcke binnen der selver ghelegen zijn/ ende daeromme binnen de Stadts muyren omtrent de dertich Eylanden maecken. Welcke wateren de Stadt nootsaeckelicken ende vorderlicken zijn/ tot dese twee saecken: d'eerste/ ten tijde van brants noot/ omme uyt de selvighe metter haest/ door de wackere naerstichheyt der Borgeren/ den selven terstont te moghen uyten ende te lessen. De tweede/ tot gebruyck vande vreemde ende inne woonderen deser Stede/ omme alle hare goederen ende behoeftickheden allomme ende tot allen plaetsen door de Stadt te voeren ende te brenghen/ met weynich moeyten ende costen op te slaen ende te schepen/ tot een onuytsprekelick gherijf der selver. Dat de selvige wel geordineert ende sterck is: bewijsen de Straten/ Poorten/ Muyren/ Wallen/ ende Vesten/ daer mede dese Stede teghen eenighen aenval eenigher Vyanden (daer ons Godt voor verhoeden wil) versien ende ghesterckt is/ te weten/ met seven Bolwercken/ drie aende Zuyt-zijde/ ende vier aende Noordt-zijde deser Stede/ rondtomme een wijden Vest-graft/ stercke dicke Wallen/ buyten deselvighe bemuyrt ende beplantet (in Plaetse van palissaden) met een stercken Doornen Haghe. Werdt ghesloten met seven Poorten/ de welcke ghenoemt werden.

Cierlick.

Leyden is water rijc ende wat voordeel datse daer by geniet.

1 De Witte oft Haegsche Poorte. 2 De Rijnsburger Poorte.
3 De Haerlemer Poorte. 4 De Maren Poorte.
5 De Zijl Poorte. 6 De Hooghewoerts Poorte.
7 De Koe Poorte.

Het meerendeel vande selvighe zijn cierlicken gebout/ insonderheyt de oude Rijnsburger Poorte/ de welcke nu met de laetste Vergrootinghe inde Stadt ghetrocken is/ zijnde onlangs te vooren seer schoon ende costelicken van blauwen Arduyn opgebout/ waerdich om besien te werden. Rondtomme deser stede gaet een heerlicken breden Chinghel/ die meestendeel (te weten vande Zijl poorte Oost ende Zuydt waerts aen tot de Witte poorte toe) met Schoone Hooge Ypen boomen beplantet ende besettet is/ tusschen de welcke het inden Somer seer lustich te wandelen is. Dat dese Stadt bequaem is totte Draperie metten aenkleven van dien/ heeft nu eenighe hondert iaren langh ghebleecken/ ende behoeft gheen verder bewijs: de Wateren/ de bequame soete Lucht/ de ghelegentheyt/ dienen alles tot bewijs ende tot ghetuyghen der selver. Ten laetsten/ dat de selvighe bequaem is totte Vniversiteyt ofte Hooghe Schoole, dient alleen dit volghende voor bewijs: dat voor alle eeuwen/ ende tot allen tijden/ Pallas de Musæ ofte neghen Iupiters Dochteren/ altijt bewoont ende ingenomen hebben/ niet alleen den dobbelgetopten Berch Olimpus ofte Pernas, de Heliconische wooninghen/ ofte de alder vermaeckelickste ende eensaemste plaetsen/ de welcke de natuere in de gantsche

Leyden is bequaem totte Draperie ende Hooghe-schole.

de gantsche werelt soude moghen gesticht ende ghebout hebben: maer als de selvighe hare wooninghen hebben willen nemen in eenige Landen ofte vaste Steden/ so hebben sy altijts tot haer gebruyck ghelieft ende vercoren de reynste/ stilste/ eenichste/ vermaeckelickste ende playsantste/ om inde selvige te baren ende voort te brengen sulcke vruchten/ waer door niet alleen eene Stadt/ een Landt/ maer de gantsche werelt/ soude mogen ghenieten ontallicke weldaden. Op gelijckerwijse is alhier van haer alsoo mede ghedaen/ verkiesende uyt onse Bataviersche Steden het Palladijnsche Leyden tot hare wooninghen. Inde welcke sy tot noch toe met grooter eeren ende vruchtbaerheyt ghewoont ende geleeft hebben/ als hier naer tot ghelegen tijt ende plaetse naerder ende breeder aengemerckt sal werden. Dat onse Stadt Leyden met alle de voor verhaelde conditien niet vervult en is / soude niemandt met goede redenen moghen ontkennen/ ofte tegenspreecken: laet ons de selvige een weynich/ d'een naer den anderen/ ondersoecken. De reynicheyt/ gherustheyt ende Stillicheyt aengaende/ alle de gene die inde selvighe woonachtich zijn/ moeten altsamen ghetuygen wat een Stilte ende gherustheyt al hier is/ ten aensien van Amsterdam/ Rotterdam/ ende verscheyden andere Hollandtsche Steden/ de welcke bestaen byde Coopmanschappe/ uyt redingen van allerley Coopvaerdie Schepen/ toerustinghen/ ontladinghen/ van ontelicke Haringh-buysen. een yder is bekent/ wat een geloop/ wat een ghewoel / wat een onuytsprekelick gheraes / door die Steden ende langs de Straten/ van dat de alsiende Sonne op rijst tot dat hy sijne Paerden den toom wederomme ontlaeckt / ghehoort wert. Belangende de vermaeckelickheyt/ waer vint ghy in gants Hollandt (sonder eenighen roem ofte Gunst gesproken) Leydens ghelijck? so wel binnen als buyten der Stede/ gaet binnen der Stede waer dat het u belieft/ overal vint ghy schoone ende vermaeckelicke wandelinghen: Lust u buyten der Stede u geest te vermaecken/ om uwe verstroyde sinnen door 't naerstich Studeren vanden anderen gheraeckt zijnde/ by een te vergaderen/ gaet buyten welcke Poorte ghy wilt/ alomme vint ghy lustige playsante ende vermakelicke wegen/ schoone heerlicke Dorpen/ vruchtbare Landouwē/ eñ graesige Weylandē. In somma/ bedenct alsulcken vermaeck als het u belieft/ ghy sult alhier vande selvige connen gedient werden. Ende dit sal hier mede genoech zijn van 'teerste dat wy voorghenomen hadden waer te nemen ende te volghen.

Bewijs vande bequaemheyt der selver.

Comende nu totte verdeelinghe der Stad Leyden, so sullen wy eerst handelen vande verdeelinghe het Gheestelick ghebiet aengaende/ ghelijck tselvighe gheweest is ten tijden als den Roomschen Paus/ ende sijne onderdanen/ de gantsche werelt/ (by maniere van spreken) beheerschte ende onder sijn ghebiet hadde. De welcke vande Pastoren/ wien meest daer aen gheleghen was / seer vlijtich onderhouden werden/ soo wel in blijtschap als in rou/ om dat hare Keuckenen daer van verbetert wierden: want het oude Cluppel-versken is niet te vergeefs ghemaeckt/ twelck seyt/

Het Geestelick Rechtsghebiet, verdeelt in drie Parochien.

Ist

Ist Blyschap of Rou
t'Valt de Papen in haer Mou.

Het Gheestelick Rechts-ghebiet, binnen der Stadt Leyden, was verdeelt in drie gedeelten/ ofte Parochien, onder elck vande Hooft Kercken een verdeelende/ te weten de S. Pieters, S. Pancraes ofte Hoogelandtsche, ende de Lief-vrouwen Parochien, hoe verre hem een yder der selver verstreckt heeft/ dient een weynich naerder ondersocht ende verhaelt.

Beginnende dan met de oudtste/ grootste/ ende eerste Hoofdt Parochie deser Stede/ ghenaemt naerde Kercke/ die inde eere van S. Pieter eñ S. Paulus gesticht is/ S. Pieters Parochie: Dese neemt syn begin opt midden vande Bostelbrugghe/ loopende doort midden vanden nieuwen Rijn/ tot opt midden van het watergat vande Hoochwoertsche Poorte/ van daer rondt omme de Stads Wallen/ tot wederomme opte voornoemde Brugghe/ in hem begrijpende de gantsche oude Stadt/ mitsgaders alle de Huysen die mette derde vergrootinghe/ legghende aende Zuyt Zuyt-west ende West zijde der selver/ inghenomen ende aende Stadt ghebracht zijn. Desgelijcx/ behooren onder dese Parochie, alle die Huysen legghende aende Coornbrugghe/ aende Noort-oost zijde vanden nieuwen Rijn/ beginnende mette Poorte vande Brouwerije eertijdts ghecomen van Willem Arent Gerritsz/ nu zijnde de Brouwerie van Frans Duyst vander werf/ ghenoemt de vergulde Croon. Noort-west waerts aenloopende tot opte Vis-brugghe/ de Huysen/ opte selfde Brugghe/ ende die tusschen de Vis-brugghe ende S. Ians Brugge staen/ mitsgaders de ghene die aende Zuydt zijde vanden oudē Rijn staen tot het Burchbruggeken toe: ende niet verder. Om wat redenen ende oorsaecken dese Huysinghen (die met meerder redenen onder de Pancraes Kercke behooren souden) inde Pieters Kercke geparochijt zijn/ en can van niemanden volcomentlicken ghesepdt werden/ maer naer gissinghe wert ghehouden dit volghende waer te wesen/ te weten/ dat de Burchsaten, van over vele jaren/ de welcke met een Sloot/ loopende upten ouden inden nieuwen Rijn waren afghescheyden/ ende naermaels met een Brugghe aende Stadt verheelt zijnde/ van outs Parochianen moeten gheweest zijn van S. Pieters Kercke: twelck hier mede eenichsins werdt bevesticht/ dat alle de Huysen opten Tee ofte Voet vanden Burch staende/ totten tijden vande laetste Beroerten toe/ beneffens andere hebben moeten helpen onderhouden de Brugghe/ legghende tusschen beyde de Kerck-steghen/ ghenoemt de Leughen-brugge/ mitsgaders de Steyger daer onder gelegen. Ten anderen/ dat de Commanduren, inder tijt recht vercreghen hebbende vande Pastorie van S. Pieters Kercke, in haer besit ende gebruyc ten opsichte van hare Parochyanen/ sonder de minste vercortinge/ hebben willen blijven/ ende daeromme so hebben de voornoemde huysen moeten blijven onder de Parochie van S. Pieters Kercke.

S. Pieters Parochie, hoe verre hem de selve verstreckt.

Hooghe-lantsche ofte Pancraes Parochie.

De tweede Parochie wert ghenoemt de Hoogelantsche ofte S. Pancraes Parochie, ende begint aen het watergat vande Hoogewoertsche Poorte/ loopende West-waert aen door den Rijn totte Brouwerie vande vergulde Croon. Innemende de drie eerste huysen / gheleghen aende Noort-West zijde vanden Rijn/ te weten de gene die van het begin vande langhe Coornbrugh steghe gelegen zijn totte Brouwerie van Frans Duyst voornoemt/ loopende voorts doorde selfde Coornbrugh steghe/ langs de Nieustraet/ Kerchof/ gedamde Kerckgraft/ totten ouden Rijn/ van daer tot het Burch brugsken toe/ ghelegen zijnde aende Zuydtzijde vanden selfden Rijn. Maer aende andere ofte over zijde/ loopt de selve tot opt midden vande Maren brugghe/ vandaer de Maren aen beyde de zijden tot de Vesten toe/ langs de selve wederom tot het watergat vande Hogewaertsche Poorte toe/ loopende desgelijcx doort midden van Marendorp tot de Oost zijde vant t'Vrouwen Kerckhof/ mitsgaders de Oost zijde van het dwersgrachtgen/ begrijpende alle de huysen aende West zijde ter Maeren waert leggēde/ so wel de gene die van het dwersgrachtgē naer de Vest loopen / als de ghene die aende andere zijde van het grachtgen gheleghen zijn / tot de Marenbrugghe toe. Den waeromme dat alle dese huysen onder de Hoogelansche Parochie behooren / werdt ghehouden dese te zijn / ghelijck tselfde oock bevestight werdt met seeckere out ghescrifte voor twee of drie houdert iaren geschreven / Innehoudende datter tusschen de Pastoren van beyde dese Kercken sekeren twist ende verschil ontstaen is/ nopende het Geestelick recht van alle dese voornoemde huysen. Waer inne de Pastoor ten Hogelande / bewees dat de selve huysen/ die van over lange iaren ghelegen hadden opten uyterdijck vanden Marendijck/ van ouden tijden / buyten menschen gheheuchnisse/ gheparochijt hadden in het Berderen Huysgen / somen eerstwerf de Pancraes Kercke schijnt ghenoemt geweest te hebben / moghelijcken om dat het eerste begrijp van berderen / te weten van waghescrotten hout ghemaeckt mach zijn geweest / watter van zy ofte geweest is / is mijn onbekent / als daer van gheen naerder bescheyt ofte onderrechtinghe hebbende connen becomen.

Vrouwe Parochie.

De derde ende laetste Parochie ghenoemt wesende / naer ons Lieve Vrouwen Kercke/ de Vrouwen Parochie, de selvighe is seer cleyn/ ten aensien vande twee voorgaende / nemende sijn begin opt midden vande Bostelbrugghe/ lopende doort midden vanden ouden Rijn tot de corte Maeren / doort midden der selver / tot op de Maerenbrugge/ van daer doort midden van Maerendorp tot de Vrouwen Kercke/ vande Vrouwē Kercke totte Rijnsburger Poorte / inne nemende alle de Huysen ten weder zijden van Marendorp gheleghen zijnde / tot de Stads Wallen ende langs de selfde tot het Maerengat toe.

Ende hier mede sal ghenoech ghesept zijn / belanghende het scheyden vande Parochien deser Stede ten opsichte van het Geestelicke Rechtsghebiet. Nopende den welcken de Pastoren indier tijt sich wonderlicken wel ende ordentlicken conden verstaen/ int dragen van het Sacrament/

op hare

op hare so iaerlicxe/ als int bysonder ingestelde Processien Generael (somen die plach te noemen) de welcke ghemeenlicken gaende waren upt S.Pieters als de outste ende de Hooft-Kercke/ twelck doende/ den Commanduyr/ of een van zijn Cappelanen/ 'tvoorschreven H. Sacrament ghedraghen hebbende tot opt midden vande Bortelbrugghe/ bleef daer stille staen/ ende leverde 'tselve inde handen vanden Pastoor vande Vrouwen/ die't voort droech tot het midden vande Marenbrugghe/ aldaer hy oock stille moest blyven staen/ ende ghelycke overleveringhe dede aende Pastoor van S. Pancraes, die daer mede voortgingh tot opt midden vande Gansoort-brugghe/ legghende tusschen de Hoygraft ende Hoogewoert/ de welcken aldaer totten uytersten van zijn Geestelick Rechtsghebiedt ghecomen zijnde/ stille stondt/ ende het selfde wederomme aenden Commanduyr/ ofte sijn Cappelaen/ wederovergaf/ de welcke 'tselfde/ mette Processie ghelept zijnde/ wederomme in S. Pieters Kercke bracht. Dienende daer mede (myns oordeels) haer Gierichheydt / of liever haer misverstant/ van om so cleynen profijt/ dat van so weynich Huysen conde comen/ malcander in 'tselve niet en conden te ghemoet gaen ofte verstaen/ ten minsten als zy in sulcke Hoochwichtighe saken/ ghelyckmen de Processen noemde/ oeffenden ende deden. Iemant soude moghelicken tot ontschuldinghe vande Pastoren mogen by brengen/ dat sy in conscientie ofte goeder ghewissen beswaert zijnde/ mette versorginghe der Zielen van so danighe Persoonen/ bewonende de Huysen die onder haer Parochien staende waren / de selve niet en consten van haer werpen/ noch verlaten/ vermits het selve van hare Cudde ende Schapen waren/ voor de welcke sy God hadden te verantwoorden/ ende haer bevolen waren te weyden / ende van alle nootsaeckelickheden/ ter Salicheyt dienende te versorghen. Ick laete de selve verontschuldinghe seer gaerne toe / ende ghelooff wel dat so danighe beweginghen wel inde harten vande eenvoudighe Pastoren gheweest moghen zijn/ sonder daer teghens te willen segghen/ dat sulcx ten hoochsten recht gheweest / ende ghedaen hadde moeten werden / by so verre men met sodanighen verleydinghen hare Schapen tsy onder den Turck/ ofte een heel andere Godsdienst ofte Religie ghesocht hadden te brenghen. Het welcke in desen in het alderminste gheen plaetse en hadde/ want beyde dese Kercken so eens ghesint waren ende ghevoelden / datter niet een Iota / ofte het alderminste tittelken en verschilde/ noch te mocht verschillen/ ende malcanderen so gelijck waren (als het spreeckwoort seyt) als twee Eyren van eender Hennen. Ende dat daeromme de voorgaende ontschuldinghe alhier gheen plaetse en mach hebben. Dan ick houde voorseecker/ dat de Geltgierichheydt der Pastoren de eenighe oorsaecke gheweest is/ dat niemant in het alderminste van haer recht heeft willen wijcken. Ende houde hier mede op vande verdeelinghe deser Stede / het Geestelick Rechtsghebiet aengaende. Ende comen totte verdeelinge deser Stede/ also die by die vande Gherechte over vele iaren verdeelt ende afgheschepden is in twintich ghedeelten / quartieren ofte Bonnen, behalven ende

Op wat wijse binnen Leyden de ordinarische Processien ghedaen wierden.

ende uytghesondert alle de huysen geleghen buyten de Syle poorte/ binnen de vrijdomme deser Stede/zijnde een schoone en bequame Voorstadt/ bestaende van ontrent de tachtentich schoone nieuwe huysen en erven/ die mede by die vanden Gerechten tot een Bon gemaeckt zijn/ende genoemt wert het Sijlbon. En desgelijcx de gantsche nieuwe Stad/ofte laetste Vergrootinge/de welcke metten anderen in verscheyden Bonnen verdeelt en afgescheyden sullen werden: maer tot desen dage toe en is tselve noch niet ghedaen. Omme de voornoemde Bonnen en gedeelten volcomentlicke te beschrijve/ so sullen wy dese dinge waer nemen/te weten/den naem/plaetse/grootte/hoe de selvige lopen/ten letsten waer een yegelicke der selver in tijden van alarm oft beroerten/aende Stad wallen/oft binnen der Stede sijne Hoefslach ende Loop plaetse heeft/om die te beschermē ende te bewaren. En sullen dan beginnen met de eerste Stad en outste Quartieren ofte Bonnen.

Bonnen ofte Quartieren der Stadt Leyden.

1 'tWANTHVYS, begint aenden Blauwen steen/en loopt door 'tmidden vande Maersmans stege tot opde Visch brugge/ va daer doort midden vanden nieuwen Rijn/tot t'eynden de Kaernemelck brugghe/ voort deur het midden van't Steenschuyr tot opte Hogewoerdts brugge/(van outs de wevers brugghe genaemt) en van daer doort midden vande Bredestrate/tot weder opten Blauwen steen: heeft sijn Hoef-slach / by tijden van oproerte ofte alarm/voor het Stadthuys.

2 'tWOLHVYS, begint mede opten Blauwen steen /ende loopt doort midden vande Bredestrate tot ten halven vande voorsz. Hoochwoerts brugge/van daer doort midden vant Steenschuyr tot beneffens de Volders graft/voorts door het midden vande Volders graft / tot ten halven vande Kerck steech brugghe (van outs de Leughen brugghe ghenaemt) ende van daer deur 'tmidden vande corte Kerck steech tot weder opten Blauwen steen: heeft sijn Hoefslach aende Vesten of Wallen vande Vliets brugghe/ tot ten Blausteechs Toorn toe.

3 t'VLEYSCH-HVYS, begint opt midden vande Leugen brugge/ lopende doort midden vande korte Kerck stege tot opte Bredestrate/van daer doort midden der selver tot S. Antonis brugghe / van daer door het midden van Rapenburch tot de Volders graft / door het midden der seluer wederomme tot de Kerck brugghe toe : heeft sijn Houfslach voor het Stadthuys.

4 'tGASTHVYS VIERENDEEL.begint opten Blauwē steen/en loopt door het midden vande Bredestrate totten halven vande Tonis brugghe van daer door het midden van cort Rapenburch totten halven vande Bortel brugghe/voort door het midden vanden Rijn totten halven vande Visch brugghe/ende van daer door het midden vande Maersmans steghe tot weder opten Blauwen steen: heeft sijn Houfslach mede voor het Stadthuys.

5 OVER-

5 OVER 'THOF, begint opte Kerck steech brugge / ende loopt door het midden vande langhe Kerck steghe/van daer over het Kerckhoff tot aende Clock steech/voorts door het midden vande Clocksteech ten halven vande Nonnen brugghe/van daer door het midden van Rapenburch tot beneffens de Volders graft/ende voorder deurt midden vande Volders graft tot weder opte Kerck steechs brugghe : heeft sijn Houfslach aende Vesten ofte Wallen/ van Zellitaen aff langhs de corte Vest tot het watergat toe van cort Rapenburch.

6 SEVENHVYSEN, begint opte voorschreven Kercksteech brugghe/ loopende door het midden vande Volders graft tot het Steenschuur/van daer door het midden der selver totten halven vande Nonnen brugghe/ van daer door het midden vande Clock steghe om tKerckhoff tot neffens de langhe Kercksteghe/ende voorts door het midden vande voorschreven langhe Kercksteghe wederomme opte voorgeroerde brugghe : heeft sijn Houfslach aende Vesten van S Ioris Toorn/ tusschen Levendal ende de Zijd graft/tot den Toorn van Borgondien toe/ langs de huysen die van Baemen gemaeckt zijn tot beneffens S. Iacobs graft.

De ses Bonnen vande eerste ende oude Stadt beschreven hebbende/volghen de vier Bonnen, dewelcke gemaect zijn vande eerste vergrootinghe/ende zijn dese:

7 BVRCHSTRENG, begint opt midden vande Visch brugghe/ ende loopt deur den Rijn tot S. Ians brugghe toe / van daer deur het midden vanden ouden Rijn tot beneffens dt Kerck graft, voorts door het midden vande ghedamde Kerck gracht tot aende Hoochlandtsche Kercke / voorder tKerckhof om tot beneffens de Nieustraet/ van daer door het midden vande Nieuwe straet tot inde Hop-graft/voorder door het midden vande Hop-graft / tot inden nieuwen Rijn / ende soo voorts door het midden vanden nieuwen Rijn weder tot de voorschreven Visch brugge toe: heeft sijn Houfslach aende lange Vest/van beneffens Warnaer vander Does huysinghe tot opt Marenzat toe.

8 KERCK-VIERENDEEL, begint aen S. Pancraes Kercke/ ende loopt midden deur de Kerck graft tot inden ouden Rijn/voorts door het midden vanden ouden Rijn tot beneffens de Hop-graft/van daer door tmidden vande Hop-graft tot neffens de Nieu-straet/ ende voorder door het midden vande Nieu-straet / om het Kerck hoff/tot weder aende Kerckgraft: heeft sijn Houfslach aende Wallen vande Zijlpoorte totten tweeden Toorn/nae de Hoochwoertsche Poorte toe.

9 GANS-OORDE, begint op het middē vande Gans-oorts brugge/ ende loopt door het midden vande Hop-graft tot inden ouden Rijn/ van daer deur het midden vanden ouden Rijn tot neffens de Middelste graft/ voort door het midden vande selfde graft tot weder inden nieuwen Rijn/ ende van daer midden door den nieuwen Rijn tot aende voorschreven brugghe: heeft sijn Houfslach aende Wallen vanden tweeden Toorn/ voorby de Zyl poorte/totte Lus-toorn toe.

10 NICLAES GRAFT, begint opt watergat vande Hoochwoertsche Poorte/ ende loopt midden deur den nieuwen Rijn tot neffens de Middelstegraft/van daer deur 'tmidden vande selve graft totten ouden Rijn/ voorder deur 'tmidden vanden ouden Rijn tot het watergat vande Zijle-poort/ ende van daer langs de Wallen weder tot het voorschreven watergat vande Hooghewoertsche Poorte toe; heeft zijn hoefslach aende Wallen vande voorschreven Luys-toorn/tot de Hooghewoertsche Poorte toe.

De Bonnen de welcke gemaeckt zijn vande tweede Vergrootinghe/ zijn dese volghende vijff.

11 MARENDORP RIIN-SIIDE, begint op het watergat vande Zijle-poorte/ ende loopt ten midden door den ouden Rijn tot neffens de Maren / voorts door 'tmidden vande corte Maren tot op de Marenbrugghe/van daer midden door Marendorp tot aende Zijle-poorte/ende voorts weder tot het voorschreven Watergat; heeft sijn hoefslach aende Wallen/ vande Duysent-raet-steech af tot de Zijl-poorte toe.

12 WEST-MARENDORP LANT-SIIDE, begint aende Oost-zijde van het watergat vande Maren / loopende door 'tmidden vande Maren tot in Marendorp/ doort midden der selver totte Schaghensteech ende de Volmolen-graft/doort midden van beyde tot aende Vest/ van daer langhs de Wallen tot weder omme aen het watergat vande Maren.

13 OOST-MARENDORP LANT-SIIDE, begint aende Vest aende Oost-zijde vande Volmolen-graft / ende loopt door 'tmidden der selver tot aende Schaghensteech / deur het midden vandien tot in Marendorp/ van daer doort midden der sel ver tot aende Zijle-poorte/ ende van daer langs de Wallen totte voorschreven Volmolen-graft toe/dese twee Bonnen hebben meten anderen hare houfslach aende Wallen van t Marengat/ tot beneffens de Duysent-raetsteech toe.

14 OVERMAREN RIIN-SIIDE, begint aende Rijnsburger-poort ende loopt deurt midden van Marendorp tot op de Marenbrugghe / van daer deurt midden vande corte Maren inden Rijn / vorder deur t midden vanden Rijn totte Bostelbrugghe ende van daer weder totte voorschreven Poorte toe; heeft sijn hoefslach aende wallen van S. Vrsulen Steech/ tot beneffens Warnaer vander Does Huysinghe.

15 OVERMAREN LANT-SIIDE, begint aende Rijnsburger-poorte/ende loopt door t midden van Marendorp tot op de Marenbrugghe / van daer deur tmidden vande Maren tot opt watergat vande Maren toe/ ende van daer voorts langs de Vesten tot weder omme by de voorschreven Poorte; heeft sijn houfslach/ aende Wallen vande Rijnsburgher Poorte/ tot S. Vrselen Steghe toe.

Ten laetsten de Bonnen de welcke ghemaeckt zijn vande derde Vergrootinghe/zijn dese volghende vijf.

16 HOGEWOERT, begint op t watergat van Levendael/ ende loopt door t middel van Levendael in t Steenschuyr / van daer deur

tmidden

tmidden van t Steenschuyr tot inden nieuwen Ryn/ voorts deur tmidden vanden nieuwen Ryn tot opt watergat vande Hoghewoertsche Poorte ende voorder langs de Wal tot op t voorschreven watergat van Levendendael toe / heeft syn houfslach aende Wallen / vande Hooghwoertsche Poorte af tot S. Ioris Toorn toe.
17 OOST-NIEVWELANT, begint aende Vest aende Zuydtzijde van Levendael/loopende door tmidden der selver tot in het Steenschuyr/ van daer door tmidden der selver tot de S. Iacobs graft/van daer door tmidden der selver totte Vest / ende voorts om de Wallen wederom tot het watergat vant Levendael toe.
18 WEST-NIEVWELANT, begint aende West-zijde van S. Iacobs graft/ aen des Stads Wallen/ loopende door de selve graft tot in het Steenschuyr/ van daer door het midden der selver totte Vliet / ende dan voorts doorde Vliet tot het vlietgat/ ende van daer langs de Wallen wederom tot S. Iacobs graft toe. Beyde dese Bonnen, hebben ghesamentlicke hare houfslach aende Wallen ofte Vesten / vanden Toorn van Borgondien tot opt Vlietgat toe.
19 ZVYT-RAPENBVRCH, begint aende Noort zijde van het Vlietgat loopende deur 'tmidden vande Vliet tot in het Steenschuyr/ van daer door tmidden der selver totten Nonnen brugghe / van daer door de Nonnen ende Catalinen stegen tot aende Vest / ende van daer langs de Wallen tot wederomme aen het voornoemde Vlietgat.
20 NOORT-RAPENBVRCH, begint aende Vest aende Noortzijde vande Catalinen-steghe/ loopt doort midden vande selve ende de Nonnen-steghe tot in Rapenburch/ doort midden van Rapenburch tot het watergat van corte Rapenburch toe / ende van daer langs de Wallen wederomme totte voornoemde Catalinensteghe toe. Beyde dese Bonnen hebben ghesaemtlicken hare houfslach aende Vesten / vande Blausteechs Toorn af tot de Witte-poorte toe.

Over elck bysonder Bon ende quartier / zijn by die vande Gherechte ghestelt ende gheset vier Bon-meesteren / wiens last ende bevel is / sorge te draghen dat de ghemeene Brant-ghereetschap haer Bon aengaende/ behoorlicken bewaert ende onderhouden werden: de selvighe ten tijden van Brandts-noot uyt te leveren / ghebruyckt wesende wederomme te doen halen/ende op hare plaetse te doen brenghen. Desgelijcx wanneer by die vande Gerechten eenighe ommeslaghen ghemaeckt zijn over de Huysen in haer Bon begrepen zijnde / om daer mede 'tsy eenighe nieuwe Brandt-ghereetschap / ofte inde Winter ten tijden vande Vorst het Bijten ofte waken/ om de Stads Wallen te betalen/ ende daer van volcomen ende pertinente reeckeninghe doen aende ghene die daer toe ghestelt zijn/ ende meer andere voorvallende saecken/hier te langhe om te verhalen.

De voornoemde Stadt Leyden is noch naerder ghesmaldeelt / ende onderschepden in vele cleyne ghedeelten / de welcke ghenoemt werden Ghebuyrten, die alle te samen yder met een onderschepdelicken naem

ghenoemt ende beschepdelicken afgepaelt werden / ghelijck hier volcht/ ende ghenomen is uyt seecker gheschrifte by de handt van mijn Oom Ian van Hout gheschreven.

Ghebuyrten der Stadt Leyden.

1 De OOST-KAERSKORF, of VREDENBRVCH, begint vande Hoochwoertsche Poorte af aen beyde zijden tot Jacob Willemsz vander Burch toe inclusys/ met de Wielmakers ende Varcken steghen.

2 DE MIDDEL KAERSKORF, begint van Jacob Willemsz vander Burch af begrijpende beyde de zijden tot S. Ioris steech toe / en het naeste huys aende Steyger int Water steechyen.

3 DE WEST-KAERSKORF, begint aenden hoeck vande Nieuwe brugghe/ ende opten hoeck van S. Ioris steech streckende / totte Hoochwoerts brugghe toe.

4 DE COENENSTEGE, begrijpt in hem de selvighe steghe aen beyde de zijden.

5 CLEYN-BARBARIEN, begrijpt in hem de S. Ioris ende S. Barbaren steghen mette Ouwerscamp.

6 DE CRAVVVELSTEGE, begrijpt in hem de selve stege aen beyde de zijden vande Hoghewoert tot Levendal toe.

7 'TVROVKENS-LANT, begrijpt in hem de Vrouwen steghe vande Hoghewoert tot aen Levendael.

8 HADRIANOPOLEN, of de NOBELSTRAET, begint vande Hogewoert s brugghe / ende eyndt ten halven vande plaetstegen/ ende aen Koerlammen steechgen.

9 CONSTANTINOPOLEN, begint vande Plaet steghe ende van Koerlammen steechgen/ ende streckt tot de Wol steghe toe.

10 NIEVVVEN-RIIN, ofte VVITSERMOND, begint aende Caernemelcx brugge/ ende eyndt inde Coornbrug steghe aen het He[illegible]

11 VVEST-KERSTENRIICK, begint opten hoeck vande Nieuwesteghe loopende langs het Kerckhof tot de Blauwe Klock / begrijpt in hem de lange Pieters Kerck steghe / desgelijcx de West zijde vande Voldersgraft totte witte Roose/ staende over de Wol steghe/ende ander zijde van Kersteghe/ tot Arent van Kollen straetken toe.

12 OOST-KERSTENRIICK, begint aenden hoeck vande Voldersgraft/ begrijpende de corte Kerstege tot opten Brede straet/ langs de West-zijde der selver/ totte Wol steghe/ daer de selvighe tot opte Voldersgraft/ ende die langs de Oost zijde der selver tot weder opten selfden hoeck.

13 MAERS-

13 MAERSMANSTEGE, begint aen het Stadt-huys / begrijpende beyde de zijden van den voorschreven steghe ende den Rijn tot de Coornbrugsteech toe.

14 tHARTOCHDOM VAN STEYNENBVRCH, begint aenden Blauwen steen/ begrijpende beyde de zijden vande Bredestraet totte Mandemaeckers ende Dief steghe toe.

15 CRANE VELT of CRANENBVRCH, begint vant Vert opte oude Vismarct/ loopende tot de Vrouwen stege toe/ begrijpende mede de Mandemakers steghe aen beyde de zijden.

16 S. CATHARINEN-RIICK, begint vande Dief steghe ende Mand emakers stege/ begrijpende beyde de zijdẽ vande Bredestrate totte Varcken steghe toe/ beyde de zijden vande Vrouwen steghe/ ende streckt hem opten Rijn vande Vrouwen brugghe tot het achterhuys dat eertijts Gerrit Pietersz Timmermans was.

17 DE PAPLE PEL, begint vande Varcken steech begrijpende weder zijden de Brede straet tot S. Antonis brugge toe/ met de Bornstege eñ achter opten Rijn tot des voorschreven Gerrit Pietersz huysinghe toe.

18 HET RIICK VAN PALLAS, begint aendẽ hoeck vande Doel stege/ loopt door de selve tot opte achtergraft/ langs de Oost zijde der selver totte Nonnen steghe / de Noortzijde der selver tot op Rapenburch/ de selve langs tot weder aende Doel steghe.

19 'SGRAVENSTEYN, begint op den Zuydt hoeck vande Houtstraet/ loopt langs Rapenburch totte Clocksteghe/ begrijpt de Noordtsijde der selver tot op Sinte Pieters Kerck hoff / langhs de West-sijde tot voorby s'Gravensteyn / door de Houtstraet totten voornoemden Hoeck toe.

20 SIONS RIICK, begint aenden Oost hoeck vande Papengraft/ begrijpende de Oost zijde der selver / de Volders graft/ de Schoolsteghe/ aende West zijde tot wederomme aende voornoemde hoeck vande Papengraft.

21 LEEVWENHORST, begint aenden West-hoeck vande Papengraft/ begrijpende de West-zijde der selver/ de Volders graft/ Rapenburch aende Oost-zijde /ende de Houtstraet aende Noordt-zijde tot den voornoemden hoeck toe.

22 PRILIE, begint mette huysen ghemaeckt vande huysinghe vanden Heer van Lockhorst/ loopt door de Schoolsteghe/ de Volders graft omme gaende door Arendt van Rollen steghe tot aende voorschreven huysen van Lockhorst / ende begrijpt oversulcx de Dief-steghen /soo wel de korte als de langhe / ende de Kerck graft aen beyden de zijden.

23 BILLE NBVRCH, begint op cort Rapenburch aende West/ begrijpt het Noordt eynde aen beyde de zijden/ het Sandt ende de eene zijde vande Groene Hasen-graft.

RAPEN-

24 RAPENBVRCH, of MEYENBVRCH, begint aende S. Antonis Brugge/loopt totte Voel-stege/de helfte vande selve/ van de Voel-graft/ ende Groene Hasen-graft begrijpende.

25 TLANT VAN BELOFTEN, begint inden Nonnen steghe opten hoeck vande Achter-graft / loopt langhs het Steenschuyr tot de Vliet toe.

26 VREVCHDENRIICK, begint ten halven vande Blaeuwe-steghe tot S. Catharijnen Susterhuys toe / begrijpt S. Catharijnen steghe aen beyde de zijden/ tot opten hoeck vanden Nonnen steghe toe.

27 DE GRAEFLICHEYT VAN IERVSALEM ende IERICO, begint aen het Steenschuyr / begrijpende/ de Broertgens-graft aen beyde de zijden/ de halve Blaeuwe steghe / de halve Backer-steghe/ ende de halve Segersteghe.

28 DE HEERLICHEYT VAN VLIET, begint aen S. Ieroens Brugghe/ begrijpt de Vliet aen beyde de zijden totte Vest toe/ met de halve Molen-steech/ ende de halve Backer-steghe.

29. KOEPOORTS GRAFT, begint aende Nieuwe Brugghe/ begrijpt de Koepoorts-graft aen beyde de zijden / met de halve Molen-steech ende de halve Raemsteghe.

30 SEVENHVYSEN, begint vande Nieuwe Brugge/ streckende tot het Falyde Bagijnhof ('tselfde daer inne begrepen zijnde) toe/ ende vande Vliet totte Koepoorts-graft toe.

31 NIEVVVE-STEGHE, ofte OOST-VRIESLANT, begint vande Nieuwe-brugghe / begrijpende beyde de zijden vande steghe/ de een zijde tot aen het Kerckhof/ ende de ander zijde tot aende Commanduyrs graft toe.

32 COMPOSTELLE, begint aen het Steenschuyr/begrijpende S. Iacobs graft aen beyde zijden/ende in elck van de Raem-steghen twee huysen.

33 BLICK INDEN AESSACK, begint van 't Steenschuyr/ begrijpende de Volders-graft / tot de Wol-steghe/ toe/ de Plaetsteghe/ ten halven/ de Ketelboetersteghe/ ende de Sonnevelt-steghe.

34 D'OOSTERLING-PLAETS, ofte OOSTENRIICK, begint aenden hoeck van Levendael / begrijpende de eene zijde vande plaets tot inde Raemstege / ende aen de ander zijde beginnende aenden houc van het Steenschuyr/ tot het huys van Antonis Corneliss inclusys.

35 GALISSIEN, begint vande Hoghewoerts Brugghe/ begrijpende het Stheenschuyr aen beyde zijden/ tot de S. Iacobs ende de Volders-graft toe.

36 STEENSCHVYR oft 'TNIEVLANT, begint aende Volders ende S. Iacobs graft / begrijpende het Steenschuyr aen beyde de zijden totte Nieuwe-brugghe toe.

37 DE HEERLICKHEYDT VAN BREMMEN, begint van S. Joris brugge lopende langs Levendael tot het Steenschuyr eñ Oosterlingh plaets toe/met de Sydgraft tot het huys te Brem toe.

38 KICKENBVRCH, begint van S. Joris steghe/begrijpende Levendal aen beyde de sijden tot de Vest toe.

39 CLEYN EGYPTEN, begint van S. Jans brugge tot het Burchtbruggetken toe.

40 'tKOE-EYNDE, begint vande Sijle poort/begrijpende beyde de sijden vande Strate/aende eene sijde totte straet lopende opte huysinge van Pieter Adriaensz. vander Werff/ ende aen de ander sijde tot de Backersteghe toe.

41 'tOS-LANDT, begint aen de Backerstege/lopende langs Marendorp aen beyde de sijden tot de hogelandtsche Kercksteghe toe.

42 PADMOS, begint aende Brugge van Bouwen Louwen steghe/lopende totte Vest toe.

43 OVDT BARBARIEN, begint vande hoghelandtsche Kercksteech/ende vanden hoeck vande steech nae de Brugge/tot de steegh naest Meester Lenaert eñ thuys daer Claes Jansz den Droghen plach te wonen exclusive/ooc eensdeels van Jan Vossen steghe / ende vande Kerck-brugghe opten Rijn totte voorsz. steghe onder M. Lenaerts huys.

44 d'OVDEN RYN, of CLEYN VAN MACHT, begint vande Hopgrafts brugge/ende eyndt aende S. Pancraes Kerck brugge.

45 RODE-STEEN, begint aende Suydt sijde vande cleyne Marenbrugge/streckende tot het huys vanden Droghen inclusive/door de steghe/daer over ommelopende naer de Donckersteghe/ begrijpende de selvighe aen beyde de sijden/eyndigende aende Maren brugge.

46 IAN VOSSENSTEGE, begint van het Bruggeken/streckende tot de Vest toe/begrijpende de Claessteech aen beyde de sijden totte Mirakel steech toe.

47 S. NICLAES-STEGE, begint aende Maren/streckende tot de huysinghe daer S. Niclaes plach uyt te hanghen.

48 MIRAKEL-STEGE, begint opten hoeck vande Claes steghe/ begrijpende de Miraeckelstege aen beyde de sijden/lopende tot de Vest toe.

49 MAREN, begint aende cleyne Maren brugge / begrijpende beyde de sijden/vande Maren totte Vest toe.

50 MARENDORP, of 't HART, begint vande Maren brugghe/ lopende totte Vrouwen Kercke/voorts langs de corte Maren eñ den Rijn totte de Vrouwen steghe toe.

51 OOST-MARIENBVRCH, begint van thuys daer Willem Dircksz van Tetroede plachte te wonen/lopende nae de Maren brugge toe

begrijpende de Vrouwen steghe aen beyde de zijden/ eyndende met het Huys daer Jan de Crudenier placht te woonen.

52 MIDDEL MARIEN-BVRCH, begint aende een zijde van het Vrouwen Kerckhoff/ loopende tot S. Vrsulen steghe toe/ ende aende ander zijde van het huys daer Willem van Tetroede placht te woonen/ tot willem Woutersz steghe toe.

53 WEST-MARIENBVRCH, of MARIEN-POORT, begint aende een zijde aende S. Vrsulen steghe/ ende aende ander zijde aen Willem Woutersz steghe/ loopende totte Reynsburgher Poorte toe.

54 ONSER VROVWEN RIIN, begint aen de Bostel-brugghe / loopende tot Willem Dircxsz van Tetroeden steghe toe.

55 DE VROVWEN CAMP, begint van S. Lijsebeths Gasthuys/ begrijpende de Camp aen beyde de zijden totte Maren toe.

56 GANSOORDE, begint opten hoeck vande Hoygraft/ loopende langs den Rijn totte Vest toe.

57 SWANSOORT, begint van Gerrit Jan Kerstantsz huys/ streckende tot het huys van Huych Claesz Schoemaker.

58 DE ROODE ZEE, begint opte Wterste graft/ vanden hoeck vanden nieuwen Rijn streckende totte Louris Brugghe toe.

59 'TVELEN, of de VRIEVELVVVE, begint vande Louris brugghe/ streckende totte Pollen brugghe toe opte Wtergraft.

60 DE VVILDE VELVVVE, begint vande Pollen brugghe/ loopende totten hoeck vanden ouden Rijn opte Wtergraft toe.

61 TVYL, legghende opte Middelste graft/ begint inde Groenesteghe van Coman Govert Willemsz huys/tot Coman Willem Joosten huys toe.

62 DE VVOVTVRIESEN, begint vande Vleeren brugghe opte Middelste graft/ deen zijde tot opten ouden Rijn/ ende aende ander zijde van Aelbert Henricxsz Schoemaecker of tot Jan Henricxsz Backer toe.

63 OVT TVYL, begint van S. Huyberts brugghe/ lopende tot S. Joosten brugghe toe.

64 GROENSTEGE, begint opte Hoygraft/ begrijpende de steghe totte Middelste graft toe.

65 DE BVTTER BVYRT, begint opte Hoygraft aende Choorsteeghe streckende totte Heerensteghe toe.

66 AL-KEY, begint vande Groen steghe/ loopende naerde Gansoorde toe/ totte Nieuwe straet/ beyde de zijden vande Kerck steghe daer in begrepen.

TVVOVT

67 'TVVOVT SONDER GENADEN, opte Hoygraft/ begint vanden ouden Rijn / begrijpende beyde de zijden totte Heeren stege toe.
68 MIDDEL-VVECH, begint vande Coppen-hiex stege/ loopende langs beyde de zijden tot S. Pancraes Kerckhoff toe.
69 MOYSES, begint vande Hoochlandtschetoorn - steghe / begrijpende de groote Nieustraet an beyde de zijden tot het Choorsteechgen toe.
70 VERDVYN, begint aende Hoygrafts brugghe / begrijpende de Coppen-hiecx steghen aen beyde de zijden totte Kerckgraft toe.
71 S. PANCRAES-BVYRT, of CLEYNMARIEN-BVRCH, begint vande Kerck aende Kerckgraft/ begrijpende de selve aen beyde de zijden tot het Burch brugghelien toe.
72 S. HVYBERT, begint van Symon Willemsz Coorn-coopers huys/ begrijpende de langhe Coornbrugh steech aen beyde zijden met de Nieu straet totte Pancraes Kerck toe.
73 GROOT BVRGSTRENG, of BVRGERVVACHT, begint van Symon Willemsz Coorn-coopers huysinghe/ loopende langs den Rijn/ eyndende mette S. Jans brugghe aenden ouden Rijn.
74 CLEYN BVRCHSTRENG, of RIINENBVRCH, begint aen de Kaernemelcx brugge/ loopende totten hoeck vande Coorn brugge toe.
75 'TNIEV CONING-RIICK VAN BARBARIEN, begint opten ouden Rijn aende Donckersteghe/ loopende totte Hogelandtsche Kerck brugghe toe/ de twee steghen daer in begrijpende.
76 OM MARIENBVRCH, begint aen het Vrouwen Kerckhoff/ begrijpende de heele Vrouwen ende S. Cicilien steghen.
77 HOOCHLANDSCHE KERCKSTEECH, begrijpt de selve steech aen beyde de zijden / ende de achter graft / totte Bouwen-louwen steghe toe.

Over elck vande voornoemde Ghebuyrten, is by die vande Gherechte ghestelt ende gheordineert een Heer, die beneffens zijne Raden by die vande gebuyrten daer toe vercoren zijnde/ gesamentlicken sorghe dragen dat de Gebuyrten in goede eenicheyt ende eendracht te samen moghen wonen ende leven/ de Dooden eerlicken ter aerden gebracht werden / in somma dat de Ordonnantien by die vande Gerechten in yder Ghebuyrte ghestelt ende gegheven zijnde/ behoorlicken onderhouden ende achtervolcht werden. Dit nu alles tot hier toe aldus verhandelt ende beschreven hebbende/ sullen wy comen totte beschrijvinge van alle de Straten/ Wateren/ Graften ende Bruggen/ binnen deser Stede ghelegen zijnde/ uytgenomen de gene die inde nieuwe Stadt ende in de huysen binnen de Vrydomme/ buyten de Zijle-poorte gelegen ende begrepen zijn. Wy sullen de selvighe afdeelen in verscheyden gedeelten / op datmen te bequamer soude moghen weten omtrent wat deel deser Stede de selve ghelegen zijn.

Straten ende Wateren/ der Stadt Leyden.

t'NOORTENDE, beginnende aende Witte-poort/ eyndende aende S. Antonis Brugghe/

aende Zuyt zijde
1 Het Slick steechgen/
2 De Floren steech/
3 Het Sandt/
Responderende alle te samen opte groene Hasengraft.

aende Noort zijde der selver
1 Het Valck steechgen/
2 Corte Rapenburch/
Loopende totte Vest.

BREDESTRAET, van S. Antonis Brugghe tote Hoghewoerts Brugghe toe/

aende Zuyt zijde
1 De Lombaert steech/
2 Mop Jaepen steech/
3 De corte Dief steech/
4 De corte Kerck steech/
5 De Wol steghe/
6 De Ketel-boeter steghe/
7 De Plaet steghe/
8 De Bogaert steghe/
Loopende alle te samen tot opte Polders graft.

aende Noort zijde
1 De Borre steech/
2 Het Kaeckelaers steechgen/
3 De langhe Vrouwen steghe/
4 De Mandemaeckers steghe/
5 De Maersmans steghe/
6 De corte Coornbrugh steghe/
7 De Keurlammen steghe/
8 De Boter steghe/
9 De Caernemelck straet/
Loopende alt samen tot opten nieuwen Rijn.

HOGHEWOERT, beginnende aende Hoghewoerts Brugghe loopende totte Poorte toe/

aende Zuyt zijde
1 S. Barbaren steech/
2 S. Ioris steech/
3 De Dwerscamp/ loopende uyt midden vande Barbaren steech inde S. Ioris steghe.
4 De Crauwel steghe/
5 De Coene steech/
6 De Vrouwenstege/ of Varcken steghe/
7 De Wielmakers steghe/
Loopende alle te samen/ behalven de Dwerscamp/ tot op Levendael:

aende Noort zijde
1 De Water steghe.
Noch twee Water steghen alleen tot het water gaende/
Loopende inden nieuwen Rijn.

LEVENDAL, beginnende aende Vest/ loopende tot in het Steenschuyr/

aende Zuyt zijde
1 Het Swaen steechgen/

Over Levendal legghen
1 De S. Ioris brugghe/

2 Varcken-

2 Berckendal / ofte Steechgen sonder endt/
3 De Sack steech/oft e Heyligen Dam/
4 De Zyt graft/
Loopenden tot aen de Vest.

2 De Koenen brugghe/
3 De Barbaren brugghe/
4 De Leefsteen brugghe/
zijn de alle vier steenen bruggh. opte Zyt graft
1 Houten brugghe.

STEENSCHVYR ende RAPENBVRCH, beginnende vande Hoghewoerts brugghe/ loopende tot de S. Antonis brugghe toe/

aende Zuyt zijde

1 Het Roos steechgen/ van outs het Stinc steechgen genaemt/ loopt tot op Levendal/
2 De Knotterstraet/ loopende inde Veldestraet/
3 De S. Iacobs graft loopende tot aende Vesten/
4 De Koepoorts graft/ loopende tot de Koepoorte /en opte selve graft aende Oost zijde leggen.
5 De Swieten straet/
6 De langhe Raem steghe / loopende tot op S. Iacobs graft/
7 De Kijf hoeck/loopende tot op te Oosterlingh plaetse.
8 De Vliet/loopende naer de Vest/ende aende Oostzijde der selver /
9 De Molenstraet / loopende opte Koepoorts graft/ ende aen de West zijde vande Vliet/
10 De Backer steech / loopende tot op de Broertgensgraft/
11 De Cellebroers graft/loopende tot aende Vest/ ende aende West zyde der selver beginnende aende Vest/
12 De Blaeuwe steech/
13 De Segher steghe/
14 De Colfmaeckers steghe/
15 De Bops straet/loopende inde Colfmaeckers steghe/
16 De Nonnen Steghe/
17 De Doel straet/
18 De Groene Hasen graft/ Loopende alle te samen tot op de S. Pieters achter graft:

aende Noort zijde

1 Den Bogaert / loopende opte Brede straet ende de Volders graft/
2 De Voldersgraft/loopende tot in Rapenburch by het Prinçen Hoff/
3 De Nieuwe steech / loopende tot op het Pieters Kerckhoff/ende in de selve aende West zijde/
4 De Salomons straet / respondende inde langhe Heeren straet/
5 De Arck gracht wesende alleen tot gerijf van de huysinghen daer aen belendt zijnde.
6 De langhe Heeren straet / loopende tot aende Kerck toe/
7 De corte Heeren straet/
8 De Donckere graft / loopende onder de Bagijnen Kercke ende de West zijde van het S. Pieters Kerckhoff/ tot inde Papen graft.
9 De Klock steghe/ loopende tot op het Kerckhoff/
10 De Hout straet /loopende tot S'graven steen toe.

Op het Steenschuyr/ Rapenburch ende andere voorghenoemde Grachten legghen dese Brughen.

Steenen brugghen
De Hogewoerts brugghe/
De Nieuwe brugghe/
De Nonnen Brugghe/
De S. Antonis brugghe/

Houten Bruggen.
De Groene brugghe/
De S. Iacobs brugghe/
De Veer brugghe/ of Schipper Drericx brugghe/
De Doel brugghe/

S. Iacobs Graft heeft/
Drie Steenen brugghen genaemt
1 De Zijt grafs brugghe/
2 Jan van Open brugghe/
3 De Raem brugghe/

De Koe-poorts graft
Drie Steenen Brugghen/

De Vliet.
Twee Steenē eñ een Houtē brugge.

De Broertgens graft
Twee Steenen bruggen genaemt.
1 De Blaeuwe brugghe/
2 De Kolfmaker brugghe/

De Groene Hasen graft
Twee Steenen bruggen.

De Arck graft
Een Steenen brugghe.

De Donckere graft
Een Steenen brugghe.

DE OOSTERLING PLAETS, beginnende aen het Steenschuyr loopende totte Hauf-straet toe/

aende West zijde
1 De Velde straet/
2 De middel Raem steghe/
3 De langhe Hauf straet/
Lopende tot op S. Iacobs graft:

aende Oost zijde
1 De corte Raem steech/
2 De corte Hauf straet/
Lopende tot opte Zijt graft.

ACHTER-GRACHT, beginnende achter Jerusalem/ loopende naer het Sandt toe/

aende West zijde
1 Fabiaens straetgen/
2 De Vest straet/
3 De Catalinen steech/
4 De Burch straet/
5 De Spon straet/
6 Groenendal/
7 De Doel steech/
8 De nieuwe groene Hasengraft/
Alle te samen loopende tot aende Stadts Vesten.

VOLDERS GRAFT, beginnende aen Rapenburch/ loopende tot in het Steenschuyr/

aende Zuyt zijde
1 De Pape graft/
2 De School steghe/
Lopende tot het ghevanghen Huys/
3 De gedamde Pieters Kercgraft
Lopende tot het Pieters Kerckhof/
4 Berckensteech/
5 De lange Dief steech/
6 Arent Rollantsz steech/
Lopende tot opte Kerckgraft/
7 De Lange Pieters Kercksteech/
Lopende tot opt Kerckhof/
8 De Sannevelt stege/ loopende inde nieuwe steghe/

Op te

Opte Volders graft leggen dese neghen Steenen brugghen/
1 Princen brugghe/
2 Jan van Vorten brugghe/
3 De Varcken brugghe/
4 Diefsteech brugghe/
5 Wolsteech brugghe/
6 Loghen brugghe.
7 Cocken brugghe/
8 Het Icker bruggeken/
Welcke vier laetste brugghen/ eenige jaren gheleden totten anderē gebracht sijn / ende genaemt wert de Lāgebrugge.
9 Jan van Ossen brugghe/
Ende beneffens dese noch verscheydē so Steenen als Houten bruggekens / door verscheyden Huysinghen over de selve graft ghemaeckt zijnde.

opte Papen graft

2 Brugghen / een Steenen ende een Houten / ghenoemt
De Spoms brugghe/
De ghevangen brugghe.

DEN NIEVWEN RIIN, beginnende aen het watergat van de Rijnsburger Poorte/ loopende tot het watergat vande Hoochwoertsche Poorte toe/

Aende Noortwest/ Noordt ende Noort oost zijde.
1 Het Schaep steechgen/
2 Het Water steechgen/
3 Kennewechs steechgen/
4 De Brouwers steech vande Roscam/
5 De corte Vrouwensteghe/
6 Goede Gerrits steech /
7 Barnevelts steech/
8 De corte Maren/
lopende al tsamen in Marēdorp.
9 De lange Coornbrug steech/
10 De Coorn steech/
11 Het Hart steechgen/
lopende tot opte Nieuwe straet.
12 De Hop graft/
13 De Middelste graft/
14 De Werste graft/
lopende tot inden ouden Rijn:
De Straet lopende langs den nieuwen Rijn / wert genoemt aende Zuyt zijde/
1 Vande Vest totte vrouwen brugge toe/ de Hout marct/
2 Vande Vrouwen brugghe totte Visbrugghe/ den Rijn/
3 Vande Visbrugge totte Coornbrugge de Marct/ want alhier wert de Vismarct / Warmoesmarckt ende Appelmarct Dagelicx gehouden.
4 Vande Coornbrugghe totte Kaernemelck brugge/den Rijn:
Aende Noort zijde/
1 Vande Vest tot de corte Maren / ende vande Visbrugghe tot de Gansoort brugghe / den Rijn/
2 Vande Gansoort brugghe totte Vest/ de Gansoorde.

Langs den nieuwen Rijn legghen dese volgende Brugghen.
Steenen bruggen/
De Bostel brugghe/
De Visbrugghe/
De Coornbrugghe/
De Gans-oort brugghe/
De Vest brugge van het watergat vande Hogewoertsche Poorte/

Houten brugghen.

De Vrouwen brugghen.
De S. Bastiaens brugghe/
De Caernemelcx brugghe.

HOY-GRAFT, beginnende aenden nieuwen/ende loopende inden ouden Rijn.

Aende West-sijde.
1 De nieuwe straet lopende totten Burch toe/
2 De hogelandtsche Choorstege.
3 De Here steech/
4 De corte Coppenhiecx steghe. lopende tot opten Middelwech.

Langs de Hoygraft leggen Seven steenen bruggen/waer van de vijff ghenaemt zijn/
1 De Coppenhiecx brugge.
2 De Vleer brugge.
3 De Heeren brugge/
4 De Choor brugge.
5 S. Annen brugge.

MIDDELSTE-GRAFT, beginnende aende nieuwen/ende lopenden inden ouden Rijn.

Aende West sijde/
1 De langhe Groenesteech/
2 De Vlere steech/
lopende opte Hoygraft:

Op de Middelste graft leggen vijff houten brugghen /
Een steenen brugge / waer van de de twee genaemt zijn
De Vleer brugge/
De Duyvels horn brugge.

VTERSTE GRAFT. beginnende aenden nieuwen ende lopende inden ouden Rijn.

Aende West sijde/
De corte groene steech/ lopende opte Middelste graft/

Aende Oost sijde /
De Vest steghe/lopende opte Vest.

Langs de uyterste Graft legghen/
Twee houten bruggen/
Een steenen brugge.

MARENDORP, beginnende aende Reynsburger poorte/ lopende tot de Sijle poorte toe/

Aende Noort sijde/
1 S. Ursulen steech/
2 S. Josephs steech/
lopende tot inde Camp.
3 De Spijckerboor steech/lopende tot opte Maren/
4 De langhe Maren.
5 Jan Vossen stege/lopende totte oude Vest/
6 Schagen stege/lopende tot op de Beeste marct/
7 De corte Paradijs steech/
8 Joffrou Jutten steech/
9 Bouwen Louwen steech/
10 De Lobbe steech/
11 De corte duysent Raetsteech/
12 De Crapenvangher steech/
lopende altsamē tot opte uyterste Graft.

HOGHELANTSCHE ACHTERGRACHT, ofte PATMOS, beginnennende omtrent Pieter Adriaensz. vanden Werffs huysinghe / lopende tot Jan Vossen steghe.

Aende Noort sijde/
1 De lange duysent Raetstege/
2 Het Mieren nest/
3 De langhe Bouwen Louwen steghe/
4 De lange Paradijs steghe.
5 De vol Molen graft/
loopende al tsamen totte oude Vesten.

Langs

Langs de achtergraft leggen ses
iggen soo steenen als houten.
De Werff brugge/
Duysent-raet brugghe/
Bouwen louwen brugghe/
Hogelantsche Korsteechbrugge/
Schagen brugge/
De brugge aende Oostzijde van
Maren. Opte Vol-molengraft/
Houten brugghen
OVDENRIIN, beginnende
de s. Jans brugge/ lopēde tot het
tergat vande Syle poorte.

Aende Zuydt zijde.

De Burch-graft tot geryff vā
Weeshuys/
De gedamde Pancraes Kerck
ft/loopende tot de Kerck toe/ eñ
selfde aende Oost zijde.
De lange Coppenhiecx steghe/
pende tot opten Rijn/
Middelwegh/ de welcke loopt
den ouden Rijn totte nieuw stra-
e.

Aende Noordt zijde/

De Doncker steghe/
Het Cuppers steechgen/
Dulle-backers stege/
De Hogelantsche Kerck stege/
De Backer stege / loopēde te sa-
n tot op het Marendorp.
Langs den ouden Rijn legghen
volgende bruggen/alle te samen
ten Valbruggen/die welcke opge-
lt mogen werden wanneer datter
ote schepen door varen/
S. Jans brugge/
2 De Hogelandts Kerck brugge/
3 De Hoygraft brugge/
4 De Vest brugge over het water-
gat aende Syle poorte:

Aende Zuydt zijde /

Het Burch bruggeken.

Aende Noordt zijde.

Het bruggeken neffens de Brou-
werie vande Boghe.

DE MAREN, loopēde uyt Ma-
rendorp naer de Vesten.

Aende Oost zijde.

1 De Clarenstege/loopende tot in
Jan Vossen steghe / ende inde Clare
steghe /aende Noordt zijde.
2 De Codde steegh/
3 De Mirakel steghe / loopende
tot aen de oude Vesten/

Aende West zijde.

De Vrouwen Choorsteghe/loopen-
de tot op het Kerckhoff/

Langs de Maren leggen

3 Steenen bruggen/ eñ 3. houten.

DE VROVWEN CAMP, be-
ginnēde vande Marē/loopende tot de
S. Ursselen stege toe/aende Zuyt zijde
1 De Vrouwen Kerck steghe / loo-
pende tot op het Kerckhoff/ ende opte
selffde aende West zijde.
2 De corte Agniete steghe/
3 De langhe Agniete steghe / loo-
pende tot inde S. Josephs steghe.

Aende Noordt zijde.

1 Bastiaen de Kopens steghe
2 Coman Claessz steghe/
3 De Stomme steghe / loopende
tot aende oude Veste.

lle dese Wateren / Graften / Straten/ Steghen/ende Brugghen tot-
anderen gebracht wesende/so bevinde ick Straten ofte Stegen 172.
Wateren die bevaren werden 24 Bruggen so Steenē alsHouten/95.
Behalven de Bruggen de welcke rontomme de Stads Vest sloten leg-
n:alle de Straetkens die geen deurganck hebben/die hier onder niet ge-
zijn. Tot een besluyt van dit Capittel sal ick hier by voeghen de namen
alle de Toornen de welcke om de Stede Wallen gheleghen hebben,
ginnende metter Sonnen opgangh.

Toornen om der Stede Vesten.

Name van alle de Toornen welcke om der Stede Wallen leggen.

1 Rostgens toorn, of Rapenburg,	2 Coman Heyns toorn,
3 Levendeels toorn,	4 S. Ioris toorn,
5 'tHuys te Brem,	6 Oostenrijck,
7 Borgongnen,	8 Colaerts toorn,
9 Cellebroers toorn,	10 Obers toorn,
11 Colfmakers toorn,	12 S. Katharijnen toorn,
13 Dobbelaers toorn,	14 Schutters toorn,
15 Schiedams toorn,	16 De Vrouwen toorn,
27 De Pellicaen,	18 d'Excijs toorn,
19 De Knevelaers toorn,	20 Willem vander Gouden toorn
21 Witte-broots toorn.	22 Kaeckelaers toorn,
23 after Calslagen toorn,	24 Govert Maertz toorn,
25 Den Dullen toorn,	26 Codden toorn.
27 Ian Vossen toorn,	28 S. Ewouts toorn,
29 Kercksteech toorn,	30 Bouwen-louwen toorn,
31 Duysent raets toorn,	32 Sleycken toorn,
33 De Koebrug toorn.	34 Quartelaers toorn,
35 Oost Hollandt,	36 Grietgens toorn,
37 Groenendaels toorn	38 Beunen toorn,
39 Berckels toorn,	40 Cost verloren toorn,

Affbeeldingh vandẽ Burch leggende binnen Leyden.

BURGUS, ENGISTI (UT CREDITUR) OPUS.

IIII. Eenighe Beschrijvinghe vanden Burch, binnen der Stadt Leyden gheleghen: van wie/wanneer/ende waeromme de selve ghesticht/ ende ghebout is. Cort verhael vande Burch-graven, ende omtrent wat tijden dit Burchgraefschap aende Graven van Hollandt ghecomen/ ende Leyden van het recht ende ghebiet der selver verlost ende bevrijdet is.

DEn Burch wesende een vercierſel deser Stede / is niet alleene het eerste ende alderoutste gebou/ het welcke eerst buyten/ende over eenighe Honderden iaren binnen Leyden gheleghen heeft/maer selfs een vande aloer outste ghestichten ende Stercken van gans Holland/ iae so out/datmen van het begin ende 'tstichten der selver/ ghene vaste seeckerheyt/ uyt eenighe oude stucken/ gheschriften/ ofte Cronijcken / en can vinden/ noch te voorschijn brengen: Doch men hout voor ontwijffelicken waer/ dat de selve al langhe iaren voorde fondatie ende stichtinghe der Stadt Leyden ghebout ende ghestichtet zy/ghelijck voorhenen inde Beschrijvinge vande Outheyt deser Stede / aenghemerckt ende verhaelt is: ende dien volgende/so soude de selvighe seer out wesen: doch wat daer van is/ is Godt bekent. Wy sullen ons alleen moeten behelpen ende te vreden houden met het ghemeen gevoelen eenigher Gheleerde Mannen/twelck sy hebben vande stichtinge van desen Burch ende andere saken daer aenclevende / eenichsins accorderende mette Cronijck-schrijver vande oude Hollantsche Cronijcke de welcke / ghesamentlicken ghevoelen ende houden dat den Burch gestichtet is omtrent den iare 449. van eenen Engistus, wesende Hertoch ofte Leydts-man vande Anglen ende Saxen , ofte (so sommighe segghen) Coning vande Vriesen / ofte uyt den Coninglicken Stamme der Vriesen gesproten zijnde/de welcke (als voorhenen gheseyt is) omtrent den Jare 449. met zijn Broeder Horsa, het Eylandt van groot Britannia ofte Albion / met gewelt aentaste/ de Inwoonderen der selver door een Bloedighe Oorloghe ter neder brengende/overwonnen ende tonder gebracht heeft/ ende naer sijnen naeme noemde Engist-landt, wesende het zelfde Eylandt ende Coningrijck dat wy huyden ten daghe noch Engelandt noemen. Doch andere van beter Oordeel ende meerder Ervarentheyt/achten dat Engelandt den naem vande Anglen ende Saxen , de welcke dit Eylandt mede overwonnen ende ingenomen hebben/ becomen heeft. Wat hier van zy/ ons is seer weynich daer aengheleghen. In dese Oorloghe bleef doot ende werde verslaghen de Coning van Britannien Vortigernus genaemt / desgelicx Horsa den Broeder van Engistus , welcken Engistus (somen seyt) in zijne wederomcomste uyt Engelant / desen Burch gesticht ende ghebout soude hebben.

Wanneer de Burch van Leyden gesticht is/ ende van wie.

Ghelijck de Schrijver vande Hollandtsche Chronijck in sijn anderde Twiste ende het 25 Capittel/verhaelt ende beschrijft met dese woorden: Als nu de Brittoenen dese Saxsens ofte Vriesen metten Hollanders verwonnen ende upt Britannien veriaecht hadden / ende elck wederomme inden sijnen ghecomen was/ en wisten sy wat te beginnen / also het een onrustich volck van naturen was: op een tyt versaemden sy te gader in grooter menichten/ ende verdreven met grooter vrese ende perijckel haeres Lijfs alle de wilde Dieren ende Beesten upt dat grooten Bosch ende Woudt sonder ghenaden: ende bestonden op ten Oever ende cante vanden Rijn te maecken een grooten hooghen Burch / de welcke sy maeckte vande aerde/ die sy op schoten upten nieuwen Rijn/ende boven op desen Burch bouweden ende maeckten sy een Fortresse ende Casteele : ende met ghemenen rade setten ende ordonneerden sy eenen Castelepn ende Burch-grave op desen Burghe ende Casteele / met vele cloecke mannen/ tot bewaernisse van dien / ende des wildernissen / de welcke den Burchgrave beschermen / ende geleyden souden die Coop luyden gaende ende comende van Wiltenburch tot Slavenburch, ende daeromme noemde sy desen Burghe Leyden om dat sy de Cooplupden ghelepden van dene tot de andere plaetse ende dit gheschiede inden iare ons Heeren 400. (tis beter/ als wy voren verhaelde/ 449) of daer omtrent. Dus verre de Chronijck schrijver of dit alles waerheyt is/ laet ick in sijne waerde berusten/ elck mach daer van houden ende ghevoelen wat hem goet dunct; altijts moghen wy ons hier mede behelpen ende verweeren/ soo langhe als ons iet seeckerders ende claerders ter handen comen sal. Ende dit is alle het ghene dat ick van het begin ende fondatie van desen Burch hebbe weten te vinden. Laet ons nu comen tot de ghedaende ende groote vanden Burcht selfs/ ghelijck die noch ten huydighen daghe te sien is. Belanghende de groote/ de selve is sonder de Burchgraft groot vijfhondert twaelf viercante Roeden / te weten de beneden pleyn drie hondert Roeden / de schuynse hoochte met het gang-padt om den afghemuyrden Circkel een hondert vier en veertich Roeden / ende den bovensten Circkel mette Muyr acht en sestich Roeden. Ghelijck sulcx inden jaere 1610. by Meester Jan Pietersz Dou ghemeten is. Den grondt ofte Voet van desen Burch is veel hoogher als den ghemeynen grondt deser Stede. Aende Zuydt-oost zijde /is den selven versien met een bequamen steenen Steygher van omtrent vijftich Trappen hooch/ langs den welcken datmen bequamelicken ende ghemacklicken tot boven opten Burch climmen mach : op den grondt van het bovenste pleyn / is ghebout eenen dicken Muyr van omtrent een ende twintich voeten hooch/ ende Circkel-wijs beslooten is / inne houdende met het Muyr werck acht ende tsestich Roeden / als ghesept is/ soo dat daer buyten een bequamen gangh-padt blijft / ende binnen aen dit Muyr werck / eenighe trappen opgaende / is mede eenen verheven ghewulfden gangh-padt ghemaeckt / soo datmen daer opgaende/ niet

Gedaente ende groote vanden Burch.

de/ niet alleen de Stadt maer oock de omlegghende lustighe groene Velden ende Landouwen/ met hare Dorpen/ Sloten/ ende Casteelen/ ende andere plaetsen/ so na als verre gheleghen mach bescheydelicken aenschouwen ende besien : in dit opperste binnen Perck staet een seer diepen Put / daer deur (so het gemeen volck seyt) datmen onder de aerde tot Catwijck op Zee plach te moghen gaen / het welck by velen (ende dat met goede Redenen) voor een out Wijfs fabelken/ ende ongeloofilick ghehouden werdt. De opgaende Schuynsicheydt vanden Burch, is rontomme met allerley ghestachten van Fruyt-boomen beplantet / de welcke deselvighe inde ghenoechlicke Lenten so vermaeckelick ende cierlick maeckt/ dat het Schijnt dat de Goddinna Pomona alhier hare woonstede genomen heeft/ ende de Inwoonderen deser Stede met haere Fruyten ende Vruchten wilt vereeren : de welcke den bewaerder ende huyrder vanden voornoemden Burch inden Somer/ rijp wesende gheen cleyn profijt en geven/ vermidts hy die aende ghene die den selven comen besichtighen (het welcke alle daghen gheschiet) seer dier weet te vercoopen ende uyt te slijten. Aengaende het ghebruyck van desen Burch, ende waeromme den selven soude moghen ghesticht ende ghebout wesen/ houde ick dese wel de principaelste gheweest te zijn / waer toe datse oock meest dienstelick gheweest is/ te weten tot een Fort / Stercktе / ende toevlucht / waerinne dat van ouden tijden aen de principale Heeren deses Landts/ met goede seeckerheyt haer hebben moghen vertrouwen ende verseeckeren / teghen eenighen aenval haerder Vyanden/ omme uyt den selfden/ met goede Garnisoenen versien zijnde / haer te moghen verweeren / ende hare belegghers ofte vervolghers te beschadighen / ende van verdere overlast des Landts te verhinderen. Ghelijck sulcx te sien is inden Buch-grave Halewijnus, als de Vriesen dese Landen overvielen/ ten tijden als sy teghen Dirck de tweede Grave van Hollandt, de welcken sy voor haren Heere niet bekennen nochte aennemen en wilden/ Rebelleerden ende opstonden/ Alckmaer hadden beleghert ende overweldicht/ al Kermerlandt te Vier ende te swaerde vernielt/ ende Haerlem verheert hadden/ ende met alle Hoochmoedicheydt desen Burch beleghерende : waeromme den Burch-grave aenden Grave van Hollandt ontset versocht/ den Grave dit vernemende/ heeft hem metter haest reede ghemaeckt ende is met sijne macht omtrent Leyden ghecomen/ bestemmende de Vriesen dach ende plaetse / om teghen haer te slaen ende te strijden : den welcken sy (steunende op haer groote macht / ende menichte) niet en hebben willen verwachten. Maer hebben den Grave terstont begonnen te bestrijden / ende den Slach angeheven / twelck des Graven volck siende hebben de selvighe mannelicken aenghevallen / op te vlucht ghebracht / verslaghen / overwonnen / ende wederomme tot hare schuldighe ghehoorsaemheydt ende onderdanicheydt van den voornoemden Grave Diderick ghebracht.

Waer toe den Burch ghesticht is.

De welcke

De welcke haer soo verde bedwonghen heeft/ dat sy de deuren van hare huysen in het Oosten moesten stellen/ soo laech/ dat sy innegaende nygen de bucken moesten/ in onderdanicheyt van haren rechten Heer. Desen slach gheschiede tot Rijnsburg by Leyden, alwaer noch huyden ten daghe de plaetse ghetoont wert/ daer de verslaghenen begraven legghen/ die tot noch toe onghebruyckt ghebleven is: Tot een teecken van danckbaerheyt over dese overwinninghe / stichte den Grave ter selver plaetse/ ter eeren Godes en van S. Laurens/ een schoone Kercke. Van welcke Kercke naemaels Petronella Gravinne van Holland, Graeff Floris de Vetten wijf/ heeft gheordonneert / ende ghemaeckt een kostelick Convent / ende Clooster van edele Nonnen/ ghelijck daer van voorhenen verhaelt is. De Gravinne Ada, eenighe Dochter ende Erffghenaem van Graeff Dirck de Sevende van dier namen/ heeft desghelijcx omtrent den iare 1203 ten tyden als sy voor haer Oom Graeff Willem vluchtende was / haer selvē met verscheyden Edelen op desen Burch ghesocht te salveren ende te verseckeren/ ghelijck hier naermaels tot ghelegender tijt ende plaetse breeder verhaelt ende ghesept sal werden. Dese twee exempelen sullen dan genoech wesen/ omme ons ghevoelen vooren aengheVoert te bevestighen. Belanghende de Burch-Graven ende haer ghebiedt/ twelck sy over de Stadt gehadt hebben: men hout voor de waerheydt/ eñ het is seker/ dat de selvige langhen tijdt over den Poorteren eñ Inwoonderen het Rechts-gebiedt ghehadt hebben/ ende aldaer soo voor/ als beneffens de Graven geheerscht ende gheregeert hebben/ ghelijck sulcx inde Beschrijvinge van het begin ende den aenvang deser Stede verhaelt ende beschreven is. Dan sy/ te weten de Burch-Graven niet te vreden wesende met hare Gerechticheden/ hebben de selve allenskens soecken te vermeerderen / ende verder uyt te strecken / tot naedeel vande voornoemde Stadt Leyden . waer deur verscheyden twisten ende gheschillen tusschen de Stadt ende de Burch-Graven zijn ontstaen/ soo dat die vander Stadt ghenootsaeckt zijn gheweest metter tijt eenighe gherechticheden ende gheprætendeerde actien vande Burch-Graven aff te coopen: omme alsoo voordere twist ende oneenicheydt te moghen verhinderen. Doch zijn ten laetsten/ ten tyden vanden Hooch-gheboren Vorst Hertoch Iohan van Beyeren Grave van Holland eñ Zeeland, &c. van het ghebiedt der Burch-Graven volcomentlicken verlost ghewoorden/ inden iaere 1420. Hoe ende waeromme t'selfde gheschiet is/ sult ghy hier naermaels breeder verstaen. Den voornoemden Grave heeft de Regeerders/ ende Poorteren deser Stede/ verleent ende ghegheven seker Privilegie van date den 15 Februarij des iaers 1420 de welcke met diergheliicke Privilegie ghegeven den 10 Junij des iaers 1430 by Iacoba sijn Dochter/ ende Gravinne van Holland , versterckt eñ bevestiche is: inhoudende beloften / dat van nu aff totten eeuwighen daghen het voornoemde Burch-Graeffschap niet wederomme en soude comen/ ofte ghegheven werden/ in eenighe particulieren Heeren handen oft ghebiedt/ maer altijt verknocht blijven aende Graeflijcheyt van Holland: waer aen die vander Stadt niet weynich gheleghen was. Alhier in het langhe

De Gravinne Ada salveert haer opten Burch.

Van wie/ eñ wanneer Leyden van de Burch-Graven verlost is.

langhe te verhalen ende te beschrijven/wat/ende hoedanich het Rechts-ghebiedt/ende de macht vande Burch-Graven eyghentlick ghewcest is/ over deser Stede/ende verscheyden andere saecken hier aencklevende / als van hare menichvuldighe twisten/ende accorden/onder den anderen tot verscheyden tijden ghewcest zijnde/soude alles langh/ende moeyelicken vallen omme sulcx te verhalen ende te schrijven/onnoodich ende desghelijcx buyten mijn voornemen wesen. Daeromme sal ick het hier by laten berusten/ende besluyten desen handel met een sekeren Loff-sang op't verlossen vande Burch-Graven, eertijts gemaeckt by mijn Oom den Secretaris Ian van Hout. aldus luydende/

Maeckt u van hier ghy honden vvoedich,
Vergheefs is dat ghy mijn ansart,
Vergheefs is al u nijdighe hart,
Hout op van 't trots gheblaff hooghmoedich
En bijten bloedich:
Mijn God ist die my selver leydet,
En stuyrt als eenen Harder goet,
Sijn schaepkens vvacht, acht en behoet:
So lang dees van mijn niet, en scheydet,
Maer lustich vveydet,
En sal mijns geenes dings ontbreecken,
Langs u beemden groen, so schoon verciert
Met bloemkens veel, ons toeghestiert;
Als Titans lamp vverdt aenghesteecken
In 't Rammich teecken,
Daer vervven duystreley verlusten
'tOoch, leyt hy mijn om te zijn geaest;
Als ick dan sadtheydt heb ghegraest
Ick mijn legghe inde Claver kusten
Zorchloos om rusten.

Van een cleyn Beecxken 'tschuymich stromen,
Dat met gheruys van Berghen af
Comt lopen, laest mijn tonghe laf,
En doet de cracht mijn schier benomen
Strack vveder comen.
Mijn gheest door angsten veelder handich
En droufheydts dorst by naest verstickt,
Hy voedende is, en maeckt verquickt,
Ter vvijl de Sonne ons Duynen sandich
Maeckt heet en brandich:
Mijn harder, als de ziel vvijt vluchtich
Nu hijchde door een jonckheyt dom,
Naer vveghen onghebaent en crom,
Daer my 't aenlocksel track quaet ruchtich,
VVeende en vvas suchtich.
En met medogentlicken ooghen,
Heeft hy mijn doolinghen beschreyt,
Oock opt padt der gherechticheyt
(Om tot de Stal te keren mooghen)
My vveer ghetoghen.
Al vvaert siet dat de Pest afgrijselick
Uyt haer traen-makende handt bestont
In my te slaen een dootsche vvont,
En sy ter Hellen poorten ysselick
My 'snachts vvaer vvijslick:
So en soude ick mijn doch niet besvvaren,

So lang

So lang ghy Heer mijn herder zijt
Sal ick ghedurich zijn bevrijt,
V Schaep-staf voor 't quaet dat mocht naren
Sal mijn bewaren
Mijn Tafel siet men u op hoopen
Mit Meed, so hooch dats is verlast,
En vanden besten dranck dier wast,
Schenckt ghy mijn schalen vol met stoopen
Datse overloopen:
Mijn hooft mach ellick een aenschouwen
Mit Balsem-olij nat ghevucht:
Mijn Vyandt die dit sicht seer sucht,
En door nijt in sijn hart ghebrouwen
Berst hy van rouwen.

V. Beschrijvinghe vande drie Hooft-Kercken deser Stede/ wanneer de selvighe ghesticht ende ghewijt zijn/ mitsgaders eenighe dingen daer aen clevende. Eenich verhael vande grooten Toorn de welcke achter de Pieters kercke ghestaen heeft. Desghelijcx vande stichtinghe van het Capittel ten Hooghelande/ wanneer/ ende van wie het selfde ghestichtet ende opghérichtet is.

Beschrijvinge vande S. Pieters Kercke.

GHecomen wesende totte beschrijvinge van alle de gestichten/ dewelcke binnen de Stadt Leyden van over vele iaren op ghericht zijn totten Godsdienst ende Geestelicke Oeffeninghen: so vereyscht de orden/ dat wy alder eerst sullen handelen vande drie Hooft-Kercken deser Stede/ beginnende met de outste/ namentlicken die ter eeren Godes ende de H. Apostelen S. Pieter ende Paulus ghesticht is. Omme de selvighe wel ende volcomentlicken te beschrijven/ diende wel verhaelt wanneer de selvighe begonst ende aenghevanghen is te bouwen/ maer moet niet alleene van

deſe/maer deſgelijcx van alle de Kercké(mijns ondanckx)ſwijgen als daer van de minſte ſeeckerheyt (hoe ſeer ick naer de ſelfde ghesocht hebbe) niet connende vinden. Ja ick hebbe eenige vande Kerck-meeſteren deſer Stede/ om eenich bewijs ofte ſeeckerheyt de Kercken aengaende/ aengeſproken ende ghebeden / niet twijffelende ofte ſy ſouden iet dies aengaende in hare oude Boecken ende Regiſteren genoteert ende gheſchreven vinden/ maer alles te vergeefs/ mijn verclarende dat ſy in het minſte deſe ſaecke aengaende in hare Boecken / die ſy onder haer hebben / niet en vonden. Doch of hare voorſaten iets dies aengaende mochten ghehadt hebben/ gelijck ick ontwijffelicken voor waerheyt houde/ ſo zijn de ſelve inde eerſte Burgerlicke beroerten / ende verwoeſtinghe der Kercken ende Clooſteren/geſchiet inden iare 1566. ende alhier binnen deſer Stede opten 26 Auguſti des ſelven iaers voor ghevallen / niet alleene van deſe Kercke/ maer van alle de voordere Kercken / ende Clooſteren / door de woedende handé van het veel-hoofdige Beeſt Jan alleman/vertroeſt/geſcheurt/ ende te niet gecomen: alſo dat daer van hier namaels weynich ofte niet ſeeckers te verwachten is. Doch wat van't begin der ſelver Kercken is ofte niet/ deſgelijcx van wie/ ende waeromme die ghebout zijn/ daer aen en is ons ſo heel veel niet ghelegen: laet het ons genoech zijn / dat wy de ſelvige in deſe onſe tijden hebben / eñ tot de oeffeninge van onſen Godesdienſt ſonder eenighe ſwaricheyt moghen ghebruycken. Doch ick en can niet verbergen/ dat ick onſe hoochgheboude Kercken nimmermeer ſonder groot verwonderen can aenſchouwen / de welcke onſe goede voorſaten in haren blinden yver met meerder coſten ende luſten hebben gebout/ vermeerdert/ ende met vele goederen begiftet / als (ducht ick) / wy hare goede nacomelinghen huyden ten daghe ſoude doen. want/ in wat Steden uyt het Pauſdom getreden zijnde / heeft men ſedert dat de Troublen gheweeſt hebben/ eenighe half afghewórpen ofte verdiſtrueerde Kercken (ick laet gheheele nieu gemaeckte ſtaen) van ſulcke hoochten/ ſchoonheden/ ende grootte/ wederomme gebout ende opghetimmert / als die van ouden tijden gheweeſt hebben: voorwaer nergens: ende ick houde voorſeecker dat ſulcx in deſe onſe tijden nimmermeer ghedaen ſal werden. 'Tis waer Amſterdamme heeft noch onlangs een fraeye Kercke ghebout; maer wat is die byde oude ghebouwen te vergheliịcken? voorwaer niet met allen. Den yver die de luyden hadden ten dien tijden/ totten Godſdienſt / ende de oeffeninge der ſelver (hoe wel in blintheydt ende onverſtant) mitſgaders tot het ſtichten ende maecken van Kercken/ Clooſteren / ende verſcheyden andere Huyſen / was ſoo groot / dat nauwelicx eenich vermogent perſoon ghevonden werde die tot de ſelfde niet een goet ghedeelte van ſijne goederen en gaf/ ende Gode op offerde / in meninghe omme daer door den Hemel te moghen verdienen/ ghelijck haer vande Gheeſtelickheyt gheleert ende gepredickt werde. Waer mede ſy ons / de welcke het heldere licht des Evangeliums hebben ende ghebruycken/ verre te boven gaen ende beſchamen. Ende Godt gave / dat wy heden te daghe ſoo yverich waren in het bouwen ende

Tot wat tijden binnen Leyden de Kercken vernielt zijn gheweeſt.

voort

voort planten vande Christelicke Religie / als sy in hare dwalinghen gheweest hebben/ ende ter eeren Godes Huysen stichten/waer inne arme ende ellendige leden Christi mochten van alle nootsaeckelick heden versienende onderhouden werden/

Omme dan te comen tot het gene wy voorgenomen hebben te beschrijven/ so sullen wy vande voornoemde Kercke ende den ghevolge van dien beschrijven ende verhaelen alle het gene wy vande selfde by een hebben connen versamelen ofte vinden. wanneer / ofet omtrent wat tijden / de selvighe mach begonnen ende aenghevanghen wesen te stichten / en hebbe ick (als voorgheseyt is) nergens connen vernemen / ofte vinden : maer ick hebbe wel in seecker out geschrifte / twelck over hondert iaren in dese Kercke plach te hanghen / ghevonden / wanneer de voornoemde Kercke ghewijt ofte gheheylicht is. Het voorgeroerde gheschrifte was vanden volghenden inhout : Wanneer de S.Pieters Kercke ghewijt is.

Inden jare 1121. des Sonnendachs naer ons Lief-vrouwen gheboorte, (het welcke altijts in September is) worde dese teghenwoordighe Kercke, ghewijt inder eeren Godes, ende der Heylighen Apostelen S. PIETER ende S. PAVLVS, onder den Eerwaerdighen Heer ende Vader in Gode GODEBALDVS, de 24 Bisschop van Vtrecht.

Waer uyt datmen afnemen can dat het begin vande voornoemde Kercke seer out is/ want men ghemenelicken met so danighe groote ghebouwen al eenighe iaren besich is/ al eer datmen deselvighe can volmaken. Ende alsmen die naerde eerste wyinghe telt ofte reeckent / soo heeft die ghestaen 492. iaren. Maer het is wel te ghelooven / dat de selvighe ten eersten so groot niet gebout gheweest en is als die nu huyden ten daghe staet/ maer dat de selvige metter tijt vermeerdert ende vergrootet is. Want ick hebbe in seker geschrifte bevonden dat het Choor vande voornoemde Kercke uytgeset ende gebout soude wesen omtrent den iare 1339. het welcke 218. iaren naerde eerste Kerck-wyinge geschiet is. Ende also dese Kercke in out Leyden staet/ so geeft de selvige een waerschijnlick naer dencken dat de voornoemde Stadt seer veele iaren in eenen wesen ghestaen heeft/ al eer dat de selfde vergrootet is: want (als voor henen ghescreven staet) so is de eerste vergrootinge geschiet inden iaere 1294 of daer omtrent. Belangende nu de Kercke self / die is seer schoon ende cierlicken ghebout/ seer hooch/ van binnen geciert met vele schoone Pilaren ghemaeckt naer de oude antijcksche wyse/ sy is seer claer ende luchtich/ van een seer uytnemende ende heerlicke structure : eertijts seer wijt vermaert van weghen den seer hooghen ende schoonen Toorn / de welcke in het westen vande voornoemde Kercke ghebouwt was / ter hoochten van twee ende dertich Roeden / maeckende drie hondert ende vier ende tachtentich voeten/also dat de selvige dē Schipperen ende Stierluyden/ende Noort-zee Seylende/tot eē Baeck eñ merckteycken dienende was om naer te Seylen/ofte hare Schepen naer te stieren/ eñ mette hulpe Godes inde gewenste Haven te brenghen. Naer dat den voornoemden Toorn omtrent drie hondert iaren ghestaē hadde/ so is de selve eyndelicken ter neder

Verhael van 'tvallen vanden Toorn binnen Leyden.

ghestortet/ ende ommeghevallen/ghelijck sulcx in het langhe ende breede beschreven heeft Henrick Florissz, te dier tijden Secretaris der Stadt Leyden wesende/met de volgende woorden. Int iaer ons Heeren 1512 tusschen den Donderdach ende den Vrydach/inder nacht/recht voor dat de Klock een sloech/ int leste quartier vanden selven uyre / inden eersten uyre vanden eersten dach van Maerte/ soo viel ende storte ter neder den Toorn van S. Pieters Kercke / binnen der Stede van Leyden : ende het Cruys / Becken ofte Pyn-appel mitten Maeckelaer / vielen Heer Simon Ewoutsz Priester ende Pater vande Falyde Bagijnen-huys ontstucken / ende daer was veel Houts op sijn bedde ghevallen daer hy op lach ende sliep/ eñ was in grooter vreesen van sijn lijff/soo dat door Gods sonderlinghe gratie/den selven Heer Symon niet ghequest en was/noch oock niemant anders: Maer den selven Val nam over de Noort-zijde vande voorschreven Kercke na haer twee Pilaernen / van het nieuwe werck/ ende 'tdecksel vande Kercke de voorschreven twee Pilaernen breet: ende aende ander zijde/ over S. Catharinen Outaer 't Glas van Calis/ met een vacke muyrs / ende daer storte veel vanden Toorn over beyde zijden achter inder Kercken: ende de Groote Orghele/ die midden inder Kercken hangt aenden Thoorn/ bleef hanghen.

Item op S Mathijs dach daer te vooren / ende was den vijf ende twintichsten in Februarius/want het was een Schrickel iaer/ende was den eersten dach inde Vasten/des achternoens/naede Vesper/doe Preeckte de President vande Observanten buyten Leyden: ende als hy omtrent int middel was van sijn Sermoen / so viel eenen grooten gootsteen vander Fopen vander Kercke/ opte Kercke/ ende maeckte groot ghelupt/ soo dat eenighe vande ghene die inde Kercke waren / om 't Sermoen te hooren/ riepen den Thoorn valt/ ende maeckten een loop onder 'tvolck/ ende de achterste begon ten eerst: want de Kercke vol volcx was / ende de eerste niet op en consten comen/ so vielen de luyden over malcanderen / ende 'trumoer was so groot/ ende den loop so vreeselick om sien/ dat een yeghelick verbaest was/ ende was gheschepen datter veel volcx versmoort soude hebben/ die onder de voet laghen / ende daer de ander op laghen: ende de sommighe waren ghequest/ ende veel vrouwen hare bereytselen gheheel of / heur Caproenen/ Faelgien/ Hoycken/ Pantoffelen/ Matten/ ende Stoelen/ bleven legghen :so groot was den loop / dat de Moeder haer Kint vergat/ ende ofginck en 't Kint sijn Moeder / want elck meende syn lijff quijt te wesen. Den President die een groot Predicant was/ ginck vanden Predick-stoel/ ende en wist niet wat hem over quam/noch 'tghemeen volck en consten tot hen selven niet comen: Hier heb ick Henrick Florissz self by gheweest ende ghesien.

Dus verre al hier inghelijft zijnde / t'ghene byde ghemelte Secretaris/ aengaende den Val vanden Toorn/ ende de voorbode / die als een waerschouwinghe tien daghen te vooren hem openbaerde / ende (mijns oordeels) so duydelicken ende claerlick en by gheschrifte ghestelt is alsmen soude connen doen: so sullen wy al eer wy voort gaen tot Beschrijvinghe van

ghe van S. Pancraes ofte Hoghelantsche Kercke/ alhier inne vonghen/ eenighe aenteyckeninghen/ by mijn Oom Ian van Hout aengheteyckent/ beroerende de Commanduyren vande voornoemde S. Pieters Kercke/ te weten door wien dat sy aen het recht vande selfde Pastoren ghecomen zijn/ desghelijcx welcke/ ende hoe veele Commanduyren de Kercke gheregeert hebben/ ende eenighe andere dinghen dies aengaende. Belangende het recht dat de Commanduyren over de Pastooren vande voornoemde Kercke ghecreghen hebben / ende van wie dat zy suilcke gifte ontfanghen hebben/ is te weten/ dat Graef Floris de vijfde / negentiende Grave van Hollandt/ Zeelandt/ ende Heere van Vrieslandt/ de Pastorie van S. Pieters Kercke by Brieven van Octroy verleent inden iare 1268/ ghegheven heeft aenden Commanduyr ende Broederen vanden Duytschen Huyse, tot Utrecht/ welcke gifte ofte donatie naermaels van H. Albrecht de 23 Grave/ gheconfirmeert ende bevesticht is met ghelijcke Brieven van Octroy/ omtrent den Jare 1392. strijdende teghen seeckere twee Privilegien de Stadt Leyden verleent ende ghegheven / de eene by Graef Floris de vierde/ ende de andere by Graef Willem de tweede Grave van Hollandt ende Zeelandt/ waer by haer/ by elck inden sijnen/ belooft was/ de selfde Pastorie te doen bewaren van twee wittachtighen Papen/ maer dese beloften en zijn niet achter volcht noch naergecomen/ maer is de bedieninge vande selfde Pastorie opt geweest/ ende ghebleven by een Commanduyr/ wesende vãder Duytsche Heeren Orden, daer van de Lijste ofte verclaringe der namen vanden voornoemde Commanduyren / hoe langhe elck geregeert heeft/ wie den anderen gevolcht is/ vanden eersten totten laetsten toe/ hier by gevoecht is. Gelijc de selve becomẽ zijn uyt den Duytschen Huyse tot Utrecht ende ghetrocken uyt de Boecken ende Registeren aldaer ghehouden. Maer aleer wy de selve alhier sullen stellen/ en salt niet buyten propooste zijn in het corte te verhalen eenighe dingen/ de Orden vande Duytsche Heeren aengaende/ ende ten eersten van het begin selver / genomen uyt het vijfde Boeck vanden oorspronck der Monickerien, in het 20 Capittel beschreven by den Hooch-geleerden Hospinianum, alwaer den selven vanden oorspzong de Duytscher Heeren dit volghende beschrijft; De Bende vande Duytsche Heeren/ de welcken van weghen haere belijdenisse ende merckteycken/ Morianos ghenoemt werden/ heeft haer begin te Ptolemays ghenomen inden iare 1190. opten 19 November by sommighe Borgeren van Bremen ende Lubeck. Want als daer inde belegeringhe van Ptolemays/ de welcke seer langhe duyrde / vele menschen in het Legher der Christenen vanden Bloet-gangh cranck waren/ waer door daghelijcx niet weynich menschen uyt het leven wech gheruckt wierden/ ende datter desghelijcx alle daghen vele ende verscheyden van hare Vyanden gheschoten ende ghequetst wierden/ ende sonder alle medelijden door het Legher gins ende weder swerfden / sonder eenighe hulpe ende bystant van yemandt te vercrijghen waer door datter vele seer ellendelicken storven. So hebben sommighe Borgheren uyt de Steden van Lubeck ende Bremen / met Adolf Grave van Holsteyn, de

Beschrijvinge vande Commãduyren der Stadt Leyden.

Oorspronck vander Duytsche Heeren Orden.

welcke de Christenen met een groote Armade te hulpe ghecomen waren/ met compassie ende medelijden over dese ellende der Soldaten ontsteken zijnde/vande zeylen der schepen sekere Tenten doen opslaen ende oprechten/inde welcke sy alle de ellendighe ende crancken ontfangen hebbende/deden versorghen van al het ghene haer noodich was/ om wederom tot hare ghesontheyt te mogen comen. Het is gheschiedt op een sekeren dach/ dat Fredericus de Sone Frederici des Eersten/ Roomsche Keyser/ Veldt-Overste over het voornoemde Leger wesende/met eenighe andere Heeren vergeselschapt wesende/verby dese Tenten ginck/ waerinne de gewonde eñ crancke Crijchs-knechten genesen ende gheholpē wierden/dat hy binnen tradt/eñ aenschoude de gelegentheyt der selver/ acht nemende op de wijse ende maniere vā hare onderhoudingen/ende aelmoessen. Eñ als hy dit alles ghesien hadde/so heeft hy inwendelicken met barmhertichheyt bevangen zijnde/versuchtende gesproken / dese Borgeren gaen in weldaet ende goedertierenheyt alle Vorsten te boven : dit haer werck is voorwaer sodanich/dat de Vorsten eñ Baroenen/ die den anderen in rijcdommen ende mogentheden overtreffen/selfs het selve behoordē te doen/ indien sy alleenlicken met eenighe ghenegentheydt der goedertierenheyt eñ mede-doochsaemheyt beweecht worden: want in dien sy de selve besorginge der ellendigen ende gewonde Soldaten op haer namen/ so souden alle menschen van minder goederen ghewilligher wesen/ om den Crijch voor de wedercrijginge des Heylighen lands t'aenvaerden / ende haer tot den selven laten gebruycken. Dit geseyt hebbende/ginck hy wederomme tot den sijnen/eñ alle Vorsten,die int Legher waren te samen gheroepen hebbende/heeft hy met haer van dese saecke beraedtslaecht/eñ heeft haerluyden voorgehouden/wat hy desen aengaende/ in sijn sin hadde omme te doen: te weten/dat hy de weldaden der Borgheren van Bremen ende Lubeck teghen den armen ghesien hadde: ende dat dese saken/de wijle de selvighe eygentlicken den Vorsten betaemde/ hem beweecht hadden op te rechten ende te stichten een Oorde der Duytscher Ridderen, uyt de stammen der edelen vercoren wesende / wiens last ende ampt insonderheydt wesen soude de arme ende ellendige in het Heylich landt wesende/van alle notdrufticheden te versorghen: Ten anderen dat sy daer beneffens met hare wapenen/ het Heylighe landt , ende die vordere landen der Christenen/naer haer vermogen souden helpen beschermen. Ende naer dien dat tot dien tijden de Ordenen van Iohanniten eñ Templieren bevesticht waren/soo beraemde ende ordineerde den voornoemden Vorst eenighe regulen de welcke de Duytsche Heeren onderhouden souden/de welcke uyt beyde de voornoemde Oordenen ghemaeckt ende ghenomen wierden. Alle de Princen/Graven/ende andere Heeren/desen raetslach ende voornemen verstaen hebbende/is haer alle tsamen wel ghevallen/lieff ende aenghenaem ghe weest. Een yeghelicken daer toe belovende hare hulpe ende assistentie. Ende de Coninck van Jerusalem heeft door sijne mildicheyt haer tot een plaetse/alwaer sulcke bedieninghen souden gedaen werden / ghegheven het Hospitael ofte Gasthuys binnen Jerusalem staende/het welcke naer

Redenen/ waeromme der Duytsche Heeren Orden op gherechtet is/ ende van wie.

naer den name Marie ghenaemt werde: van welcke plaetse dese nieuwe Orden oock haeren naem bekomen hebben ende werden ghenoemt Hospitaliers, oft Ridderen des Gasthuys van S. Marie in Jerusalem. Ende op dat dese Orden niets ontbreken en soude/soo worden terstont gesanten tot den Roomsche Keyser Henricum den Sesten in Duytslandt gesonden / om van hem te begheeren/dat hy dese instellinge der Oorden vande Duytsche Ridderen, door sijne authoriteyt wilde bevestighen/ende (soo het hem believde) met eenighe Privilegien versien/ende begiften: dat hy oock by den Paus van Romen versoecken ende aenhouden soude/dat de selvighe van hem bevesticht soude mogen werden. Den Keyser Henricus prees ende loofde het voornemen ende de handelinge sijns Broeders / ende der andere Duytsche Vorsten/ende hy schickte sijne Gesanten / met de ghene die tot hem ghesonden waren / naer Romen tot den Paus Celestinum den Derden / aen hem de bevestinghe van de nieuwe opgherechte Orden versoeckende: De Paus des Keysers ende der Vorsten wille ghehoort hebbende/ op dat hy hare gonste vercrijghen ende tot hem trecken mochte/heeft haer versoeck gheaccordeert ende de Orden bevesticht opeen 22 Februarij des iaers 1191. Haer ghevende tot een Cleedt/ om van andere Ordenen te moghen onderscheyden/eenen witten mantel/ met een swart cruys daer op/ende tot een teycken ende wapen/ een witten Schilt met een swart Cruys: haer toelatende den baert ongheschoren te moghen draghen: ende vrijheyt ghegeven / om Ridderen vande gulden spoor (gelijck sy die noemen) te moghen kiesen/met welcke waerdicheydt sy oock byde Coningen selfs vergheleken zijn. Haer werdt bevolen den Regel Augustini te volghen/ende was gheordonneert dat niemant in dese Orden en mocht comen dan alleene Duytschen/van Edele en Doorluchtighe Ouderen geboren: beloften doende / dat sy tot allen tyden bereydt soude zijn teghen de vyanden des alderheylichsten Cruyces te strijden en de Christenheyt beschermen: Desgheliicx dat sy alle te samen haren Oppersten (dien sy Groot-Meester noemen) souden ghehoorsaem wesen: de aldereerste Groot-Meester werde in het Legher voor Ptolemais ghekoren / ende was ghenoemt Henricus Walpodius. Sy waren verdeelt in twee ghedeelten/de eene namen de Godtdelicke/ ende de andere de Oorlochs-diensten waer / die de Godts-diensten oeffenden / en was het niet gheoorloft den baert te laten wassen. Den Groot-Meester hadde macht ende authoriteyt / de onghehoorsaeme ende wederspannighe Broederen te straffen. Ick soude noch vele ende verscheyden dinghen de Duytsche Heeren aengaende/konnen verhalen ende beschrijvē/ maer naerdien het selvige alles buyten ons propoost is / ende niet ter sake die wy alhier verhandelen dienstelicken soude wesen/ende dat wy alrede seer verre vā onsen wech afgetredē zijn/ so sullen wy t'selvige hier by laten berusten/ende wederom beginnen daer wy't gelaten hadden: te weten/tot het verhalen van wat ende hoe veel Commanduyren dese Kercke ghereggeert is.

Tijtel vande Duytsche Heeren.

Bevestinghe vande Duytsche Heeren Orden.

Comman-

Commanduyren binnen Leyden gheweest zijnde.

I Pieter is ghweest in het iaer/naer Christi onses Heylandts gheboorte 1293. naer des voorschreven Ordens instellinge omtrent 103 iaren/naer het ghebou vande S. Pieters Kercke 172. iaeren/ naer dat de bedieninghe der voorschreven Kercke den Duytschen Heeren by Graef Floris, Coning Willems zoon bevolen was/ 25 iaren: dat desen den eersten Commanduyr ende in dat iaer gheweest is / can uyt seeckere oude Brieven bewesen werden.

II Andries quam int iaer 1304.

III Dirck de Wolff Anno 1325.

IIII Bernaert Anno 1350.

V Nicolaes Anno 1353.

VI Florens Anno 1357.

VII Iacob Anno 1366.

VIII Dirck vanden Rijn Anno 1370.

IX Henrick van Tiel is by het leven van Dirck van Renen in zijn plaetse ghecomen Anno 1375/ maer niet langh Regerende quam te overlijden/ Dirck van Renen noch in het leven zijnde.

X Ian van Zeelandt Anno 1382.

XI Willem Terning Anno 1395. sterf tot Schoonhoven int iaer 1420. ten tijden als Leyden van Hertoch Ian van Beyeren belegert was/ ende ingheomen werde.

XII Dirck van Renen de tweede, heeft de Commanduyrie by hem aenghenomen/mits sijns Lijfs ongheſontheyt / overghedraghen op Simon van Naeld-wijck, sterf tot Utrecht int iaer 1423. ten tijden als oock gheraeckte te sterven Bisschop Frederick de derde.

XIII De voorschreven Simon van Naeld-wijck was in bedieninghe 26 iaren/ ende starf den 13 September des iaers 1449.

XIIII Adriaen van Foreest, quam in des overlijders plaetse/sat vier iaren/ ende sterf Anno 1453. ten tijden als Constantinopolen stormender handt vanden Turck inghemen werde.

XV Iacob van Woert, sijne voorsaten in macht ende goeden verre te boven gaende/ende door sijns Vaders Erffenisse verrijckt zijnde heeft niet alleen de huysinghe met nieuwe ghebouwselen verbetert/maer met verscheyden ende costelicken Huys-raet en Inboel vermeerdert/ sijn nacomelinghen achter ghelaten / ende hebbende 20 iaeren in Regieringhe gheweest / sterf Anno 1473. s'daechs voor S. Laurens.

XVI Albert van Baren, een man ten opsichte van sijn Gheleertheyt ende sonderlinghe voorsienicheyt/ hooch ghesien ende geacht/Regierde in het iaer 1479. ten tijden als Heer Ian van Egmondt, ende Heer Ian van Wassenaer, met de andere vande Cabbelausche partie, de Houcken uyt Leyden verdreven : wederomme in het iaer 1481. als Heer Reynier van Brouck-huysen, met de sijne van de Houcksche

de Houckfche partie de Stadt Leyden weder inne natten: ende sulcx by tyden dat de in landtsche Oorlogen heftich aengesteken ende brandende waren/met groote schade ende verderf van Geestelicke ende Waerlicke saken: is even wel de voornoemde Commanduyr, door syn verstandich gemoet/gebruyckende eene voorsieninge maticheyt/den Hoofden ende grooten ten weder zyden lief ende aenghenaem ghewreest. Scheyde van het Aertryck des Woonsdachs voor Palmen int jaer 1504. naer dat hy de Kercke ghedient hadde 31 iaren. Hem is ghevolcht

XVII Ioris Florisz van Maeslandt, ende heeft de plaetse op ghedraghen in 'tiaer 1525. aen Albrecht Snellaert, ende sterf in het volghende iaer 1526. ende synder aencomste inde regeringe het 21. iaer.

XVIII Albrecht Snellaert, het ampt 20 iaren wel ende loffelicken bedient hebbende/ comt te overlyden den 8 Januarij des iaers 1546.

XIX Ioachim Ianfz is naer een ghelijcke twintich iarighe regeeringhe ghestorven/ inden iare 1566. den 6 Novembris.

XX Arent Dircxfz Bocken-Berch van der Goude/ regeerde 26 iaren/ ende sterf Anno 1592.

XXI Jonck-heer Willem Mulaert, regeerde ontrent 7 iaren/ende heeft de Commandurie op ghedraghen aen.

XXII Jonck-heer Iasper vander Linden, de welcke Commanduyr ghewozden is opten 17 Januarij Anno 1599. ende noch tegenwoordich in levende lyve is.

Tot hier toe verhandelt hebbende alle het gheene wy vande S. Pieters Kercke hebben connen versamelen / ofte by een rapen / sullen wy desen eyndighen / ende voortgaen totte tweede Hooft-kercke namentlic de

Hogelandtsche Kercke.

Comende nu totte S. Pancraes ofte tweede Parochie Kercke deser Stede/ de welcke ghemeenelicken ghenoemt wert de Hoochlandtsche Kercke, om dat deselvighe (mijns beduncken) op hooch Landt ghebout ende ghetimmert is/ want den gront der selver leyt veel hogher als die vande S. Pieters Kercke doet: ghelijck ick in een seecker out gheschrifte ghesien hebbe/alwaer ghesept werde *De Pancraes Kercke staende op het hooghe Landt*. So veel als aengaet het stichten vande voornoemde Kercke, hoe of wanneer 'tselve mach zijn gheschiet daer van en hebbe ick niet meer seeckerheydts connen vinden noch bevraghen / dan ick vande S. Pieters Kercke hebbe connen doen/ ende moet daeromme mijn behelpen met het weynighe ick vande selvige hebbe conne onder vinden. Wan ick gelove wel eenichsins dat het stichten der selver Kercken uyt innicheyt ofte Devotie wel mach begonnen ofte voorgenomen zijn/ten eynde so grooten deel vande Stadt niet sonder Kercke en soude zijn/maer ick houde nochtans voor waerheyt dat de selvighe uyt trots ende hoochmoet/ de welcke de Gheestelicke in dien tijden seer ghemeen was / in sulcker grootte voorgenomen ende begrepen is. Welcken trots zijn begin ghenomen heeft/deur den Lant-Commanduyr

Beschrijvinghe van Hoge-landtsche Kercke.

manduyr vanden Duytschen Huyse tot Utricht / als recht hebbende tot de Pastorie vande Pieters Kercke, die sy vercreghen hadden vande Graven van Hollandt / als hier voor verhaelt is / aen haer behouden wilden / de giften vande Capelrien, de welcke by de goede Luyden van rijckdom ende vermoghen wesende / inde S. Pieters Kercke ghesticht ende op gherecht waren. Welck voornemen vanden Landt-Commanduyr, omme de giften aen hem te behouden ende de stichters daer van te ontbloten / moghelick (jae sonder eenighe twijfel) oorsaeck gegeven heeft / dat het Collegie vande Canonicken inde Pancraes Kercke is gesticht ende opgherecht / ende niet inde S. Pieters Kercke, wesende nochtans de oudtste ende de Hooft-kercke. Gelijck sulcx upt eenige Brieven van Heer Philips van Leyden can bewesen werden. Van welcke stichtinghe breder verhaelt sal werden. Wanneer de Pancraes Kercke, (de welcke als voorhenen aengheroert is / eerst van hout ghemaeckt gheweest is / ende van outs ghenaemt werde het Berderen Huys) aengevangen ende begonnen is te Bouwen en hebbe ick nerghens connen vinden / wat vlijt ende neersticheyt ick aenghelept hebbe om sulcx te moghen becomen / maer ick houde dat sulcx gheschiet mach wesen omtrent den iaren 1300; Want ick bevinde in onse oude Hollantsche Cronijcke / hoe dat dese voornoemde Kercke inden iare 1315. des Sondaechs naer onse Lief-Vrouwen gheboorte / ten tijden als Heer Andries de tweede Commanduyr binnen Leyden was / dese Kercke gewijt is ter eeren Godes ende S. Pancraes: ende dit geschiede ten tijden als Graeff Willem de Goede dese Landen als Grave Regeerde. Dit is alles wat ick van het begin ende fondatie van dese Kercke hebbe konnen ofte moghen verhalen. Belangende de forme der selver Kercke / het is een seer hooch ende Constich ghebou / soo wel van buyten als van binnen / met groote Const ende costen aengelept ende gebout / maer de selvige is door de voorgheroerde tweespalt onder de Geestelickheyt binnen Leyden / ende door dien te dien tijden het vier vande Partijschappen tusschen de Houcken ende Cabbellauwen seer ontsteecken ende brandende was / ende vele andere toe vallende saecken / de welcke door de veranderinge der tijden voort gecomen / ende ons onbewust zijn / tot noch toe onvolmaeckt gebleven / ende tot zijne voorghenomen groote niet ghecomen / ende te beduchten is datse daer toe nimmermeer comen sal. Maer waert saecke dat de selfde hadde moghen volbout werden / daer en hadde gheen Constrijcker Kercke in gansch Hollandt gheweest; ghelijck een yeghelicken de welcke kennisse ende wetenschappen vande manieren om Kercken ende Tempelen te bouwen heeft / sal moeten bekennen.

Wanneer de Hoge-landtsche Kercke ghewijt is.

Comende nu tot de stichtinghe ende oprechtinghe van het Capittel ende Collegie vande Canonicken inde selfde Kercke, soo sullen wy inde Beschrijvinghe vandien verhalen / ten eersten door wien / wanneer / ende met wat auctoriteyt de selvighe aldaer opgherecht is / desghelijcx wat last ende Offitie de Canonicken ghehadt hebben inde voornoemde Kercke: Om dit alles volcomentlicken te doen / soo hebbe ick niet ongheraden ghevonden / de Copie vande Brieven vande Fondatie ende des

eerste

eerste Proosts instellinghe hier by te voeghen/ ghelijck mijn die in een oud gheschrifte van een goet vriendt behandicht ende ghegheven is/ luydende van woorde te woorde als hier volcht:

Inden name Godes Amen.

IAn van Vairenburch by der ghenaden Godes Bisschop t'Vtricht, allen den ghenen tot welcken desen teghenwoordighe brieve sellen comen/ saluyt Inden ghenen die daer een wair salicheydt is alder menschen. Het is redelick ende exempelen der Ouderen trecken ons daer toe / dat wy ghedachtich zijn des goets dat wy ghenomen hebben tot een vermeerreheydt der eeren ende den dienste Goods/ soo willen wy arbeyden/ want sijne grootheydt wordt alle daghe met eenre milder hant voorder dan wy connen verdienen/ende mit veel ende mit grooten voorspoet in ons uyt gherecket wort : ende hierom soo willen wy in onsen tijden, den Lof Goods vermeeren/ ende onse ondersaten voort gaende in vermeerreheydt den Lof Goods ende altoos ons verblijden/ mit eenre stadighe voorspoedicheydt totter love Goods/ der saliger Maghet Marie ende Sint Pancraes, die zijn wairdicheydt altoos ghedaen wort in die Hogelants Kerck, alle die naghescreven puncten/ ende alle der Heylighen onser Kerck van Leyderdorp, die ons met alle recht toebehoort / ende dat hoer Coer vanden Hoghelant in Leyden, in ons stichts van rade ende consent der Heeren Proost ende Dom-proost/ Deecken ende Capittel onser Kercken van Vtrecht / die wy opghrecht ende op heffen/ in een Kercken van in *Collegium* des goets S. Pancraes opt Hogelandt in Leyden, by den Rectoer der Moeder Kerck ende by anghehangheydt / als Heeren Ghijsbrecht van Walenburch, daer hier naer ofgeschreven staet/vander voorschreve Cuer of ontbint ende quijt gelaten/ in manieren als hier na volget. Ende want vanden Hoofde die eerste reden is te geven soo wil ick inden eersten dat in onsen voorseyden *Collegio* sel wesen een Proost die hieten sel/ die Prooſt van S.Pancraes te Leyden, ende hy sel wesen een Canonick ende geprovent t'Vtrecht indẽ Doem/ende hy sel Priester wesen/ of binnens iairs Priester worden:ende desen Proost sel ons eñ onse navolgeren Biscopen t'Vtricht onsen Cappellaen wesen ende onse Misse doen als wy t'Vtrecht zijn / ende Prepositeur sellen wy ende onsen navolgeren Bisschoppen t'Vtrecht selve geven een Canonick ten Doem t'Vtrecht/ also dick als hy verschijnt/ als voorschreve is. Mer de Prepositeur voorschreve en sel geen Digniteyt wesen/ mer een *Simplex Officium*, ende in onser Kercken ten Doem t'Vtrecht/ al is dat wy ende onse navolgeren Bisschoppen t'Vrecht die Prepositeur sellen geven / als voorschreven is: So en sel zy geen *Beneficium* noch *Officium* gehieten wesen ghelijckelick als die Kercke van Leyderdorp/ ende die Cappelle niet ghehieten en was / mer die Proost sel wesen voor sijn tijden / als die Rectoer vander Kercken was/ ende Misse doen in onser Cappellen/ als hy daer toe gheroepen wordt / of in een ander Stede / als wy t'Vtrecht zijn / overmidts hem selven/ ofte overmidts een anderen.

Stichtinghe van het Capittel tẽ Hogelande.

Ende Heer Gijsbrecht van Walenburch voorschreven / Canonick ende Scolaster inden Doem t'Utrecht / die sal die voorschreven Prepositeur houden also langh als hy leeft/ghelijckelick als hy hadde de Kercke van Leyderdorp/ende die Cappelle van Hogenlande: ende nae sijnre doot/ soo willen wy dat niemant die in onser Kercke ter Doem t'Utrecht/die heeft digniteyt/off maedtschap/off *Officium*, die Prepositeur sal mogen hebben/ ende der selver Prepositeur tot renten ende tot onderstant/soo gheven wy haer alle Thienden/groot ende cleyn/die der Kercke en Cappellen voorsz. plaghen te wesen/ende Hof-stede ende Landt /dare Jan de Bisdommer op plach te wone ende te gebruycken/inder lanckheyt en breetheydt alst leyt: en de Proost sel een gheprovent Canonic wesen in S. Pancraes Kerck/ dair dat gros vander Proven voorsz. of sel wesen vijftien Hollandtsche ponde iairs: en hy sal dagelicsche presentie hebben als hy inder Parochi is/of in die *Collegio* voorschreven/hy zy tegenwoordich of niet/ want hy altoos gereeckent is inden dienst der heyliger Kercken: die Cuer der Kercken in Leyderdorp die sel voort an regieren een ewich Cappelaen/ ende hy sel voor sijn noot-truft hebben alle offerhande ende toevalle/ ende alle iaers vanden *Collegium* voorsz. xviij pondt Hollants Comans paeyments: ende die Hof-stede die gelegen es by Leyderdorp Kerck-hoff vanden oversten eynde/daer Heer Ghijsbrecht voorsz. sijn woonstat ingetimmert heeft/mitten renten die daer toe hooren. Voirt an zo sel die aenhanginge ende die Cappelle opt Hogelandt regieren een Cureit die gheprovent Canonick aldair sel wesen/ende voor alle die offerhande ende toeval die dair mogen comen sel hy hebben tien Hollantsche ponden Hollandts comans paeyment 's Jairs/ende alle de ander offerhande ende toevalle der Kercken van Leyderdorp ende der Cappellen vanden Hogelande, die sellen wesen in dagelicxschen presentien alle der Canonicken des *Collegiums* voorsz. na hoire gewoont : Ende totter Vicarien in Leyderdorp sel die Proost voorsz. eerbaer Personen presentieren/ en sonderlinge totter Cueren opt Hogelandt een Canonic na der eerster instituci/ die ons toebehoort den Dom-Proost t'Utrecht om die ceuren te behouden / na goeder ghewoent : ende want vanden renten der Kercken voorsz. veel personen niet en moghen leven / daerom tot fonderinge ende stichtinghe des *Collegiums* voorsz. so hebben wy een wet ende ordonnanti ghegeven/ opden eerbaer Mannen als hier na gescreven staen/als M. Philips van Leyden, Volprecht vandẽ Wout, Philips Geritss. Huge vander Hant, Gerit Iacobss. Willem Heerman, Vranc Severijns zoon, Claes van Bleyswijc, Pieter Hoesch, Ian Goode, Ian Willems zoon. Nu een iegelick voor dese tijdt mit hem selven een fondateur is van eenre Proven/die ten minsten waerdich sel wesen xv Hollandts Comans ponden / als inde Brieven ende Instrumenten daer of begrepen is/ende totten getael van xxv Provenen so mogen alle Klercken/ende die willen daer een Proven stichten/by consent ende wil Heeren Ghijsbrecht voorsz. ende houden die gifte vander Proven voorsz. ende also dicke als een Proven verschijnt / so mach de ghene die de Proven ghemaeckt heeft/of sijn rechte navolger/die daer recht toe heeft/ een toe presentieren

sentieren binnen der tijdt des rechts den Deecken ende Capittel/als ghewoenlick is. Ende den Proost eñ de Canonicken voorschreven geven wy macht ende mogentheyt mit desen teghenwoordighen Brieve/ rinc recht ende besitheyt der Proostien ende der Canonien voorsz. ende ghebieden allen Klercken ende Papen onder ons geseten/die daer toe werden geroepen/dat sy den Proost ende een yegelicken Canonick sellen brenghen in besit/ alsoo recht is. Ende een yegelick Proven voor haer eerste funderinge/ ende een yegelicke Proven sel waerdich wesen xv pondt/alst voorsz is/ende datter overloopt selmen keeren in manierẽ als hier naer beschreven staet ende volget / ende waer dat saecke dat inder eerster funderinghe der Provenen voorsz. niet alle gelijcke goet en waren/so willen wyse alle gelijck hebben : als alle de gene doot zijn die de Proven ghestichte hebben/ zo sellen hoir navolgers die vruchten der Provenen ghelijcke delen/ende also voirt gaen want sy alle ghelijcke zijn/ende dan zo en sel dat gros der Proven vande Prepositeur den anderen niet boven gaen : ende die meerre Cameraer sel alle die vruchten vergaderen/eñ deylense onder hen allen/ ende die minre Cameraer sel van een iegelicke Proven hebben vijf pondt Hollans Comans paeyments/tot manieren als na beschreven staet/behoudelicken dat hy van des Proosts proven/noch Deeckens proven /noch Scolasters proven /noch vande Thesauriers proven/niet hebben en sel/also lange thent alle puncten gelijck sijn/ die voorsz sijn. Voort an inden voorsz. *Collegio* so sellen die Canonicken uyt hem selven met den Proost/alzo veer als hy geropen wordt eñ komen wil/eenen eerbaren Canonic kiesen in hoiren Deecken/eñ die sel vã ons werden geconfirmeert/ als gewoonlic is/eñ also dicke als de Decanie open is so sel sy een kiesen uyt hoirs selves Capittel eñ niet van buyten: anders zo ware die kiesinge niet. Eñ voirt zo sel die Deecken boven sijn proven voor sijn recht eñ last van dat vijfte pondt/dair voor of geseyt is/van een iegelicke proben iaerlicx hebben twintich groot/ende inde dagelicxsche presenti als hy tegenwoirdich is twee deel / mer die Collaci des Thesauriers sel hebben die Proost/ ende hy seller mede versien een Canonick geprovent. Ende voirt die Thesaurier die sel van eenen iegelicken Canonick hebben alle iaers van dat vijfte pondt tien groot/ende hy sel zorch dragen van Ornamenten ende ander sierheydt die sy besigen inden Dienst Gods/ende tot eerbaerheyt/ alle iairs in vier Hoochtijden / als Kars avont / Paeschens/ Pinxters/ alle Goods Heyligen/so sel hy geven twee pont was te lichten des *Collegiums* voorschreven/ende inder selver manieren zo selt wesen vanden Scolaster die sorge hebben sal vander Scolen ende vande Coralen/ ende waer dat saecke dat hy selue niet en regierde/so mach hy vanden genen die de kinder regiert tot een teycken der onderdanicheydt alle Jairs wat schicken/als dat nut ende oirbaer is. Die ordinanti indẽ Choor sel wesen als dat die Deecken sel staen tot die rechterhandt / ende die Proost totter luferhandt/ende al is dat saecke dat de Deecken in een digniteyt is/nochtan sel hem die Proost voorgaen indẽ stal/overmits der waerdicheyd dat hy Canonic is inden Doem t'Utrecht/ ende also voirt sel hoir ordon-

ordonnantie gehouden worden na gewoent ende wairdicheyd ten Doem t'Otrecht/ ende van dat dair overloept vande vier ponden van een yegelicken proven van Offerhanden ende van andere toevallen/ boven datter met recht of gaen sel / selmen delen in twee stacken / ende dat een deel sel wesen tot behoef/ ornamenten/ beste des Capittels ende ander punten die sy behoeven/ ende dat ander deel selmen sicken totter dagelicxe presentie den genen die inden dienst Goods zijn/ nae dat die Deecken ende Capittel daer of sellen ordineren. Ende op dat den dienst Goods bequamer worde gedaen in onsen *Collegio*, soo sel die een helft vande Canonicken Priesters wesen/ende de ander helfte sel een deel wesen Ewangeliaers/ende een deel Epistolairs/ende een deel Clercken / also veer sy willen/ ende hier in sel worden vervolt dat gebreck der Ewangeliaren ende der Epistolairs/ ende dit sel geschien tot goetdencken des vermanens Deeckens. ende voirt een Canonick die selve proven fondeert / of daer wort presentiert/die sel voirtan/ 'tsy dat hy dair come/'tsy mit pangelen mit anderen punten/ als hy dair in comt/sel hy gegeven totten Cappellen behoef ende Ornamenten ses gulden ofte hoire wairde/ende die en selmen niet mogen quyt laten mit eeniger Beden van vrienden / of van andere armoeden/ ende den Canonicken sel hy geven vier Taken wijns/ Rijns-wijn / dat is te verstaen achte half Taken / ende aldus voirt sel die Proost Deecken/ Thesaurier/ Scolaster doen in horen begin een yegelicken na sijnen staet. Ende aldus voirtan so sel die Kerck opt Hogelant een *collegium* gehieten worden/ ende dat *Collegium* en die Personen van hem nemen wy onder onse sonderlinge bescermenisse/ ende geven hem sulcke vryheyt alse anderen Collegien Kercken ons Stichts van Otrecht gehadt hebben/ ende noch hebben / in hoiren dinghen ende Personen. Voirt so willen wy ende ordinieren dat dat iaer van gratien een yegelicx Canonicx/als hy doot is/ sel gaen tot sijnre scout te betalen ende sijne uytvaert te doen/ende die eerste navolger en sel niet hebben dan die dagelicxe presentie / al so veer als hy daer selve wesen wil/ende dat ander iair navolgende dat sel gaen tot Ornamenten ende tot ander punten die der Capittel behoeftich zijn. Ende een yegelick Canonick in sijn leven/ of in sijnre doot/sel den voorschreven Capittel zijn memory maken tien Schellinghen Hollants Comans payments s'iairs / en die Proost sel oot een iair van gratien hebben / als dat die een helft/vande renten sel gaen voor die scout te betalen die daer doot is / ende die ander helft sel dat *Collegium* hebben Ornamenten mede te copen/ende dat *Collegium* voorschreven sel tien Schellingen iairs copen Holland Comans payments /in memorie voir een yegelicke Proost/also veer als die renten daer toe genoech zijn. Ende die Proost die daer navolget/ die en sel niet dan een iaer wachten inder absentien/ ende die Canonicken vanden voorseyden Capittel en sellen vanden wachters der provenen inden Capittel niet geven / dan den Deecken ende Capittel goet denckt/ behoudelick dat de Vicary vande wacht ghenoech sel hebben/ dat wy niet en willen onderscheyden / met hem bevelen / ende die daer Studeren in *Studijs* die daer geprivilegieert zijn vanden Stoel van Romen in

men in goeden eerbaren consten / ende die anders buyten zijn vermits eerbaren saecken/ die sellen alle vruchten hebben die van hoirre proven nen comen mach. Die vervolginge ende openbaringe van allē desen voorsz. punten sel gescien tusschē hier ende Paestelavont naestcomende/ eñ van sel beginsel ende eerbaerheyt wesen vanden Capittel. In een getuych der wairheyt eñ der sekerheyt aller der voorsz. punten/ so hebben wy Ian van Vairenburch Bisschop/ Heer Zweer uyter Loo Domproost / Heynrijc vander Weyde Deken eñ Capittel der kercken van Utrecht/ ende Gijsbrecht van Walenburch Scolaster der kercke van Utrecht voorsz. ende nu Proost is van Leyden, die plach te wesen Rectoor der Moederkerck ende Cappellen voorsz. ende want wy in allen voorsz. punten onsen wil ende goetdunckē hebben geset/ daerom hebben wyt besegelt met onsen segelen. Ghegeven in onse Stad van Utrecht/ int Iaer ons Heeren Dusent drie hondert ses eñ tsestich, des anderen dages S. Simon ende S. Iude Apostelen.

Dit Collegie aldus door den voorñ. Bisschop opgerecht zijnde/ so is het selvige terstont van vele treffelicke personen so wel Geestelickē als Waerlicken/ seer rijckelicken gedoteert ende begiftet/ ende de eerste gifters der selver (gelijck de Hollandsche Cronijck Schrijver in sijn 26. Divisie aen het 13 Capittel verhaelt) waren dese naevolgende : Eerste fondeerders van 't Capittel ten Hoghelande.

I	Heer Ghijsbrecht van Walenburch, Pastoor van Leyderdorp/ ende de eerste Proost van dese Collegie.
II	M. Philips van Leyden, Licentiaet in beyde de Rechten/ door wiens naerstige wackerheyt dit voornoemde Collegie seer ghevordert werde.
III	Heer Wolphert vande Woude.
IIII	Heer Claes van Bleyswijck.
V	Heer Huge vander Hant.
VI	Heer Philips Geritsſ.
VII	Heer Rutgert vanden Poel.
VIII	Heer Gerit Iacobsſ.
IX	Heer Willem Heerman.
X	Heer Pieter Heusch.
XI	Heer Huge Cureyt van Scorel.
XII	Heer Ian Willemsſ.
XIII	Heer Vranck Steutsſ.
XIIII	Heer Ian Goet.
XV	Heer Dirc Robrechtsſ.
XVI	Heer Vranck Geritsſ.

Al tsamen Priesteren.

XVII	Willem van Naeldwijc, Maerschalck van Hollandt.
XVIII	Ian Arentsſ.
XIX	Willem Willemsſ.
XX	Michiel Geritsſ.
XXI	Dirck Tierloot, ende
XXII	Catrijn Gerits dochter.

Al tsamen waerlicke personen.

Naer

Naer der handt soo is sonder twijfel het voorschreven Collegie noch van vele ende verscheyden treffelicke ende vermoghende Personen/ verrijckt ende begiftet/ vermits de menschen te dier tijden (als meer mael vermaent is) seer ghenegen waren om de Gheestelicke Persoonen te onderhouden ende rijck te maken. Naer dat door de ghemeene verwoestinghe des Antichristischen rijcx alhier in dese Landen alle Kercken/ Cloosteren ende Collegien vernielt wierden: ende datmen in plaetse van soo veel Sancten ende Sanctinnen te dienen alleen den waren Godt inde voornoemde Kercken ghedient heeft/ so hebben die vande Gerechten deser Stede uyt het innecomen vande voornoemde Canonicken betaelt ende onderhouden alle de Predicanten deser Stede/ soo wel vande Duytsche als Fransche Kercken. Naerdien voorhenen inde beschrijvinge van S. Pieters Kercke verhaelt ende beschreven zijn alle de Commanduyren de welcke de voornoemde Kercke gheregeert hebben: So sal ick alhier den begerighen Leser te ghevalle inne voughen de Lijste ende het Register van alle de Præpositeurs ofte Proosten (ghelijckmen die noemt) de welcke de toesicht van dit Capittel bevolen was/ ghelijck ick daer van auctentique Copie becomen hebbe. Aengaende de waerdicheyt/ van desen staet/ ende den last vande voornoemde Proost/ die vinde ick inde selfde Copie beschreven met dese woorden. De Proostdie van Leyden is een Prelateurschap annex de kercke vanden Dom 'tVtricht, in vougen dat niemandt anders daer mede en mach werden versien dan de ghene die Canonick vande voorschreven Dom-kercke zijn: welcken Proost van Leyden binnen de Stadt Vtricht altoos ghehouden is te resideren, sonder hem uyt de selve Stadt te absenteren dan met believen ende voor weten vande Bisschop inder tijt &c.

Lijst ende Register vande Proosten der Stadt Leyden.

Verhael van alle de Proosten der Stadt Leyden.

I Inden iare 1387. opten 31 Augusti starf den Heere Ghijsbert Walen-Burch, Canonic tot Vtricht/ gheweest zijnde eerste Proost van Leyden.

II Heer Iohannes Ægidij Canonick tot Vtricht/ was de tweede Proost van Leyden, ende leefde inden iare 1408.

III Herbernus van Oye, Canonick tot Vtricht/ was de derde Proost van Leyden, ende gaf sijn Proostdie over inden iare 1416.

IIII Heer Dirck van Wassenaer, Canonick tot Vtrecht/ was naer de voorseyde overgifte de 4. Proost van Leyden, ende hy starf opten 5 Martij Anno 1464.

V Heer ende Meester Pieter Milet, Canonick tot Vtricht, was de 5 Proost van Leyden.

VI Heer Dirck uyter Meere, Canonick tot Vtrciht/ was de 6 Proost van Leyden, ende starff Anno 1483.

VII Heer Cornelis van Brouwers-haven, Canonick tot Vtricht/ was de 7 Proost van Leyden, en starff tot Romen inden iare 1485.

VIII Heer

VIII Heer Claes van Alphen, Canonick tot Utricht was de 8 Proost van Leyden, ende starff in Italien tot Ravennen inden iaere 1494.

IX Heer Niclaes de Lavennis, Canonick tot Utricht was de 9 Proost van Leyden, de welcke starff inden iaere 1517.

X Heer Adriaen Ram, Canonick tot Utricht/was de 10 Proost van Leyden, ende starff inden iaere 1518.

XI Heer Amelis van Suylen, van Nievelt, Canonick tot Utricht/ was de 11 Proost van Leyden, ende starff anno 1554.

XII Heer Bucho van Montzema, Canonick tot Utricht/was de 12 Proost van Leyden, de welcke de Proostdye overgaff inden iaere 1563.

XIII Heer Roelof Muylert, Canonick tot Utricht/was van weghen de voornoemde overgifte de 13 Proost van Leyden/ ende starff Anno 1568.

XIIII Heer Maximiliaen van Waescapple, Canonick tot Utricht/was de 14 Proost van Leyden, ende starff inden iaere 1583.

XV Heer Willem van Cleeff. Canonick tot Utricht/was de 15 Proost van Leyden. ende starff inden iaere 1609.

XVI Jonckheer Iohan van Mateneſſe. Deecken ende Canonick vande Domkercke tot Utricht is na t'overlyden van Heer Willem van Cleeff opten 14 Augusti 1609 ghewozden de 16 Proost van Leyden, ende leeft noch teghenwoordich.

Tot een besluyt ende affscheyt van dese Kercke ende Collegie, sullen wy alhier een weynich by voeghen/wat de Canonicken voor luyden gheweest zyn/wat haren dienst was/ende hare cleedinghe. Aengaende den oorspronck der Canonicken van wien die aldereerst begonnen ende opgericht is/desghelycx tot wat tyden die aenghecomen ende begonnen zyn / daer van zyn vele ende verscheyden meyninghen ende opinien onder de Paus ghesinden/de welcke lust heeft om die alles te lesen ende te ondersoecken/die wyse ick by Hospinianum in syn derde Boeck ende seste Capittel Vanden oorsprong van alle Monicken. &c. die de selvighe aldaer wydt ende breet beschryft ende verhandelt. Den naem Canonic heeft syn begin bekomen van Canones, om dat sy aen sekere wetten ende regulen/die oock Canones ghenoemt wierden/verbonden waren/ende onderhouden moesten/waer aff voorder haer leven Canonica ofte ghereghelt/ende die de selve beleefdē ende aennamen Canonici ofte geregelde ghenoemt wierden/hoe wel dat men het teghendeel /meer als te veel naemaels ondervonden heeft. Hare Stiften ofte plaetsen werden Monasteria: dat is/Kloosteren ofte Munsters ghenoemt/welcken name huyden ten dage in sommige vermaerde Stiften noch ghebruyckt wordt/ende om dier oorsaken wille werden oock in de oude Concilien de Munsters der Monicken ende Clercken verhaelt. De Canonicken werden eerst van een Bisschop/gelyck de Monicken van een Abt/geregeert/maer daer naer is sulcx gedaen door een Proost (gelyc ghy inde voorgaende Stichtinge vāde Leytsche Canonicken gesien hebt) hare diensten die sy inde Kercke deden waren (als inde voorñ. stichtinge staet)

Beschryvinge vande Canonicken: wat last ende bevel de selve hadden.

staet) Missedoen/ Prediken ofte Evangeliseren / inden Choor singhen/ ende 'tgene daer aen clevende is. Daer waren tweederley Canonicken; de eene Waerlicke ghenoemt / om dat sy hare Regulen verlatende een ongebonden Waerlick leven leyden / de andere Gereguleerde/ om dat deselvighe by hare Regulen bleven ende die onderhielden. De cleederen ofte cledinghe der Canonicken, was een witten Laecken-rock met een wit Linnen-cleet daer op onder eenen swarten Mantel; sy bedeckten haer gheheel Lichaem/ behalven haer aenghesicht. Dese menschen zijn over vele jaren in seer grooten ghetale gheweest / want Volateranus Lib. 21. ghetuycht dat dese Orden eertijts in Europa 4555 Cloosteren ofte plaetsen ghehadt ende beseten hebben/ waer van datter alleen in Italien waren 730: maer dat te sijnen tijden de Orden soo inden afgangh was/ datmen in het selvighe Landt van Italien gheen 60. meer en conden tellen. De selvighe verhaelt mede dat uyt haer voortghecomen zijn 36 Pausen/ 300 Cardinalen/ ende 7500 Heylighe mannen / ofte die int ghetal der Heylighen inghheschreven zijn.

Vrouvven Kercke.

Beschrijvinge vande Vrouwen Kercke.

Aengaende de derde ende cleynste Parochi Kercke binnen der Stadt Leyden, ghenoemt onse Lieve Vrouwen Kercke: en is aengaende den tijt/ wanneer de selvighe soude moghen ghesticht ende begonst wesen / ghelijcke onseeckerheydt als van S. Pieters ende Pancraes Kercken, ende dat om ghelijcke oorsaecken ende redenen wille als voor verhaelt is. Dit altijt seker zijnde ende voor ongehetwijffelt houdende/dat sy niet begonst en is gheweest te bouwen voor naer dat de quartieren aende Stadt ghetrocken ende onder de Vrydommen van dien ghebrocht zijn/ ende dat 'tselvighe niet te werck en heeft connen werden ghebracht/ dan mit consent ende bewillinghen vande Ambachts-Heeren / elck in t'zijn/ ten opsicht van het Waerlicke Rechts-ghebiet / desghelijcx ten opsicht van het Geestelicke Rechts-gebiet vande Pastoren vant Ambacht daer de Landen laghen/ die onder de Stadt werden ghetrocken : ende tot een teycken vandien / soo was de Kercke van Leyderdorp Moeder Kerck (soomen dat te dier tijden noemde) van S. Pancraes Kercke. Ende wederomme de Pastorie van Oughst-geest Moeder Kercke vande ghene die al hier inde eere vande waerde Maget Maria ghebout zijnde/ noemen de Vrouwen Kercke. Alle het ghene ick vande stichtinghe ende fonderinghe deser Kercke hebbe connen vinden / is dit volgende: staende inde oude Cronijcke van Hollandt in de 26 Divisie ende 13 Capittel / al waer dese woorden ghevonden werden: Int jaer ons Heeren duysent drie hondert ende vijf ende tseftich, des eersten Sonnendachs nae onser Vrouwen Hemelvaerts dach, wert d'eerste Kermisse van onser Liever Vrouwen Kercke binnen Leyden ghehouden. Het welck omtrent een jaer voor de oprechtinghe van het Capittel ten Hoghelande gheweest

ghewεest is/ ten tyden als den voornoemden Bisschop Ian van Vairnenburch, Sone vanden Grave Ian van Vairnenbruch, als 48 Bisschop het Bisdom van Vtricht omtrent een iaer beseten hadde. Alsoo dat de voornoemde Kercke omtrent de 248 iaren ghestaen heeft. Belanghende het ghebou van dese voornoemde Kercke/ de selvighe is seer cleyn ende slecht/ ten aensien vande andere twee Hooft-Kercken: Van ick hebbe van eenighe oude luyden wel verstaen/ dat wanneer de Kercken in haeren fleur stonden/ dat de selvighe van binnen seer tierlicken toegherust was. Huyden ten daghe werdt de selvighe ghebruyckt bÿde Fransche Ghemeynte der Stadt Leyden, de welcke inde selve haere ordinarische Gods-diensten oeffenen ende pleghen:

Ende dit is alle het ghene ick van onse Leytsche Hooft-Kercken hebben weten bÿ een te versamelen ende ondervraghen/ wel wenschende meerder/ naerder/ ende claerder van alles te moghen onderrecht wesen/ maer te vergeefs/ om redenen vooren verhaelt.

VI. Beschrijvinghe van alle de Cloosteren ende Conventen, de welcke soo binnen als buyten deser Stede gheleghen ende ghestaen hebben: Wat voor Geestelijcke Ordens in yder ghewoont hebben. Ten laetsten/ waer toe die nu ghebruypt werden.

Ghecomen wesende tot de andere Gheestelicke ghestichten/ van Cloosteren ende Conventen, de welcke soo wel binnen als dicht buyten de muyren deser Stede gheleghen hebben/ soo sullen wy vande selvighe soo vele verhalen ende beschrijven/ als wy daer van naer vele ende verscheyden ondersoeckinghen aen eenighe oude Persoonen hebben connen ondervinden/ ende te weten comen. Wy hadden seer gaerne by yder ghestelt ghehadt/ wanneer/ ofte van wie de selvighen moghen ghesticht wesen/ maer moet daer van (myns ondanck) swijghen/ vermidts ick sulck by niemandt en hebbe connen ondervraghen ofte vinden. Ende moeten dien volghende ons alleen te vreden houden/ met de selvighe te konnen noemen/ plaetse aen te wijsen waer die gheleghen hebben/ wat voor Ordens in yder ghewεest zijn/ ende eyndelicken waer toe de selvighe plaetsen huyden ten daghe ghebruyckt werden. Wy sullen de selvighe verdeelen in twee deelen; te weten/ in binnen/ ende in buyten Cloosteren: de welcke binnen gheleghen hebben /sullen wy de ghene de welcke de outste (naer onse meninghe) ghewεest zijn/ ende inde oude Stadt gheleghen hebben/ eerst stellen ende alsoo vervolghende de gheene die in yder Vergrootinghe deser Stede ghemaeckt ende ghebout zijn. Verhael vande Cloosteren binnen Leyden gheleghen hebbende.

In out Leyden is ghebout gheweest een eenich Convent, ghenaemt

Verhael van alle de Clooſteren inde oude Stad gelegē hebbende.

S. BARBAREN, gheleghen hebbende omtrent S. Anthonis brugghe/op het Rapenburch/in't Bon van t'Vleysch-huys : is gheweest een Clooster van geen grooten rijckdom/daer inne woonden Bagijnen ofte Susteren welcke de derde Orden / ofte Regel van S. Franciscus, onderhielden/eñ met arbeyden haere kost ende onderhoudinghe moesten winnen: waren ghecleet ghelijck de Monicken van S. Franciscus Orden: van dit Clooster is/sedert de laetste troublen ende inlandtsche oorlogen/ ghemaeckt het Princen logement, alwaer de Princen ende Heeren van dese Landen ghelogeert werden. Vande Kercke van dit Clooster is ghemaeckt het Artilrie-huys van het grof gheschut deser Stede / boven het welcke ghemaeckt zijn eenige Coorn-solders / alwaer de Heeren eenighe lasten Coorn tot voorraet houden legghen ende bewaren/omme de selvighe in tijden van noot ende dierte/aende arme ende nootdruftighe deser Stede te doen uytreycken.

Falijde Bagijnen.

Beneffens dit eenighe Convent / dat inde oude Stadt alleen plaetse gehadt/eñ gestaen heeft/is noch inde'selve gebout geweest/het Falijde Bagijn-hoff, gelegen zijnde in het Bon van Sevenhuysen omtrent de Nonnen brugge/wesende een schoone ende bequame plaetse/in hem begrijpende een ghetal van over de veertich huyskens, de welcke eertijts bewoondt wierden by sekere ongetroude Vrouwē of Maechdē/die sonder aen eenige beloften van reynicheyt verbonden te wesen/aenghenomen hadden tbegin van een Gheestelick leven/ achtervolghende seeckere Wetten ende Regulen/ de welcke sy/ het waer saecke dat sy trouden/ ofte wederomme uyt dien staet begeerden te treden/ tot haer believen mochten verlaten/ ende haer vande selvighe Regulen ende Beloften mochten bevrijden: (ende moghelick daeromme van het beginnen Bagijnen ghenoemt wierden:) doch evenwel van een Pater gheregeert/eñ ghestiert werden/ onder sekere regulen ende wetten/eñ haer inde ordinarische kerckelicke dienstē/ naer de instellinge der Roomsgeleerden oeffenden. In desen Hoff staet een seer schoon Kercxken/ verciert zijnde met een hooch spits Toornken/het welcke so schoonen naelde is/alsser op eenigen Toorn in het gantsche Landt gesien werdt. Heden ten daghe werden meest alle de huysen ende wooningen (behalven weynighe/ die noch by eenighe Bagijnkens bewoont werden) van des Stadts weghen verhuyrt ende bewoont aen Professoren/Predicanten/ofte hare Weduwen. De Kercke werdt beneden ghebruyckt/een gedeelte tot de Duytsche Leesplaetse, al waer daghelicx door't begeeren van sijn Princelicke Excellentie Mauritz van Nassau, gheleert werdt de Tel ende Meet-konst, mitsgaders de andere consten de welcke daer aenclevende zijn: het ander ghedeelte wert ghebruyct tot de Scherm-school, alwaer haer eenighe Studenten ende andere lief hebberen

heren deser Ridderlicke const/ komen oeffenen: het achterste deel derselver/ghemaeckt zijnde eenighe Trappen vander aerden/wert ghebruyckt tot de Anathomie, alwaer datmen inden winter ordinaris alle iaeren eenige dooden lichamen van Mannen/ Vrouwen/ ofte andere Gedierten/ (tot onderwijsinghe vande Studenten inde Medicinen en Chirurgijns/ die aende kennisse der selver veel gheleghen is) gheanathomiseert ende ghesneden werden/als tot gheleghen tijt ende plaetse breeder ghesept sal werden. Boven werdt dese Kercke int gheheel gebruyckt/ ende gehouden totte Biblioteecque, ofte Boeck-kamer vande Vniversiteyt, dewelcke aldaer by den Prince van Orangien H. M. opgherichtet is/ tot gherijff vande Studenten.

Pieters Bagijnen.

Ter sijden het ghevanghen huys/ oft s'Gravensteyn, heeft ghelegen ende ghestaen een vergaderinghe van sekere Bagijnkens/ de welcke ghenoemt wierden Pieters Bagijnen: om wat redenen die alsoo ghenoemt waren/ is mijn onbekendt: dan ick achte/ dat de selvighe vergaderinghe van een Pieter moet opgherichtet ende ghestichtet wesen/ ende tot een ghedachtenisse van dien den naem van hem behouden heeft. Dese Bagijnkens lieten haer meest ghebruycken om de Siecken ende Crancken te bewaren ende te dienen/ de selvighe ghestorven wesende te waecken/ in huys ende opte graven de ordinarische ghebedekens metter douwen te bidden ende te lesen: omme daer mede (ghelijck sy meenden) de Sielkens vande ghestorvenen uyt het Vaghevier te verlossen/ ofte ten minsten te verquicken. Dese plaetse is over eenighe iaeren by die vanden Gherechte tot een Tucht-huys, om de moedtwillighe ledichgangers te tuchtighen/ verordonneert/maer is om seeckere consideratien ende redenen tot noch toe achter ghebleven/ ende is nu eenighe iaeren langh ghebruyckt ghewe est tot des Stadts Timmer-werff.

Dit zijn alle de Geestelijcke ghestichten/ofte vergaderingen/ de welcke inde oude Stadt ghewe est zijn.

Belanghende de eerste vergrootinghe deser Stede/ aldaer ende binnen de selvighe en werde niet een Clooster ghebout (dan alleen een vergaderinghe van Bagijntkens/ de welcke woonden opde Hoghelantsche Kerck-Graft/ ende ghenoemt wierden de Bagijntkens van't Rupenneſt.) Vermits dat de erven vande selvighe vergrootinghe by de goede luyden te willich ende begheert waeren/ om de selvighe te betimmen/ tot voorderinghe vande Draperie/ die doe alhier seer floreerde. Maer inde tweede vergrootinghe/zijn de selvighe/ so om de goede gheleghentheydt der plaetsen/als insonderheydt vanden grooten yver ende lust de welcke tot dien tijden onder de luyden was om Conventen ende Cloosteren te stichten ende te bouwen/ te meerder aenghewassen ende toeghenomen: gelijc ghy uyt dit volgende verhael sien ende lesen kont.

Inde tweede Vergrootinghe waren ghesticht ende ghebout dese volghende Cloosteren ende Conventen.

Cloosteren indetweede Ver grootinghe ghelegen hebbende.

1 S. VRSVLEN, ofte/ elf duysent Maechden, gheleghen hebbende omtrent de Rijnsburger-poorte/ inde Vrouwen Camp, ter sijden S.Elisabeths Gasthuys: dit wert ghehouden voor het outste Clooster 'twelck binnen deser Stede ghesticht is. Het welcke ick niet wel ghelooven en kan/ want 'tschijnt de waerheydt niet ghelijckformich te wesen/ dat binnen der Stede die soo vele iaeren in eenen standt ghestaen hadde/ niet een Clooster ofte Convent gheweest en soude hebben. Van watter aff zy/is mijn onbekendt/ ende ick wil (als men seyt) gheen harnas daerom aentrecken. In dit Clooster woonden Nonnen/ Regularissen vande anderde Orden van S. Augustijn; de welcke een redelicken rijckdom hadden/ ende was een schoon Clooster. Eenighe iaere nae de laetste troublen/ soo is het selve Convent ghevoecht ende ghebracht aen S. Elisabeths Gast-huys: doch van een ghedeelte der selver is het Leproos-huys, ofte Melaetsch-huys deser Stede/ (twelcke eertijts buyten de Rijnsburgher poorte plach te legghen) ghemaeckt/ ende werdt noch huyden ten daghe daer toe ghebruyckt wert.

2 S. MICHIEL, gheleghen hebbende mede achter de Vrouwen Kercke/tusschen de Vrouwen Camp ende Marendorp; was een groot/schoon ende rijck Convent/ waerinne woonden Nonnen vande derde Orden ofte Regel van S. Franciscus; is eensdeels tot wooninghen ghemaeckt/ anderdeels werdt die gebruyckt tot een Conroperije/ende de reste is noch onbetimmert.

3 S. CECILIEN, gheleghen hebbende mede achter de Vrouwen Kercke/ niet verre van S. Michiels: was een arm Convent/waerinne dat woonden Nonnen vande Orden van S. Augustijn, die boven haere devote oeffeninghen/ noch dagheliicx metten arbeydt haerer handen eensdeels haren nootdruft moesten winnen. Van dit Clooster is ghemaeckt het Pest-huys, ende het Dol-huys.

4 S. AGNIETEN, heeft desgheliicx dicht achter de Vrouwen Kercke gheleghen: is gheweest een rijck Clooster/waer inne dat ghewoondt hebben besloten Nonnen van S. Augustijns Orden. Is gheheel tot huysinghen ende woonplaetsen ghemaeckt.

5 De GRAVWESVSTEREN, ofte de Susterkens van Nazareth, hebben gheleghen opte Hogelantsche achtergraft/ omtrent de huysinge van

de Weduwe

de Weduwe ende Erffghenamen van Pieter Adriaensz. vander Werff, S.G. in sijn leven Burghermeester deser Stede ghewæst hebbende/ alhier ter eeren ghenoemt. Dit is een arm Convent ghewæst/ waerinne ghewoondt hebben Susterkens vanden derden Reghel van S. Franciscus. Werdt huyden ten daghe ghebruyckt/ eensdeels totte Lop-Halle vande Baepen/ Belsche Laeckenen/ Doecken/ etc. anderdeels tot de Ras-halle: ende de reste is betimmert met een groot getal van cleyne Huyskens/ die meest al by arme luyden bewoont werden: ende om datter soo vele dicht by den anderen woonen/ alsoo dat Menschen ghelijck Mieren onder den anderen krielen/ soo werdt die selbighe plaetse het Mieren-nest ghenoemt.

6 DE SVSTEREN VAN ABCOVDE, hebben ghelegen inde Paradijs steghe/ omtrent des Stadts Vesten: is een rijck Clooster ghewæst/ waerinne ghewoont hebben Nonnen vande derde Orden van S. Franciscus, is gheheel tot huysen ende woninghen ghemaeckt.

7 SCHAGEN, heeft gheleghen achter Marendorp/ ter plaetse daer nu de weecklicke Beesten-marckt leyt: is een Clooster ghewæst van redelicken rijckdom/ waerinne ghewoont hebben Susterkens van Minre-broeders Orden. Van dit Clooster is (als boven ghesept is) eensdeels de ordinaris Beesten-marckt ghemaeckt/ ende van de reste Huysen ende woninghen.

Inde derde Vergrootinghe deser Stede zijn ghestichtet ghewæst dese volghende Cloosteren ofte Conventen.

1 S. CATHARINEN, gheleghen hebbende opte S. Pieters achtergraft omtrent den Doelen/ ende was een arm Convent/ waerinne dat woonden besloten Susterkens/ gheen Nonnen/ van S. Augustijns Reghel. Dit Clooster is aen veele Huysen ende Wooninghen betimmert. Cloosteren inde derde Vergrootinghe gelegē hebbende.

2 DE WITTE NONNEN, gelegen hebbende op Rapenburch/ omtrent de Nonnen-brugghe/is ghewæst een Convent van redelicken rijckdom/ waerinne dat woonden/Nonnen ofte Iacobinessen, wesende vande Predikers ofte S. Dominici Orden. Van dit Clooster is terstont naer de Beleghheringhe deser Stede/ te weten omtrent den iaere 1576. ghemaeckt/ de Hoge-schole ofte Academie, ghelijck hier naer ghesept sal werden: desgelijcx van een ghedeelte der selver den Cruyt-hof vande voornoemde Schole.

3 DE SVSTEREN VAN ROMEN, mede gheleghen hebbende op Rapenburch/ omtrent de Doel-brugge / is gheweest een rijck Clooster/ waerinne dat ghewoont hebben Nonnen van S. Augustijns Orden. Het selfde is eensdeels tot Woningen ende Huysingen gemaeckt/staet anderdeels noch int gheheel/ende wert bewoont by de Wedue ende Erfgenamen van Claes Knotter/ Z.G.

Boven alle dese voorverhaelde Conventen, Cloosteren (alle te samen Vrouwen Cloosteren geweest zijnde / het welcke aen merckens waerdich is) so isser noch in dese vergrootinge ghesticht ende ghebout geweest/opte Broertgens graft/ omtrent het Steenschuur/ een eenich Mannen Convent van Alexi-Broederkens, de welcke gemeenlicken ghenoemt wierden Celle-Broeders, wiens last ende bevel gheweest is/ de siecken te bewaren/ soo wel die vande Pest ende andere besmettelicke sieckten besmettet waren / als andere/ te dienen ende te bewaren/ de dooden ter aerden te dragen / met alle het ghene daer aenclevende was. Van dit Convent is ghesticht ende gebout het *Collegium* der H. Theologie, 'twelcke byde Hog. Mog. Heeren Staten van Hollandt ende West-vrieslandt aldaer inden jare 1591. opgerichtet is.

Ende dit zy ghesept soo vele als de Cloosteren aengaen de welcke binnen des Stadts muyren gelegen hebben/ uytbrengende metten anderen twaelf Conventen/te weten/elff Vrouwen Cloosteren/ende de Celle-broeders. Wat aengaet de ghene die buyten deser Stede gheleghen hebben/ de welcke wy in het begin van onse Beschrijvinghe belooft hadden tot gheleghen tijt ende plaetse te ghedencken ende te verhalen / de selve zijn dees volgende gheweest.

Cloosteren ende Conventen die buyten der Stede Leyden gheleghen hebben. Ende Eerst buyten de Rijnsburger Poort.

Cloosteren buyten de Reynsburger poorte gheleghen hebbende.

1 LOPSEN, Gheleghen hebbende seer naer aende Stede/ is geweest een Convent van redelicken rijckdom ende innecomen / waerinne ghewoont hebben 'Reguliers van S, Augustijns Orden ofte Regel / de welcke ghenoemt wierden Clinckerts ; die vry uyt ende in der Stede mochten gaen/ naer haer believen. Weynich iaeren voor de innelandtsche beroerten hadde haer Pater het Clooster niet wel gheregeert hebbende/ gheheel ten achteren ghestelt/ alsoo datse ghenootsaeckt waren het selfde te moeten verlaten : doch die vande Gherechten deser Stede hebben de schulden ende hare Goederen aengheslaghen/ de selvighe ghereddet / en het ghene overich ghebleven is / overghegheven aende Meesteren van S. Catharinen Gasthuys omme aldaer tot onderhoudinghe vande arme ende ellendighe ghebruyckt te werden.

2 S. AECHTEN, ghelegen hebbbende dicht aen deser Stede wallen/is gheweest een arm Convent/waer inne ghewoont hebben Susters van

van S. Augustijns Orden. Dit Clooster is inde Troublen gheheel affghe-worpen/ende nu mette leste vergrootinghe / eensdeels inde Stadt ghe-trocken.

3 MARIA MAGDALENEN, gheleghen hebbende niet verre van het voornoemde Clooster /was mede van geen groote rijckdom / waer-inne desghelijcx Nonnen ofte Susteren van S. Augustijns Orden gewoont hebben/is gheheel affghewortpen/ende tot Saey ende Teel-landen ghe-maeckt.

4 Een weynich verder vander Stede heeft gheleghen het rijcke ende vermaerde Convent/ghenoemt MARIENPOEL, (ter plaetse daer eertijdts het Huys te Paddenpoel plach te staen/het welcke de Burch-Graven der Stadt Leyden toebehoorde) waer inne ghewoondt hebben Nonnen vande Reguliers ofte Augustijnen Orden/inde wandelinghe genaemt die Susters te Poel. Is gantsch ende gheheel affgebroken/ende tot Teel ende Wey-landen ghemaeckt.

Alhier moeten wy ghedachtich zijn (al hoewel de selvige by wat verde vander Stadt ghelegen zijn) de twee rijcke ende treffelicke Abdijen, te weten/die van Rijnsburch, ende ter Lede ofte Leeuwenhorst, beyde Cloosteren ghewεest zijnde/waer inne Edele Jonckvrouwen ghewoondt hebben. Waren seer rijck/ende hadden grooten innecomen/waer mede noch huyden ten daghe een seker ghetal van edele Jonckvrouwen ghealimenteert ende onderhouden werden. Insonderheyt de Abdije van Rijnsburch, de welcke van Petronella huysvrouwe van Graeff Floris de Vette omtrent den iaere 1 1 3 3 ghesticht ende ghegoedet is : ende buyten alle twijfel naemaels van vele ende verscheyden Ridderen/Edelen/ en andere groote Personagien grootelicx vermeerdert zijn. Dese Abdije is seer kostelicken ende heerlicken ghebout geweest/gelijck men sulcx genoechsaem kan affmeten uyt de oude fondamenten ende ruijnen de welcke daer van over ghebleven zijn. Alsoo dat ick voor ontwijfelicken houde / datmen in gantsch Hollant geen schoonder/noch cierlicker Clooster gevonden heeft.

Abdie van Reynsburch ende ter Lede.

LEEVWENHORST ofte ter LEDE, heeft mede een schoone Abdije gheweest/ende niet verre van Rijnsburch ghelegen ; te weten tusschē het selffde Dorp ende Noort-wijck binnen. Is gheheel gheruyneert ende te gronde ghewortpen/ende tot Teel ende Weylanden ghemaeckt.

Beneffens dese twee heerlicke Abdijen/hebben noch inde Heerlicheyt van Warmondt op een oudt vervallen Hofstede geheeten Out Teylingen, ghelegen twee Cloosteren ende Conventen/'teene voor Broeders vande Cistercien Orden/twelck zijn Bernarditen : t'ander voor Susters en Edele Joncvrouwen vander derde Orden van S. Fraciscus : welcke Suster-Clooster ghesticht is ende ghefondeert int iaer 1 4 1 0/als mede t' Mannen Clooster anno 1413 van Jonck-Heer Iohan d'eerste van dien name Heer van Warmondt ende Esselickerwoude. De eerste edele Jonckvrouwē van dit Clooster warē de twee dochters van Heer Ian van Cruyningen, de welcke Susters waren van Vrouwe Agnise ende des Heer Iohans van Warmondt, etc. voorsz. Huysvrouwe was.

Volghen Cloosteren ende Conventen buyten de Hogewoertsche Poorte ghelegen hebbende.

Cloosteren ende Conventé buyten de Hogewoertsche Poorte.

Aende ander zijde deser Stede / te weten aende Oost zijde buyten de Hoochwoertsche Poorte/lagen dese volgende Cloosteren ende Conventen.

1 DE MINREBROEDEREN, gheleghen hebbende seer naer aen des Stads Muyren/ aenden nieuwen Rijn; het welcke een schoon ende welgestelt Convent gheweest is/waerinne dat gewoont hebben Monicken van S. Franciscus Orden. Dit Convent is gheheel tot Thuynen ende Warmoeslanden gemaeckt. Een saecke dit Convent aengaende is waerdich te ghedencken/ het welck my van een out Persoon voor waerheydt ghesept is: te weten/ dat den eersten Stichter ende Fondeerder van het selfde Convent/ ghestatueert ende gheordonneert hadde /dat in ghevalle het gheschiede dat de Monicken haer Clooster verlieten / ofte het selfde door Oorloghe ofte dwang verlaten moesten/ ende indien gevalle aldaer gheen dienst en deden: dat alsdan alle de goederen / de welcke hy daer toe ghemaeckt ende ghegeven hadde / soude comen te verballen aenden armen deser Stede. Het welck voorwaer aenmerckens waerdich is/ ende by naer voor een Prophetie soude moghen ghehouden werden / ghelijck of die Stichter van verre den ondergangh van Cloosters ghesien hadde. Doch door wat redenen hy daer toe beweecht is geworden/weet God die het alles bekent is.

2 Niet verre van daer/ aende ander zijde vanden Rijn / ter plaetse alwaer over vele iaeren ghestaen heeft dien ouden vermaerden Burch der Romeynen Roomburch ghesegt/ de welcke oock ghenoemt werdt Rodenburch, om dat de selve met roode Pannen ofte Tichelen plach ghedeckt te wesen/ (so eenighe menen: doch van andere Radenburch, ofte Radem-burch ghenoemt werdt) heeft ghestaen een rijck ende vermaert Vrouwen Clooster/ in welcke ghewoont hebben (so eenighe segghen) omtret hondert Bagijnkens ofte Susterkens / vande derde Orden ofte Reghel van S. Franciscus. Maer is nu naerden Troubel geheel afgeworpen/ ende tot Boomgaerden ofte Warmoes-hoven ghemaeckt. Alhier rontomme eñ binnen het Convent heeftmen tot verscheyden tijden vele Romeynsche Antiquiteyten ofte vreemdicheyden gevonden/ insonderheyt omtrent de hondert iaren geleden/ wierden daer ghevonden twee ghegoten Copere Leeuwen/het Beelt vande Godinne Pallas, ende veelderley Silvere ende Coopere Medaillen Antonini ende Neronis, ende andere Keyseren / de welcke den Keyser Maximilianus gheschoncken wesende / met hem mede ghenomen heeft/ omtrent den iaere 1508.

3 Omtrent het Veer van Leyderdorp, aende over zijde vanden Rijn/ heeft gheleghen een Clooster van Monicken wesende van Reguliers oft S. Augustijns Orden. Is inde Troubelen gheheel afgeworpen ende daer naer tot Saey ende Weylanden ghemaeckt.

Alle dese voor verhaelde Cloosteren te samen brenghende / sult ghy bevinden/datter seer naer aende Wallen deser Stede gestaen hebben/ses/so

Mannen.

Mannen als Vrouwen Cloosteren / ende binnen mette Celle-broeders daerinne getelt twaelf / maeckende achtien te samen: het welck voor waer een groot ghetal is / ten aensien vande ghelegentheyt ende cleyne plaetse: ende dienvolgende in het begin van onse Beschrijvinge wel ende te recht genomẽ tot onlochbare getuygẽ vande goede gelegentheyt / Vruchtbaerheyt / eñ Schoonheyt der Landen rontomme deser Stede gelegen zijnde.

Boven alle dese Conventen totte Geestelicke oeffeningen (gelijckse die van het Pausdom noemen) gesticht eñ ghebout wesende, so heeft noch gebruyct tottẽ selven dienst niet alleẽ de Parochie Kercken, maer desgelijcx de Kercken van S. Catharijnen, S. Iacobs eñ andere Gasthuysẽ: eñ de Kerckxkẽs van Ierusalem, S. Annen, eñ verscheyden andere plaetsẽ. Ten laetstẽ een sekere Cappelle de welcke gelegen heeft over de Maersman steghe aende West-wange vãde Visbrugge / streckẽde vande Brugge langs het water henẽ tot verby de Huysinge de welcke staet optẽ hoeck vande Vis-marct / eñ genoemt werde de Vis-cappel, inde welcke dagelicx Misse gedaẽ werde voor de Visschers eñ Visch-wijven / die daer ontrẽt opte Marct met Visch te coop stonden. Dit Cappellekẽ is afgebroken ten tijdẽ van Duc d'Alva, tẽ tijden als vele eñ verscheydẽ Cloosteren eñ Kercken afgeworpen eñ geruineert wierden. Alles geseyt hebbende wat ic van onse Leytsche Cloosteren hebbe connen ondervragen / sal ic dit Capittel besluyten / eñ voortgaen totte Stichtinge ende Bouwinge vande Gast-huysen / ende andere plaetsen daer ellendighe ende miserabile Persoonen onder houden werden.

VII. Beschrijvinge van alle de Gasthuysen, 't VVeeshuys, 't Dolhuys, 't Pesthuys, 't Leprooshuys, ende verscheyden andere plaetsen / tot onderhoudinge der armen gesticht: waer gelegen / hoe genaemt / waer toe gebruyct / ten laetsten van eenighe wanneer ende van wie gestichtet.

Ghelijck de Heeren ende Regeerders deser Stede / als mede hare Innewoonderen ende Borgeren / haere vierichept ende begeerte de welcke sy hadden totten dienst Godes ende de voortplantinghe der selver (hoe wel de selvighe met groote verkeerden yver ghemenght was) ten vollen bewesen hebben / in het oprechten ende bouwen van so vele Kercken / Cloosteren ende Conventen / als voorhenen verhaelt ende beschreven is: alsoo en hebben sy aende andere zijde / het tweede deel vande Goddelicke oeffeninghe (bestaende inde liefde tot onse even Naesten) niet willen in ghebreecke blijven / maer met grooten lust ende yver gheoeffent / ende sorghe gedragen dat de bedroefde / ellendighe / ende van Godt so hooch bevolen / Armen / Weduen / Wesen ofte Vaderloose kinderen / ende andere ghebreckelicke Persoonen / ten vollen mochten werden onderhouden ende van alle tijdelicke havenisse versien: tot dien eynde stichtende verscheyden Publycke Huysinghen / de selvighe doterende ende beghavende met

Huysen/Erven/Landen ende Renten/om de selvige daer mede van tijt tot tijdt te moghen onderhouden. De welcke naermaels van haere affkomelinghen seer vermeerdert ende toeghenomen zijn/ende huyden ten daghe (met het ghetal der armen dat mede seer vermeerdert) noch dagelicx vermeerdert ende vergrootet werden.

Omme alle dese Huysinghen ende Plaetsen te verhaelen/ sullen wy beginnen met de ghene die van deser Stede weghen ghesticht zijn/ende ghebruyckt werden in het ghemeen/ende dien volghende voor alle ende een yeghelick Burgher ofte Poorter deser Stede (volghende de dispositie vande Meesteren ende Regenten der selver Plaetsen/ last ende authoriteyt vande Magistraet ontfanghen hebbende) ghemeen zijn ende open staen. Daer naer by voeghende de ghene die van eenighe particuliere Persoonen ghesticht ende opgherechtet zijn / met expresse last hoe sy gewilt hebben/dat men haere goederen soude uytdeelen / te weten aen wat Persoonen/aen hoe veel/ende op wat wijse men de selvige haer aelmoessen/begeerten/ende believen souden uytreycken ende geven. Alle welcke Vergaderinghen huydendaeghs gheregeert werden / sommighe byde Diaconen ende Huyssitten-Meesteren. ende andere by eenighe particuliere Persoonen/ daer toe ghestelt ende gheordonneert / die sorghe draeghen dat alle dinghen wel ende behoorlicken toe gaen / ende de goederen ofte inne komen niet vermindert / maer ist doenelicken vermeerdert werden.

Gast-Huysen ende andere Armen Huysen binnen der Stadt Leyden.

S. Catharijnen Gast-huys.

Beschrijvinghe van S. Catharijnen Gasthuys.

S. Catharijnen Gast-huys gheleghen zijnde aende Noordt-zijde vande Breede-straete in het Bon van tGasthuys vierendeel, is over langhe jaeren ghesticht ende opgherichtt by die vanden Gherechten deser Stede: doch de beginselen der selver zijn seer cleyn ende weynich gheweest/ ende alleen voor een seker ghetal van Persoonen ghestichtet ende ghefondeert: dan allengskens ende metter tijt zijn de middelen der selver/seer toegenomē ende gewassen/door de seneginge des Alderhoochstē de welcke de harten eñ gemoederen vande best-vermogēde Persoonen eñ andere beweecht eñ ontsteke heeft om liefde te oeffenen aende gene de welcke hy ons alhier in sijne plaetse ghestelt/ ende so hoochlicken gerecommandeert en bevolen heeft. De welcke door hare menichfuldighe gaven so van Gelt/Landen/Huysen ende Erven/etc. de selvē also vermeerdert ende doen wassen hebben/datmen mette selvighe heden ten dage een groot ghetal van oude arme ende ellendighe menschen kan onderhouden ende versorghen van alle tijdelicke nootdruftichheden. Wanneer het selffde aenghevangen ende begonnen is te bouwen/kan men seer swaerlicken weten/om redenen

nen nu meermaels verhaelt/ te weten datmen van ouden tijden so weynich ghetracht heeft de nacomelinghen iet by ghescheifte naer te laeten. Dan ick houde het eerste begin der selver ten minsten omtrent de 300. iaeren out te wesen. Het ghene ick vande outheyt der selver aende Gasthuys Meester ofte haren Rent-meester hebbe connen vernemen ende te weten comen/ is ditte dat Isbrandt vander Broeckhorst mijn ghetoont ende laten sien heeft een out gheschreven Register op Francijn/ waerinne gheregistreert stonden alle de oude Brieven het voornoemde Gasthuys aengaende/ inde welcke ick ghesien hebbe de Copien van twee oude Brieven/ de eerste ende outste vande Regeerders deser Stede vanden iaere 1388. inneholdende eenighe Keuren ende Statuten desen Huyse aengaende/ te weten datter alleen twee Proveniers, ende Proveniersters souden moghen woonen: datter gheen twee ofte meer Susters of Broeders tseffens souden moghen inne comen ofte woonen: met wat cledinghe die personen de welcke tot costen ende lasten vanden Huyse ghecleedet wierden/ souden ghecleet werden; ende diergheliicke andere saecken/ onnodich te verhalen. De andere wesende een Copie van seeckere Privilegie ghegheven by Hartoch Aelbrecht van Beyeren Graeff van Hollandt, &c. Opten vierden dach in Augusto inden iaere 1401/ inneholdende Confirmatie ende bevestinghe van alle Keuren ende Ordonnantien die die vande Gherechte ghemaeckt hadden ofte naermaels maken souden/ tot onderhout ende vorderinghe vanden Voornoemden Huyse/ etc. Waer uyt nootsaeckelické volcht dat het voornoemde Gasthuys al langhe voorden iaere 1388. ghesticht ende ghebout is/ ende dien volghende seer out is/ ghelijck sulcx mede eenichsins bewijst de oude Sale legghende aende Noort-west zijde vande Bredestraet ende vanden Toorn vande Gasthuys Kercke /de welcke ick houde voor het eerste begrijp van het voornoemde Huys. Het welcke naermaels ende metter tijt door den aenwas vande middelen eñ innecomen/ als mede vande menichte der behouftige ende ellendighe persoonen/ soo nu soo dan vermeerdert ende vergrootet is/ want inden iaere 1570. Soo is het selfde vermeerdert mette groote nieuwe Sale/ legghende aende Noort-oost zijde vanden Toorn: ende alsoo te mets ghecomen is tot hare teghenwoordighe groote.

Omtrent wat tijt t'Gasthuys ghebout is.

Belanghende de Huysinghe selfs/ al hoe wel die van buyten aende Straten met gheen costelicke ende tierlicke Gevelen/ Poyen/ Toornen/ ofte Poorten verciert ende ghebout en is/ (waer op onse Voor-ouderen van ouden tijden niet veel gheacht hebben/ ende haer met haere slechte eenvoudicheyt te vreden hielden) Soo is het evenwel van binnen (waer aen aldermeest gheleghen is) schoon ende tierlicken ghebout ende ghetimmert/ insonderheyt de nieuwe Salen/ alle te samen wel versien ende ghestoffeert wesende met alle nootwendighe behouften/ soo van goede bedden/ als andere dinghen daer toe behoorende: maer boven alle/ dat de arme/ oude/ ende ellendighe menschen daghelicx

wel versien ende onderhouden werden met goede spijs ende dranck/ ende het ghene verder daer in verstaen werdt/waer aen haer veel ende ten hoochsten ghelegen is.

Dese voorschreven Huysinghe is affghedeylt in seven onderscheyden Saelen ofte Plaetsen/ al beneden der Aerden/ vande welcke de vijff totte Vrouwen/ ende twee totte Mannen gheordonneert zijn/ een yeder der selver versien zijnde met een seecker ghetal van bed-steden ende bedden: de selve werden ghenoemt/ als hier volcht:

1 Het oude Mannen Huys, in het welcke 22 bedt-steden staen.
2 Het siecke Mannen Huys, heeft 19 bedt-steden.
3 De oude Vrouwen Sael, heeft 26 bedt-steden.
4 De nieuwe Vrouwen Sael, heeft 24 bedt-steden.
5 De siecke Vrouwen Sael, heeft 20 bedt-steden.
6 De kleyne siecke Vrouwen Sael. staende op het Choor vande kercke/ heeft 13 bedt-steden.
7 Het langhe Huys, ofte langhe Sael, heeft 20 bedt-steden.

Beneffens alle dese bedt-steden/metten anderen uytbrengende een getal van hondert vierenveertich bedden so werdē noch vele eñ verscheyden siecke ende crancke Persoonen ghelept in bequame matten/ daer toe ghemaeckt zijnde/om de selvighe te beter haer ghemack te mogen aendoen/ende in haer noot te helpen.

'tPock-huys. Boven alle de voor verhaelde Salen/ is alhier noch een bysonder plaetse ghemaeckt ende gheordonneert voor de ghene de welcke besmettet zijn mette siecke de welcke ghenoemt werdt (als moghelick van dese Natien in dese Landen ghebracht zijnde) de Fransche ofte Spaensche pocken: de welcke alhier van des Stadts Chyrurgijns met groote sorchvuldicheydt ghecureert ende is't moghelicken volcomentlicken ghenesen werden. Ende om het ghebruyck der selver/werdt de selvige plaetse ghenoemt het Pock-huys.

Ende noch voor de Lantloopers ende Bedelaers/de welcke daghelicx door deser Stede komen (hoe wel nu niet in so grootē getale als wel eertijdts/ om dat die vanden Gerechten daer inne met verbodt vande selve binnen te laten komen/versien hebben) een plaetse de welcke genoemt werdt den Beyaert: al waer de voornoemde Bedelaers (Mans persoonen wel verstaende) alvooren uyt de handen vanden Dienaers metten swaerde een lodeken ofte teecken ontfanghen hebbende/ontfanghen ende gheherbercht werden: ende aldaer moghen drie nachten blijven ende slapen/ghenietende tot onderhoudt van haer leven (soo sy sulcx begheeren) des avondts eenighe portien: maer aldaer drie nachten gheweest zijnde moeten vertrecken/ ende voort passeren.

Voorder is dit Gasthuys versien met alderley noodtsakelicken huysinghen totte onderhoudinghe / ende versorginghe van sulcken plaetse noodich wesende: oock mede bequaeme solderinghen om coorn ende andere voorraet te bewaren eñ te houden: ende ten laetsten met een bequame

me Vrouwerie/alwaer sy voor haer/ende voor het Pesthuys, haer eyghen bieren brouwen. Aen dit Gasthuys is ghebout een fraye Kercxken/ twelck met een redelick hooch torenken versien was/maer is eenighe iaeren gheleden boven de spits(om des outheyts wille) een stuck weechs af ghebroken: waer inne ordinaris alle Sondagen/Hoochtijden/Bid en Vasten-dagen/des morgens vroech en des naer middach gepredickt werdt inde Nederduytsche Tale/ende naer de voleyndinghe der selver Predicatien/so oeffenen de Engelsche/ vande Gereformeerde Religie wesende/ in het selfde haren Gods-dienst /zijnde tselfde daer toe seer bequamelicke geordonneert ende ghetimmert/so datter een groot ghetal van menschen de Predicatien hooren mach.

Dol-huys ende Pest-huys.

Aen S. Catharinen Gast-huys is verknocht ende verbonden/ ende wert uyt eene beurse onderhouden/oock mede van eene Meesteren / Vaderen ende Moeders geregeert/ het Dol-huys ende het Pest-huys, gelegen zijnde achter de Vrouwen Kercke, tusschen de Vrouwen Kerck-graft en de Vrouwen Camp: wesende desgelijcx een schoone groote ende wel betimmerde plaetse/van binnen met verscheyden schoone Salen ende affghesonderde plaetsen geordonneert. Waerin niet alleene de gene die mette Pest besmet zijn/ofte de gene die cranckzinnich ofte ydelhoofdich zijn/bewaert/geholpen/ende gehouden werden: maer beneffens dese beyde werden alhier(gelijck als in het S. Catharijnen Gasthuys) onderhouden/ oude Mannen ende Vrouwen. De selvige Salen zijn verdeelt in sessen/ te weten twee voor Mannen/drie voor Vrouwen/ende een totte gene die de Pest hebben. De selvighe werden ghenoemt als volght

Beschrijvinge vant Dol-huys ende Pest-huys.

1 De boven Mannen sael, ende heeft 21 bedt-steden.
2 De Mannen beter sael, heeft 11 bedt-steden.
3 De boven Vrouwen sael, heeft 23 bedt-steden.
4 De kleyne Vrouwen sael, heeft 7 bedt-steden.
5 De Vrouwen beter sael. heeft 11 bedt-steden.
6 De Pest-sael, heeft 13 bedt-stedē. Alwaer ten tijde als God Almachtich eenige arme Burgers ende inwoonderen mette Pest gestraft ende te huys ghesocht heeft/gebracht ende aldaer versorcht / en is het moghelick genesen werden: maer gheen Pest wesende/werden de selvige bedt-steden tot plaetsen van andere siecke ende crancke persoonen ghebruyckt.

Totte onderhoudinge vande arme ellendige cranckzinnige menschen zijn aldaer gemaect onder de bovē salen/langs een bequame gang/ 24 af gesonderde en beslotē huyskēs/om sulcke personen/tzy mannē oft vrouwē/ te bewarē/en versorgen/dat sy haer selvē of anderen in generley manierē yets konnen te cort doen. Alle dese voorverhaelde salen/huysen/en andere plaetsen in het begrijp van 't Dolhuys leggende/de welcke van te vorē heel armelicken gestelt waren/zijn omtrent den iare 1596 wanneer de Meesteren van het S. Catharijnen Gasthuys, met Consent vande H. M. Heeren Staten van Hollandt / ende de Regeerders deser Stede/opghrecht hadden een heerlicke Loterije / door den welcken sy een goede Somme ghelts

gelt/boven alle oncosten profiteerden ende te boven leyden/ seer vermeerdert ende verbetert / want te dien tyden zijn de bovenste twee nieuwe Salen ghetimmert ende ghemaeckt / desghelijcx de Huyskens voor de Cranckfinnighe zijn te dier tyden mede in sulcken orden gebout ende gesticht alsmen die tegenwoordelicken sien can. Beneffens alle de voor verhaelde plaetsen/ so staen alhier noch verscheyden Huyskens alwaer sekere mannen ende vrouwen tsamen ofte elck alleen in woonen/ de welcke om een seeckere somme gelts voor haer leven ghedurende haer cost ghecocht hebben / ende uyt de Keucken van het voornoemde Gasthuys versorcht werden: die ghenoemt werden Proveniers ende Provenierſters.

Aengaende het stuyr ende de regeringhe van dese voorverhaelde Huysinghen van S. Catharinen Gasthuys, Dolhuys, ende Pesthuys, de selvighe staet tot last van seecker ghetal van mannen ende vrouwen / die daer toe by die vande Gherechten alle iaren op nieuwe iaers avondt ghecoozen ende gheordonneert werden/ den selven dienst waer te nemen. Ende zijn dese volghende.

Regeringe ende Stuyr vande Gasthuysen.

Eerst vijf Gasthuys Meesteren ofte Buyten Vaders, de welcke door een ordinaris Rentmeester alle de goederen het voornoemde Huys aengaende/ doen inne manen ende outfanghen/ ende door hem doen betalen alle 'tghene te betalen staet: Sorghe draghen dat alle de Goederen/ Landen/ Huysen/ hoe die mogen genaemt werden/ ofte selfs behoorlicken gebruyct ofte aen andere verhuyrt werden: datter in tyts behoorlicke provisie van alle nootsaeckelicke behouften ghedaen werden. Om dit alles wel waer te nemen ende uyt te voeren/ vergaderen sy ordinaris tweemael alle weken/ op seeckere daghen by hen luyden gheraemt / in het S. Catharijnen Gasthuys, ende Besoigneren metten anderen op alle voorvallende saken den Huyse aengaende: aenhooren 'tversoeck vande personen de welcke/ of voor altyt/ ofte alleen voor seeckeren tyt / versoecken aldaer te mogen blijven/ ofte gheherbercht ende gheholpen te werden: in somma / alles waer te nemen ende te versorghen wat de gelegentheyt van tyden soude moghen voorwerpen. Beneffens dese vijf Buyten Vaders, so is in elck vande Huysen noch een Binnen Vader, de welcke altyts sorghe moet draghen dat het in alle Salen/ Keuckens / Kelders / ende allomme wel ende schickelicken toegaet/ dat alle dinghen welghebruyckt werden/ dat hem een yeghelicken onder het ghebiet van Meesteren staende / draghen ende houden naer haer last ende bevel hen luyden vande Meesteren gegeven/ omme de selvighe te doen ende uyt te voeren / ende vorder toe te sien ende te verhoeden dat inde voornoemde Huysen gheen quaet nochte ontucht ghepleecht noch ghedaen en werde.

Beneffens de Gasthuys Meesters zijn by die vande Gherechte mede vercoren vijf vrouwen de welcke Buyten Moeders genaemt werden: wiens last is beneffens de Meesteren sorghe te draghen dat alle de personen/ dese Huysen aengaende/ behoorlicken versorcht werden met Cleederen so wel Linnen als wollen / met behoorlicke Spijs ende Dranck / ende alle het ghene dien volghende daer toe behorende is: toe te sien dat den Huysraet/ ende het

ende het Huys behoorlicken waergenomen/ gherepnicht/ende schoon ghehouden werdt. Ende verscheyden andere saecken (te langhe om alles te verhaelen) het Vrouwelicke ghebiedt aengaende waer te nemen ende te versorgen. Boven dese Buyten-moeders isser noch in elck Huys een Keucken-moeder, de welcke sorghe draecht over de Keucken ende de spijsen/ dat yder behoorlicken sijn portie ende gedeelte verstreet ende ghegheven werde. Desgelijcx in yder Sael een Moeder met een Jong-wijff/ wiens last dat is sorghe te draghen voor de siecke ende andere persoonen de welcke in yders Sale zijn/ dat de selve behoorlicken versorcht werden/ met het ghene sy van noode mogen hebben: sieck zynde vriendelicke geholpen werden / omme ist moghelicken weder tot haere ghesontheyt te moghen gheraecken : in somma / alles waer te nemen ende te doen dat haer vanden Meesteren ende Moederen belast ende bevolen werdt.

Alsoo dat dienvolgende dese Huysen (de welcke bestaen/soo siecke als ghesonde/ in meer als 300 Persoonen) door dien middel wel ende bequamelicken gheregeert ende ghestuyrt werden/ met sorghe ende toesicht die also tot allen tijden te moghen houden. Omme daer toe te gheraecken wil haer de goedertieren Godt gestadelicken in sijn Heylighe Schut ende Scherm nemen/ ende der goede luyden Herten beweghen ende neyghen / datse de Middelen ende d'innecomen van dien naer haer vermogen helpen vermeerderen ende verstercken. Door ongetwijfelt houdende/ dat Godt sulcx nimmermeer onvergolden sal laten/'tsy aen haer ofte aen haer nacomelinghen.

S. Elysabeths Gasthuys.

Het tweede Gasthuys deser Stede is ghenaemt S. Elysabeths Gasthuys, gelegen zijnde inden Vrouwen Camp, omtrent de Reynsburger poorte : in dit voorsz. Gasthuys werden alleen arme/gebreeckige/oude Vrouwē versorcht ende onderhouden. Het selvige is in grootheyt ende rijckdom niet te vergelijckē met S. Catharijnē Gasthuys, al hoe wel dat het mette Leprosen vereenicht zijnde/een redelicken incomen heeft. Het eerste begin eñ defondatie der selver is mede seer cleyn gheweest / ten aensien vanden teghenwoordighen staet. de Stichters van dit Gasthuys (wiens namen in alle eewicheydt behooren ghedacht ende onthouden te werden) zijn gheweest den eersamen Ian Dirck Coenensz. ende Catrijn Teeden Soons Dochter, de welcke inden jaere 1428. ghecocht hebben seeckere Huysinghen eñ erven/gelegen wesende inde Vrouwen Camp/ter zijdē S. Vrselen Convent/die sy vertimmert ende ghemaeckt hebben tot een bequame plaetse/ waer inne datmen seeckere siecke crancke ende arme eerlicke oude Vrouwen soude ontfangen/ herberghen/ ende onderhouden/ van alle het gene de Lichamelicke versorginghen aengaet: dit aldus ghebout ende ghestikhtet wesende / so hebben sy dese plaetse overgheghe ven ende op ghedraghen aende Regeerders deser Stede/mitsgaders aende Rector ende Mistraesse des Convents van S. Margrieten/gheleghen hebbende binnen de S. Elysabeths Gasthuys.

Vryheydt deser Stede / met begeerte dat de voornoemde Regeerders tot allen tyden souden verkiesen twee deuchdelicke ende eerlicke Mannen / de welcke het selfde Huys souden stieren ende regieren / ende de Ministersche / die als Moeder ghestelt werde / in alles souden helpen toe sien / ende versorghen dat de goederen alreede ghegheven / ofte die naermaels door de handen van andere goede luyden soude moghen ghegheven wer-den / wel ende ten meesten oorbaer ende profyt besteet werden. De voornoemde Stichters hebben boven de ghemaeckte Huysinghen / tot ver-vullinghe van hare begeerten / ende tot een eerste beginsel daer toe ghe-gheven hondert oude Vranckryckssche Croonen / ende vier Koepen / maer siende dat het ghene sy ghegheven hadden wel ende behoorlicken besteet werde / soo hebben sy daer naer het selfde Gasthuys met hare goederen ende innecomen seer vermeerdert ende verbetert / oock seeckere Wetten ende Ordonnantien ghemaeckt / in wat wyse ende manieren datmen de ghene die in het voornoemde Huys aengenomen waren / tracteeren ende onderhouden soude / alles te lange ende onnodich om alhier te verhalen. Dit is den eerstẽ aenlegh eñ begin van S. Elysabethen Gasthuys geweest / gelijc mijn sulcx in seker schriftgen vande Meesterẽ der selver behandicht is. Gelijc ick voorhenen inde beschrijvinge van S. Catharijnen Gasthuys geseyt hebbe / dat het selfde van tijt tot tijt toegenomen ende vermeerdert is / also is het mede met dese plaetse toegegaen. Want de goede God heeft tot allen tijdẽ altijts eenige vrome ende arm-lievende Personen verweet / lust ende begeerte in haere herten door sijnen Heylighen Geest stortende / om die plaetsen de welcke tot onderhout van oude arme ende gebreckelic-ke Personen gestichtet ende geheylicht wesende / soo vele als in haer ver-moghen was / te helpen onderhouden ende vorderen / op dat de selvighe nimmermeer van middelen (als sonder de selve niet connende bestaen) tot onderhoudinghe der selver niet en souden ontblotet werden. Also dat door dien middel dese ende alle andere plaetsen / totte onderhoudinge der armen gebout wesende / dagelicx seer toegenomen hebben ende vermeer-dert zijn. Ende gelijc de selfde in middelen toegenomen hebben / also heb-ben die dagelicx mede toegenomen in 'tghetal van arme ende oude vrou-wen / also datmen de plaetsen ende wooningen der selver heeft moetẽ ver-grooten ende wijder uyt strecken: omme tselve wel ende bequamelicken te doen / so hebben die vande Gerechten eenige iaren naer de Troublen aen dit Gasthuys ghevoecht ende ghebracht het Convent van S. Vrselen, het welcke aen dit voorñ. Gasthuys palende was. Ende also daer naer om-trent dẽ iare 1583. de Wees-vaderẽ van het arme Wees-huys deser Ste-de / met consent van die vande Gerechte het Vrouwen Gasthuys gecocht ende inghenomen hebben / so zijn alle de arme ende crancke Vrouwen die aldaer onderhouden wierdẽ overgebracht in S. Elysabeths Gasthuys: des-gelijcx de Leprosen / de welcke eertijts haere wooninge buyten deser Stede haddẽ / sijn mede aldaer gebracht ende gestelt / also dat de Goederen ende innecomẽ vande voorñ. drie plaetsẽ van S. Elysabeths eñ het Vrouwen Gast-huys mitsgaders het Leproes-huys, nu aendẽ anderẽ gevoecht eñ verknocht zijn / eñ uyt eene Beurse onderhouden werden.

Het

Het Elysabeths Gasthuys is verdeelt ende afgescheyden inde volghende Salen ende plaetsen/ de welcke ghenoemt werden.

1 De oude Sael, innehoudende 19 Bedtsteden.

2 De nieuwe Sael, begrijpende 21 Bedtsteden.

3 De Kercke, hebbende 15 Bedtsteden.

4 Het Huys van Tienen, bestaende in 10 Bedtsteden.

5 Den Beyaert, waerinne de arme Vrouwen ghelogeert werden die door het Lant lopen ofte reysen: ende mogen alhier (gelijck de Mannen in S. Catharijnen) drie nachten logeeren/ ende de portie des avons genieten/ maer langher niet.

6 Het LEPROOS-HVYS, wesende een afgesonderde Huysinghe/ waerinne alle de Leprosen ofte Melaetschen so wel de Inwoonderen als de Poorteren deser Stede gebracht ende onderhouden werden/ gedurende haer leven ofte gesontheyt/ op dat alle andere/ voor so vele de menschelicke sorge aengaet/ voor vordere besmettinge mochten bevrijdet blijven. Welcke voorñ. Huysinge verdeelt is in twee afgesonderde plaetsẽ te werẽ. Leproos-huys.

1 De Leproos Sael, inde welcke ghehouden werden nu teghenwoordich 17 Melaetschen/ ende begrijpt in hem 19 Bedtsteden.

2 Het Loophuys, alwaer alle Leprosen so wel mannen/ als Vrouwẽ eñ Kinderen/ van buytẽ comende/ mogen logeren eñ herbergen een tijt van drie nachten/ binnen welcken tijdt/ men de selve versorcht met vier ende licht/ desgelijcx met spijs ende dranck/ (so sy t'selve begeeren) maer t'eyndẽ den voornoemdẽ tijt van drie nachten/ so moeten sy wede romme vertrecken. Bovẽ alle de voorsz. plaetsen/ desgelijcx andere de welcke tot gemack eñ gebruyck so wel vande Keucken als tot dienst vande Vaders eñ Moeders gebout zijn/ so zijn al hier noch verscheydẽ by sondere ende afgescheyden Huyskens/ daer mede gelijck in het Dolhuys ende S. Catharijnen Gasthuys, eenighe Proveniersters inne woonen.

Het S. Elysabeths Gasthuys, mitsgaders het Leproos huys, werdt geregeert by vier Gasthuys Meesteren eñ vier Gasthuys Moederen de welcke megde alle iare op nieu taers avont by die vande Gerechte gecorẽ of gecontinueert werden totten selvẽ dienst. Die metten anderen gesamentlickẽ sorge dragẽ/ dat de goederen eñ innecomen vanden selven Huyse wel eñ profijtelickẽ geadministreert eñ gebruyct werden. Dat alle saken binnen den Huyse wel ende behoorlicken gedaen ende versorcht werden: De Moederen daer beneffens/ dat elck een eñ yegelic onder de regeringe deser Huysinge behorende versorcht werde van cost ende Clederen: de Binnen-moeder, dat een yegelicken sijne behoorlicken portie uytgedeelt ende toegedragẽ wert/ ten laetsten dat een yegelicken/ so wel die aldaer als Dienst-maechdẽ dienen/ als de gene die daer onderhoudẽ werdẽ/ elc in het zijne volbrenge het gene haer vande Gasthuys Meesters ende Buyten Moeders belast eñ bevolen wert. Also dat door desen middel / mette hulpe des alderhoochsten/ sonder de welcke niets vast/ bondich / ofte bestaende can blijven / de selve plaetsen van tijt tot tijt moghen bestendich ende vast staen : tot vertroostinge van alle arme ende ellendighe Persoonen.

Onse Lieve Vrouwen Gasthuys.

Beneffens die twee voorverhaelde Gasthuysen/ so plach alhier binnen deser Stede noch te wesen een derde/ het welck ghenaemt was Het Lieven Vrouwen Gasthuys, ghelegen hebbende opte S. Pancraes Kerck-graft: dan 'tselfde is (als ghesept is) omtrent den jare 1583. voorde Weesen deser Stede (welckers Huysinghe door den grooten aen-was der selver/ veel te cleyn viel) vertimmert ende toeghemaeckt / ende aende Meesteren vande voornoemde Wesen opghedragen ende ghetransporteert ende van dien tijt af bewoont ende ghebruyckt. Van ouden tyden af is dit Gasthuys mede tot onderhoudinghe van eerlicke / arme/ oude ende ghebreeckelicke Vrouwen/ gebruyckt ghewéest. Ende is daeromme wel ende te recht ghevoecht by S. Elysabeths Gasthuys, het welcke mede (soo voorhenen verhaelt is) tot een eynde ende ghebruyck gestichtet is. Wanneer/ ofte tot welcken tyde het selfde gestichtet is/ en hebbe ic niet connen vernemen: hoe wel dat ick nier en twijffel ofte 'tselfde is terstont naer de eerste Vergrootinghe deser Stede gheschiet. Dan ick hebbe in seecker gheschrifte ghevonden de namen vande eerste Fondeerders ende Stichters der selver. (de welcke ter eeren alhier ghenoemt behooren te werden) namentlick Claes Reyngersz. ende Jonckvrouwe Machtelt van Zijl sijn Huysvrouwe. Ende naerdien dese plaetse (als voorhenen ghesept is) gemaeckt is tot het Weeshuys, daer wy terstont van verhalen moeten / soo sullen wy desen hier mede eyndighen ende besluyten.

S. Iacobs ende S. Barbaren Gasthuys.

Aengaende S. Iacobs ende S. Barbaren Gasthuysen, waer van het eerste gheleghen heeft op het Steenschuyr omtrent de Oosterling-plaets-brugghe/ ende de tweede opten ouden Rijn omtrent het Amsterdamsche Veer: al hoe wel de selvighe de namen van Gasthuysen gehadt hebben/ so en zijn sy evenwel noeyt ghebruyckt ghewéest om siecke crancke / ofte oude Persoonen te herberghen ende te onderhouden /ende zijn alleen maer Kercxkens ghewéest. Maer van ouden tyden af zijn de selvighe altyts ghebruyckt/ eensdeels om inde selvighe den Dienst Godes (ten dien tyden alsoo ghenoemt) te oeffenen/ waer toe den Choor der selver Kercken bequaem gemaeckt was: anderdeels om ghebruyckt te werden by die vande Draperie Neringe/ om haer groote Wol-sacken/ Vachten/ Vellen/ ende andere saecken te moghen legghen ende bewaren. Huyden ten daghe werdt het S. Iacobs ghebruyckt tot de groote Saey-halle / alwaer alle Saeyen/ Grofgreynen / ende verscheyden andere saecken / ghevisiteert/ ghewaerdeert / ende ghelodet werden / ghelijck sulcx breeder hier naer ter ghelegender plaetse verhaelt sal werden. Ende het S. Barbaren, een ghedeelte totte Fusteyn-halle / 'tweede tot het Huyssittenhuys / ende t'derde tot een Packhuys van Wolle/ Vloten ofte Schaepsvellen tot gerijf vande Draperie Neringen deser Stede. Dit alles tot hier toe ghesept hebbende/ sullen wy voortgaen ende comen tot de Beschryvinghe van alle de vordere Huysinghen de welcke tot onderhoudinghe der armen ghestichtet zijn.

Het

Het VVeeshuys.

Het Wees-huys is een huysinge waerinne alle de arme Vader eñ Moederlose kinderen/wiens ouderen 'tsy Burgeren oft Inwoonderẽ deser stede geweest/eñ alhier gestorven zijn opgebracht/ onderhouden / ende versorcht werden van alle lichamelicke goederen: eñ so vele als doenlicken is/ghelept ende gestiert werden tot Eer ende Deucht / de selvige doende leeren bequame/ nootsaeckelicken/ ende profijtelicke hantwercken/waer mede sy haer in haren Manlicken ouderdom connen erneeren/hare Huysgesinden versorghen ende onder houden. De welcke anders/ by gebreecke van soo danighen stuyr ende beleydinghe soude moeten van armoede ende wanhabenisse vergaen.

Beschrijvinghe van het Wees-huys.

Dit Huys heeft over vele jaren ghestaen aende Zuydt zijde vanden nieuwen Rijn omtrent de Bostel-brugghe/maer overmidts dat doorden aenwas vande ingesetenen deser Stede/het ghetal vande Wees-kinderen dagelicx seer toenam ende vermeerderde / soo zijn de Wees-meesteren ghenootsaeckt gheweest grooter Plaetse ende Wooninghen voorde selvige te versorghen/ende zijn dien volgende (met consent ende toelatinghe van die vande Gherechte) mette Gasthuys Meesteren van het Vrouwen Gasthuys, omtrent den jaere 1583/ gheaccordeert dat de selvighe aen haer souden overgeven ende transporteeren de plaetse van het voornoemde Gasthuys/ het selve gheschiet wesende/ so hebben sy de voornoemde Huysinghe vertimmert ende bequaem ghemaeckt tot de wooninghe ende onderhoudinghe vande voornoemde Wees-kinderen. Maer is eenighe iaeren daer naer/insonderheydt omtrent de iaeren 1604. ende 1607. by naer ghehelicken vernieut/ vertimmert /ende soo cierlicken ghebout als eenich Weeshuys van alle de Hollandtsche Steden ghebout is. Het selvighe verdelende eerst in twee heerlicke Salen / de cleynste voorde Meyssens staende beneden der aerden / waerinne beneden gheordineert zijn 27 Betsteden eñ boven optẽ orxel oft hangende Camer overde Bedtsteden gemaeckt zynde 13 Bedden/makende tsamen 40 waer op dat 80 Meyssens mogen slapẽ. Eñ de grootste voorde Knechtgens/de welcke in hem begrijpt beneden der aerden 58 Bedsteden/ eñ boven de selvige op een doorgaende Hangcamer noch 30 Bedsteden/ alsoo dat inde voornoemde Sael bequamelicken 176. Jongers moghen slapen: alle de voorschreven Bedsteden zijn altsamen bequamelicken versien ende gestoffeert met behoorlicke Bedden met haer toebehoorten/dat een lust om sien is.

Daer naer aen een Sieckenhuys/ alwaer eenighe kinderen sieck ghewordeñ wesende inne ghebracht werden / ende van alles dat tot vorderinghe van haere gesontheyt dient / versorcht werden. Ten laetsten in verscheyden andere plaetsen/als in een groote Eet-sael daer de kinderen daghelicx eeten aen Vier groote Tafelen/ de welcke elck lanck ende breet zijn twee groote Duytsche Elen: in de Keucken/ in 't Back-huys 't Huys vande Wees-vaderen ende moederen / Schoole / Kercker / ende eenighe

Begin vant Wees-huys.

andere plaetsen/alles te langhe om te verhalen. Aengaende het begin en den aenvang van dese voorsz. huysinge/wanneer en van wie het selfde opgericht ende begonnen is/en hebbe ick niet connen ondervinden/dan ick houde voor ontwijfelick dat sulcx by de Heere Regeerders selfs opgerichtet en gefondeert is: Doch de beginselen/de middelen/ende incomen van de selvige huysinge zijn seer cleyn geweest ten aensien vanden tegenwoordigen standt: maer gelijck de selvige toegenomen heeft in getal van kinderé/alsoo zijn op gelijcke wijse de middelé/door de hulpe vä vele treffelicke persoonen lust en liefde totte onderhoudinge vande vaderloose kinderen hebbende/vermeerdert ende toeghenomen / ende nemen noch daghelicx (de Heer zy ghepresen) toe. Alsoo dat huyden ten daghe alle de voornoemde Wees-kinderen wel ende behoorlicken ghevoedet ende opghebracht werden/bestaende in een getal van over de 350 kinderen: waer van vele ende verscheyden/noch geheel iong zijnde/ voor eenige iaren buyten dé huyse by eenige goede luyden bestedet werden/omme voor de selvighe behoorlicke sorghe te draghen/ende ter deuchde op te brenghen / soo langhe dat de selvighe beneffens de andere binnen den huyse woonende / mogen op ende neer gaen/gevoedt ende opghebracht werden.

Maer weynich iaeren geleden/ten tijde als God almachtich de Borgeren ende Inwoonderen deser Stede mette Peste te huys socht/so is het ghetal der selver veel meerder ende grooter gheweest / als het nu teghenwoordich is. Op dat dan dese Heylighe ende van God so hooch-bevolene onderhoudinghe van tijdt tot tijdt soude moghen duyren ende bestendich blijven/ soo laet ons de voetstappen van onse Voorouderen in desen deele nae treden ende volgen/ende is het mogelicken te boven gaen/ende naer onse vermoghen helpen voorderen dat sulcken heyligen werck mach bestendich blijven/waer toe de goede geylighe Opp-eene God sijn segheninghe verleenen wil. Het voorsz. Wees-huys wert gheregeert ende ghestiert by vier Wees-meesteren, de welcke Wees-vaders ghenoemt werden/ ende de kinderen in plaetse van hare affghestorven vaderen toe geschickt werden desghelijcx by vier Buyten-moederen. die mede(als alle de voorgaende) op nieuwe iaers avont by die vanden Gerechte totten voornoemden dienst vercoren werdé: wiens last en bevel is/ten eersten de Vaderen, sorge te draghen dat de goederen het voornoemde huys aengaende wel ende behoorlicken gheadministreert/ten meesten oorbare en profijt bestedet en gebruyct werden: dat de kinderen in behoorlicke tucht ende eerbaerheyt mogen opghebracht werden/ op nootsakelicke ende profitelicke ambachten ghestelt/in somma dat de selvige van alle noodtsakelicke behoeften versien ende onderhoudé werden. Ten tweeden/de Moederen. dat de kinderen behoorlické versorcht werden met cleederen/so wel linnen als wollen/dat de selve kleederen in tijts versien en gerepareert werden: sorge te dragen dat den inboedel wel en behoorlicken gebruyckt/gereynicht/ende onderhouden werde: ende verscheyden andere saken/te langhe ende onnoodich om alles te verhaelé. Boven dese voornoemde Vaders ende Moeders. so is totten dagheliickschen opsicht opte kinderen een Binnen Va-

Regeringe van het Wees-huys.

der

der ende Moeder, byde Buyten-Vaders ghestelt ende gheordonneert/ de welcke/achter volgende de last ende bevelen der selver/ de kinderen dagelicx regieren ende stieren/ versorgen van eten ende drincken/toe sien dat het allomme inden Huyse wel gaet/dat een yegelick sijnen dienst wel waer neemt/ op dat alles met vrede ende eenicheyt gevordert wert 't gene dienstelick is tot het welvaeren vande voornoemde Huysinghe.

Het Huys-sitten-huys.

Comende nu tottet HVYS-SITTEN-HVYS, gelegen zijnde aende Noort zijde vanden ouden Rijn/ ter plaetse daer van outs het S. Barbaren Gast-huys gestaen heeft/waer van dit voornoemde Huys een gedeelte is/ so sullen wy alhier een weynich ende ghelijck als ter loop verhalen wat aldaer gedaen ende verhandelt wert. Ten eersten so hebbẽ de arme Versorgers/ ofte Meesters/bestaende in vier Diaconen eñ vier Huysitten-Meesteren ofte Aelmoesenitrs, by die vande Gerechte tot dit ampt vercoren eñ gestelt wesende/ alhier gesamẽtlickẽ mettẽ anderẽ haer ordinarische vergaderingẽ/ om vande goederen eñ innecomen totten selvẽ Huyse behoorende/te disponeren ende te ordonneren naer sy bevinden alder profijtelickste ende nuttelickste voor het Huys ende voorde armen te wesen. Eñ andere voorvallende saecken die veel ende menichvuldich zijn/te verhandelen / behoorlicke orden te stellen dat de arme ende behoeftige Persoonen deser Stede/ mogen versorcht ende onder houden werden. Ten tweeden wert in dese voornoemde Huysinge aende armen Broot ende Turf uyt gedeelt/ inden winter/te wetẽ twee malen voor eñ eens naer Kersmisse: ofte ten waer sake datter een strenge naerwinter is/alsdan deeltmen naer Kersmisse mede twee maelen/het welck seer veel bedraecht eñ imposteert/want ic hebbe van een vande voorñ. Aelmoessseniers verstaen dat sy in het voorleden iaer van 1612. uytgedeelt eñ gegevẽ hebbẽ 28 Lasten Rogge/ende omtrent de 7 duysent tonnẽ turf. Het welc een goede somme gelts bedraecht. De Meesterẽ hebben onder haer de bedieninge vande armẽ de welcke by haer onder houden werden verdeelt in acht gedeelten/naer de gelegentheyt vande Bonnen ofte Quartieren deser Stede/ende elck eẽ van haerluyden moet een gedeelte waernemen ende versorgen/ende alle weken tot sijnẽ huyse/de armẽ onder sijn quartier behoorende uyt reycken ende gevẽ so vele als elc een by de Meesterẽ toegeleyt eñ geordonneert is. Behalven noch 't gene dat de selve aende Passanten ofte extraordinarische armen uyt reycken. Het welcke alles mettẽ anderen gereeckent sijnde in het voorledẽ iaer van 1612. bedragẽ heeft ruym eẽ somme vã 36 duysẽt guldẽ; waer teghen de voornoemde Meesteren/van weghen het armen Huys niet sekers iaerlicx te ontfanghen hebben so van Renten/Pachten/ Lant-huyren ende andere innecommens/dat den selvigen ontfang te samen gerekent zijnde soude moghen uytbrenghen de somme van acht duysent guldens. Alle de vordere penninghen / werden by de selve Meesteren inde Predicatien/ende by de Borgeren des Sonnendaechs door de gantsche Stad/vande goede luyden (de welcke binnen deser Stede seer tot het onder-

Beschryvinge vã het Huys-sitten huys.

onderhouden vanden armen ghenegen zijn) gecolligeert ende vergadert mitsgaders tghene de voornoemde huysinghe van eenighe vermogende persoonen 'tzy by Testamente ofte anders gegheven ofte gemaeckt wert. Het gebeurt ooc dickwijlen dat de Meesteren te cort comende/ om provisie eñ voorraet te doen teghen den winter/hulpe ende assistentie versoeckẽ aenden Magistraet deser stede/ de welcke dickwijlen door harẽ Thesaurier eenige penninghen aende Meesteren doen uytreycken / ende ghevẽ: anderdeels de selve vergunnende alle iaren een ordinaris ende generael Collect langs alle de huysen deser Stede/ten welcken tyde sy alle metten anderen beneffens de Huysitten-Meesteren / ende de Dienaren des Goddelicken Woordts/selffs mede gaen omme de voornoemde aelmoessen inne te gaderen ende te versaemelen. In welck Collect eenighe duysenden ghegheven ende ontfanghen werden. Waer mede de voornoemde Meesteren haer teghen den aenstaenden winter versien. Belanghende het ghetal vande armen de welcke by de Huysitten Meesteren bedient ende onderhouden werden met ordinarische weeck-ghelden/ bestaende in oude / ionghe/ mannen/vrouwen/ende kinderen/het selffde bedraecht omtrent ofte weynich minder dan 15 duysent menschen: behalven de Walen die alhier met grooter menichte zijn/ende van veel armen bestaen : de Engelschen die aen tween verdeelt zijn : de Luthersche eñ Mennoniten/dese onderhouden elck de syne/uyt het ghene yeder in syne kercke versamelt /'twelck inde beurse vande ghemeene armen niet en comt. Brengt alle dese totte boven ghestelde ghy sult bevinden dat by na het vierde ghedeelte vande inwoonderen deser stede arme ende behoeftighe persoonen zijn. Al hoewel ick ghesept hebbe dat in alle de voorgaende kercken elck een syne armen onderhoudt/niet teghenstaende/wanneer inden winter Broodt ende Torff uytghedeelt werdt/so werdt sulcx van Huyssitten-Meesteren/(de welcke tot dien eynde rontomme door de gheheele Stadt gaen/ eñ besien wie het selfde van noode mach hebben) aen een yeder sonder eenigen onderschept uytghereyckt ende ghegheven. Op dat door desen middel niemandt van honger ofte koude en mocht komen te vergaen ofte te sterven.

Beneffens dese voorschreven arme Versorghers/zijn by die vande Gerechte/mede gheordonneeet seker vier Vrouwen de welcke genaemt werden de Goe-Moeders, die mede op seeckere daghen ter weecke op het voornoemde Huyssitten-huys vergaderen: wiens last ende bevel is toe te sien ende te versorgen dat de arme ende ellendighe Craem-vrouwen/ alhier binnen der stede van kinde verlost zijnde/niet en vergaen/ maer behoorlicken versorcht ende onderhouden werden. De welcke aende selvige uytreijcken een maendt lanck seker weeck-ghelt/ende ander nootsakelicheden/desghelijcx tot bewaringhe vande nieu ghebooren kinderkens op datse van koude eñ wanhavenisse niet en souden vergaen/sekere linnẽ eñ wollen luyren. Also dat door alle de voorverhaelde middelen geen armen binnẽ deser stede wonachtich zijnde hy zy wie hy wil/ oft hy heeft eñ vercrijcht hulpe ende assistentie in syne armoede / indien hy maer syne ar-

(Goe-moederen wat haer last is.)

moede

moede met waerheyt bekent maeckt ende openbaert ende hem Christelicken draecht ghelijck recht ende billick is.

De redenen waeromme ick de lasten/diensten ende onderhoudinghen vanden Gast-huysen,'t Wees-huys, ende het Huys-sitten-huys so lange ende breedt verhaelt ende beschreven hebbe/zijn voornamentlicken dese twee: de eerste omme de goede luyden/ (voor soo vele mijn bewust is) den noot ende behoufslickheydt der selver/ alsoo voor ooghen aff te schilderen / op dat sy daer door ghestaedich mochten vermaendt ende aengepord werden/om sulcken goeden eerlijcken / van God soo hooch-bevolen werck/ tot allen tijden ende stonden te helpen voorderen ende handt-haven/ met haere tijdelicke goederen: op dat de arme ende ellendige/de selvighe mildadicheydt ghenietende ende ghebruyckende/God almachtich voor soodanighe Persoonen vyerichlicken bidden moghen dat hy de selvighe wil beschutten ende beschermen voor alle quaet. De tweede / dat onse kinderen ende naecomelinghen souden sien ende weten wat ende hoe veel/ hare Ouderen tot het onderhoudt vanden Armen ghedaen / ghemaeckt/ ende ghegheven hebben: omme de selve daer door desgelijcx te vermanen/ende te porren/tot naevolginghe haerer Ouderen ofte Vrienden in desen deele/op dat tot allen tijden de armen (die wy altijts hebben sullen soo Christus seyt/iae die hy oock in sijne plaetse gelaten ende gestelt heeft / met vaste ende sekere beloften / wat ghy den minsten van haer allen in sijnen name ghedaen hebt/dobbel te vergheldlen/) moghen ghedient ende gheholpen werden / in hare ellenden ende noodt. De goede onuytspreeckelicke Barmhertighe Godt/Vader/ Soon / ende Heylighe Geest wil tot volvoeringhe der selver begheerten sijnen Heyligen seghen strecken ende gheven. Amen.

Redenen waeromme de Armen-huysen so breedt beschreve zijn.

Vergaderinghen ofte Arme-huysen binnen deser Stede.

Beneffens alle de voorverhaelde Armen-huysen, de welcke/ upten name vande Burgher-Meesteren ende Regeerders deser Stede gheregeert ende ghestuyrt werden/ende dien volgende voor alle Borgeren ende Inwoonderen ghemeen zijn ende openstaen. Soo zijn binnen deser Stede (veel meerder als in andere naebuyrighe Steden) door de mildtheydt ende genegentheyat/ totte onderhoudinghe van sekere oude/eerlijcke arme Personen (die tot allen tijden verre het meeste ghetallen bevonden zijn/ende sullen werden) van verscheyden particuliere ende vermogende persoonen gesticht eñ voor eewich opgerecht/eenige plaetsen ende huysen die met een gemeenẽ naem Vergaderingen genoemt werden. Waer inne/ inde eene/een seker ghetal van Mannen ende Vrouwen/ende inde anderẽ alleen Vrouwen/onderhouden werden/ niet gheheel van alle dat sy van noode hebbẽ tot onderhoudinge van dit tijdelicke leven/maer alleen met sekere portien ende proven/naer 'tbelievẽ vande Stichters oft de Regeer-

Verhael van alle Vergaderinghe ofte Armen-huysen.

ders der selver / naer het innecomen van yder plaetse gheoorvonneert wesende hoe veel ende wat / in yder Vergaderinghe ghegeven ende ghenoten werdt / sal by elck op sijne plaetse verclaert werden. Ick sal byde selvighe (soo naer als ick hebbe connen onderbraghen) stellen ende vougen / van wie / ende wanneer die ghestichtet zijn. Ende in het verhalen der selver de outste eerst stellen. Het welcke is/

Beschrijvinghe van Ierusalem.

I IERVSALEM, gheleghen wesende op het eynde vande Cellebroeders graft / aende Zuydt-westzijde der selver / omtrent deser Stede Vesten / bestaende in 13 onderscheyden Huyskens ofte Cameren / waerinne dat woonen oude / eerlicke / arme Mannen / ende so sy Wyven hebben die woonen met haer: dan wanneer den Man komt te sterven / soo moet de Vrouwe naer den tijt van ses weken daer wederomme uyt vertrecken / ende de goederen by den afgestorven achter ghelaten wesende / teghen de Meesteren vande voornoemde Huysinghe delen: die alsdan in het Gasthuys ofte in eenighe andere Vergaderinghen onderhouden werden. Men hout voorseker dat dit also ghemaeckt is / om dat de Huysvrouwe vanden eersten Fondateur inde Stichtinge van dese Vergaderinghe niet en wilde verwilligen / consenteren / ofte met iet van hare goederen helpen assisteré. Doch watter van zy / en is niet mijn / maer de Heere alleen bekent. Dat dese Huyskens alleen voor de Mannen gebout ende gesticht zijn / blijckt uyt dit volgende schriftgen / het welck inde Camer vande Regeerders vande voornoemde Huysinghe hangt. Waerinne den naem vanden Stichter / desgelijcx het iaer wanneer sulcx geschiet is / duydelicken ghestelt is / ende tselve is vanden volgenden inhout:

Fondatie van Ierusalem, van wie / ende wanneer, ghesticht.

Wouter Coman Isbrantsz was Fondatuer van dese Capelle ende van dese Huysen, ende hy heeft dese Capelle ende Huysen ghesticht inde eere Godes, ende Maria sijn ghebenedijde Moeder, ende sijn twaelf Apostelen: ende hy ordonneerde dat hier in dese Huysen woonen sullen 13 eerbare oude Mannen, die van tijdelick goet vergaen zijn, ten eeuwighen daghe toe: ende hy was te Ierusalem Anno 1462, ende hy starff al eer het werck volmaeckt was, int Iaer ons Heeren 1467. op S. Pieters Kermes avondt,

Daer hangt noch inde selvige Camer Copie van des voornoemden Wouter Isbrantsz Testament ofte uyterste wille / het welcke door ouderdom ende quade toesicht seer vergaen is / waer uyt ick dit volgende ghe-extraheert hebbe / begrijpende int corte des voornoemde Stichters laetste uyterste wille ende begeeren.

Item, inden eersten alsulcke Huysingen als ick opte Cellebroeders graft hebbe staen, de selve maeck ick principalick om Godts wille, ende daer toe maeck ick daer in een Capelle ende die sel hieten de *Cruys Cappelle,* ende men sel die laten wijen, ende dat Heylige Graff daer in setten: ende voort inde Cameren ofte Huysen, daer sullen in woonen 13 arme Mannen die eerlick zijn, ende van goeden zijn

zijn vergaen, ende gheven hen sulcke Proven als het Huys vervallen mach, &c.

Heeft mede begeert / dat de selvighe Vergaderinghe by de Huysitten-meesteren sal gheregeert werden/ mits datter noch twee andere eerlicke Mannen beneffens haer wesen sullen/de welcke gesamentlicken den last ende sorghe bevolen werdt. Voor welcken dienst de Huysitten-meesteren uyt de goederen sullen moghen trecken hondert Croonen iaerlicx/midtsdien dat zy alle iaeren op Kersavont de Mannen inde voornoemde Huyskens woonende / elcx een nieuw Hemde sullen gheven ende versorghen.

Van wie geregeert en gestuyrt.

Het Capelleken hier voren ghenoemt / staet noch in sijn gheheel/ in het welcke het Heylighe Graff (somen tselve te dier tijden noemde) plach te staen: het welcke seer veel versoecx met groote devotie vande Roomsche Catholijcken hadde: den Esel diemen op Palm-sondach plachte langhs te straten te trecken / hadde alhier sijne plaetse / de welcke vande oude Mannekens die aldaer woonden moest voort ghetrocken werden/ daer voor genietende alle iaren elck een paer nieuwe Schoens. Ende de Ierusalemsche Heeren (die also ghenoemt wierden om dat zy in Syrien tot Ierusalem om ons Salichmakers Graff te besoecken in Pelgrimagie gheweest hadden) ginghen recht voor den selven / ende ghelepden dien ter plaetsen daer hy ghebracht moest werden. Inde voornoemde Camer vande Regeerders hangt mede eē Rolle/ innehoudende iaer eñ dach wanneer 16 Borgeren ofte innewoonderen deser Stede tot Ierusalem gheweest hebben. Ende diergelijcke plach in S. Pieters Kerck te hangen.

Verhaer van het Heylighe Graff.

Belanghende nu wat onderhout dat elck Huysken ofte Camer gheniet of ontfangt/ het selfde is dit volghende: Boven de vrye Huyshuyr / wert een yder Huysken uytghereyckt ende gegeven / inde Slach tijt een voet ofte quartier Rint-vleysch : een kinneken Boters : drie soetemelcx Kasen: veertich tonnen Torff: alle weken inde Winter maenden drie ende inde Somer maenden twee Bollen Terwen-broodt: alle daghen een pinte Biers van twee gulden het Vat / (dat te dier tijden goet iae het beste bier was) de Mannen alle iaren eē nieuw Hemde/met eē paer nieuwe Schoens. Het ghene een yder verder ofte meerder van node heeft/ moeten zy selver voort versorghen ofte winnen.

Proben die in Ierusalem ghenoten werden.

II SYON, gelegen zijnde opten Noort-hoeck vande Papengraft/aende Oldersgraft/in het Bon van Overhoff, is een Vergaderinghe bestaende in veertien Huyskens/waerinne dat woonen veertien / oude/ eerlicke/ arme Mannen/eñ Vrouwē so sy die hebben:maer de Mannen sterbende / so delen de Meesteren vande voorñ Huysinge mette Weduwe/ofte Vrienden/alle de goederen by den afgestorven naer gelatē wesende: eñ de Vrouwen moeten t'eynden ses weken naer 't af sterbē van hare Mannen daer uyt vertrecken/maer de Vrouwē sterbende/ so mogē de Mannē daerinne blijven/gedurende haer leven. Dese Huysingen zijn gesticht eñ opgerecht inde iare ons Heeren 1480. by Jonckheer Huyge van Swieten, eñ sijn Huysvrouwe Luytgert van Bos-huysē gelijck sulcx blijckt by egene bovē de deur eñ inganc vande voorñ. Vergaderinge gestelt is. Dan 't is te wetē/dat daer

Beschrijvinghe van Syon.

Wanneer ende van wie gesticht.

 naer

naer inden iaere 1505. by Ghysbert Korstensz, ende naer hem inden iaere 1568. by Ian Lourensz, beyde Backers ende Borgheren deser Stede/ de middelen/ renten/ ende inne comen van dese Huysinghe seer vermeerdert ende verbetert zijn/ also dat de gene de welcke deselvige nu bewonen veel beter ende grooter portien mogen genieten als de gene die voor dien tijt daerinne woonden ghenoten hebben. Want de selvige ontfanghen alle iaeren teghen den winter in elck Huysken/ een goede Voet ofte quartier Rint-vleysch/ met het Sout om het selvige te moghen souten: een half achtendeel Boters: een Soete-melcx Kase: drie gulden tien stuyvers/ om Torf te coopen: ses pondt Kaerssen: de Mannen elcx een Hemde/ met een paer Schoen: inde ses winter maenden alle weecken twee Terwen Brooden: alle daghen door het gantsche iaer een pinte goet twee gulden Bier: ende op yder dach vande vier Hooch-tijden elck vier stuyvers.

Wat portie in Syon ghenoten werdt.

Van wie geregiert en ghestuyrt.

De Regeringhe ende tbeleyt vande Goederen ende innecomen van dese Huysinghe/ bestaet beneffens de Huys-sitten-meesteren, die in alle Veranderinghen de toesicht bevolen is/ by twee eerlicke Persoonen/ de welcke daer toe geordonneert ende gestelt werden by die vande Gerechten deser Stede.

Beschrijvinghe van S. Stevés poort.

III S. STEVEN, ofte STEVENS POORTGEN, ghelegen zijnde in Marendorp/ aende Noort-zyde der selver/ omtrent de Huysinghe van mijn Heer den Burghemeester Ian Isnoutsz vander Nesse, is een Vergaderinghe bestaende in 13 Huyskens ofte Cameren/ de welcke bewoont werden by 13 eerlicke arme/ oude Mannen/ ende Vrouwen: dan de Mannen stervende/ moeten de Vrouwen naer ses weken daer uyt vertrecken: Al hier heeft eertijts een cleyn Kercxken gestaen/ alwaer ordinaris Misse ingedaen werde/ maer is over langhe afghebroken.

Van wie ende wanneer gesticht

Dese Vergaderinghen, gelijck als blijckt uyte Brieven vande Fondatie/ is gesticht ende ghefondeert inden iare 1487. by den Eersamen Willem van Tetroede, ende Christijn Arents Dochter sijn wijf/ opten 27 November: dan is mede sonder twijffel (ghelijc meest alle de andere Armenhuysen, naermaels van verscheyden andere goede Luyden seer vermeerdert ende verbetert: also dat de innewoonderen der selver huyden ten dage genieten ende ontfangen/ boven de vrye wooninge/ alle iaren tegen den Winter een quartier ofte voet Rindt-vleysch/ tot haer Boter vier en een halve gulden: tot haer torf ses guldē: thien pont kaerssen: de Mannen tot een paer Schoen 30. stuyvers: ende Laecken tot een paer Hosen/ en een nieut Hemde: alle weken drie Terwen-brooden: alle daghen een pinte Biers. Dese Vergaderinghe werdt mede gheregeert/ (als de voorgaende) by sekere Vaders ofte Meesters daer toe ghestelt ende geordonneert zijnde.

Proven vā dese Huysinghe.

IIII IOOSTEN POORTGEN, gheleghen wesende tusschen de Cellebroeders ende S. Pieters achtergracht/ ten midden de Segersteghe aende Zuyt-zijde/ der selver/ is een Vergaderinghe bestaende mede in 13 Huyskens ofte Cameren/ de welcke alle te samen bewoont werden by Vrouwen ofte Maechden: ende dat achter volgende den wille

ende

ende begeerte vande eerste Stichters ende Fondeerders / ghelijck sulcks blijckt upt dit hy gaende Extract / gheextraheert ende ghetrocken wesende upt haere upterste wille ende begeerte / luydende aldus:

Geertruydt Iooſt Heynricx zoons, Wedue voor haer ſelven, Henrick Iooſten ende Wigger Iooſten, door laſt ende begeerten van haerluyder Vader S. G. begeeren ende willen dat van nu voort aen ten eeuwighen dagen, ter eeren Gods, alſulcke derthien Cameren, als ſy hebben ſtaende inde Segher-ſteghe binnen Leyden, ghebruyckt ende bewoondt ſullen werden door Vrouwen weſende Weduwen ofte Maechden, oudt boven veertich jaren, goet van fame ende getuychniſſe, ende vreedtſamich van leven. Ghedaen int Iaer ons Heeren 1503, op S. Geertruyden avondt. Van wie ghesticht/ ende waer toe.

De ghene die inde selvighe huysgens woonen / ghenieten ende ontfangen boven hare vrye wooninge/ alle iaere tegen den winter een tonneken Boters: negenthien tonnen Torffs: alle weken ses stuyvers aen ghelt: alle daghe een pinte Biers: Het gene sy voorder ende meerder van noode hebben ende behoeven/ moeten sy selfs winnen ende versorghen. Wat, profijt datse ghenieten.

V. S. IANS HOFKEN, gheleghen wesende in Marendorp/ dicht bijde Zijle-poorte/ aende Noordt-zijde der selver/ is eene Vergaderinghe bestaende (als de voorgaende) mede in derthien cameren ofte huyskens/ inde welcke huydē ten dage alleen Vrouwen/ ('tzy Weduwen ofte Maechden) woonen: hoewel de eerste Stichters belast ende bevolen hadden/ dat inde ses groote cameren souden woonen goede eerbare Mannen/ ende Vrouwen soo sy die hadden / ende inde seven cleynste goede eerbaere Vrou-persoonen: maer is daer naer om sekere consideratien ende redenen verandert. De eerste Stichters van dese vergaderinghe zijn gheweest Ian Stoop Kerſtantsſoon, Schepen in Leyden geweest hebbende / eñ Claertgen Pieters Ian Clarenſoons dochter. de welcke de selfde inden iaere 1504/ opten 26 dach in Junio/ opghericht ende ghestichtet hebben/ ter eeren Godes, Maria zijn ghebenedijde Moeder/ ende de twaelff Apoſtelen/ gelijc alle de Huysen meest al onder den selven tytel opgherecht ende gesticht zijn. De eerste Stichters van dit Hoffken overleden ende gestorven wesende /soo hebben haere gemeene erfgenamen om verscheyden redenen wille die ons onbekent zijn / opten derden Februarij des Jaers 156 5 dese stichtinghe met alle recht ende actie opghedraghen ende getransporteert aen Meester Gerrit vander Laen / Licentiaet in beyde de Rechten/ ende Rentmeester vande Abdye ter Lede, de welcke de selvighe Huysingen ende Cameren heeft doen vernieuwen ende vertimmeren / ende de goederen ende innecomen seer vermeerdert eñ verbetert. Ende sedert die tijdt hebbent de armen luyden die daer inne wonen veel beter ghehadt/ alsoo dat een yeghelic die inde selfde Huysinghe woondt huyden ten dage/ ontfanght ende geniet/ boven de vrije-huyshuere/alle iaer neghen gulden in ghelde / de welcke aen haer verstreckt werden aen drie ghedeelten/ Beschrijvinghe ende fondatie vā S. Ians Hofken. Van wie ghesticht eñ wanneer. Watse alhier ontfanghen ende ghenieten.

te weten / Alre Heylighen drie gulden / Paesschen drie guldens / ende de resterende drie guldens S. Margarieten Marckt: ende teghen den winter elck vijfthien tonnen Torff: Dit is alle tgene sy in dese Vergaderinghe ontfangen ende genieten.

S. Annen Hofken van wie/ende wanneer ghesticht.

VI S. ANNEN HOFKEN, gheleghen zijnde inden Zuydt-hoeck vande Oop-graft naest de Huysinghe van Ian Paedts van Santhorst S. G. is een Vergaderinghe bestaende in 13 Huyskens/ de welcke by 13 oude/eerbaere/ arme Vrouwen-persoonen (Weduwen/ ofte Maechden) bewoont werden: heeft een kleyn Kercxken/ dat noch in zijn gheheel ghebleven is. Dese Vergaderinghe is ghesticht ende ghefondeert opten 3 Augusti des Iaers 1507/ by Willem Willemz, Clemens Willems Dochter Ian Nannings zoons Wijff, ende by Sophia Willems Dochter die Ian Kerstants zoons Wijff was. De welcke de voornoemde Vergaderinghe met soo vele goederen voorsien ende versorcht hebben / dat de Innewoonderen der selver voor altijt moghen ontfanghen ende genieten / boven de vrye Huys-huyr/ alle iaeren tegen den Winter 20 tonnen Torff: negen gulden tot Vleysch: een Kaes: Gheduyrende de ses Winter maenden/alle weken twee Terwen Brooden: ende alle daghen een pinte Biers: het gene sy vorder ende meer tot haer onderhoudinghe van noode ende ghebreck hebben / moeten sy selfs versorghen ende winnen.

Wat aldaer ghenoten werdt.

Betanien van wie en wanneer ghesticht.

VII BETANIEN, ofte EMAVS, gelegen zijnde opte Cellebroeders graft aende Noort-west zijde van Ierusalem: is een Vergaderinghe bestaende (ghelijck de voorgaende) mede in 13 Huyskens ofte Cameren/ de welcke alle te samen by eerbaere Weduwen ofte Maechden bewoont werden. Ende is ghesticht/ gefondeert / ende ghedoteert opten 15 October des Iaers 1564 by mijn Edele gheduchtighe Vrouwe / Vrouwe Agatha van Alckamade, Weduwe van Wijlen Heer Iohans van Culenburch, in zijn leven Ridder/ etc. met dit bespreck / dat de voorsz. Vrouwe Agatha voor haer ende voor haeren Erven ende Naecomelinghen / aen haer reserveert en behout de gifte van desen huyse/ by versterfnisse ofte anders/ ende voorts allen dispositien van saken desen aengaende: ende heeft gewilt en bevolen dat niemandt in dese Huysen ofte Cameren en sal ontfanghen werden/ dan oude eerbaere Mannen ofte Vrouwen/ gheen Bedelaers/ Creupelē ofte Blinde/die van quader secte is/Droncckerts/noch onvreedsame/noch die eenich lichamelic gebrec heeft / die met kinderen ofte schulden belast zijn/ende die by de Huysen om broot gaen/etc. desgelijcx vele en verscheyden andere conditien ende voorwaerden / alles te langhe omme te verhaelen ende te beschrijven: blijckende by de ghescreven Ordonnantie / de welcke hanghende is opte Camer alwaer de Regeerders vande voornoemde Huysingen ordinaris vergaderen ende besoigneren.

Wat vroeden daer ghenoten werdt.

De ghene die aldaer inde voornoemde Huyskens ofte Cameren woonen/ ghenieten ende ontfanghen / alle Iaeren teghen den Winter twintich tonnen Torffs: alle daghen een pinte Biers: ten derden Iaerlicx aen gelde/ 14 gulden / de welcke haer ghegheven werden aen drie termijnen/ te weten/Alre Heylighen 6 guldens/te Vroulichtmissen daghe 5 guldens/ ende

ende des Omme-ganghs avondt de resteerende 3 guldens.

Dit is alle het gene in dese Vergaderinghe ontfanghen ende ghenoten werdt/ tghene een yder verder van noode heeft/ omme haer te voeden ofte onderhouden/ moeten sy selfs versorgen ofte winnen.

VIII Ten laetsten so is tot de voorgaende seven Vergaderinghen noch toe ghecomen ende ghevoecht een achtste / namentlicken TRIIN IACOBS AELMOES HVYSKENS, bestaende in een ghetal van 9 Huyskens/ neffens den anderen gelegen zijnde aende Noort-zijde vande Segersteghe: welcke Trijn Iacobs Dochter onlangs gheleden (te weten omtrent den iaer 1597 oft 1598. by Testamente ende uyterste wille de voornoemde Huysen / ghegheven ende ghestelt heeft in handen vande Huysitten-meesteren deser Stede / omme de selvighe te doen bewoonen totten eewighe daghe toe/ by eerlicke arme Mannen ende Vrouwen/ ende datmen den selvighe/ boven de vrye huyshuyr/ Jaerlicx uyttrecken soude/ uyt de penninghen daer toe by haer ghegeven ende gheordonneert/ tegen den Winter om eenighe provisie ende voorraet te doen/ een Somme van twaef guldens. Het welck oock also onderhouden ende gedaen werdt. Trijn Iacobs Aelmoeshuyskens.

Dit is alle het gene ick van onse Leytsche Vergaderinghen ende Arme-huysen aengaende / hebbe connen ofte weten te vernemen ende te schrijven: wat vlijt ende neerstichheyt ick aenghewent hebbe omme yets meerders te moghen weten/ is te vergeefs gheweest. Doch een yder sal uyt het ghene ghesept ende verhaelt is ghenoech connen speuren ende bemercken/ dat de Burgeren ende Innewoonderen deser Stede tot allen tijden grooten lust ende yver ghehadt hebben om de arme eerlicke persoonen/ Weduwen ende Wesen/ voor so vele als in haer was/ plaetsen ende goederen te versorghen/ waerinne de selve van tijt tot tijt mochten onderhouden ende versorcht werden. De welcke meerder gheweest is als in eenighe van onse nagebuyrde Steden: waer uyt ick met goede redenen soude moghen besluyten/ dat binnen der Stadt Leyden tot allen tijden rijcke ende wel ghestelde Borgeren geweest hebben / de welcke God door de Draperie neringhe ofte andere middelen ghesegent ende rijck ghemaeckt heeft. De Almachtighe goede God ghewe dat haer nacomelinghen/ de welcke haer Voor-ouderen in rijckdommen verre te boven gaen/ tot allen tijden mede also ghesint moghen blijven / ende indien vele de voetstappen van hare Voor-ouderen na treden ende volghen/ ende ist moghelicken te boven gaen. Op dat door desen middel de arme ende ellendighe behoeftighe persoonen die tot allen tijden wesen sullen moghen gheholpen ende redelicken onderhouden werden Die wederom van haren twegen verplicht ende verbonden sullen blijven. God Almachtich voor so danighe milde gevers vierichlicken te bidden / dat hy de selvighe in sijn Heylighe beschermighe wil nemen ende bewaren. Besluyt vande Armehuysen.

Beschrij-

VIII. Beschrijvinghe van het Stad-huys, Gemeen-landts-huys, Princen-Hoff, ende Doelens. Verhael van alle de Loy-hallen de welcke tot de Draperie neeringhen ghebruyckt werden.

TOt hier toe in het langhe verhaelt ende beschreven hebbende/alle de Geestelicke gestichten/soo van Kercken, Conventen ofte Cloosteren, desghelijcken alle de Arme-huysen, de welcke alhier binnen deser Stede/tot verscheyden tyden ende plaetsen ghebout ende ghesticht zijn: soo sullen wy voortgaen ende comen tot de andere publijcke Gheboutwen ofte Huysen de welcke eensdeels tot ghebruyck vande Regeerders deser Stede/anderdeels van die vande Hooft-Neringe/ten derden tot cieraet deser Stede ghebout ende ghetimmert zijn. Ende beginnen met het

Beschrijvinge vã het Stadhuys. STAD-HVYS het welck is een schoone heerlicke eñ publique Huysinge/waerinne die vande groote Vroetschappe/ die vande Gerechte/ de Burger-Meesteren/Schepenen/Reken-Meesteren/eñ Wees-Meesteren tot allen tyden haer ordinarische vergaderinghen hebben ende houden: ghelo-

ghelegghen zijnde aende Noort-zijde vande Breede-straete / seer naer int midden der selver/inde langde begrijpende (vande Vierschare, de welcke den Rector en de t'Senaet vande Vniversiteyt gebruycken / tot de Bailli van Rijnlandts Vierschaer toe) hondert ghemeene treden ofte passen. Het selvighe is omtrent 16 iaeren gheleden by naer gheheelicken vernieut ende vertimmert (uytgesondert de Baillijs Vierschare, de welcke inden Jaere 1604 daer aen ghemaeckt ende gebracht is) van buyten met vier schoone gevelen seer cierlicken ghebout/de welcke aenden anderen ghevoecht ende gehechtet zijn met pilaerkens ende ander cieraet/alle te samen van witten Bentemer steen seer constich ghehouwen / ende met verscheyden Beelden/Compertementen/Termen/ende Loofwercken verciert eñ aen den anderen ghevoecht. Den ingang is omtrent in't midden ghemaeckt verheven uyter aerden / soo datmen de selvighe te weder zijden met een bequame steygher van 22 trappen kan opklimmen/de welcke besettet zijn met steenen lenen gevult met pilaerkens / waer op eenighe leeuwen staen/(de welcke het wapen deser Stede vast houden) eñ by naer op het hoochste twee kinderkens legghen de welcke de rasheydt ende snelheydt vande Tijdt uytbeelden / d'eene op een sandt-loper/ende d'ander op een doots-hooft met den elleboogh rustende. Aende deure te weder zijden van den ingang zijn ghestelt twee groote steenen beelden/de eene de Gerechticheydt, ende de andere de Vrede uytbeeldende. Boven welcke deure gestelt zijn dees twee reghelkens:

V hand my had gheraeckt,, Heer,
Mijn mond u gonst nu smaeckt,, weer.

ende ter zijden dese regelkens in compertementkens/ aende rechte ende slincker zijde elck een/

Anno 1574 geraeckt,, Anno 1597 gemaeckt.

ende een weynich hoogher / mede in twee compertementen/dese wensch.

Bewaert Heer Holland/ En zalicht Leyden.

Beneden aen de straet zijn gestelt twee groote schoone poorten: dienende d'eerste/beneffens den wech tot de Vierschare, eñ ander Cameren van't Raedt-huys/tot een straete eñ doorgang naer de Merckt op dē nieuwen Rijn/door de andere gaetmen inde Vleysch-halle; die welcke oock een door/ende ingank heeft onder de verheven ingank van't Raedt-huys met trappen. Boven deerste poorte voornoemt is ghestelt een grooten blauwen Toet-steen/gevest in een compertement van witten Bentemer steen / waer inne tot een een eeuwighe gedachtenisse van het Belegh der Stadt Leyden, ghehouwen zijn de volghende Veersen:

't Rijck van Spangnen hem verblijden
Int beleggen als sij sagen
Met gedult mij dragen 't lijden
Zo veel letters so veel dagen.

Na sVVarte hVnger noot
GebraCht hadde ter Doot
BI naest ses DVIsent MensChen:
ALst God den Heer VerDroot
Gaff hI Vns VVeDer broot
Soo VeeL VVy CVnsten VVensChen.

Zoect en vindt 't Iaer,, van lijden zvvaer,,
Dat niet en vvas te herden:
De Heere maer,, vrijd ons daer naer,,
Der thiender Maend den derden.

In welcke Vaersen de verbygaende lesen ende vinden konnen de tijt hoe langhe dese Stadt in haer laetste Belegh beleghert gheweest heeft / hoe veel menschen in het Belegh ghestorven zijn: ende ten laetsten/wanneer die selve door de crachtighe handt Godes verlost is.

Boven de tweede/ wesende de poorte ofte ingang vande Vleysch-halle, is mede dierghelijcke steen ghestelt/de welcke elck een vermaendt ende leerdt hoe hy hem soo wel in weelde als armoede oft ongeluck behoort te draghen. Ende dat met dese woorden:

Indien Gods goetheyt u brengt voort
Geluck en spoet,, niet 'trots 'tgemoet,,
Maer neer vvilt dragen.
En sent hy (siet) vveer-om aen boort
Angstich verdriet ,, vveest daerom niet,,
Te seer verslagen.
V Heyl sulcx hil,, en toebehoort,
Danct God, svvijcht stil,, zo vvas sijn vvil,,
Begeer, behagen.

Het

Het Stadt-huys is beneden eñ boven verdeelt in verscheyden plaetsen of kameren/ de welcke elck een in het bysonder haer eygen gebruyck hebben/de benedẽ plaetsen langs der aerd en zijn dese volgende/beginnende aende huysinghe vande vergulden Kan/naer den Helm toe loopende.

Verdeelinge van het Stadthuys

1 De Vniversiteyts Vierschaer, alwaer alle de saken soo wel Civile als Criminele de Vniversiteyt ofte hare suppoostẽ aengaende geoordeelt eñ gevonnist werden.. Dese plaetse is lange iaeren aenden anderen gebruyckt ghewéest byde Welboren Mannen ende Baillij van Rijnlandt: dan die vande Gerechten hebben omtrent den Jaere 1604 de selvighe aen het Senaet vande Vniversiteyt overgheghéven/ende de Mannen van Rijnlandt een nieuwe doen maken.

2 Het Artilrije-huys deser Stede/alwaer eenige wapenen ende andere ammunitien bewaert werden.

3 De Vierschaer deser Stede, alwaer alle Civile ende Criminele saken de Graeflickheyt ende de Burgeren deser Stede aengaende / bepleytet ende ghevonnist werden.

4 De Vleysch-halle, alwaer alle daghen/ uytgenomen inde Vasten oft des Vrijdaechs/allerley soorten van vleysch vercocht werden.

5 De Baillij van Rijnlandts Vierschaer alwaer alle de Criminele eñ Civile saken/staende onder het gebiedt van Rijnlandt ofte Rijnlandts gevolghe/gheoordeelt ende ghevonnist werden.

6 Ten laetsten soo staet beneden in het Stadthuys aende Zuydt-zijde vande Stadts Vierschaer de groote ende cleyne Tresoryen: daerinne inde groote meest alle des Stadts innecomen ende penninghen ontfanghen ende uytghegeven werden byden Thesaurier ordinaris: ende inde kleyne ontfangtmen de Verpondinghe vanden Huysen/ Gronden/ ende Erven deser Stede.

Belanghende de verdeelinghe van dese Huysinghe boven / deselvige is verdeelt inde volghende Kameren ende Plaetsen.

1 De Burger-Meesters-kamer, wesende een schoone groote Kamer/haer uytsicht hebbende langs de Breede-straet: alhier hebben daghelicx de Heeren Burger-Meesteren/die vanden Gerechte/den breeden-Raet ofte groote Vroetschappe/haer ordinarische Vergaderinghen: om alle voorvallende saken die veel eñ menichvuldich zijn aff te handelẽ. Dese Kamer is verciert met verscheyden schoone konstige schilderijen/ van verscheydẽ Meesters/insonderheyt van hare twee Burgeren Cornelis Engebrechtsz. ende Lucas van Leyden, de welcke hier naer breeder gedacht sullen werden. Het constichsteende schoonste van alle dese stucken/is dat uytnemende Oordeel, ghemaeckt by Lucas van Leyden : Het welcke teghenwoordich noch soo schoon van coleuren ende suyver van aensien is / al oft het selfde nu eerst versch uyt des Meesters handen ghecomen was. Een stuck sovermaert dat de K. M. Rodolphus de 4. H. Me. de welcke een groot beminder van oude eñ schoone Schilderijen was/een expressen Ambassaet/ eenige iaren geledẽ aende Magistraet deser Stede gesondẽ heeft/om het selve stuck te moghen vercrijghen: daer voor presenterende (ghelijck ick onder-

onderricht ben) tselfde gheheel met gouden Ducaten te beleggheu/hoe wel dat het al vry groot is: maer die vanden Gerechte sloeghen hem met beleefschept aff. Noch onlangs hebben die vanden Gerechte voor de Schoorsteen doen maken een stuck so hooch ende breed als die selfs is/by de handt van Meester Claes Isaacxzoon Swanenburch, inne houdende de Historie vanden Coninck Pharao in het Roode-meer. ende de leydinghe vande kinderen Israels inde Woestijne, alwaer de selvighe tot verscheyden malen/door de wonderlicke cracht Godes op een vreemde wijse ghespijst ende ghedrenckt zijn: Het selfde eenichsins passende opte ongehoorde verlossinghe der Stadt Leyden. ghelijck sulcx de byghevoechde Vaersen: de welcke in het opperste van het voornoemde stuck gheschreven staen/ghenoechsaem bewijsen ende te kennen gheven. De selve zijn vanden volghenden inhoudt:

Als 'tvolck van Leyden,,verhongert schreyden,,
Met moedt vertrout, verbeyden,, moet,,
En ongevoed van monden leeft,
Den Seghen Gods door reghens broodt
Siet s'Heeren Segen,, door storm en regen,,
Naer twoeste woutsich leyden,, doet,,
Broodts overvloedt ghesonden heeft.
T'volck dat door Mose dwers door de Roo zee

2 Curatuers Camer, alwaer de Curateurs vande Academie deser Stede mette Burger-Meesteren, mede een lidt der selver zijnde / alle drie maenden ordinaris vergaderen/ ende alle saecken de selve Universiteyt aengaende verhandelen.

3 Schepens Camer, alwaer de Schepenen deser Stede/wanneer datter eenighe saken ofte Processen voven getrocken werden/vergaderen/ende aldaer doen bepleyten/ende oordeelen. Ende dagelicx vergaderen Schepenen-Meesteren des morghens op een seker uyr om alle verlijen/'tzy van huysen/erven/renten/oft anders/ te doen passeren ende verseghelen.

4 De Reken-Camer, alwaer daghelicx by eenighe Gecommitteerden uyt die vanden Gherechte ofte Vroedtschap ghecommitteert zijnde/ de rekeningen van beyde Thesauriers/ofte andere eenich bewindt der Stede ghehadt hebbende/ghehoort/ende ghesloten werden.

5 De Wees-Camer, die onlangs gheweest is daer nu de Reken-Camer ghehouden werdt / staet inden Noordt-Oost hoeck van het Stadt-Huys / over de Baillys Vierschare: Dese Camer is soo cierlicken ende costelicken ghemaeckt van binnen / dat men (sonder roem ghesproken) in gantsch

in gantsch Hollandt gheen schoonder Wees-Camer vinden en sal. In dese Camer werden alle de stucken/brieven/ende andere saken de Wees-kinderē aengaende met groote sorchvuldichept eñ met goede orden bewaert bpden Secretaris vande selfde Camer/ter tijdt ende wijlen dat de selvighe mondich ende bequaem zijn hare epgen goederen te administreren. Desgelijcx vergaderen alhier op sekere ordinarische dagen de Wees-meesteren, ende besoigneren van alle voorvallende saken/haer ghebiedt ende last aengaende/hooren ende sluyten de Rekeninghen vande Voochden/de welcke by haer ghestelt zijn totte administratie vande goederen vande Wees-kinderen/ende verschepden andere saken te langh om te verhalen.

6 De Secretarie, alwaer alle saken de Politicque regieringe deser Stede aengaende/gheschreven ende ghedepescheert werden.

7 De Griffe, alwaer alle saecken de Civile ende Criminele regeringhe/ ende desghelijcken de rechts voorderinghen aengaende/gheschreven ende affghevaerdicht werden.

Beneffens alle dese Cameren ende plaetsen/so is daer boven een groote Sael ofte Wandel-plaets/de welcke ongevaerlicken langh is tseventich treden/op de welcke tweemaels alle iaren in beyde de vrye Marcktē voorstaen veel kostelicke Silver-kramen/konstighe Schilderien/ ende menichte van Boecken.

Achter het Stadthuys int Noordt-Oosten staet een cierlicken Toorn van redelicken hoochte: welcken Toorn gestelt is in plaetse vande ghene/de welcke omtrent den Jaere 1573/ weynich tijts voor de Belegeringe deser Stede / omtrent in het leste van Januario/des avondts tusschen ses ende seven uren verbrande/eñ ter neder storte/sonder opt te recht ghewéten te hebben van waer ofte door wien den brandt daer inne ghecomen was/hoe nau ende sorchvuldelicken datmen sulcx ondersocht ende ondertastet heeft. Hoewel men vermoede dat het by ghecomen was door den Toorn-wachter die sijn vyer qualick bewaert hadde. Met het in ofte nederstorten der selver ghesc hiede weynich ander schaede / dan dat dese Stede van haren Toorn berooft werde / want de voorderé Huysinghe werde door de naerstighe vlijdt van den Borgheren voor den brandt ghepreserveert ende behouden/ alleen bleeff een Borgher deser stede doot/die sijn best dede om den brandt te uyten eñ vant Stadt-huys te keeren. Waerinne datmen merckelicken de sorghe Gods gesien eñ gespeurt heeft. Tot een ghedachtenisse soo wel vanden val als het weder opbouwen vanden voornoemden Toorn/ zijn ghestelt binnen inden selven aende Zuydt-zijde vanden muyr/ ter plaetse daer het Horologium oft uyr-werck staet / dese twee volghende ghetal-dichten ofte Incarnatien/ aenwijsende het Jaer wanneer sulcx geschiede/ eñ wie te dier tijden Regeerderende Burger-Meesteren waren; de selvige staen in deser formen:

Beschrijvinge van des Stads Huys Toorens.

J. van Broeckhoven, VV. Heemskerck, J. Jacobsz, J. VVillemsz. Burger-meesteren.

VVLCanVs CraCht
Ter neer MI braCht
Het eerste VrIe Iaer,, sChaer.

Anno. 1573.

ICk sII herVVraCht
DeVr CLeIne MaCht
In CVrte Iaren daer,, naer.

Anno. 1576.

VV. Heemskerck, J. Broeckhoven, C. VVarmondt, C. Gael, Burger-meesteren.

Beschrijvinghe vant uyrwerck.

Het Horologium (daer ick hier voor van vermaende) het welcke al hier in desen Toren wederomme in plaetse van het oude (twelck door den brandt gheheel verdorven ende te niet gecomen was) gestelt is / hebben de Heeren ende Regeerders deser Stede doen maecken tot Hasselt in het Landt van Luyck / by Meester Henrick van Nuys. Wanneer 'tselvighe aldaer ghestelt is / hoe swaer het selvige opte Stede waghe ghewoghen heeft / cont ghy alles in dit volgende Ghedicht vinden / het welck gestelt is boven de Tonne waerinne het Speelwerck ofte den Voorslach verversteecken werdt / daer het uyrwerck aldus spreeckt /

Tot HASSELT *inder Stee,*
By Luyck, HEINRICK VAN NVYST,
Door Vier, VVint , en Hamers cracht,
My die hier sta geree
Gesmeet heeft mette vuyst,
En sy uyt 'tSchip ontvracht
'tIaer TSEVENTICH EN ACHT,
Met VIIFTIEN HONDERT *juyst,*
SEPTEMBER TVVAELFVE *mee*
Heb ick ter vvaegh ghebracht
Svvaert TVVEENTVVINTICH DVYST
TVVEE HONDERT VEERTICH TVVEE.

Boven

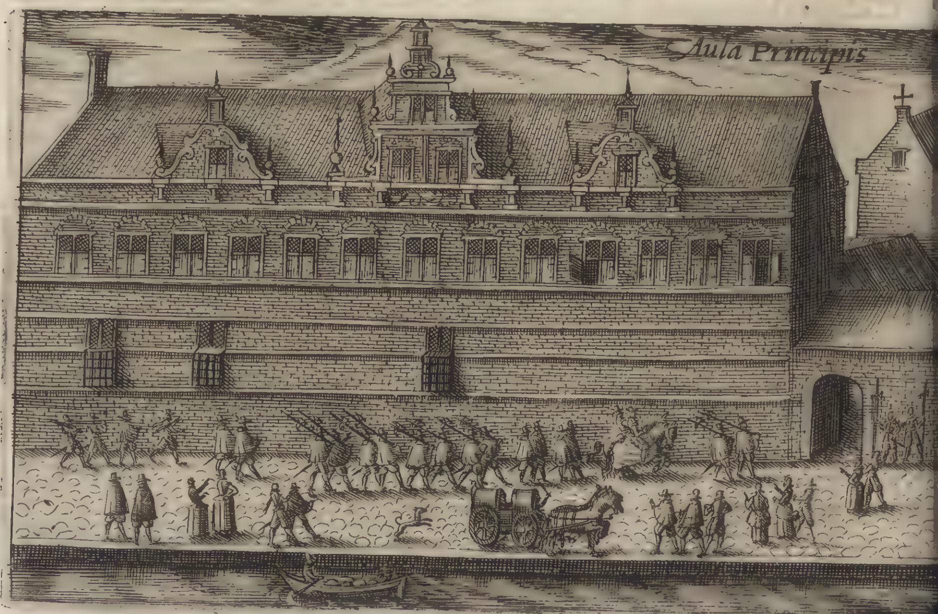
Boven dit voornoemde uyr-werck hangt een schoon accoordt van drie en twintich klocken/het welcke so harmonieus ende soet van geluydt is/ als eenich voorslach ofte accoordt in eenighe ghebuyr-Steden ghevonden werdt. Ghelijck alle onpartijdige Musicienen sullen oordeelen.

Ick soude noch verscheyden particulariteyten/ so van het Stad-huys als vanden Toorn/ alhier connen stellen ende verhalen/ maer 'tsoude alles te langhe ende verdrietich vallen: daeromme sullen wy tselvighe hier by laten berusten/ende voortgaen totte andere Huysen ende Plaetsen de welcke wy voorghenomen hebben te verhalen.

'tGEMEEN-LANDS-HVYS van RIINLAND, is gheleghen aende Zuydt-zijde vande Breedestraet / teghen over S. Catharijnen Gasthuys: het is een groote/heerlicke/ ende schoone Huysinghe/ de welcke inden iaere 1598/ geheel nieut gebout eñ getimmert is/eñ met drie schoone gevelen/ meest al van Bentemer steen ghemaeckt wesende/ verciert: van binnen/aen vele schoone Cameren eñ vertreckẽ verdeelt/ alsoo datmẽ inde selvige een Prins soude mogen logeren. Alhier in dese Huysinghe houden den Dijck-grave ende Hoge Heemraden van Rijnlandt hare ordinarische vergaderinghen/ wanneer sy al hier binnen der Stede hare rechtdagen tot verscheyden tijden vanden iaere zijn houdende/ ofte verscheyden andere saecken haere Regeeringhe aengaende te verhandelen ofte te besluyten hebben. 'tGemeẽ-lands-Huys van Rijnlandt.

Het PRINCEN-HOF, ofte LOGEMENT, is gheleghen op Rapenburch aen de Noort-zijde der selver / opten hoeck vande Volders-graft/ende is (als voor henen verhaelt is) eertijts gheweest het S. Barbaren Convent: dan weynich tijts nae het belegh van Leyden, soo is het selve Convent bequaem ghemaeckt ende ghetimmert omme de Princen eñ groote Heeren / de welcke ofte hier voor eenen seeckeren tijdt woonen/ ofte dese Stadt mochten comen besichtighen / te logeren ende te herberghen: Gelijck sulcx noch weynich dagen geleden/ te weten opten eenentwintichsten Mey des Jaers 1613 ter wijlen ick besich was om dese Beschrijvinge by een te versamelen/geschiet is/inde persoon vande Doorluchtighe Hooch-geboren Princesse Elysabeth, eenighe dochter vanden Grootmachtigen Iacobus de VI. Coninck van Groot-Britagnen, Yrlandt, Vrancrijck, &c. huysvrouwe ofte ehegemael vanden Doorluchtighen Hooch-gheboren Furst Frederick de V. Ceur-Furst, Palſ-Grave aenden Rijn, Hertogh in Beyeren,&c. de welcke al hier in desen Hoff gelogeert ende vernachtet is/ vergeselschapt wesende met harẽ E. Staet metten Hertogh van Lennox, den Grave van Arondel, den Gouverneur Generael Cicel, ende verscheyden andere Heeren ende Edelen / die ghevolcht werden van een groot ghetal van Dienaeren. De welcke alle te samen door begeerten vande hooch-gemelte Coninckllicke Maiesteyt van Groot-Britagnen, de selvighe Princesse souden gheleyden tot in het Hoff vanden voornoemden Ceur-Furst ende Palſ-Grave, het welcke tot Heydelbergh ghehouden wert. Boven alle dese voorghenoemde Princen ende Graven/soo werde de Princesse noch gheconvoyeert ende gheleydt Het Princen-Hoff.

by sijn Princelicke Excellentie Mauritz, geboren Prince van Orangnen, Grave van Nassau, &c. Sijn Heer Broeder Graeft Henrick Frederick, De Princesse Weduwe van den Prince van Orangnen, Hooghloflicker Memorien/ Den Prince van Portugael, ende verscheyden groote Heeren ende Personagien/ de welcke buyten desen Hoff in eenighe groote huysinghen van de rijckste Borgheren ghelegt ende ghefoziert wierden. Alle dese voorverhaelde Princen ende Heeren/ haeren gantschen Treyn ende ghevolch/ zijn vande Magistraten ende Regeerders deser Stede/ met grooter eeren/ Triumphe/ vreuchde ende blijtschap ontfanghen/ ende heerlicken ende eerlicken dien avondt in desen voornoemden Hoff getracteert ende onthaelt : behalven eenighe Edel-luyden ende andere Dienaeren/ de welcke tot costen vande voornoemde Stadt in alle Herberghen gefoziert ende ghelogeert waren/ om dat de plaetse vanden voornoemden Hoff voor sulcken menichte van menschen (diemen estimeerde 'tgetal van 500 te passeren/te cleyn viel om yder een bequamelicken te mogẽ accommoderen. Al hoewel onlangs inden iaere 1612. eñ 1613. die vande Gerechte den selvighen Hoff seer cierlicken ende heerlicken hebben doen vertimmeren van buyten ende van binnen/ met drie schoone gevelen (insonderheyt die aende straet comen) verciert ende ghebouwt/ ghelijckmen eensdeels uyt dese bygevoechde Figuyre claerlick sien ende afmeten can.

Belangende de Huysinghe selfs van binnen/ de selvighe is verdeelt eñ afghe-

afgeschepden in groote schoone Eedt-salen/Slaep-cameren/ ende andere vertrecken alle meest hare lichten van binnen op de Hoff-plaetse scheppende: desgelijcx boven met seven Cameren meest alle te samen haer uptsicht op Rapenburch hebbende: daer naer in andere plaetsen tot dienst ende gebruyck van sulcken Huysinghe van node sijnde alle te samen verciert/ versien/ende ghestoffeert wesende met behoorlicken Huys-raet ende Imboedel. Binnen in het Hoff is een groote viercante gheplavepde wandel-plaetse/ ende achter de Keucken ende Stalle / een grooten schoonen ende Cierlicken Thuyn ende Bloemhoff.

De DOELENS, de welcke alhier grooter ende schoonder zijn als in eenighe Stadt in Hollandt/zijn gheleghen aende Zuyt-west zijde van deser Stede Wallen ofte Vesten / omtrent de Witte-poorte: eertyts zijn die afghesondert ende gheschepden gheweest in twee afgesonderde plaetsen / sonder datmen uyt den eenen inden anderen comen mochte/ maer wepnich iaeren geleden so zijn die achter int Noorden met een gang-padt aenden anderen ghebracht / also datmen nu upten eenen inden anderen bequamelicken mach gaen wandelen/ sonder te rugghe te moeten keeren. Dese Doelens begrijpen met haer beyden inde breede / tusschen beyde de Doornen-haghen ghemeten / t'negentich treden ofte passen / ende inde lengde hondert ende t'seventich der selver treden: het welck voorwaer een schoone grootte is. Beyde de Doelens zijn afghedeelt in acht bysondere ende afgeschepden wandel-ganghen / ende aende Zuydt ende Noortzijde een groot viercant Pleyn / meest alle te samen met schoone hooghe Linden/Ipen/ende Doornen beplantet wesende / langhs ende door de welcke het inden Somer wonderlicken lustich ende vermaeckelicken te wandelen is. Tusschen de welcke hier ende daer geordonneert ende ghemaeckt zijn eenighe Doelens ofte Schiet-plaetsen / alwaermen met het Roer ofte Caliber/ mette Cruys ende Voet-booghe / ende ten laetsten met de Handt-booghe/ alle daghen mach gaen schieten / tot oeffeninghe ende vermaeck vande ghene die lust tot de selvighe wetenschappen hebben. In yder een vande voornoemde Doelens staet een schoone ende heerlicke Huysinghe/ van tamelicke grootte / verdeelt zijnde in vele ende verschepden Cameren ende vertrecken: insonderheyt inden voorsten Doelen, het welcke omtrent 27 iaeren gheleden vernieut ende vertimmert is / ghelijckmen uyt dees twee byghevoechde vaersken sien can / de welcke boven den verwulfden door-gangh inden voorsten Doelen ghestelt zijn/ wesende van desen inhout:

Ten dienst en tot cieraet der Stad, Schutrij, Gemeint,
Est by Lanscroon, van Nes, Roos, Eemskerck, Beec voleint.
Anno CIↃ IↃ XXCVI.

Boven dese Huysinghe is een uyt ghenomen schoone Camer ghebout/ rondtomme inde Glasen vande voornoemde Camer zijn seer constich ghemaeckt ende gheschreven mette handt vanden vermaerden Glaesschrijver

Beschrijvinge vande Doelens.

Grootte vande Doelens.

Eē schoone Camer inde voorsten Doelen.

schrijver Mr. Willem Tybaut van Haerlem, alle de Graven ende Gravinnen de welcke het Graefschap van Hollandt gheregeert hebben. Desghelijcx is dese Huysinghe verciert met een fraey Toornken/ in het welcke seer naer het opperste een eedt-plaetse ghebouwt is/ die met Tafel ende Gasten rontomme ghedraeyt can werden: het welcke seer vermaeckelick is.

Verhael ende Beschrijvinghe van alle de Loy-hallen deser Stede: wat in yder ghewarandeert ende ghelopt werdt/ ofte ter Halle compt.

Beschrijvinghe van alle de Loy-hallen.

TOt onderhoudinghe ende bevorderinghe vande Draperie Neeringhen/ de welcke alhier in veele ende verscheyden soorten bestaen/ hebben die vanden Gherechte verscheyden plaetsen gheordonneert ende doen timmeren/ alwaer alle dinghen de Draperie aengaende moeten ghebracht werden/ om ghewarandeert/ besichticht/ ghevisiteert/ ende gheordeelt te werden/ offe van goede ende behoorlicke stoffe gheredet zijn/ van wat waerde die zijn/ ende met wat Loot de selvighe behooren ghelodet te werden. Tot alle voorschreven saecken ende toesicht/ hebben die vande Gherechte in yder plaetse ofte Halle ghestelt ende gheordonneert verscheyden Officieren ende Dienaers tot sulcken ghetale als hier naer op yder plaetse ghesept sal werden/ de welcke alle met eede verplicht zijn behoorlicke toesicht te nemen ende sorghe te draghen/ dat alle de Keuren ende Ordonnantien/ by die vanden Gherechten opt stuck der selver ghemaeckt zijnde/ stricktelicken ende volcomentlicken onderhouden werden: ende vlijtelicken toe te sien/ dat een yder by sijne gerechticheyt ghemainteneert ende ghehouden wert. Dese plaetsen werden ghemeenlicken Loy-hallen ghenoemt/ van weghen datmen aldaer Lopt ofte Lodet/ ende zijn de selvighe vier in ghetale/ de welcke wy d'een naerden anderen verhalen ende beschrijven sullen.

Groote Loy-halle

De eerste Loy-halle werdt ghenaemt de HALLE vande HOOFT-NERINGHE deser Stede; ende is gheleghen aende Noort-zijde van het Steenschuyr/ schuyns teghen over de Oosterlingh plaetse/ is ghemaeckt van S. Iacobs Gasthuys/ de welcke van ouden tijden/ altijts by die vande Leytsche Draperie tot deselffde Neringhe ghebruyckt gheweest is. Dese Loy-halle is een schoone ende heerlicke Huysinge/ uytwendich van sulcken ghedaente als 'tbygaende figuyrken uyt wijst.

De voorſz. Loy-halle is van binnen verdeelt ende afgeſcheyden in verſcheyden bequame kamerẽ eñ plaetſen/tot het gebruyck eñ gerijf van hare handelinghe noodich weſende. Inſonderheyt de Secreet-kamer/ alwaer de Gouverneurs alle Woonſdagen/beneffens de twee Schepenen-Meeſteren als Superintendenten vanden Gerechte daer toe gecommitteert weſende/ geſamentlicken hare vergaderinge hebben eñ houdẽ/omme op alle voorvallende ſaken/deſe neringhe aengaende/rijpelicken te letten ende te verſorghen dat den voortgang vande voornoemde neeringhe behoorlicken mach voortgaen/ende van gheen quaetwillighe baetſoeckers verhindert ofte verdorven werden. Deſe voorgenoemde Secreet-kamer is rondtomme verciert met vele ſchoone ſtuckẽ Schilderie gemaeckt mette hant van Meeſter Iſaac Nicolai Swanenburch, Burgher-Meeſter: inde welcke affgebeeldet is/ eerſt de vervallen oude Leydtſche Draperie/de incomſte vande Vlamingen oprechtende de nieuwe/daer naer alle de Hand-wercken waer mede deſe Neeringen gedaen ende geoeffent werden. Voor aen in het innecomen heeft deſe Halle een ſchoon cierlick eñ plaiſant Toornken vã redelicken hoogde/in het ſelffde hangt een accoordt oft voorſlach van kleyne klocken ofte Cymbalen/mitſgaders twee Slach-klocken/de welcke het halve ende heel uyr ſlaen. Alle de klocxkens hebben elck een naem van eenich handt-werck vande Neeringhe/ ende die 'tgheheel uyr

Verdelinge van deſe Loy-halle

staet heeft den naem vande Neeringhe selff. Het ghene op yeder klocxken ghehouwen staet/is in dese bygaende Vaersken begrepen ende gestelt:

O Heer, vermeert uns *Leydens Neringe*,
Sulcx dat den *Coopman* sijn begeringe
Deur den *Drapier* gemaeckt hier vin:
Den *Ploter* gont een goet gevvin,
Op dat den *Wasscher* hem mach dienen:
Den *Cammer* vvilt sijn broodt verlienen:
Des traghen *Spinners* mont hout op:
Vervolt met spijs des *Werckers* crop:
Den *Voller* naeckt versiet van cleeren:
s'Conroyers noodt vvilt oock affvveeren:
Des *Verwers* cuyp en feyl hem niet:
VVeert van den *Persser* zvvaer verdriet:
En vveest het ooch van't *Waranderen*:
De *Packers* vande kost versiet:
Geeft den *Baillu* een eerlick teeren:
En laet elck een hem *Gouverneren*.

So lang dees al „ in goet „ accoordt „ staen
De Nering sal „ met spoet „ wel voort „ gaen.

Wat stucke alhier ghelopt werdē.

In dese Halle moeten ghebracht werden omte besien / ghewarandeert/ende gheoordeelt te werden/dobbele Saepen/enckele Saepen/heerē Sapen/dobbel Lijsten/enckel Lijsten/Grogreynen/ende verscheyden andere sulcke wercken. Desghelijcken moeten alhier ghebracht werden/ om het vent-loot te vercrijghen/alle de Werpen/Tierenteynen/ofte Terminen/Leytsche baepkens/Vaen-doecken/Buyl-doecken/ Cantoor-cleeden/Bourratten//etc. die alhier binnen der Stede gheredet ende ghedrapiert werden: De welcke alle met den anderen een groot ghetal uytbrenghen/ want ick hebbe vanden Knape vande voornoemde Halle verstaen/datter in het voorleden Jaer van 1612 alhier ghewarandeert ē gelopt zijn over de 47000 stuckē: behalven de Werpens/ Cantoor-cleeden/of Carpeten/Baepkens/Vaendoecken/ē ander die alleen het Ventloot halen: de welcke mede meer dan 8 ofte 9000 stucken bedraghen.

Alle Dijnsdagen ende Vrijdaghen soo is het in dese Halle witte Lopdach/ten welcken daghe de verwe Saepen/ghecaerde Saepen / doubele ende enckele Saepen/heeren Saepen/ende Grogreynen/gelopt ende ge-

waran-

warandeert werden. Ende dese twee daghen werden als twee ordinarische vercoop-dagen byde Drapiers en de Coopluyden gehouden. Ende ten voorschreven daghe weetmen altijts off de voornoemde Coopmanschappen rijsen ofte dalen. Maer alle de andere daghen vander weke/ te weten/ Maendachs/Woonsdachs/Donderdachs/ende Saterdachs/ soo zijn het swerte ende ghecoleurde Lop-dagen/ten welcken daghen alle gecoleurde stucken gheoordeelt ende ghelopt werden.

De Officieren/Opsienders/ende Dienaers/ de welcke tot onderhoudinghe van dese Neeringhe by die vande Gerechte ende meerderheydt van stemmen van alle de notabelste Drapiers vande Neeringe alle Jaeren den eersten Maendach naer Martini vercoren ende onder den eedt ghenomen werden/ zijn dese volghende: By wat Officiers dese Halle geregeert werdt.

2 Superintendenten, de welcke als opperste toesienders by die vande Gerechte gestelt zijn: en zijn altijt de twee afgegaē Schepenen-meesterē.

3 Gouverneurs, van de welcke alle Jaeren de twee vernieut werden:

5 Waranderers, een Clopper de welcke de looden aenslaet.

1 Bailly, wiens last is alle de boeten ende breucken vande verbeurders te innen ende in te halen.

8 Perssers, te weten/drie de welcke witte/drie die swarte/ende twee die allerley andere Couleuren perssen.

3 Conroyers, ende een Knape.

De welcke alle te samen in het gemeen ende elck in het bysonder met eede verplicht zijn/de Neeringhe naer haer vermoghen te helpen voorderen ende voorstaen/de Keuren ende Ordonnantien by een yegelicken die de selve aengaen volcomentlicken te doen onderhouden/ ende verscheyden andere lasten/alles te langhe om te verhaelen.

2 De BAEY-HALLE, zijnde de oudtste ende eerste Halle ende Neeringhe de welcke by de Vlamingen alhier ghebracht is: de selvighe is ghelegen/opte S. Pancraes achtergraft/ ter plaetsen daer eertijts het Convent vande Grau-Susteren ofte Susterkēs van Nazareth ghestaen heeft/ van het welcke dit een ghedeelte is. Alhier moeten ter Halle ghebracht werden om ghevisiteert/ghewarandeert ende gheloodet te werden /alle Belsche Lakenen/Lakenen van 1000/ 1200/ 1400/ en 1600 / Baeyen ende Rollen/ etc. de welcke alle daghen inder weke ghewarandeert ende gelopt werden. Ofte ten ware datter eenige Bid-en-Vastendaghen by de Hooch-Mogende Heeren Staten geordonneert waren. Baey-Halle. Wat stucken hier ter Halle komen.

Inden Jaere 1612 zijn alhier ter Halle ghewarandeert ende ghelopt een ghetal van 9878 stucken/so van Baeyen/Lakenen/Rollen/etc.

De Officiers ende Dienaers van dese Halle zijn dese volghende:

Een Hooftman ende twee Gouverneurs, Wiens ampt ende officie eyghentlicken is/generale opsichte te draghen van alle saken dese Neringhe ende den welstandt van dien aengaende: de selve met de meeste vlijt ende naersticheyt hen moghelicken zijnde/te versorghen dat die in wesen blijven/ wassen ende toenemen mach. Van wat Officieren die geregeert werdt.

Twee Mannen, wiens ampt ende offitie is de Wolle tot dese neringhe dienende/ 'tzy wit ofte gheverwet/ te waranderen.

Neghen Hoghe-Loyers, wiens ampt is de stucken dese Neringhe angaende haer laetste oordeel te gheven.

Drie Provisionaers, wiēs ampt is de plaetse vande Lopers/ by haer notelijck af wesen/siecte/ofte eenige wettelicke verhinderinge/te vervullen.

Negen raeuwe Perssenaers, wiens ampt is/de stucken deser Nering āgaende/raeu vande Getouwen comende/te besien/oordeelē/ ende perssen.

Een Printer, diemen oock noemt Stockenaer, wiens ampt ende offitie is ten huyse van die vander Neringe drie maelen ter weke omme te gaen/ ende de stucken opte touwen / met bouten daer toe verordent / te prenten.

Een Knape, wiens ampt is/ alle de stucken dagelicx ter raeuwer persse ende ter Hogher-Lope respectivelick voor comende te ontfanghen / ter Lop-halle te brenghen/ ende te presenteeren: de gheperste ende ghelopde stucken weder upt te dragen: van alles pertinent Bouck ende Register te houden/ende met eenen oock vande Namen ende Mercken des Drapiers.

Een Baillij, wiēs ampt ēn offitie is opsicht te hebbē opt onderhoudē vāde keuren / ēn de boeten ende breucken behoorlickē te innen ēn versamelē.

Twee ghesworen Drogers, wiens ampt ende offitie is/alle 'tkeurgoet twelck byden Baillij vander Neringe(als sijns bedunckens te stijf uptgehangen gheweest zijnde) ter Camere sal werden gebracht/op haren Eedt nat te maecken/te crimpen/ende weder te droghen:ende van haer bevinden op rechte verclaringhe te doen / daer en sulcx sal behooren.

Alle welcke Officiers ende Dienaers gesamenelicken metten anderen by Eede verbonden zijn / de Neringe met alle behoorlicke middelen/soo vele als haer doenelicken wesen sal/ te helpen vorderen ende staende houden/te verhinderē dat eenige eygen-baetsoeckende Drapiers de selve niet verderven ende te niet brenghen. Ende werden alle iaeren den vierden Maendach by die vande Gherechte ende meerderheyt van Stemmen vande Notabelste deser Neringhe verandert ende vercoren.

Raſ-halle, waer ghelegen ende van wie geregeert. 3 De RAS-HALLE, is gelegen ter zijden de Baey-halle, zijnde mede eē gedeelte van het Convent vande Grauwe-susteren: alhier en werden anders niet ter Halle gebracht/ ofte ghewarandeert als Rassen: alle Maendagen ende Donredagen is het alhier Lopdach. In het voorleden iaer 1612. zijn hier gelopt ende gewarandeert 3750. Rassen. Alle iaren den derden Maendach naer Martini werden by die vande Gerechte ēn meerderheyt van stemmen vande gequalificeerste vande Neringe vercoren dese volgende Officieren ende Dienaren / twee Gouverneurs, twee Waranderers, een Clopper, ēn een Knape, de welcke alle te samen met Eede verplichtet zijn/de Neringe met alle behoorlicke middelē in eerē te houdē ēn voort te plantē/ēn sorge te dragen dat de Keuren ēn Ordonnantien opt stuck vande Neringen gemaeckt zijnde/behoorlickē onderhouden werdē.

Fusteyn-halle. 4 Ten laetsten de FUSTEYN-HALLE, de welcke ghelegen is aende Zuyt-zijde van Marendorp/ter plaetse daer eertijts S. Barbaren Gasthuys gestaen heeft/ daer tselvighe een gedeelte van is: Dese Halle is omtrent

trent twee iaeren geleden van buyten seer cierlicken opghebout met een constighen Gevel: alhier moeten ter Halle ghebracht werden/ omme gevisiteert/gewarandeert/ende gelooyt te werden alle Saey-fusteynen/Catoen-fusteynen/ brede ende smalle Troppen/ Catoenen Bombasinen/Negen oogen/ brede /smalle /Gebendeerde/ platte/ende Primonsche Rebben. Alle Maendagen/ Dynsdagen/ende Woonsdagen/so is het in dese Halle Loydach. Inden iare 1612. zijn al hier gelooyt ende ter warandise geweest 22450 stucken. De Officieren ende opsienders van dese Neringen/ de welcke alle iaren den tweeden Maendach naer Martini vercoren werden by die vande Gerechte ende meerderheyt van stemmẽ vande Notabelste persoonen vande Neringe/ zijn dese/ een Gouverneur, ende vier Waranderers, de welcke met Eede verbonden zijn de Neringe in haer geheel/so vele het mogelick is/te houden ende doen onderhouden: ist mogelick/ de selve doen toenemen/ wassen / ende vermenichvuldighen/ toe sien/ dat de Wetten ende Ordonnantien gemaeckt/ofte nochte maecken/ behoorlicken mogen werden onderhouden ende naer gecomen/ op dat also door desen middel de selvige Neringe/voor so vele in hare vermogen is/ mach staende blijven ende voortgaen.

Wat stucken hier ghelooyt werdẽ

Van wat Officieren gheregeert.

Al hoe wel onse oude Leytsche Draperie by naer gheheel vervallen ende te niet gecomen is/so werden al even wel die weynich Laeckenen die geredet ende ghetrapiert werden/naer ouder ghewoonten/ ter Halle ghebracht/om ghewaerdeert ende ghesegghelt te werden (tzy met het volle zegel/ met het cleyne Loot / ofte datse voor Haechgaern mochten geoordeelt werden) by de ordinarische Waerdeyns, inde groote Loy-halle / in een seeckere afghesonderde Camer / aldaer by die vanden Gherechte tot dien eynde gheordonneert: welcke Waerdeyns, alle dagen op een seecker uyre aldaer verschijnen ende waernemen ofter eenighe stucken ter Halle ghebracht werden. Alle iaren opten goeden-Vrijdach / achter volgende de oude Keuren deser Stede / werden dese Waerdeyns by die vanden Gherechte verandert ende vercoren / de welcke met Eede verplichtet werden/ voor het reden ende Drapieren vande Leytsche Laeckenen sorghe te draghen/ dat de selvighe van sulcken stoffe / van sulcken waerde/ ende lengde / ghemaeckt ende geredet werden / als byde Keuren der selver gheordonneert ende ghestatueert is: in somma / toe te sien dat de selvighe Keuren onverbreeckelicken ghehouden werden. Waeromme datmen van ouden tyden altyts daechs voorde verkiesinghe vande voornoemde Waerdeyns inde Kercken openbaerlicken plach te bidden / dat Godt Almachtich de herten vande ghene / in wiens handen de verkiesinghe bestont / alsoo wilde regieren ende stieren / dat sy wyse ende verstandighe Mannen mochten verkiesen / de welcke met verstant / wijsheyt / ende goet oordeel de selvighe Neringhe also mochten regieren ende stieren datse ghedurich mocht blijven / ende ghebracht werden tot haere nacomelinghen / als westude een saecke daer aen

Tot wat plaetse ende van wie de oude Leytsche Laeckenẽ ghewaerdeert ende ghesegghelt werden.

Out ende goet ghebruyck/in het verkiesen vande Waerdeyns.

haer ten hoochsten ghelegen was. Ende yemandt tot desen dienst verkoren wesende/ en mocht gedurende den selven/ selfs niet reeden nochte drapieren/op dat door dien middel de Lakenen ende Neeringhe niet en mocht comen te vervallen/ofte verargert werden. Het welck myns oordeels een werdich ghebruyck was.

IX. Beschrijvinge vande Vniversiteyt ofte Academie, van wie/waer/ende wanneer die opgerecht is: hoe de selvige geinaugureert ofte ingevoert is/wie de eerste Lessen inde selve gedaen heeft: verhael vande Auditorien ofte Leesplaetsen: van wie/tot wat uyre/ ende wat Lessen/by elck een van H. Professoren, inde selvighe Auditorien gedaen werden: Ten laetsten eenighe beschrijvinghe / vanden Hoff, Anatomie, ende Bibliotheecque.

Ghecomen wesende in onse Beschrijvinghe/ totte Hooge-Schole ofte ACADEMIE deser Stede/soo sullen wy inde selve verhaelen ende waernemen van wie/wannneer /ende waer de selvighe opgホericht ende ghestieht is : op wat wijse ende met wat Ceremonien / de selvighe inghevoert ende aenghevanghen is/ende verschey-

verscheyden andere particulariteyten meer daer aen clevende.

Inden jaere 1575. terstont nae dat de Stadt Leyden soo genadelicken van God Almachtich van hare swaere Belegheringe verlost ende bevrijdet was: soo heeft den Prince van Orangien, Hoogh-loff. mem. als Stad-houder vanden Coninck van Spangnen, mitsgaders de Hoogh-Mog. Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt (om dat de Stad Leyden, de bedroeffde Borgeren ende inwoonderen der selver, hare voorgheleden schaden ende interesten, de welcke sy door dese Belegheringhe gheleden hadden, eenichsins mochten verhalen ende te boven comen: en de voornoemde Stede door den hongher ende peste van volck ontbloote wesende, door desen middel eenichsins wederomme te bevolcken, ende dien volghende de neringhen te vermeerderen ende verbeteren.) het Corpus deser Stede Privilegie ende Octroy verleent, om te moghen oprichten een Vniversiteyt, Academie ofte Hoge Schole, waer inne dat men openbaerlicken in alle Faculteyten ende vrye Consten daghelicx soude leeren ende lessen doen: omme niet alleen de Inwoonderen vande Graeffschappen van Hollandt ende Zeelandt, maer alle de omleggende Gebuyr-Steden ende Landen, desghelijcx alle andere verder ghesetten, ende een yeghelicken die het believen soude dese Hoge Schole te frequenteren, te leeren ende te oeffenen, 't zy inde Godheydt, inde Rechten, inde Medicinen, Vrye Consten, &c. Op dat de selvighe haer daer naer mochten laten gebruycken, om de Kercken, Vierscharen, ende de Ghemeynten te dienen, leyden ende stieren, tot welvaert ende behoudenisse der selver. tot onderhoudt vande voornoemde Hoge Schole, hebben sy de selve ghedoteert ende begift met verscheyden renten ende incommens insonderheydt daer toe ordonnerende verscheyden goederen, Landen, Pachten, Renten, etc. vande Cloosteren ende Conventen, omme daer mede te moghen eerlicken onderhouden, ende beloonen Treffelicke, Vermaerde, ende Geleerde Professoren, in sulcken ghetale als men totte volvoeringhe van sodanigen heerlicke eerlicke, ende profitelicke diensten van noode macht hebben, ende daer enboven alle andere oncosten, die inde onderhoudinghe vande voornoemde Hoge Schole mochtē voorvallen, te betalen ende versorghen. Beneffens de versorginge vande voornoemde penningen, so hebben de Ho. ghemelte Prince van Orangnen ende de Hog. Mog. Heeren Staten, de Studenten ende Lidtmaten vande voorn. Hoge Schole vereert ende begiftet met veel heerlicke profitelicke Privilegien ende Vryicheden, ghelijck de selvighe in het langhe eñ breede inde voornoemde Octroy begrepen zijn, de welcke alle Jaren opten achtsten Februarij, opte inauguratie vanden Rector Magnificus, openbaerlicken byden Secretaris vande Vniversiteyt voorghelesen werden: ende van alle de lidtmaten der selver noch huyden ten daghe genoten werden. Komende nu tot de plaetse, de welcke by die vande Gerechte deser Stede gheordonneert ende bequaem ghemaeckt geweest is tot het gebruyck vande voornoemde Hoge Schole, so is te weten dat de selvige (gelijck men sulcx hier naer inde Inneleydinghe vande Academie lesen ende vinden sal) alder eerst

Begin ende aenvang vande Academie ofte Hoghe Schole, van wie gestict, ende waer toe.

Inncomen ende Privilegien der selver.

Plaetse ende ghelegheutheyt vande Academie

eerst gheweest is in S. Barbaren Convent/ter plaetse daer nu het Princen Hof is: Maer de selvighe is aldaer weynich jaeren gheblevven ende ghehouden: Waeromme is mijn onbekent: dan ick houde dat het Convent vande Witte Nonnen beter gheleghen was in het midden deser Stede/ omme te eerder ende ghemackelicker totte Lessen/ Disputatien/ ende andere oeffeninghen terstont te moghen komen/ als het Clooster van Sint Barbaren, oock mede dat dit grooter ende bequamer was/omme aen Auditorien ofte Lees-plaetsen te verdeelen ende aff te sonderen. In somma/watter van is ofte niet /laeten wy in syne waerde berusten: Altijt is de waerheydt dat de Heeren Curateuren der selver corte Jaeren naer de oprechtinghe der selver/ te weten/ Omtrent den Jaere 1578/ die overghebracht ende ghetransporteert hebben in het Convent vande Witte Nonnen, al waer de selvighe van dien tijdt aff gheblevven is/ ende sonder twijfel voort aen blijven sal/ soo langhe het den goeden Godt believen sal de selvighe te onderhouden. Aengaende de Hooghe Schole ofte Academie selffs/ die is uytwendich niet soo gheheel cierlijcken nochte kostelijcken ghebout/ als wel verscheyden andere Vniversiteyten ofte Hoge Scholen in andere Landen ghesticht ende gebout zijn. Maer inwendich soo moghen de Lees-plaetsen in grootheyt ende aensienelijckheydt/verscheyden andere niet alleen vergeleecken/ maer met goede redenen/boven die van Leuven, Franicker eñ Steynfurt, de welcke ick al tsamen ghesien hebbe/ ghestelt ende ghepresen werden. Doch de Heeren Curateurs die hebben nu kortelingh besloten ende ghearresteert de selvighe een uytwendich ende cierlijck aensien te gheven/ende men is teghenwoordich met het selvighe werck besich/ ende dat in sulcker formen als de Figuyre/ de welcke in het hooft voor desen ghestelt is/uytwijst ende vertoont. De plaetse ende gheleghentheydt alwaer onse Leydtsche Academie gemaeckt ende ghestelt is die is (als een yegelijcken de welcke de kennisse deser Stede weet ende kendt sal moeten bekennen) seer playsant ende vermaeckelijcken/ legghende langhs een heerlijcke breede straete/ een schoon breedt water/ met hooge eñ groote schoone Linden-Boomen ter weder zijden beplant ende besettet/ onder den welcken het inden Somer seer vermaeckelijcken te wandelen is. Alsoo datmen inde gheheele Stadt gheen beter gheleghentheydt daer toe en souden konnen verkiesen.

Belanghende de verdeelinghe van de Leydtsche Hoghe-Schole, ofte Vniversiteyt, de selvighe is affghesondert in bequaeme Lees-plaetsen/ ende dat in deser voughen:

Beneden aende rechter zijde vande bitmensten ingang is gheordonneert het Auditorium Theologiæ, wesende een schoone/groote/ ende heerlicke plaetse/ inde welcke datmen alle daghen (alsmen ghewoon is Lessen te doen) de ordinarische Lessen inde Heylighe Theologiæ, ende Hebreeusche sprake leert/ende dat tot sulcker uyren als byde Heeren Curateurs bestemt ende gheordonneert zijn/ ende hier naer ghesept sal werden:

Watmen inde groatste Sale ofte Auditoriũ doet.

werden: Desghelijcx werden alhier tot verscheyden tijden de publijcque ende private Disputatien inde voornoemde Faculteyt gheoeffent ende ghedaen: Desgelijcx wanneer by yemandt eenige Oratien ghedaen werden / 'tzy opte Begraeffenisse van eenighe Professoren ofte by andere ghelegentheyt / de selvighe werden mede alhier ghedaen. Ende ten laetsten wanneer dat yemandt ghekomen is tot het voorghestelde wit ende eynde / waer toe hy sijn Studium begonnen ende aengheyanghen heeft / te weten omme te ontfanghen het Doctoraetschap / 'tzy inde Heylighe Theologie, inde Rechten, ofte inde Medicinen, oft datse ontfanghen den Tytel ende waerdicheydt van Magistri Artium: dit werdt alles in dit Auditorium verrichtet ende uytghevoert. Tot welcken eynde als dan dit voornoemde Auditorium rondt omme met schoone Tapitserien omhanghen werdt; ende indien tselvighe inde vermaeckelycke Lenten ofte inden Somer geschiet / so wert de selve hier boven verciert eñ behangen met welrieckende Bloemen ende Cruyden: De Promotie vande Doctoren geschitt met grooter heerlicheyt ofte aensienlickheydt / daer toe ghebruyckende vele ende verscheyden Ceremonien / te langhe eñ buyten propooste om alles te verhalen / de welcke ghedaen werden inde teghenwoordicheyt vanden achtbaeren Heer Rector ende 'tSenaet vande Vniversiteyt, alle de vordere Professoren: mitsgaders den Schout / Burgher-meesteren ende Regeerders deser Stede / (alle te samen ghecleedet wesende met hare Tabbaerden / omme de selve Promotie te aensienlicker te maecken): Ten laetsten van verscheyden andere Persoonen in eenighe Publijcke diensten wesende / ende een menichte van Studenten / ende andere lust ende vermaeck hebbende om sulcx te anschouwen / de welcke als dan ghesamentlicken in het voornoemde Auditorium vergaderen ende verschijnen.

Aengaende de uyren wanneer / ende van wat Heeren Professoren alhier in dese Lees-plaetse ghelesen werdt / de selvighe zijn teghenwoordich ten tijde als dese mijne Beschrijvinghe ghedruckt werde / dese volghende.

Wat Professoren ende Leeraers daer waren int iaer 1613 eñ op wat uyren sy lesen.

Des morgens ten acht uyren / by D.M. Symon Episcopius, Professor S S. Theologiæ.

Ten thien uyren / by D. Iohannes Polyander Professor SS. Theologiæ, ende voor den Iaere 1613 Rector Magnificus vande voornoemde Hoghe-Schole.

Naer den Middagh ten twee uyren / by D. Guilielmus Coddæus Professor Linguæ Hebreæ, Chaldææ.

Aende slincker zijde van het Auditorium Theologicum, is gheordonneert eñ gestelt het Auditorium Philosophicum, het selffde is van redelicken groote / maer by het voorgaende in fraeyicheyt ofe schoonhayt niet te verghelijcken. Alhier werden dagelijcx op verscheyden uyren gedaen de Lessen in Philosophia; Te weten in Logicam, Physicis, Ethicis, Polyticis,

Auditorium Philosophicum.

Poesi, Rethoricis, als mede in Historijs, Lingua Græcâ & Arabica, &c. ende dat byde volghende H. Professoren/ te weten:

Des morghens ten seven uyren/ by D. Gilbertus Iaccheus Doct. Medic. Professor Logices & Ethices.

Ten neghen uyren by D. Reynerus Bontius D. Medicinæ, Professor Phisices.

Ten thien uren by D. Petrus Cunæus, Latinæ Linguæ Professor.

Ten elff uyren by D. Dominicus Baudius D. Iuris, Professor Historiarum, onlangs (eylaes!) overleden.

Naer den middach ten een uyren by D. Gilbertus Iaccheus, &c. in Ethicis.

Ten twee uyren by D. Ioannes Meursius, Linguæ Græcæ Professor.

Ten drie uyren by D. Daniel Heinsius, Polyticis Professor.

Ten vier uyren by D. M. Thomas Erpenius, Professor Linguæ Arabicæ, Persicæ, & cæterarum Orientalium.

Boven alle de Lessen die alhier ghedaen werden/ soo werdt alhier tot verscheyden tijden tot oeffeninghe vande Studenten inde voor verhaelde wetenschappen ghedisputeert.

Auditorium Iuridicum.

Eenighe trappen opgaende/ aen de rechter zijde / over het Auditorium Theologicum, is gemaeckt het Auditorium Iuridicum, wesende van gelijcke groote als dat vande Theologie is/ dat selvige is een schoone/ luchtighe ende wijde lees-plaetse/ alwaer daghelicx de Lessen in Iure by verscheyden Professoren vande selve Faculteyt ghedaen werden: desgelijcx wert alhier tot oeffeninghe vande selffde wetenschap/ dickwijlen gedisputeert. De uyren wanneer dat alhier gelesen werdt/ ende by wat H. Professoren/ zijn dees volghende.

Des morgens ten acht uyren by D. Cornelius Pynacker Doctor V. Iuris.

Ten negen uyren by D. Cornelius Zwanenburch, Iuris utriusque Doctor.

Ten thien uyren by D. Everardus Bronchorstius, Doctor V. Iuris.

Naer den middach ten twee uren by D. Ioannes Lindershausen, V. Iuris Doctor.

Auditorium Medicum.

Aende slincker zijde vande voornoemde trappen/ is geordonneert het Auditorium Medicum, wesende een schoone plaetse van redelicken groote/ inde welcke daghelicx de lessen inde Medicinen, ende Mathematische wetenschappen ghedaen werden/ opte volghende uyren /ende vande H. Professoren/ te weten:

Des morghens ten acht uyren by D. Petrus Pauwius, Doctor Medicinæ, Anatomicus & Botanicus Professor.

Ten neghen uyren by D. Willebordus Snellius, Professor Mathematices, Geometriam, &c.

Ten thien uren by D. Doctor Everardus Vorstius Doctor Medicinæ.

Naer den middach ten twee uyren by D. Otto Heurnius Doctor Medicinæ.

Ten laetsten ter zijden ende een weynich beneden het Auditorium Iuridicum is gheordonneert een sekere kamer/ alwaer den Rector ende t' Senaet

naer vande Vniversiteyt hare ordinarise ende extraordinarise vergaderinghen houden/wanneer de selvighe yets te besoigneren ende te resolveren hebben/t'gene haer ghebiet ende iurisdictie aengaet ende betreft: alwaer mede alle de ghene de welcke versoecken gepromoveert te werden/ alvooren in teghenwoordicheyt vanden Rector ende Professoren van die faculteyt daer die Promotie in versocht werdt / gheexamineert werden oft sy bequaem zijn ende toeghelaten moghen werden/om publijckelicke te moghen disputeren/om also totte selffde Promotie te mogen geraken/ ofte niet: ten laetstē alle de gene die welcke (om meerder kostē te verhoeden) haer selven heymelic laten promoveren / so geschiet het selffde mede alhier in dese kamer in teghenwoordicheyt vanden Rector ende 'tSenaet vande voornoemde Academie. Kamer vande solemnele vergaderingen.

Dit alhier dus verre geseyt hebbende/soo sal ick comen totte beschrijvinghe vande inneleydinghe van onse Leydtsche Academie ofte Hoghe Schole, ende verhalen met wat Triumphe, Ceremonien, eere ende statelickheydt de selvighe begonst ende aenghevanghen is. Waer toe hier inne lijvende Copie vande selvighe Beschrijvinghe ghelijck als die beschreven staet in het eerste Register vande H. Curateuren der voorschreven Vniversiteyt, alsoo my de selvighe van mijn Heer den Pensionarius deser Stede ende Secretarius der Curateuren, Meester Niclaes Zeyst behandicht is/ luydende van woorde te woorde als hier volght:

Cort verhael vande Inauguratie van de Hoghe Schole ende Vniversiteyt der Stadt Leyden, ghedaen opten viij. dach van Februario des Jaers XV c Lxxv.

NAerdien het den Doorluchtighen ende Hooch-ghebooren Vorst ende G. H. Heere mijn Heere den Prince van Orangien, Grave van Nassau, etc. Coninclicke Maiesteyts Gouverneur ende Capiteyn Generael over Hollandt, Zeelandt, West-Vrieslandt, ende Vtrecht, ten advise ende nae behoorlicke voorgaende goetduncken ende bewillinghe van den Ridderschappen ende Steden representerende de Staten vanden Lande ende Graefschappe van Hollandt, goet ghedocht ende belieft heeft ghehadt / soo wel tot voorderinisse ende vermeerderinghe vanden Woorde Gods/stichtinghe ende opbouwinge sijnder Gemeynte/onderwijsinghe vande jeucht in alderley goede consten ende disciplinen/mitsgaders tot onderhoudinghe van vrede eñ eendracht deser Landen/ende ten laetsten oock op dat de penninghen / die tot noch toe by verscheyden persoonen hem tot eenighe studien begevende buyten s'Landts verteert / ende mitsdien uyt dese Landen ghetrocken zijn gheweest / binnen s'Landt ghehouden / ende alhier vertiert souden moghen worden/in de Landen staende onder de gehoorsaemheyt van sijn Princelicke Excell. te doen stichten/maken ende oprechten sekere Op wat wijse de Hoghe Schole geinaugureert is.

Hoge Schole, Academie, oft Vniversiteyt ende dat daer toe dese Stadt van Leyden / ghelegen zijnde int midden van't Graeffschap van Hollandt / nae dien van haere voorgaende twee heftighe Belegeringhen des algemeynen Vyandts door de wonderbaerlicke werckinghe / krachtighe handt / ende guedertieren ghenade Gods / daer by gheviiecht t'goet beleet der saecken van sijne Furst. Genade ,oock de vromicheydt ende onverdroten moet ende couragie van den ghestelden Oversten / Crijch-Raeden / Bevel-hebberen / ende Soldaten legghende in Dienst onder de Besoldinghe van syne Princelicke Excellentie , eyntelick was bevrijt ende verlost / de alder-nutste ende bequaemste is gheraemt ende bevonden : t'zy dan overmits de goede lijftochte van dien / de ghesondicheyt van de luchte aldaer / haere goede gheleghentheyden / de bequaemheydt van huysen ende ghetimmerten / als anderssins. Ende dat den dach omme de selve Hoge Schole te Inaugureren ende byder voorsienicheydt Gods op een gheluckighe uyre te beginnen / byden Edelen / Erntfesten Eersaemen ende Voorsienighen Superintendenten , Schuut / Burgher-Meesteren / Schepenen / ende Raedt der voorschreven Stadt Leyden, ghelevt was teghens den achtsten dach der Maendt Februarij vanden Jaere naer der Gheboorten Gods ons Heeren ende Zalichmaeckers X Vc L X X V. Welcken dach zijnde in alle de omlegghende ende t'samen verbunten Steden ende Vlecken onder de ghehoorsaemheyt voorseyt staende / soo wel mit aenpleckinghe van Billetten / als mit uytroepinghen / alomme ghedaen te vooren verkundicht ende verloopen : Hebben de voorghenoemde Superintendenten , Schuut / Burger-Meesteren / Schepenen ende Raedt insichte nemende dat gheene dinghen / t'zy dan hoe cleyn oft unghesien / oock hoe groot oft gheweldich die ghevonden mochten zijn / eenighen gueden voortganck oft wasdom moghen hebben / dan die deur de Almoghende handt Gods / ende by sijne eeuwighe voorsien ende wijsheydt werden ghestuert ende gheleydt / endt datmen gheene oock de cleynste zaecken / veel min dan een zaecke van soodanighen insichte als is het beginnen ende den gruntslach te legghen van een Hoghe-Schole, en behoort voor te nemen dan niet aenroepinghe vanden heylighen naeme Godts / hebben sy (segghe ick) ten selven daghe des morghens ten seven uyren de Christelijcke Ghemeente der selver Stede inde Kercke naer den Apostel Petro ghenaemt / te saemen doen roepen / ende door een vanden Dienaren des Goddelijcken Woordts / een Predicatie uyt den Woorde Gods ghedaen doen / ende daer beneffens by hunne Ghemeente eendrachtelijck den Almoghenden Godt doen aenroepen ende bidden sijn Goddelijck wel-behaghen te zijn de voorghenomen saecke ende nieuwe begunste Vniversiteyt met sijnen Heylighen Gheest te seghenen / beghenadighen / ende te doen wassen / vermeerderen / ter eeren ende grootmaeckinghe sijns Naems / opbouwinghe ende stichtinghe sijnder Ghemeente / zalicheydt / gheleertheydt / ende ervarentheydt in alle

eerlijcke ende prijselijcke Consten van de Hollandtsche / Zeelandtsche / ende andere Nederlandtsche / oock uytheemsche Natien / die daer by ghedient mochten zijn / Neeringhe ende welvaeren der voorschreven Landen / ende sonderlinghe der voorschreven Stadt Leyden. Ende waren ten selven daghe door last vande voorschreven E. Raedt die vander Schutterie / met hen gheweer en wapenen voorsien / gedaen vergaderen om tot vorderenisse der voorschreven Inauguratie, ten believen van den E. Raedt ghebruyckt te werden / ende de Lees-meesteren oft Professoren (die daer toe versocht zijnde / ter lieffde van hun Vaderlandt den last van dien ghewillichlycken hadden aenghenomen) in de Academie te gheleyden met ghewapender handt / sulcx sy verstonden haer vryheydt ghewonnen te hebben / ende van meyninghe te wesen hem selffs beschermende te houden: Ende als nu de clocke neghen was gheslaghen / zijn de Vaendelen van Claes Huygensz Gael / ende Claes Diericxsz00n van Mimtfort Capiteynen / ghetrocken van het Raedt-Huys langs de Brede-straete / door de Nobel-straet tot de Hoogewoertsche Brugge toe / al waer een Poorte-arc Triumphaelsche wijse was ghestelt / met roode ende witte Leydtsche laeckenen becleedt: Van daer zijn sylupden voorts ghetrocken langs gheen zijde van Steen-schuyer door by de Oosterling-plaetse totte Nunnen brugghe toe: Op welcke Brugghe mede een Poorte-arc triumphael was ghestelt / Welcke Brugghe by hen overghetrocken zijnde / namen haeren tocht langs de Oost-zijde van Rapenburch door by de Houtstrate naer de plaetse die tot de voorschreven nieuwe Academie was bereydt / ende voortijden 't Clooster ende de Vergaderinghe van * Sinte Barbaren Susteren gheweest was / waernaer volchden / Eerst een verdeckte Coetse oft Speel-waghen / sittende op de selve een vrouwe Personagie in witten habijte eenvoudelijcken toeghemaeckt / ende ghenaemt Sacra Scriptura, hebbende om haren Waghen te voet gaende Matheum. Marcum, Lucam, ende Iohannem, die vanden gheest ghedreven zijnde tot onsen nut ende leeringhen d'Euangelische Historien beschreven ende naeghelaeten hebben. Daer nae volchde een Personagie van Iustitia op eenen Eenhoorn te paerde sittende / cierlijck toeghemaeckt / mit verbonden ooghen / hebbende in d'eene handt een bloot sweert / ende inde ander een Weeghschale / rijdende tusschen de voorghenoemde vier alder vernaemste Rechts-gheleerde Doctoren / alle mede te paerde sittende / als Salvium Iulianum, Papinianum, Vlpianum, ende Trebonianum, ende liepen ter zijden twee Lackayen ende vier Hellebardiers / al ghecleedt ende verweert op de antijcque. Waer naer volchde de Personagie van Medicina te paerde sittende / cierlijcken gheparéert met een Boecxké vande selve Professie eñ eenige Medecinale cruyden inde hant / rijdende tusschen de naervolgende vier vernaemde der Medicinen Doctoren / al mede te paerde sittende / als Hippocratem, Galenum, Dioscoridé,

* Ter plaetse daer nu is 't Princen Logemét.

ende

ende Theophrastum, hebbende ter sijden twee Lackayen eñ vier Hellebardiers als voozen: Daer nae volchde de Personagie van Pallas ofte Minerva, te paerde sittende/ in een gebeten harnasch/ verweert met een lancie inden rechteren handt/ ende ghewapent met een schilt daer't hooft van Medusa op stont aen den slinckeren arm/ rijdende tusschen de hooch-geleerde ende wijdt-vernaemden Philosophen Aristotelem eñ Platonem, den alder welsprekensten Orateur Ciceronem, ende den gheleertsten Latijnschen Poeet Virgilium, al mede te paerde sittende/ ende liepen van gelijcken twee Lackayen eñ vier Hellebardiers/ als boven: Nae de welcke volchden de vier Stadts Speel-lieden/ spelende op schalmeyen ende fagotten/ achter de welcke quamen de vier Stadt roepdraghers / in de handt hebbende elck een Pedelstock van Stadts verwen / als wit ende root/ Waer aen volchden eerst de achtbaere Caspar Iansz. Coolhaze, een vande Dienaren des Goddelijcken Woordts der voorsz. Stadt Leyden, als aengenomen hebbende eenige Lessen inder Theologien te doen/ gaende tusschen den Edelen / Erntfesten ende Hooch-gheleerden Heere Meester Gerard van Wijngaerden, Licentiaet in beyden Rechten/ Raede ordinaris inden Provincialen Hove van Hollandt/ ende speciale Ghecommitteerde van sijne Excellentie. (omme de teghenwoordighe Inauguratie vande nieuwe Vniversiteyt, Hoge Schole ende Academie inden name vande selve sijne Excell. ende als sijnen Princel. Persoone representerende / te helpen vermeeren ende vereeren) eñ de Edele ende Erntfeste JoncHeer Iacob vander Does, Hooch-Heemraedt s'Lands van Rijnlandt/ Raedt beneffens sijnder Excell. eñ mede Superintendent generael der voorsz. Stad Leyden. Daer aen volchde de Edele ende hooch-geleerde Heere Meester Diederick vander Nieuborch, Licentiaet in beyden Rechten / ende mede Raedt Ordinaris in den Provincialen Hove voorsz. die van ghelijcken aengenomen hadde eenige Lessen inde Rechten te doen/ verghefelschapt aen sijn rechter zyde van den Edelen/ Erntfesten ende hooch-gheleerden Joncheer Iohan vander Does, tot Nortwijck , &c. Hooch-Heemraedt s'Landts van Rijnlandt/ ende mede Superintendent Generael der voorsz. Stadt Leyden, ende aende slincker zijde den Edelen Erntfesten eñ welgheleerden Heere ende Licentiaet in beyden Rechten Meester Artus van Bredenrode Co. Majesteyts Raedt Ordinaris in den voorsz. Provincialen Hove van Hollandt. Daer aen volchde de hooch-geleerde ende wijtvermaerde Heere Meester Ioost de Menijn, Doctor in beyden Rechten/ ende Co. Maiesteyts Raedt ende Advocaet Fiscael inden voorsz. Provincialen Hove van Hollandt/ aengenomen hebbende yet uyt den Rechten te prelegeren/ hebbende tot sijnder rechter zijden de Edele Erntfeste Jonckheer Aernt van Duvenvoorde, ende aen sijn slincker zijde den Erntfesten ende vromen Foy van Brouckhoven, Dijck-grave ende Bailliu van Rijnlandt/ ende Schouteth der voorsz. Stadt Leyden. Daer aen volchde de hooch-gheleerde ende vermaerde Heere Peeter van Forest, der Medecijnen Doctor/ ende ghepensioneert Medecijn der loffelijcker ende wijtberoemder Coopstadt van Delft/ die aenghenomen hadde eenige Lessen

inder

inder Medicijnen te doen/gaende tusschen den Eersamen Voorsienighen Willem van Heemskerck Iansz. Raedt beneffens sijne Excell. ende Dierick van Muntfoort Iacobsz. beyde Burger-meesteren der voorschreven Stadt Leyden. Daer aen volchde de gheleerde ende vermaerde Heere Laurens van Oorschot, Doctor inde Medicijnen, sijn woonplaetse hebbende inde voorsz Coopstadt van Delft/als aenghenomen hebbende eenige Lessen inder Medicijnen te doen/gaende tusschen den Eersamen Voorsienigen Willem van Loo, Burger-meester/ende Cornelis Adriaensz van Barrevelt Schepen der voorsz Stadt Leyden. Daer aen volchde de hooch-gheleer- en vermaerde Heere Geraert de Bont, der Medicijnen Doctor/ inde voorsz. Stadt Leyden sijn woonplaetse hebbende/die aengenomen hadde eenige Lessen in d'Astronomie ende Mathematica de doen / gheleyt wesende tus- schen den Eersamen en voorsienigen Cornelis Huygensz van Thorenvliet ende Pieter Henricxs. Wassenaer, mede Schepenen der Stadt Leyden. Daer aen volchde de gheleerde Heere M. Cornelis de Groot, Licentiaet in beyden Rechten/ende Request meester van sijne Furst. Gen. als aenge- nomen hebbende eenighe Lessen inde Philosophien te doen/geleyt wesen- de tusschen den Eersamen ende Voorsienigen Pieter Oom Pietersz ende Pieter Pieter Iorisz, Schepenen der voorsz. Stadt Leyden. Daer na qua- men vervolghens de resterende Magistraet der voorschreven Stadt Ley- den/ende andere Heeren ende Luyden van sorte ende qualite/soo Suppo- sten vanden Hove van Hollandt, als andere Lief-hebbers der Consten ende gheleertheyt/de welcke in grooter menichte hem selven teghen den voorsz 8. Februarij binnen der voorsz. Stadt Leyden ghevonden heb- bende/met heurder E E. jegenwoordicheden de Inauguratie vande voor- schreven Vniversiteyt hebben vereert ende vermeert. Ende daer nae qua- men als de voorgaende solemnele Triumphe besluytende de Vaendelen vanden Edele Erntfeste Jonckheer Aelbrecht van Raephorst Schiltknape ende Symon van Veen, beyde mede Capiteynen vande Schutterie / Alle welcke voorgaende Heeren/Persoonen ende Schutteren/ met een groot gheluyt ende wonderbaerlijck rumoer van Musquetten/Calibers / Pi- stolen/ende handt Roers/behalven het ghedonder van't groff Gheschut/ als halve Cartouwen/Slangen/ Serpentinen/Gotelingen/ Barchen/ Falconnetten/ende ghestelde Cameren/ghecomen en gheleyt zijnde om- tent de voorsz. Nonnen-brugge/plaetse daer(soo gheseyt is) een arck Tri- umphael was ghestelt/ vonden in Rapenborch een triumphelijck Schip/ mit roode ende witte lakenen tot twater toe becleedt / ende met tapijten overdeckt/daer onder hanghende eene Lauwren Croone verciert met O- rangie Appelen/waer inne int ront waren gheseten Apollo, ende de ne- ghen Musæ, al op d'antijcque toe ghemaeckt/hebbende achter aen het roer staende Neptunum, die met sijn Zee-baren de Stadt Leyden byge- ghestaen hebbende/de Geleertheyt langs twater aldaer scheen binnen te brengen ende te willen logeren. De voorsz. Personagien hadden on- der hem/behalven de luyte die Apollo inde handt hadde / ende met een sonderlijcke conste ende gratie sloech/een positijfken daer op lieffelicken

al varende werde ghespeelt / ende daer onder met stemmekens alle snaren spel te boven gaende werde ghesongen. Ende sulcx allengskens varende langs Rapenborch naer de Vniversiteyt, ende daer beneffens ghecomen zijnde / zijn Apollo ende de Nymphen op tlandt getreden / ende verbeydende naer de comste vande boven verhaelde gheperfoneerde / hebben den selven inden arm ghenamen / ghecust ende met seeckere Latijnsche veerskens ghegroet ende verwillekomt. Twelck sulcx ghedaen zijnde / zijn alle de voorgaende gheperfoneerde in goeder ordre ende ghe schicktheyt naervolgende de voorgaende twee Vaendelen vande schutterije / eñ hebbende achter hem als tot een besluyt de ander twee Vaendelen getrockẽ om den hoeck van S. Anthonis brugge langs de Breedestraet voorby t'Raedt-huys henen / door de Arck triumphael staende op de Hoogewoerts brugghe langs de Hoogewoert / ende overgaende de nieuwe brugghe vande Gans-oort over den Rijn langens de Hop-graft / over de brugge vanden ouden Rijn door Marendorp ver by den rooden steen tot aen de Rijns borgher poorte der Stadt Leyden. Binnen welcken tijdt zijnde de selve Triumphe in het trecken / den voorn. Edelen / Erentfeste / Hooch-geleerde / Eersame / Wijse / Voorsienige Commiffarisen, Superintendenten, Profefforen, Doctoren, Schout / Burger-meesteren / Schepenen / Raeden / ende der vrije Consten Liefhebberen ghegaen inde voorsz. Hoge-Schole, verciert wesende met schoone tapijten / witten ende roode lakenen / Inscriptien / ende de wapenen van sijne Excell. vande Graeffelyckheydt van Hollandt, ende vander Stadt Leyden. Ende naer nu de plaetse aldaer van volcke ende persoonen vervult was / heeft de boven-ghenoemde Caspar Coolhaze, de eerste Oratie ghehadt / sonderlinge sprekende tot loff vande Theologie, daer inne hy eenen yegelicken ten insichte van sijn Professie heeft ghenouch ghedaen : de welcke gheeyndt wesende / zijn in ghelijcken ordre / soo sy ghecomen waren / uyt de Vniversiteyt ghescheyden ende ghetrocken langs de Breede straete naer de huysinghe van * Naeltwijck / alwaer van Stadts weghen een heerlijcke ende solemnele maeltijt was berept / in de welcke niet alleenlijck de voorschreve Profefforen, maer alle de andere Persoonen van state / sorte / ende qualite byden Eersamen Raedt van Stadts weghen met alle vrolijckheydt van snaren spel / gheluyt van fagotten / ende schalmeyen / mysijcke / oock spijs ende dranck niet in grooter overvloedicheyt / maer sulcx dat eens yeghelijcx appetijt ende natuere versaet conste werden / onthaelt ende ghetracteert zijn gheweest. Eyndende oversulcx met aller gheneuchte / blyschap ende vrolicheydt / oock mit brandinghen ende vyer-wercken / oock mit fuseen ende vyer pijlen tot aen den sterren toe opghewor pen / den selven dagh vande Inauguratie ende tgheluckich beginnen der voorsz. nieuwe Academie, de welcke de Almoghende Godt vruchtbaerlijcke ghelieve te doen wassen / toenemen / groeyen / ende bloeyen tot sijns Naems heerlijcheydt ende glorie. 'Tgheschiede alsoo.

* Staende over de corte Corenbrug. Flege daer nu t'hoff van Hollandt uytsteeckt.

Met dusdanighe Triumphe / Ceremonien / eere ende statelicheydt is de Leydtsche Academie inden Iaere 1575. begonst eñ aenghevangen

De,

De Latijnsche veersjkens daer hier voozen inde Inauguratie Pag. 138. mentie off ghemaeckt werdt / waren ghemaeckt by den uytnemenden Poeet/den Edelen/Erntfesten Heer tot Noortwijck/ Ioncker Ian vander Does, eñ zijn naerderhant int selfde iaer vande Inauguratie gedzuckt inde nieuwe Leydtsche Academie op de kosten van Ian van Hout, Secretaris, De welcke ick den begeerigen Leser ten ghevalle hier hebbe moeten by voegen/gelijck die selvige by een groot Lieff-hebber der Poesien mijnen gunstigen vziendt verduytst zijn/eñ waren vanden volgenden inhoudt:

Neptunus tot de Musas.

Nu *Musæ* zijt goets moets, *Mars* selfs u plaets gaet maken,
VVant hy heeft niet gemeens met u gheruste saken.

De Musæ tot Neptunum.

Neptune, u zy danck, die alleen hebt belettet,
't Innemen van deesStad, daer *Phœb'* met vreuchd' ons settet.

Apollo tot de Vrye-Consten.

De Stadt nu Crijch ghevvoon, 'tgevveer men siet versaken,
VVant sy in u, en my, schept gantschlic haer vermaken.

De Vrye Consten tot Apollonem.

Apollo t'uvven dienst ghy ons altijt sult vinden,
VVilt door gheleertheyt const, ons houlick t'samen binden.

Salvius Iulianus tot Iustitiam.

Tot *Leuven* zijn vvy vvel, maer van ons lustich *Leyden*
En zijn vvy niet ghesint, in eevvicheydt te scheyden.

Iustitia tot Iulianum.

Ah! die van *Leuven* ons in eeren niet en houvven,
Mits sy op *s'Pausen Bull*, gants stellen haer betrouvven.

Leyda tot den selffden Iulianum.

Laet *Room'* dy lieff en vvaerdt, besoeckt oock goedertieren
(Daer ghy sult vvel koom zijn) ons *Leytsche Batavieren.*

Tot Papinianum.

Septimio (vvat hielpt,) ghy vvaerd in grooter vvaerden;
Komt hier, en zijt bevrijdt voor *Caracallæ* svvaerden.

Tot den Selffden.

Vrijvvillich plaets en Heer, verandert in *Almangnen*;
Voor *Romen*, *Leyden* kiest, en voor *Septym*, *Orangnen*.

Tot Vlpianum.

O vvijse raedt en voocht van d'eele *Prins Seveer*,
Drijft *Baldi* mist van hier, en geeft ons *Roomen* vveer.

Tot Caium ende Pomponium.

Ghy Rechtsgheleerden bey, ten Hemel hooch geresen,
Comt hier, als oyt te *Room*, sult ghy gheachtet vvesen.

Tot Hippocratem.

Hippocrates het hooft en d'eer der Medicinen
Ick roep dy hier tot hulp, vvilt haestelick verschijnen.

Tot Galenum.

En gy *Galene* komt, geneest t'volck van mijn Stadt
'Tvvelc d'hōger, pest, en svvaert, gemaeckt heeft moe en mat.

Tot Theophrastum.

Ghy *Theophraste* vvaerd, comt vvilt ons School vermeeren,
En ons van Boom en Cruydt, 'tgebruyck en Crachten leeren.

Tot Cornelium Celsum.

Dees drie die spreken Griecx, maer ghy o fleur van *Romen*,
Doet door Latijnsche tael den Medicijn op komen.

Tot Theophrastum Paracelsum.

Komt *Paracelse* me, en maeckt veel nieu *Chymisten*;
En leert haer vroech en laet, dat d'oude niet en vvisten.

Tot Platonem.

Ghy Goddelicke man, komt maeckt ons *Platonijcken*
Op dat vvy vande Deucht en Eerbaerheyt niet vvijcken.

Tot Aristotelem.

Natuyrs doorgronder vvijs, ghy Hemels tolck verheven,
Komt, siet *Philosophi*, u selfs hier plaets vvil gheven.

Tot loff van Homerus.

Stagyr ghy zijt vvel groot, maer grooter is *Athenen*,
Homerus aldergrootst, stijcht verr' daer boven henen.

Tot Virgilium Maronem.

Die *Troyen* heeft gebracht te *Romen*, vvilt met *Romen*,
Nu hier *Andijnsch Poeet*, in onse Schole comen.

Tot

Totten Selffden.

V Vaderlicke * Stadt verlaet, en komt ons by,
Het Spaenſche jock is daer, vvaer van vvy hier zijn vry.

* Napels.

Tot Tullium Ciceronem.

Komt *Tulli* hier by ons. Hier vryheydt vvert gegeven,
Daer gh'elders als een ſlaeff in dienſtbaerheyt moet leven.

De Leydtſche Pallas.

Tot noch ick Pallas vvas ten Oorloch onverſaecht,
Maer nu mijn aldermeeſt, geleertheyts kunſt behaecht.

Vande ſelffde.

Die *Pallas* eertijts heeft, de vvap'nen aenghedaen,
Die leertſe nu in School, met vlijd na vvijſheydt ſtaen.

Loff vande nieuvve Leydtſche Academie.

G'lijck als den *Rijn* en *Dijl* t'ſaem niet zijn te verg'lijcken,
So moet ons *Leuven* oock van vvegen t'Schole vvijcken.

D'eerſte Rector Magnificus is ghetweeſt M. Petreius Tiara, ende zijn Aſſeſſeurs waren Iohannes Figureius, S. Theologiæ Doctor, Cornelius de Groot, Iuris Doctor; Gerardus Bontius. ende Baſilius Fithodeius, Latinæ Linguæ Profeſſor, Anno 1575.

Eerſte Rector ende Senaet,

AL hoewel de beginſelen der ſelver Hoge Schole eñ 'tgetal der Studenten dier tyden ſeer cleyn was eñ in weynich Perſoonen beſtont/ so heeft niet tegenſtaende God Almachtich de ſelvige ſo geſegent/daer toe ghebruyckende de wackere vlijticheydt vande Heeren Curateuren, ende Opſienders der ſelver/ de Geleertheyt van ſoo vele Hooch-geleerde Profeſſoren ende Mannen in alle wetenſchappen eñ faculteyten /(waermede deſe Academie vande eerſte tyden aff tot noch toe/ altijts verſien gheweeſt is/ghelijck een yegelick ſal moeten bekennen/de welcke weten met wat gheleerde Mannen ende Profeſſoren de ſelve . inſonderheydt eenighe Iaeren herwaerts verſien gheweeſt is/) dat de ſelvighe van daghe te daghe grootelicken toeghenomen/ghewaſſen/ende vermenichvuldicht is/alſoo dat huyden ten daghe het ghetal der ghener de welcke deſe Academie frequenteren ofte als Lidtmaten ende Suppoſten der ſelver inne geſchreven zijn / tot over de ſes hondert ghetelt werden/ ende noch daghelicx vermeerderen/ſo wel met inlandſche/als uytheemſche/ Edele ende onedele/al hoewel het merendeel van dien in Nederlanders beſtaet. Waer onder oock dickwijlen Perſoonen gevonden werden van grooten huyſe ende gheſlachte.

Ghetal der Studenten inde Leydſche Academie

Nut en profijt vande Hoghe Schole.

Wat nut/dienst/ende profijt de Graefschappen soo wel van Hollandt als van Zeelandt/haer Steden/Landen en Kercke: Ick swijghe de gemeene Burgeren ende innewoonderen deser Stede Leyden, de welcke mette Studenten ommegaen ende gheneren / vercreghen hebben / ende genieten ten nausten ende uutersten te willen ondersoecken/ en beschrijven soude een oneyndelicke moeyten ende arbeydt wesen: Men slae alleen sijne ooghen op alle Raden/in alle Raedt-kameren/in alle Hoven/op alle Predick-stoelen/in alle Scholen/in somma op alle Diensten ende Officien van State/ende Officieren/ghy sult alle dese plaetsen versien ende ghevult vinden / met treffelicke gheleerde Mannen de welcke in dese Vniversiteyt hare gheleertheyt/door de vlijdt ende neersticheyt/so wel van haer als van hare Præceptores, verghesel schapt wesende mette Goddelicke Genade verkreghen ende bekomen hebben / de welcke alle te samen dienen tot onlochbaere getuygen dat door het oprechten van onse Leydtsche Academie voor alle Inghesetenen deser Landen grooten nut en profijt totter onderhoudinghe van alle diensten ende Staten te wege ghebracht is/ende noch daghelicx ghebracht werden. Ende dat zijn voorwaer de ghewenschte ende ghehoopte vruchten der ghener die aldereerst het oprechten van dese Academie behartich hebben/ende helpen voorderen. De goede Godt wil de selvighe hoe langher hoe meerder segenen ende beghenadighen / ende de Professoren der selver wijsheydt ende verstant verleenen op dat door hare naerstighe wackerheyt van eeuwe tot eeuwe treffelicke gheleerde Mannen moghen voortghebracht werden/ vande welcke dese Landen/Steden/ende Kercken mogen gedient ende gheregeert werden/tot nut ende profijt der selver.

Beschrijvinghe vanden Hoff ofte Thuyn vande Leydtsche Academie.

Beneffens alle de voorverhaelde Lees-plaetsen ende Auditorien/binnen de welcke de Studenten in alle Consten ende wetenschappen geleert ende onderwesen werden so hebbe de Heeren Curateurs aende Westzijde vande voorschreven Academie eenighe jaeren gheleden tot bevorderinghe van het Studium Medicinæ, de welcke niet weynich gheleghen is aende volcomen kennisse vande Cruyden / Bloemen / Saeden/Wortelen/etc. ghemaeckt ende gheordonneert een seer heerlicken/schoonen groten Hoff ofte Thuyn/ende de selvighe door den Wijdtvermaerden ende Hooch-geleerden Cruydt-kenner ende Herbarist D. Carolum Clusium, en verscheyden andere doen beplanten met vele ende verscheyden Medicinale Cruyden. Alsoo desen voorn. Hoff seer playsant ende cierlicken gheordonneert ende ghelegt is/ende dat de selvighe met velerhande so ghemeene ofte binnen landtsche/als Indische en andere uytlantsche Planten ende Cruyden beplantet is soo en kan ick niet naelaten oft ick moet de selvighe wat beter ondersoecken ende de ghedaente der selver wat

Cruyt Hoff vande Leydtsche Academie

naer-

naerder verhalen ende beschrijven: Omme den begheerighen ondersoecker (voor soo vele mijn moghelicken is) te believen. Beginnende mette grootte ende de verdeelinge der selver/ daer in volgende het Boecxken het welck inden Jaere 1603 by D. Pieter Pauw (eerste Professor inde Medicinen/ byde Heeren Curateurs ghemaeckt ende ghestelt wesende al voor vele iaeren/ Toesiender/ Beleyder/ Beschermer/ ende Overste van desen voornoemden Hoff/) in openbaren Druck uytghegeven is. Waerinne de verdeelinghe aldus ghestelt ende beschreven werdt. Den Hoff begrijpt in hem tusschen de muyren ghemeten van het Oosten tot het Westen hondert drie ende dertich Geometrische ofte Roede voeten/ ende van het Zuyden tot den Noorden/ totten binnensten muyr ghemeten/ hondert ende drie voeten/ alsoo datse wat langher dan breedt is: maer nu weynich jaren gheleden soo hebben de Heeren Curateurs de selvige aende Noort-zijde verbreedet met noch omtrent veertich voeten/ dan tselvighe is noch voor een tijt met een muyre vanden grooten Hoff affghesondert ende gescheyden: soo dat den voornoemden Hoff mette leste vergrootinghe genoech viercant is.

Grootte van den Hoff.

Comende nu totte verdeelinghe der selver/ den gheheelen Hoff is verdeelt in deser formen / te weten/ in vier vierde ghedeelten/ ofte in vier quartieren: elck vierde deel wederomme in Bedden/ ende ten laetsten elck Bedde in Areolas, Spatien, ofte kleyne deelkens/ elck van een roede voet

Beschrijvinge ende verdeelinge der selver.

groot/

groot/in de welcke de Cruyden ende Planten op behoorlicke ende goede orden gheplantet werden/omme de selvighe te gemackelicker ende lichter te moghen vinden.

Belanghende de verdeelinghe van elck quartier in't bysonder zijn aldus verdeelt.

Het eerste Vierde deel legghende met het hooft ofte begin naer het Oosten ende in het Figuercken geteeckent met de letter A, is afgedeelt in sesthien Bedden/ lang zijnde acht ende breedt drie ende een halve Roede voeten: yeder bedde is verdeelt in sesthien Areolas, ofte onder Deelkens/alsoo dat dit Quartier in hem begrijpt 256 Areolas.

Het tweede Vierde deel/gheteeckent mette letter B, staende metten rugge in het Zuyden/is afgedeelt in twaelf Bedden / elck lang wesende twaelf ende breedt drie ende een halve roede voeten / welcke bedden wederomme verdeelt zijn in 24 Areolas/ alsoo dat dit vierde deel in hem begrijpt 288 Areolas.

Het derde Vierde deel/gheteeckent met de letter C, accordeert ende is van ghelijcken groote met de A, oft het eerste.

Ende het Vierde/gheteeckent met de letter D, is van eene forme ende groote met het quartier dat met de letter B, gheteeckent is.

Alsoo dat dese vier Quartieren metten anderen uytbrenghen 1088/ Spatien ofte Areolas.

Rondt omme de voornoemde vierde deelen leyt een Rabat/breedt wesende drie roede voeten. Dit selfde Rabat is verdeelt aen vier gedeelten/ elck ghedelte is naer de naem van een vande Winden ghenoemt/ eñ zijn verdeelt inde volghende Deelens ofte Areolas, het Ooster in 48/ het Zuyder in 54/ het Wester in 48 ende het Noorder in 64 Areolas, ofte Spatien: telt dese totte voorgaende/so begrijpt den geheelẽ Hoff (het gene lest daer aen gevoecht is/daer niet ingerekent wesende) 1302 Areolas.

Belanghende de Paden vanden voornoemden Hoff / de selvighe zijn vande volghende breede. Ten eersten het principale cruyspat/ 'twelck de vier Quartieren vanden anderen af sondert ende scheyt/is breet acht ende een halven roede voeten: het Cruyspat het welck door elck Quartier loopt vier voeten: ende eyndelicken / de Paden de welcke tusschen de Bedden legghen / drie roede voeten: Alsoo datmen door alle de voornoemde Paden bequamelicken ende ghemackelicken gaen kan. In het midden van het groote ofte generale Cruyspat is binnen weynich iaeren ghemaeckt een konstich ende cierlick Prieel/versien wesende met verscheyden Obilisquen ofte Naelden; wesende seer playsant omme te aenschouwen.

Beschrijvinghe vande Galerie des Cruydt-Hoffs,

Aende Zuydt-Oost-zijde vanden voornoemden Hoff hebben de Heeren Curateuren. inden Jaere 1600 doen bouwen ende maken een schone ende heerlicke Galerie ofte wandel plaetse / onder een scalyen dack/ omme daerinne niet alleen by tijden van regen ofte onweder: maer mede om voor de hitte der Sonnẽ inde Somersche dagen bevrijdet te moghen zijn/ende aldaer te wandelen: lang zijnde 133 Roede voeten / ende

de breedt twaelff vande selfde voeten/alles binnen de muyren ghemeten. Dese wandelplaetse wert met 48 glasen vensteren ofte Ramen gesloten/ hebbende in het midden een groote wijde deure daer door datmen inde Galerije/ende wederom daer uyt inden Hoff gaet / van binnen is dese wandel plaetse verciert ende behanghen met vele eñ verscheyden Caerten ende Land-tafelen/ desghelijcken met eenige vreemde gedierten ende gewassen/de welcke uyt beyde de Indien ende andere plaetsen alhier ghebracht zijn. Van buyten is de selve verciert met verscheyden dackvensteren ende een cierlicken Gevel/waerinne in het midden der selver in Latijnsche tale gheschreven zijn de Statuten ende Wetten de welcke de gene die desen Hoff willen gebruycken ofte besien/moeten onderhouden ende naerkomen: de selve verduytscht wesende / zijn vanden volghenden inhoudt:

Tot ghebruyck ende Verciering

vande

VNIVERSITEYT

Door het bevel

vande

H.H. CVRATEVRS ende BVRGER-MEESTEREN

Ghebout in het Iaer nae de Gheboorte Christi

cIɔ Iɔ ɔ.

Inden Hoff komende, neemt acht op'tghene hier onder gheschreven staet.

I. HEt is geoorloft in desen Hoff te gaen, op die uyre die bestemt is bydẽ Oversten deses Hoffs: ende daer vvederomme uyt te vertrecken, als de ondervvijsinghe gheeyndicht is. Wetten des Hoffs ende Statuten.

II. Die inden Hoff komt, is gheoorloft de Planten te sien ende te ruycken: Maer het is verboden die Cruyden te

handelen; die teer zijn ende eerst beginnen te spruyten.

III. De Tacken, telgen, bloemen, ende saeden aff te plucken ofte te breken: de bollen ende vvortelen uyt te rucken: ofte den Hoff eenige schade aen te doen, is ongheoorloft ende verboden.

IV. Niemandt ist geoorloft over de Bedden te springen ofte met voeten te betreden.

V. Niet teghen den vville vanden Oversten deses Hoffs, inden Hoff aen te rechten.

Nieuwe Galerie om de seltsame plan-ten te verwinteren.

Aende Noort-West zijde vanden voornoemden Hoff is omtrent drie Jaeren gheleden mede een Galerie gemaeckt/maer niet so cierlicken als de voorgaende/lang wesende binnen de muyren 32 treden ofte passen: de selve werdt met 17 glasen vensteren toe ghesloten / die alle te saemen met blint-vensteren besloten konnen werden: Dese plaetse is ghemaeckt ende gheordonneert om alle uytlantsche / teere/ende zeltsame bloemkens/Cruyden/ ende ander ghewassen de welcke de strenghe coude deser Landen niet verdraghen moghen/teghen den winter daer inne te brenghen/ende voor soo vele als moghelijcken is de selvighe te beschutten ende bescher men voor de selffde koude/ende wanneer de koude extraordinaire soude moghen wesen/soo werdt de selve alhier door de Oven sonne eenichsins ghetempereert ende vermindert / omme door desen middel de voornoemde vreemdicheden soo lange te bewaren tot dat de al verwarmende Sonne door den Ram rijdende onse Hoven ende Landen wederomme inde Lenten ende Somer verleene tghene haer den koudē winter benomen hadde.

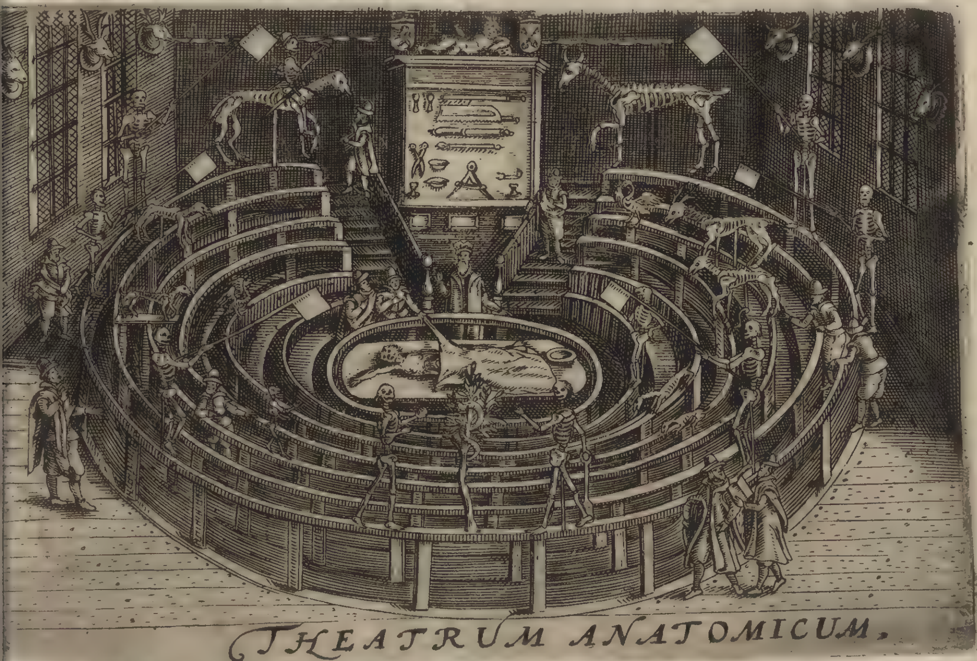
Aengaende den Hoff selfs/die is beplantet/ende versien boven alle de hierlandtsche gemeene Medicinale Cruyden/Gewassen/Boomkens en de ander dierghelijcke/met een groot ghetal/van vreemde rare oft seltsame buyten landtsche Cruyden/Boomen/ Bollen/bloemen ende andere vreemde ghewassen/de welck soo wel uyt Indien / als andere vreemde Landen/door de neerstighe vlijdt vanden Oversten ofte Regent vanden Hoff versamelt ende vercreghen zijn. Also datter metten anderen een seer groot getal is ende veel meerder alsmen in eenighen Hoff hier omtrent soude moghen vinden/ Die inde groensame Lenten ende vruchtgevende Somer desen Hoff alsoo vercieren eñ aenghenaem maken/dat het schijnt dat de Goddinne Flora alhier haere residentie ende wooninghe is houdende/ende met den reuck ende het ghesicht van soo vele Bloemen ende Cruyden de ooghen ende neusen van alle Bloem-lief-hebberen verlusticht ende versadicht.

De Lessen off Onderwijsing [illegible]

Alle daghen/als men ghewoon is te lesen inde Vniversiteyt, des voormiddachs ten elff uyren/ beginnende in het voor-iaer / wanneer alle de

Cruy-

Cruyden/Boomen ende Bloemen (de welcke door den kouden wit behij-selden winter eenighe maenden begraven/ende als verborghen gelegen hebben) wederomme beginnen voort te komen/te spruyten/ende te was-sen/soo werden alhier bijden Hooch-geleerden D. Pieter Pauw, de welcke bijde Heeren Curateurs, Herbarist/Regent ende Oversten van desen Hoff ghemaeckt ende ghestelt is (ende alreede den selven dienst met grooter eeren vele iaeren bedient heeft) openbare ondersoeckinghen ende onder-wijsingen ghdaen/omme de Studenten inde Medicinen ende andere Lieff-hebberen/alle de Planten/Gewassen/Saden/ende andere dingen/de welcke aldaer wassen ende gheplant zijn/bescheydelicken te leeren ken-nen ende onderwijsen/daer by leerende wat crachten ende ghebruyck de selve inde oeffeninghe vande Medicinen hebben/ende meer anders saec-ken daer aenclevende/waer aen een volcomen ende perfect Medicus ende Chyrurgus niet weynich gheleghen is. Cruydt-Hoff ghaeden werden.

THEATRUM ANATOMICUM.

Beschrijvinge vanden Anathomie Plaetse der Stad Leyden.

Beschrij-vinge vande Anathomie.

NAer dat een Doctor inde Medicinen/een Student inde selvighe fa-cultept/ende een Chyrurgus/niet weynich gheleghen is/aende volco-men

men kennisse des menschen lichaems/ datse verstaen ende weten hoe ende op wat wijse alle de lede-maten der selver/ soo wel van buyten als van binnen/ aenden anderen hangen ende verknocht zijn: van waer alle de Aderen/ Arterien/ Musculen/ Senuen/ Banden ofte Ligaturen/ haer begin ende oorspronk hebben/ ende hoe de selvighe door het gheheele lichaem loopen ende haer verspreyden/ met verscheyden andere saken daer aenclevende: overmits dat het menschelicke lichaem het Subiectum ofte onderworpsel is/ waer inne den Medicus ende Chyrurgus moeten arbeyden ende wercken/ ende met vlijdt ende neersticheydt so vele het mogelicken is/ soo langhe in goeder ghesontheydt te houden ende te bewaeren/ met behoorlijcke ende gheoorlofde middelen ende Medicinen/ ter tijdt ende wijlen toe dat het Godt Almachtich believen sal de ghegheven siele wederomme tot hem te roepen/ ende het aerdtsche lichaem naer de aerde/ daer het van ghenomen is/ wederomme te seynden: so hebben de H. Heeren Curateurs deser Hoghe Schole in desen deele oock mede sorghe willen draghen/ ende behoorlicke orden te stellen dat sulcke onderwijsinghen mede openbaerlicken mocht ghewesen ende gheleert werden: ende hebben dien volghende/ over vele jaeren/ inde Falide-Bagijnen kercke een bequaeme plaetse gheordonneert ende doen maecken/ op de wijse vande oude Romeynsche Theatra, ofte Schouplaetsen/ om in de selvighe tot behoorlicke tijden de Anathomie te doen oeffenen ende wijsen/ wesende de voornoemde plaetse van forme als het voorgestelde Figuerken uytwijst. Waerinne een groote menichte van Menschen ghemackelicken moghen sien ende aenschouwen tghene aldaer gheanathomiseert ende ghesneden werdt.

Naerder verhael van de Anathomie plaetse.

Omme den begeerigen Leser ten vollen te moghen te vreden stellen/ soo sal ick de Beschrijvinghe van dese plaetse wat naerder ondersoecken ende beschrijven/ beginnende mette verdeelinghe der selver. Het Theatrum, is beneffens de ronde Plaetse int midden daer men anathomiseert/ verdeelt in ses schuyns opgaende Circulen ofte ronde ommegangen/ de eene boven de andere behoorlicken verheven zijnde/ op dat altijdt de bovenste/ sonder dat hy vande onderste verhindert werde/ tghene ghesneden werdt/ ghemackelick ende onbekommerlijck sien kan: Inde benedenste rondicheydt is ghemaeckt een omdraeyende Tafel/ waer op het lichaem 'twelck men anathomiseren sal geleydt werdt/ met een wit linnen ende met een swert laecken kleedt ghedeckt wesende: aen welcken Tafel de Professor die de Snijdinghe doet alleen sijne plaetse heeft ende staet/ op dat hy vry ende onverhindert verrichten mach tghene hy aldaer te doen heeft. Daer aen inden eersten Circkel rondtomme de Taefel/ wesende de bequaemste plaetse omme wel ende perfect te moghen sien tghene datter ghesneden wert/ sitten de Heeren Professoren, ende eenige andere van State ende aensien/ inde eerst daer aen volghende twee Circkels/ de welcke met sloten affghesondert ende ghescheyden zijn/ staen de Chyrurgijns ende alle de Studenten de welcke inde Medicinen studeren/ ende inde verdere Circkelen de andere Studenten/ ofte andere lust ende begheerte hebbende om sulcx te aenschouwen ende te sien.

Ront

Rondtom opte voorgaende ommeganghē zijn gestelt/met goede order tot verscheyden plaetsen/seven riffen ofte gheraemten van Mans ende Vrouwen persoonen seer bequamelicken met koper-draden aenden anderen gheheghtet wesende/vande welcke sommighe eenige wimpelkens inde handen hebben / waer inne in Latijnsche Tale eenighe devisen en de spreucken de broosheydt ende nieticheydt vande menschelicke lichamen betreffende/gestelt zijn. Maer in het midden opte Taefel zijn gestelt een Mans ende Vrouwen gebeentē onder een Boom /uytbeeldende dat door de sonde van onse eerste Voor-ouderen/ de doot over alle menschen ghecomen is. Beneffens dese ghebeenten van menschen soo staen alhier me de tgebeente van alle de volgende vierwortighe Gedierten ende eenighe Vogelen/te weten/ van een Paerdt/Koe/twee Beeren/een Wolf/ Varcken/Vos/Geyte/ Baviaen/ Meerkat/ Snotolff/ Otter/Hont/Kat/ Weselken/ Eenkoornken/ Mol / Muys/ende Eickvorsch/twee Arenden/ een Zwaen/ende Oyvaer. Boven desen alle hanghen alhier meest alle benē dan dien Walvisch oft Potshooft de welcke op den 3 Februarij des iaers 1 5 9 8 tot Berckhey tusschen Schevelingen ende Catwijck op Zee gestrandet ende aengecomen is /een ghedrooghden menschen darm ende Maghe/ende een stuck van een Menschen Vel/dat tot leer ghetout ende bereydet is : rondtomme hanghen vele figuyren eenighe gedeelten des menschen lichaems gheanathomiseert wesende uytbeeldende/ oft eenighe monstren ende mis-ghebooren aengaende. Ten laetsten is aende West-zijde der selver plaetse boven den ingang vande Schou-plaetse ghemaeckt ende gheordonneert een bequame kasse /inde welcke ghestelt ende ghehangen werden alle de Instrumenten de in het anathomiseren ghebruyckt werden zijnde van grooten ghetale eñ konstelicken gemaect.

Wat inde Anathomie plaetse te sien is.

Meest alle Jaren inde maend van December oft Januarius/ten tijde wanneer dat het vriest ende seer kout is/soo werdt alhier een lichaem tzij van Man ofte van Vrouwe gheanathomiseert ofte ghesneden / ten aensien eñ inde tegenwoordicheyt vande Magnific. Dom. Rector, Assesseuren, Professoren, Doctoren, Chyrurgijns, ende Studenten inde Medicinen/ mitsgaders vele ende verscheydē andere Persoonen/die lust totte kennisse der Menschelicker lichaemen/ende de onderwijsinge vande selve hebben. Het welcke op sekere uyren vanden daghe/daer toe vanden Professor die de snijdinghe doet gheordonneert ende bestemt wesende / met grooter aensienlickheydt uytgherecht ende ghedaen werdt / ende nu vele iaren aenden anderen ghedaen is / door de kloecke ende verstandighe handen vanden Hooch-gheleerden ende Wel-spreeckenden Heere/ D. Pieter Pauw eerste Professor ende Doctor inde Medicinen / Botanicus, ende Anathomicus vande Leydtsche Academie, alhier ter eeren ghenoemt de welcke alhier ter plaetsen met grooten loff ende eere vele ende verscheyden lichaemen van Mannen/Vrouwen/ ende verscheyden andere Ghedierten gheanathomiseert heeft/tot grooten onuytsprekelicken nut ende profijt vande ghene die sulcx te recht gesien/ verstaen/ ende waerghenomen hebben.

Tijdt wanneer datmen gemeenlyck snijdt.

Beschrijvinghe vande Bibliotheque oft Boeck-Kamer van de Vniversiteyt der Stadt Leyden.

BIBLIOTHECA PUBLICA.

Bibliotheque of Boeck-Kamer.

Op wat plaetse van outs.

Waer nu.

OP datter niet en soude ontbreecken totte voorderinghe van het Studium, ofte tot vercieringhe van de Hoghe Schole, soo hebben de Heeren Curateurs terstont naer de oprichtinghe vande Academie ghcresolveert ende besloten te maken een Bibliotehеque ofte Boec-Kamer, om in de selve te brenghen sodanighe Boecken die tot ondersoeckinge van alle wetenschappen ende konsten verepscht werden/op dat een yeder vande Studenten door 'tghebruyck der selver mochten ghevordert werden in haere Studien: totte plaetse hebben sy ten eersten ende by provisie verkoozen een sekere kamer inde huysinghe der Vniversiteyt annex/de welcke nu by D. Pieter Pauw bewoondt werdt: Maer also de selvighe plaetse te kleyn viel/ soo hebben de H. Curateuren de selvighe overghebracht ter plaetsen daer die nu teghenwoordich is/te weten inde Falide-Bagijnen Kercke. Niet verre van die plaetse alwaer eertijts (ghelijck in het begin van onse Beschrijvinghe ghesept is) ghestaen heeft die waerdige Boeck-Kamer van M. Philips van Leyden, de welcke om sijne heerlickheyt genoemt werde Salomons Tempel.

We

De Bibliotheque opghericht wesende/ soo heeft mijn Heer den Prince van Orangnen Hoogl. Mem. de selvighe begiftet met twee uytghenomen ende waerde Boecken; namentlicken met den Bibel die metten Coninglicken name van Spangnen ghenoemt werdt Biblia Regia, bestaende inde Hebreische/ Chaldeische/ Griecxsche/ ende Latynsche Talen. Ende den Talmud der Ioden in Hebreisch ende Chaldeische Tale. Daer naer heeft D. Iohannes Hermannus Secundus een vande eerste Professoren in H. Theologie (die alhier inden Iaere 1586 den 26 December inden Heere ontslapen ende inde S. Pieters Kercke begraven is) by Testamente met alle sijne Boecken/ de welcken hy naerlaten soude/ de voornoemde Bibliotheque vermeerdert. Daer naer soo is de selvighe allenskens byde H. Curateuren, die door hare Bibliothecarisen tot verscheyde tijde de noortsaeckelickste Boecken hebben doen koopen/ ende daerenboven by verscheyden Professoren, ende andere Geleerde Mannen ende Studenten/ met vele rare ende kostelicke Boecken verrijckt ende beschoncken/ ghelijck men sulcx sien ende lesen kan inde Cathaloguen de wel ckedaer van opte Bibliotheque hanghen/ inde welcke gheschreven staet/ beneffens het iaer ende den dach/ van wat Persoonen ende met wat boecken de selve Boeck-Kamer beschoncken ende vermeerdert is: Dan boven alle dat van yemandt alhier ghegeven is/ soo en isser gheen waerdigher gifte gegeven als die/ de welcke gegeven is by Testamente ofte Legaet door den Doolzuchtigen/ Wijsen/ Hooch-geleerden Heere Iosephus Scaliger, die alhier als een Oraculum publicum onse Academie vereert heeft een tijt van ongevaerlicken 15 Jaren: ende binnen deser Stede opten 21 Ianuarij 1609 zalichlicken ontslapen ende inden Heere gerust is/ out wesende omtrent 69 Iaeren: sijn lichaem werde met grooter eeren begraven inde Vrouwen Kercke/ al waer de Heeren Curateuren tot een eeuwighe ghedachtenisse van hem/ hebben doen op rechten een konstich Graff-schrift ofte Monumentum. Desen eenighen Phoenix onder de Geleerde/ ende 'twonder van onse eeuwe (gelijc hem noemt dien Laurier-waerdigen Franschen Apollo Guillaume de Saluste Seigneur du Bartas) heeft de Bibliotheque ghegeven ofte ghemaeckt verscheyden Manu scriptæ, oft geschreven Boecken in Griecxsche ende andere Talen/ als mede eenige so ghedruckte als geschreven/ Chaldeusche/ Arabische/ Persische/ Turcksche ende andere Orientaelsche Boecken/ die alle te samen om haer seltsaemheyts wille een grooten schat waerdich zijn/ Waeromme de selve byden anderen in een bysondere Kasse/ op datse niet lichtelicken souden moghen vermindert werden/ op ghesloten zijn; ghelijck hier naer tot sijner plaetse ghesept sal werden.

Verhael vande gheschoncken Boecken.

Schenckinghe Iosep. Scaligeri.

Door alle de voorverhaelde middelen/ soo is de Bibliotheque gewassen ende toeghenomen/ soo in uytnemende rare Boecken als in menichten/ dat de selve alle de Boeck-Kameren van dese Provintien/ de welcke soo hier als daer opghericht zijn/ passeert ende te boven gaet/ ghelijck men sulcx sien ende lesen kan inde Catalogue de welcke onlangs ghedruckt ende uytghegeven is by den Hooch-geleerden Daniel Heinsius, Bibliothecarius, ofte Opsiender van dese Bibliotheque.

Aengaen-

Beschrijvinge vande selver/ eñ de Boeck kassen.

Aengaende de grootte der selver / die begrijpt inde langde van het Oosten nae het Westen vijff en dertich ghemeene passen ofte treden / ende inde breede sesthien dergheliijcke treden / aen de Zuydt ende Noordtzijde met vele ende verscheyden glasen vensteren ghemaeckt wesende / de welcke de voornoemde Kamer seer luchtich ende bequaem maken tot het ghebruyck daer die toe geordonneert is.

De Boeck-kassen ofte Plutei, de welcke vier ende twintich in het getal zijn / die zijn van bequame lengte / op gelijcke wijdde aen twee rijen eñ een yeder rije in twaelff verdeelt ende affgescheyden / also datmen gemackelicken tusschen de selfde gaen ende sitten mach om te lesen ofte studeren. De selvighe zijn in het midden met een redelick wijdt gang-padt vanden anderen affgheschepden. Inde kassen staende aende Noordtzijde van het voornoemde gang-padt / loopende van het Oosten nae het Westen / zijn ghestelt inde seven eerste / de Boecken inde H. Theologie: ende in de vijff naervolghende de Philologi, Philosophi, Poetæ, ende Mathematici: In de kassen die aende Zuydt-zijde ghelegen zijn / streckende als de voorgaende / zijn in de vijff eerste ghestelt de Boecken in Iure: in de twee volghende de Boecken in Medicinæ: inde vijff volghende ende laetste de Historici. Alle dese kassen zijn vervult ende besettet met Boecken in Folio / de welcke aen bequame koperen ketengens ende aen een yseren roede vast ghemaeckt zijn / alsoo dat de selvighe van hare plaetse niet gebracht noch ghenomen konnen werden / ofte sy moeten vanden Bibliothecarius met een sekeren slotel (alleen onder sijn handen berustende) ontsloten eñ affghedaen werden. Eenighe kassen / soo in Theologiæ als in Iure ende Medicinæ, zijn alsoo vervult eñ besettet / datmen onder de bovenste Boecken om plaetse te winnen / noch een verdt heeft moeten ordonneren om de andere Boecken op te stellen / de welcke alreede bynaer vervult zijn. Voor yeder kasse ofte Pluteum hangt een Catalogue / wat Boecken aldaer staen ende te vinden zijn.

Aende Oost-zijde vande Bibliotheque aen weder zijden vande schoorsteen zijn ghemaeck twee ghesloten Boeck-kassen / binnen de welcke ghestelt zijn alle de cleyne Boecken / te weten: in Quarto, Octavo, ende Decimo sexto, die al tsamen niet bequamelicken aen ketentgens soude ghesloten moghen werden. Dese kassen zijn altijt gesloten / ende werden nimmermeer gheopent dan met believen vanden Bibliothecarius.

Aende rechterhandt vanden ingang vande Boeck-Kamer, is gemaect een besondere kasse / de welcke mede toegheslоten is / als de voorgaende / binnen de welcke ghestelt ende ghesloten zijn alle de Boecken de welcke by den Doorluchtighen Hooch-geleerden Heere Iosephus Scaliger, Sal. Ged. dese Bibliotheque by Testamente ghemaeckt zijn / ghelijck voorhenen verhaelt is / van buyten opte slincker deur vande voornoemde kasse is gestelt het wapen vande Heer Scaliger voornoemt / ende op de Slincker deur dit volghende:

LEGA-

LEGATVM IOSEPHI SCALIGERI:

ende daer onder/

LIBRI GRAECI MSS.

HEBRAICI, | AETHIOPICI,
CHALDAICI, | PERSICI,
SYRIACI, | ARMENIACI.
ARABICI, | RVSSICI.

Aengaende het ghetal vande Boecken die in dese kasse ghesloten zijn/ desgheliicx hoe vele van yeder Tale/ die zijn als volcht: Getal vande Boecken by D. Scaliger gegeven.

HEBRAICI,	in Folio	37
	Quarto	46
	Octavo	21
	Comt te saemen/	104
ARABICI,	in Folio	10
	Quarto	17
	Octavo	8
	Decimo sexto	5
	Comt te saemen/	40
SYRIACI, in Folio, ende ander/		9
AETHIOPICI, in verscheyden formaten.		7
RVSSICI,		9
Manuscripti GRAECI,	in Folio	8
	Quarto	13
	Comt te samen/	21
Manuscripti LATINI,	in Folio	18
	Maeckende alle te saemen/	208.

Boecken / de welcke om hare rariteyt ofte seltsaemheydts wille een groote somme van penninghen weerdich zijn/jae teghen gheen ghelt en connen vergheleken werden. Die lust ende begheerte heeft omme de name van dese ende de vordere Boecken/de welcke op dese Bibliotheque zijn te weten / die sende ick tot de Catalogue die onlancks door openbaeren Druck ghemeen ghemaeckt ende uytghegeven is.

Ter zijden van dese Boeck-kasse int Zuyden vande Kamer/ zijn ghestelt ende ghemaeckt twee ghesloten Boeck-kassen/binnen de welcke alle de andere Manuscripta, de welcke op dese Bibliotheque behooren/ghesloten zijn ende bewaert werden.

Beneffens de Boecken die alhier in grooten getale zijn/so is de Bibliotheque noch verciert ende behanghen met vele ende verscheyden Effigies ofte Conterfeytsels/so van mijn Heer den Prince van Orangnen H. M. sijn

Excellentie Mauritz van Nassau, als andere Heeren / verscheyden Leydtsche Professoren, ofte andere geleerde Mannen/ alle tsamē konstelickē naer het leven by vermaerde Meesters geschildert. Aende Noort-zijde onder de glasen hangt de Stadt van Constantinopolen, de welcke inde langde seer aerdichlicken mette penne ghemaeckt is/ lang wesende 17 ghemeene treden ofte passen. Boven desen soo is de voornoemde Kamer verciert ende behanghen met verscheyden Caerten ofte Landt-tafelen / ende andere soo gheschreven als ghedruckte dinghen/ alles te langhe om particulierlicken te verhalen.

Groote School. Tot een besluyt van dit Capittel/ sal ick alhier met weynich woorden ghedencken de Triviale Schole deser Stede/ de welcke ghemeenlicken het groote Schole ghenoemt werdt: waerinne de jonghe jeught de eerste beginselen ende fondamenten vande Latijnsche ende Griecxsche Tacken/ mitsgaders vande Artes liberales, ofte vrije konsten / gheleert ende inghedruckt werdt/ ende so verre gebracht ende onderwesen werden/ datse daer naer inde Academie de lessen vande Professoren met nut ende profijt moghen aenhooren. De groote Schole is gelegen in het Bon van Overthoff omtrent s'Gravensteyn/ is van redelicken grootte inden Jaere 1599 gheheel nieu herbout/ uytwendich met eenen schoonen gebel verciert / de Poorte ofte ingang die eenighe Jaeren daer naer eerst ghebout is/ die is konstelicken van witten Bentemer steen ghemaeckt ē gehouwen/ waer inne bovē den ingang beneffens het Wapen deser Stede geschrevē zijn/ dese volghende woorden :

PIETATI, LINGVIS,
ET ARTIB: LIBERALIS.

S. P. Q. LVGDVNENSIS
RESTAV: C. ANNO CIↃ IↃC.

Hoe de Schole verdeelt is. Daerbinnen is de voornoemde Schole verdeelt ende affgheschevden aen ses besondere Scholen ofte Classen, de welcke als trappen ofte Graden zijn/ ende den anderen volghen omme tot volcomenheyt van het gebruyck vande Hoghe Schole te moghen gheraecken ende komen. Elck Clasis werdt met een onderscheyden naem ghenoemt/ ende van een besonder Meester bedient ende gheregeert/ de welcke sijne Discipulen die onder hem ghestelt zijn/ achtervolghende den last vanden Rector ende de Scholarchen by die vanden Gerechte daer toe ghecommitteert wesende/ met leeren / uytleggen/ ē verclaren alsulcke Boecken als hen bevolen werdt. Twee maels alle Jaeren inde weke voor Paesschen/ ende inde weeck voor October Kermis/ werden by den Rector ende de voornoemde Scholarchen de Jongheren gheexamineert ende ondervraecht/ hoe verre de selve ghekomen zijn in haere studien / ofte zedert het leste Examen wel ghevordert ende toeghenomen hebben/ de gene die bevonden werden

best gheleert te hebben/werden met eenighe Præmia ofte vergiften vereert / ende inde volghende Classe ghestelt / gaende alsoo van Classe tot Classe / tot datse komen ter plaetse daer sy vanden Rector selffs geleert werden/ende aldaer tot perfectie ghekomen wesende/gaen als dan naer de Hoge Schole ofte Academie.

Aen de Schole is noch ghevoecht een schoone huysinghe / het welcke syn uytgang heeft opte ghedamde S. Pieters Kerck-graft/waerinne den Rector syne wooninghe heeft/ende tselve is bequaem ghemaeckt om een goet ghetal van school-jongheren te moghen logeren. Van dit teghenwoordighe Jaer 1613 is de selffde huysinghe noch verciert met een konstighe Poort ofte Ingang van Bentemer steen/ alwaer boven inde architrave ghemaeck is het Beeldt van Pallas, ghewapent wesende met haere ordinarische wapenen / te weten den Schilt met het hooft van Medusa, ende haer lancie/ende ter zyden dit zelffde Beeldt dese letteren:

TVTA EST ÆGIDE PALLAS.

ten weder zyden vande Poort is ghestelt een Leeuwe in hare klauwen houdende/ deser Stede wapenen.

Dit is soo vele als ick van onse Leydsche Academie hebbe weten by een te versamelen/waer mede ick dit Capittel besluyten sal /ende komen totte Beschryvinghe van het Collegie vande H. Theologie, twelck alhier om des Academies willen oock opgherecht ende ghesticht is.

X Beschrijvinge wanneer/van wie/ende waeromme binnẽ Leyden opgerecht zijn beyde de Collegien SS. Theologiæ, soo wel het Duytsche als het Fransche: Verhael vande Inneleydinghe / aenvang ende begin van het Duytsche Collegie, Ten laetsten wanneer het Fransche Collegie begonnen ende aenghevanghen is.

De Hooch-Mog. Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt, aenmerckende hoe dat de Ingheseten en deser Landen/ soo weynich van hare kinderen lieten studeren inde H. Theologie, ende dat in tyden ende wylen de Kercken der selver Landen mochten gebreck ẽ van noode hebben gheoeffende ende gheleerde Persoonen/ omme den Dienst van het Predicken des H. Euangeliums ende de bedieninge der H. Sacramenten waer te nemen ende te bedienen: Soo hebben de selve Heeren Staten inden Jaere 1591 metten anderen Staets-ghewyse vergadert wesende/geresolveert ẽ besloten binnen deser Stede Leyden, (omme de goede ghelegentheyt de welcke aldaer van weghen de Academie ẽ Hoge Schole was waer te nemen) te stichten ẽ op te rechten een Collegie inde H. Theologie daer toe ghevende ẽ ordonnerende souffisante behoorlicke midde- Redenen waerom t Collegie gesticht is.

middelen ende incomens/ omme alle de lasten ende kosten van tselfde Collegie, van tijt tot tijt te moghen betalen ende onderhouden: welcke penninghen gheregeert werden byden Thesaurier deser Stede/ die de selve tot verscheydẽ tijden door last vande Curateuren uytgeeft eñ verstrect/ volghende hare ordre. De selve Heeren Staten hebben ghearresteert ende besloten in dat selve Collegie onder de sorghe ende regeringhe van een wijs ende verstandich Regent ende Opsiender/ een ghetal van 31 jonghe Studenten/ van eerlicke ouderen ghebooren/ van goeden deuchtsamen leven/ ende van cleynen state ofte middelen wesende/ op te voeden ende te doen onderwijsen eñ oeffenen so wel inde Philosophie (sonder de welcke datmen seer qualicken een goet Theologus wesen kan) als insonderheydt inde H. Theologie. Op dat tot allen tijden/ wanneer de Steden ofte Dorpen/ uyt wiens namen sy in het voorñ. Collegie gestelt wierden/ by ghebreck van Dienaren ofte Predicanten /mochten beholpen ende versien werden met goede gheleerde ende wel gheoeffende Mannen/ waer door den dienst Godes/ ende de voorplantinghe der selver ghevordert mocht werden/ ende ghedurich blijven: een beslupt ende resolutie/ die Godlic/ eerlick/ ende profijtelick is voor onse Steden ende Landen / mitsgaders de Inghesetenen der selver/ in dien de selve alleen ten rechten beleyt ende ghestiert werdt.

Wat plaetse tot het collegie. verkoren es.

Volghende welcke Resolutie ende beslupt/ soo hebben de Heeren Curateuren vande Vniversiteyt, mitsgaders de Burger-Meesteren deser Stede/ op dat soodaníghen heylighen werck ende voornemen niet achter weghe blijven soude/ de selve terstont willen beginnen ende in het werck stellen. Ende naer dien dat ten eersten diende ghelet te wesen op een bequaeme plaetse alwaer sodanige werck gheschieden mocht/ soo hebben sy metten anderen daer toe geordonneert ende verkoren (als daer toe bequaem wesende) het Celle-Broeders Klooster, het welcke sy terstont tot soodanighen ghebruyck hebben doen toe rusten ende maken. Het selvighe ordonneerende in bequame woninghen/ soo voorden Regent, Subregent, Schaffmeester ofte Oeconimus, als voor de gemeene Burssalen. Ondertusschen ofte ter wijlen datmen besich was met de Huysinge te timmeren / soo hebben de Curateurs ende Burger-Meesteren ghesaemtlicken uytghesien naer een bequaem ende verstandich Regent, omme dat in het begin in dit nieuwe Collegie een vast eñ goet fondament geleyt mocht werden/ daer op datmẽ in tijden ende wijlen/ met gherustheyt soude mogen bouwen. Ende naer verscheyden deliberatien hebben sy eyntelick besloten te beroepẽ den Wijsen/ Hooch-gheleerden Iohannem Cuchlinum, Dienaer des H. Euangeliums wesende binnen der stede van Amsterdamme. De welcke als hier naer ghesept sal werden inden selffden Dienst ghekomen is.

De wooninghe ghetimmert wesende / soo hebben de voornoemde Heeren een dach beraemt ende bestemt omme ter goeder uyren ende inden name Godes dit Collegie te Inaugureren eñ te beginnen / daer toe ordonnerende den sesten dach vande Maendt October inden jaere 1592. Ende naer dien de selvighe Inleydinghe met groote solemniteyt eñ eere ghe-

ghefchiet ende aengheuanghen is/soo heb be ick de selvighe in het lange hier moeten by voeghen/ op dat een yeder sien ende lesen mach/ met wat een begheerte ende yver de selvige ghefchiet is) ghelijck die by mijn Oom Ian van Hout Secretaris deser Stede te dier tyden selffs beschreven/ende ten bevele der Heeren Curateurs ende Burger-Meesteren in openbarẽ Druck uytghegheven is/luydende van woorde te woorde als volcht.

Inleydinghe ende aenvang van't Collegie der Theologien, ghefchiet binnen der Stadt Leyden, op den 6. Octobris/ Anno 1592.

Begin ende aenvang vã 't Collegie.

ALsoo het den Heeren Ridderschap/ Edelen/ende Gecommitteerden vanden Steden/ representerende de Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt, goet gedacht ende belieft heeft binnen deser Stadt Leyden op te rechten een Collegie der Theologien, soo hadden de Burger-Meesteren ẽ Regierders der voorsz Stede/om in soo hoochwichtighen saecke ende daer aen den Landen soo veel gheleghen was niet lichtvaerdich te beginnen/ maer mit goeder omsichticheyt ende aendacht/mit goetduncke vanden achtbaren Heer Rector, mitsgaders de Godsalighe/ Vrome/ Gheleerde Iohannes Cuchlinus, byden Heeren Staten voornoemt ghecoren ende ghestelt/om te wesen d'eerste Regent van 'tvoorschreven Collegie; goet ghevonden ende besloten 'tselve Collegie mit sodanige behoirlicke chieragie ende pracht aen te vanghen ende te Inaugureren als behoirlicken/ ẽ voorde Christelicke Gereformeerde Religie niet tot argernisse en soude werden ghedupt: om twelck te doen niet alleen gheraemt was den 6 dach der Maendt Octobris des loopenden Jaers 92. maer was de selve dach binnen der voorsz Stede uytgheroepen tot een Over ofte Biddach byde volghende afflesinghe den 3 Octobris, naer voorgaende Klocke-geslach ter Poyen aff voor den volcke ghedaen/daer van de doubelden ten bevele vanden voorsz Burger-Meesteren ende Regierders gedruckt ende binnen der voorsz Stede tot alle ghemeene plaetsen naer ghewoonte zijn aengheplecht ende opgheslaghen/ zijnde vanden volghenden inhouden:

DE Burgermeesteren ende Regierders deser Stadt Leyden laten eenen yeghelijcken mitsdesen weten dat op Dijnsdaghe eerst comende / de welcke wesen sal den sesten deser loopende Maendt van October, smerghens ten negen uyren/inder Vniversiteyt alhier/het Collegie der Theologien, by de Heeren Staten van Hollandt alhier opgerecht/ openbaerlijcken sal werden aenghevanghen/begonst ende

geinaugureert: ten eynde elck eenen diet aengaet hē daer by mach laten vinden. Eñ dat sy omme tselve te bequamer te wege te brengen/ den voorñ festen geordonneert hebbē gelijc sy ordonnerē mits desen tot eenen vierdach. Eenen yegelicken bevelende hem als dan van alle uyterlicke hantwercken aff te houden: mer also ten selven daghe voor de middaghe Predicatien sullen werden ghedaen/ smerghens ten acht uyren beginnende/ tot sodanigen plaetsen alsmen des Sonnendaechs ghewoon is te doen: Begeeren ende vermanen elck eenen/ hem daer toe ernstelicken ende mit aendacht te begheven/ ende God Almachtich (als den eenigen gever alles goets) vuyrichlicken aen te roupen ende te bidden dat hem gelieve sijnen Goddelicken zegen over t'voorschreven Collegie uyt te storten/ op dat 'tselve eyntelicke ghedije tot grootmakinghe van sijnen heylighen Naem/ welvaren van't gemeene beste/ stichtinge eñ opbouwinge sijnder Kercke. Ende sal ten eynde voorsz. de Werck-clock ten voorsz. daghe onghelupt blijven. Elck segghet den anderen voort. Aldus naer voorgaende klocke geslach voor den volcke aff ghelesen den 3 Octobris, Anno 1592.

By my

I. van Hout.

Den voorsz. festen dach ghecomen wesende/ zijn de Predicatien achtervolgende 't believen vande geroerde Burger-Meesteren. in het aff lesen voren innegelijft verhaelt gedaen/ smergens ten acht uyren beginnende deur de volgende Dienaren des Goddelijckē Woordts/ eerst inde hooft-Kercke/ die naer den H. Apostel Petro ghenaemt es/ deur M. Pieter Hac, die tot sijn Teem oft redene ghenomen hadde uyt den eersten Brief tot Timotheum aent vierde Capittel.

6 Ist dat ghy dit den broederen voorhoudet, soo suldy een goet dienaer Iesu Christi wesen, opghevoedt inde Woorden des gheloofs ende der goeder leere, welcke ghy doorgaens naer ghevolcht hebt.

7 Verwerpt de onheylighe ende oude Wijvische fabulen, ende oeffent u inde Godsalicheyde.

8 Want

8 Want de lichamelicke oeffeninghe en is niet seer profijtelick; maer de godsalicheyt es tot alle dinghen profijtelick, als die de belofte heeft des teghenwoordighen ende toecomende levens.

Inde Pancraes, diemen oock noemt de Hoochlantsche kercke / deur Henricum Gallum, die tot sijn teem off redene hadde ghenomen de volghende plaetse/ghenomen upt het derde Capittel des tweeden Briefs tot Timotheum, aen't vijfthiende verset.

Ende dat ghy van uwe kintsheyt aff de heylighe schriften gheweten hebt, de welcke u meughen wijs maken ter zalicheyt door het gheloove dat in Christo Iesu is.

Ende inde Vrouwen-kercke (daer van tghebruyck die vande Franchoische tale vergont is) door Daniel de Nielles, Sone M. Charles de Nielles Dienaer der Franchoischer ghemeente tot Wezel/ upt het neghende Capittel des H. Apostels ende Evangelist Matthei aen t'laetste verset.

Daerom soo bidt den Heer des Ougsts, dat hy arbeyders in sijnen ougst uytseynde.

Alle welcke Predicken omtrent den neghen upren volepndt wesende/ zijn de Heeren Curateus vander Vniversiteyt, als de Edele Erntfeste Heere Jonckheer Iohan vander Does, Heer tot Noortwijck/Raedt inden hooghen Rade/ende Joncheer Abraham van Almonde, Hoochheemraet van Delff-Landt/ beyde tot dien eynde by Burgher-Meesteren beschreven/ ende binnen ghecomen zijnde opt Raedthuys verschenen/ daer oock mede ghecomen zijn de voornoemde Cuchlinus, ende beneffens de selve de achtbare Hooch-gheleerden Heeren D. Iohannes Heurnius Rector vande Vniversiteyt, eerste ende ordinaris Professor der Medicijnen; D. Franciscus Iunius, eerste ende ordinarise Professor der Theologien; D. Lucas Trelcatius, mede ordinaris Professor der Theologien; D. D. Iulius Beijma, Everhardus Bronchorstius, Cornelius Grotius, Gerardus Tuningius, ordinarise Professoren der Rechten, D. D. Gerardus Bontius ende Petrus Paau, ordinarise Professoren der Medicijnen; Bonaventura Vulcanius, ordinaris Professor der Griecxscher spraecke; D. Franciscus Raphelengius, ordinaris Professor der Hebreuscher spraecke; D. Paulus Merula extraordinaris Professor der Historien; D. Rodolphus Snellius extraordinaris Professor Mathematices; D. Antonius Trutius Lyranus extraordinaris Professor Philosophiæ; D. Henricus Bredius, extraordinaris Professor Rhetorices, ende D. Iacobus Ramsæus, extraordinaris Professor Logices.

Op wat wijse de Heeren nae de Vniversiteyt gegaen zijn.

Zijn van ghelijcken opt voorsz Raedt-huys ter selver upre ghecomen Joncheer Peter vander Does Schout/Pieter Adriaensz. vander Werff/ Jan Janssz. van Baersdorp/ Jacob Tomasz. ende Jacob Willemsz. vander Burch/ Burgermeesteren/ Pieter Oom Pietersz. van Offwegen/ Pieter Jorisz. van Cortevelt/ Claes Gijsbertsz. van Dorp/ Claes Willemsz. van Warmont/ Laurijs Andriesz. van Swaenswijc/ M. Ysaac Nicolai/ Fop van Brouchoven/ ende Arnout Dupc de Jode Schepenē/ M. Rombaut Hogerbeets Raedt eñ Pensionaris/ eñ Jan van Hout Secretaris.

Alle de welcke sulcx vergadert zijnde / zijn in deser ordre aff ghegaen van't Raedthuys naer de groote Leesplaetse inde Vniversiteyt, de welcke om de acte aldaer te werden ghecelebreert, naer ghewoonte/ mit tapijten was bereyt ende verciert.

Voor aen ginghen de twee Vniversiteits Bedellen/daer aen volchde de Senaet vander Vniversiteyt, ende beneffens de selve oock de extraordinairise Professoren, hier achter quamen de twee Curateurs. tusschen hem beyden hebbende D. Cuchlinum, naer de welcke stracx quamen die vanden Gerechte, de welcke naergevolcht waren vande ordinairise Dienaren vander Stadt/der selver cleedinghe off levereye draghende.

Eñ in deser ordre ter voorsz groote Lees-plaetse gecomen zijnde/heeft hem elck ter ghewoonlicker ende behoorlicker zitplaetse neder ghestelt/te weten de Heere Rector ende so ordinaire als extraordinaire Professoren, onder de selve D. Cuchlinus, aen de rechterhãt vandẽ stoel/ende de Curateurs met die vanden Gerechte aen de slinckerhandt van dien. Waer naer de voorsz Secretaris der Stadt Leyden opten lees-stoel stijghende/ heeft voor de ghemeene Studenten ende andere toehoorders/in grooter menichte vergadert zijnde/eene cleyne Inneleydinghe ghehadt / ende zijn byde selve sulcx doende affghelesen/ende uytgheroopen de acte van stichtinghe van 'tvoorsz Collegie, mitsgaders de Regulen, Statuten ende Ordonnantien van dien. Alles in voughen hier naer volghende:

Oratie ghedaen by Ian van Hout opte Inleydinge van tCollegie.

BElievet u Edele, Erntfeste Heeren Curateurs deser vermaerder Hoger Schole, VVijse Voorsienige Mannẽ Burger-Meesteren deser vromer Stadt Leyden, dat ick yet als een Inneleydinge tot de hoogh-vvichtige ende nodighe daet op huydẽ alhier voor handẽ zijnde, segge? u believẽ strect 'tmyvvaers een gebodt. T'es billickẽ dat mijn dienstvvillige vlijt u believen volcome, jae voorcome: Immers tot mijn vermogen toe, boven 'tvvelcke niemant verplicht is. Ick sal my dan, steunende op uvve goetjonsticheyt te myvvaert, gaerne daer toe ghebruycken laten, hoe vvel versekert dat den last mijn svvackheyt te svvaer ende schouderen ondraechlick sal vallen. Maer in groote saken (seytmen) esset ghenouch ghevvilt, vvat meer ghepoocht te hebben. Mijn onervarentheyt gevoucht byde ongevvoonheyt van dees saken te handelen, daer by comende de cortheyt des tijts, my naulicx om daer op te dencken vergost, sullen my byde verstandige genouch verontschuldighen. Geeft ghy Almachtighe eeuvvige Drie-eenige

eenighe God dat ick binnen de bepalinghen blijvende niet onbehoorlicx, niet onstichtelicx voort en brenge; maer yet dat de ooren van u Achtbare Hoochgheleerde Heeren Rector ende gemeene Leeraren, gesamentlicken van u diepsinnige ende clouckverstanighe jongemannen, 'tbloeysel ende de eenighe hope onses lieven Vaderlants, bevallicken moet zijn.

Alle de gene die hem des bevlytingſ-luſt aennemen ende deur arbeyt ende volstandicheyt der gheleertheyt naer trachten, naer sy in heur jeucht de vvalgende *a* Letter-konst inne svvolghen, de distelighe *b* Reden-kavelinge, ende vvijtluftighe *c* Redenrijcke, so niet geheel deurvvandelt, ten minsten in'tdeel gesien ende besocht hebben, vindẽ hem strack voor ooghen gestelt voornemelicken drie verscheyden vvegen. *a* Grammatica. *b* Dialectica. *c* Rhetorica.

Daer van de eene leyt tot een geduerighe ende bestaende deuchde een yeghelick sijn recht verleenende; die vvel vande meeste menichte mit een lust inneghegaen ende betreden vverdt. Iuris studium.

Een andere, neemt sijn eynde inde kennisse van cruyderen, spruytsels, ende ghelijcke geheymenissen der Natueren, gesamentlijckẽ in'tneerstich ondersoucken der selver, 'toge hebbende op de behoudenisse van s'menschen heyl ende gesondicheyt, ende de vvechneminghe vande aenvechtinghen ende quellagien, daer inne sy deur onmaet ende misbruyck comen te vervallẽ: dese vindt ooc genoechsame vvandelaers. Beyde meest angeport ende vervvect zijnde, om off hier off daer den vvech te betreden ende mit een svveetende hygen, naer de hoochde te stygen, deur de eeren, staten, rijckdommen aldaer ten toon staende. Medicina.

O heylige, beter helsche, onversadighe goutgiericheyts lust, vvaer toe en condy s'menschen herten niet misleyden? *Auri sacra fames, quid non mortalia cogis Pectora?*

Een derden vvech heeft sijnen loop tot de eenige eeuvvige onveranderlicke kennisse des vvaerheydts, tot het hoochste goet, Theologia.

ste goet, daer toe alle Minne-vvysen oyt ghetracht hebben.

Met leyder, deur hoe vveynich lieder plandt vvert dees betreden! vvaen comt doch den mensch (liever Godt) dees sorgeloosheyt eñ verkeerde keur! van eerst te soucke 'tbecomen, 'tbehouden, 'tbeschermen 'tgeen buyten hen es, rooff ende plonderinghe ondervvorpen zijnde; de tvveede sorghe te nemen voor t'lichaem ende behoudinge van ghesondicheyt, t'vvelck ofment vvel voor de moordadige knyven der boosdoenderẽ mit groote moeyte een tijt lang bevvaren can, ende off het vvel de clippen van overvloedigen dranck ende spijs (daer aen de meeste menichte schip-breeck lijdt) gheluckelicken ontseylen can, nochtans niet feylen kan, ten moet binnen corten jaeren de ghemeen schulde der naturen betalen!

Ende 'thoochste goet dat eeuvvich ende oneyndelick es, rechts oft hem niet aen en ging, versmadelick te rugghe te laeten?

O blinde herten! ach ach, verduysterde sinnen!

Soude dit vvel heercomen uyt den verdorven aert, daer inne onse eerste ouderen, vermits haer ongehoorsaemheyt, vervallen zijn, ende ons al t'samen uyt ende door henluyden inne ende aengheboren es?

En esset niet te beclaghen dat desen heylsamen vvech, in de vvelcke de Philosophische steen, daer naer soo veel duysenden mit verlies van have, tijt, leven vergheefs ghesocht hebben, alleen te vinden es, van vveynich andere vvert besocht, dan vande ghene die daer toe deur de milde stichtingen van Princen, Vorsten, Heeren, vverden aenghelocet, versocht, ghecocht? Daer toe mijns bedunckens hebben ghedient de Geestelicke stiften van onse vvaerde voorouderen, mit immer so groote mildicheyt gemaect ende gegeven, als sy te dese onse tijden bevonden zijn misbruyct te vverden.

Mit recht dan, soo hebben de Gestrenge, Edele, Eersame

Heeren

Heeren de Staten deses Landts ende Graeflicheyts van *Hollandt* ende *West-Vrieslandt* , als de vvelcke de souvereiniteyt ende 'toverghebiet van dien (naer dat de Tyrannique regieringen vanden *Spaengaert* ende sijne bloedige heerschinghen opt hoochste ghecomen vvaren, ende hare E. de couragie hadden ghenomen om met een manlick ende stantvastich ghemoet aen te grijpen de vvapenen die de selve noch in handen ende tot noch toe door den seghen Gods jeghens haer vianden so mannelicken hebben connen gebruycken, ende by middel vandien haer vertreden vryheyt oprechten, ende hem selfs van t'svvaervvichtich pack der slavernijen bevrijden) in handen gecregen hebben, ende t'selue overghebiet dat den eersten *Philips*'tonrecht hadde becomẽ, den tvveeden *Philips* te recht vvas benomen, soo segge ick hebben hare E. mit recht onder anderen hem opgeleyde lasten, beneffens 't beleyt soo vande oorloochsche als burgherlijcke saken, geacht haer ampts te vvesen, omme inde voorgaende noodt te voorsien, ende volghende de voetstappen van andere Princen, Vorsten ende vvelghestelde Republijcken, alhier een Collegie der Theologie op te rechten : omme te dienen tot chieraet ende volbouvvinghe vande Vniversiteyt, die alhier by Hooch-loffelicker ghedachtenissen den *Prince van Orangnen* (Prince soo vvijt vermaert dat alleen sijn naem gheseyt zijnde, genouch zy)es gesticht voor omtrent 17 jaren , als onlangs naer het gedencvvaerdich ontset, daer van vvy jegenvvoordelickẽ de jaer feeste zijn houdẽde.

O lieflick, o aengenaem ontset, soo dicvvijlen als ghy my te voren comt mit een ghedencken vanden uytersten noot, daer vvy dier tijden al tsamen in ghecomen vvaren , ende in vvat gevvisser ende schrickelicker doot vvy al te samen hadden moeten vallen, indien ghy, o lieflick, o gedencvvaerdich ontset, ons ter geluckiger dage niet en vvaert toegebrocht gevveest, so dicvvils geven mijn oogen tvvee rivieren vã tranen.

Doorluchtige Hooch gheboren Vorst, eer van't *Huys van Naßauwen*, Prince vviens ghelijck de voorgaende eeuvve vveynich sach, de volgende vveynich sal sien: Cloucmoedige, Manhaftige, ghestrenghe Overster *Loys van Boysot*, door vviens beyder bevel, raet, daet, (naest God) onse verlossinge es gevvracht: eeuvvich, eeuvvich moeten uvve namen levẽ, de tijdelicke doot daer inne ghy beyde ten dienste van 't Vaderlandt naderhant zijt ghecomen, en heeft sulcken heerlicken daet niet doen sterven, de venynige tant des verghetenheyts en salse niet doen sterven, des vverelts doot sullen uvve namen overleven. soude sulcken heerlickẽ vveldaet, de eenighe behoudenisse des Vaderlandts ghevveest zijnde, ende daer mede de vvijse Prince H. M. soo becommert vvas, dat hem de svvaericheyt een dootlicke cranckte veroorsaeckte, immermeer in vergetinge connen vverden gestelt ? 'tzy verre, 'tzy verre.

Maer vvat es my? ben ick bedrogen? neen Ick sie, ick sie alhier verscheyden vande selve Mannen jeghenvvoirdich in Regieringhe, dier tijden oock aen stuyr ghereten hebbende, deur vviens mannekijck besluyt, volstandich ghemoet, eendrachtich regieren, ons behoudinge, ons verlossinge, benaersticht, gevvracht es. die de oorsake gevveest zijn, dat den silveren schilt beset mit tvvee slotelen van kele mit 't roode bloet niet overtrocken, bedect, bedout es gevverden. Cloucmoedighe mannen, mijn naerstichеydt en heeft u doen niet ontbroken, ick hebbe mijn paert van 't lijden, arbeyt, moeyte helpen dragen: Cloucmoedighe Mannen, u namen moeten der onsterffelicheyt toeghevvijt zijn. Daer toe indien my de const, macht en tijt soo vveynich ontbrokẽ hadde, als de goede vville, sy vvaren voor lange ten hemel toe opghetrocken ghevveest, ende de vier vvereltsche houcken bekendt ghemaeckt. gebreck van goede vville en heeft sulcx niet naergelaten. 'Tvoucht best dat yegelick zijn vermoghen mit sijn eygen voet afmeet.

Maer

Maer om vveder te keeren daer ick ſcheyde, ende tot de redene daer my't overdencken van 'tghedenckvvaerdighe ontſet afftrock:

De voornaemſte bevvegende oorſake der ſtichtinge deſer Vniverſiteyt ('tzy my geoorlooft 'tgeheym te openbaeren) vvas de Theologie.

Eylaes! vvaren de verhoopte vruchten in dien deſe over een comende mit de goede meeninghe vanden Godſvruchtigen ſtichter deſer Vniverſiteyt, als vvas zijn Ex. H.M. men ſoude beter inde jeghenvvoordighe aenperſende noodt der Kercken connen verſien, 'tgeclach over 'tſcrael ghevvas eens ſoberen ougſts ſoude min vveſen.

Niet dat hem yemants de vruchten vander Vniuerſiteyt, ende als off die deur den ſeghen Gods niet mildelick genouch gevvaſſen ofte te ſober ten dorſch-vloer gecomen te zijn, te beclaghen heeft.

VVie hadde ghedocht dat de ſelve in ſoo vveynich jaeren van ſoo cleyne beginſelen tot ſoo grooten vvaſdom hadde konnen aengroeyen?

VVat vleck, dorp, gehucht eſſer, (op dat ick van ſteden ſvvyge) t'vvelck hem deſer Vniverſiteyts ſtichtinge niet grotelicx en heeft te bedancken; die ontkennen derff dat ſonder dat niet de Barbaerheyt ons Vaderlant teenemael overloopen ende bevloeyt ſoude hebben?

Dat hier door de botticheyt, diemen ons Hollanders 'tzy in ſchimp, t'zy in ernſt, telcken innevvreefende voor de ſchenen vvierp, vvech genomen ende ghebetert zy?

VVie en geniet niet de ſoete ſmake der heerlicke vruchen daer aen gevvaſſchen, ende tot volcomen rijpheyt gecomen?

VVie en vervvacht en verhoopt daer van niet eenen milden aenſtaenden ougſt?

De hooch-gheleerde ende overtreffende Mannen, daer mede 'tgehemelte onſer regieringe, als mit claer glinſterende

robynen verciert es, geven daer van overvloedige ghetuych-nissen, oock alle de vverelt svvijghende, de groote hope die 'tLand heeft, den vvasdom ende rijpheyt diet speurt, siet, gevoelt, in soo grooten menichte gheleerde ende treffelijcke jonghe mannen, hier byden anderen niet schuylende, maer inde hoochde ten tooch vande vverelt ghes choolt staende, ende t'samen ghecomen zijnde, om 'tjegenvvoordighe ghehandelde mit haer byvvesen te vereeren, Roupt overluyt (oock alle de vverelt svvyghende) datmen de selve uyt heurluyder heerlicke beginselẽ oordeelende, 'tstuyr van 'tgemeene beste, in tijden ende vvillen onbeschroomt sal mogen betrouvven.

Alleenlicken ghy, o vvaerde, vvaerder ende aldervvaerste Theologie, ghy eenich bestaende vvesen boven alle ydelheyt der ydelheyden 'thooft soo veel verheffende, als de selve vanden slijm der aerdẽ deur een opgeblasen vvaen hem verheffen connẽ, zijn so niet geheel onversien gebleveẽ, ten minstẽ hebt soodanige vruchten niet voortghebracht (om recht te seggen, niet in sodanigen overvloet) alsmen verhoopt hadde, alleenlicken deur dien den seylsteen van eer ende rijcdommẽ 'tstael der verstandẽ vande meeste menichte eldersvvaer getrocken heeft, hoe vvel oock den ougst der Theologie (des u alleen Heer der heerscharen den loff comt) so onvruchtbaer niet ghevveest en zy, men en soude ooc ter noot verscheydẽ treffelicke mannen mitte vinger connen aenvvijsen, die alhier haer eerste beginsel, onderhoudich voetsel, volcomen vvesen gecregen hebben. vvelcke den Hollandtschẽ Kercken geen minder chieraet en zijn dan paerlen int gout staende.

'Tfeyl es alleenlicken aen 'tcleyn getal, ten opsicht vande grootheyt van des Heeren ougst.

Voorvvaer, voorvvaer de clachten souden in desen deelẽ minder vallen, by so verre dien Heeren, die de voorsorge van dien bevolẽ betrout vvas, in plaetse daer sy hulpsaeme ende

vorder-

vorderlicke hant verſocht, verhoopt, behoort hadden te vinden, het jeghendeel niet en vvaer bejegent.

Om ſoo voor es aengheroert, in 'tgebreck deſer Vniverſite voorſien, hebben de genoemde Heeren *Staten*, daer over met een vaderlicke ſorghe bevvegen zijnde, goet gevonden, ende es by haer E. eyntelijck beſloten, binnen deſer Stede te ſtichten een Collegie der Theologien, omme daer inne als in eenen queechoff tot koſten ende laſten van 'tgemeene Landt ſeker ghetal jongelingen te vverden opghevoet, ende 'tſelve doende gheouffent ende bequaem ghemaeɗt ten dienſte der Kercken, 'tzy omme daer inne de eenicheyt der aengenomen Chriſtelijcke leere te behouden, mit vermydinghe van alſe ſchadelicke ſcheuringhen, 'tzy om de dolingen die uyt eygen nieuſgierige bevveghentheyden voortcomen, of deur 'theymelijck inneſluypen, ende door biechtſche inneblaſinghen van Papen off Monicken, ende ſonderlinghe van des *Roomſchen* Antechriſts vleydende ende pluymſtrijckende miſbruyckers vanden Goddelickē name Ieſus, veroorſaeɗt vverden, tijdelijcke te konnen teghengaen; 'tzy ooc om der ſommigher overdraghende heſticheydt vvat te konnen vvederſtaen, nederſetten, ende met ſachmoedicheyt bejeghenen, ghelijck van der ſelver Heeren *Staten* ſtichtinghe naerder blijckende es byde volghende aɗte.

Acte vande H. H. Staten vande ſtichtinghe van het Collegie.

DE Ridderſchap/ Edelen/ ende Steden van Hollandt ende VVeſt-Vrieſlandt, Repreſenterende de Staten vā den Lande/ doen te weten/ Alſoo wy ter eeren Godes/ tot opbouwinge vander Kercke Christi/ ende op dat mit goede kenniſſe ende eenicheyt/ binnen deſe Landen/ de Chriſtelijcke ghereformeerde Religie vruchtbaerlicken mach werden geleert ende gheoeffent tot ſtichtinge ende onderwijs vande Gemeente/ ende affbreeck van alle dwalingen ende ketterijen/ binnen den ſelven Landen / Noodich bevon-

vonden hebben eenighe jonghe Stud enten te doen optrecken/sonderlinghe in studijs Theologiæ, omme daer naer ter bequamer tijt ende plaetse ghebruyckt te mogen worden/ inden dienst vander Kercke. Hebben wy bewillicht/geconsenteert ende gheordonneert/bewilligen/consenteren/ende ordonneren by desen/ Dat binnen der Stadt Leyden (overmits de goede gelegentheyt vande Vniversiteyt aldaer) een Collegium Theologiæ opgherecht ende gestelt sal worden/voor 'teerste van eenendertich Studenten die naervoorgaende examinatie op de Ordonnantie ende Instructie daer toe gemaeckt oft te maken/aldaer sullen ontfangen eñ onderhouden werden/uyt de jaerlicxsche incompsten vã acht duysent pondẽ van veertich grooten Vlaems 'tpont/ daer mede wy 'tselfde Collegie voor 'teerste jaerlicx hebbẽ voorsien ende gedoteert. Ende ten eynde t'voorsz·Collegie mit authoriteyt gemainteneert mach worden tot Godes eere/ ende ten meesten dienste vanden Lande/Ordonneren ende bevelen wy eenen yegheliijcken/die tselve eenichsints aengaen mach/dat sy luyden den Regent, Subregent, Oeconomum, den Studenten, ende anderen wesende in dienste vanden selven Collegie, doen ende laten genieten alle 'tgundt hen by onse ordonnantie sal wesen vergunt ende geaccordeert / eñ den selven daer inne te doen ende laten gheschieden/alle voorstant/hulpe ende assistentie. Want wy tselfde tot dienste der voorsz Landen alsoo bevonden hebben te behooren. Gedaen inden Haghe onder onsen grooten zeghele hier onder ghehangen: Den derden May int Jaer ons Heeren duysent vijff hondert een eñ negentich. Aldus stont gheschreven opte plijcke / Ter Ordonnantie vande Staten/gheteyckent C. de Rechtere.

Ende was beseghelt mit een root wasschen zeghel aen doublen franchijnen staerten uythanghende.

Op dat het in 'tvoornoemde Collegie wel ende ordentlicken mochte toegaen/ende alles naer den sin ende meyninge vande Hooch-Mog. Staten, gheregeert ende gestuyrt werden/soo hebben de selve opten sevenden September 1592 gemaeckt eñ geordonneert sekere Wetten eñ Ordonnantien: waer naer hem een yegelicken/tot het Collegie behoorende/ behoorde te reguleren/ende onverbreeckelicken te onderhouden / onnodich omme alhier inne ghevoecht ende verhaelt te werden. Dese Ordonnantien ende Wetten werden mede ten selven daghe openbaerlicken den Volcke voorgelesen/ dat gheschiet wesende/soo heeft den Secretaris Ian van Hout syne woorden hervat ende ghesept :

HIer is u, beminde toehoorders, int corte geopent t'believen ende besluyt der Heeren *Staten*, so vvel nopende de stichtinghe, opbouvvinghe, als t'beleet van het dickvvils vermaende der Theologien Collegie; resteert alleenlicken t'selve ter goeder uyren (o groote Godt des vvijsheyts ende vvetenschaps neycht daer toe ghenadelick u al-doorsienighe ooghen) te beginnen ende int vverck te stellen. In vvelcke deel het den Heeren *Staten* goet ghedocht heeft een sonderlinghe voorsorghe te nemen, omme 'tselve te doen voorsien van eenen goeden neerstigen vvackerē Opsiender of Regent, bequaem zijnde mit goeder vrucht ende behoirlijcke versekertheyt te mogen legghen den grondtslach ende beginselen van dien, vvelcke eens ghemist zijnde, ghemeenlicken 't gheheele gebou datter op ghebracht vvert quaet ende onduyrich valt. Ende daer op als een sake van grooter ghevvichte mit een sonderlinge sorge omme gespeurt eñ bedacht vvesende, es naer goede rijpe beradinge eñ voorgaende beschrijvinghe aende Ridderschap, Edelen ende Steden, naer gevvoonte gedaen, staetsghevvijse daer toe ghenoemt ende vercoren de Hooch-geleerde Godvruchtige H. *Iohannes Cuchlinus*, alhier in de vergaderinge jegenvvoordich ende inder eeren genoemt zijnde, so ten opsichte van sijn sonderlinge ervarentheyt ende uytgenomē geleertheyt, die in hem eenē tijt van xiiij. jaeren aen den anderen geduyrende, dat hy gevveest is inde bedieninghe vad 't VVoordt Godes binnen de vvijdt vermaerde

Coopstadt *Amsterdamme*, mit een groot genougen ende vvelghevallen vande Overheyt, Kercke ende gantsche Gemeente aldaer bevonden es; als oock ende sonderlinghe dat hy in 't Collegie vande Doorluchtichste Hooch-gheboorne Keur-Vorst den Palsgrave an Rijn, in sijn Ch. F. G. Collegie des VVijsheyts te *Heydelberch*, niet alleen opghetogen, maer ooc de regieringhe ende t'opsicht heeft helpen bedienen vande *Nieuhuysensche* Schole, omme als een bedacht lootsman op sodanighen haven ervaren zijnde 'tschip in goeder verseeckertheydt ter ghevvenster haven te moghen innebrengen.

Hebbende in t'voorder de Heeren *Staten* den voorghenoemde Curateurs ende *Burgermeesteren* belast, nopende de bedieninghe van tselve *Regent-ampt*, mit den voornoemde D. Cuchlino in onderhandelinghe te treden, ghelijck gedaen is, ende de *acte* daer van gemaect dat mede brengt.

'Tsal u dan Hooch-gheleerde, Godtvruchtige ende vvaerde Heere Cuchline, gelieven, den last vã het *Regent-ampt*, daer toe ghy vvettelickẽ vercoren ende geroepẽ zijt, ende mitsdesen deur de Heerẽ *Staten*, *Curateurs*, ende *Burgermeesterẽ* auctoriteyt verclaert, uytgeroupẽ ende innegestelt vvert, volgende t'gunt mit uvver E. dies aengaende es onderhãdelt, ter goeder uyren aen te vangen, ende tselve mit behoorlicken ende gevvoonlicke solemniteytẽ inaugurerende, daer op yet vvijt luftigers inder Latijnsche sprake, daer inne ghy deur langhe ervarentheyt vvel vermoocht te verclaeren, als de sake, daer toe dese dach, uyr ende plaetse beteyckent ende geeygent, ende dese heerlicke vergaderinghe by een ghecomen es.

Ick hebbe gheseyt.

Twelck sulcx voleyndt zijnde/ es de voornoemde Secretaris affgeclommen/ ende de voorschreven D. Cuchlinus opstaende/ ende opten Lees-stoel climmende/ heeft de acte voltrocken/ ende de Inauguratie volcomen mit een Oratie, die hy hadde inde Latijnsche sprake.

Waer-

Waer naer Cuchlinus aff geclommen/ende hem sijne voorgheroerde redene byde Senaet vande Vniversiteyt, Curateurs ende Gerechte ghecongratuleert zijnde/als hem daer inne heerlicken ende mit een sonderlinge welghevallen van hem allen ghequeten hebbende/ zijn ghesaemtlick upter Lees-plaetse ghescheyden /ende es D. Cuchlinus naer de plaetse tot 't voorsz Collegie, toegheeygent/eensdels bereyt/gebracht ende geleyt: in de welcke dese ordre werde ghebruyckt: Al voren gingen alle der Stadt Leyden ordinarise dienaren/ der selver leverepen draghende/ daer aen volchden de Heeren Curateurs eñ D. Cuchlinus tusschen de selve/ vervolghens quam 't Gerechte ende daer naer de Senaet vander Vniversiteit, ende achter de selve de twee Pedellen: de welcke den selvē dach daer voorts mit een vrolijcke maeltijt (die aldaer ten bevele van Curateurs ende Burger-Meesteren bereyt was) hebben overghebracht.

Al hoe wel de Hooch-Mog. Heeren Staten in hare Fondatie ende gifte (hier vooren inghevoecht) gestelt ende ende geordonneert hebben/ in dit Collegie te onderhouden ende op te brenghen een ghetal van 31 Studenten, soo is nochtans mette tijt het ghetal der selver toeghenomen eñ verandert: Want huyden ten daghe moghen ordinairis alhier ghehouden werden (hoe wel tselvige niet altijts en gheschiet/want daer zijn eenighe soo groote als cleyne Steden de welcke teghenwoordich omme verscheyden consideratien wille niemant van haren 'tweghen 'n het Collegie hebben) by elck vande ses groote Steden twee: ende by de kleyne Steden (waer onder den Haghe/Woerden/Oudewater/Geertruydenberge/Heusden/ende Naerden oock ghetelt werden) elck een. De Ridderschappen ende Edelen van Hollandt ende West-Vrieslandt moghen van haer en 'twegen sesse aldaer houden: ende me Vrouwe ofte naer haer de Heeren van Warmondt twee: de welcke alle metten anderen ghereckent wesende/ seer naer een dobbel ghetal van 31 soude moghen uyt maken. *Hoe veel Bursalen ghehouden mogen werden/ende van wie.*

Boven alle dese ordinarise Bursalen, soo werden alhier noch ghehouden by eenige Steden ende andere particuliere Heeren/ op haere kosten/ eenighe extraordinairische Bursalen, te weten by de Stadt Leyden vier/ by de Stadt van Amsterdamme vijff/ende byden Heere van Roon twee. De welcke mede soo wel als de ordinairische staen onder de wetten/ gebiet ende beleyt vanden Regent, Subregent, ende andere Opsienders van het voornoemde Collegie.

De huysinghe ofte wooninghe van het Collegie is ghebout uyt het viercant/rontomme een groote plaetse/op de welcke de Bursalen moghen wandelē/eñ hier op sekere recreatie uyren haer met eerlicke spelen mogen oeffenen ende vermaken/de woningen zijn verdeelt in vier gedeelten/ de welcke ghenoemt werden. *Verdeelinge van het Collegie.*

I Het REGENTS Quartier/in hem begrijpende/ een schoone heerlicke wooninghe bestaende in verscheyden schoone kameren ende salen/ so boven als beneden wel geordonneert zijnde/alles blijvende tot tgebruyc van den Regent ende sijn huysghesin. Aende West-zijde vande selffde wooninghe hebben de Heeren Regeerders der Stadt Amsterdamme eenighe

jaeren gheleden doen bouwen vijff bequame kamerkens om hare extraordinarische Bursalen daerinne te logeren.

II SUBREGENTS quartier/ het welcke in hem begrijpt/ eerst de woninghe voor sijn familie / ende twee verscheyden kameren voor de Bursalen.

III OECONOMI quartier/het welcke in hem begrijpt/ beneffens eenighe kamerkens voor de Bursalen, bequame woninghe voor den selfden Schaft-meester/de eetplaetse alwaer alle de Bursalen eten / ten laetsten de koocken/ 'tslacht-huys/wasch-huys/ende andere plaetsen tot 'tgebruyck der selver van noode wesende: Aen d'over zijde van welck quartier het Sieck-huys oock sijn besondere plaetse heeft : Daer een yeder vande Bursalen sieck ende qualick te pas ghewozden zijnde/ghemack gedaen werdt ende van alles versorght.

IV AUDITORIUMS quartier/het welck in hem begrijpt beneffens verscheyden kamerkens tot behoeff vande Bursalen ghemaeckt wesende/ het Auditorium ofte de Lees-plaetse/alwaer alle daghen op sekere uyren/ byden Regent, Subregent, ende dickwils by eenighe Professoren, openbare lessen ghedaen werden: al waer mede de Bursalen hare extraordinarische exercitien/bestaende in Disputatien ende Propositien/hebben eñ houdẽ.

De kamerkens /de welcke soo hier ende daer inde voornoemde quartieren gheordonneert ende ghemaeckt zijn voor de Bursalen zijn omtrent vijfftich in ghetale/waer van datter nu tegenwoordich omtrent de veertich bewoont werden. Ende dit sal ghenoech zijn/soo vele de wooninghe ende verdeelinghe der selver belangt ende aengaet.

Verhael wat voordeel der steden van het Collegie ghenietende zijn.

Belanghende de vruchten/ ende tvoordeel/ t'welck de Ingesetenen deser Landen vande stichtinghe deses Collegiums ghenieten/ende nu eenige tijden ghenoten hebben/de selve zijn mede ghelijck die vande Academie seer vele/ende by naer ontellick : want de goede onuytsprekelicke Godt/ heeft door sijnen H. Gheest/de vlijdt ende naersticheyt/ soo vande Regent (nu tegenwoordich wesende de Hooch-geleerdẽ D. Petrus Bertius de Swagher van Cuchlinus Saliger) van het voornoemde Collegium, Subregent ende andere Opsienders/als mede door het naerstich studerẽ vande Bursalen, so vele te weghe ghebracht / in wijsheyt ende verstant alsoo doen wassen ende toenemen/dat uyt het selfde Collegie binnen de twintich jaren ongevaerlicken den tijt vande oprechtinghe der selver/ gecomen zijn inden dienst vanden kercken 135 bequame Predicanten ofte Leeraers/ ende inde Scholen/so tot Rectores ofte Conrectores 31 kloecke gheoeffende Mannen/de welcke gesamentlicken ende elck int bysonder de Landen van Hollandt ende West-Vrieslandt grooten Dienst/nut/ende profijt ghedaen hebben: van welcke weldaet de onuytsprekelicke God nimmermeer ten vollen ghedanckt kan werden. Den selven God gheve dat sulcx langhe mach duyren/eñ dat de Bursalen tot allen tijdẽ mogen toenemẽ in verstant ende wijsheydt/ goede zeden/ende alle Christelicke deuchden / op dat tot allen tijden de Kercken/om wiens wille de stichtinge geschiet is/ ẽde de Scholen altijts moghen ghedient werden van cloecke verstandige

ende

ende gheoeffende Mannen Op dat sulcx wel ende te rechte mach geschieden/ soo laet ons ghesaementlicken God almachtich bidden/dat hy de herten ende verstanden vande ghene die de wake en sorghe van het voornoemde Collegie belastet is/met wijsheydt ende kennisse wil vervullen/ op dat sy de ionghe luyden die haer vertrout ende bevolen zijn / moghen leyden ende stieren in alle waerheydt/aff leyden/ bewaren / ende behoeden van alle dwalende ende van God afleydende bywegen / op dat sy-luyden daer naer tzy in diensten vande Kercken ofte Scholen gekomen wesende/ de ghene over de welcke sy als Herders ghestelt werden / wederomme inde vreese des Heeren inde weyde des heylighen Woordts altijt moghen weyden ende voeden met het broodt des levens / dat beyde de Herder ende de Schapen ghelijckelicken moghen ghenieten ende besitten die vreuchde de welcke God voor de sijne van alle eeuwichheyt bereydet heeft.

Cort verhael vande stichtinghe van het Francoische Collegie binnen der Stadt Leyden.

DE ghemeene Predicanten/Ouderlingen ende Versorghers van alle Walsche Kercken ofte Gemeenten/de welcke hare woninghe ende residentie inde principaelste Steden vande Geunieerde Provintien zijn houdende/alhier binnen der Stede Leyden over eenighe iaeren een cleyn ghetal van ionghe Studenten van eerlicken deuchtsamen leven en van eerbaren Ouderen gheboren wesende/ter studien ghehouden hebbende/ omme vande selve in tijden ende wijlen eenighe hulpe ende assistentie inde Kerckelicke diensten te ontfanghen ende te genieten: Maer aenmerckende dat de selve te cleyn int getal waren/ende dat de voornoemde Gemeenten vande selvighe met lanckheyt van tijden niet volcomelicken en soude moghen ghedient werden: ende dat het desghelijcken voor de ionghe luyden veel nutter ende profitelicker soude wesen/ ende datse veel beter in hare studien ghevordert ende aengheport souden moghen werden ende voortgaen/indien sy onder de discipline ende opsicht van een Godvruchtich ende gheleert man mochten gheleert en onderwesen werden: Soo hebben sy metten anderen een voorslach ghemaeckt omme tot dien eynde een Collegie te stichten ende op te rechten. niet twijfelende off de lidt-maten vande voornoemde Gemeenten souden door dese aenmerckinghe beweecht ende aengeport werden hare gewoonlicke en ordinarische Colletten (waer inne een yeder so vele geeft als hy vrijwillich Gode wil opofferen) te vermeerderen ende te augmenteren / op datmen daermede een meerder ende grooter ghetal van Bursalen soude mogen onderhouden ende opbrenghen. Dit alsoo geschiet wesende/soo hebben de voornoemde Predicanten ende Ouderlinghen metten anderen in een Synodale vergaderinghe vergadert wesende/inden Iaere 1 6 0 5/besloten ende geresolveert op te rechten een Seminarium ofte Collegium binnen der

Stichtinghe van het Fransche Collegie.

Stede van Leyden, daer toe van weghen de Academie alderbequaemst wesende/omme in het selve niet alleene/die ghene die sy alrede onderhielden/maer daer en boven noch eenige andere/die sy aennemen ende daer toe verkiesen souden/te doen opvoeden/onderhouden/ ende door een wijsen ende verstandighen Regent ofte Opsiender/ achtervolgende sekere redelicke ende bequame werten ende ghebooden / te doen oeffen / leeren/ ende onderwijsen / soo wel inde Philosophie als inde Heylighe Theologie, op dat de voornoemde Kercken in tijden ende wijlen wanneer sy die erghens in eenighe plaetsen ofte Kercken van node mochten hebben / aldaer souden moghen seynden ende beroepen tot het oeffenen vande selfde Kerckelicke diensten.

Op dat alsoo door desen middel van tijden tot tijden de Lidtmaten vande voornoemde Kercken mochten ghedient/geleert/ende indē Woorde Gods onderwesen werden / ter eeren Godes ende salicheydt harer sielen: eñ dat den Gods-dienst/soo langhe het den goeden onuytsprekelicken Godt believen sal de selvighe in dese werelt te onderhouden/ door desen middel mocht ghebracht werden tot op onse kinderen ende na-neven. Naerdien dan dat tot de onderhoudinghe van het voornoemde Collegie, een merckelicke somme van penninghen alle Jaeren van node was / ende dat sulcx niet bequaemelicken nochte ghenoechsaemelicken uyt de ordinarische Collecten/ die iaerlicx uyt de Ghemeenten ghecollecteert ende inne ghegadert wierden / en konden gheschieden: soo hebben de voornoemde Dienaeren aende Hooch-Moghende Heeren Staten van Hollandt eñ Zeelandt by Requeste versocht hulpe ende assistentie/omme dit voorghenomen nodich ende Goddelick werck wel ende te recht te moghen uyt tevoeren. De voornoemde Heeren Staten hebben tversoeck/ naer de mael tselve eerlijck ende redelijck was/niet affgheslaghen; maer provisionelicken voor eenighe iaeren een seeckere somme van penningen gheordineert ende ghegheven totte onderhoudinghe van het voornoemde Collegie, het welcke sy luyden buyten alle twijfel voort aen sullen continueren ende onderhouden / naerde mael dat aende onderhoudinghe van het voornoemde Collegie de welvaert ende voortgang vande Walsche Gemeenten in dese Landen grootelicx gheleghen is.

Achtervolghende dit voorgaende Besluyt/soo is inden name Godes alhier binnen deser Stede Leyden het voornoemde Collegie opgerecht ende aenghevanghen/ daer toe verkiesende seeckere huysinghe ghelegen wesende opte oude groene Hasen-graft / omtrent de Doelens: welcke huysinghe terstont tot het ghebruyck van het voornoemde Collegie bequaem ghemaeckt werde.

Plaetse van het Collegie.

Ende hebben de voornoemde Predicanten ende Ouderlinghen gesaementlijcken beroepen tot eerste Regent eñ Opsiender den Hoochgeleerdē D. Daniel Colonius, Dienaer des H. Euangeliums inde Duytsche eñ Fransche Gemeenten binnen der Stede van Rotterdamme wesende/ eñ tegenwoordich Predicant vāde Duytsche Gemeente alhier/de welcke

opten

opten tweeden November des Jaers 1 6 0 5 de opsicht en regieringhe van het Collegie aenghenomen hebbende / daer naer inden Jaere 1 6 0 6 opten dertichsten Mey inden voornoemden dienst gheinaugureert ende bevestticht is. Ten welcken daghe D. Iohannes Polyander te dier tyden Predicant vande Fransche Ghemeente binnen Dordrecht wesende / teghenwoordich Professor inde heylighe Theologie, ende Magnificus Rector vande Academie deser Stede / achtervolghende het goetduncken ende believen van de Ghedeputeerden vande meermaels ghenoemde Ghemeenten ende Kercken / aldaer ter plaetsen aende gheineene Bursalen ghedaen heeft een treffelycke Oratie ende Vermaninghe in Francoysche Taele / op dat de selffde van alle de toehoorderen wel mochten verstaen ende ghevattet werden / dienende tot eene Inneleydinghe / ende verclaeringhe om wat redenen willen de Dienaeren vande Walsche Gemeenten beweecht zyn gheworden omme het voornoemde Collegie op te rechten ende te stichten / ende ten anderen tot een vermaeninghe aende Bursalen, hoe haer de selvighe behoorden te draeghen / dat sy alle vlydt ende naersticheydt behoorden aen te wenden /om voor soo vele als moghelyck was / haere Studien te bevlytighen ende te benaerstighen /op dat in tyden ende wylen de Kercken ende Ghemeenten / op wiens kosten sy onderhouden / ende om wiens willen sy onderwesen werden/mochten ghenieten de behoorlycke ende ghewenschte vruchten vande oprechtingha van het voornoemde Collegie.

Tyt wanneer het Collegie aenghevangen is.

Welcke Oratie ghedaen werde inde teghenwoordicheydt vande Heeren Burgher-Meesteren, den Hooch-gheleerden M. Nicolas Zeist Pensionaris / Ian van Hout Secretaris deser Stede / D. Franciscus Gomarus, D. Iacobus Arminius Professoren inde Heylighe Theologie / D. Iohannes Cuchlinus Regent van het Duytsche Collegie Theologie, den wel-gheleerden Daniel de Dieu Salig. G. ghetrou Dienaer des heylighen Euangeliums tot Vlissinghen / Swaegher vanden voornoemde Daniel Colonius, ende ten laetsten in teghenwoordicheydt van alle de voornaemste Predicanten ende Ouderlinghen vande voornoemde Kercken specialicken ghecommitteert ende ghedeputeert wesende/omme met haere teghenwoordicheydt inde vreese des Heeren de Inauguratie ende bevestinghe vanden voornoemden Regent te assisteren ende by te wesen. De welcke den selfden dienst tot noch toe met grooten loff/ profyt ende nut vandee Kercken ende Studenten bedient ende naergheKomen heeft: alsoo datmen zedert de cleyne tyt vande oprechtinghe van tselvighe Collegie, alreede de ghehoopte ende ghewenschte vruchten ghesten ende ghenoten heeft / vermits datter alrenighe Mannen totten Dienst vande treffelickste Fransche Kercken beroepen ende bevesticht zyn / de welcke de selve diensten met grooten vlydt ende neerstichheyt waernemen ende bedienen. De Almachtige God Vader/Soon/ende Heylighe Geest/wil hem/ende de ghene die hem

komen

komen te volgen/wijs heyt ende verstandt verleenen/dat se haer opgeleyde Diensten met vlijdt ende naersticheydt moghen waernemen ende uytvoeren/ter eeren Godes/opbouwinge sijnder Kercken/eñ Salicheyt vande Lidtmaten der selver.

X. Verhael met wat Neringhen ende Handtvvercken, de Burgheren ende Inwoonderen deser Stede/haer van ouden tijden geoeffent hebben: De oude Leydtsche Draperie naerder ondersocht ende beschreven: eenige redenen waeromme de selve soo vervallen ende te gronde ghecomen es. Ten laetsten/Beschrijvinghe van alle de principale Neringhen ende Handtvvercken de welcke huyden ten daghe alhier binnen der Stede gheoeffent ende ghedaen werden.

Volcomentlicken ende pertinentelicken te beschrijven ende te verhalen/met wat Neeringhen ende Handtwercken de Borgheren ende Inghesetenen der Stadt Leyden, haer over vele iaeren gheneert ende onderhouden hebben/is een sake de welcke (mijns oordels) van yemandt seer swaerlicken soude konnen verhaelt ofte beschreven werden/ overmidts dat het selffde by niemant (mijns wetens) van outs beschreven ofte verhaelt is. Evenwel niet teghenstaende soo sullen wy vande selffde so veel beschrijven ende verhalen als wy hebben konnen ondervragen ende vernemen.

Met wat neringen de Burghers deser Stede haer van outs ghe-neert hebbẽ.

Van ouden tijden ende over vele iaeren naer het ghevoelen van sommighe verstandighe Persoonen/ so hebben de Borgheren ende Inghesetenen deser Stede/(ten tyden doen den Rhijn door Leyden verby het Huys te Britten inde Noort-Zee liep/ als voorhenen ghesept is) haer aldermeest met Visschen/Visscherien ende andere Zee-neringen gheneert ende besich ghehouden: ende dat omme de goede ghelegentheyt die sy te dier tijden hadden om spoedich ende met ghemack langs den Rhijn ter Zeewaert te mogen komen. Doch of sulcx waerachtich is ofte niet laet ick in sijne waerde berusten/vermits wy het teghendeel seer qualicken souden konnen doen blijcken ende bewijsen.

Maer daer naer omtrent drie hondert iaeren herwaerts/te weten vanden Jaere 1300 totten iaere 1560 ofte 1570 toe/so hebben haer het meerendeel vande Burgheren ende Inwoonderen deser Stede haer meest gheneert ende besich ghehouden/mette neringhe vande Draperie/bestaende in het toe maken ende reeden van sekere soorten van Lakenen/de welcke ghenoemt wierden van weghen de plaetse alwaer die ghemaeckt waren Leydtsche Laeckenẽ, ofte Halve Leydtsche Laeckenen, vermidts

midts die alleenlijcken van halve groote ghemaeckt wierden.

Welcke voornoemde laeckenen waren / ende noch huyden ten daghe zijn/ een seeckere soorte van Lakens die van seer goede wolle ende stoffe gemaeckt wierden/ter langde van sesthien ellen/ ende ter breede van omtrent thien vierendeel. Doch de selve gheverwet ende volmaeckt zijnde/ werden uytgeraemt ter lengde van twintich ellen/ende wanneer dat die hier te Lande vercocht wierden/soo moesten de selvighe wederomme op sesthien ellen ghecrompen werden: dan de ghene die buyten s'Landts ghesonden wierden/die bleven meesten tijdt op twintich ellen ghereckt/ maer men hadde in het verkoopen voor een ghewoonte vijff vierendeel voor een elle te geven/ende dat was voor het crimpen: alsoo dat de voornoemde lakenen niet meer als voor sesthien ellen/ ghelijck die eerste ghemaeckt waren/ uyt en brachten. Tot allen tijden wanneer de selvighe gheoordeelt/ghewaerdeynt ofte ghewaerandeert wierden /om haere leste Seghel ende oordeel te becomen/soo moest sulcx achtervolghende haere Keuren gheschieden niet alleen by claren daghe / maer by helderen sonnen-schijn opten Raem ter langde/als ghesept is / uytghereckt ende ghespannen wesende/op datmen teghen het Sonnen-licht perfect ende volcomelicken alle de fauten ende ghebreken die daer inne gevonden souden moghen werden/souden geopenbaert ende ghesien werden: tot welcken eynde de Waerdeyns alle daghen/iae tot alle uyren vanden daghe (noodigh wesende) wanneer de Sonne scheen / door een seker klocxken inde Ramen hanghende/ de Reeders ende Drapiers verwittichden / ter Ramen waert te comen/omme hare lakenen te komen beucken / eenige quaslaghen toe te strijcken/havenen/ende sulcken schijnsel / ooch ende glants te gheven/om een goet loot te moghen vercrijghen/ende alsoo het oordeel van hare lakenen te ontfangen/ en te doen segelen: alwaert sake geweest dat eenighe lakenen gheraemt waren/ende dat de Sonne door quaet en onverbolgen weder in eenighe daghen niet en scheen/evenwel niet tegenstaende soo moesten de voornomde lakenen soo lange opten raem blijven staen tot dat de Sonne volcomelicken scheen/ende wel ghedroocht waren om haer oordeel te ontfanghen.

Beschrijvinge vande Leydsche Lakenen.

Hoe die ghewaerdeynt wierden.

Vele ende verscheyden soorten ende gheslachten vande voornoemde lakenen/werden alhier ghereedet endt ghemaeckt/te weten:

Hoe veel soorten van lakenen alhier geredet wierden.

- Puycken, het welcke de alderbeste waren en vande fijnste wolle ghemaeckt wierden.
- Vol-seghelde, wesende de alderfijnste ende beste daer aen volghende.
- Cleyn-loot, een weynich minder van waerde wesende als de voorgaende.
- Haechgaerde, het welcke de alder slechtste waren / ende gheen van beyde de loden ofte seghelen haelen konde. Ende werde daeromme terstont de voorlijst van het selve affgescheurt/ ende moest op een seker lengde inghecrompen werden.

Voor wollen, aarde wollen, ende dorde wollen: twelcke de alderslechtste lakens wareng.

Van waer ende van wie de draperie alhier ghebracht ende begonnẽ is.

VAn waer / wanneer / ende hoe de Draperie ende Rederie van dese voorgenoemde lakenen eerstmael alhier binnen der Stede ghekomen is / ende van wie die begonnen zijn alhier ghereedet ende ghedrapiert te werden / heb ick hier voren Pagina 16 geseyt ende verhaelt / en dat achtervolgende het getuychnisse van eenighe oude Mannen de welcke over hondert ende meer jaeren gheleeft hebben / ende sulcx van aver tot aver van hare voor Ouderen ghehoort ende verstaen hadden / te weten dat die selvighe van eenige Yperlingen, de welcke door eenighe Inlandtsche oorlogen ende troubelen uyt de selve Stede ende de omligghende plaetsen verdreven ende ghevluchtet waren / alhier binnen der Stede ghebracht / begonnen ende aenghevanghen is. De Heer Petrus Scriverius Historischrijver laet sich beduncken dat dit ghesciedt is tusschen de Jaeren 1320 ende 1330 / op welcken tijdt in Vlaenderen ende besonder te Ypren onder de Burghers luyden vande Draperie ende den Adel groote tweedracht ende oneenicheydt was: soo dat vele vande Yperlingen haer Vaderland moesten verlaeten ende in ballingschap gaen. Waer van (soo die voorschreven goede Heere mijn vermaent heeft) onder ander Vlaemsche Chronijcken te lesen zijn Commentarij sive Annales Rerum Flandricarum Iacobi Meyeri Baliolani ad Ann. M CCC XXIII, M CCC XXIIII. M CCC XXV, M CCC XXVII, ende M CCC XXVIII. Voorwaer het can wesen dat dese Yperlingen in ballingschap gaende te Leyden haer doe ter tijt neder ghesett hebben / de Draperie ende Laken-neringhe alhier plantende. Misschien oock eerder / want den precisen tijt wanneer sulcx geschiet is / en kan men niet voor seker stellen / al hoewel sommighe voor ontwijfelicken houden (tot datmẽ meerder sekerheyts heeft) dat sulcx geschiet is omtrent de jaeren 1294 / 1300 ofte daer omtrent / het welcke eenichsins bevesticht kan werden / met de vergrootinghen deser Stede / de welcke tweemaels cort opten anderen omtrent die tijden ghesciet zijn / ghelijck hier vooren int langhe verhaelt ende beschreven is / ende alhier onnodich om naerder te ondersoecken. Ten anderen kan sulcx mede bewesen werden met een Extract / twelck ick geextraheert hebbe uyt seker out gescreven Keur-boeck vande Draperie neringhe / wesende van date vanden 15 Aprilis des Jaers 1451 / inhoudende als volght:

Onthept vande draperie bevesticht.

Scout, Scepenen ende Rade der goeder Stede van Leyden doen condt allen luden, vvant onse meninghe is den gemeenen oerbaer vander Stede van Leyden te starcken ende goede vvege te ramen daer die Stede bi in neringen bliven ende in eren geregeert mach vverden. Tvvelke int meeste spruytende is uyt goeder Draperie die bider gratien Gods langhe

tijt

tijt bi goeden geordonneerden Keuren heeft gheſtaen, die-
men al bevvilen veranderen ende vernuvven moet nae den
loop vander Neringe om dat verſoecke vanden Coopman te
behouden, vvaerom vvi eendrachtelic alrehande Keuren
vernuvven die van outs geſtaen hebben ende oock Keuren
verrecht hebben die totter Neringe nut ende oerbaer zijn,
ende ſommige Keuren ofgelaten die geen oerbaer en vva-
ren. Ende vvat hier na niet geſcreven en ſtaet dat en ſalmen
niet rechten vander Draperic.

In welcke woorden klaerlijcken blijckt ende geſien werdt dat te dier
tijden/te weten over 162 Jaeren de voornoemde Neringe vande Dra-
perie al langhe jaeren gheſtaen heeft binnen deſer Stede.

De oudtheydt ende waerdicheyd der Leydſche Lakenen can oock me-
de affghenomen werden uyt dit volgende exempel. Inden Jaere 1410
als in Ooſt-Vrieſlandt de Edelen/Hooch-geboren Heeren Ailt tho grote
Valderen ende Ailt tho lutke Valderen onthooft werden ten bevele van
Faelqua een wreede Vrouwe/die haer onnooſelijcken deur Beuls handen
dede ombrengen/knielden ſy neder op een Leydſch laken / zijnde toe ter
tijt als waerſchijnelick blijckende/ de beſte ende fijnſte lakenen / hier te
Lande. Siet van dees iammerlicke ende Tragiſche Hiſtorie Vbbo-
nem Emmium Rerum Friſicarum lib XVII. Ander diergheliycke exempelen
zijnder meer. Daer in plaetſe van een fluweelen cleedt/een Leydſch la-
ken ghebruyckt is.

De voornoemde Neringhe aldus hier geſtelt ende gheplantet weſen- Wasdom
de/ſoo hebben verſcheyden Poorteren deſer Stede de ſelve mede aenghe- vande
vanghen/begonnen/ende hare kinderen doen leeren: ende de onuytſpre- draperie.
kelicke God heeft de ſelvighe alſo ghheſeghent/vermenichvuldicht / doen
waſſen ende toe nemen/dat het ſchier ongelooffelicken ſoude ſchijnen om
ſulcx te verhalen/want ick hebbe uyt ſekere gheloofwaerdighe oude Per-
ſoonen verſtaen die de ſelve neringhe/iae haer voor-Ouderen/ghedaen
hebben/dat ten tijden wanneer de voornoemde Neringhe op het hooch-
ſten ende in haren meeſten fleur gheweeſt is/alhier binnen der Stede da-
ghelijcx gingen 350/iae meer ghetouwen / de welcke ghemeenlicken/ Menichte
doch d'eene meer ende de ander min/alle weken konden affwercken drie vande
lakenen / telt nu den arbeyt van alle de ghetouwen van eene weke te ſa- Leydſche
mē/ghy ſult bevinden datter ordinaris alle weken over de duyſent ſtuc- lakenen
ken affghebracht zijn: brengt die eens van een gheheel iaer te ſamen/en- die in een
de telt noch ſes off ſeven weken binnen/van weghen datſe niet gearbey- iaer ghe-
det en ſoude moghen hebben/ſoo van koude inde winterſche daghen / als maect wor-
van het vieren vande Heylighe daghen / de welcke te dier tijden achter- den.
volghende den laſt ende ordonnantie van weghen de Roomſche Kercke

ghevierт ende onderhouden wierden/ende eenighe andere beletselen ofte verhinderinghen meer/ghy sult niet teghenstaende noch ebenwel ondervinden datter binnen een iaer (als voor henen ghesept is) ghereedet ende gemaeckt zijn/een ghetal van meer als 47000 lakenen/het welck voorwaer een groot getal was. Waer aen een groote menichte van persoonen van alle hand-wercken / als Velle-wasschers, Velle-ploters, Wevers, Kamsters, (vermits het kammen ofte kemmen te dier tijden meest by de Vrouwen ghedaen wierde) Vollers, Verwers, ende verscheyden anderen handtwercken aende Draperie hangende/daghelicx de handen vol wercx hadden/ende de Drapiers ende Reeders ghien kleyn profijt in ghebracht en hebben/ghelijck een peghelick sulcx ghenoech bedencken ende aff nemen can: en die haer met de selve hanteringen besich hielden/ die hebben haer ende hare huysghesinden rijckelijcken daer medе comen erneren ende onderhouden.

Eenighe redenen van 't wasdom der neringe. De Neringhe was te grooter ende te meerder omdat te dier tijden de voornoemde lakenen seer willich/begheert/ende aenghenaem waren/ en daghelicx niet alleen met groote packen ende menichten Oost ende west versonden wierden: Maer de selve werden alle omme inde omliggende Steden seer veel ghecocht/by een peghelijcken gedragen/en in waerde ghehouden: ende boven desen allen/so hebben de Poorteren deser Stede de voornoemde lakenen tot allen tijden vanden iaere (ghelijck als men uyt het oude Keur-boeck vande Neringhe kan affnemen ende verstaen) veyl gehadt buyten het Graefschap van Hollandt in dese volgende Steden/ tot Berghen/ Brugghe/Antwerpen/ Calis/ Deventer/ Campen/ Zwol/ Zutphen/etc. Behalven inde vier laetste Steden en mochten geen Poorteren deser Stede/eenighe lakenen veyl ofte te coop houden/ dan alleen opte vrye iaermercten vande selve Steden: en opte voorn Jaermarcten oft in eenighe andere plaetsen ofte Steden wesende/soo moesten alle de Poorters van Leyden daer zijnde/ tsy in een Halle/oft andere plaetse de welcke haer vande Magistraten oft Geswoorens van 't Gilde vande Laken-vercoopers ghewesen soude werden/ghesamentlicken byden anderen met hare laeckenen veyl staen / achtervolghende dese volghende Keure/ghetrocken uyt voorverhaelde Keur-boeck:

Leydsche laecken-coopers moesten in eene stadt zijnde byden anderen veyl hebben.

Alle Lakenen in jair-marcten te brengen inde Halle.

Item, soo en sullen voort aen geen Poorteren, noch invvonende van Leyden, geen gereckte Lakenen uyter Stede van Leyden voeren in eenige vrije jaer-marctē, alse Brugge, Antvverpen, Bergen, Deventer, Campen, Zvvolle, ende Zutpheen, si en sellen comen staende bi malkander in een Halle of in een huys als hem ghevvijst sal vvorden vander Stede of vanden Hoemans, soo vvie sijn lakenen anders vercoste

coste dan voorscreven is: die sel verbeuren van elck half laken teghen den Heer xx. sc. ende teghen der Stede een duysent stiens te doen vervvercken. Gedaen opten xxvij dach in Februario, Anno xiiij C lv.

Totte voorplantinghe ende onderhoudinghe vande voornoemde Rederie ende Draperie van Leydtsche lakenen, en is gheen cleyn behulp geweest de naerstighe toesicht ende sorghe vande Magistraten/ te dier tijden zijnde in regeringhe/ de welcke seer wel aenghemerckt ende geweten hebben/ datter gheen Neringhe ofte handelinghe bestendich oft ghedurich can blijven/ ofte ten zy sake datmen die onderhoude met goede ofte bondighe Wetten/ Keuren ende Ordonnantien/ ende datmen totte onderhoudinghe vande selve verkiese eenighe ghequalificeerde Personen/ volcomen kennisse vande voornoemde Neringe hebbende/ de welcke uyt haren name de voornoemde Keuren mochten ten uytersten doen onderuyt houden / de goede in hare gherechticheden behouden ende voorstaen/ ende de quaetwillighe bedrieghers naer behooren te doen straffen/ ende de breucken ende boeten doen affnemen / de welcke by die vanden Gerechte ende de Waerdeyns daer op ghestelt wierden. so hebben de dicmaels genoemde Magistraten ende Gerechte deser Stede in desen deele in gheenen ghebreke willen blijven: maer hebben ghesamentlicken met eenighe Persoonen het stuck vande Draperie ghenoechsaem verstaende/ ghemaeckt/ ghestatueert ende gheordonneert/ vele ende verscheyden Keuren ende Ordonnantien/ opt reeden ende maken vande voornoemde lakenen/ soo in het ghemeen/ als in het bysonder op elck gedeelte en hantwerck der selver/ ghelijck men de selve int langhe ende breede ten huydighen daghen sien ende lesen kan byde Waerdeyns vande voornoemde Neringhe/ ende ick een vande selvighe Keur-boecken wesende van seer ouden ghescrifte ghesien ende overloopen hebbe: alles te langhe ende onnoodich omme alhier inneghevoecht te werden. Doch en kan ick niet naer laten alhier tot een staelken uyt de voornoemde Keuren ghetrocken by te voeghen, Een Keure ghemaeckt wesende inden Jaere 1447 opten 21 dach in Meye: Innehoudende wat straffen datter ghestelt waren opt reeden vande onnutte ofte quade lakenen/ luydende van woorde te woorde als volght:

Naerdere redenen van de wasdominghe vande Neringhe.

Van onnutte Lakenen.

Item, is gekeurt so vvie eenighe onnutte lakenen drapenierde, te vveten, van Casteelsche, van Scotsche, oft Hierlantsche vvolle of velle of van noppen, of van vlocken of van ander onnutte vellen of vvollen, die de VVardeyns van onnutscap van draperie bi horen eede den Gerechte aenbrochte. die en sel after die tijt binnen thien jaeren niet drapenieren

Straffe opte onnutte lakenen.

noch ploten, na dattet hem vanden Gerechte verboden ſel vvorden op de boeten van x ℔ ende daer toe gecorrigeert te vveſen biden meeſten ommeſeggen vandē Gerechte, ende die lakenen die aldus onnutte vande VVaerdeyns bevonden vvorden dair of ſel hebben die Heer een derden deel, ende die Stede een derdendeel, ende dat derde derden deel ſalmen barnen opten blauvven ſteen. Ende vvairt dat die Scout die nu is of namaels vveſen ſal in deſe Kuer verſumende vvare die te rechten ſo voorſcreven is, ſo ſouden tvvee of meer vanden Poort-meeſters den Scout an dingen moghen mit recht deſe Kuer voorſz te rechten ende die Scout en ſoude niement recht doen voor dat hi volrecht gedaen hadde na inhout der der Keur voorſz.

De Blauſteen is rechtplaetſe gheweeſt van onnutte lakenen.

Hier inne ſietmen wat een ſonderlinge ſorghe ende vlijdt die vanden Gerechte tot dier tijden gedragen hebben/ dat alle de lakenen de welcke binnē hare Stede gedrapeniert wierden/ghemaeckt eñ gheredet mochten werden van ſulcken ſtoffe ende wolle als daer toe byde Waerdeyns gekeurt ende verkoren was. Ten anderen ſult ghy hier mede vinden dat van ouden tijden den Blauwen-ſteen, (gelijck ick voor henen in mijne Beſchrijvinghe Pagina 21. daer ick van het ghebruyck der ſelver wijtloopich verhaelt ende gheſeyt hebbe) niet alleen ghebruyckt is om Juſtitie ende executie te doen aenden lijve/maer deſghelijcx mede tot verſcheyden andere publijcke ſtraffen : ende daer om by den ghemeenen man by naer voor een heylighe plaetſe gheacht ende ghehouden wierde.

Gelijck als die vanden Gerechte doe ter tijden ſorghe ghedragen hebben daerer vaſte ende bondighe Keuren gemaeckt werden/ alſoo hebben de ſelve tot onderhoudinghe der ſelver gheſtelt ende gheordonneert alle de volgende Officieren ende Dienaren ; de welcke met grooter ſorchvuldicheydt alle Jaeren opten goeden Vrijdagh verkoren wierden. Als

Officieren ende Dienaren vāde draperie, eerſt vande Waerdeyns.

Vier Waerdeyns, de welcke naeſt de Magiſtraten het opperſte gebiet ende toeſicht over de Neringe hadden/ hoe eñ op wat wijſe de ſelfde verkoren ende gheeedet wierden /wat haer laſt ende officie was/eyndelicken hoe die ſelvighe gheſtraft wierden / de welcke haer opgheleyde dienſten niet getrouwelijcken naer en quamen ofte bedienden/ condt ghy alles uyt deſe bygaende Extracten de welcke ick uyt het voornoemde oude Keur-boeck ghetrocken hebbe/ſien ende leſen:

Hoemen die Waerdeyns kieſen ſal.

Eerſt ſal 't Gerecht alle jaer vergaderen opten goeden Vridach

dach goets tijts eermen dat Ambocht vander Missen begint inder Vierschaer, ende daer sellen si int openbaer elc zvveeren op hem selven mitter hant op een Crucifix dat voor hem leggen sal, dat hi kyesen sal bi sijnre zielen ende op rechter conscientien vier VVaerdeyns, daer die Stede mede bevvaert is ende tot der oerbaer der Draperie ende dat te laten om lief om leet, noch om miede, om gunst noch om geenrehande saken. Ende vvie vanden Rechte op die tijt daer niet teghenvvoordich en vvaer die en sal daer geen seggen noch kuer in hebben. Ooc en sel die Scout die nu is off namaels vvesen sal geen kuer daer in hebben, noch hem vorder daer in bevvinden dan dat hi op ende neder daer toe staen sal. Ende stauen die Scepenen ende de Burgermeesters den eedt inder manieren voirsz. ende gheviel dat hem 'tGerecht in horen kueren an tvvee sceyden, alsoo dat die een helft vier man koren, ende die ander helft vier man koren, soo sullen si van beyden sijden malcander overgeven vier man int scrift, ende daer sel elke sijde uyt des anders cedel tvvie man kyesen, des ghelike selmen doen vvaer dat sake dat gevvegen stonde van tvvie man, mer gevielt dattet om enen man gevvegen stonde halff ende halff, so selmen daer om cavelen. Ende 'tGerecht en sal uyter Vierscaer niet sceyden eer si vier VVaerdeyns gecoren hebben, ende die vier VVaerdeyns sellen bevvaren een jaer lanc alle punten die der Draperie roeren. Ten vvaer off hore enich mit kenliken proeve hem also qualiken quijte die souden men eer off setten. Ende aldus selment alle jaer hantieren sonder vermenkinge ende sonder offlaten. Verkiesinghe vande Waerdeyns.

Dat die Waerdeyns niet Drapieren en moeten.

Item, so en sel voert an geen VVaerdeyn binnen den tijt van sijn vvaerdeynscap drapenieren, ploten, vervven, noch geenrehande neringe doen der draperie, der ploterie, off der vervverie aengaende. Te vveten, dat si noch drapenieren en sullen Waerdeyns mochte niet drapieren.

sullen mogen noch doen drapenieren, noch paert, noch deel dair in hebbẽ, noch hoer gelt tot Calijs off andersvvair noch om velle of om vvolle, noch inden Calijs reysen noch andersvvaer, noch in geenen anderen reysen off stucken der draperie anclevende mede mogen delen of mede staen, noch doen mede staen of delen, noch geen profite daer van nemen onder vvat saecken, dexel ofte vervven, datmen dat soude moghen decken, cleden of vervven. Behoudelick vvairt dat yement tot eniger tijt vvaerdeyn gecoren vvorde die hem mitter neringe beholpe of pleget te behelpen velle of vvolle by hem hadde als hy VVaerdeyn gecoren vvorde, of sijn gelt tot Calijs of andersvvaer gesent hadde om velle of om vvolle eer hi Vvaerdeyn gecoren vvorde, de selve sel sulc goet moeten uyt drapenierẽ na der ordonnantien ende keuren vander Stede, of vercoopen binnen seven vveken na dat hy VVaerdeyn gecoren is. Ende dies sullen de Vvaerdeyns opten goeden Vrijdach als sy gecoren zijn opẽbaerlic inde Vierscaer op een Crucifix ten Heiligen zvveren. Alle dese voorscreven punten eñ elk van dien volcomelic ende vvel te onderhoudẽ sonder forpel, list of subtijlheit daer in te soeken. Behoudelic dat die Vvaerdeyns gerecte lakenen ende anders geen sullen mogen vercopen sonder verbeuren. So vvie vanden Vvaerdeyns in enich vande voorscreuen punten bruckich beuonden vvorde of enich subtijlheit of scalkernye daer in sochte of dede datmen ter vvairheit bevinden mochte die soudmen kennẽ myenedich, ende soude ontpoortert vvesen ende vervallen van alle sine goede rechten. Ende men soude sijn sententie openbaerlic vander Stede Huys of lesen, ende die gelesen vvesende en soude hi after dien dage nymmermeer binnen Leyden drapenieren noch geen dienste voeren der Stede aengaende. Gedaen opten xviij dach in Aprille Anno xiiij c een ende vijftich.

Hoe die Waerdeyns horen eedt doen sullen.

Item sullen de VVaerdeyns alle jair opten goeden Vridach als sy gecorē zijn ende geeedt gelijc inder voorkeur geroert is terstont vveder op eē nieuvve eenēanderē eedt doen optCrucifix ende si sullē svveren na hore bester vvetenscip, bi hore zielen ende conscientien rechtvaerdelic alle velle ende vvolle binnen Leyden ghebrocht, ende alle lakenen na hore vvaerden vvesen ende doechde te oerdelen ende te vvaerderen den armen als den riken sonder yement vvie hi si daer in an te sien. Ende dat si alle kueren vander draperie die int kuerboec geset sijn onderhoudē sullen. Ende alle kueren die inder draperie geschien, ende si bevinden conden an te brengen. Ende alle dat voirsz staet niet te latē om lief noch om leedt, om gunst, om gelt, om miede, noch om geenrehāde saken hoemen die dencken peynsen of visierē mach so moet hem God helpen ende sijn Heyligen. Gedaen opten xviij dach in Aprille Anno xiiij C. een ende vijftich.

Dat die Waerdeyns niet upt reysen en sullen.

Item en sal geen Vvaerdeyn uyt Leyden mogen vvesen dair hi enige paertse off vvaerderinge bi versinnen mach op de boete van vijf pont elx dages te verbeuren. Ende daer toe gecorrigeert te vvesen biden meesten omme segghen vanden Gerechte uytgesondert dat de Vvaerdeyns binnen den tijt vā hore Vvaerdeynschap niet meer uyt Leyden en sullē mogen vvesen dan een marct des jairs, het si de marct van Deventer, van Bergen, van Brugge, off van Antvverpen, ende dan en sel dair niet meer teffens dan een Vvaerdeyn uyt mogen vvesen om sijn dingen in de marct te beschicken. Gedaen opten xviij dach in Aprille Anno een ende vijftich,

De vier Waerdeyns aldus by die vanden Gerechte verkozen ende geeedet wesende: so hebben die metten anderen opten selfden dach van hare verkiesinghe/volghende de oude ghewoonten ende Keuren / ende deur last ende bevel van die vanden Gerechte/op haren eede moeten verkiesen alle de volghende minder Officieren ende Dienaren/de welcke totte vorderinghe vande Neringhe gheordonneert ende noodich waren. Ende zijn dese volghende:

Drie Staal-meesters ofte Ghesworens, wiens last ende bevel was te

sien

sien ende te oordeelen of alle de gheblaude ende ghestaelde laeckenen / die welcke swart gheverwet souden werden/wel ende behoorlicken gestaelt ende gheblauwt waren/achtervolghende het stael/ ofte monster/ by die vanden Gerechte aen haer gelevert. De selve alsoo niet vindende/ benefsens de Waerdeyns de breuckighen achter volghende de Keuren / te helpen straffen.

Printers: wat haer dienst was.

Drie Printers, wiens last ende bevel was alle daghen omme te gaen totte Wevers/ende den eenen op te schrijven wie dat laken toebehoorde twelck opt ghetou stont/den tweeden naer ouder ghewoonten een seecker loot aen het selve te staen ende te printen/ende den derden moest naer het werck sien twelck opten scheer-raem ghescho̅zen stont/ off het selvighe op sijn behoorlicke lengde ende breede aenghelept ende ghescho̅zen was.

Opschrijvers. wat haren last ende bevel was.

Twee Opschrijvers, wiens last was alle daghen te verschijnen opte Paertse (de welcke van ouden tyden boven op het Stadhuys geweest en ghebleven is/noch eenighe jaeren naer het ontset deser Stede)ende aldaer alle de rauwe lakenen opte schrijvẽ van wie ende voor wie die gewracht waren/ende de selve te printen met een seker Seghel daer toe bijde Waerdeyns gheordonneert wesende. Dese Opschrijvers waren mede ghelijck de Waerdeyns verbonden altijt binnen der Stede te moeten blijven/ solanghe als haren dienst duyrende was.

Verken-steeckers: wat se dedẽ.

Twee Verken-steeckers, wiens last was alle de Vellen ende Wolle de welcke van dese zijde der Zee binnen der Stede ghebracht werde(in sacken ofte packen ghepackt wesende/ende te dier tyden [ick en weet niet wel/om wat redenen] Verkens ghenoemt waren) te ontfangen/ te doen brenghen in een vande Gast-huysen/ ofte andere ghemeene plaetsen tot sulcken ghebruyck gheordonneert wesende/aldaer te ontpacken en te openen/(in teghenwoordicheyt vande eyghenaers vande wolle ofte vellen) de selvighe uyt den anderen te sorteren/ende op hoopen te leggen ende te stapelen: dit gedaen wesende/de Wardeyns bijde wolle ofte vellen te halen/ de welcke als dan op haren eede de selvige moesten besichtigen ende oordelen wat soorten van lakenen vande voornoemde wolle mochten gedrapiert ende ghemaeckt werden/ende daer van werde behoorlick Register ende Notitie ghehouden.

Geswoorens vande Volderie: haer last ende bevel.

Vier Geswoorens vande Volderie, de welcke alle iaeren by die vanden Gerechte opten goeden Vrijdach selffs verkoren ende ge-eedet wierden: wiens last ende bevel was naerstich ende vlijtich toe te sien dat alle bedroch ende schalckheydt de welcke op het vollen ghepleecht soude moghen werden/verhoedet werde: ende dat de Keuren ende Ordonnantien opt stuck vande Volderien bijde Volders ende Volders knapen ten uytersten onderhouden ende naergheko̅men werde.

Gesworẽs van de uytrederie: wat haren last was.

Vier Gesworens vande Vytrederie, de welcke mede opten voorverhaelden dach verkoren ende ghe-eedet wierden: wiens last ende bevel was/ toe te sien dat de Vytreders (de welcke mijns oordeels een werck deden en eene last hadden als huyden ten dage onder de Saey ende andere Neringhen de Perssers doen ende bedienen) de lakenen gheseghelt zijnde/wel en behoor-

behoorlicken voort moesten uptreden ende toe maken/dat die wel gebouwen/gheperst/ende opghemaeckt werden/achtervolgende de Keuren opt stuck vande uptrederie ghemaeckt zijnde.

Twee Gesworens vande Ramen,de welcke mede(als voorhenen geseyt is) verkoré werden by die vanden Gerechte: wiens last ende bevel was/ naerstich toe te sien dat alle lakenen opten raem ghestelt ende uptgereckt wesende/niet langher nochte breder uptgeraemt nochte gereckt en wierden/als naer den inhoudt vande Keuren ende Ordonnantien gheordonneert ende bevolen was te doen. Gesworen vande Ramen wat haren dienst was.

Alle dese voorghenoemde Officieren ende Dienaren/waren elck in sijn Officie met eede verplicht ende verbonden/ alle de Keuren ende Ordonnantien op't Drapenieren ende reeden vande lakenen gemaect wesende/ ofte die in tijden ende wijle mochten gemaeckt werden/ te onderhouden/ ofte doen onderhouden/ opte penen ende boeten by den Gherechte ende Waerdeyns daer op ghestelt wesende. Hoe lãge de Draperie ghebloeyt heeft/ afgãg der selver.

Wt alle het ghene ick tot hier toe upt de oude Keuren verhaelt hebbe/ kan ooghsthijnelicken ghesien ende ghespeurt werden/met wat een sorge ende vlijdt die vanden Gerechte deser Stede de voornoemde Leydtsche Draperie tot allen tijden hebben doen oeffenen ende onderhouden / op dat de selfde onverseert ende int gheheel mocht blijven/eñ also overgebracht werden op hare naecomelinghen / soo langhe als het den goeden Godt believen soude die te seghenen ende te onderhouden.

De voornoemde Draperie is in sodanighen bloeyenden tijt gheblebven langhe iaeren/te weten tot ontrent den jaere 1560 ofte 1570 toe. Maer naer dien datter niet en is van alle dese aertsche eñ nederste dinghen die ghedurich zijn ende in eenen standt blijven / maer altijdt ofte klimmen ofte dalen moeten/wassen ende affnemen /gheboren werden eñ vergaen /ghelijck sulcx niet alleen inde Neringen/maer selfs inde aldergrootste Rijcken ende Republijcken geschiet is/ eñ tot allen tijdẽ geschieden sal. Alsoo is het mede met dese Draperie toeghegaen ende ghescheidt. Want naer dat de selve meer als twee hondert iaeren in wassende ende bloeyenden tijt geweest hadden so is de selve eyndelickẽ(als ic boven geseyt hebbe) weynigh iaeren voor de laetste Belegeringhen beginnen te verminderen/ende aff te gaen / ende naer de voorñ Belegeringẽ vermits datter seer veel Drapeniers ende werckers soo door hongher als door de peste gestorven waren/by naer gheheel vergaen ende te niet gekomen is.

Alsoo datter hupden ten daghe seer weynich lakenen opde oude wijse ghedrapeniert ende ghereedet werden/iae de selve is also vergaen datter niet meer als een ghetouwe en gaet om soodanighe lakenen te weven/ eñ dat noch seer qualicken een gheheel iaer door wercx ghenoech heeft. Het welck voorwaer (mijns oordeels) een sake is waerdich om beschreven ende onthouden te werden: waer inne het ghemeene Spreeckwoort Neringhe en is gheen Erff, volbracht ende te rechten waer ghemaeckt is. Grootte vande selve hupden ten daghe.

De oorsaken ende redenen waeromme ofte waer door dese Neringhe alsoo vergaen/vervallen/ende t'onderghekomen is/werden beneffens de Eenighe redenen ende oorsaken

 ordina-

ordinarische straffen Godes/de welcke gemeenlicken volgen over de sonden vande Gemeenten en̄ Republijcken/die in tijden van goede neringe ende voorspoet weeldich ende dertel werden/en̄ (gelijck men seyt) als de weeldige paerden achter uytslaen/ende in plaetse dat sy God almachtich voor sodanige groote genade souden dancken en̄ loven/ende hem na sijne heylige Geboden gehoorsamen/vertoornen en̄ tot gramschap ver wecken: de sonde des volcx (segge ick) is de eerste ende opperste oorsake van tverlies van neringe ende welvaert: en̄ dienvolgende mede van onse Leydsche Draperie. Doch daer naer so werden dese twee volgende oorsaken en̄ redenen (gelijck mijn van een vande Waerdeyns vande Draperie ghesept en̄ berecht is) wel de principaelste en̄ bysonderste te wesen: te weten [dat die van Duffel in Braband, de selfde lakenen opte Leydsche wijse/ langde en̄ breede/ naergemaeckt ende gheconterfeyt hebben: maer van veel slechter wolle en̄ stoffe als de Leydsche: en̄ hebben de zelvige op eene wijse gesegelt en gelodet als die van Leyden, genoechsaem met eenerley segel / vermits sy even het selfde wapen voeren als dese Stede/ dat is twee gecruyste slotelen/ alleen verschillende inde couleuren der selver. Welcke lakenen sy mede versonden op alle plaetsen daermen de Leydsche ghewoon was te seynden ende te vercoopen: de Cooplupden en̄ andere de welcke de selfde lakenen ghewent waren te coopen/ maeckten cleyn ofte geen onderschept vande selve/ seer weynich naer de loden ofte segelen siende/ oft ten minstē daer op niet lettende/ hoe wel opte Leydsche beneffens het Wapen deser Stede stont LEYDEN, LEYDEN, ende opte Duffelsche, DVFFEL, DVFFEL, soo hebben sy nochtans de selvighe ghesaementlicken sonder onderschept van d'een of d'ander te maken/ om de slechtichept en̄ valschepts wille by die van Duffel int Drapenieren gepleecht/ metter tijt verachtet ende verworpen/ en̄ ten laetstē weynich ofte geen meer begeert/ ende de luyden de selvige tegen gemaeckt. Waer door de neringe binnen deser Stede geheel mede vervallen/ vermindert/ en̄ genoechsaem te gronde gecomen is/ tot groote schade en̄ nadeel vande Poorterē en̄ Ingesetenen deser Stede: hoe wel dat vāde Regeerders te dier tijdē wesende/ alle mogelicke vlijt en̄ nerstichept aengewent werde om sulcx te verhinderen en̄ te beletten. Maer alle menschelicke vlijt en̄ wijshept is te vergeefs/ wanneer dat de goede God met sijne wijshept en̄ Goddelicke voorsorge het welvaren der neringen/ Steden/ ende Landen niet en wil segenen noch bewarē: en̄ haer om hare ondanckbaerhepts wille vande selvige wil beroven/ en̄ andere Landen ende Steden toeseynden. Dese reden ende oorsake ghenomen vande Stede van Duffel, is wel de tweede / maer de eerste ende grootste van den ondergang vande Neringhe.

De derde is dese/ de welcke mede so wel als de tweede van buyten de Stede en̄ sonder eenich toedoen vande Poorteren te wege gebracht ende geschiet is: en̄ wert genomen van het veruwen vande voorsz lakenē. wāt naerdien alhier binnen der Stede allerley goede en̄ vaste coleuren van lakenen geveruwet wierden/ insonderhept goede vaste ghestaelde ofte geblaude swart te veruwe/ de welcke daerom by wat hooch van prijse liepē en̄.

van 't vervallen der Neringe. Ende zijn. De Sonde des volcx.

Die van Duffel. de welcke de selve lakenē vervalscht ende geconterfeyt hebben.

De Oostersche coopluyden: de welcke de Leydsche veruwe vervalschten.

en moesten komen: so hebben de Cooplupden vā Hamburch ende de andere Oosterſche Steden. (alwaer dese lakenen seer getrocken/begeert eñ gedraghen wierden) die altijt gewoon zijn op allerley manierē haer voordeel te soeckē/seer vele Crap rode lakenē van hier ontbodē/eñ de selvige aldaer hebbende/so hebbē sy die om de minste kostē wille met galnotē swert doen maken eñ verwen/het welcke met seer cleyne kostē eñ moeptē conde geschiedē/eñ naederhandt haer voordeel noch meerder soeckende hebben sy / oock vele eñ verscheyden witte lakenen van Leyden ontboden/ ende alleen sonder blauwen/sonder wede ofte mede te gebruycken met galnoten swert gemaeckt/twelc vande gemeene luydē niet gemerckt oft gesien konde werden/maer wāneer de gene de welcke de selfde kochten/eñ tot cleederen lieten maken eñ droegē/so ondervondē sy te spade tot harer schade/ dat sy met de selfde bedrogen warē/want als sy begonden te verslijten/ so werdēdie so rosch eñ vael/dat sy een afkeer eñ tegenheyt haddē vā langer sulcke lakenen tekopen eñ te dragen. Twelck die vanden Gerechte eñ de Waerdeyns gewaer wordende/hebbē het selfde door een clein by lodeken ofte zegelkē wel willen verhinderen/maer veel te spade/naerdien de lakenen om de voorverhaelde redenen al in verachtinghe ghecomen waren.

Ende also is dese schone groote neringhe om dese voorverhaelde oorsaken wille/ende met verloop van tijden door slappe toesicht eñ oochluyckinge der Waerdeyns/mitsgaders om verscheyden andere redenen/ de welcke mijn onbekent mogen zijn/te niet gekomen eñ gantsch vergaen/ als ick voor henen geseyt hebbe.

Dit hebbe ick aldus int lange eñ brede moeten verhalen eñ beschrijven tot een eewige memorie eñ gedachtenisse van onse Leydsche draperie. op dat onse nacomelingen mogen weten eñ verstaen/ hoedanich de selve over so veel iaren binnē deser Stede gepleecht wesende/geweest is/waermede so veel poorteren eñ innegesetenen haer mede geneert eñ hare huysgesinnen onderhouden hebben: desgelijcx wanneer eñ van wie die alhier gebracht/geplant/voortgequeect ende eyntelicken hoe ende waeromme die also vervallen ende vergaen is. Ende sullen desen eyndigende voortgaen ende komen tot het

Cort verhael ende beschrijvinghe van alle de Leydsche Draperien, ende Rederien/de welcke huyden ten dage alhier geoeffent ende ghedaen werden.

Naer dien de goede onuytsprekelicke God de sijne/de welcke hy lief eñ om Jesu Christi verdiensten wille tot sijne waerde kinderē aenghenomen heeft/nimmermeer en castijdet ofte slaet / sonder de selve wederomme te salven eñ te heelen: so heeft dien selven God mede dese sijne soo hooch besochte stad Leyden, naer dat hy die so Vaderlicken eerst door het ontrecken van hare welvarē eñ neringe/eñ weynich tijts daer naer/ door het toeseynden van sijne drie aldergrootste straffen/ als de oorloghe/ den hongher/ende peste ghetuchticht/ghestraft/ende te huys ghesocht hadde/ ende dat hy door de voornoemde plagen uyt het midden der Borgheren eñ Inwoonderen meer als ses duysent Sielen tot hem ghenomen hadde. Aenleydinge tot de huydēdaeghsche Neringhen.

(het welcke te dier tyden een groot ghetal van menschen was / vermits de Stadt doen op vele naer soo volckrijck niet en was als die heden ten daghe is / maer alleen meest van hare eyghene ghebozen Poorteren bewoont werde) ende dat het scheen dat de selfde bedroefde Stadt Leyden nu gheheel te gronde ende in uyterste armoede ende ruine gecomen was: soo heeft den selven goedertierē God de ellendighe ende bedroefde Stad wederomme met de ooghen sijner ontfermherticheyt in hare ellende ende droefheydt aenghesien/hem over de selvighe erbarmt / ende besloten die wederomme met sijne ghenade ende barmherticheyt te overschudden.

Leyden een herberge voor de veriaechde gebuyren.

Ende heeft dese by naer ledighe ende uytghestorven Stadt/ geordonneert ende ghestelt tot een herberghe ende woonstede van alle hare naebuyrighe landtsaten/de welcke voorghenomen hadden heylich ende suyverlick naer den wille Godes te leven/ende hem naer sijnen woorde in vrijheydt van hare conscientien te dienen: soo uyt Brabandt/ Vlaenderē/ als andere Provintien eñ Landen/ die door de wreetheyt eñ ongehoorde tyrannie van Duc d'Alve/ende andere Regenten die van weghen de Coninckliicke Maiest. van Spangnen Philips de III. wesende de 31 Grave van Hollandt, Zeelandt, &c. ghestelt ende ghesonden waren also ghecastidet/ gestraft/ende met alle onbarmherticheydt ghehandelt ende getracteert wierden/soo met oorloghe/vervolginghe/als met berovinghe van hare goederen ende leven: datse ghenootsaeckt ende gedwonghen waren hare huysen/landen/ende goederen te verlaten / ende haer met wijff ende kinderen opte vluchte te begheven/eñ haer soo in Enghelandt/Duytschlandt/als binnen deser Stede onder de beschuttinge van andere Princen te begheven/ de welcke de wreetheyt van Duc d'Alve met lijff ende goet tegen stonden/ende hare Gemeentē voor het onverdragelijcke iock der Spangnaerden sochten te bewaren. Het welcke al tsamen Landen de Steden waren waer inne sy openbaerlicken met vryheydt harer conscientien Gode mochten dienen ende eeren naer sijnen Heyligen wille.

Redenen waerom die hebbē moeten vluchtē.

Leyden door den toeloop der gebuyrē seer volckrijck.

Door dese voorverhaelde middelen ende gheleghentheden/ heeft den goeden onuytsprekelijcken God dese onse Stadt Leyden in weynich Jaeren/te weten terstont naer hare Beleghheringhen / soo wederomme door den toeloop vande voorverhaelde ghebuyren doen wassen/ende vermeerderen/van Innewoonderen ende Borgheren/datter in plaetse van eenen affghestorven/de welcke in het belegh ghestorven waren/meer als thien in plaetse ghecomen zijn/de welcke zedert die iaeren hier alsoo ghewassen ende toeghenomen zijn datmen voor onghetwijffelt houdet datter huydē ten daghe verre over de hondert duysent sielen binnen deser Steden ghevonden werden/de welcke ten meesten deele alhier ghebozen zijn: eñ hier hare residentie ofte wooninghe zijn houdende.

Op wat wijse de verlopen ghebuyren binnen Leyden ontfangen zijn.

Welcke voornoemde veriaechde/verstoten ende ghevluchte Gebuyren binnen deser Stede komende/omme aldaer hare wooninghe te nemen/ zijn by die vanden Gerechte ende de ghemeene Inwoonderen met blijtschap ende vreuchde ontfanghen/de selvighe in allerley manieren als hare vrienden ende Broederen tracterende ende houdende : De selvige hier haer

haer alsoo nedergheslaghen hebbende/soo hebben sy met consent ende toe latinghe van die vanden Gerechte/opgherecht/ aenghevanghen / ende beginnen te oeffenen/soodanighe Neringen/Draperien / ende Rederien/ als sy in Vlaenderen, ende in andere Quartieren ghedaen ende gheoeffent hadden : omme hier mede haer ende hare Huys-ghesinden te versorghen van alle nootelicke onderhoudt: ende hebben dier volghende niet een of twee maer vele ende verscheyden Draperien ende Rederien (hoe wel niet alles terstont ende in het begin/maer metter tijt) binnen deser Stede ghebracht/gheplant/ende aenghevanghen: ghelijck hier naer noch breeder ghesept sal werden/wanneer ick int langhe verhalen sal wat dingen alhier binnen deser Stede gheredet ende ghemaeckt werden. Ende de Draperie neringe alhier weder opgerechtet hebben.

Wt het ghene ick tot noch toe verhaelt hebbe/blijckt claerlijcken dat de Draperien ende Rederien ten tweeden mael by de Vlaminghen alhier binnen deser Stede opgerecht ende begonnen is/ ende God heeft de selvighe Neringhen omtrent de veertigh iaeren lang alsο geseghent/ doen wassen/ende toenemen/ende noch huyden ten dage in goeden bloeyende staet onderhoudet / dat het onmoghelicken soude zijn alles te verhaelen ende te beschrijven : De goede God wil de selvighe door sijne goetheydt ende ghenade langhe in dien staet onderhouden : Indien tselve tot onser salicheydt is streckende.

Totte voorderinghe/voorplantinghe/ende onderhoudinghen vande voornoemde Draperien ende Rederien/zijn beneffens de Goddelicke hulpe die de hoochste eerste ende opperste oorsaeck alles goets is : gheen cleyne behulp middelē gheweest de naerstige toesicht eñ sorghe van Magistraten ende Regierders deser Stede/de selvighe versiende met goede Wetten ende Ordonnantien/de welcke sluyden met advijs vande ghequalificeerste Persoonen vande voornoemde neringhen ghemaeckt ende gheordonneert hebben. Tot 'tmaecken vande voornoemde Keuren vorderinghe ende voortplantinge der neringen/is desgelijcx een groote hulpe gheweest de wackere vlijdt ende naerstichept van haren Secretaris Ian van Hout Zali. G. (nu meermalen ter eeren ghenoemt wesende) de welcke noch arbeyt/noch moeyten nacht noch dach ontsien en heeft met de Opsienders ende Gouverneurs van elcke Neringe apart te handelen/ te spreken:te maken ende te bewerpen sulcke Keuren Wetten eñ Ordonnantien/waer mede de neringhen binnen deser Stede mochten ghedurich blijven/de Coopluyden goede waeren ghelevert/ende de quaetwillighe verhindert werden haer bedroch te moghen oeffenen/etc. Ghelijck die voornoemde Gouverneurs vande Neringhen eendrachtelijcken ghetuyght hebben/ende tot allen tijden versoche zijnde/willich ende bereyt souden wesen sulcx te doen. So dat hy door sijnen vlijdt ende naerstichept soo veel te weghe ghebracht heeft/ dat alle de Neringen ende Draperien/ met goede vaste ende bondighe keuren versien zijn: waer naer die gheregeert ende ghestuyrt werden. Door wat middelen de neringhen also gewassen ende toeghenomen zijn.

Naer dien dat alle de Draperien ende Rederien die alhier binnen der Stede gheoeffent werden groot ende vele zijn/heeft het ons goet gedacht de selvi-

Redenen waerom alle de andere Draperien naerder ondersocht werden.

de selvighe wat naerder te ondersoecken/te verhalen/ende te specificeren wat manufacturen/waren/ofte coopmanschappen alhier ghemaeckt ende ghereedet werden: op datmen in alle plaetsen daer dese Beschrijvinghe ghelesen ofte ghesien soude mogen werden/sal mogen weten/wat waren alhier binnen der Stede ghemaeckt werden: omme indien deele (ist moghelick) de neringen te helpen vorderen/ende behulpelick te zijne ende te ander sijden de Coopluyden hen met de selfde waren ernerende te dienen tot een loop-zedel / Alle de stucken / 't zy met wat name datse souden moghen ghenaemt werden uytgesondert de oude Leydsche läkenen, de welcke alhier binnen deser Stede ghereedet ende ghedrapiert werden/ de selve werden onder vier ghedeelten/hoofden/ofte neringhen begrepen / Namentlicken de Hooft-neringhe ofte Saey-neringhe, de Oudtste ofte Baey-neringhe, de Fusteyn-neringe, ende ten laetsten de Ras-neringhe, ende alles watter ghemaeckt werdt moet in een vande vier Loy-hallen, daer toe by die vanden Gerechte gheordonneert wesende/ghebracht werden/ tzy om aldaer ghemeten/ghevisiteert/ghewarandeert/ghelopt ende ghesegelt te werden / met sulcke segelen ende looden als tot een yeder gheordonneert zijn / ofte ten minsten omme het Vent-loot te haelen: ende eenighe erkentenisse daer van aende Stad te betalen. Wat in yeder Halle ghebracht werdt/ende hoe vele stucken dat aldaer inden Jaere 1612 gewarandeert ende ghelopt zijn/hebbe ick voorhenen pagina 124 ende eenighe volghende verhaelt ende beschreven. Maer overmits datter seer vele dinghen alhier gemaeckt ende gereedet werdẽ de welcke niet ten warandise en komen/maer alleene/ als ick ghesept hebbe/het vent-loot halen/ soo sal ick daeromme alhier byden anderen stellen ende specificeren (so naer als ick sulcx by die vande Neringen ende andere persoonen kennisse daer van hebbende/hebbe konnen onderbraghen) de namen van alle de manufacturen de welcke alhier met menichten binnen deser Stede ghedrapiert ende ghereedet werden/ende de selvighe zijn dese volgende:

Verdeelinghe vande Draperien.

Lijste van alle de Waren die binnen Leyden ghereedet werden.

SAEYEN.

Dobbel witte Saeyen van drie ende twee loden: de welcke wit gepackt/ versonden/ ende gedraghen werden.

Armijn saeyen, van 3 ende 2 loden: dese werden meest swert geverwet.

Armijn lijsten, van vijff ende vier loden.

Dobbel witte lijsten, van 5 ende 4 loden.

Naturelle ofte Carmelitani saeyen, van 3 ende 2 loden/ de welcke ghebruyckt werden by eenige Geestelicke Ordens.

Naturelle lijsten, van 5 ende 4 loden ende werden mede tot cledinge voor eenige Ordens ghebruyckt.

Heeren

HEEREN-SAEYEN,

Overkijckers, de welcke gelodet werden met een groot loot.
Vervallen overkijckers, de welcken gelodet werden met 3 loden daer op staet vervallen overkijcker.
Heeren saeyen, van 3.2. eñ een loot.
Gecaerde saeyen, van 3.2. eñ ee loot.

FUSTEYNEN,

Fusteynen ofte Bombasijnen, Overkijckers.
Vervallen overkijckers.
Dobbel leeuwen.
Enckel leeuwen,
Ellens.
Consenten. de welcke elc int bysonder met verscheyden loden ende seghelen ghelodet werden.
Leg-wercken.
Ligaturen.
Noppen, brede ende smalle.
Doppen, brede ende smalle.
Negen oogen, breede eñ smalle.
Rebben, gebendeerde, platte ende Pyemontsche.

GROGREYNEN,

Overkijckers, de welcke met een groot loot gelodet werden.
Vervallen overkijckers.
Grogreynen. van 3.2. ende 1 loot.
Rijssels.
Turckx.
Cangeanten.

BAEYEN.

Van 80/68/60/ende 54 draden.
Slechte Leydsche baeykens.

BORATTEN,

Brede gekepert ende ongekepert.
Smalle, gekeperde eñ ongekeperde.
Turck Borat.
Rassen, van verscheyden soorten ende loden.
Stametten.
Catoenen Bombasijnen.
Vaen-doecken.
Buyldoecken.

LAECKENEN.

eñ tgene daer onder getelt wert.

Belsche lakenen.
Voer lakenen.
Vitsen.
Warpens.
Tierenteyen.
Rollen.
Mollen.
Carpetten ofte Cantoor kleden.
Spaensche dekenen, van verscheyden soorten/oock ghekeperde.
Leydsche doecken, van 1600/1400/1200/ende 1000 draden.

ende noch eenighe andere soorten ofte wercken/de welcke ick off vergheten/oft niet ondervraeght en hebbe.

Aen alle de voorverhaelde Draperien eñ Nederien/komen een groot getal van handtwerckers ende ambachtslieden/ Mannen ende Vrouwē/ oude ende jonghe/ jae selffs de kinderen van ses of seven jaeren/aen 't werck/ende hebben den meesten tijt vanden jaere ghenoech daer mede te doen: want al eer de voornoemde manufacturen ende coopmanschappen soo verre ghebracht werden datse ter vente ende te coope moghen ghevoeght werden ofte komen/ soo moeten de selvige door vele ende verscheyden handen passeren. Omme den begeerigen weter in alles so vele te believen als mijn moghelicken is/ soo sal ick de naemen vande Ambachten ende Handwercken hier by voeghen ende verhalen/ beginnende met de eerste beginselen der selver/opklimmende tot dat de selvighe volmaeckt zijn om vercocht te werden. Ende de selvighe zijn dese volgende:

Verhael met wat ambachten ofte handtwercken de Draperei ghe[...]even werdt.

Vellen ende Wolle-wasschers, Vellen ploters, Wolle cammers Wolle caerders, Spinners ende Spinsters, Keten Scherers eñ Keten pappers, Twijnders, Wevers, Vollers, Conroyers, Veruwers, Calanderers, Perlers, Packers, &c.

Ende beneffens dese voorverhaelde handtwercken behooren noch dese volghende totte volvoeringe vande voornoemde Draperie:

Rietmakers, Ghetou makers, Wiel makers, Schiet-spoelmakers, Cambeslagers off Yser cam makers, Caerde setters, Yser caerde makers, &c. Behalven eenighe andere de welcke mijn moghen onbekent wesen: Desgelijcken de Wolle eñ Gaern vercoopers, de welcke onder de Coopmanschappen ghetelt werden. Alle de voorverhaelde handtwerckers zijn alhier binnen der Stede in goeden ghetale te vinden/also dat tot allen tijden door ghebreck van arbeyders de Neringhe vande Draperie niet verhindert noch belet en werde.

Linnen wevers Gilde. Beneffens alle de Saey-werckers/Fusteyn-werckers/ende andere Wevers van alle de voorverhaelde manufacturen ofte handtwercken/ die nochtans in grooten ghetale zijn/soo is alhier noch binnen der Stede het Linnen wevers Gilde, bestaende in Linnen wevers, Tafellaken wevers ende Tijck wevers: de welcke achtervolgende eenige Keuren eñ Ordonnantien by die vanden Gerechte beneffens haer Gilde-brieff overgelevert zijnde (by een/ghe Hooftmannen die alle jaeren met het nieu iaer verandert werden by die vanden Gerechte voornoemt) gheregeert ende ghestuyrt werden/dat een yeghelicken vande Borgeren ende Inwoonderen te recht ende behoorlick gheryft mach werden.

Rederie vã alderley Linten. Ten laetsten/moet ick alhier onder de Weverien noch stellen eñ niet vergheten/de Rederie van alderley soorten van Linter, de welcke in grooten ghetale alhier ghemaeckt zijnde/in verscheyden Landen ende Stedẽ versonden werden: ende naer dien de selvighe mede in verscheyden soorten bestaen/ soo kan ick niet naer laten de naemen der selver hier by te voughen:

LINTEN, Boordt linten, Middel soorten, Smallekens. Fijne Traversen, Rol lint of Koussebandt lindt, Hooft lindt, Bragoen lint. Windel lint.

Dese soorten van Linten werden van allerley couleuren gheveruwet ende ghemaeckt.

Daer enboven werden alhier noch gemaeckt allerley soorten van Sijde ende Sayetten Coorden ende dat in groten ghetale.

Noch werden alhier ghereedet allerley Trijpen. Daer toe oock cortelinge een Caffa wercker oft Bloem Fluweel wever by ghekomen is/ op hope van dese neringhe alhier mede te vermenichfuldighen.

Ende dit is alle het ghene ick van de huydendaeghsche Draperien eñ Rederien byden anderen hebben weten te versamelen ende ondervraghen: Desen eyndighende/sal ick voortgaen ende komen toe het

Ver-

Verhael van verscheyden andere Neringhen ende Handwercken/ de welcke binnen Leyden ghedaen ende gheoeffent werden.

NIet dat yemant soude mogē dencken/ dat achtervolgende 'tgene ic ons verre vande Draperie Neringen verhaelt hebbe/ ende van alle de Handtwercken de welcke daer aenclevende zijn/ waer mede de selvige ghedreven werdt/ verknocht blijft/ ofte ghedaen moet werden: dat de gantsche Stadt ende Borgherie anders niet en souden doen/ als aen de selfde te arbeyden ende te helpen: dat sy verre / Doch ick soude wel achten dat de twee derde ghedeelten der selver/ aende voor verhaelde Ambachten ende Neringhen te werck komen/ ende haren kost winnē: Maer boven die alle/ so werden alhier binnen deser Stede gheoeffent allerley Neringen ende Handtwercken/ de welcke in een wel geregeerde Stadt eñ Republijcke van noode zijn eñ behooren te wesen. Waer van datter eenige der selviger bestaen in Gildē/ in welcke Gilden/ ofte in sommige der selver niemant toegelaten wert ofte komen mach/ voor eñ aleer dat sy het Poorter-recht deser Stede (indien datse geen ghebooren Poorteren en zijn) ghecocht hebben/ eñ in tegenwoordicheydt vanden Deecken ende Hooftmannen (by die vanden Gerechte daer toe ghestelt ende verkoren wesende/ ende alle iaeren met het nieu iaer vernieut worden /) een seecker proefstuck van haren arbeyt ghedaen hebben/ toegelaten werden om tselvighe handtwerck openbaerlicken te mogen doen. De andere bestaen in Neringhen ofte Coopmanschappen alleen ende gheen handtwercken. Ende dederde in Ambachten ende Handtwercken alleen:

Wat ambachten eñ neringhen boven de Draperie/ alhier gedaē werden.

De ghene die in Gilden bestaen/ zijn dese volghende:

Goutsmeden ende Silversmeden. Grof smeden, onder de welcke dat sorteren eñ behooren de Slootmakers, Mesmakers, Coperslagersr Swaertvegers ende Tinnegieters Schrijnwerckers oft Kistemakers Timmerluydē, onlangs een Gilde gewordē zijnde. Schoē makers, waer onder vele eñ verscheydē Loyers ofte/ gelijck de Brabanderen die noemen/ Huvetters zijn de welcke allerle soortē vā leer tot schoenen te maken/ loyen eñ huvetten. ende dat in grote quantiteyt ende menichte/ iae veel meerder als in eenighe andere Steden hier omtrent: ende wert inde omleggende Steden seer ghewilt ende begheert/ om dat het sonderlinghe goet is. Snijders. Lakenbereyders, eñ onder de selve sorteren de Lakenvercoopers, ofte Wantsnijders die haer ambacht gheleert hebben. Cuypers. Chyrurgijns, &c.

Verhael vāde Gilde deser Stede.

De Neringhen/ onder de welcke eenige zijn die met eenich handtwerck verknocht zijn/ die zijn dese volghende:

Wat neringhen binnen deser stede ghevonden werden.

Gebreyde cousen reders, wāt alhier werden dagelicx groote menichte vā

ghebreyde koussens ghemaeckt/de welcke in vele ende verscheyden Landen versonden werden. Boeckvercopers. Apotheeckers, Crudeniers. Coorn coopers Comans. Backers, Laken vercoopers, Sijden laken coopers, Cramers. Sout sieders. Lijnwaet vercoopers. Lijm sieders. de welcke in andere Stedē van Hollant niet gevonden en werden. Olijslaghers,&c.

Ambachten buyten Gildē wesende.

De Ambachten ende Handtwercken de welcke buyten eenighe Gilden zijn ende onder niemandt en staen dan alleen onder de Regeerders deser Stede/ zijn dese volghende:

Metselaers. Antijcksnijders, ofte Beeldtsnijders. Steenhouwers. Glaesmakers ende Glaesschrijvers. Boeckdruckers, die alhier in goeden ghetale zijn. Pergament makers, de welcke vele ende verscheyden soorten van Pergamenten bereyden ende maken: te weten/ Wit schrijf Pergament, Schrijf Francijn. Hoorne vellen, ofte Calfs pergament, om Boecken in te binden. Schapen pergament, Root leer, wit leer, &c. Zeemtouwers, die allerley soorten van zeemeleer bereyden ende maken. Tobeerders, die allerley soorten van Besanen toberen ende bereyden. Stoeldraeyers, Mandemaeckers. Besem makers. Pottebackers eñ die ander fijn aerde werck backē. Lijndraeyers. Coppen draeyers, Molenaers, &c.

Wat soortē van Pergamenten eñ Leder alhier bereydet werdt.

In somma bedenckt by u selven/ sodanighen Ambacht / Handtwerck ofte Neringhe als ghy wilt/ ghy sult bevinden dat de selvige alhier binnen der Stede gheoeffent ende ghedaen werden.

Verhael vande Steen ende Calck-ovens om der stede legghende.

Beneffens alle het ghene ick dus verre vande Neringhen eñ Ambachten verhaelt hebbe/ soo en kan ick met stil swijgen niet laten verby gaen/ te beschrijven ende in mijne Beschrijvinghe te bedencken de Calck-ovens ende Steen-ovens, de welcke by eenighe vermoghende Poorteren eñ Inwoonderen dese Stede/ seer naer buyten de Hoochwoertsche ende de Witte Poorte ghestelt ende gemaeckt zijn langs den Rhijn (om de bequaemheyt van spoedigh te konnē lossen ende laden:) De voornoemde Steenovens zijn twintich in ghetale: waer van datter buyten de Witte Poorte gheleghen zijn tot Catwijc opten Rhijn toe/ neghen: ende vande Hoochwoertsche Poorte tot omtrent Koudekerck toe de resterende elff. Totte uytredinghe ende toerustinghe vande voornoemde Steenovens/ al eer datmen soo verre komt dat de Steen ghebacken zijnde uyt den Oven ghevoert wert omme te vercoopen/ behoort een groote somme van penningē/ soo om de materialen als de arbeyders te loonen ende te betalen. Doch tselve gheschiet wesende/ als de steen wel ghewilt is/ brengt haer verschoten penningen met goede tae groote profijten wederomme in hare cantoren.

Wat soorten van Steen hier ghebacken werden

De naemen ende soorten vande Steenen die hier gebacken werdē/ zijn dese volgende: Beginnende vande slechtste/ eñ opklimmende tot de beste:

Mont-steen, Ratelaer, Welboren, Hart steen, Roo steen, Bastaert Clinckert, Clinckert.

Dese steenen werden alhier binnen der Stede seer veel vermetselt eñ ghebruyckt:

ghebruyckt : maer aldermeest werden die inde ommeleggheende ghebuyr Steden ende Landen met groote menichten versonden ende vercocht: want de selve zijn seer bequaem/ende veel beter dan die Steen die van den Ysel ghebracht werdt/de welcke boven datse van so schoonen coleur niet en is/so hart nochte durabel en is om den reghen ende wint tegen te staen/als de Leydtsche/ ghelyck een yeder hem dies verstaende sal moeten bekennen.

Op datter niet soude ontbreken van alle nootsakelicke Neringen/ soo zijn tegenwoordich binnen de Stadt Leyden, ghebout ende ghestelt/ soo aen den ouden als nieuwen Rhijnen ende andere wateren /vyfthien ofte sesthien groote/schoone/ende welgelegen Brouwerien, de welcke verscheyden soorten van Bieren brouwen van allerley prijsen/ te weten van acht gulden nederwaerts/soo goet ende smaeckelick als binnen een van alle de omliggende Steden ghebrouwen werdt/ alsoo dat de Borgheren ende Inwoonderen in dien dele volcomenelicken tot allen tijden/ tzy inden Winter of inden Somer/met dranck konnen gherijft ende versien werden. Waeromme dat alhier binnen der Stede soo veel vreemde en uytheemsche Bieren niet ghedroncken werden als wel in andere Steden gedaen werdt.

Getal vāde Brouwerien binnen sesser Stede tegenwoordich zijnde.

Ten laetsten/moet ick alhier mede gedencken het Gilde vande Warmoesluyden,het welcke alhier veel grooter ende meerder is als in eenige gebuyr-Steden/eñ te meer overmidts dat de Warmoes vruchten alhier rontomme de Stede iae eenige mijlē daer omtrent/byde voorñ Warmoesluyden met sulcken overvloet eñ menichte (door de goetheyt Gods gesceghent wesende) ghewonnen ende ghereelt werden/dat het ongeloofelicken schijnen soude/waert sake datmen ten nautsten konde verhalen/ wat een menichten datter van Coolen/Wortelen/ Comcommeren / Salade/ ende allerley Moes-cruyden/Erten ende Bonen/etc. by haerluyden gheplant eñ geteelt werdē/die so vele sijn dat de selve alle dagen inde Lenten Somer/ende Herfst/wanneer de vruchten tijdich zijn/de selve met heele Damloopers ende Kager-schuyten vol versonden ende ghescheept werden na alle de omleggende Steden ende Dorpen: alwaer de selvige seer aenghenaem zijn/ende wel begeert werden/vermits die van goeden smake zijn. Waer mede den swaren arbeyt vande voornoemde Waermoes luyden ryckelijcken vergolden ende beloondt werdt.

Een ichverhael van het Gilde vāde warmoes luyden binnen Leyden.

Ende naer dien alhier rondtomme der Stede(als ick int begin van mijn Beschrijvinghe ghesept hebbe) seer vele Boomgaerden ende Speelhoven gheleghen zijn: ende dat de Borgeren seer genegen zijn/omme die wel te beplanten ende alle daghe nieuwe toe te maken/soo woonen alhier vele ende verscheyden Boomgaerd-luyden/ de welcke hare werck maken van allerley soorten van fruytbomen te saeyen/te queecken/ende te griffien/omme met de selvige volwassen wesende niet alleen de Borgers deser Stede maer alle de omlegghende Steden te gherijven: Ende doen metten selven arbeyt gheen cleyn profijt. Daer wort oock by dees Boomgaerd-luyden eenen merckelijcken penning uyt de Aerbesien ghe-

tracken/ die alhier in groote menichten wassen/ ende soo wel hier ter Stede geconsumeert/ als naer dat al verslinnende Amsterdam ende ander plaetsen meer versonden ende daer om gheldt verkoft werden dier.

Dit is al le het gene ick cortelicken van alle onse Leydsche Draperien/ Ambachten ende Neringen/ hebbe willen verhalen ende beschrijven: De almachtighe goedertieren God/ Vader/ Soon ende heyligen Geest / wil de selvighe door sijne Goddelicke goetheydt al tsamen segghenen/ ende langhe in voorspoet ende wasdom (indien het ons salich is) onderhouden: op dat door dien middel alle de Ingesetené deser Stede een yegelic sijne beroepinge met naersticheyt/ vlijticheyt ende getrouwicheydt waernemende/ haer/ hare huysghesinden / de Stadt/ ende ons lieve Vaderlandt onderhouden ende voorstaen mogen: het welck ontwijfelicken geschieden sal/ indien wy God nae sijne Heylighe Gheboden lieff hebben ende dienen.

XI. Verhael op wat tijden vanden Jaere de Iaermarcten, Leer-marcten/ ende andere Marcten ende Vrijicheden ghehouden werden binnen deser Stede: van eenighe van wie / ende wanneer ghefondeert ende begonnen: Eenich verhael van alle de Leeftochten de welcke daghelicx insonderheyt opte wekelicxsche marcktdaghen binnen Leyden ghebracht werden: Eyndelick van wie/ ende wanneer de Stadt ontfanghen heeft de Visscherije vande Vroonvvateren, plaetsen ende namen der selver.

Tot noch toe verhaelt ende beschreven hebbende alle het ghene dat vande Stadt Leydens begin/ wasdom/ staet ende gelegentheydt der selver/ soo vande Straten/ Wateren/ Kercken/ Conventen/ Gast-huysen/ Gemeene huysen/ Neringhen/ Handtwercken/ etc. ghesept soude mogen werden: soo sal ick achtervolghende mijn voorslach ende verdeelinghe voor het begin van desen gestelt zijnde/ alhier verhalen ende beschrijven met wat Iaermarcten ende Vryheden der selven dese Stede over langhe jaeren by privilegien ende Handtvesten van eenighe Graven vã Hollandt, ende ander Heeren begiftet ende versien zijn: op dat de voornoemde Stad door den toeloop van menschen / de welcke ghemeenlicken op op soodanighe Jaermarcten gheschiet souden moghen toe nemen in neringhe ende welvaert. Daer naer sal ick een weynich segghen van onse ordinarische Weeckmarcten / ende aldaer verhalen den overvloet van alle eedtwaren/ de welcke rondomme deser Stede byde Huysluyden ende andere gheteelt/ ghebout/ ghemaeckt ende opte selffe Marckt daghen ter Marckt ghebracht werden.

Beginnen-

Beginnende dan mette Iaermarcten, deser Stede/ soo sal ick daer van soo vele segghen ende verhalen/ als die vanden Gherechte daer van in openbaeren Druck uytghegeven hebben in hare Keuren ende Ordonnantien deser Stede/ de welcke inden Jaere 1 5 8 3 uytgheghevẽ eñ ghedruckt zijn; by elck voeghende tgyene ick meer daer van te segghen hebbe.

Eerste vrije Iaermarckt.

Den eerste vrije Marckt/ is van Leer ende Huyen ende heeft van outs begonnen 's Vrijdaechs voor den Sondach *Oculi* (twelc den vierdẽ Sondach is voor Paesschen) ende duyrt de vrijdomme acht daghen aen een: Van de selvighe is eenighe iaeren gheleden verleyt op Maendage naer mid-vasten/ ende dat om dat die van Rotterdamme hare Leermarckt/ de welcke weynich daghen voor de Leydtsche was komende/ verleyt eñ verandert hadden/ ende door hare veranderinghe met dese marckt ghenoechsaem op eene tijt quamen. De Stadt Leyden is met dese Marckt begiftet ende gheoctroyeert by Philips de II. Coning van Spangnien/ ende de Derde Grave van Hollandt van dier name/ volghende de opene Letteren ghegeven den sevensten Meye Anno 1 5 6 7. achtervolgende de Keuren by die vanden Gerechte opten 22. Mey des Jaers 1604 gemaect eñ gestatueert wesende op het inne eñ uytluydẽ (mette drie klocken vã Parochie Kercken) van alle de Iaermarcten, so wert dese Marckt inneghelnydt op Maendaghs naer mid-vasten des morghens van halff ses tot ses uyren toe/ ende den uytgang op Maendaghe daer aen des avonts van halff ses tot ses uyren toe: telcken reyse een poose van een halff uyre lang duyrende.

Tweede vrije Iaermarckt.

De tweede vrije Marckt is/ diemen de Cruyce Marct ofte dẽ Ommegang noemt/ begint op Donderdachs voor ons Heeren Hemelvaerts dagh: eñ gaet uyt des Dõderdaechs voor Pinxter/ beyde s'middaechs ten 12 uyrẽ: eñ de selve werdt innegeluydt op des Heeren Hemelvaerts dach/ s'middaechs van twaelff tot halff een uyren/ ende dat om seeckere redenen/ hoe wel ende niet teghenstaende de vrijheydt vande Marckt al Donderdaechs daer te voren begint: ende den uytgang werdt gheluyt des Donderdaechs voor Pijnsteren/ s'middaechs van halff twaelff tot twaelff uyren toe.

Des Vrijdachs naer des Hemelvaerts dagh/ so is de het alhier binnen Leyden altijts Lijnnen-laken marct, beginnende des mergens metten dage: op welcke Marckt uyt alle de omleggende Steden ende plaetsen seer veel Lijwaets so gebleyckt als rou ter Marckt ghebracht werdt. Linnen Marct.

Op

Op dese Marct eñ op de vijffde vrije Marct de welcke opten 1. Octo-ber ghehouden werdt/hebben alle de uytheemsche Cramers ende die ge-ne die eenige waeren veyl hebben/eñ in die marcten seer vele komen / ge-duyrende de vrijdomme vande selfde, vrijicheydt eñ consent met haer wa-ren voort te staen eñ te verkoopen/op sulcke orden eñ tot sulcke plaetsen/ als daer toe by die vanden Gerechte geordonneert is: ende dese Marckt wert wel voor de aldergrootste ende principaelste ghehouden.

Derde vrije Marckt.

De derde Vrije-Marckt is Sinte Margrieten Marct, beginnende op S. Margrieten avondt/ twelck is den 12 Julij / eyndende den twintich-sten der selver Maendt/(want den Sondach tusschen beyden komende en werdt niet ghetelt:) ende is van oudts tot noch toe in ghebruyck ghe-weest datmen vier daghen voor ende vier daghen nae niemant en mach besetten. De Stadt Leyden is met dese Marckt gheprivilegiert ende ge-octroyeert by Iohan Grave van Henegouwen, de Tweede Grave van Hol-landt, &c. van dien name/ int Jaer 1303 / inde Somer/op S. Mar-tijns schuddekorfs dach. De Margrieten Marckt werdt ingheluydt opten 12 Julij des merghens van vijff tot halff ses uyren/ende uytghelupt op-ten twintichsten Julij des avondts van halff seven tot seven uyren toe.

Dese Marckt werdt ghehouden tot een Kaes-Marckt, tot welcken tij-de alhier van alle de ommeleggende Dorpen/als uyt Rijnlandt/ Delf-landt ofte Westlandt/eñ andere plaetsen groote menichten van allerley Kasen ter Marckt ghebracht/die alhier vercocht eñ verhandelt werdẽ.

Desghelijcx werdt in dese Jaer marct den eersten wercken dach naer S. Margriet. alhier ghehouden de tweede Leer ende Huyen Marckt.

Vierde vrije Marckt.

De vierde vrije Jaer-Marckt is de derde ende laetste Marckt van Leer ende Huyen, begint des Maendachs naer S. Lambrechts dagh / ten waer saecke dat S. Lambrechts dach op een Maendach quam/als dan so begint die opten selven dach. Ende werdt inne geluydt des maendachs s'morghens van halff ses tot ses uyren toe / ende uytghelupt des Maen-daechs daer aen volghende des avonts van halff ses tot ses uyren toe.

Vijffde vrije Marckt.

De vijffde vrije Marckt/is de Marckt der Ontsettinge, off Feest der ver-losinghe: diemen jaerlicx hout tot een eeuwighe gheheuchnisse / dat de Stadt van Leyden inden Jaere 1574 den derden Octobris van der Spangnaerts sware Beleghheringhe ende uyttersten noot is ontset ende verlost

verlost: ende ghedurt thien daghen/beginnende den eersten/eyndende den thienden Octobris. Daer toe de Stadt opten name vande voornoemden Coninck Philips van Spangnen, als Grave van Hollandt, by opene Brieven van date den veerthienden Januarij 1577 is gheoctroyeert. Dese vrije Marckt wert inne gheluydt opten eersten Octobris s'morgés van ses tot half seven uyren/ende wederomme uytgheluyt opten thienden Octobris des avonds van half ses tot ses uyren.

Gheduyrende alle dese vrije Jaermarcten/so staet de Civile Vierschare stille/ende wordt inden treyn vande Justitie vacantie ghehouden.

Saey-Marckten voor de Loy-Halle.

Beneffens dese vijff Jaermarckten/soo hebben die vanden Gherechte tot vorderinghe vande Draperie gheordonneert alle Dijnsdaghen ende Vrijdagen coop-daghen voor de Saey-halle, van Saeyen/Grogreynen/ ende alle andere Manufacturen/de welcke als dan naer de gheleghentheydt van tijde/of rijsen/of dalen/tot welcke daghen ghemeenlicken de marckt vande stucken ende waeren gestelt wert/waer naer die dan vercocht werden. Op wat daghen van deweke/ dat het marckt is voor de Loyhalle.

Gaern-Marckt.

Desghelijcx soo hebben die voornoemde vanden Gherechte mede gheordonneert/datmen tot gherijf als vooren/ alle Woonsdaghen ende Saterdaghen opte Oosterling plaetse openbare Gaerne-Marct houden sal/ tot welcke daghen dan allerley Gaern te coope ghebracht /ende vercocht werdt. Gaern marckt.

Ordinarische Weeck-Marckt.

Ten laetsten/soo is het binnen deser Stede alle Saterdagen ordinaris Weeck-marckt-dach/ten welcken daghe (hoe wel datter meest alle daghe vander Weecke in overvloet verscheyden eedtwaeren ter marckt ghebracht werdé) uyt alle de omleggende Dorpen deser Stede/uyt Rijnlandt ende Rijnlandts ghevolghe / bestaende in een seer groot ghetal van Dorpen / de welcke meest alle onder dese Stede sorteeren ende te marckt behooren / hoe wel het selfde ten nauwsten niet onderhoudé en werdt/maer datter vele vande Dorpen in andere Steden naerder legghende als Leyden, aldaer haer marcten houden ende waernemen. Van alle dese plaetsen komen ten selven daghe binnen deser Stede een groote menichte van Landtluyden so met schepen ende schuyten/als met waghenen/de welcke alhier ter marckt brenghen met grooten overvloet allerley eet-waren/dienende tot onderhoudinghe van het menschelijcke leven/te weten Vleysch/ behalven Calveren ende Schapen / de welcke ordinaris alle Vrijdaghen ter marckt ghebracht werden aende Maren- Beschrijvinge vande Saterdachsche marckt-dach.

 brugge/

brugge/Vogelen/Visch/Melck/Boter/Kase/Coorn/Erten/Bonen/Fruytagien/Appelen/Peeren/ende verscheyden andere dingen meer/ende dat met sulcken menichten datter ongheloofl ick soude schijnen waert datmē sulcx ten vollen konde verhalen ende beschrijven: behalven al het ghene dat daghelicx by eenighe Borgheren met menichten soo upt Zeelandt/Brabant/Vlaenderen/eñ ander quartieren gehaelt ende gebracht werdt.

Plaetsen waer alle Waeren ende Coopmanschappen opte Weeck marckt daghen vercocht werden.

Op wat plaetse yder waren vercocht wert.

Op dat alle Waeren ende Coopmanschapen op de Marckt-daghen met goede orden souden moghen vercocht ende voortgestelt werden/ende dat de vercoopers den anderen niet en souden hinderen noch inde weghe staen: soo hebben die vanden Gerechte seker Keuren ende Ordonnantien ghemaeckt op het voortstaen der selver marckt daghen/ende yeder ware ende coopmanschap haer eyghen plaetse opte marckt ghegeuen ende ghestelt/alwaer datmen die vry ende onbekommert te coope mach houden/ende dat in deser voughen:

Boter eñ Kase.

De tonne Boter ende de Kase: in ende by het Boter-huys: maer de boter de welcke met stucken vercocht werden/is gheordonneert ende plaetse ghegeven byde Hoenderen ende Eyeren opten Rijn vande Boter-steghe totte Caernemelcx brugghe toe.

Ossen eñ Koeyen.

De Ossen, Koeyen, soo melcte als vette Beesten/de welcke opte ordinarische Weeck-marckten binnen ghebracht werden opde Beeste-Marckt/achter Marendorp: maer ten tijden vande Jaerlicsche Slachtinghen/(de welcke vier in ghetaele zijn/ende ghemeenlicken twee voor/ende twee naer Alder Heyligen ghehouden werden/) So werden de vette beesten ghestelt langs Marendorp/beginnende aende Rijnsburgher poorte/loopende naer de Zijle poorte toe.

Varkenen

De Varkenen, soo wel maghere als vette/werden vercocht omtrent de Witte poorte op het Zandt.

Calveren. Schapen.

De Calveren ende Schapen. ghelijck ick voorhenen gesept hebbe/werden ordinaris alle Vrijdaghen vercocht omtrent de Marenbrugghe.

Het gheslachte Vleysch. soo van Runderen, Calveren, Schapen, eñ Lammeren wert vercocht inde ordinarische Vleysch-halle/gheleghen zijnde aende Breede-strate/onder het Stad-huys.

Het Vercken vleysch, ghesouten vleysch ende alle versche spijsen, werden vercocht inde Pens-halle/mede gheleghen wesende aende Breede-strate/omtrent den Blauwen-steen.

De

De Conijnen, Entvogelen, Hoenderen, Duyven, ende ander ghevoghelte, werdt vercocht opten Blauwen steen/ter weder zijden der selver.

De Visch soo wel versche Zeevisch de welcke de meeste tijdt des iaers tweemael des daechs (te weten des merghens ende des avonts) ordinaris alhier ter marckt ghebracht werdt/soo van Catwijck, Noortwijck, als andere plaetsen/levendich/ende dickwils met sulcken getal ende menichten dat het een lust is sulcx te aenschouwen: ende niet teghenstaende dat de Zee-visch alhier met sulcken grooten ghetale ghebracht wert/soo werden de selve om de menichte der menschen wille/het gheheel iaer door: tot seer dieren/en tot grooten prijse vercocht: ende beneffens de versche Visch werdt oock de ghesouten visch. den Haring ende Bocking gesamenlick vercocht/op en beneden de Visch brugge ende opte Vischmarct. Visch soo wel Zee-visch als Rivier visch.

De Rivier visch, ofte Meer-visch, de welcke tzy die inder Stads Vroonwateren/eenighe Meeren/inden Rhijn/inde Maren / inde Vliedt/ inde Lede/ofte andere soete wateren ghevanghen werden/en alhier ter marct hooren/die wert eensdeels vercocht beneden de Visch brugghe / nederwaerts gaende naer het Boterhuys: anderdeels soo werdt de selve vercocht langs het water opte ordinarische Visch marckt.

Het Coorn ende allerley Granen/ wert vercocht opte Coornbrugge. Coorn, en allerle vruchten.

De Warmoes vruchten. werden vercocht aende Noordt-zijde vanden nieuwen Rhijn/beginnende aende Coornbrugghe lopende Noord-Oostwaerts aen.

De ghe-ente Fruyt bomen, ende allerley andere gheslachten van Boomen/ die werden (ten tijden als de selvighe tijdich zijn om te verplanten te weten inde Vaste) vercocht aende Hoochwoerts brugge nederwaerts gaende naer de Loy-Halle.

De Bloemen, Cruyden, ende dierghelijcke dinghen werden desghelijcx in het voor iaer vercocht beneden de Caermelcx brugghe/staende naer de Gans-oort brugghe toe.

De Appelen, Peren, ende andere Frutagien / werden de Hierlandsche vercocht opte selffde plaetse daer de Bloemen en Cruyden vercocht werden: maer de Buytenlandtsche, de weltke alhier met heele schepen vol gebracht werden/die werden vercocht beneden de Hoochwoerts brugghe/Zuyd-West waerts aenloopende naer de Oosterlingh plaetse.

De Schoenen, soo wel nieuwe als oude/werden vercocht opte Breede straete aende Noordt-West zijde vanden Blauwen steen. Schoenen Hosen. Huysraet, ende ander dinghen.

De Cuypers, Potte-backers, ende allerley aerde werck /werdt vertocht aende Noordt zijde vanden Rijn/beginnende beneden de Visch brugge/ loopende totte Coorn brugghe toe.

De oude Cleer-marckt, ofte ghelijck men van outs plagh te segghen de Luysmarckt, die werdt ghehouden opte Nieuwe-straet aende Noordt-zijde vande Hooghelandsche Kercke gheleghen wesende.

Beneffens alle dese voorverhaelde Waeren ende Coopmanschappen/ die ick alhier verhaelt hebbe/ende meest alle te samen in eet-waeren bestaen/soo hebben noch eenighe Borgheren ende Inwoonderen mede alle Weeck marckte openbaerlijcken in seeckere Cramen veyl ende te coope verscheyden Waeren ende Coopmanschappen/omme daer mede soo wel de Landt-luyden als de Inwoonderen te gherijven van alle het ghene een yeghelijck daghelijcx van noode ende gebreck soude moghen hebben/tot onderhoudinghe van haer ende hare Huysgesinden/als Linden/ Zijde/ende Wolle Lakenen/Hosen/ Schoenen/Klederen/Iser/ Tin/etc. te langhe omme alles te specificeren in sulcker menichte ende ghetale al off tselve een ghemeene Jaermaerckt van eenighe Steden waer : Dese alle te samen zijn mede by die vanden Gherechte opte Marckt haere plaetsen gheordonneert ende ghestelt /beginnende te staen vande Visch marckt/ loopende Zuyd-Oostwaerts aen/tot aen de Caernemelcx brugghe toe.

Verhael vande Leydtsche Visscherije, van wie/ wanneer/ ende tot wat tijden de Stad Leyden de gherechticheyt der selver ontfanghen heeft/ende hoe verre de selve hem uytstreckt.

Verhael van de Leydtsche visscherie.

TOt hier toe de Iaermarckten ende Weeck-marckten, met het ghene daer aenclevende is / sommierlijcken verhaelt ende beschreven hebbende / soo sal ick ten laetsten volghende mijne beloften wat breeder verhalen ende beschrijvē van wie/eñ wanneer de Stad Leyden in eygendomme ontfanghen heeft de Visscherije vande Vroonwateren : hoe verre de gherechticheyden vande selffde Vroonen hen uytstrecken/ende jaerlicx bijde Vroon-meesteren verhuyrt werden / met expresse conditie ende voorwaerde / dat de Huyrders alle de Visschen / de welcke by haer inde voornoemde Wateren gevangen werden / alhier binnen der Stede ter Merckt te moeten brengen /op sekere boeten ende straffen / alhoewel het selve in het minste niet naergheconmen en werdt, Omme dit alles wel

wel ende bequamelijcken te doen / sal ick hier inne lijven het hooft ende het begin vande keuren ende Ordonnantien by die vanden Gherechte ghemaeckt wesende op stuck vande Visscherijen inde Vroonwateren, vandate den laetsten Februarij des Jaers 1 5 9 4 / wesende vanden volghenden inhoudt:

Van wie die van Leyden devroonwateren ontfangen hebben eñ hoe verre die hen upstrecken.

ALsoo de Stadt van Leyden inden jaere M CCCC XXXIII, van H. M. Hertoge Philips van Bourgongien, inder tijt Grave van Hollandt, het recht vercreghen heeft tot de Visscheryen vande Meeren, gheleghen aen verscheyden partien tusschen Leyden, Haerlem, ende Amsterdam: ende sulcx vanden selven tijt aen in gheduyrighe ende vreedsamighe possessie ende ghebruyck is ghevveest vande volghende vvateren ende visscheryen, diemen van oudts mit eenen name ghenoemt heeft het *Vroon*: daer van het bysonderste partie beginnēde aende Zijlbrugge ende van daer voorts ommeloopende naer den Noordē, Oosten, ende Zuyden in sijnen ommetreck ofte circumferentie belent ende belegen heeft, Eerst de landen van Leyderdorp, daer aen van Oustgeest, van den anderen mit de Slaechsloot affgh escheyden, daer aen de landen van VVarmont, daer aen des Heeren van VVassenaers visscherye gheleghen in Sassenhem, daer aen de landen van Lisse, vande Vennip, van Hillegom, ende van Heemstede, tot aen de Haerlemer tonne toe, van outs ghenoemt gevveest zijnde s'Graven-sloot, daer aen de landen van Schalcvijck ende de vijff huysen, daer aen de landen van Nieuvverkerck ende Rijc, daer aen de landen vā Rijckeroort, van Aelsmeer, (de Stommeer daer in begrepen zijnde,) van s'Grevelf-recht, van groot ende cleyn Burchgraverveen, van Leymuyen, Reynzatervvoude, Iacobsvvoude, of Esselickervvoude, van Alckemade, vveder van VVarmont ende van Leyderdorp: die mit verscheyden namen vverden ghenoemt, als de Zijl, t'Zvveylant, de Norremeer, de Hemmeer, de Valckemeer, of t Vennemeertgen, de Spriet, de Ke-

Naems van alle de Vroon-wateren, deser Stede.

ver, de Zeven, 'tHellegat, de Zaſſemmeer, de Greveling, de Aa, Huykeſloot, de Cagermeer, de Aftermeer, de Leydtſche meer, de Haerlemmermeer, de Hellemeer, de Verremeer, de Stommeer, t'Griet, de Braſemeer, de Oude vveteringhe, de Gooch, ende de nieuvve vveteringhe, Dat oock de voorſz van Leyden naederhandt verſcheydelicken zijn gheprevilegeert ende gheoctroyeert, ten opſichte vande voornoemde vvateren ende viſſcheryen ſoodanighe Keuren ende Ordonnantien te maken, ende realicken mitter daet ter executie te doen ſtellen, als henluyden tot vvelſtant ende vorderinghe van haer voorſz. vvateren ende viſcherien goet ende oorbaerlicken zoude beduncken: van tvvelck de voornoemde van Leyden oock zijn in vreedtſaemich ende onvvederſproken ghebruyck van ſoo langhe, dat gheen geheuchniſſe ofte ghedencken van menſchen daerentegens zy. Ende het ſulcx oock is dat niet teghenſtaende de ſonderlinge ſorghe, ende naerſtighe opſicht by de Regenten inder tijt ghenomen, op de noornoemde vvateren ende viſſcheryen: de Keuren ende Ordonnantien by de ſelve tot onderhout ende vorderniſſe van dien ghemaect, allenſkens in verghetinghe ghekomen, ende qualijcken onderhouden zijn: tzy deur ſlofficheydt, onachtſaemheyt, ofte quade toeſicht, daer by comende de op ghecomen inlandtſche beroerten: In voughen, dat behalven dat de viſſcheryen grootelijcx vermindert, ende daghelicx de vvateren geld ghemaeckt vvorden: oock mits de vercleyninghe vande maſschen der viſch-netten, de beviſchinghe vande vvateren t'allen tijden vande jaren vverden ghedaen, oock inde voe-tijt: ende dat noch by ſoodanighe luyden die gheen pacht en hebben. mer dieffſche vvijſe by nacht ende ontijden daerinne comen viſſchen, daertoe ghebruyckende nieu ghevonden viſch ghetuych, en verboden vvant, by middel vande vvelcke de cleyne viſch by duyſenden, of verſmoort, of tot aes op ghevanghen vvert: Dat

Redenen waeromme die vanden Gerechte Keure opte viſſcherye hebben moeten maken.

oock

oock de Visschers van Stads vvateren, jeghens de oude loffelicke ghevvoonten ende de beloften by hen op tverpachten ghedaen, haer ghevangene visch niet binnen deser Stede ter marct en brenghen, mer of andere luyden vercopen, of in andere omleggende Steden ende plaetsen ter marct brenghen: tvvelck veroorsaeckt dat binnen deser Stede vveynich meer visch ter marct coemt: vercortende sulcx deser Stede van hare gherechticheyt, ende de Burgheren ende invvoonderen van haer gherijf, ende behoorlick ouderhoudt:

ZOO ist dat Schout ende acht Schepenen der stadt Leyden, vvillende daer inne (als naer behoorē) voorsien, ende de marct deser Stede, tot gerijf vande Burgheren ende invvoonderen, vorderen: ten opsicht van alle deser Stede visscheryen, soo vvel ouer de Vroon-vvateren, (ende sulcx oock over de visscherye vande Marē ende Maren-poelen, beginnende van der voorsz. Stede vestgraftē, ende lopende deur, de Quaeckel, voorby, ooc door tVVarmonder-veer: eyndende inde Lee, beneffens het oude veerhuys, daer des Heerē van VVarmonts visscherye begint, ende inde Poel deur t'voorschreven Veer aende Oostzijde mit de hoge vvey sloot, ende aende VVest zijde mitte vijfhont-sloot, ende ten laetsten oock eyndende aende Reynsburgher vliedt, mit een pael affgheteyckent, als ter plaetse daer 'tbanvverck vande voornoemde Vliedt eyndet,) ghesamentlick oock ten opsichte van deser Stede visscherye inde Vest-grachten: mit advijs van Burger-meesteren der selver Stede, in cracht der voorschreven Stede Privilegien, ghekeurt, ghestatueert, ende gheordonneert hebben.

Namen van andere Visscheryen deser Stede.

Vele ende verscheyden Keuren ende Ordonnantien / te langhe ende buyten propoo;te omme hier aengheroert te werden: ons alleen genoech wesende/ende tevreden stellende met het ghene ick vande voornoemde Visscheryen ende t'recht der selver tot hier toe gheseyt hebbe.

Ende sullen desen eyndigende/voortgaen totte twaelfde ende laetste verdeelinghe van het eerste Deel van onse Leydtsche Beschrijvinghe.

XII. Verhael ende beschrijvinghe van alle de Doorluchtighe / Gheleerde / ende vermaerde Mannen / die welcke binnen der Stede Leyden gheboren ende voortghecomen zijn: Eeniger leven / daden / ende sterven beschreven ende verhaelt.

GHelijck de Stadt Leyden gheen vande Hollandtsche Steden / noch inde goede ghelegentheyt / lustighe landouwen / wel gheordineerde Straten ende Wateren / als in schoonheydt van Huysen / grootheyt ende verscheyden andere dingen en behoeft te wijcken / maer in veelderhande saken eenighe der selver verre overtreft / ende 'thooft van over vele iaeren uytghesteken heeft / ghelijck van mijn sulcx ten deele tot verscheyden plaetsen ende gelegentheden ghesept ende verhaelt is: Also mede heeft de voornoemde Stadt van over vele iaeren haer te beroemen ende te verheffen van verscheyden Doorluchtighe / Hooch-geboren / Gheleerde ende vermaerde Mannē / wiens namen leven sullē so lange de Sonne de aerde beschijnen sal / de welcke binnen hare muyren gheboren ende voortghekomen zijn / niet ten tijde dat de Academie ende Hoghe Schole alhier opgherecht ende ghestichtet is / naer langhe ende vele jaeren voor de stichtinghe der selver. Desghelijcx soo heeft haer de Stadt Leyden te roemen / dat binnen hare muyren by hare Poorteren off Borgheren over meer als 130 oft 140 jaren de Const-rijcke Schilder-Const gehanteert is geweest / de welcke te dien tijden so gemeen niet en was / noch geoeffent en were / als wel huyden ten dage / dese Const segghe ick / de welcke een Const eñ wetentenschap is die over de gantsche werelt by alle Natien ende Volckeren vermaert / bemindt / ende aenghenaem is / ende dien volgende een onuytsprekelicken loff by hooghe ende lage Personen verdient heeft: heeft alhier binnen deser Stede niet alleen ghebloeyt / ghewassen ende toeghenomen / maer is by eenighe by naer tot volcomen wasdom ghecomen eñ ghewassen / ghelijck sulcx vele ende verscheyden Meesteren ghetuygen ende bekennen: ick spreke insonderheydt van dien wijdtvermaerden Lucas van Leyden, wiens konstighe wercken soo lange Hemel ende Aerde staen sullen vande feninige tanden der Vergheetenheydt niet en sullen ghecnaecht werden: noch wiens name de welcke over lange iaeren inden Tempel der Ghedachtenissen in coperen Tafelen ghegraveert ende gheschreven is / nimmermeer in Lethes-vloet verdroncken sal werden: ende verscheyden anderen Constighe Meesters meer de welcke hier naer yder op sijne plaetsen ghenaemt ende ghestelt sullen werden.

Dese doorluchtige / hooch-geleerde eñ wijtvermaerde Mannē / hoe wel niet alle / vermits my die onmogelijckē geweest zijn te konnen ondervindē / eñ ick houde voor ontwijfelicken dat sulcx van niemandt sal connen geschieden eñ gedaen werden: want het is seker dat binnen deser Stede / de welcke over vele iaeren seer volckrijck gheweest is: vele ende verscheyden

den Wijse/Edele/ende Gheleerdt Mannen ghebooren ende voortghecomen zijn/wiens namen ende daden hier ende daer inde Tijd-boecken/ Chronijcken/ende ander Registeren inneghescreven zijn/ ende ghedacht werden.

Dese eenighe dan die ick hebbe connen onderbinden ende vernemen/ hebbe ick voorghenomen (soot my gheoorloft is) hare ghebeenten ende assche aen te roeren/ende verhalen hare gheboorten/daden/ende sterven: niet voor soo vele sy verdient hebben ende weerdich zijn/want daer toe is mijne wetenschap te kleyn/ende mijne penne te ongheleert / ende ongheoeffent: och oft God gave dat yemande van meerder gheleertheyt sulcx ter handen nam/ende dese waerdighe lichten onses Vaderlicken Stadts door sijne gheleerde penne also mochte beschrijven dat hare namen eeuwich mochten leven!

Ick sal dan van dese mijne waerde mede-Borgheren (als ick ghesept hebbe) soo vele segghen ende verhalen/als ick vande selve by eenige goede bekende hebbe connen ondervraghen/ ende in beschrijvinghe en boecken van eenighe gheleerde Persoonen hebbe connen onderbinden: de welcke gheen Poorteren ofte Borgeren van Leyden wesende/ in dien deele meer sorghe ghedraghen hebben/als de Inwoonderen selfs. Ick bekenne wel dat van ouden tijden (ghelijck ick voorhenen int begin van mijne Beschrijvinghe oock ghesept hebbe) de groote slechtichept van onse Voorvaderen eenichsins de oorsake daer van is/ de welcke te dier tijden meer nae een Godsaligen wandel ende handel (hoe wel de selvige met eenighe onwetentheyt vermengt was) dan dat sy haer bekommerden met ghecierde ende opghepronckte woorden de daden ende wercken van hare mede-levende te verhalen/ ofte by geschrifte hare naecomelinghen naer te laten: Jae datse soo sloff waren/ende soo traech tot de penne quamen/ dat sy (indient mijn geoorloft is te segghen) gantsch niet en schreven/ofte opgheteyckent hebben/noch vande gheschiedenissen haren Landen ende Steden/noch van Gheleerde/ofte eenighe uytnemende daden der selver/ de welcke behoort hadden gheregistreert ende opgheteyckent te werden/ om hare naecomelingen te doen blijcken watse tot nut ende profijt voor hare Vaderlandt ghedaen ende gheleden hadden/de welcke als een spoor ende prickel gheweest soude hebben/omme de selvighe nacomelinghen te vermanen ende aen te porren om hare voetstappen naer te treden ende te volghen. Dese groote slechtichept (segghe ick) is wel de eenighe oorsake datmē van vele waerdige Persoonen eñ andere dingē/de welcke over eenige hondert iaeren geleeft hebben ende gheschiet zijn/so weynich weten te spreken. So sal den begeerighen Leser hem dan vernoeghen eñ te vreden houden met het ghene ick vande selve verhalen ende beschrijven sal/ eñ mijne goede wille voor de daedt aennemen. Komende dan tot de sake selfs/sal ick biginne met dē vermaerdē Graeff Willem, de Tweede vā dier name / ende XV Grave van Hollandt, Zeelandt, ende Heere van West-Vrieslandt, ROOMSCH KONING, ende met sijnen Soon Graeff

Floris, de Vijffde van die name/ ende XVI Grave van Hollandt, &c. sijnen Successeur/ die van Gerrit van Velsen deerlick vermoordt werde.

Onder de Doorluchtighe Mannen, de welcke binnen Leyden ghebooren zijn/ komt met recht ende redenen de eerste ende hoochste plaetse Graeff Willem, de Tweede van dier naeme/ ende de 15 Grave van Hollandt ende Zeelandt, &c. Soon van Graeff Floris, de Vierde van dier naeme/ 14 Grave van Hollandt, &c. de welcke indē Jare 1234 in een Tornoyspel/ twelc den Grave vā Clermont beropen hadde/ verradelic doorstekē is/ als hier nae noch geseyt sal wordē. Sijn Moeder was Machteldt Dochter van Hertoch Henrick van Lottringhen ende van Brabandt/ d'eerste van dier namen. Eñ is alhier ghebooren op s'Graven Huys ofte Casteel/ het welcke gelegen heeft aende Noort-West-zijde van S. Pieters Kercke, ende huyden ten daghe ghenoemt werdt het Huys van de Heere van Lockhorst. In dese Huysinge is dien Doorluchtigen Grave ghebooren inden Jaere ofte omtrent den Jaere 1227: doch op wat tijdt vanden Jaere/ ofte op wat dach vande Maendt/ en hebbe ick niet konnē ondervinden. Den selven Grave is alhier met grooter triumphe ende magni-

magnificentie /nae tghebruyck van dier tyden/ inde S. Pieters Kercke ten Doop gebracht/ende aldaer ghedoopt. Waeromme hy de voornoemde Kercke naemaels met een seer schoon en constich hooch Altaer beschoncken ende vereert heeft/twelck hy tot synen kosten aldaer heeft doen maken/ghelyck langhe voor desen/ daer ick van S. Pieters Kercke ghesproken hebbe/ghesept is.

Desen hooch-geboren Doorluchtighen Grave was ses iaeren oudt/ wanneer syn Heer Vader in het beroepē Tornopspel/twelc den Grave vā Clermont niet tot Clermont/ maer tot Corbie (een Stadt in Vranckryck in het Landtschap van Picardien aende riviere de Somme gelegen zynde) beroepen hadde inden Jaere 1234/ verradelicken doot ghesteken ende vermoort werdt/uyt ialousie/ ende dat met de handen vanden Grave van Clermont selve: Leest hier van wyder/ die lust heeft/inde groote Chronyck Divis. XVII. cap. XIIII. Maer de doodt vanden Grave werde dadelick gewroken/ want den Grave van Clermont werde wederomme vanden Grave van Cleve/des Graven van Hollandts Neve/opte selve plaetse dootghesteken: ende alsoo werde dit Tornopspel een Treurspel/ende twelck tot vreuchde ende oeffeninghe vande wapenen was opghrecht ende beroepen/werde met groote droefheydt alsoo volyndet. Tlichaem van Graeff Floris worde in Hollandt gebracht/ende in het Clooster van Reynsburch met een groote droeve ende wenende uytvaert begraven: naer dat hy XII Jaeren syn Graefschappen gheregeert hadde. De Gravinne Vrou Machtelt/weduwe vā Hollandt/ moeder van Graeff Willem, leefde daer naer in grooter heylicheydt/ende dede stichtē int Dorp van Loosduynen byden Hage een schoon Clooster vander Orden vā Cistercien/ofte Bernarditen/ daer sy Nonnen in sette:ende sy sterff daer naer inden Jaere 1267/ ende werdt int selve Clooster met grooter eeren begraven.

Ghedeurende de minderiaricheydt van Graeff Willem, soo is syn Vaderlicke Oom Otto/Bisschop van Utrecht/syn Voocht ende Mombaer gheweest/de welcke de Landen van Hollandt/Zeelandt ende Vrieslandt met grooten vrede regeerde. Desen Grave Willem tot synen iaeren ghecomen wesende/nam hy te wyve Elysabeth des Hertoghen Otten Dochter van Brunswych/etc. daer hy eenen Sone by hadde geheeten Floris/ die mede binnen deser Stede gheboren is/ende naer hem Grave werdt/ als hier naer tot syner plaetse ghesept sal werden.

Belanghende het leven ende regeringhe van desen Edelen Grave/ desghelycx waeromme/waer/ende wanneer hy verkoren is tot Roomsch Coning/syn mannelycke daden/ende ten laetsten syn droevich eynde/sal ick den begeerighen Leser hier byvoughen ende verhalen/mette woorden de welcke seer wel ghestelt ende beschreven zyn van myn sonderlinghen Vriendt/den Hooch-geleerden Historie-Schryver/ende groot Beminder der Oudtheden D. Petrus Scriverius, meermael ter eeren ghenoemt wesende/ in syn Beschryvinge van Batavia ende Historie der Graven: de welck hy met syn Anteyckeningen in Nederlandsche Tale inden

Jaere 1612 heeft laten uytgaen/ ende anderwerff van hem seer verrijckt ende verbetert zijnde voor handen is. Het gene ick hier by sal schrijven/ is uyt sijn laetste Verbeteringe/achterlatende alleen sijne Aenteyckeningen/ dewelcke langhe ende vele zijn /waer toe ick den Leser seynde / beginnende met dese woorden:

DESE edele vrome jonge man/beminde meer alle de dagen sijns levens de blauwe ijsere wapenen dan dat roode blinckende gout. Soo dat hy int Jaer M CC XLVII tot eenen Roomschen Coning ghekoren werde. Dat aldus toeginck. Als de Keyser Frederick de Tweede dier naeme vanden Paus Innocentius de Vierde vyandt verklaert ende inden Ban ghedaen was/ende Henrick Raspe Landtgrave van Hessen en van Duringhen/die teghen hem tot een Roomschen Coning int iaer M CC XLIV gekoren werde/ nu overleden was/soo arbeyde de voornaemde Paus seer datter een ander Coning gekoren werde/ende hy sandt in Duytschland Heer Pieter de Capoccio Cardinael Diaken tot S. Joris ten gulden Zeyle. Maer men vandt niemant onder den Vorsten van Duytschland die hem des Rijcx(in soodanighe scheuringhe alsser was) wilde moeyen teghen Keyser Frederick en Coning Coenraed sijnen Soon/ om verdriet ende oorlooghs wille. Ten laetsten quam Hertogh Henrick van Braband/ende badt den Paus ende Keur-Vorsten dat sy sijner Suster Soon Graeff Willem van Hollandt tot eenen Roomschen Coning kiesen wouden. Alst oock geschiede: ende werde tot Nuysse inder stadt des Stichts van Colen Willem Graeff van Holland/Zeeland/ende Heer van Vriesland/ als hy dese Landen soo selffs als onder Voochdije omtrent XIIII iaeren hadde gheregeert / zijnde een jonghman noch onder de XX iaeren/vanden Keur-Vorsten eendrachtelick ghekoren tot eenen Roomschen Coning. Ende dese Keur geschiede op S. Michiels dach (den 25 Septembris)int Jaer M CC XLVII. Daer nae is hy Ridder ghemaeckt met een halsslach ende ander Ceremonien: (Siet de groote Chronijck Divis. XVIII. Cap. V.) Want een Keyser eer hy tot Aken de Croone des H. Rijcx ontfangt/Ridder behoort te wesen. Als de nieu gekoren Coning nu eenighe dagen in blijschappe was/ende hoff hielt met den Keur-Vorsten ende andere Princen/ soo heeft hy de Keyserlicke stadt Aken/die hem onghehoorsaem was/ beleyt/ ende nae een langduyrighe belegheringhe in het volghende Jaer met practijcke ghewonnen / doende de Stadt met het water door seker gemaeckte dijcken over vloeyen ende t'onderloopen/so datse in grooten noodt waren: (Siet Divis. XVIII. cap. VII.) Dese Belegeringhe geschiede om dies willen dat die van Aken den Grave van Hollandt/nu ten Keyserrijcke verkoren/niet en wilden kennen/ ende weygherich waren de Poorten te openen/blijvende den ouden Keyser Frederick (niet teghenstaende hy vanden Paus verbannen was) hou ende trou. Maer hebben ten laetsten moeten swichten/nae dat de Paus een Cruys-vaert teghens haer door sijnen Legaet hadde doen prediken/ ende Coning Willem met veel ander Heeren ende Princen het Cruys aenghenomen hebbende/de Stadt rondtomme aen alle kanten dicht en

vast

vast met een groot swaer heyr-legher beset hadde: soo datse van binnen ghedwonghen zijn gheweest haer over te gheven/ende desen nieuwen Coning aen te hanghen/den Keyser Frederick affvallende ende versakende: Ende alsoo in dese Belegeringe Heer Henrick van Gelre/ Otten des Graven van Gelre Broeder/uyt den Huyse van Nassau/ sich seer vromelick ghedraghen ende wel ghequeten hadde/is hy doe aldaer ten ghevalle ende begheerte van Coning Willem wiens Susters soon dat hy was / ghemaeckt Bisschop van Ludick: Ghelijck als dat verhaelt Ridder Leuwold van Northoff, die omtrent veertich iaren nae dese veroveringe van Aken gheboren is / in sijn Chronijck vande Graven vander Marck / etc. De Stadt Aken werde ghewonnen opden laetsten dach van October: Ende Coning Willem werde aldaer in onser L. Vrouwen Kercke des anderen daeghs (zijnde Alder Heylighen dagh) vande Keur-Vorsten (andere segghen van des Paus Legaten) met grooter eeren ende statie weerdichlick ghesalft ende ghecroont/ nae ouder ghewoonte / int Iaer M CC XLVIII. (Siet Divis. XVIII. cap. VIII.) Hier inne was de Paus (verwitticht door brieven des nieu ghekoren Coninck ende sijns Legaets Pieter de Capoccio tot S. Joris tē guldē Zeyle Cardinael Diakē) seer verblijdt/ende met den Paus tgeheele Hoff ende t'heylige Consistorie. Hier nae is Coning Willem vertrocken nae Ludick/met Heer Henrick van Gelre des Graven broeder van Gelre: alwaer hy des Bisschops broeder Otte van Gelre ghegunt heeft te Leene te houden van 't Roomsche Rijck de stede ende Burch van Nimmegen met alle sijne toebehooren/des heeft den Grave den Coning daer voren ghegeven een en twintich duysent marck silvers. Daer nae als de Coning van Heer Arent van Ysenburch Aerts-Bisschop van Trier acht weken lanck seer feestelic onthaelt was / is hy opghheseten ende ghecomen voor het Casteel van Keysers-waerd / daer hy den Castelevn rebellich vandt: soo dat hy het Casteel alomme beset/ende int laetsten uytghehongert heeft. Dit gheschiede omtrent Derthienen-dagh. Daer van daen is hy tot Colen gereyst/ende van Colen tot Utrecht/daer hy vant Heer Otte van Holland den Bisschop/sijn Oom. Hier begiftigde hy de Burgers met Privilegien (Divis. XVIII. cap. XII.) Hier nae in Holland ghecomen zijnde/dede hy inden Haghe maken een Coninglick Pallays/ die schoone hooge Sale ende die Capelle. Ende alsoo men seyt (Divis. XVIII. cap. XIII.) soo is dese Sale ghetimmert van Yerlandsch houdt: 'twelck van sulcken aert is/dat het nimmermeer en rottet/noch daer en comen gheen wormē noch spinnencoppen aen/ende is gheen ragh off dierghelijcke vuylnis nesten onderworpen/als men noch sien mach. Het Hoff dat tot s'Gravensande plagh te wesen/heeft Coning Willem inden Hage oock mede doe gebrocht. Nae desen dede hy oock maken het Huys te Heemskerck tegen de West-Vriesen. Langhe hier naer/ in den Iaere M CC LIII, heeft de Gravinne van Vlaenderen ghenaemt Swarte Margriete van Coning Willem het Landt van Walcheren begheert te hebben/want sy meende datter aen het Graefschap van Vlaenderen behoorde/ende sy schreef aen

hem dat hy haer gheven soude het gheen hy van rechts weghen schuldich ware te gheven/ende ontfinghe Zeelandt van haer te Leen. Waer op de Coning seyde: Ten ware geen recht dat ick soude worden knecht myns knechts. Hier over wert de Gravinne toornich/ende vergaderde heymelick veel volcx/ ende quam tot Waterduynen op de Zee-kant. Coning Willem zijnde t'Antwerpen/om dees sake te bevredigen/heeft aen sijnen Broeder Floris den Drossaet ghescreven van dit opset/ hem belastende daerom haestelick te vergaderen alle wat hy van volcx weghen te samen brenghen mocht tot West-cappel/om het Vlaemsche geweldt eñ stercke heyrtochte teghen te staen/onder het beleydt van Gwye de Soon van Vlaenderen/den welcken van sijn Moeder belast was int affscheyden/dat hy niet weder in Vlaenderen soude comen ofte hy ware meester van Walcheren: Hy sijn Moeder belovende/dat hy't soude winnen / ofte aldaer opter stede doot blyven. De Vlamingen meynden het Landt sonder volck gevonden te hebben: maer Floris des Conincx broeder wachte haer in/al bedecktelick /ende beyde tot dat de Vlamingen te West-cappel opgetreden waren: ende doe het nu tijt was/openbaerde hy hem met sijn volck in slachoordre ghestelt/ende quam het Vlaemsche heyr teghen met stouten moede: Daer werdt seer ghevochten/ ende daer ghevi el een seer bloedighen strijdt/op S. Marthijns dach inden Somer/ wesende den 4 Julij. In desen strijdt werde dese vrome ende onvertsaechde Prince Floris / Conincx broeder/ Ridder gheslaghen. Als dese batailgie was/ quam de Coninck selff met snellen vaert in Walcherẽ/vindende de Vlamingen loopen over t'veldt/hier ende daer haer verstekende/ende nae de schepen wijckende: uytghenomen Grave Gwye ende andere Graven eñ Heeren hildent staende/ende bleven trouwelick by een: Dese worden gheslaghen ende ghevangen : ende Grave Gwye worde daer ghewondt in sijnen voet/daer hy noyt aff en ghenas. Als de ghevanghen luyden den Coning vernamen/ ginghen sy hem te ghemoete ende begeerden genade. De Coning / God hoochlicken danckende over desen seghen / namse al te samen in genaden/ende schonckse het leven ende rantsoen: doch hy dede het ghemeen volck ontcleden/ende sondtse al naeckt over in Vlaenderen: daer pluckten sy groene erweten looff ende ander cruydẽ/eñ vlochten die te samen/eñ bedeckten alsoo hare schamelheden daer mede: de Grave Gwye met Jan van Dampiere sijn Broeder/ met Godefroy den Grave van Oysen/eñ Thiebault Grave van Barre/die daer sijn een oogh indẽ slach verloor eñ van Loeff den Grave van Cleve gevanghen werde/met veel meer ander gevangen Heeren/Ridderen ende Knechten/ zijn in Hollandt op't Huys te Wateringhe in heusche bewaerentisse ghebrocht. Ick en soude niet derven schrijven hoe veel Vlamingen eñ Franchoysen (die de Vlamingen te hulp ghecomen waren) in desen Slach wel doot ghebleven zijn: aengesien de nombre vry hooch loopt/ende ongeloofflick schijnt. Niet te min/laet ons eens sien wat de Ouden daer off ghetuyghen. Onse Chronijck(Divis. XVIII. cap. XX.) seyt dat der Vlamingen Heyrleger wel hondert ende vijftich duysent man sterck was / van de welcke wel vijf-

vijftich duysent verslaghen worden/ende vijftich duysent verdroncken/ ende vijftich duysent gevangen werden. Lieve! op dat ick laet staen dat soo machtighen ende grooten Heyrlegher niet van noode en was om het Landeken van Walcheren te becrachtighen/ souden de hondert vijftich duysent man soo effen in drien verdeylt zijn ghewéest? Juyst 50000 verslaghen/ 50000 verdroncken/ende 50000 gevangen? Voorwaer/dierghelijck en vindtmen niet veel dat ghebeurt. Soude het alles soo eenparich en gelijcmatich toegegaen zijn? off werdt dese Historie met de voet ghestoten/ende ons romp slomps by den hoop ende sonder maete mede ghedeylt? Al hoe wel het selfde Beka, die voor CC LX iaeren geleeft heeft/ ende meer oude ghe schreven Chronijcken alsoo ghetuyghen. Cuspinianus seydt datter in desen strijdt vijftich duysent int water om den hals quamen/ende vijftich duysent ghevangen werden/gheen ghewach makende vande ghenen die doot gheslegen zijn. De Rijm-Chronijck (die welcke al CCC iaeren oudt is) vermindert noch dit laetste ghetal/ segghende datter soo verslegen ende verdroncken bleven stijf vijftich duysent man. Wie soude konnen tellen/draecht de selve Auteur / hoe menich daer gevangen bleven? Ridder Leeuwold van Northoff (noch ouder zijnde) schrijft datter veel duysenden ghevangen ende dootgeslagen werden/sonder het ghetal uyt te drucken: het selfde verswijgen oock andere oude Schrijvers die desen Strijdt ghedencken: als daer zijn Henricus Stero Altahensis in Chronico Augustensi, Siffridus Presbyter Misnensis, & Albertus Abbas Stadensis: Welcke laetste mede vermaent dat onsen victorieusen Koninck Willem daer veel ghelts ende buydts haelde. Weder andere Schrijvers die ten tijde van ons Ouders gheleeft hebben / oft weynich daer voor: namentlick Meyerus & Marchantius in Rebus Flandricis, Divæus in Brabanticis, ex Iacobo Guisiano Hannoniæ Historico veteri, & alijs, schrijven datter beneffens de voornoemde Graven noch twee hondert ende dertich Ridders ghevangen waren. Eenighe segghen (nae de getuygenisse des gedachten Meyeri) datter vande Vlamingen meer als dertich duysent verslaghen zijn. Dit ghetuyghen de Vlamingen selven. De Zeeusche Chronijck/ by een vergadert door Ian Reygersberg van Cortgene, verschilt hier niet weynich vande Hollandsche/ende seyt dat de Vlamingen/ nae datse de strijdt verlooren hadden/ende wijcken moesten/soo onmatelick ende onordentlick te schepe liepen/ende soo seer van vreese ende angste haesteden/datse by duysent verdroncken/en twee entwintich duysent verslagen/ en twaelff duysent ghevangen werden. Welck van alle dese rapporten de waerheyt het naeste comt/is Godt bekent/ niet ons/die de tijt dusdanighe verschillende berichtinghe alleen ghegunt heeft. Van hoe't is/ off niet en is/de Gravinne van Vlaenderen is desen Tocht misluckt/lijdende groote schade in haer volck. Want dat de Vlaminghen de neerlagh ghehadt hebben/en is noyt man ghebooren ghewéest die tselde dorste loochenen. Nu om te besluyten/dat de Vlamingen seer sterck ende in grooten menichten uytghekomen zijn om de Zeeuwen ende de Hollanders te bevechten/kanmen speuren uyt Matthæo Parisiensi (een Schrijver die op

die

die tydt in Enghelandt geleeft heeft/ende in grooten aensien was) doende eenich verhael van desen bloedigen Slach/in syn Engelsche Historie/ daer hy onder andere seyt datter ontallicke Vlaminghen ende Franchoysen/ soo int veldt verslaghen als int sout water verdroncken zijn/ achterblijvende uyt een Stad van Vlaenderen wel thien duysent man: jae nauwelicx een ontkomende ende te lyve blijvende / die de tydinghe mochte brengen. Leest hem/ghy sult u verwonderen/ende een ander oorspronck deses Oorloochs daer vinden/niet ghemeen hebbende met die so onse Landsaten als andere uytheemsche Chronyck-Schrijvers aengheghetepckent hebben. Tot desen is noch te voeghen een ander Engelsch Schrijver (mede van dien tyden) Matthæus Westmonasteriensis, Florilegus dictus. Onse Landsluyden segghen dat desen Slach soo bloedich is gheweest / datmen ten enckelen toe int vergoten bloedt der Vlaminghen die vande Hollanders ende Zeeuwen daer verslaghen werden / ginghen / Margriete de Gravinne van Vlaenderen seer verslegen zijnde in dit verlies van haer volck/ende misval van hare kinderen/Graven/ Heeren/ Ondersaten/ende Bondgenoten/versocht tot hulp/om te wreken ende tot verhael te comen/Graeff Karel van Angiers oft Aniou (dat sedert een Hertochdom ghemaeckt is) Coning Lodewijcx broeder van Vranckrijck : Sy beloofde hem te gheven alle t'Landt van Henegouwe. Welcke belofte hy aenghenomen heeft/ende met eenen 't Landt ingenomen/sprekende hoochmoedighe ende smadelicke woorden / mocht hy de Water-Coning (daer by Coning Willem verstaende) opt vlack veldt betrapé/hy soude Vlaenderen wel wreken/eñ den Hollanders sulcke een strijdt leveren daermen eeuwelicken aff soude weten te spreecken. Van al dese hoovaerdighe opsetten gingen al te niet/nae dien syn broeder de Coning van Vranckrijck deses crijchs hem niet en wilde moeyen/ seggende/dat hem van Coning Willem noyt leedt en was geschiet/ende niet van sinne was om teghens hem te vechten om eens wijffs overmoet wille. Niet tegenstaende/soo heeft Swarte Margriete den Grave van Angiers couragie ende moet aenghesproken / ende op een nieuw belooft dat Henegouwe nimmermeer comen noch erven en soude aen Jan van Avennes haren oudsten Soon / ofte op sijnen kinderen die vanden bloede van Hollandt ghecomen waren: Want Jan van Avennes hadde te wijve Vrouwe Alith Coning Willems Suster : De Gravinne syn moeder hadde hem Henegouwe ghegeven / maer uyt nijdt heeft sy't hem wederom benomen/ende aen een vreemdeling ghebracht / om haer onverwinnelick verlies in Zeelandt soo ten deele te vergelden/ ende wreken over 't gheslachte van Hollandt. Des heeft Vrouw Alith / ghenoechsaem goedeloos zijnde/ende uyt den Lande verdreven/aen haren broeder den Coning/die op die tyt tot Aken (ander seggen tot Colen) was/ selfs in persoon mondeling de clachte ghedaen. Waerom hy nae korten raedt schreeff aen Graeff Karel / dat hy afliete ende hem niet en onderwonne t'Land van Henegouwe in te nemen / want hy daer recht noch reden toe en hadde/etc. De Grave van Angiers even hart ende trots blijvende/

woude

woude niet wijcken: ende ontboot den Coning in grooten hooghmoet/ dat hy hem bereyden mochte op't harde veldt om te slaen / wilde hy wat hebben hy moeste het met den swaerde halen. Met dien heeft hy hem sterck ghemaeckt ende alle de steden van Henegouwen in handen genomen/uytghesondert Adingen (oft Enghien) daer ginck hy voor leggen. Met welck belegh besich zijnde/wort de Grave des Conings brief ter handen gheschickt/van alsulcdanighe inhoudt; Waere hy een goet man ende coen/hy quame tot Assche opter Heyden (in Brabandt/ op de wech nae Enghien in Henegouwen/) ende verbeyde sijner daer. De Grave liet den Coning wederom weten/dat hy daer op hem passen soude/ ende sijner drye daghen verbeyden. Des verwittiche zijnde/ is de Coning terstont opgeseten/eñ en ruste niet hy en was tot Assche opter Heyden/opden gesetté dach: Nae welcken dach de Coning noch drie daghen vertoeffde: Maer de Grave en is niet verschenen: des Coninx comste vernemende/ brack hy sijn Legher voor Adingen op/ende vluchte weder nae sijn land/ onder wege hem te Valencijn sterck makende ende besluytende. Coning Willem nu drie daghen over den ghesetten dagh ghewacht hebbende/eñ verstaende dat de Grave vertrocken/ende binnen Valencijn ghevlucht was/is hy hem nae ghetoghen/ende is te Adingen blijdelick ontfangen/ ende quam voor Valencijn/ende sloech sijn Legher daer neder: Want hy was schandelick versprooken/ende konde de smaethedẽ ende wederwaerdicheden niet vergheten/waer over hy hem wilde wreken. Van de Grave ontsiende des Conings gramschap ende grote moghentheyt / ruymde by nachte / ende is de Stadt achter uyt ghetoghen over de Scheld naer Vranckrijck toe. Aldus comt onrechtveerdighe besittinghe tot niet/ende hoochmoet vernedert. Die van Valencijn hebbẽ den Coning haer poorten gheopent/ende zijn goedertierlick in ghenade genomen. Margriete de Gravinne van Vlaenderen in desen teghenspoet seer mistroostich / eñ nu haer raet ten eynde zijnde/wist nauwelicx wat sy soude beginnẽ/ doch (het ghene haer alleen te doen stonde) heeft thooft inden schoot geleydt/ ende is den Coning in handen ghekomen: Ende alsoo zijn de Oorlogen tusschen Vlaenderen ende Holland ghesoent. In desen Tractate van pays/worde haer soon Jan van Avennes op nieuw ghegheven het Landt van Henegouwe/ende het Landt van Aelst met de vier Ambachten/daer de Gravinne affstal ende vertichtinghe aff dede met beseghelde Brieven in het iaer M CC LIV. Also nam dat felle Oorloch een eynde: gelijck dat de groote Chronijck verhaelt Divis. XVIII. cap. XII, hier in overeenkomende met vele ende verscheyden oude Chronijcken: de welcke altesamen eendrachtelick ghetuyghen/dat Coning Willem met grooter eere eñ sege thuys gekomen is. Derhalven schijnt wy wat vreemdt te wesen tghene Leeuwolt van Northoff (hier voren meermalen ter eeren genoemt) schrijft/ hoe dat Coning Willem int Jaer M CC LIV. met grooter heyrcracht in het Graefschap van Henegouwen was getrocken/om tselfde ten dienste van sijner Susters soon (Jan van Avennes) den Grave van Henegouwen/uyt de handen van Karel des Coninx van Vranckrijcx

broeder/die't meest inghenomen hadde)te ontweldigen: dan dat hy sonder yet besonders uyt te rechten/te rugghe wederom moest trecken. Dit/ segghe ick/schijnt wat vreemdt. Dan terwijl Meyerus op 'tselfde Jaer oock verhaelt dat Coning Willem ende sijn Neeff van Avennes trachtē de de stad van Valencijn met groote macht van volck te veroveern/ daer van afgheslaghen /ende uyt heel Henegouwen verdreven werdē / en moet het ons so seer niet nieuwen : gemerckt noch dat de selfde Meyerus int volghende Jaer M CC LIV sept/ dat Valencijn den Coning in handen gegaen is/ende dat eerst int Jaer M CC LVI Karel van Angiers van het Graefschap van Henegouwen afstant ghedaen heeft/by seker Accoordt tot Bruessel ghemaeckt tusschen Margriete Gravinne van Vlaenderen ende Floris den Drossaet Coningx Willems broeder. By welck Verdrach oock uyt haer langduyrige hechtenisse ginghen Gwijde ende Jan Sonen van Vlaenderen/met d'ander gevangen Heerē/gevende tot rantsoen een seer merckelijcken penning. Want daer werdt geseyt dat die vander stad Gend alleene hier toe wel acht duysent pondē gaven: naer de getuygenisse Meyeri. De gedachte Leeuwold van Northoff verhaelt noch dat Coning Willem int selfde Jaer M C C L I V, op dē elffden dach van May de Vriesen te water bevacht ende verwan/verslaende van haer luyden by de vijf duysend man : Van welcke scheeps-strijde by andere (mijns wetens) gantsch gheen vermaen en werdt ghedaen : Dan alleen vinde ick onder de Privilegien ende Handtvesten des Bisdoms van Minden/ eene by Coning Willem vergunt ende gegeven *in Castris in depopulatione VVest-Frisia* XV *Kal. Iunij, Indict.* XII. *Anno Domini* M CC LIIII. dat is /int Legher ten tijde vande verwoestinghe ende plonderinghe van West-Vrieslandt: op den XVIII May/etc. Soo datmen hier aen de waerheydt (al hoewel van een maer aengheteyckent/soo vele tot mijnder kennisse gecomen is) niet en moet twijfelē : Anders soude ick't oock voorby gaen. Maer nee. Eñ onsen strijdtbaren ende gestrenghen Heldt heeft verscheyden tochten op de Vriesen gehadt. Want dit Vriesche Oorloch al ettelicke iaren geduyrt heeft: Eñ is niet sonder reden dat sommige vermoeden/dat de Vriesen van Coning Coenraed den Vierden opgereyet / ende heymelick tot wederspannicheydt ghecoft waren. Vide Nauclerum Chronographiæ Vol. II. Generat. XLII, ad Annum M CC LVI. Maer laet ons voort gaen / ende wederom de voetstappen van onsen Chronijck naer treden. Coning Willem van Valencijn scheydende / worde hem onder weghe ghebootschapt dat hem een Sone ghebooren was / daer hy hem seer in verblijde. Desen sijnen Sone/t'huys ghekomen zijnde / dede hy doopen ende noemen Floris nae sijnen Vader. Hiernae is hy door des Paus Innocentius brieven ontboden zijnde (nae de ghetuygenisse vande groote Chronijck/ende eenighe andere/doch en is niet waerschijnelic) int heymelick met een ghesellschap van 12 goede Edele mannen na Italien over 'tgheberchte gereden/tot by den Paus die doe tot Genuen was. Daer wesende/verkreegh hy dat d'Abt van Egmont ornamenten draghen mochte/als Mijtre/ Staff/ ende Vingerlinck gelijck een Bisschop/ met meer andere Privilegien ende Bullen. In Hooch-Duytsch-Landt:

(daer hy hem nu openbaerde) wederom gecomen zijnde/is hy met grooter weerdicheyt ende eeren over al ontfanghen: Maer weder komende in Holland/heeft hy vande rebellicheyt der Vriesen verstaen. Ende daer beneffens is noch eenige tweedracht geresen tusschen den Coninck Willem ende die stadt van Vtrecht. Welck onlede seer ontijdelick opquam/want hy schickte/(nu alle saken den Rijcke aengaende beset/ende alles wijselic gheordineert zijnde) weder nae Italien te reysen in Conninglicker maniere/ om te Roomen de Keyserlicke Croon ende de heylige bevestinghe vanden Paus te ontfangen. Maer (helaes!) dit voornemen vande reyse nae Italien/ende de hoop van aldaer de Keyserlicke Croon ende wyinghe vanden Paus te ontfanghen/is belet/ende niet volbrocht. De West-Friesen waren inden weghe/ende het ongemack van Vtrecht / daer hy in S. Marten Hoff met de Prelaten vandeKercke in blijden geselschappe zijnde/heymelick van verre door een onbekende hand met een kegelsteen een groote wonde int hooft kreegh. Het welck de Coninglicke Maiesteyt seer oevel nam/gelijck off men hem hadde willen doot werpẽ. Leeft God/ seyde hy/ende wy een iaer ghesonts lijffs mogen leven/soo sal dese smadenisse niet ongewroken blijven: ende met dien scheyde hy van henluydẽ/ ende ontseyde rechte voort de stadt van Vtrecht. De Burgheren/die om dit ongheval al te seer bedroeft waren / verworven ghelevde aen den Coning/ende sonden hare Burg-meesteren te Hove/off sy eenighe gratie eñ vriendtschap mochten verkrijgen aen den toornigen Coning. Maer neen. De Coning woude de Stadt neffens der aerden slechtẽ/ ofte sy souden hem den man leveren die den steen ghewórpen hadde. Terwijle dat die van Vtrecht doende waren met den handadigen te soeckẽ/dochte de Edele Coning in sijn selfs sin/hoe dat de West-Friesen in sijn af-wesen d'Hollanders beschadicht hadden met rooven ende ander gewelt/waer over clachte ghedaen was / ende de ghetrouwe ondersaten seer t'onvreden waren: Des is het den Coning met gantscher herte ernste geweest/ op de West-Friesen te trecken: Want eer hy haer tot sijn gehoorsaemheyt ghebrocht ende sijn eyghen ondersaten bevredicht hadde/liet hy hem voor staen/dat het niet voughen soude / de reyse naer Italien aen te nemen/ ende andere vreemde Landen te dwinghen / zijn soo nae by gheleghen vyanden endeondersaeten onbedwonghen ende onbevredicht latende. Aldus is de Coning met grooter heyrcracht in Vrieslandt ghetoghen/ ende dede maken een Huys by Alcmaer dat Toorneburg geheeten wert/ tot haren eeuwighen toorn. Daer nae op S. Pauwels bekeeringhe (in Januario den xxv dach) als de wateren bevrosen waren / dede hy een Land-tocht over het ijs tot Alcmaer/eñ voort tot Vronen. Welcke tocht hem wel ghelucktte/ende verwan daer sommighe die hem ongehoorsaem waren ghelweest: Maer corts daer naer/ de tweede Tocht en verginck niet als de eerste. Want alsoo hy seer begeerich was den Vriesen te beschadighen/reedt hy voor uyt ende socht een seker wegh te Hoochwoude waert/om dat Dorp te barnen: onderweghe/dicht by het Dorp/brac sijn peerd in het ijs/(niet tegenstaende het wel een halff voet dick was bevro-

 sen)

sen) soo dat hy na verdrenckt hadde/ zijnde soo verre van sijn volck ghereden/ dat hem haestelick gheen hulp en mochte komen. Het was groot iammer/ den Edelen Coning in volle rustinghe te peerde sittende/ alsoo int ijs te sien legghen: maer jammerlicker wast/ dat de Vriesen uyt haer laghen ende riedt-bosschen springende/ toeliepen ende hem doot sloegen: niet wetende (helaes!) dat sy den Coning voor hadden/ maer saghen wel aen 't torkeel dat het een groot Heer was ende Edel-man. Eenige ballinghen uyt Holland/ die op die tijdt in Vriesland woonden/ kenden des Coninex wapen/ dat van goude was met den rooden Hollandschen Leeu ende des Rijcx swarten Arendt. De Vriesen siende dat het qualick ghemaeckt was/ hebben des Coninex lichaem al heymelick in eens Vriesen huys tot Hoochtwoude begraven. Het was voorwaer een al te wonderlicke sake/ dat niemant den Coning en volchde te peerde noch te voet/ van alle dat groote heyr datter was. T'welck in twee bataillien gedeelt was: De eene bataillie berechte de Coning selfs: van d'ander was beleyder ende Hooftman sijn overste Rithmeester Heer Willem van Brederode/ die de Drechters bevocht ende verwan. Ende men seyt/ hadden die Hollanders doe ter tijdt ghesaemder handt aenghegaen/ sy hadden de Vriesen ende het heele Landt ghewonnen ghehadt/ maer waren alle geschoffiert/ ende toghen te huys. Daer bleven meest alle die Poorteren vā Dordrecht met hare baniere/ oockmede die van Delff ende Alcmaer/ nae dat sy veel vande Vriesen te voren hadden verslaghen. Van die van Delff eñ Alcmaer/ al hoewel maer vijff mannen overbleven/ brochten nochtans hare banieren thuys. Aldus bleeff doot Coning Willem/ Graeff van Holland/ etc. int Jaer M CC LV, als hy sijn Erff-landen so by hem selven als onder Voochden eñ Stad-houders XXI. eñ dat Roomsche Rijck omtrent VIIII Jaren hadde berecht ende beschermt. In dese doot was Holland/ mitsgaders alle de ghetrouwe Rijckxste den seer bedroeft ende treurich. De stadt Vtrecht mocht haer verblijden/ want waer hy te lijve gebleven/ t'waer ghevreest gewveest/ soude om de steens wille daer Coning Willem te voren mede geworpen was/ den eenen steen op den anderë niet ghelaten hebben. Dese Willem is gheboozen ghewveest inde Camer van Hollandt/ dat is inde Stede van Leyden/ die doe alsoo hiete (ende misschien hier van de twee sleutelen in haer wapen voert: alhoewel wy indachtich zijn dat wy* elders een andere oorsaecke aengheteyckent hebben/ dan alleen uyt gissinghe/) ende werde aldaer in S. Pieters Kerck ghekerstent ende ghedoopt. Hy was schoon van lijve/ sonder baert/ wit van velle/ swart van hayre/ van allen lichaem behaghelick: stout van herten/ wijs van sinne/ vroom van Ridderschap/ redelick van onderwinden/ bequaem van zeden/ mildt/ rechtveerdich/ eñ alle valscheyt hatende. Sijn Huysvrouwe de Edele Hooch-gheboozen Vorstinne Elysabeth van Brunswijch/ starff in het Jaer LVI, oft (als ander schrijven) M CC LXVI, ende wert met grooter eeren begraven te Middelburg in Zeelandt tot de Premonstreyten. In welck Clooster ofte Abdye oock naederhandt ghebrocht is het ghebeente des Conings / zijnde

* Siet hier van Pag. 9.

Anno

Anno M CC LXXXII in Vrieslandt van Graeff Florijs sijn Soon ghevonden/alst nu meer als sessentwintich iaeren verborghen hadde gheweest/dat men niet en wiste waert lach/ versteken zijnde in eens Vriesen huys tot Hoochtwoude: Divis. XVIII. cap. XXVII. ende Divis. XIX. cap. XII. Siet oock Hulrich. Mut. German. Chron. lib. XXI. ende Naucler. Chronograph. Vol. II, Generat. XLII. ad Annum M CC LVI. De Zeeusche Chronijck seyt dat hy door groote versuymenisse in sijnē helm versmoort is/zijnde vande Vriesen ter aerden neder ghesłagen. Vbbo Emmius een voortreffelick Histori-Schrijver der Vriesen / seyt dat Coning Willem/ met weynich volck ende lijf-schutten die by hem waren verslegen zijnde/op een onbekende plaetse begraven is : inde Chronijck vanden Abt van Staden, deses Coningx tijdt-genoot/ leestmen oock van dese begravinghe op een onbekende plaetse. Twelck weynich of niet verschilt van tghene uyt onse Chronijck hier voor ghescreven staet. Snoyus meynt dat des Conings doode lichaem vande moorders int riedt ghesleept is : Albertus Crantzius, int slijck oft modder. Henricus Stero eñ Cuspinianus verhalen een klucht (want wat is het anders?) hoe dat Graeff Willem vā Holland wel eer in Vrieslant zijnde/daer vandt in een seker stadt een kostelick ende konstich Graff of Sepulture: ende als hy den Inghesetenen vraechde/wie doch in soo uytnemend graff mochte begraven wesen?werde hem gheantwoordt/niemandt ; ende dat het voor een Roomsch Coning bewaert werde/ende ledigh bleeff legghen/als zijnde (soo sy seyden) daer toe gheschickt / ende tot gheen ander eynde van haer Voor-ouders ghebout. In dit graff (naer haer ghetuygenisse) soude Coning Willem begraven zijn. Twelck indien waer is / soo en is hy op gheen onbekende plaetse begraven/oft versteken: Want dit graff (soo't geen loghen is datse daer off schrijven) en was immers niet onbekent. Maer dit verhael/mijns oordeels/is meer een fabel dan de waerheyt gelijck:gantschelick van een allope met de Prophetie van Sibilla/ die lange tijdt te voren hadde voorseyt/dat een Willem Roomsch Koning vande Vriesen soude worden verslaghen/zijnde de selvē Prophetie hier mede vervult. Divis. XVIII. cap XXVII. Dan het zy de Prophetie vervult is geweest/ofte niet/ de tijdt/soot schijnt/was vervult: ende de loop sijns levens/hoewel inder bloeyende ieucht. Ende alsoo is den vromen Prince ende altoos oockende ende 'sRijcx meerende Roomsch Coning/ die menigen strijdt opt water gewonnen heeft/ende Water-Coning van sijn vyanden geseght werde/int water oft ijs iammerlick ghebleven. Het water en heeft hy niet connen ontkomen/die voort vier meermalen seer wonderlick bewaert is gheweest. Want als hy int iaer M CC LI, op S. Pauwels bekeeringhe dach/ tot Brunswijch op den Burch daer de Bruyloft-Feest ghehouden werde met sijne Bruydt ende Huysvrouwe Elysabeth Hertoch Otten Dochter vā Brunswijch eñ Lunenburch by nachte lach en sliep/ is/ door achteloosheydt eens dienders de kaersse int stroo gheraeckt zijnde / een ysselicken brandt int Hoff ontstaen : soo dat de Bruydt ende de Bruydegom den Coning naeckt daer aff ghekomen zijn / de Bruydt den Bruydegom

Spectatum admissi risum teneatis amici!

gom byder hand hebbende/ende den wech wijsende. De brandt was de nieu-ghehouden op haer slaepcamer soo nae ghecomen/dat des Conings Croon ende ander hare kostelijcke gewaden/iuweelen/ende cleynodi n verbranden. Daer bleef doot de diender by wiens schult ende onachtsaemheydt de brand toequam met noch twee snijders die in een kamer met de cleederen te naeyen besich waren. Dit groot ongeval ende droeve geschiedenisse op so blijde tijd verhaelt de voornoemde tijd-genoot Albertus Abbas Stadensis in Chronico ad Annum M C C LI. Item incertus sed vetus Autor Chronici Sclavorum; Crantzius Saxoniæ lib. VIII cap. XVII, & Metropol. lib. VIII. cap. XXII. ende M. Henrick Bunting in sijn Brunswijchsche Chronijck die in Hoochduytsche sprake tot Magdenburg in Jaer 1584 ghedruckt is. Twelck gemerckt dat niemant van onse Chronijc-Schrijvers (die icker vele en verscheyden ghesien hebbe) en ghedenckt/ick goet ghevonden hebbe hier te verhaelen. Daermen mercken moet/ dat Coning Willem op ghelijcke dach van't iaer (te weten S. Pauwels bekeeringhe) sijn blijde Bruylofts Feest ghehouden (al hoewel niet sonder ongheMack) ende sijn leven droeffelick gheyndicht heeft. Noch moet ick hier verhalen tgeen oock onse Chronijck-Schrijvers niet en hebben/zijnde (soo ick achte) tot haerder kennisse niet gekomen/hoe dat Coning Willem int Jaer M C C LIIII in gheen minder perijckel van verbranden en is ghewéest: Want zijnde op die tijd tusschen den Coning ende der Ertsbisschop van Colen (Coenraed Grave van Hoesteden/de Vijftichste int ghetal: de welcke vanden Paus verworben hadde voor hem ende sijne Nasaten/datmen gheenen Roomschen Coning croonen noch confirmeren soude dan tot Aken van een Bisschop van Colen/ende dan voort te Romen) seker onmoede ende gheschil/ waer door tot Nuysse inde Stadt alsulcke verbitteringhe ende dootvyandschap gheresen is/dat die Colenaers verradelick bestaen hebben den Coning met een Ambassadeur by den anderen zijnde/t'samen door brandstichtinge te versmooren ende om te brenghen/nu alreede tot dien eynde soo een geweldich vyer aen de huysinghe/daerse beyde in waren/ghelept hebbende/datse ter nauwer noodt ontquamen. Twelck ick alsoo beschreven vinde by den voorsz Abt van Staden, die doe ter tijd leefde.

Deses onses Graeffs ende Roomsch Conings weldadē ende dogentachticheden te verhalē/soude lang vallen: ick sal alleen hier by voegen tgeen ons eyghentlick aengaet/de uytheemsche dinghen aen een zijde settende.

Hy heeft (soomen voor seker houdt) het Dijck-Graefschap ende de Hooge Heemraden van Rijnland gepreviligieert. Ick hebbe ghesien een Copie van eē Handveste/daer hy belooft niet te doen of te veranderē aen den Zee-dijck/ Sparendam /Sijdewinde /ende Swademburgdam / sonder raed der gemeene Lands Raeds-Heeren/die gemeenlic Heemenradē hieten: Ghegheven tot Leyden den XI Octobris des Jaers M C C LV. Off dese Brief is valsch/oft tgene eenige willen seggē/dat het Heemraedschap sijn begin ghenomen heeft niet ten tijden vā Coning Willem/maer van sijnen Soon Graef Floris de Vijfde. Voorwaer/ ter wijle Coning

Willem

Willem de Heemradē int Jaer M CC LV uytdruckelick is noemende/ schynen de selffde voor die tijdt al ingheſtelt te zijn.

Hy heeft oock beneffens vele ander Handveſten ende heerlicke Privilegien/die hy ſijns Steden ghegeven ende daer mede ghesterckt heeft/de Stadt Delff, noch maer Graeff zijnde/haer oude Keuren gegeven/tot LXX Articulen toe/ghedaen tot Delff int Jaer M CC LVI, des anderen daghes nae S. Tiburtius ende Valerianus: de welcke sy noch hebben: van andere Lands-Heeren naederhandt vermeerdert ende bevestiicht. Heeft oock mede de Stad selve (Oud Delff) nae het eerſte aenlegh ende beginsel (begrepē/ſoomen ſeyt/byden Hertoch vā Ardenne Govert met den Bult/ die omtrent vier off vijff iaeren met gheweldt over Hollandt heerschte/ tot het Jaer M LXXV) grootelicx verbetert ende ghesterckt: ghelijck als eenighe hierlandſche oude Chronijcken dat ghetuyghen / & Auctor Florarij Temporum M. S. in Cœnobio Endoviensi.) Waer door ſy tot haren teghenwoordigen groeyſel ende bloeyſel is ghekomen.

Van ghelijcken vereerde ende ſtercte hy de Stede van Middelburg in Zeeland met hare principale Handveſtē/dieſe noch te hands hebbē/haer Vryheden meerende/ende rijckelic tot haer groote waſdom eñ toeneminge begiftigende: met vergetende de Abdye aldaer vā Erven/ Thiendē/ Inkomſten/Renten/eñ gheleerde Mannen te verſien. Siet Ian Reygersberg van Cortgene inde Chronijck van Zeeland.

Hy ſtichte niet aleen inden Hage de oude Sale/etc. maer heeft ooc tot Haerlem ende Leyden Coninglicke Palleyſen ende Hoven doen maken/ als wel te ghelooven is/ende men noch huyden ten dagen kan aenſchouwen. Jck ſpreke van het Stadhuys tot Haerlem/ ende 't Huys te Lockhorſt tot Leyden. De Coning-ſtrate tot Haerlem/ ende tot Leyden 't Bon Ovorthoff ghenaemt/mitſgaders de Coning-wegh van outs gheſegt/loopende voorby S. Pieters Kercke/gheven ſichtbare ghetuyghenissen daer van. Ende beyde dese Huyſen zijn oude ghebouwſelen: naederhand misſchien van ander Graven herbouwt ende deur ouderdom vervallē zijnde/vernieut ende gherepareert in ſulcken ſchijn alſe ten deele tegenwoordich geſien werden. Het Haerlemſche Huys is van vooren aen de poeye oft ghevel met ouder Graven beeldeniſſen uyt ſteen gehouden verciert/ ende toont ſeer heerlick. Het Leydſche is wel van binnen in veel Cameren verdeylt/maer van buytē niet ſo aenſienlick. Op welck Huys indien Coning Willem ende ſijn Soon ende Succeſſeur Floris de Vijffde geboren zijn/ſoo heeft daer wel eer op ghewoont Graeff Floris de Vierde met ſijn egemale Vrouwe Machtelt Hertog Henricx des Eerſten van die name van Lottringhen eñ van Braband/Dochter/ ende Moeder van Coning Willem, van Floris den Vroeſſaet ofte Stadhouder / vermaerd door den Slach in Zeeland met de Vlamingen/van Alith Jans van Avennes wijff Gravinne van Henegouwen/ ende van Margriete Grave Harmans wijff van Hennenberg/ die ſeer wonderlicke groote baer-moeder/die (ſoomen onſe Chronijcke mach gheloven/dat ick hier qualick kan doen) tot eender dracht drye hondert vijffentſeſtich kinderē

ter werelt ghebracht heeft. Van ghelijcken heeft daer Hoff ghehouden Coning Willem met sijn egemale Elysabeth van Brunswych/etc. moeder van Graeff Floris de Vijffde: indien hy (dat eenighe ongetwijfelt daer voor houden) tot Leyden sijn eerste athem gheschept heeft. Ende om dies saecken wille mach het wel in eeren ghehouden werden: tsedert noch lange 's Graven wooninge blijvende/ als daer de Graven te mets quamen logeren/ende Hoff hielden. Derhalven en moet het den Leser niet verdrieten/dat ick ter eeren ende loflicker memorien van dit Leydsche Palleys, als mede ter ghedachtenisse eñ vernieuwinghe van het oude Edele * Gheslacht van Leyden, hier bystelle een Extract uyt het Geluwe Registre ghereeckent met de letter P. berustende ter Camere vande Rekeninghe inden Hage/ aldus luydende: Wy WILLEM Grave van Henegouwe, van Hollandt, &c, maecken condt allen luyden, dat wy onse Crijthoeve, ende onse hoeve achter onse Boomgaerde, ende onse hoeve achter de Begijnen van Leyden, die alle drie groot zijn tiegens vier margen landts, lüttel meer of min, ende wy gegheuen hebben Hugen van Leyden onsen Knape te sijnen lijue te gebruycken; naer Hugen doot voorsz verhuert hebben, by Engebrecht onsen Rentmeester van Noord-Holland, Gerarde Alewijnssoon onsen Knape, ende sijnen erffnamen, in eene erff-huere sijne oirbaer mede te doen, omme vier pondt Hollands 'tsiaers, te betalen alle jaer totte Bamissena der Note. Behoudẽs, datmer campe in vechten sal, alsmen tesen tijd toe gedaen heeft: Eñ waert dat sake datmer campe in vochte, eñ hy daer schade off name, daer en soude hy ons niet aff eyschen. Waer oock dat saecke, dat wy der hoeve, een ioff twee beboefden, ioff meer, tot ons selfs oirbaer, alse tot onse wooninghe behoeff tot Leyden, so souden wijse hebben ende besighen sonder wederseggen, ende hem die wijle sijnen pachte corten alse redelijcken waren: ende alse wijse selve niet langer en behilden, so soude hyse weder nemen in sijnen pachte alse voorsz is. Maer waeren dat saecke dat wijse grondelijck hadden gearcht, soo souden wy sijnen pacht daer offlichten alse redelijcken ware. Ende alle stijcken voorsz sonder argelist. In oirconde desen Brieve &c. Gegeven in die Hage des Sonnendach voor S. Lauwerens dach, int Iaer ons Heeren M CCC XXII.

* Ick vinde noch in andere oude Brieven Diederick vã Leyden Ridder, int Iaer 1315. Ende Ian van Leyden met Isbrãd van Leyden sijn broeder / int Iaer 1396. Ende inde Chronijcken een Herbern van Leithem, onder de Edele ende Schiltboortighe mannen/ omtrẽt het Iaer 1150.

Dus verre D. Petrus Scriverius. Ende dit is alle het'gene wy van dien Kloeck-moedighen Vromen Heldt/ ende Doorluchtighen Vorst/ alhier goet gevonden hebben by te voughen ende te verhalen: ende sullen desen eyndende/ voortgaen end komen tot de Beschryvinghe van

Graeff

Graeff Floris, de Vijffde van dier name/ende 16 Grave van Holland/ Zeeland/ &c.

Omtrent den Jaere 1255 / soo is alhier opt voornoemde Graven huys (ghelyckmen sulcx voor ontwyfelicken houdet) ghebooren Graeff Floris de Vyfde/eenige Soon ende Erffgenaem van Willem ende Elysabeth Otten des Hertogen van Brunswyckx Dochter / eñ dat seer weynich tyts te vooren als syn Heer Vader in Vrieslând vermoort ende verslagen werde/ zynde doe niet veel meer als ses maenden oud/ als de grote Chronyck seyt/ oft een jaer/als andere ghetuygen. T'geen de voornoemde D. Petrus Scriverius in syn Verbeterde Batavia van de Regieringe van desen Graeff ende ghedurende syne minder-jaerheydt verhaelt/ sal ick van ghelycken uyt eender hand met Koning Willem / hier by schryven.

Graeff Floris, de Vyffde van dier name/ Sone ende naevolgher van Coning Willem inde Graefschappen van Holland /Zeelandt/etc. noch jonck ende minderjarich zynde/soo werden de Landen van synent weghen gheregiert by synen vaderlické Oom Floris Coning Willems Broeder/die nu ettelicke jaeren Drossaet van Holland ghewéest hadde/ ende in Zeeland Ridder ghemaeckt was/als hy in het Jaer M CCLIII, met den Vlamingen den vermaerden Slach by West-cappel sloegh: dan also desen Heere ende Voocht vanden ionghen Vorst weynich tydts daer naer in een Tornoy dodelick gewont werde/ ende tot Antwerpen stierf/ ende inden Jaere M CC LVIII tot Middelburg inde Abdye met betamelicker uytvaert begraven werde /so is in syne plaetse Voocht van't Kinde (nu noch qualick vier jaeren oud zynde) geworden Hertoch Henrick van Braband de Derde van dien name: Dese was des Kinds oude Ooms Soon/ende berechte het Land een wyl tyds/ dan werde naederhandt om syner ghesins ende dienaren overdaet/onweerdelick te Lande uytghestooten. Nae den welcken /met wille ende believen van de Ridderschap ende Staten des Lands van Hollandt / Otto uyt den Huyse van Nassau Graeff van Gelre (want Gelre doe noch maer een Graefschap was/ t'sedert int Jaer M CCC XXXIX, tot een Hertochdom opgetrocken) de Derde van dien name/des Kinds Voochdye aengenomen heeft: ende dese was syner ouder Moeyen Soon. Daer tegen koren die Heeren eñ Edelen van Zeeland des Kinds Moeye/ Vrouwe Alith Gravinne vã Henegouwe/de Weduwe van Graef Jã van Avennes/ Suster van Coning Willem/tot Voochdesse. Dese worde gheacht de naeste vanden bloede te wesen. Dit segghen dus gemeenlick de Chronycken. Maer de oude Rym-Chronyck en stelt noch en telt onder de Voochden gheen Hertoch van Brabandt/ ende maeckt Vrouwe Alith van Henegouwe/ Voochdesse van't Landt terstont naer het overlyden van haren Broeder Floris/die t'Antwerpen int Tornoyspel doot bleeff / int Jaer M CC LVIII. doe de ionge Graeff van Holland noch geen vier iaeren oud was/ als voor verhaelt is. Maer alsoo sommighe/ die welcke de Regeringhe

Wie Graeff Floris Voochden waren.

van een Vrouwe niet seer aen en stond / den Grave van Gelre tot een Voochd gheroepen hadden/resen middeler tyd sware inlandsche Oorloghen ende beroerten/en Vrouwe Alith worde van den Grave van Gelre verdreven. Ende aldus waren die van Holland ende Zeeland oneenich ende twistende om de Voochdije. Waerom oock groote onlede quam / en het ghemeene Landt in uytermaten groot ghevaer stond. Ende ghedurende noch de minder-jaerichheyt van Graeff Floris/ende de scheuringe tusschen Holland ende Zeeland noch niet gheheelt zijnde/hebben de Kermers met Kermers ghevolge/de Waterlanders/ ende West-Friesen / de ghelegentheydt waer ghenomen/ende zijn van sinne ghewoorden om den Adel te onderdrucken / alle de welboren mannen ende machtichsten uyt den Lande van Holland ende uyt den Stichte vā Utrecht te verdrijven/ ende haer Huysen uyt te roepen: een blind/onverstandich/verwoed/ ende rasend volck/die meer met louter ghewelt/ als eenighe schijn van beleyd haer dinghen aenrechteden/dragende haer hersenen ende oogen niet int hooft/maer inde solen van hare voeten. Eene soorte by nae van volck is uyt dien selfden hoeck oock sedert ghecomen/diemen Casenbroots boeren noemde daer ghy hier nae off hooren sult. Desen Oploop der dolle en ontsinnighe luyden ten tijde van Graeff Floris geschiede int Jaer M CC LXVIII, alser weynich tijds te vooren inde lucht een wonderlick teycken ghesien was / van ghewapende mannen teghen malcanderen schermutserende. Waer inne de luyden van die tijden seer verschrickt en bedroefc waren/duydēde het selffde als een voorbode van vele quaets dat de Landen over thooft hing. Het zy dit teycken aldus inder daet ghesien is gheweest/oft deur guyghelrije ende scherts der booser Gheesten met vreese den wangheloovighen inghebeeldt / 'tis seker dat daer groote droefheydt ende ellende op ghevolcht is : ende by nae een onvermijdelick quaet ontstaen is/dat vanden hals niet te weeren en was: Want dit wilde volck heeft met groote raserije ende verwoedheydt meest alle der Edel-luyden Sloten/Huysen/ende Hofsteden/die in haer weghen stonden/ om verre ghewòrpen ende vernielt/ soo in Kermerlandt/ als inden Stichte van Utrecht : sparende ende verschoonende alleen Heeren Gijsbrechts des Heeren van Aemstel ende Aemsterlands Huysen ende Hoven: terwijl hy het vaentgien nae den windt hanghende/ende siende datter anders niet voor en stond/met haer tsamen spande/ende hem (het waere lieff off leet) liet ghebruycken als Hooftman ende overste Veldt-Heer van desen onstuymighen hoop. Die tot sulcke vermetelheydt ghecomen zijn/datse de Burgherije ende Gemeente van Utrecht opghemaeckt hebben/ende met raed ende daed ghestijft / om haren overste Magistraet met alle de Regierders der Stede/ende vanden Gerechte/tot veertich toe/als zijnde die ghene die de Ghemeente beswaerden ende verdruckten (soo sy seyden) de Stede uyt te jaghen/haer goederen aen te tasten/ende onder de armen ende behoeftighen te verdeelen: Ende dit alles aldus ghedaen zijnde/ koren sy uyt haer selven een nieuwen Wet. Ende overdroeghen met den anderen/dat sy gheen Edel-luyden inden Lande dulden en souden/ noch

De Kermerlanders en Kermers-ghevolghe versetten haer teghen 's Landts Edelen met een grooten oploop/ Anno. 1268.

Vechtende krijchsluyden inde lucht gesien.

noch oock haer huysen staende laten blyven: Maer haer met alle macht souden verarmen/ende ghemeens luyden van haer maken. Tot dit opset quamen oock die van Aemersfoort ende Aemeland: ende meer ander ghespuys is haer toe ghevallen. Teghen alle de welcke haer vromelick ghestelt hebben Heer Jan van Nassauwe/Bisschop van Utrecht (die xxxix int ghetal) ende Graeff Otto van Gelre/Ruwaert van Holland: en nae syn vertreck/Heer Claes van Cats/Ridder: die den jonghen Graeff van Holland in syn bewaringhe hadde/ende voor een tyd 's Landts Voocht en Stadhouder was. Oock mede Heer Sweer van Boesinchem/een onverbaert Ridder/stelde hem cloeckelic tegen de meutmakers vā Utrecht te weer. Ende dese brochtent eyndtlic nae vele stryds ende moetens daer toe/dat die verdreven Wett ende ballinghen van Utrecht wederom in haer eere ende oude plaets van Regieringhe quaemen. Ende veel vande oproerighe Burgers werden nae behooren ghestraft / de Stede uytgeset/ende ghebannen. Jck vinde wel van veerthien hondert persoonen die de Stad werde verboden. En hier mede nam de Beroerte binnē Utrecht en het Sticht een eynde: eerst door het stoutmoedich beclimmē en bermeesteren der Stede/ onder het beleydt van Heer Sweer van Boesinchem: en na (als Heer Sweer vā Boesinchem 't regimēt by de verjaech de meutmakers wederom affhendich ghemaeckt was/) door het opslaen der poorten/ten ghehiete en ten overstaen van Heer Claes Cats Ridder/die daer moghentlick de overhand nam/ende alles wyselick berechte ende slechte. De stad Aemersfoort/om dies wille datse beneffens haer rebellie en t'samenspannige met de Kermers / oock smadelick ende vermetelick ghesproken hadde dat den Grave van Gelre te nae ging/is seer hard vande Grave aenghetast/ende met grooten toorne bevochten/tot dat sy hen op gaven/ende ghenade baden. Nae welcke veroveringe/ de Grave aen den Bisschop oorloff ghenomen hebbende / t'huyswaert ghetrocken is met grooter eerē. De Bisschop sich in Over-Yssel tot Deventer voorts metter woone onthoudende. Heer Gysbrecht van Aemstel/die hier looselic handelde/ende met het vossenvel speelde/daer mede vervangende te decken alwaer de leeuwen-huyd te cort viel/ nae dat hy door hulp van die Kermers ende Kermers-ghevolghe syn leed op syn vyanden int Sticht (als daer waren Heer Gysbrecht van Abtkaude/ Willem van Rysenburch/ ende Hubrecht van Vianen/wiens Sloten ende Casteelen met desen oploop onder de voet quamen) genoechsaem gewroken hadde/heeft met behendicheydt haer ter neder gheset: haerluyder deucht ende vromicheydt pryssende/ende ten Hemel hooch verheffende: dan terwyl de Bouw-tydt ende Ougst voor handen was/ raede hy haer dat een yeder tot de synen soude trecken/ende 'shuys oorbaer waernemen: datter nu eers ghenoech bevochten was: en int ander iaer wilde hy haer noch bystaen om gelycke tocht in Gelderland te doen: Daer tegē soude sy haer sparen/en hierentusschē haer van alle nootelickheden versien/en int velt vergaderē tgene Gods seghen soude moghen verleenen tot onderhoudt van wyff en kinderen. Dese raed ende aenslach is de luyden wel te wille gheweest: ende

zijn aldus van Heer Gijsbrecht van Aemstel ende uyt den Stichte ende Aemstelandt gheschepden: die sijn leedt aldus ghewroken hebbende/ en onbeschadicht blijvende/ uytermaten blijd was. De Kermers ende Kermers-gevolghe zijnde op den wegh int wederkeeren nae haer ghewesten/ hebben qualick haer opgheheven moet ende vyandschap die sy tegen den Adel opghenomen hadden/ konnen koelen ende besadigen. Want (siet!) als sy by Haerlem quamen/ binnen welcke Stads vesten de Edel-luyden van Kermerland ende ander quartieren gheweken waren/ bestormden sy die met groote nijdicheydt ende ghewel dighet handt/ niet ophoudende van schieten ende steenen worpen. Heer Jan van Persijn/ Heer van Waterland/ die een vroom Ridder was/ begaf hem des nacht met een deel cloecke Wapentueren al heymelick uyt der Stad/ ende de vyanden onversiens hare provand-wagens met paerden benomen hebbende/ reed daer mede voort in Kermerland/ stichtede daer over al brand inder Boeren huysen ende Dorpen. De Vyanden siende achter uyt te rugghe de roock en vlam op gaen/ braken haestelick op vanden Belegge/ en elck liep sijns weechs t'huyswaert/ achterlatende alle het ghene sy voor Haerlem ghebrocht hadden/ victualie/ ammonitie/ tenten/ buyt met all dat sy inden Stichte gherooft ende verkreghen hadden. De Haerlemers eenen moet grijpende/ vielen crachtelick daer voort op uyt/ ende liepen toe/ menichte van haer vyanden op de vlucht verslaende/ ende ghevanghen nemende. Den welcken hoet voort vergaen is/ en wordt niet beschreven. Maer de Ridderschap ende Luyden van vermoghen ende staete/ met de Steden Vtrecht/ Aemersfort/ ende Haerlem werden aldus vande nijdighe Ghemeente bevrijdt/ ende des onlede ontslaghen. Ende dit ghebeurde te dier tijde dat Graeff Floris noch jongh was/ ende 's Lands Voochdie onderworpen zijnde/ (soot schijnt) nae behooren niet en werde gheadministreert: Waer door de Gemeente aen't hollen gheraeckte/ en smeet den toom los inden neck. Dees voorgaende Oploop der Kermers ende Kermers-gevolghe verhalen aldus meest alle de Chronijck-Schrijvers die ick ghelesen hebbe/ oock Beka selfs. De Rijm-Chronijck alleen gaet dit stil swijghende voor by/ ende roert het niet eens aen: int minste gheen vermaen doende van Heer Claes van Cats als Vooght vanden Lande. Dat Beka wel volcomelick doet/ maer het Jaer M CC LXVIII, en druckt hy soo bescheydelick niet uyt/ ghevende nochtans den Leser dat selfde off die tijdt daer omtrent te verstaen. Weshalven ick niet lichtelicken/ sonder claerder bescheydt/ het Jaer M CC LXXIIII kan aennemen/ op 'twelc een seker Chronijck desen Oploop is stellende. Maer dit overslaende/ laet ons de vroome daden van Graef Floris die hy in sijne jonghe jeucht ende eerste jaeren van Heerschappye bedreven heeft/ openen ende verhalen. Naedemael dat Coning Willem/ als voor henen geseyt is/ soo jammerlick by de Vriesen int ijs ghevallen zijnde/ van haer vermoort ende omghebracht werde/ inden beginne des Jaers M CC LVI. doe Graeff Floris sijn Soon noch een kinde was/ ende inder wieghen lagh: soo heeft hy sedert van jonghs been aen/ doe hy verstand begon te

krijghen

krijghen/ende begrijpen koste wat ongheluck dat sijn Heer Vader ende hem vande Vriesen aenghedaen was/altoos yverich ende begeerich gheweest het selffde met den swaerde te wreken. Des heeft dese hoochmoedighe jonghe Prince int Jaer M CC LXXI, nu tusschen de sesthien ende seventhien jaeren oud wesende/niet langer konnende lijden en verdraghen dat sijns Heeren Vaders heylighe assche ende ghebeente soo verachtelick by de vyandt verborgen lagen/den Vriesen beginnen het hooft te bieden/ende hem ten strijde gantschelick toegestelt/om dit Coninglick lichaem/wast lieff off leet/haer te ontweldigen/en met betamelicker uytvaert ende eere in sijne Graeffschappe weerdichlick te doen begrave. Als hy oock met grooter eerbiedichept ghedaen heeft. Dan met dese sijne eerste Tocht ende macht sijns Ridderschaps ende Ondersaten/te peerde ende te voete crachtelick toeghetreden/en heeft hy daer niet connen achterkomen/hoe seer hijt oock pijnde: maer heeft te rugge moeten trecken/in sijn volck merckelicke schade lijdende/hoewelder vande Vriesen meerder doot bleven/maer des Graven Ridderschap was kostelicker pant. Des hy groote rouwe ende toorne hadde/moetende de Vriesen voor dat mael onbedwongen laten: ende alsoo de ghemeene Landts saken liepen/was hy ghenootsaeckt dese wraecke noch eene tijt lang upt te stellen. Sijn Vorstelick ghemoet hierentusschen nimmermeer d'ondaet vergheтende/ende niet rustende off hy ware der Vriesen Heer ghewordden/ende ter plaetse ghekomen daer sijn Heer Vader onweerdichlick begraven lagh. Soo dat hy eyndtlick int Jaer M CC LXXXII, met eene groote Heyrtocht teghen haer anderwerff crachtelick te veldt is gecomen: doe geraeckts hy nae veel strijdens en gevechts aen het Coninglicke lichaem door aenwijsinghe van een oude man/die hiermede sijns lijffs ghenaede verbadt ende wan. Ende dit Coninglick lichaem hadde nu by de Vriesen stijff den tijdt van sessentwintich jaeren verborghen gheweest in eens ghemeenen mans hupse tot Hoochwoude. Graeff Floris dede het gheheente voorts haestelick te schepe wech voeren/soo hy best mochte/e n nae schoon wasschen ende dwaen/met ander ceremonien daer toe staen e. Ende heeft de selffde met groote rou-feeste tot Middelburch inde Abdye Coninglick doen begraven by de Hooch-geboren Vorstinne Elysabeth va Brunswijch de Huysvrouwe/en den gestrengen en manhaftigen Ridder Floris den Voorsaet/Broeder van va Coning Willem hoochloffelicker gedachtenisse. Sedert (te wete int Jaer van M D XLVI,) is daer over ghestelt een schoone ende rijckelicke Tombe by heer Floris van Schoonhoven/Abt ende Prelaet aldaer. Met desen laetsten Tocht van Graeff Floris ist den Vriesen wel vergouden/dat sy over thien jaeren den jonghen Prins sijn hooft deden stooten/ende wel vijff hondert Hollanders (waer onder dat oock ettelicke vermaerde Ridders waren: siet Divis. XIX. cap. IX.) hadden verslaghen/drijvende voort den Graeff met sijn volck te rugghe: hoe wel doe wel man om man ghegheven werde/jae der Vriesen wel acht hondert snevelden: soo en was nochtans dat Edel vergoten Hollands bloedt met dat verlies niet betaelt?

Graeff Floris treckt op de Vriesen/om Koning Willems doot te wreken/en sijn gebeente te halen.

Vindt sijn Heer Vaders lichaem/ende doet dat heerlick begraven.

sy hebbent al dierder moeten bekopen. Want (somen de Zeeusche Chronijck ende eenige andere met-de-hand-geschreven Boecken mach gelooven) in desen strijdt zijn bet dan XXXVIII dusent Vriesen verslagen. Dan dese so groote menichte der dooden/meen ick dat menich Leser niet so lichtelicken en sal konnen ghelooven/al en ist gheen Vriese. Laten daer XXXVIII hondert gebleven zijn: noch waert veel. Melis Stocke Auteur vnn de Rijm-Chronijck/ende een Ongenoemt Clerck gheboren upt den lagen Landen byder Zee / den Rijm-Chronijck meest volghende/ende ten tijde van Hertoch Willem van Beyeren Graeff van Holland/ etc. gheleeft hebbende/segghen wel dat dit een bittere ende bloedighe strijdt is gheweest/ende datter menigh lichaem sonder siele lach: maer van soo veel duysenden en maken sy gheen ghewach: als oock mede Beka niet en doet/ wel uptdrucktelick seggende dat in desen strijdt ses hondert Vriesen doot bleven: met welck onse Chronijck (Divis. XIX. cap. XII) over een stemt. De Hollanders ende Zeelanders vochten daer elck om 'tseerst: en dronghen stoutelicken aen: soo dat de Vriesen haer banieren moesten strijcke/ ende gaen lopen. De onse deden daer veel mannelicke daden/ ende men sprack hen groote eer'/ al haddet Hector ende Alexander gheweest / soo dapper ende mogentlick was de Leeuw int veldt. Dit is der Ouder ghetuyghenisse. Ende dese strijdt gheschiede tot Hoochtwoude: daer Ian Reygersberg van Cortgene ghewaecht datter XXXVIII m Vriesen doot bleven /ende daerenboven noch / dat te vooren op de selffde Tocht de Hollanders tot Schellinckhout omtrent de II M m Vriesen hadden gheslagen. En met de Chronijck van Zeeland / komt over een seker oud Chronijcrken ter Goude ghedruckt int Iaer M CCCC LXXVIII. Een gheschreven Chronijck seydt datter tsamen omtrent XI m Vriesen doot bleven. Noch andere/misschien die ick niet gesien hebbe/maken tghetal der dooden oock soo groot. Niet te min/tis ongheloofflick: mijns oordeels/ niet dan versierde beuselingen en leuren. Gemeenlick hebben dese geesten voor een ghewoonte de neerlaghen soo groot te maken/ dat het overweecht/en slot noch wal en heeft. Onder andere insonder is I. R. V. C. wat wat ongheluckich int waersegghen: daer om en kan ick hem doorgaens niet wel volghen. De uptheemsche (Annales Dominicanorum Colmariensium) alhoewel sy inden tijdt wat verschricken/ ende desen Tocht twee iaeren later stellen/en kan ick niet voorby gaen: daer sy seggen opt Iaer M CC LXXXIII, hoe dat sick de Coninglicke Soon Graeff Floris aen den Vriesen vromelicken ghewroken heeft / sijns Heer Vaders lichaem haer met ghewelt ontnemende / ende wel veerthien hondert man verslaende. Dit komt by /ende is waerschijnelick. Maer de andere makent voorwaer al te groff. Int Iaer M CC LXXXV daer aen volgende/is hier te lande een uptermate grooten storm van windt ende onweder geweest/ mit eenen schadelicken watervloet/soo dat veel dijcken ende damme ingheb roken/landen/huysen/ende erven wech-ghespoelt/beesten ende menschen in menichte verdroncken zijn. Graeff Floris hier op lettende /ende dese gelegentheydt des Vriesche catyvicheydt en ellende waer nemende/ heeft

Der Vriesen neerlagh.

Tempeest ende hoochwater.

heeft derwaert/terwijlse nu op haer swackstẽ waeren /Heer Dirck van Brederode geschickt/eñ met hem veel schepen eñ schuyten met volck van wapenen/die veel Vriesen met hun gevangen eñ in ghysel genomen hebben. Maer dese Vloedt/waer door Vriesland eerst met het water/ende na met het Hollandsch heyr ingenomen is/ stellen Simon Stocke inde Rijn-Chronijck ende Beka opt Jaer M C C LXXVII, opten XV Decembris. Twelck de waerheydt meerder ghelijck is. Want de Brieven van Accoord ende Verband zijn ghegeven tot Torenburch (dicht by Alcmaer) op S. Agnieten avondt (den XXI Januarij) int Jaer M C C LXXXVIII. Divis. XIX. cap. XIIII. Want het immers waerschijnelicken is/ dat de Handvesten bezeghelt zijn korts nae dat de Vriesen over een ghedraghen waren met den Graeff van Holland. Ende in dit Jaer komen veel van onse Schrijvers over een. By eenen uytheemschen Monick oock (in Additionibus ad Lambertum Schafnaburgensem) werdt dese Waternoot ghestelt opt Jaer M CC LXXXVII. ende werdt mede vermaen ghedaen datter byde 80000 (misschien is des Auteurs handt geweest 8000) menschen verdroncken. De onse segghen dat het een groote vloedt ende tweemael hoogh-water is geweest/daer menich mensch om doot bleeff: maer sy en drucke het getal niet uyt: so dat wy hier niet meer bescheyts en hebben vande verdrencte Vriesen/als voor henen vande dooden die inde strijt bleven/doe de Hollanders tot Hoochtwoude voor onzeghe nae de zeghe bevochten ende de overhandt behielden. Welcke strijd den Vriesen langh ghesmart heeft. Maer noch veel meerder dese laetste Tocht te water/doe niemandt den anderen overmits de hooghe vloedt te hulpe comen mochte. Ende aldus werden de West-Vriesen ghetemt/ende die langhe tijt de Hollanders ghequelt ende veel onlede aenghedaen hadden/quamen door desen middel onder t'ghebiedt ende ghehoorsaemheydt van Graeff Floris : die welcke staende desen Oorloghe met de Vriesen/het sterck Casteel tot Wijdenisse by 't Dorp Schellinckhoudt/ (niet verre van daer nu de Stad Hoorn gheleghen is/ende doe ter tijdt noch geen Stad en was) hadde doen maken: ende nu noch/nae dat het water weder ter Zeewaert inghevloeydt was/vier andere Sterckten ende Sloten/omtrent de Stede Alcmaer: daer meest / so te Oudorp/als te Veronen op de Gheest/etc. dese Oorloghen met de Vriesen vielen. Des hebben sy den Grave hulde moeten sweeren : dan hoe sy swoeren met ghestaefden eede / sy brakent laterlick/ende ginge weder haer oude gang/daer menigh man om doot bleeff/ende Graef Jan de Soon van Graef Floris vernielde hier nae in den Jaere M CCC III de machtighe Stad Veronen/dat der Vriesen loop schans ende meeste Stercktе was: eñ men seyt dat het een uytermate groote eñ rijcke Stad gheweest is. De vier Casteelen die doe Graef Floris dede maken seydt de Chronijck (Divis. XIX. cap. XIIII.) dat waren Medenblick/ Ennigeburg/ Middelburg/ende Nieuburg / op dat hy met desen de inghebooren wederspannigheydt der onghetemden Vriesen dwinghen ende onderhouden mochte. Dit waren allegader schoone ende starcke Casteelen. By Veronen op die harde Geest / daer die Vriesen mach-

Graeff Floris bedwingt de Vriesen/ ende doet verscheyden Casteelen bouwen.

machtichste waren/dede hy maken de Burg te Nyewendorp met een dijck daer by/datmen mocht vande Burg ende Veronen tot Alcmaer gaen: en op datmen desen Dijck voor insteken soude moghen beschermen/ dede hy aen des Dyers kant timmeren een ander steenen huys dat Middelburg werde ghenaemt/als staende omtrent int midden tusschen de Burg te Niewedorp ende Toornenburg/ dat dicht by Alcmaer van Coning Willem lang te voren was doen maken. Ende dese Burghen mochtmen voor der Vyanden aenval bewaren/ ende het beleghgeren verhoeden ende beletten/staende twee groote booghe scheuten weegs oft een armborst slagh van den anderen/ seer bequaem om in tijde van nood malkander te helpen/ende den verleghene by te staen. Hier mede was Graeff Floris den Vriesen dicht op de hielen: ende sy en mochten haer niet reppen/off de Hollanders waren haer stracx op't lijff. Twee van dese Burgen/ te weten Middelburg ende de Burg te Veronen op de Geest/ zijn vande Gelrischen ten tijden van Marten van Rossem verdestrueert: ende Toorneburg is in des Stads Veste en Wal van Alcmaer getrockẽ. De Rijm-Chronijck verhaeit noch dat Graeff Floris sedert de Burg oft Vestinghe te Nieuwendoren (de beste wel van al die inden Lande stonden) heeft doen maken: Dan dese werde daer nae vande Vriesen te neder geworpen: als oockmede onse Chronijck Divis. XIX. cap. XIIII. ghetuycht/ daer by voeghende/ 'tgene ick nieuwerts anders vinde/als daer ende by den onghenoemden Clerck upten laghen Landen hier voren ghenoemt/ van den welcken het onse Chronijck-Schrijver van woorde te woorde ontleendt heeft/hoe dat Graef Floris doe hy de West-Vriesen aldus bedwongen hadde/terstont daer nae oock tooch tot Staveren/om te vernemen die zeden ende manieren vanden Oost-Vriesen. Ende want die van Staveren wel vernomen hadden des Graven moghentheydt die hy aen den West-Vriesen ghetoont hadde/ hoe dat hy sijne Sloten aldaer inden Lande gheset hadde tegen haren danck ende spijte/ende hem onderdanich gheworden waren/ontsagen sy oock sijn grootheyt/ ende worden te rade binnen der stadt/dat sy hem ontfinghen/ende hulde swoeren hem ende sijnen Erven ende naecomelingen/Graven van Holland/ als haren rechten Lands-Heere. En om dat sy dit uyt hen selven onbedwonghen deden/danckte hyse goetelick/ ende gaff hen daer vooren veel Vryheyden ende Stads Privilegien. Welcke Graeffelicke Handtvesten den Poorteren van Staveren ghegeven/ tot Alberts-berghe beseghelt werden inden Jaere M CCXCII, als de Chronijck luydt/oft als in des ongenoemden Clerckx Copie staet/die ick ghesien hebbe/M CC XC.. Maer ter wijl niemant anders van de Ouden als desen ongenoemden Clerck dit aldus beschrijft/vreese ick grootelickx dat het soo niet en is. Des te meer/ om dat Adamus Westermannus in sijn Beschrijvinghe van de oude Anze-Stad Staveren/daer hy vande Stads Privilegien / diese noch veel ende verscheyden seer oude ende treffelicke hebben/en hy in Stads kiste corteling ghesien heeft/int alderminste van gheen Privilegien by Graef Floris van Holland ghegeven/en vermaendt. T'welc mijn aen de waerheydt

Off Graeff Floris die Stede vã Staveren Privilegien ghegeven heeft.

heyt grootelicx doet twijfelen. Van meerder sekerheyt is het Vlaemsche Oorlogh / dat welcke het Vriesche gevolght is: Want als sich de Heeren van Zeelandt teghens haeren Grave onderlinghe verbonden hadden/ ende hem affvielen / ontbooden sy Guido van Dampiere den Grave van Vlaenderen: die in Walcheren haestelick met sijn volck van wapenen over quam/ en beleyde de Stadt Middelburch. Dit en soude hy niet dorven bestaen/ nochte soo koen niet gheweest hebben / by aldien dat sijn Vyanden waeren gheweest / die hy hier ende daer in Zeelandt sijn groote Vrienden vandt te wesen. Welcke machtighe Heeren indien sy hem teghens waeren gheweest / Guido van Dampiere hadde wel t'huys ghebleven: nae der ghetuyghenissen der Ouden. Maer dit sagh hy inne/ ende maeckte hem stout. De rechte oorsaeck/ waerom dat de meeste Heeren vande Lande haeren Grave soo haetich ende nijdich waeren/ is mijn als noch onbekend. Hy hadde wel eer sijne Moeye Vrouw Alith/ Voochd vande Landen/ van die van Zeelandt daer toe verkoren/ uyt den Lande verdreven: waer mede hy haer/ ende haer kinderen altemael / niet weynich en schandaliseerde. Ende die hem dat riedt/ (als de oude Rijmer Melis Stocke seyt) en dede niet wel. Het zy dat de vyandschap hier haren oorsprong nam/ oft elders van daen was gesproten: 'tis seker/ dat Graeff Floris doe ter tijd van getrouwe Dienaers ende Vassalen also ontbloodt was / dat hy by nae niemant en hadde den welcke hy het Gouvernement en de bewaringe vande Stad Middelburg mochte betrouwen/ so dat hy sijnen Huysvrouw / die haer man lieff en waerd hadde / en om alle 'tgoet vander werelt niet en soude affgaen oft verlaten / daer in moest senden/ met Jan den iongen Prins ende Erff-Soon vande Landen. Die welcke als nu van de Vlamingen ende affvallige Zeeuwen daer binnen waeren beleghert/ heeft Graeff Floris onophoudelick met alle cracht ghepooght de selfde te ontsetten/ hebbende tot hulp gheroepen ende ghebeden al wat hy mochte. Ende als hy nu met een groot heyr tot Zierikzee was ghekomen/ om voort nae Walcheren over te varen: is daer by hem in alder yle Hertogh Jan van Braband verschenen/ die de Pays beloofde te maken/ ende alles te bevredighen. Graeff Floris/ niet tegenstaende hy nu met dit Oorlogh tenemael besich was/ ende vaerdich stond/ liet sich overreden te Biervliet als t'eener soeninghe te komen/ ende sijn volck terstont afdanckende / dede hy elck sijns weghe trecken: hoewel dat sy dat noode deden: ende hy track tot Biervliedt. Alwaer hem Guido van Dampiere / sijn Schoon-Vader/ over ghelevd ende belofte des Hertogen van Braband/ ghevanghen nam. Doch het werde door den Hertogh weder ten goeden ghemaeckt/ sprekende en borgh blijvende voor den Grave van Holland: die / des hechtenisse ontslaghen zijnde / het rantsoen aen den Graeff van Vlaenderen niet en wilde betaelen/ noch den Hertoch van sijn borgtocht bevrijden / latende den ghenen die hem inden strick ghebrocht hadde/ voor de penninghen sorghen. Anders en was Graeff Floris niet ghesint/ alhoewel de Hertogh verklaerde dat sulcx uyt een goede meeninghe ende uyt reyner liefden ghschied waere. Dit willen sommighe segghen/ dat

De Heeren van Zeelāt verbinden sich teghens Grave Floris, en ontbieden Grave Guido van Vlaenderen.

Graeff Floris, is by nae niemandts vriendt.

t'Vlaemsche Oorlogh wordt tot Biervliet ghesoent.

NOTA.

den Hertogh oorsaeck ghegheven soude hebben om mede over de Verraderye ende vangheniſſe van ſijn Perſoon te weſen: daer Gerrit van Velſen ſich ſo verre te buyten gingh/ dat hy den Grave doorſtack/ ende iammerlick ontlijfde: als ghy hier nae noch ſult hooren. Sommighe der Inlandſche Heeren werden daer nae beraden/ende ontſagen hen der ſchande dat ſy tegen haeren rechten Lands Heer opgheſtaen ende de wapenen aenghenomen hadden: deſe nam de Grave in ghenade / ende verdroech met haer. Op wat Iaer dat dit gebeurde/ en vinde ick niet. Dan Melis Stocke verhaelt dit nae de hooge Vloedt ende groote Waternoodt / waer mede de Weſt-Vrieſen den Graeff in handen ginghen / ende hem hulde ſwoeren/int Iaer M CC LXXXVII, nae dat de Graeff nu eenige Stercten ende Caſtelen op haeren bodem hadde gebouwt/om haer voorts aen in ſtilte te houden / ende ſchade te verhoeden: alſoo hy dit boſe volck ſeer ontſach / ende den Hollanderen van haer dagheliex veel leedts gheſchiede: twelck wy hier vooren verteldt hebben. Tſal te pijne waert weſen/ hier den ouden Rymer voornoemt met ſijn eygen woorden/over deſe handelinge/ende hoe ſich 't Heerſchap (daer by verſtaende de Heeren de Edelen) van Zeeland tegens den Grave verbinden/aen te hooren. Hy pijnde hem/ ſeyt hy van Graeff Floris/

Graeff Floris verdraecht oock met d'Inlandſche Heeren.

Hoe hi ſijn volc mochte berechten:
Hine wonde Heren noch knechten
Boven hem niet laeten Here
Binnen ſinen Lande/ des had hy ere.
Hoe die Vrieſen hadde verloren
(Als ic u ſeide hier te voren)
Den ſege/ ende hiſe had ontfaen/
Ende ten beſten was vergaen/
Alſo (als ic' te voren ſeide)
Dat hy ſinnen daer an leide
Hoe hy berechte ſine liede/
Dat rike ende arme gediede:
Ende hoe hi dat volbringen mochte:
Den Heren van Zeland doe dat dochten
Beide den ouden ende den ionghen/
Dat ſi te ſere waren bedwonghen/
Ende peyſu ſder iegens enen raet.
Haer geyens alſo voort gaet/
Dat ſi't Heerſchap wel na gemene
Van Holland groot en clene
Hadden gebrocht an hare ſtricke/
Ende voeren toe behendelicke/
Ende ſonde onder hen de veten/
Datmenſe vrienden mochten heten/
Die van Borſſelen ende van Reniſſe.
Dit was den Grave een zwaerniſſe.
Maer de gemeente ende die Steden
Hilden doe in mogentheden.
Als ſi dit hadden ghedaen/
Sochten ſi hulpe harde ſaen
An den Grave Heren Ghyen
Van Vlaendren/ hoord ic lyen. etc.

Hy betijgt de Heeren van Zeelandt voort van groote lichtveerdigheydt/ verglijckende haer by die Weerhaen op de Kercke / ende dol ende ontſinnigh noemende den Prince / die nae ſulcke verraderen luyſterende/ haer ghehoor heeft ghegeven ende te hulpe ghekomen is: daer ſy doch ſochten alleen Meeſter te blijven / ende ſoo wel van d'een als van d'ander niet ghedwongen oft cort ghehouden wilden weſen: Eyndtelick beſluyt hy ſijne trouhertige vermaenige/ met deſe wijſe Spreucke:

Die dient door danc ende niet door minne,
Die vriendſchap is harde dinne.

Daer nae keert hy weder tot de Hiſtorie / ende ſeydt dat Graeff Floris ſeer arbeyde/ ende en wilde noch door have noch door miede/ om gelt oft goet/

goet/ noch ooc door bedwanck/den armen eñ swacken sijne lieve luyden ende onderfaten alsoo laten vanden Heeren onderdrucken. Waer door sy so machtigh werden/ dat het te vreesen stont/ dat sy den Grave selver uyt sijnē Lande mochten verdrijven. Welcke schande hy niet gedogen en konde / eñ socht (waer hy kost / oft mocht) der Heeren opset ende voornemen te beletten. Hier mede heeft hy de Gemeente gequeect/en den Adel vervreemt: sijnde dese des Graefs loffelicke rechtveerdicheyt haer grootelicx in haerē schandelicke voornemen tegens. Denct vry dat dit in het Verraet tegen den Graef opgenomen/geen goet gedaen en heeft. Als ooc mede het maken van XL Ridders/ uyt den ploech ghedolven/ heeft ongetwijfelt byde Edele eñ oude Ridderlicke Geslachten/ haetelicheyt veroorsaect. So men anders dit stuck mach gelooven/aengesien Melis Stocke, Wilhelmus Procurator Egmondanus, eñ Beka dat niet aen en raecken:staende in onse gemeene Chronijc Divis.XIX.cap.XXI.genomen (soo't schijnt) uyt Ian Gerbrantsz van Leyden, in zijn leven Prior der Carmeliten oft Vrouwen Broeders tot Haerlem/ Divis.XXIIII.cap.XXV. Die Ongenoemde Clerc(hier voorē meermaels aengetrocken) is de outste vā allen/ die ic bevonden hebbe dese Historie vande XL Ridderē te verhaelen: die welcke daer noch eenen spottelicke clucht toe is voegende: so dat hy met de Boerē schijnt te boerten. Twelc voor by gaende/ sal ick hier oorbaerlicker inlyven een seker Deductie ofte Historisch verhael beroerende de waere gelegentheyt vande apprehensie ende ombrenginghe van Graef Floris / deur Gerrit van Velsen ende sijne Complicen / accorderende tenemael met mijne opinie / noopende 'tpretense over-spel vanden selven Grave mette Huysvrouwe vande voorschrevē Velser Heer. So dat het versufte Liedeken onder 'tgemeene volc dwalende (waer van niet waerschijnelicx en is te vinden) niet dan voor een Fabel en is te houden. Welc Liedeken aengaende/ moet ghy weten /dat ick een out afschrift gesien hebbe/ veel tijts van eene sinne en woorden/ maer ooc somwylen anders luydende/eñ wat meer daer toe doende: noemt des Gravē Boel/ Jsabel de schoone vrouwe/eñ seyt/ Het is geledē bet dan hondert Jaer. Twelc my voorwaer seer sterct in mijn out gevoelē. Vā dit gantsch erdichte gedicht hier over slaende/sal tot meerder bevestinge streckē de Deductie/daer ic vlus van vermaende/ luydende aldus: Is waerachtich,alsoo inden Iaere M CC LXXIIII groote questien eñ geschillen ontstaen waren indē Stichte van Vtrecht,overmits de slappe Regieringe Heeren Ians van Nassouwe, gecoren,maer noch niet geconfirmeerde Bisschop van Vtrecht,eñ in sonderheyt overmits de voorsz. Bisschop hem onderstonde te alieneren vele verscheyden goederen vande Ecclesie , eñ Lande van Vtrecht : ende namentlickē , overmits de selve Bisschop hem vervordert hadde te vercoopen aen den Heere van Amstel dat Slot van Vredelant , ende andere Sloten eñ Heerlicheden : Soo hadden de Schout, Schepenen ende Raed des Stads van Vtrecht, met vele vande Ridderschappe , eñ Geestelicheyt des Stichts, heur toevlucht genomen aen Graef Floris de vijfde van dier Name Grave van Holland, eñ Heere van Vriesland, eñ hebben metten selven

NOTA.

Graeff Floris maeckt 40 Boerē Ridders.

Het oude Liedekē van Graeff Floris Fabuleus.

Een Waerachtige Deductie vāde gelegentheyt vande saecke van Graeff Floris ende Gerrit van Velsen.

Tractaet tusschen die van Utrecht ende Graeff Floris.

Grave op S. Iacobs avont des voorsz. Iaers M CC LXXIIII gemaect seker Tractaet inhoudende verscheyden puncten. Ende om den voorsz. Grave noch naerder te verwilligen ende verbinden tot haere defensie: Soo zijn de selve Schout, Schepenen eñ Raed, by gemeenen Raede vande geheele Stad op onser liever Vrouwen avont translatie indẽ Iaere M CC LXXVIII mitten voorsz. Grave over een gedragen, dat sy met Welboren-luyden, Heere Steven den Heere van Zuylen, Heere Sweder van Zuylen, Heere Sweder van Bosingem, eñ Heere Willem van Rijswijck, hem eñ sijne Kinderen machtich houden souden de Stadt van Vtrecht, naer heur macht, de wyle hy levet, ende sijnen Kinderen naer hem, in te rijdene, ende uyt te rijdene, vryelicken zy, ende de heure: ende te schaden op hare Vyandẽ van buyten, so wie sy zijn: eñ datse binnen der Stad hem behulpich souden wesen, naer hare macht, met rade ende dade, ende sijne Kinderẽ naer hem: Geloovẽde hem voorts in goeder trouwe, alst Bisschopdom ledich ende open worden soude, dat syluyden sonder alrehande archedẽ mit hẽ blijven souden, opwyen so hy oft sijne Kinderen vallen, ende voor wiẽ sy bidden soudẽ, ende hem dier dinc niet af te gaen door geenrehande sake: ende so wat saken sy souden begrijpen, dat sy dat doen souden by rade ende wille vandẽ voorsz. Grave, eñ sijne Kinderẽ. Waer tegens de voorsz Grave weder gelooft heeft met goeder trouwe, dat hy eñ sijnen Kinderẽ de voorsz. Stede van Vtrecht, altoos voort meer naer dien daghe helpen soude met lijf ende met goet, op heuren eygen kost, ende met alle heure macht, in alle saken daer sys van doen souden hebben, binnen de voorsz Stad, oft daer buyten. Ende so wat sake datter soude mogẽ comen, of geschien, ter oorsake van alle t'voorgaende, dat hy ende sijne Kinderen des souden blijven mitte voorsz. Schout, Schepenẽ ende Rade, ende henluyden daer uyt helpen mit lijf ende mit goet, sonder den voorsz. Schout, Schepenen, eñ Raden af te gaen, noch sonder henluyden te soenen Heeft voorts de voorsz. Grave voor hem ende sijne Kinderẽ overgegeven, dat hy alle saken binnen de Stad van Vtrecht doen soude by sijnẽ Raets rade, eñ by rade des voorsz. Heer Sweders van Zuylen, Heerẽ Sweders van Bosingem, Heerẽ Gerards des Vriesen, Hermans Vern Arnieldensoon, Tyelmans Vrancken, Lambrechts des Vriesen, ende Iacobs Heiman Iacobsz. Eñ nam voorts de voorsz Grave den voorsz Schout Schepenẽ ende Radẽ, eñ de gemeene Ingesetenen, mit heuren lijve, ende mit heuren goede op zijn gelede, ende zijn beschermenisse gelijc sijne eygen poorten ende sijn eyge luyden van sijnen Lande, &c. Blijckende alles byde Brieven daer van zijnde in date als vooren. Waer op gevolch is de afsettinge des voorsz. gecorẽ Bisschops van Vtrecht Heeren Ian van Nassouwẽ, ende de electie

Wat daer op gevolgt is.

ende

ende confirmatie van Heeren Ian van Zijrick. Is mede gevolcht het Oorlogh tegens Heer Gijſbrecht eñ Arnold van Amſtel gebroederē mit Heer Harman van Wourden ende andere Heerē hare hulperen, ter cauſe vāde recuperatie des Slots vā Vredeland, ende andere Sloten ende gealieneerde goederen. Welcke Oorloge geduert heeft tot dat de voorſz. Heere Gijſbrecht eñ Arnold, mitſgaders Willem van Amſtel, Prooſt van S. Ians tot Vtrecht, inden Iaere M CC LXXXV gecomen zijn in vangeniſſe des voorſz Biſſchops eñ Grave, ende dat Heer Harman van Wourden uyt ſijn Heerſchappie van Wourdē eñ uyt alle ſijn goederen, ende voorts uyt dē Lande verwijſet is. Maer is daer naer ſo vele te wege gebracht byde vrunden eñ magen des voorſz. Heeren van Amſtel eñ Wourdē, datſe inde Iaere M CC LXXXV, optē XXVII Octobris, mettē voorſz. Biſſchop eñ Grave zijn verſoent, op ſekere voorwaerden: Inhoudende onder anderē, By ſo verre ſy luyden of hare Naecomelingen deden tegens den voorſz Soene, ende de Grave of ſijnen Naecomelingen dat geproeven mochten mit witachtige luydē ter goeder waerheyt, dat ſy alle heur goet dat ſy hadden binnen dē Stichte van Vtrecht verbeurt ſoudē hebben tegens den Grave oft ſijne Naecomelingen. Eñ dat de Grave t'ſelve goet houdē ſoude vāde Biſſchop ende vāden Geſtichte vā Vtrecht te leene, mits daer af doēde dē Biſſchop ende dē Stichte ſulckē dienſt als ten goede ſtōde. Ende om de vrundſchap geſtade te blijvene, hebben de voorſz Heere van Amſtel eñ Arnold ſijnē Broeder, mitſgaders de voorſz. Heere Harman van Wourden, alle heure voorſz goederen in benoemdē ſtucken den Grave van Holland opgedragen, ende vā hem weder ontfangen ten rechte leenē. Eñ hebben voorts de voorſz. Heeren tot naerder verſekertheyt vande Grave, voorde onderhoudeniſſe vā de voorſz. Soene, geſtelt verſcheyden Heerē als Borgen, die daer vā gegeven hebbē heuren ſegele ende brieven. Op welcke Soene de voorſz. Heere vā Amſtel uyte vāgeniſſe ontſlagen, ende de voorſz. Heere Harman vā Wourden weder te Lande ende op ſijn Landt gekomen zijn.

Deſe Broeders vā Amſtel gevāgē.

D'Heer van Wourdē uyt ſyn goederen ende Lands verweſen.

Haerluyder Soene / op verbeurte vā goet / ſoo ſy die braecken.

Geduerende deſe onderhandelinge vāde Soene, ſo is voorts gebeurt dat tuſſchē den Coninc Eduard vā Engeland ter eenre, eñ den voorſz Grave Floris ter andere zijden geſloten is 't'huwelic tuſſchen Ioncker Iohan des voorſz. Grave Soone, ende Eliſabeth Dochter des voorſz. Con. Eduards, op ſekere conditiē ende voorwaerdē. Ende naer dat de voorſz Iōcker Ian gecomen was tot zijn huwelijcxſe Iaerē, heeft de voorſz Grave dē ſelven geſōden in Engeland, alwaer ooc t'huwelic tuſſchē den voorſz. Ian ende Eliſabeth is geſolemniſeert, ende gecōſummeert. Dan daer naer ſo is gebeurt, dat de voorſz. Grave aen d'eene zijde ſettēde de alliancie van huwelic ende anders mettē voorſz. Con. vā Engeland aengegaen, getredē is in on-

Huwelick tuſſchen des Coninck dochter van Engeland ende Graeff Floris Soon.

Graeff Floris gaet Engeland aff / eñ contracteert met Vranckryck.

in onderhädelinge metten Con. Philips vã Vrancrijc, diemen noemde de Schoone, op verscheydẽ punctẽ ende códitien, ende onder andere, dat hy den voorsz. Con. vã Vrancrijc soude helpen tegẽs den Con. vã Engeland, mits dat de Con. vã Vrancrijc hem betalen soude vijf en twintich duysẽt pöden Tournoys gereet, ende vier duysent gelijcke pöden Iaerlicx te betalẽ sijn leven geduerende, uyten Tresoir de Louvre. Van welck Tractaet ende verbant gecomen wesende de kennisse tot den Con. Eduard vã Engeland, ende willende hem daer over wrekẽ väde Grave, hadde de selve Coninc doen vernemen naer den Staet väde Lande, ende wie hem daer inne soude mogẽ helpẽ: ende verstaen hebbẽde, dat de voorsz. Heere van Amstel, ende Heere Harman vã Wourden niet wel te vreden warẽ väden voorsz. Soene, die den voorsz. Heere vã Amstel in gevägenisse, ende Heere Harman uyten Lande gereyst zijnde gemaect hadden: So was de voorsz. Con. Eduard mettẽ voorsz. twee Heerẽ secretelic geaccordeert, als datse dẽ voorsz. Grave Floris vägen, ende in Engeland brengẽ souden. Twelc de voorsz. Heeren mit heure hulperẽ pogende te wege te brengen, is onderhant gebeurt dat de voorsz. Grave van Gerrit vã Velsen opten velde vermoort is, &c. **Dus verre de Deductie / wylen by een goet Heer eñ groot liefhebber vande Waerheyt uyt oude stucken ende autentique munimenten vergadert eñ te samen gestelt. In welc cort eñ bondich Verhael ghy siet / dat de gelegentheyt väde sake al veel anders is / dan men onder 'tgemeene volc dan van spreeckt. Waer inne ic voorwaer een sonderling behagen hebbe gehad: ende te mercken is / hoe rouwelic eñ met hoe weynich fondaments dit stuc onse Chronijck-Schrijvers by de hant genomen hebben. Voorwaer een vreemdeling eñ uytheemsch Schrijver/ met name** Iacobus Meyerus, **komt hier met de waerheyt meer over een / in sijn Chronijck van Vlaenderen / daer hy van dit Verraet dusdanige mentie is makende:** Graeff Floris, de Soon vã Coning Willem die by de Friesen doot bleef, nae den middach met het vederspel ter jacht rijdende, is van sijne Edelluyden ende Hofghesinte lelicken verraeden ende vermoort: uyt oorsake, dat hy haer eenige Slooten ende goederen afhendich hadde gemaect, ten gevalle ende behoeve van Heer Ian Bisschop tot Vtrecht, die daer dreef ende seyde dat dese goederen tot den Bisdomme behoorden. Dese Moordenaers schijnen des te stouter gheweest te hebben, om dat de Graeff niet alleen sijn Ondersaten, maer ooc Eduard den Coning van Engeland ende sijnen Schoon-Vader Gwijde van Dampiere Graeff van Vlaenderẽ vertoornt hadde en mishandelt. Want niet teghenstaende hy de Dochter van Vlaenderen ten wijve hadde, ende Ionckheer Ian de Soon van dat bedde, ten houwelic besteedt was aen Elisabeth de Dochter des Conincx van Engeland, hebben by hem des Con. van Vrancrijc miede ende groote gaven so veel vermogen ende te wege gebracht, dat hy den Con. van Engeland ende den Graeff van Vlaenderen aen een sijde settende, met den Coning van Vranckrijck ende den Graeff van Henegouwen Ian Avennes, sijns Moeyen Soone, in verbondt ghetreden is. **Dus verre** Meyerus. **Van ghelijcken een ander**

Somme vã gelde / waer door Graeff Floris Frans ghesint wort.

NOTA.

NOTA.

een ander buytenlandschen Auteur / die ten tijden van Graeff Floris geleeft heeft / geeft ons oock 'tselfde te kennē: namentlic Matthæus Westmonasteriensis, cognométo Florilegus, Engelsman: *Comes Hollandiæ*, (inquit) *soluto fidelitatis freno, quę Regi Angliæ praannexus fuerat, dum Regis Francorum obtemperaret consilijs, a proprijs domesticis est occisus.* &c. ad An. CIↃ CC XCVI. Ende dit is de rechte oorsaeck / (niet die welcke het volck waenen) ghewcest: dat tot Cameryck / daer Gerrit van Velsen met den Bisschop van Durham uyt des Coninckx name van Engeland / ende met den Grave van Cuyck van des Hertoghen weghen van Braband / met noch twee Raedsmannen des Graefs van Vlaenderen vergadert waren / besloten is / als datmē Graef Floris levendich vanghen soude / ende senden hem over den Coninc van Engeland / die hem sijn leven lang ghevanghen houden soude / ende men soude des Coninckx swagher Graeff Jan Floris soon over senden in Holland om de heerschappye te hebbē. Waer nae dat gebeurt is / dat de Grave de lagen / daer de verraderen verborgen waren / gepasseert zijnde / zijn daer Harman van Woerden met Gijsbrecht van Aemstel / Gerrit van Velsen / Arent van Benscoop / Gerrit van Crapenhorst / Willem van Teylingen / Willem van Zaenden / ende veel ghewapent volckx opgheresen / ende hebben den Grave rondsomme beset: Ende Heer Gerrit van Velsen (die seer op den Grave gaende was) heeft eerst sijne handt aen den Grave geslagen. Ende alhoewel de Grave als een onvertsaecht Prince met uytghetoghen swaerde hem pooghde te verweren / heeft ten laetsten nochtans hem inde geweldige handt der verraders moeten gheven / ende is dien nacht seer heymelicken gevoert op het Huys te Muden / om hem alsoo voort levendigh in Engeland over te senden. Als nu dese verraderie verbreydt worde / ende de spraeck ginck dat Graeff Floris gevangen was / isser groote beroerte ghewecst alle dat land over. De Kermers ende de Waterlanders met de Vriesen zijn terstondt t'samen gevallen in schuyten ende schepen om haren Grave ende Heere te verlossen. De verraders dit vernemende / zijn terstont met den Grave door poelen ende omwegen van daer gevlucht. Die van Naerden zijn hen in grooter menichte te gemoet ghekomen. Ende also het paerdt daer de Graeff opgebonden was / te cleyn ende te swack was om over een sloot te springhen / is daer middē in gevallen: Den welcken sy gearbeyt hebben om uyt dat waeter te trecken / maer door vreese ende angst des aenkomenden volckx / en mochten sy dat niet doen. Ende Heer Gerrit / die een hardt fel man was / ende den Grave seer hatede / heeft hem met sijn eyghen handt ende swaerdt eenentwintich doodelicke wonden ghegeven / ende is snellicken nae t'Huys te Croonenburch gereden. De Kermers toeloopende / vonden den Grave half levendt / half dood / ende sijnen adem flauwelick verhalende: Een deel / togen hem met groot misbaer ende rouwe uyt den waeter. Een deel / vinghen sommighe van desen verraders dienaers / die welcke dadelick in teghenwoordichеyt des stervenden Graeffs smadelicken ende met grooter pijnen ghedoot worden: De Grave op het Huys te Mudenburg gebracht zijnde / gaff daer sijnen geest op den seven en twintichsten

De Verraderye tot Camerijck besloten.

Des Graves apprehensie.

Gerrit van Velsen doorsteeckt hem moordadelick.

tichsten dach vãde maend Junius. Hy wordt met grooter rouwe te schepe tot Alcmaer gebracht: ende sijn inghewant worde aldaer inde groote Kerck opt Choor begraven: blijvende 't lichaem onbegraven staen / ter tijde toe dat Joncker Jan sijn Soon uyt Engeland quam. die tselfde tot Reinsburg inde Abdije heerlicken dede begraven. Hy was een strydbaer/ glorioes / ende grootmoedich Prince / rijsich van stature / cloeck ende vroom van crachten / schoon van aensichte / welsprekend / mild van gaven/ populaer/ eñ eenen ygelicken recht doende. Wort ooc gesegt een goet Musicijn en sanger geweest te zijn. Was genegen tot jaeghen ende vlieghen / tot dien eynde veel honden ende Valkeniers houdende. Int Jaer M CC LXXVII, sijns ouderdoms omtrent XXI Jaeren / is hy tot 's Hertogen-Bosch Ridder gheslagen / des Dingesdach nae Derthienen dach. Hy dede maken veel schoone ende kostelicke Hoven eñ Ridderlicke Woningen: als 't Huys der Vogelen-sanck int Harlemer Houdt/ daer hy inder wildernisse veel tijdts met Heeren ende Ridderen / Vrouwen ende Jonck-vrouwen plagh te hoveren/ ende Ridderlicke oeffeninghe te hanteren. Hy dede oock het Hoff in s'Graven Hage/ van Coning Willem sijn Vader begonnen / grooter ende kostelicker maecken met de Capelle ende andere Cameren. Noch andere vele Slooten ende Castelen heeft hy doen maecken / om sijn Vyanden te bedwingen: daer hier voorzen afghesprooken is. Sijn Huysvrouwe was Vrouw Beatris des Graven Gwyen Dochter van Vlaenderen/ glijck als hier voorzen oock mede aengeroert is: daer hy veel kinderen aen wan (Chron. Holland. Divis. XIX. cap. XV) die alle ionck gestorvẽ/ ende tot Loosdunen in't Clooster begraven zijn: uytghesept een Soon Jan/ die nae sijnen Vader Graeff worde: eñ met de welckers doot de oude rechte stam van Holland verstorven is.

Hoedanich Graeff Floris zy gheweest. *Wanneer hy Ridder is geworden.* *Sijn Ghebouwselen.* *Sijn Huysvrouwe/ eñ Kinderen.*

Met de Verraders/ diemen koest bekomen/ ist aldus toegegaen/ nae de getuygenisse van onse gemeene Chronijck Divis. XIX. cap. XXVI. (Want by de Oude Schrijvers/ als daer zijn de Rijmer Melis Stocke, eñ Wilhelmus Procurator Egmondanus, die doe in't leven waeren: als ooc mede die corte-lick daer nae geweest zijn/ by Beka eñ de Ongenoemde Clerck/ en vindmen soodanich breedt beschepdt niet.) Die van Dordrecht hadden Huge van Baerlandt: die Kenemers hadden Willem van Teylingen/ ende noch twee andere: die van Delff hadden Willem van Zaenden: die van Haerlem hadden Aernt van Benscoop / etc. eñ dese werden al onthooft/ eñ op raden gheset. Die van Leyden (misschien om dat Graeff Floris hier ter stede geboren is) hadden Gerrit van Velsen: die welcke boven eenich ander groote swaere pijnen aengedaen werde: want hy worde al levend eñ naeckt in een tonne gesloten/ die met scharpe nagelen eñ spijckeren vol geslagen was/ eñ worde also alle die stede van Leyden door over alle de straten gherolt: (waer mede het verstierde Liedeken over een stemt:) eñ nae vele andere swaere pijnen wordt hy al levend op een rad geset eñ onthooft.

Straffe over de moordenaer Gerrit van Velsen ende sijner Complicen.

Dus verre dit ghenomen uyt de Schriften van D. Petrus Scriverius. Die meerder van Graeff Floris begeert te weten / die moet hemselven lesen.

Ian

Ian Beuckelſz. Coning van Iſrael.

AL hoe wel deſen Coning des Vredes ende van 't Nieuwe Jeruſalem/ ghelijck hy ende de ſijne hem noemde ende roemde te weſen/ van gheene Edele Ouderen ofte Coninglicken ſtamme affghecomen is / maer ter contrarien van ſlechte Ouderen ende ghemeene ambachtſluyden alhier binnen der Stede gheboren is / omtrent den Jaere 1510/ ſijnde ſijn Vader ghenaemt Beuckel Gerritſz. : ende hy ſelffs een Cleermaker en Snijder van ſijn handwerck : daeromme hy met recht onder nochte neffens Coningen ende Graven niet en behoorde ghestelt te werden : evenwel niet teghenſtaende/naer dien de ſelvige door ſijne bedriechlicke ſcherpſinnicheyt ende cloeckheydt/ de welcke hy al eenighe jaeren te voren in ſijnen handel ende wandel laten blijcken ende te kennen ghegheven hadde/de luyden van ſijnen tijden alſoo heeft connen overreden ende te weghe brenghen/dat ſy hem gheacht ende ghehouden hebben voor haren Coning ende Heer/hem ghehoorſamende in alles

Omtrent wat tijdt Ian Beucoldſz. gheboren is.

dat hy haer ghebiedende was: Jae selfs totte doot toe ghelijckmen in sijne Historie ende leven sal konnen sien ende lesen. Soo en hebbe ick niet connen naerlaten de selvighe alhier mede (alhoe wel tselve iemant een sch nd-vlecke soude moghen achten ende estimeren) onder de vermaerde Mannen te tellen eñ te stellen voor waerachtich houdende dat de voorsz Coning van Israel ofte des Nieuwen Ierusalems hem selven op eene wijse vermaert gemaeckt heeft/als dien booswicht de welcke dē wijtvermaerden Tempel van Ephesen, Dianæ toegheeyghet/daer wel vier hondert jaren over gebouwt werde/eñ voor een vande seven wonderlicste gebouwē van de werelt gheacht wert/aen brant gesteken ende geruwineert heeft.

Het leven ende de wercken ofte daden van desen uytsinnigen mensche/ mitsgaders alle het ghene by hem ende de sijne binnen der Stede van Munster uytgherecht ende ghedaen is soude alles te lange ende verdrietich vallen omme te verhaelen ende te schrijven: heeft yemandt grooten lust om sulcx alles ten alder-naustsen te willen weten eñ te ondersoecken die leest het thiende ende elffde Boeck vandē wijd-vermaerden Historie-Schrijver Ioannis Sleydani van sijne Historie de welcke hy geschrevē heeft vande Geestelicke ende Weerltlicke saken: het eerste Boeck van Guy de Bres dat hy teghen de Weder-doopers gheschreven heeft: Des Hooch-beroemden Martini Lutheri Tweede Deel of Tomus van sijne Wercken de welcke in Hooch-Duytscher spraecke tot Wittenberch ghedruckt zijn: Lambertus Hortensis, Bullingerus ende verscheyden andere. Waerinne ghy wonderlicke ongheboorde dingen sien ende lesen sult. Wy sullen alleen van desen Coning uyt Guy de Bres verhalen wanneer ende op wat tijden hy by sijne Propheten tot Coning verclaert ende uytgheroepen is: ende verhalen eenighe daden de welcke hy gheduyrende sijn Coningrijck uytgherecht heeft: ten laetsten hoe dat sijn Rijck een eynde ghenomen heeft: ende hy nae sijne verdiensten ghestraft is.

Wat Autoren de Historie van Ian Beucoldsz/ beschreven hebben.

Inden Jaere 1534 den 24 Junij so verhieff hem binnen der Stede van Munster een nieuw Propheet/een Gout-smidt van sijnen Ambacht/ghenaemt Ian Tuiscoscur, oft ghelijck andere schrijven Ian Tuysenschever, dese na dat hy de menichte des volcx op de marct vergadert hadde/vercondichde dat den wille des Hemelschē Vaders was/Dat Ian Becoldt van Leyden een Keyser des gantschen Aertbodems ghemaeckt soude worden/ende dat hy hem met grooter macht ende heyrcracht te velde stellende/alle Coningen ende Vorsten sonder onderscheyt verslaen eñ berooven soude/sparende alleenlick het gemeen volck: dat is te seggen/ gene alleen die de gerechticheyt lieff hebben: op dat hy also den stoel sijns Vaders Davids besate/ tot der tijt toe dat hem de Vader het rijcke wederom eysschte. Want de goede menschen moeten in deser werelt heerschappen/nae dat sy alle de boose omghebracht hebben sullen.

Van wie eñ op wat tijd Ian Beucoldsz. voor Coning verclaert wert.

Nu soo haest dese dinghen uytghesproken waren/ soo viel Ian Becoldt van Leyden op beyde sijn knien/ende heffende sijn handen op na den Hemel seyde: Lieve Broeders/dit hebbe ick van over langhe wel gheweten/ maer ick en hebbe sulcx nochtans niet willen openbaren. Maer nu soo heeft

heeft de Vader eenen anderen sijnen Dienaer verweckt / om dat te verkondighen. Hy gheliet hem als hadde hy het Rijcke niet geerne aenghenomen: maer greept niet min met beyde sijne handē aen/ want hy hadde over langhe daer nae ghestaen ende daer op toegheleydt.

Hy dan van een Cleermaker een Coning ghewozoen zijnde/ soo stelde hy van stonden aen de twaelff verkozen mannen aff / de welcke van te vooren ghesamentlicken gheregeert hadden/ eñ metten name van Raets-Heeren versien waren: ende cleede hem selven soo heerlick ende kostelick als eenich Coning soude connen doen. Hy verkoos naer de wijse ende manieren vande groote Heeren/ allerley Officieren ende Dienaren/ te weten een Stad-Houder/ een Hoff-meester/ vier Secrete Raeds-Heere/ een Orateur/ een Cancelier ende tot Dienaren Schenckers/ Voorsnijders/ wercmeesters/ ende Bou-meesters/ etc. ende verdeelde alle ander Officien uyt naer sijn eygen welghevallen/ ende beval datmen hem twee Croonen vā louteren goude maken soude: De scheyde van sijnen sweerde was met goude bedeckt ende overtrocken: Hy hadde eenen Conincklicken staff in de handt/ een gouden keten om den hals/ ende desghelijcx oock sporen met gouden gespen: Met den cortsten/ hy en was nergens mede becleedt/ dan met zijde/ met fluweel/ ende met goude/ dwelck men uyt den Tempels der stadt gherooft hadde. Sijn paerden waren oock desghelijcx behangen ende becleedt met fluwelen ende gouden behangselen. Voorts soo bestelde hy seker daghen in de welcke hy eenen yeghelijcken (die tot hem wilden comen om eenigherley saken/ verhooren soude.

Eñ als hy nu in het openbaer onder den volcke quam: so worde hy met sijn Dienaers ende ander Edel-mannen sijns Hooffs verghezelschapt: ende hem volchden van achter seer nae by twee cleyne Jongers te peerde sittende seer kostelicken ghecleedt zijnde. De ghene die ter rechter zijden reedt/ droech de Croone ende den Bybel: eñ de ander ter slincker zijden/ droech een bloodt sweert/ wiens appel van louter gout/ ende met kostelicken Ghesteente seer rijckelicken verciert ende dicht besticht was. De Coning selffs blinckte aen allen zijden van den goude ende kostelicken ghesteenten daer hy mede verciert was. Hy droech eenen gouden Cloot ofte werelt in sijn hant/ daer twee sweerdē cruys-wijs aen gemaect waren. In d'ander handt droech hy sijnen gouden staff Hy hadde voor Hellebardiers achtentwintich Mannē/ alle op sijn Hooffs/ int groen eñ blau ghecleedt met witte hoeden/ om daer door een Hemelsche eñ Aerdtsche macht te kennen te gheven. Op den riem des Conings mette welcke sijne lendenen omgordet werden stont ghescheven: Gods cracht is mijn macht.

Coning geworde zijnde/ maeckt Officieren ende Dienaren.

Hoe den Coning door den volcke verschijnt.

Den tijtel van desen Coning werde aldus ghestelt ende ghescheven. Ick Ian van Gods ghenade ende door de cracht des nieuwen toecomenden Rijcx inden Tempel Gods. Dienaer der Gherechticheydt. Ofte Ick Ian Coning des nieuwen Ierusalems, Coning der Gherechticheydt over de gantsche Werelt. Hy liet oock ghelt / te weten seeckere soorten van Dalers slaen/ waer van de figueren hier voren by sijne affconterfeytinghe ghestelt ende

Hh ij ghedruckt

ghedruckt zijn: maer de voornoemde Dalers (gelijck als ick eene ghesien hebbe) en waren van gheen goet silver/ alleen van peauter.

Den staet ende heerlijckheyt van sijn sonderlingste Huysvrouwe / de welcke hy alderweerdichste hiel (want hy hadde veel Vrouwen tseffens) was gelijck als den sijnen. Sijne knechten de welcke hem in sijne Cameren ende int Hoff dienden/ waren al 'tsaem int groen ghecleedt / welcker cleederen met eenen bruynen boorde geboordt waren/ ende op de mouwe stont een Werelt met een cleyn Cruysken daer boven op/ met noch twee sweerdē cruys-wijs gevlocht. Op de marckt hadde hy eenen Coninlicken Throon oft Setel seer hooge verhevē/ op welcken men met drie trappen op ginck. Waer op hy op seker daghen ging sitten om sijne onderdanen te oordeelen/ ende alle verschillen ende questien te bevredighen: den selven Setel was allomme met goude ende kostelicke gesteenten verciert.

De throon des Coninck.

De saken/ ghedinghen/ ofte clachten / om welcker wille men by hem quam/ waren meest om der Vrouwen/ ende d'affscheydinghe van dien/ het welck daer seer gemeyn was: soo dat sommige die by nae alle haer leven lanck t'samen gheleeft/ ende huys ghehouden hadden / die worden van den anderen gescheyden/ nae de Wetten van desen Coning.

Het ghebeurde op een tijt/ als de luyden op de Marckt vergadert waren/ ende seer nae by malcanderē stonden/ op dat sy te beter hooren mochten/ so spranck Knipperdollinck (de welcke een vande grootste Officieren was/ maer naemaels vanden Coning tot een Beul ende Scherp-rechter gemaeckt wert/)hen op het hooft/ ende cruyppende also verheven op handen ende voeten/ soo asemde hy den eenen voor/ den anderen nae in den mondt/ seggende: De Vader heeft u gheheylicht/ ontfangt den heyligen Gheest.

Not schendich bedroch ende laster van Knipper-dollinck.

Op eenen anderen dach soo bestondt hy voor den Coning te dansen/ segghende: Siet/ alsoo placht ick met mijn Deerne te doen : maer nu heeft my den Vader bevolen/ dat ick sulcx voor den Coning doen soude. Maer om dies wille dat hy des te vele maeckte/ ende dat daer gheen eynde aff en quam/ so wordt de Coning gram/ ende ginck henen. Dies clam den andeeen terstonts op den Coninlicken stoel/ maer de Coning ten angang comende/ wierp hem van boven neder/ ende dede hem drie daghen lanck ghevanghen setten.

Dewijl het belegh van Munster geduerde/ soo lieten hare Propheten eenen Boeck uytgaen/ welcken sy den naem gaven / De Wederoprechtinghe, &c. ende daer in hadden sy verdoemelicke Leeringhe van Muntzer, met noch meer ander ontallicke dwalinghen ghestelt ende gheschreven. Maer tselve altemael wiert haest door de Leeraers des Evangeliums verworpen ende wederleyt.

Name van eenen nieuwen boeck.

Corts daer nae/ inde maendt van Augustus/ omtrent dē dach diemen S. Bartolomeus dach naemt/ soo quam Ian Tuiscoscur, anders Ian Tuysenschever, haren nieuwen Propheet/ eñ blies de Trompette achter straten/ ende riep/ dat hem elck inde wapen stellen / ende aen 't Portael des grooten Tempels vinden soude: want men moest den Vyandt vander

Stadt verdrijven. Daer vergadert zijnde/so vonden sy de maeltijt/welcke de Coning laten bereyden hadde/al bereyt staende: ende hen wort bevolen/dat sy hen aen de tafelen setten/eten ende drincken souden/ het welck sy deden: Ende het ghetal der Taefelnoten was vier duysent : De Coning ende Coninginne met haer Hoff-ghesin dienden ter Tafelen. De maeltijdt by nae gheeyndicht zijnde/soo gaff de Coning eenen yeghelicken een stuck ongheheeft Broodt/sprekende : Neemt, eet, verkondicht den doot des Heeren. Voorts soo reyckte de Coninginne den Cop oft Kelc/segghende : Drinckt, ende verkondicht den doot des Heeren. Het Nachtmael van die van Munster.

Als nu dit schoon Avontmael gheeyndicht was/soo clam haren Propheet op den stoel/ende vraechde hen/of sy den Woorde Gods oock wilden ghehoorsaem zijn? Sy antwoorden al te samen/Jae wy. Voorts seyde hy / Dit is den wille des Vaders/ Als datmen achtentwintich Leeraers uytseynden sal/die dese Leeringhe in de vier hoecken der werelt uyt stropen sullen. Daer nae soo noemde hy de een nae den anderen/ende verclaerde hen haer plaetsen/waer elck henen trecken soude om haer leere te verbreyden : Van dese nieuwe ghecoren Apostelen werdender sesse naer Osenbrugghe ghesonden/ende oock so vele nae Warendorf/achte tot Susat (andere seggen Zoyst) ende oot so vele nae Coesvelt: de welcke meest al van de Magistraten vande voornoemde Steden als oproerighe ende seditieuse menschen ghestraft ende ghedoodet wierden. Uytseyndinghe der Leeraers.

Voorts soo ginck de Coning ende de Coninginne met de ghene die ter Tafelen ghedient hadden/oock met den ghenen die bestelt waren om henen te gaen naer de voornoemde Steden ende Vlecken/haer Avondtmael te houden. Ende soo sy aten/stondt de Coning op vander Tafelen/seggende: dat hy eenich bevel van God den Vader ontfangen hadde. Ende want daer by ghevalle een Krijchsman ghevangen was/is dese vanden Coning beschuldicht/dat hy een verrader als Judas gheweest was/ soo nam hy desen/ende onthalsde hem met sijn eyghen handt. Dit beschickt zijnde/ quam hy wederom aende Tafel sitten/ende verhaelde daer voor een cluchte het droom feyt dat hy bedreven hadde. De Coning onthalst een Krijchsman met sijn eygen handt.

Alhier siet ghy dat desen Coning in de bedroefde ende bloedighe Tragedie van Munster, niet alleen den persoon vanden Coning (de welcke hy al ten tijden als hy tot Leyden Reden-rijcker /jae selfs Keyser vande Kamer gheweest is/ seer geern speelde) vertoont ende gespeelt heeft: Maer daer beneffens mede('twelck voorwaer niet Coninglick en is) den dienst ende de Persoon vanden Beul ofte Scherprechter ghepresenteert heeft/ blijckende het selffde noch by een ander exempel/ghelijck als volght. Nae den eten/soo dede men de voorschreven achtentwintich by der nacht ter Stad uyt gaen. Ende men gaff hen elck boven haer teer-gelt noch sommighe stucken gouts/om die tot sulcker plaetsen ende steden / daer men haer Leeringhe weygheren ende niet aennemen en soude/tot een teecken van haer eewich verderf ende verdoemenisse te laten/als sulcke Leeringhe des vredes ende der salicheyt ghewevghert hebbende. De Coning is een bloedige Reden-rijcker.

Hier nae / als de Stadt van Munster vanden Bisschop crachtelick

telick beleghert was/ende de hongher-noot binnen der Stad soo groot was dat daer vele van hongher ende ghebreke storven. Een vande Coninginnen (want hy had de veel Vrouwen tseffens) ghenaemt Elise (ofte ghelijck een ander seyt Else Wantscheerders) deernisse met den volcke hebbende/gheraeckte tot den anderen Conninginnen te segghen / dat sy niet en conde ghelooven dat God wilde datmen het volck soo van hongher liet sterven. De Coning die van als binnen synen huyse wel versien was/niet alleen tot behoeff sijner nootdruftichept/maer wel om noch goede tafel te houden voor meer als twee hondert persoonē/wetende dat sy sulcx gesept hadde/ leyde haer met alle den anderen Conninginnen op de Marckt/ende beval hen dat sy alle ghelijck op haer knien rontsom deser Elise vallen souden: Het welck ghedaen zijnde/so track hy sijn swaert uyt/ende sloech haer het hooft van den lijve: maer hier mede noch niet te vreden zijnde dat hy haer soo ontschuldich door sijn eyghen handen omghebracht hadde / becladt haer doode lichaem met een groote schandtblecke/segghende dat het een Hoere was/op dat hy die alsoo qualick berucht ende stinckende maken soude. De andere begonden naer dese schone heerlicke daedt te singhen: Eere zy Gode in de hoochste Hemelen, ende danckten alsoo den Hemelschen Vader. Voorts stelden sy haer te dansen/ ende de Coning leyde den reydans/ende vermaende den armen volcke/ die qualick sout tot haren broode meer en hadden/dat sy hen oock vrolijc maken/ ende daer mede dansen ende springhen souden.

De Coning onthooft eene van sijne huysvrouwen ghenaemt Elise.

De Coning danst den reydans met de Coninginnen.

Alhoewel de Borgeren inden uytersten honghersnoot ghecomen waren / alsoo datse katten ende honden/ratten ende muysen moesten eten/ omme het uytgheteerde ende uytgemergelde lichaem eenichsins te onderhouden: so lieten sy haer nochtans van desen verleyder/met vele ende groote bedrieghende ende ydele beloften bedriegen ende ophouden/de welcke in sijn Hoff niets ghebreck en hadde/ maer noch ghenoech voor twee Maenden versien was/voor hem eñ sijne Hovelingē. Men ginck te rade/hoe mē de stad wederom met spijse voorsien mochte/om dit te versorgen so heeft een vā des Conings Dienaers ofte Secretaris genaemt Hanskēvande Langestraet/op welckē hy hē gantschelick betroude: Dese beroemde hem eñ nam aen/de stadt wederom te versorghen van spijse eñ vā nootelijcke behoeften/eñ drie hondert Krijchs-volcx tot haeren behulp daer inde Stad te brengen/eñ dit alles binnē veerthien dagen tijts. Den last vandē Coning ontfangē hebbende/treckt terstont uyt der Stad om sulcx te verrichten: maer doet heel wat anders / want hy trock nae de vyanden ende vercocht den Bisschop de Stad voor een somme gelts/aenbiedende sijn leven te verliesen soo hy des niet en dede. Den tijdt om sulcx te volbrenghen wordt bestelt op S. Jans avondt / s'nachts ten thien uyren/ende beloofde hen de poorte vander Stad te doen openē/behalven dat sy al stillekens tot voor de Cruys-poorte quamen. Voorts soo trock desen voorsz Provand-meester wederom ter Stad waerts inne/eñ vertrooste den Coning / seggende/dat hy alle dingen wel versorght hadde/ende dat de spijse ende de Krijchs-luyden binnen veerthien daghen al veerdich zijn/ende comen souden.

De stadt wert heymelick aen den Bisschop verkocht.

De Provandtmeester troost dē Coning met valsche toeseggingē van victuaие eñ versch volck.

Als

Als nu den bestelden dach daerwas/soo seyde hy tot den genen die de wacht hielden/als dat hen desen nacht Krijchs-volck ende spijse genoech comen soude/maer als sy 'tvolck souden sien comen/dat sy dan stillekens zijn/swijghen/ende hen wel wachten souden van eenich gherucht te maken. De poorten wierden ter bestemder tijt geopent/ en de Vyanden quamen in; De Lose vander Wacht was hen gegeven alsoo datse sonder eenighen hinder tot inde wacht quamen/en sloeghen de Schaer-wacht doot/desghelijcx oock de ander Wacht. Sy dan aldus in der Stad ghecomen zijnde/so sloegen de Trompetté alarm: De Coning met den sijnen steldẽ hen terstonts in de wapenen/ende dreven den Vyandt wederom te rugghe tot aen de Poorten van der Stad/welcke de Borghers wederom toeghesloten hadden: De Vyanden die noch buyten stonden/ende noch niet binnen ghecomen waren / braken de Poorten van buyten met gheweldt wederom op: Want sy hoorden hoe datmen hen teghens haer Volck van binnen stelde. Sy dan oock alsо ingecomen zijnde/staken hare Vaendels op/ende lietense vlieghen. Die vander Stadt hielden inden eersten aenstoot een weynich teghen/ende hadden hen op de Marckt ghesterckt/ alwaer dat den slach seer groot was/ende veel dootgheslaghen werden. Meerste hongersnoot binnen Munster.

De Coning Ian Boccoldsz. ende twee Bernaetden Knipperdollinck, ende Krechting worden ter selver uyren ghevangen: Maer Rotman siende dat daer gheen hope meer en was liep met gebogen hoofde inden hoop/daer de Vyanden dicst ende best ghesloten waren/alwaer hy doorsteken wort/ Want hy vreesde levendich in haer handen te vallen/ende ghevanghen te werden. Als de Weder-doopers vernamen dat haren Coning gevangen was/ soo ontviel hen de moet / ende verberchden hen d'een hier d'ander daer in de Kelders/in de heymelickheden/ende in ander gaten/ hoecken/ ende winckelen/ten besten dat sy konden: jae hadde het moghelicken geweest/sy hadden hen gheerne in der Muysen holen verborghen. De Coning wort ghevanghen.

Men plonderde ende besochte de Stadt thien daghen lanck duerende/ende men vant noch in des Conings Hoff voor twee maenden leeftochts ghenoech/ende dat wel om twee hondert stercke mannen te voeden/die de Coning voor sijn Wacht onderhielt/ende hierentusschen starff het arme volck van hongher.

Aldus werdt de Stad van Munster ingenomen/den 25 Junij / des Jaers 1535. Ende de Coning worde den derden dagh daer nae tusschen den Krijschs-lieden drie mijlen van daer gevoert/ende op een Slot gheset/ het welcke Dulme ghenaemt is. Soo haest als de Bisschop den Coning vernam/soo riep hy ende seyde: O ghy ongeluckigh Mensche,hoe hebt ghy my ende mijn arme volck bedorven,ende gantschelicken gheschent. De Coning wert vervoert nae de Bisschop.

De Coning antwoorde hem seer haest hoochmoedelick met een hooveerdich ghelaet/hem selven verheffende/ende de Bisschop verachtende: Ghy Paep (seyde hy) wy en hebben u niet een mijte schade ghedaen, maer wy hebben u een stercke Stadt in handen ghelevert, die teghens alle gheweldt houden mach. Maer hebben wy u in ander manieren eenighe schade ghedaen, soo willen wy u wederom rijck maken, indien ghy slechts onsen raed volghen

wilt.

wilt. De Bisschop dit hoorende/en conde hem niet onthouden van lacchen/eñ vraechde hem in wat manieren hy hem doch rijcke makẽ conde? Soo antwoorde de Coning : Doet eenen yseren korf of kevie maken, ende laet dien met leeder overdecken, voorts suldy my daer in steken ende verbergen, ende doen my also tgeheele Landt om voeren, ende en laten my niemant sien, dan den ghenen die u eenen stuyver gheven willen ; door dien middel suldy meer gelts ontfanghen, dan ghy inden Krijch ghelaeten ofte verteert hebt. Het welck de Bisschop oock also terstont in het werck gestelt heeft/ ende de Coning werde den 20 Januarij 1536 met sijnen twee medeghesellen tot Munster wederom gebrocht/ende werden elck in bysondere ghevanckenisse ghestelt. Men was de twee naevolghende daghen vast besich met hen Christelicke onderwijsinghen te doene/om hen van haere dwalinghen te bekeeren. De Coning bekende sijn misdaet/ende nam sijn toevlucht tot Christum door vyerige ghebeden: De andere twee en wilden haer schult niet bekennen/maer beschermden hartneckichlickẽ haer sake ende voornemen. Des anderen daechs daer nae/ dede men den Coning op een schavot comen/ende daer wort hy aen eenẽ staeck gebonden/ende van twee Beuls met gloepende tanghen genepen. Hy verdroech de eerste drie nepen/sonder een woordt te spreken : maer daer nae soo en hieldt hy niet op van de barmhertichheyt Gods aen te roepen. Sijn lijff worde hem teenemael verscheurt ende in stucken genepen/het welcke wel een groote wyle lanck gheduerde/ende meer: ende om hem te eer wech te helpen/soo stac men hem een sweert dweers door sijn lijff. Sijne medeghesellen worden oock alsoo omghebrocht. Haer lichamen worden in yseren kevien ofte korven ghesteken/eñ al so in het opperste van S. Lambrechts Thoren opgehanghen/tot eeuwiger ghedachtenisse. Sulcx was het eynde der Wederdooperen ende Swermgheesten van Munster.

Raet des Conings van Munster/om den Bisschop rijck te maken.

Werdt weder tot Munster ghebracht.

De Coning bekent sijn misdaet.

Doot des Coninck.

Dus verre hebbe ick dit meestendeel uyt Gwye de Bres ghenomen. Ende hier hebt ghy/waerde Leser/het droevich ende ellẽdich eynde van desen Coning Ian Boccoldsz: de welcke dese Coninglicke weerdicheydt (soo men die soo noemen mach) niet langher als een jaer beseten heeft. Want opten 25 Junij des Jaers 1534 werde hy vercoren ofte gheroepen/ende opten 25 Junij 1535 daer aen volghende/werde hy van des Bisschops van Munsters Crijchs-knechten ghevangen genomen eñ wech ghevoert/ een jonck man sijnde niet veel over de vijfentwintich jaeren oudt. In welcke straffe ghenoechsaem ghesien werdt/ dat de Goddelicke wrake de godloose menschen altijts opte hielen is/ende niet op en hout van die te vervolghen/tot dat de selve haere verdiende straffe ontfanghen hebben.

Besluyt vã Ian Beukoldsz.

Dit is alle het ghene ick van desen Coning hebbe willen verhaelen ende beschrijven : ende sal desen eyndighende/ voortgaen ende comen tot de Beschrijvinghe van eenighe

Gheleer-

Gheleerde Mannen / de welcke binnen Leyden ghebozen ende voortghecomen zijn.

BElanghende de Gheleerde Mannen/de welcke alhier binnen der Stede tot verscheyden tijden ghebozen ende voortgecomen zijn: daer van sal ick alleen ghedencken ende verhaelen die ghene de welcke ick meest door aenwijsinghe ende onderrechtinghe van D. Petrus Scriverius) hebbe konnen onderbinden ende vernemen/ende die haer selven door haer eyghene Schriften/ofte door 'tgetuychnisse van andere vermaert ofte bekent ghemaeckt zijn: wesende als waerdighe lichten van de Stadt Leyden : Ick sal de selve soo naer als wy hebben konnen vernemen yeder op hare tijt stellen/beginnende vande oudste/ nederdalende totte iongste toe : Verhael vā eenighe gheleerde mannen binnen Leyden ghebozen wesende.

HEER PHILIPS VAN LEYDEN,

de welcke alleene den name van Leyden niet ghehadt en heeft om dat hy alhier binnen der Stede ghebozen was/ maer oock mede/om dat hy(nae de ghetuygenisse Iodoci Franconis,die hier nae in dit Register der Geleerden van Leyden, t'sijnder plaetse mede gedacht sal werdē)afgekomen ē ghesproten was uyt het Edele ende Ridderlicke gheslachte van Leyden : van welcke gheslachte ende eenighe Heeren der selver hier vooren inde Beschrijvinghe van Koning Willem vermaen gedaen werdt. Heer Philips is alhier binnen deser Stede ghebozen ende voortghebracht by den Eersamen Pieter Gouburgh, ende Christina Francken Dochter , van sijns Vaders wegen was sijn Groot-Vader Heyn Philips zoon, ende sijn Huysvrouwe was Gouburg ghenaemt : sijn Groot-Vader van s' Moeders weghen/ hiete Franck Arents Hoddens zoon, ende Liddeld was Franckx wijff ghenaemt. Dese Philips van Leyden is ghewеest een man van groote wetenschap ende gheleertheydt / gelijckmen sulcx eenichsins affnemen kan uyt sijn Boeck 'twelck hy geschreven heeft (De Republicæ curâ, & sorte Principantium,&c.)vande Regeringhe van Landen ende Steden/ met wat sorghvuldicheydt/op wat wijse ende manieren een Prince ofte Grave in't regeren van sijne Landen hem behoort te draghen/ende verscheyden andere dinghen daer aen clevende: welck Boeck alhier binnen deser Stede ghedruckt is inden Jaere 1516/ by Jan Severijns zoon. Om sijn groot verstant ende kloeckheyts wille/is hy ghebruyckt ē verkoren ghewеest tot verscheyden Diensten ende Offitien/want hy is ghewеest inde vermaerde Academie van Paris Professor Decretorum ofte uytleggher vande Geestelicke Rechten : zijnde daer ghewozden Doctor Iuris Canonici, int Jaer 1369, 'smaendaegs nae S. Lop/ ghelijck als hy selfs schijnt te kennen te geven int voorsz. Boeck Cas. XLV. § *Quia qui negligentes*.,&c: Maer andere seggen (ende wy met haer/hier voren pag. 79.) dat hy was Licentiaet in beyde de Rechten soo Wereltlicke als Gheestelicke: tot Parijs een seker tijt de plaets van Professor met eeren becleedt

Philippus vā Leydē. een treffelic geleert man

Ouders van Heer Philips vā Leydē.

Wat officie hy bedient heeft.

hebbende/is hy int Vaderlandt blydelick ontfanghen/ende in grooten aensien in 's Heerē Hoven geweest. Want men bevindt/niet tegenstaende dat hy Priester was/dat hy is geweest Raedt vandē Grave van Holland Hertoch Willem van Beyeren,&c. de Vijfde van dien name: die syner sinnen naer bijster werde/als inde Historie te lesen is. Deses Vorsts broodt/ sept Philippus, dat hy langhe ghegeten heeft ende genutticht/ende dat hy ten dienste van syne Vorst. Gen. dit Boeck (daer wy aff sprekē) geschreven heeft/Cas. LXX. § *Nam digna merces.* Hy is oock geweest Generael Vicarius off Stede-houder vanden Bisschop van Vtrecht Heer Arnout van Hoorn, de welcke geweest is de 49 Bisschop/ende den Bisschoppelicken stoel beseten heeft vanden Jaere 1371 totten Jaere 1378 toe: is desgelijcx mede geweest Canonick so tot Vtrecht, Leyden, als inden Hage, ende Cureyt tot Ziericc-zee, als oock Thresorier tot Camerijck/etc. Alsoo datmen uyt alle dese voorverhaelde Diensten eñ Officien seer lichtelicken affnemē kan/'tghene ick te vooren ghesept hebbe / dat hy een Man van grooter gheleerthepdt ende wijshepdt ghewest is. Hy heeft alhier inde S. Pancraes ofte Hoghelandsche Kercke ghesticht ende opgerecht twee Vicarien, ofte Preuven van twee Canonicken: het een ten Outare van S. Andries de Apostel/ende 'tander ten Outare van S. Niclaes Bisschop/de welcke hy ter ghedachtenisse van syn Vader ghewilt heeft datmen noemen soude de Vicarien van Gouburch, ende heeft de selvighe met vele goederen/soo Landen/Huysen/Erven/Renten/ende Pachten/etc. voorsien ende ghedoteert/ ooc eñ altijt seer ende vorderende het voorsz. Collegie ofte Capittel ten Hogenlande. Inden Jaere 1372 heeft hy by Testamente ghedisponeert van alle syne tijdelicke haven ende goederen/soo roerende als onroerende/ insonderhepdt van syne Bibliotheque, de welcke bestondt in seer vele schoone ende rare Boecken/alle te samen metter handt gheschreven/want de Druckerie was te dier tyden noch ongeboren: welcke Boecken by hem op een seker kamer achter de Zuydt-syde vande S. Pieters Kercke ghehouden werde/ende om haer schoonhepdts wille vereert was metten name van Salomons Tempel, ghelijck ick sulcx te voren int begin van myne Beschrijvinghe verhaelt ende gesept hebbe/pag. 19. Men hout dat Heer Philips van Leyden noch sekeren tijt nae de maeckinghe van syn Testament gheleeft heeft/ende dat hy omtrent den Jaere 1380 inden Heere salichlick ontslapen is: ende met grooter eeren begraven is inde Hogelandsche Kercke. Siet van Philips van Leyden ende syn Boeck voorsz. de Chronijck van Holland Divis. XXV. cap. IX. Tis een saeck om te verwonderen dat dese soo treffelicke gheleerde Man/niet en werdt ghedacht ofte beschreven in het Register der gheleerde vermaerde Mannen/ dat by nae over 120 jaeren by den Hooch-gheleerden Abbas van Spanheim Iohannes Titthemius uytghegeven is / tot der Geleerden groot gherijff ende solaes. Maer het schijnt dat Philippi Schriften/in weynich copijen affgheschreven zijn ghewest/ende doe int doncker verholen lagen ende als int stoff begraven: vanden dooden daer nae eerst opghewect/ ende aen den dagh ghebracht. Beneffens dit voorverhaelde Boeck/daer

Wanneer Philips vā Leyden ghestorven is.

oock

oock ten eynde aen hy staet Tractatus de formis & semitis Reip. utilius & facilius gubernandæ, toeghe-eygent ende ghedediceert den gantschen Capittele ten Hoogenlande, ende met namen den eersten Deken Heere Wolphert vande Woude (siet van hem hier voozen pag. 79.) heeft noch Philippus de Leyden gheschzeven Lecturam in librum tertium Decretalium, daer hy selff mentie van maeckt Cas. v i i. § *Licet aliàs in lecturâ* Maer mogelick wyst hy daer op syn Lesse/ by hem gedaen inde Academie tot Parys/ ten tyde hy daer de Geestelicke Rechten was profiterende. Inde Testamentaire dispositie over syne Boecken/ vande Jaere 1372/ daer onder andere van syn Boeck De Cura Reip. & sorte Princip. met syn aenhengsel is gesprooken woordt/ en maect hy geene mentie van dese Lectura in lib. iii. Decretal. Dan myn dunckt/ indient de pyne waert was/ datmē daer upt noch wel andere syne Schriften soude konnen visschē. Maer wat helpen ons de Titels ende namen/ als wy de Boecken selver moeten ontbeeren eñ missen? Tsal troostelicker zyn ende aenghenamer te aenhooren/ hoe seer de gheleertheydt ende de voorplantinge van dien in syne tyden te Leyden geoeffent ende ghehand-haeft wierde. Hy seydt Cas. lx. daer hy de gheleerde penne/ ende de Gheleertheydt is prysende/ ende vereyscht den selffden in Princen/ Regierders/ etc. Quis venerandam caniciem Gherardi procedentis Alewini de stirpe, pro studio Reipublicæ undique circumspectam, ob sanctæ devotionis vestigia successoribus providis innotesceret (*nota phrasin seculi, pro* notam faceret) si Vniversitatem de Leyden miro decore & honorificētiæ radijs per viros literarum nullatenus augmentasset? Quis sagacis & fidelis defensoris Reipublicæ Theodorici de filijs Franconis ardorem pro fidâ sequelâ cognosceret, si incepta fortalicia & murorum ambitus, quibus conveniens literarum viris spatium adaptavit, eius memoriam condignam Vniversitatis precibus non iugiter acclamarent? ut Epistola planius edocet, quam cunctorum climatum unica gubernatrix de moribus & vitâ prædictorum suis carissimis in Leyden destinavit. Tschynt dat by ouden tyden de Gheleerden hier ter Stede meer als yewers elders in Holland by een vergadert zyn gheweest: Synde de Prins vande Lande selff/ ende meer ander luyden van vermoghen / groote lieff-hebbers ende Voesters/ den Musen altydt seer toeghedaen ende behulpelick: die welcke tot voortplantinge der selver/ ende gheryff der weet-suchtighe leerlinghen/ haer huysen gheopent ende de Boecken ghewillich ende dienstelick gheleent hebben / om die thaeren vernoegē te gebruycken: Also het een yeders gelegentheyt niet en was de Boeckē te koopen/ die welcke om datse in franchyn ende pergament waren gheschreven/ seer dier ende qualick te becomen waren. Die wel ter penne was/ ende de lust hadde/ schreeff dickwils de Boecken upt/ om de Copye te hebben. Ende dees moeyten en ontsaghen haer niet soo Philips van Leyden self/ als syne vleyschelicke Broeders/ die mede geleerde mannen zyn ghweest. Maer offse yet selfs ghedicht hebben ende ghemaeckt/ en heb ick niet konnen vernemen. Dit vinde ick/ dat Heer Theodoricus Poes Cureyt op't Hogheland tot Leyden/ met syn eyghen handt ghecopieert heeft Doctrinale (Alexandri, *puta*) cum Græcismo: eñ dat van

Syne Schriften.

Leyden is vā outs al een herberghe ghe-weest vande gheleertheydt.

Philippi twee Broeders oock gheleerde Mannen.

Heer Gerard Hogestraet Cureyt tot Noortwijck aff geschreven sijn. Epistolæ singulares sub certis metaphoris: *Item*, Boetius de consolatione Philosophiæ, met meer andere Boecken/als de voorsz. Testamentaire dispositie mede brengt: hier onnoodigh te verhalen. Van dit moet ghy weten/dat dese twee voornoemde Priesters Broeders van Heer Philips van Leyden, beyde voor hem en 't Jaer 1372 deser werelt overleden zijn. Voorts dat Philippus des Stichtschen Bisschops Alberti van Hoorn, generael Vicarius geweest is/en in sijnen Rade in verscheyden verschillen vonnisse ende recht ghewesen heeft/tuycht hy selve in sijn Boeck meer dan op een plaets. Waer van ick u teghenwoordich kan aenwijsen : Caf. xxx. § *Et intellige*. Caf. x L V. § *Veruntamen*. Ende dat hy een van des Hofs ghesinde gheweest is/blijckt Caf. eod. § *Et tantum*.. Dit is alle het ghene dat van hem tot mijnder kennisse is ghekomen. Niet soo vele als ick wel van een soo voortreffelicken man hadde gewenscht/maer 'tgeen ick met naerstichcheydt (soo veel de corte tijt toegheddragen heeft) hebbe connen onderbinden.

ENGELBERTVS LEYDENSIS,

de welcke van Gerardus Noviomagus ghenoemt werdt *Versificator* en *Grammaticus*, is mede alhier binnen deser Stede geboren/maer wanneer/ ofte van wien/hebbe ick van niemant konnen verneme: dan men vindt inde schriften vanden vermaerden en geleerde Groninger Wesselus, de welcke te dier tijden van wegen sijne geleertheydt het Licht der Werelt genoemt werde/dat hy van hem inde beantwoordinge van sekere brief die Engelbertus aen hem geschreven hadde inden jare 1480 metten naeme en tijtel van Magister vereert wert. Desen Brief is onder andere stucke en opuscula Wesseli, nopende de Aflaten/'s Paus macht/etc. van M. Luthero wijlen uytgegeven: daer Wesselus schrijft dat sy van iongs aen met malcandere kennisse ghehadt hebben/de selfde met brieven te schrijven altemet vernieuwende. Daer is onder andere oock een Brief aen Wesselum geschreve van Heer Iacob Hoeck Deken tot Naeldwijck: inde welcke hy Engelbert van Leyden sijnen Meester en Leeraer is noemende. So dat ick acht dat M. Engelbert doe een man op sijn dagen was. Van hoe langhe hy geleeft heeft ende in wat Jaer hy gestorven is/is mijn onbekent.

IOANNES GERBRANDI,

Ian Garbrandtsz. wat dienst hy ghehadt ende wat geschreven heeft.

ofte Ian Gerbrantsz. Poorter deser Stede/is een man gheweest van grooter gheleertheyt/ende in sijne bloeyenden tijt gheweest inden iaere 1495: wanneer ende van wat Ouderen de selvighe gheboren is / hebbe ick niet konnen vernemen: hy werdt by Ioannes Trithemius Abt van Spanheym (de welcke mede tot sijnen tijde leefde) in sijn Boeck vande Gheleerde vermaerde Mannen/gedacht ende beschreven met dese volgende woorde: Ian Garbrandsz. van Leyden een vāde orden der Vrouwē-broeders vanden Berch Carmelo tot Haerlem, Supprior, (oft selve/so in sijne Hollandsche Chronijck gheschreven staet/ Prior) van het selffde Convent; is een seer

aerstich

haerstich ende gheleert man, uytnemende van verstandt, een wel spreeckende ende treffelick predicant: men hout dat hy gheschreven heeft een seer schoone ende treffelicke Historie vande Orden der Carmeliten ofte Vrouwenbroeders, twelck by hem in thien Boecken vervaet is: desghelijcx verscheyden Sermoenen die by hem ghemaeckt ende ghepredict zijn, ende andere Schriften die mijn moghen onbekendt wesen: leeft noch huyden ten daghe in sijn Convent tot Haerlem, onder den Keyser Maximiliaen int jaer ons Heeren, als wy dit schrijven, 1495. Dus verre Trithemius. Onder alle de Boecken die by hem ghemaeckt ende gheschreven zijn/ waer van het Register inde Bibliotheca Gesneri te vinden is/ heeft hy mede gheschreven in Latijnsche taele een Chronijck van Hollandt/Zeelandt/ende West-Vrieslandt/ mitsgaders van't Sticht ende de Bisschoppen van Utrecht: welck noch ongheduckt is: ende twelck daer naer byden Auctor vanden oude Hollandsche Duytsche Chronijcke seer gebruyckt en in vele saken by nae van woorde te woorde overghesett is/ghelijck den Auctoor selffs inde Voorreden van de Chronijcke met dese volghende woorden gheuytcht / verhaelt hebbende alle de Autheuren uyt de welcke hy sijn Boeck overghesett ende ghetrocken heeft/seyt ten laetsten ende uyt Broeder Ian van Leyden vande Orden der Carmeliten, ofte onser Vrouwen-Broeder tot Haerlem, den welcken ick in dese Chronijcke seer gevolght ende uyten Latijne in Duytsch ghetranslateert ende overghesett hebbe: Met dese sijne Chronijck heeft Broeder Ian Gerbrantsz. ghelijck als hy selffs inde Voor-reden aldaer bekendt/thien volle jaeren besich gheweest/om alles te versamelen ende in ordre te stellen. Ende is daer naer in sijn Clooster binnen Haerlem Prior wesende ghestorven inden Jaere 1504/ ende aldaer begraven. Wanneer hy ghestorven is.

NICOLAVS LEONTIVS

(misschien Claes van Leeuwen) van Leyden, is gheweest een gheleerde Grammaticus. van desen hebbe ick niet konnen ondervraghen / noch van sijne gheboorte/noch van sijne Ouderen/dan hy werdt by Gerardus Noviomagus, beneffens M. Engelbertus ende Petrus Blommevenna ghenoemt ende ghestelt onder de Gheleerde van Hollandt ofte Batavia/ ende in een seker Registerken ghedacht ende ghenoemt / twelck hy seyt ghetrocken te hebben uyt sijne Boecken die hy gheschreven heeft vande gheleerde Mannen uyt Nederduytsch-landt: welcke Boecken/by aldien datse ons ter handen ghecomen waren/soo souden wy vande voorgenoemde en andere treffelicke Mannen wat meerder ende claerder weten te schrijven/ waer van wy nu tot onsen grooten leetwesen moeten swijghen. Dit Registerken van Gerardus Noviomagus hebt ghy onder andere stucken in Batavia illustrata D. Petri Scriverij.

PETRVS BLOMMEVENNA THEOLOGVS,

is gheweest een man van goede gheleerthendt/binnen dese Stede gheboren: maer wanneer/ofte van wat Ouders/en hebbe ick niet konnen wijs

werden. Hy is inden Jaere 1490 binnen Colen een Carthuser monick gheweest/ende om sijn geleertheydts wille metten naem ende tijtel van Magister (een tijtel onder de Geleerden van dien tijden in swanc gaende) vereert geweest / gelijckmen sulcx uyt een sekeren brieff ofte Instrument by hem in 'tselve Clooster ghemaeckt wesende bewesen kan werden: hy is naermaels Prior van het selffde Convent geworden/desgelijcx Visitateur en Besorger /oft Opsiender vande Cloosterē vāde selffde Carthusers Orden/de welcke in Duytschlandt aenden Rhijn gelegē warē. Heeft gescreven en in druck uytghegeven het leven van S. Bruno vā Colen, eerste stichter vande Carthusers Ordē /(omtrent het iaer 1085)extat apud Laur. Surium Sanctorum Tomo 6, 6 Octobris. Alwaer men speuren kan/dat hy noch Prior tot Colen was int Jaer 1516. en daer naer inden Jare 1530 zijn op sijnen naem uytgegevē de Commentaria ofte uytleggingē over de vijff Boeckē Mosis, de welcke wijlen vāden Hooch-geleerdē Dionysius Carthusianus beschreven en nagelaten zijn: welcke Commentaria hy de Magistraet van Colen met een gheleerde voorreden toe gheeygent ofte gedediceert heeft. Wijders en weet ick niet: sijnde mijn als noch onbekēt hoe langhe hy gheleeft heeft/ende in wat iaer offte maendt hy gestorven is.

Wat dienst Blommerenna bedikt heeft.

IOANNES FRANCONIVS LEYDIVS,

gelijck hy hem selfs noemt. Dese heeft gheleeft inden Jaere 1516. Wat hy voor een man gheweest is/kanmen eenichsins sien ende af nemen uyt de geleerde Voor-reden ofte Prefatie,de welcke hy gestelt ende ghemaeckt heeft voor de opera van sijn mede-Borger Heer Philips van Leyden (t'welc ick in sijn leven ghedacht ende aengeroet hebbe:) welck Boeck by hem te dier tijden uytgheghеven ende doen drucken is. Watmen verder van hem soude moghen segghen/soo van sijne gheboorte/affcomste / ouderdom en sterven/moeten wy alles tot onsen grooten leedwesen door onwetenheydt stil-swijghende voor by gaen.

CORNELIVS PETRI LEYDENSIS.

Wanneer dese geboren is ofte gestorven/en hebbe ick niet konnen vernemen. Hy heeft geschreven ende door den Druck alle man in handen ghegeven/eenighe Annotatiunculas ofte Verclaringhen over de Vier eerste Boecken vanden ouden Griecxschen Herbarist ofte Cruydt-Beschrijver Dioscorides: Item,Experimenta & Antidota contra varios morbos: De rebus occultis in naturâ mirandis. ende eenighe andere dingen beschreven/waerdigh om lesen. De welcke sijn Opuscula int'Jaer 1533 alhier binnen der Stadt Leyden gedruckt zijn/voerende de naem ende tijtel van Cor. petr. Leydensis Medicus.

IOHANNES GERARDVS LEYDENSIS,

Pater vande Susteren van Abcoude (van welck Clooster/siet hier voo-

reŋ

ren pag. 87) inden Jaere 1544 de reyss nae Jerusalem aenghenomen ende volbrocht hebbende/heeft de selffde Stad mitsgaders de heylighe plaetsen daer omtrent vlijtich beschreven/eñ den naecomelinghen mede ghedeelt: als van hem ghetuycht Christianus Adrichomius van Delff, in sijne Beschrijvinghe van Palestina ende 'tHeylich-landt, &c. Mijns wetens/en zijn dese Memorien van P. Iohannes Gerardus door den Druck noch niet ghemeen ghemaeckt/oft int licht ghebracht: datse nochtans (so ick verstae) wel meriteren.

DOCTOR CORNELIVS VERHEYDEN,

is alhier binnen deser Stede ghebooren: ende heeft met grooten loff eenighe iaeren aen den anderen ghewéest Doctor inde Medicinen binnen de wijd-vermaerde Coopstadt vã Delff. Dat hy een man van Geleerthéydt ende goede wetenschap ghewéest is/kan eenichsins bewesen werden met seeckere Carmina ofte Versen / de welcke den welgheleerden M. Harman Schinckel School-Meester inde groote Schole binnen Delff wesende/ omtrent twee ofte drie uyren te vooren / als de selve door de wreede Placaten van de Spaensche Inquisitie, om de oeffeninge vande Christelicke gereformeerde Religie gheoordeelt/eñ bevolen was omme onthalst te worden: het welcke was ende gheschiede opten 23 July des Jaers 1568. twee ofte drie uyren te voren (segghe ick) eer hy gedoodet wert (het welck grootelicx te verwonderen is) heeft hy dese Versen/mitsgaders oock een Carmen aen Doctor Petrus Forestius van Alcmaer / gheschreven aenden Hooch-geleerden Victor Giselinus, die doe te Delff was/die welcke de selfde daer naer aen Ianus Douza Heer van Noortwijck, &c. tot een verwonderinghe toe ghesonden heeft . Hoe langhe onsen Doctor binnen Delff gheprattiseert / ende sedert gheleeft heeft/ is mijn onbekent: als oock mede wat hy voor ghedenckwaerdighe Schriften achterghelaten heeft. Het Carmen aen hem van M. Harman Schinckel gheschreven/is aldus geintituleert / Medico insigni, amico suo Hermannus Schinckelius. Den naeme aen den welcken hy schrijft om seker oorsaecken achterhoudende/ ende verduysterende : staende nochtans aerdichlick uytghedruckt inden beginselen ende eerste syllaben vande Versen: by de Gheleerden lichtelicken te vinden / ende brengen mede dese woorden : Doc-tor Cor-ne-li-us Hei-di us Le-den-sis Me-di-cus ex-i-mi-è doc-tus. Waer mede hy ghenoech te verstaen gaff/dat onsen Leyenaer Cornelis Verheyden ghewéest is een uytnemend gheleerdt Doctoor: hem inde Versen selver by de oude vermaerste Genees-meesters niet allen vergelijckende/maer oock boven haer verheffende eñ sonderling prijsende. Het Carmen aen Doctor Petrus Forestius is van gelijcken gehandelt/den naem inden beginne heymelick voordraghende.

Ghelijck dan onse Vaderlicke Stad tot allen tijden voortghebracht ende opghevoedet heeft verscheyden gheleerde ende verstandighe Mannen : alsoo en is die tot onsen tijden niet onvruchtbaer ghebleven / maer heeft

heeft noch onlangs ghehadt ende heeft noch tegenwoordich verscheyden kloecke eñ gheleerde verstanden/de welcke haer selven door hare publijcke diensten ende officien genoechsaem bekent maken/ eñ hare namẽ door haer vlijdt eñ naerstichheydt opde copere Tafelen binnen inde Tempelen der Gedachtenissen doen graveren ende opschrijven. Desen allen niet tegenstaende /kan ick niet na laeten ofte ick moet onder het getal van onse Leydsche gheleerde Mannen ghedencken

DOCTOR GERARDVS TVNINGIVS,

Omtrent wat tijt D. Tuning geboren is.

van wiens kloeck verstant een yegelick niet genoechsaem en weet te spreken: is gheboren van eerlicke Ouderen binnen deser Stede omtrent den Jaere 1565: hy is van sijne Ouderen tot sijne leerlicke jaren gecomen wesende ter Scholen gebracht/om de Duytsche eñ Fransche Talen mitsgaders het schrijvẽ te leeren / ende daer naer inde Latijnsche Schole gebracht/omme de fondamenten ende beginselen vande selfde Tale te moghen leeren: Maer hy werde terstont door de innelandtsche Oorloghen ende Beroerten de welcke door de wreedheydt van Ducq d'Alba veroorsaeckt wierden/insonderheydt vande twee laetste Beleghertinghen deser Stede/verhindert om met sijn begonnẽ werck te mogen voortgaen/waer omme sijne Ouders genootsaeckt waren hem uyt de Schole te nemen/ ende te besteden by den Secretaris van Enchuysen / om by hem in sijn comptoir gebruyckt te werden tot het schrijven van alle voorvallende saken: waerinne hy hem alsoo ghedraghen ende gequeten heeft/datmen seer lichtelicken aen hem heeft konnen mercken eñ bespeuren/dat in hem een sonderlingh verstandt ende wijsheydt was stekende/ het welcke hem tot meerder ende grooter geleertheydt ende weerdicheydt was aenporrende/als dat hy sijne jaeren soude besteden in het schrijven van alle rechtelicke ende Borgerlicke saken. Waeromme sijne Ouders door het aenraden van eenighe geleerde Mannen ende hare goede vrienden/doch insonderheydt vande lust ende begeerte die D. Tuning tot de geleertheydt hadde beweegt wesende metten anderen besloten hebben/hem wederomme te nemen vanden voornoemden Secretaris van Enchuysen/ ende op een nieu te doen leeren de Latijnsche eñ Griecxsche Talen: welck besluyt sy terstont in het werck geleyt hebben: ende hebben haren Soone nu tusschen de 18 ende 19 iaeren oudt wesende ter Scholen gebracht ende besteedet by den Hooch-geleerden D. Rodolphus Snellius, Zal. G. byden welcken hy met sulcken vlijdt ende naerstichheydt geleert eñ toegenomen heeft dat hy het ghene daer de Scholieren ghemeenlicken vijf /ses / iae meer iaeren mede doorbrengen ende passeren/inden tijt van ses maenden gheleert ende begrepen heeft: eñ soo verre ghecomen is dat hy van sijn Meester D. Snellius, ende den Rector vande Vniversiteyt bequaem gekendt is/ omme als een lidmaet vande Academie ingeschreven ende gheregistreert te werden: om de Lessen vande Professoren met nut ende profijt te moghen aenhooren. Totte waerdicheydt van een Student in soo weynich

Oudt zijnde 19 iaren leert de Latijnsche tale in ses maenden.

maenden

maenden ghecomen wesende/soo heeft hy/naer hy eenighe tijdt bestedet hadde in het hooren vande Lessen inde Philosophiæ & artibus liberalibus, voorghenomen te studeren in beyde de Rechten / ende omme inde selve Faculteyt volcomentlicken onderrecht te moghen werden / soo heeft hy daghelicx ghehoort de Lessen ende Disputatien vande Professoren inde Rechten te dier tyden wesende: de welcke hy met sulcken vlijdt eñ naerstichheydt ghehoort/endersocht/ende waergenomen heeft/ ongheväerlicken een tijt van twee jaeren ende een halff: binnen welcken tijt hy hem alsoo in sijn studium ghedraghen ende ghequeten heeft / dat hy naer voorgaende examinatie ende disputatie bijde Heeren Professoren waerdich ghekent ende gheoordeelt is/omme metten titel ende waerdicheydt van het Doctoraetschap in beyde de Rechten verciert eñ vereert te werden:eñ is dien volgende inden Jaere 1587 in de maendt van October/oudt wesende omtrēt 22 Jaren/door D. Iulius Beyma, te dier tijden inde Leydsche Academie Professor in beyde de Rechten wesende / openbaerlicken ghepromoveert/ende verclaert waerdich te wesen andere te leeren ende te onderwijsen. Alsoo dat hy in drie iaeren ('twelck aenmerckens waerdich is) heeft beginnen de Latijnsche Tale te leeren: de Triviale Schole met behoorlicke trappen opgheclommen: de moeyelicke/ scherpsinnige/ verdrietighe Philosophische ende Juridische questieuse weghen gegaen ende ghepasseert: ende ghekomen is tot het wit ende oogh-merck twelck hy hem selven voorghestelt ende ghesteken hadde. Het Doctoraetschap verkreghen hebbende/soo is hy naer den Haghe vertrocken/ omme tgene hy alhier inde Academie ghehoort ende gheleert hadde in het werck te leggen/ende al daer als Advocaet voor den Hove van Hollandt der goede luyden saken te bepleyten/ ende haer recht te helpen beschermē. Weynich jaeren sijne Practijcque aldaer gheoeffent hebbende/ soo is hy vande H. Heeren Curateurs alhier inde Academie beroepē tot Professor in beyde de Rechten: welcken last hy gewillich op sijne schouderen ghenomen heeft/ende heeft den selven met grooter eeren bedient totten eynde sijns levens toe. Hy hadde over hem een welsprekende bevallicheyt eñ geleertheydt/soo wel int doen van sijne Lessen/als in het disputeren: Maer insonderheyt hadde hy een singuliere gratie int Promoverē vande Doctoren inde Rechten. Hy hadde een seer kloeck verstant / was rijp van oordeel/ende uytnemende van wetenschap. Waeromme hy by een yeder aenghenaem ende liefghetalich was / converserende eñ ommegaende met de principaelste vande Landen by de welcke hy veel vermocht ende daerom menich man door sijn versoeck tot dienst eñ staet geholpen heeft: hem selven met sijnen staet te vreden houdēde/alhoe wel hy tot hooger staet eñ diensten vande Lande geroepen is geweest ende versocht. Dat hy cloeck van verstant ende wetenschap ghewe eest is/ kan ghenoechsaem bewesen werden met dees onlochbaere ghetuygen/te weten dat hy boven de Latijnsche ende Griecxsche Talen die hy by D. Snellium gheleert hadde/by hem selven gheleert heeft de drie voornaemste Talen van Christenrijck/ de Fransche/Italiaensche ende Spaensche. Waeromme hy by de Hooch-

Wanneer D. Tuning gepromoveert is.

Werdt tot Professor beroepen.

Moghende Heeren Staten ende H. Heeren Curateurs ghecommitteert ende in Ambassade ghesonden is naer Vranckrijck / om den Doorluchtighen/Hooch-geleerden Iosephum Scaligerum tot Leyden te haelen: wiens sonderling vriendt hy oock gheweest is. Om te betoonen dat hy in de voorverhaelde Talen wel geoeffent was/ so heeft hy vã een yder des selvers Natie in een seker Boeck het welc hy Apophthegmata genoemt heeft/ tot een proefken ghestelt de kluchtichste / boertichste/ ende scherpsinnichste spreucken: welck Boeck alhier binnen der Stede ghedruckt is inden Jaere 1609. Cortelingh naer het uytgaen van het voornoemde Boeck (te weten int Jaer 1610 inde groote Vacantien vande Honds-daghen) soo is hy naer Brabandt ghereyst/omme inde tijdt vande Treves eenige van sijne goede bekenden ende Vrienden te besoecken / ende om de Landen ende Steden eens te besichtighen: alwaer hy (eylaes!) op een Coets-wagen rijdende seer haestelicken ghestorven is/oudt wesende omtrent 46 iaeren/ende is tot Brussel in S. Catharinen Kercke opt Choor met eeren ter aerden ghebracht: alwaer hem sijn E. Broeder Ian Tuning Secretaris van sijn Pr. Excell. Graeff Henrick Frederick van Nassau, ter eeren heeft doen stellen een Graff-schrift ende ghedencteecken/ gemaeckt wesende by een treffelick Poeet / zijnde een van des overledens beste Vrienden: wesende vanden volghenden inhoudt/

SI qua peregrinis dignata est manibus urna,
Quos procul a patria non sua claudit humus;
Felicem hunc tumulum! cui iure Batavia mater
Invidet, & tantum vult licuisse sibi.
Conditur hic juris TVNINGIVS *autor & aqui,*
Facundo, quisquam si prius, ore potens.
LVGDVNVM *peperit, quæ, quarum est hospita, Musis,*
Imbuit: hic legum contigit altus honos.
Mox docuit quicquid didicit, magnæque parentis
Reddidit ingenij dona beata sui.
Quid niveos mores, intactaque pectora dicam
Sordibus invidiæ, candidiora nive?
Impendit sibi quisque virum, dum fata tulerunt,
Et dum fata negant, flet sibi quisque virum.
Si fas est maiora loqui, plus occidit uno,
Hoc tumulo tegitur quisquis amicus erat.

D. H.

GERARDO TVNINGIO Lugduno-Batavo legum Doctori, & in eadem urbe earundem primario Professori, M. H. L. C. IOHANNES TVNINGIVS Frater. cIↃ. IↃ. cX.

Dit is alle het ghene ick van onse waerde gheleerde Borgheren ofte Poorteren hebbe weten by een te versamelen. Ick hadde wel gehoopt eñ gewenst meerder eñ beter stoffe gevondẽ te hebben/om hare waerdichedẽ eñ gheleertheden claerder uytghedruckt ende beschreven te hebben: maer mijne hope ende begeerte is ydel eñ vergeefs geweest/eñ ick hebbe met de riemen moeten roepen (als spreeck-woort seyt) die ick gevonden hebbe/eñ uyt dese dorre schraele sandige vooren ende ackeren geen andere vruchten konnen telen eñ voortbrengen/als ick u alhier opgheoffert hebbe: ende sal dese hier mede eyndigende voortgaen totte

Besluyt vande Gheleerde mannen.

Beschrijvinghe vande vermaerde Schilders de welcke binnen deser Stad Leyden gheboren zijn.

BEneffens dat de Stad Leyden (ghelijck wy tot hier toe bewesen hebben) tot allen tyden voortgebracht/ende gehadt heeft vele gheleerde ende verstandighe Mannen: in gelijcker maten eñ wijse en is de selvige niet ledich geweest in het voeden ende op te brengen van vele ende verscheyden Constenarẽ: insonderheyt in het voortbrengen vã vele vermaerdesende treffelicke Schilders/wiens waerdicheydt ende verdienden loff genoechsaem met hare overschoone ende onwaerdeerlicke Schilderien/ so binnen als buyten der Stede wesende/bewesen kan werden: daer mede sy verdient hebben ende waerdich zijn/omme in alle Loff ende Tijdt-Boecken opgeschreven ende gheregistreert te worden.

Inleydinghe vande Beschrijvinghe der Leytsche Schilders.

Naer dien dan dat meer als over de hondert iaeren geleden (doch de een vroegher ende de ander spader) vijff ofte ses uytghenomen Meesteren alhier geboren/geleeft/eñ haer Const geoeffent hebben / so sal ick hare leven ende wercken alhier verhalẽ eñ beschrijven/ghelijck de selvighe beschreven zijn byden treffelicken ghelaurierden Vlaemschen Poeet / ende vermaerden Schilder Carel van Mander van Muelebeke, mijn vriendt in sijn leven wesende/in sijn Schilder-Boeck / waer inne hy het leven van alle de vermaerde Schilders van alle Natie byden anderẽ met seer groote kosten ende moeyten versamelt ende beschreven heeft: ende beginnen met

Het leven van Cornelis Engelbrechtsen, Schilder van Leyden.

AL hoewel in voorleden tijden in onse Nederlandẽ de Schilder-const was gheoeffent/ghelijck men segghen soude/constigh sonder Const/ dat is sonder geleertheyt/studie/oft na d'oude alderbeste wyse/die d'Italianen naemaels uyt d'Antijcke beelden hebben bespeurt: Soo is nochtans te verwonderen vanden welstandigen aerdt/die onse Nederlanders soo heel vroegh lieten sien in hun beeldẽ en stelselen der bootsen/als uytter Natueren geleert/en wat een gheestighe fraey handelinghe en wijse van doen Ghelijck onder ander/insonderheyt ghemerckt kan worden aen de

Wanneer Cornelis Engelbrechtsz. gheboren is.

cloecke constige wercken/en weerdighe schoon Pinceel-streken van den Leydtschen Cornelis Engelbrechtsz. die oock al vroech ghebloeyt is/ende was geboren int Iaer 1468. binnen der Stadt Leyden: wesende wel den eersten oft van de eerste/die binnen dees sijn geboort-stad heeft gebruyckt de Oly-verwe/die wel omtrent tsestich iaeren nochtans voor sijnen tijt is ghevonden/en in't licht ghebracht ghewees/door de Croon oft cieraet onser Nederlanden/Ioan van Eyck/als voor henen is verhaelt. By wien Cornelis gheleert heeft/ oft sijn Vader oock een Schilder was/heb ick niet vernomen. Van men houdt/ dan den volghenden Lucas Hugensen van Leyden sijn Vader vroegh verloren hebbende/soude by hem hebben gheleert. Cornelis hadde noch twee sonen Schilders/ tijt ghenoten van Lucas,en eenen die den oudsten was/genaemt Pieter Cornelistz Kunst,was een Glas-Schrijver/daer Lucas voornoemt heel gemeensaem mede was in de oeffeninghe der Teycken-const:soo dat hy mede uytnemende was in glas-schrijven.Van sijn verhaelde ander twee Sonen sal volgen. Nu Cornelis Engelbrechtsen. die wy voor hebben/ was een seer goet teyckenaer/en een cloeck ende veerdigh Schilder/in water en in Oly-werwe/ghelijck als noch eenige aerdighe schoon stucken (die in de rasende Diluvie vande beeldtstorminghe niet vergaen/ maer ten ghelucke noch over zijn ghebleven) konnen ghetuygen en te kennen gheven. Dese stucken zijn vande Heeren van Leyden/om hun weerdicheyt wille/en ter ghedachtenis van sulcke uytnemende Meester en Leydschen Borger bewaert op het Stadt-huys: doch is iammer dat eenige te hoogh uyt der oogh hanghen/datmen de netticheyt en den aerdt der Consten qualick van benedẽ sien kan: dit zijn twee Altaer-tafelen met deuren/welcke eertijt plagen te staen buyten Leyden in een Clooster Kerck/genaemt tot Marien Poel. Het een stuck is de binnẽ Tafel/een Crucifix met de twee Moordenaers/ Marien,Ioannes: en anderen omstandt te paerde en te voet/ seer fraey en wel ghedaen: in de rechter deure/d'Offerhande van Abraham: en in de slincke/een Serpent-bytinge. De ander Tafel is eẽ affdoeninge van het Cruys/met noch daer rontom bygevoecht in cleyne perckskens ses ander weeningen van Maria: in de deuren comen Prianten als ick meen/en is alles seer aerdich en constich gedaen.Noch isser op tselve Stad-huys van Cornelis, eenen grooten doeck van Water-verwe met groote beeldẽ/wesende een drij Coningen: waer in te sien is een heerlijcke schoon manier van ordineren/en laken/datmen wel licht sien kan/dat Lucas van Leyden nae sijn dinghen geleert oft gepractiseert heeft/dan dit stuck is wat seer vergaen/dat welck om der Const wille schade is. Maer het alderwaerdichste/en uytnemenste/dat van sijn gheleerde constighe handt te sien oft te vinden is/is een Tafereel met twee deuren dat voortijts heeft gedient tot een Graf-teecken vandẽ Heeren van Lochorst/welck sy tot gedachtenis van hun geslacht S. Pieters Kerck te Leyden hadden toegeeygent/en gehangen boven hun Graf-plaets/in de Lockhorst Cappelle. Dit stuck pleegtmen te sien te Leyd eint huys vã Lockhorst/ maer is nu vervoert/en is tegenwoordich binnen Vtrecht/ ten huyse van den Heere van den Boogaert/

Boogaert/als getrouwt hebbende een dochter van den Heer van Lockhorst. De tafel van dit seer edel stuck/is een historie uyt d'Openbaringhe Ioannis. daer het Lam voor dē Throon Gods opdoet het Boeck met den seven segelen/altwaer tgantsche Hemelsche heyr met veel aerdige steldselen der beelden/en verscheydenheyt vā lieflicke fraey tronien/en een wonderlicke veerdighe schoon handelinge te weghe bracht is/ en ghesien kan wordē/dat de alderbeste en ervarentste in onse Const hun te ontsettē en te verwonderen hebben/en is nochtans veel al ten eersten opgedaen/gelijck sy doe veel voor een veerdige fraey wijse haddē. Hier zijn oock te sien prianten/en seer wel gedaen conterfeytselen der gener/die dit stuck in sulcken tijt deden maken. Summa/Cornelis Engelbrechtsz. is geweest een treflijc en dapper Meester/die neffens sijnen grooten geest en veerdicheyt/ grooten arbeyt in sijn wercken dede/sijn dinghen oock met aerdighe cieraten eenen welstandt ghevende/en heeft oock uytnemende waergenomen het uytbeelden der affecten/oft Menschelicke beweghentheden/ ghelijck de Oude veel deden. Hy is overleden te Leyden/in't Jaer 1533/oudt wesende vijff en tsestigh Jaer.

'Tleven van Cornelis Cornelisz. Kunst, Schilder van Leyden.

ALhoewel int ghemeen de Const niet en erft op de kinderē/so is nochtans Cornelis Kunst, Soon en Discipel van Cornelis Engelbrechtsz. sijnen uytnemenden Vader in de Const een dapper en treflijck naevolger ghewee st. Hy was ghebooren te Leyden int 1493. en een van de voornaemste Schilders binnen Leyden in sijnen tijt: doch alsoo sijn Stadt in rijckdom niet over vloeyde/door tverloop der vreemde oft uytheemsche/die dees Stad veel tijts welvarende pleghen te maken/trock Cornelis Kunst somtijts voor een iaer/dry of vier woonen te Brugghe in Vlaender/wesende te dier tijdt een welvarende en rijcke Stad/van veel vreemde volcken besocht en bewoondt/om den grooten handel die daer was gedreven/soo dat de Const daer in groot achten/en wel betaelt is ghewee st: des hy daer groot ghelt heeft ghewonnen/ en veel schoon wercken ghedaen. Veel heerlicke wercken heeft hy oock ghedaen binnen Leyden: onder ander/en sonderlinghe ten huyse van d'Heer Dirck van Sonneveld/ altwaer is te sien een seer schoon Cruys-draginghe Christi, met de uytleydinghe der twee Moordenaers/seer beweeghlick uytghebeeldt wesende: als oock mede de beweginge Mariæ, over het ongemack haers Soons ons Heeren Iesu Christi, wel weerdich ghehouden te worden voor t'alder uytnemenste van sijn Const-rijcke wercken. Daer beneffens is noch een affdoen van't Cruys/seer aerdich en gloeyende ghecoloreert nae den eysch van de stoffe. Noch ten huyse vā sijn dochter Aechtgen Cornelis, een vrouw althans van 72 Jaer/ zijn te sien sijn en sijns tweeden Huysvrouwen conterfeytselen/gelijckse buyten de Koe-poorte sitten in haren Hoff/ met in't verschieten een deel vander Stad en de Koe-poort na tlevē/wesende alles

Cornelis Kunst wanneer ghebooren.

seer aerdigh ghecoloreert. Hy hadde oock veel schoon dinghen geschildert voor een Clooster buyten Leyden/tot Leyderdorp/ die door den troubbel vernielt/oft verborgē zijn gehoudē. Daer zijn veel ander groote en cleyne stucken binnen Leyden tot den Borghers/soo van water als Oly verwe/ insonderheyt tot eenen voorneemstē Borger Iacob Vermy. Cornelis Cornelisz. Kunst is ghestorven in't Jaer ons Heerē 1544 out zijnde 51 Jaren.

Het leven van Lucas van Leyden, uytnemende Schilder/Plaet-snijder/en Glas-schrijver.

VAn soodanige Menschen/die wonderlick schijnen van der Natuere/ als vercoren liebe troetelkinderkens uytghepickt oft voorgheschickt uyt velen/om velen hoogh-vliegende t'overtreffen/ in eenighe besonder vernuftighe/heerlicke/en loflicke daden/en oeffeninghen/t'zy des geests/ oft des lichaems/bevindtmen by hervarenheyt/en leestmen in ghe schreven geschiedenissen/en constighe ghedichten / datse veel tijts vroech/door groote merckelicke beginselen/claerlijck te kennen gaven teeckenen/van het ghene van hun te hopen en te verwachten was. Eenige hebben kinde wesende/met wijse antwoorde hun aengheboren voorsichticheydt laeten blijcken/dat hun den Roomschen heymelicken Raedt te weten betrouwt is ghewo rden/ende den ingang int Raed-huys toeghelaten: ander/ nae t'versieren der Poeten/hebben van in de wieghe met 'Slange-worghen cracht ende stoutmoedicheyt bewesen. Waer op 'tspreeckwoort past: Dat wat Netel te worden heeft/vroech te barnen oft te steken begint. Onder veel behendighe edel gheesten in onse Schilder-const/die van indē Lenten tijt hjuns levens uytmuntich zijn geweest/en daer wy elders van hebben verhaelt/en weet ick gheenen/die te ghelijcken is by onsen voorgenomen natuerlick begraciden Lucas van Leyden, welcken met Pinceel / en Graef-ijser inde handt / en met de Schilder en Teycken-const schijnt geboren is ghewe est. Het is verwonderlicker als ghelooflick te hooren/ vertellen/van de gene die nochtans daer van wetenschap hebben/dat hy een kindt van neghen iaren wesende/van sijn inventie heeft Coper-printen uyt laeten gaen / die seer aerdich / en fijn ghedaen zijn / gelijckmen verscheyden noch siet/daer geen datum op en staet:en waer datum staet/ daer kan men wel gissen en rekenen/in wat ouderdom hy de selvige heeft ghesneden : want hy was gheboren binnen Leyden in't Jaer 1494 omtrent den letsten Mey oft begin van Junius. Sijn Vader was geheeten Huygh Iacobsz. oock een uytnemende Schilder in sijnen tijt. Lucas uyt der natueren een Meester/was een leerlingh by sijnen Vader / ende nae verhandt by Cornelis Engelbrechtsz. en heeft neffens d'aenporringhe der Natueren/door der Consten lust gheprickelt wesende/sijnen tijdt met stadighen vlijdt waer genomen/menigen nacht met kerslicht aen den dagh knopende oft hanghende: sijn koten en speel-tuygh was alderleyreedtschap der Consten/als Kole/Crijt/Pen/Pinceel/ Graef-ijser/en dierghelijcke: sijn gesellen waren/die van sijnen doen oock waren/te weten/jon-

ghe Schilders/Glaes-ſchrÿvers/en Gout-ſmeden. Sÿn Moeder ſochte hem dickwils te beletten het nachts teyckenen/niet gheheel om den koſt van het licht/dan vreeſende dat hy ſÿn iongh e teer lÿff en ſinnen/ met ſoo ſtadich waken en hooftbreken/mocht te cort doen/ofte hinderlick weſen. Nemmermeer en liet hy aff van alle dinghen nae t'leven te conterfeyten/ tronien/handen/voeten/ huyſen/Landtſchappen/en alderley ſtoffen van laken/in welck hy ſonderlingh behagen hadde. Hy is oock gemeenſaem oft univerſael geweeſt/te weten/in alles wat de Schilder-conſt omhelſen mach/bequaem en geſchickt/ſchilderende van Oly-verwe en water-verwe Hiſtorien/Conterfeytſels/Landſchappen/en Beelden/Glas-ſchrÿven/Plaetſnÿdē van iongs aen oeffenende. Doe hy een kindt van 12 iaerē out was/ſchilderde hy van water-verwe eenen doeck/weſende de Hiſtorie van S. Hubrecht, dat een dinghen ſeer te verwonderen was/ende hem ſeer geruchtich maeckte. Dit ſtuck was voor den Heere van Lockhorſt/welcken hem daer voor gaf ſo veel goutguldens als hy iaeren oudt was. Doe hy 14 Jaren oudt was/ſneedt hy eene een Hiſtorie/daer Machomet door dronckenſchap eenē Monick hadde vermoort/ gelÿck het blÿct aen de datum van 8. Een Jaer daer naer/dat is/in t Jaer 9. doe hy 15 Jaer oudt was/ſnee hy verſcheyden dinghen: onder ander/ghelÿck om Glas-ſchrÿvers/ 9 ronden Paſſi-ſtucken/te weten/het Hofken/ de vanghinghe/ voor Annas, beſpottinge/gheeſſelinge / crooninghe /Ecce Homo, cruys-dragen/en 't Crucifix: dit zÿn ſeer uytnemende ſtucken/ en ſeer wel gheordonneert. Oock een S. Antonis temptatie/daer een ſchoon vrouw gecleedt voor hem verſchÿnt: dit is geheel uytnemende/ſo beelden/gronden/als achter-uyt en ſo heel ſuyver alſt moghelick is te ſnÿden. In dit elve Jaer is van hem gheſneden de wonderlicke wel gheordineerde be-eeringe Pauli, daer hy blindt geleydt wordt na Damaſco: welcke blint-eyt/en al den omſtant wel uytghebeelt is. In dit/en al ſÿn ander prin en/ſietmen veel aerdighe verſcheydenheden van tronien en cleedinghen ae den ouden Wet/hoeden/mutſen / en hulſelen/al meeſt d'een d'ander iet ghelÿckende/ſulcx dat groote Meeſters van onſen tÿdt in Italien met ſÿn dingen hun grootlÿck hebben weten te behelpen,/ ſÿn dinghen met ſomtÿden een weynich te veranderen in hun wercken ontleenende/ n te pas brengende. Van dees bekeeringhe Pauli verhaelt oock Vaſarius, n prÿſt hem in verſcheyden deelen boven den uytnemenden Albert Du-er, ſeggende: De wercken van Lucas zÿn ghenoechſaem om hem te doen ekenen onder die 't Graefÿſer uytnemende gehandelt hebbē. De by een oegingen oft ordinantien ſÿner Hiſtorien/zÿn ſeer eyghen /en ghedaen et ſulcke merckelicke uytbeeldinghen/en op een ſeker wÿſe ſonder con-ſie ofte ongheſchicktheyt/dat elck eyghentlick de gheſchiedenis ſelffs chÿnt te weſen/die hy daer mede heeft willen uytdrucken/en dat het niet nders behoorde te weſen: oock ſÿn dinghen zÿn met meer opmerckinge n waernemingе/nae de ordenen oft regulen der Conſten / dan die van lbert Dürer. Boven dit ſietmen van hem gheoeffent een verſtandighe endachticheyt in het ſnÿden ſÿner dinghen;om dieſwille dat alle ſÿn

Getuyghenis Vaſarij vā Lucas vā Leyden.

wercken

wercken/die van handt te handt allenskens ververren oft verschieten/ en zijn so hart niet aengeroert/om datse souden versl ouwen / ghelijck int leven de ververrende dinghen meest upt den ghesicht verliesen. Jae heeft die dinghen ghedaen met sulcken opmercken / en soo soet ghedommelt/ datment met de verwe niet anders en soude ghedoen : welcke waerneminghen hebben veel Schilders den oogen opgedaen. Dit is dan Vasarij ghetuyghnis van Lucas van Holland/(so hy hem noemt/) en is oock soo de waerheyt/dat hy soo wel ordineerde/en datmen in sijn dinghen siet die natuerlicke waerneminghe van tverschieten en 'tversiouwen der achteruyten/welcke soo inde beste dingen van Durer inde Landschappen niet te sien zijn/oock niet in sijn bysonderste stucken/als den Hubrecht, oft dierghelijcke. Wel is waer/dat in een plaetse den verhaelden Vasarij nae sijn meninge seght/dat Lucas soo veel teyckenens niet en hadde / als Albert. nochtans (seght hy) heeft hy hem in vele deelen met den Graef-ijser gelijck ghewest. Men siet oock in Lucas dingen eenen heel anderen schoonē aert van blacke vaste gronden in sijn Landschappen/en een ander soeter eenparige handelinghe van snede/daer zijn drijvende en vloeyde lakenen soo verstandich/als constich mede zijn uytghebeeldt/als men doet in ander van sijnen tijt/ gelijck ick achte my de verstandige sullen toestemmen/ het naevolghende Jaer 1510 doe hy 16 Jaer oud was/sneedt hy den miraculeusen oft seltsamen Ecce Homo : een dinghen hem boven maten te verwonderen/dat in so weynich beiaerden Jongen so overvloedighen geest ende verstandt zy ghewest/soo int ordineren/verscheyheyt der beeldē/ verciering der cleedingen van verscheyden volcken/als oock de heerlicke moderne / aerdige ghebouwen/alles so heel wel nae der perspectiven Const en maet waer ghenomen wesende. In dit selve Jaer heeft Lucas oock ghesneden seer aerdigh en suyver eenen Boer en Boerinne met dry Koeyen: de Boerin opghestaen wesende van melcken / bewijst de strammicheydt oft vermoeytheyt van het sitten/en is een uytnemende stucrken/dat seer ghesocht wort. Int selve Jaer thien sneedt hy oock een Adam en Eva, daer sy upt den Lust-hoff ghebannen gaen swerven : Adam met een vel aen't lijff/en een spa oft graef op de schouder / en Eva met den Cain haer eerste kindt op den arm/een seer net en fraey stucrken wesende. In dit Jaer sneedt hy oock een cleyn naeckt Vrouken/dat een Hondeken sit en vloyt: dese stucken heb ick willen vervolghens verhalen/ om te bewijsen/en in ghedacht te houden/tot een groot verwonderen / wat volcomen vruchten soo groene spruyt heeft voortgebracht. Maer het waer my onmoghelick alle sijn stucken te verhalen/wat hy al gheschildert/ gesneden/en op glas geschreven heeft: dan dit weet ick/dat hy vlijtigh en sorghvuldigh was/sijn verwen schoon en suyver te legghen : en alhoewel hy sneedt/dat hy altijt den Pinceel gheoeffent heeft / en soo heel sinlijck en nouw siende was op sijn drucken / dat hy geen Printen noyt heeft laten uytgaen/daer eenich minste ghebreck oft vlecrken aen was. Oock hebbē sijn Printen in den selven sijnen tijt redelicken ghegolden: want zijn beste dingē de groote blaren/als de ander uytnemenst Magdalena. Crucifix/

Ecce Homo, Drij Coningen/en dierghelijcke/golden eenen gout-gulden/ oft 28 stuyvers het stuck. Ick hebbe oock verstaen/dat sijn dochter soude ghetuycht hebben/dat hy groote hoopen Printen verbrandt heeft / die misdruckt waren. Hy is noyt buytens landts ghetrocken om de Const te leeren/alhoewel Vasarius anders schrijft/en meent dat alle vermaerde onser Nederlanden hebben de Const uyt Italien moeten halen/en den Italianen afleeren: maer hy dwaelt/ghelijck hy in meer ander dinghen qualijck berecht wesende doet. Lucas heeft hem ten houwelick begheven/en trouwde een edel dochter van den gheslacht van Boshuysen / en verloor t'sijnen leedwesen doe veel tijt met bancketeren en goet chiere make/gelyc de wyse onder den Rijckdom en die van Adel is. Sommigher meyninge is/dat Albert Durer en hy malcander hebbē gesocht te trotsen oft t'overtreffen/dat Lucas somtijts eenighe ghelijcke Historien oft ander dinghen heeft stracx oock ghesneden/die Albert ghedaen hadde/en dat sy malcanders dingen met groot verwonderen sagen/so dat eyndlinghe Albert Durer in Nederlandt is ghecomen/en te Leyden by Lucas wesende/heeft hy Lucas, en Lucas hem/op een Tafelet ghecounterfeyt nae t'leven/en hebben hun tsamen met malcanders tegenwoordicheyt in aller vriendelickheyt vermaeckt. Lucas was wat cleen/en teerachtich van persoon: sijn conterfeytsel comt in druck/van hem selff ghedaen wesende/ionck sonder baert/ een beeldt wat meer als half/met een groote Muts met vederen op/ hebbende in sijn cleedt oft boesem een doots-hooft. De schilderien die van hem ghedaen/oft tegenwoordigh te sien zijn/oft ghevonden worden /zijn weynich: doch uytnemende wonderlick/en seer behaeghlick/door een bysonder eygenschap van een (ick en weet niet wat) liflelicke aenlockende bevallicheyt/die daer in te sien is. Maer boven al dat van hem is te sien/ is een Casse met twee deuren/het uytnemenste en schoonste/en is nu ter tijt by den so Const-liefdighen/alst Const-rijcken Goltzius te Haerlem/ welcke dat int Jaer 1602. tot Leyden om grooten prijs heeft gecregen/ tot sijn groot verheughen/als een die tot Lucas dingen/door de goede kennis der Const/grooten lust/en liefde heeft. Het is d'Historie van den blinden van Jericho/te weten/Bartimeus Timei soon/hoe hy siende wort/ gelijck den Evangelist Marcus aen sijn thiende Capittel schrijft/en Lucas int achthiende / wesende alles seer schoon/ende als versch ghedaen van verwe/wonderlijck los/aerdich/en overvloedich wel gheordineert / en gheschildert : de vleughels oft deuren van binnen / doen oock mede int uytbeelden der Historien. Daer zijn seer veel beelden op verscheyden actien/ groot verwonderen toonende over sulck wonder teecken als midden geschiet/dat eenen blinden wort siende ghemaeckt. De naeckten en tronien zijn seer verscheyden/lieflick/en gloeyende ghedaen : elck beeldt is verscheyden van cleedinghe / en de hoofden met verscheyden wonderlijcke mutsen/tulbanten/en hulselen ghecierd. In het Christi beeldt sietmen natuerlijck uytgebeeldt een oprechte simpelheyt/en goedertieren sachtmoedicheyt en ootmoedicheyt/oock een heerlickeyt toegheneghentheydt/den blinden de weldaet der gheneesinghe te bewijsen oft te oeffenen. In den

Verhael vā eenige stucken schilderije die by Lucas ghemaeckt zijn.

blinden/die van ſijnen jonghen wort aengebracht/ſietmen den rechten aerdt der handt uytſteeckende blinde/ſeer natuerlick en eygentlick uytgebeeldt weſende. De gronden ſijn ſchoon/en gloeyende: achter comen boomen en Boſſchen/ſoo net en eygentlick ghehandelt/datmen dier ghelijcke gheſchildert nergens meer en comt te ſien: want het ſchijnt datmen buyten int veldt alles natuerlick uyt leven voor ooghen heeft. Achter aen int Landſchap (tot vervolgh der Hiſtorie) comt een cleen bootſkens / daer Chriſtus by den vruchtlooſen Vyghboom vrucht ſoeckt. Voort is oock het Landſchap ſeer uytnemende met eenige aerdighe huyſinghe en ghebouwen int verſchiet. Op dit beſonderſte ſtuck van ſo overtreffende conſtighe handt/is dit volghende Loff-dicht/de Conſt ter eeren/van yemandt gemaeckt/en hier by ghevoeght.

SONNET.

Hoe Bartimeus blindt, het licht van t'licht heeft creghen,
Nae Marcs, en Lucas penn',heeft Lucas met tPinceel
Geboorſt hier in dit ſchoon ghevleughelt Tafereel,
Daer t'Lams ſachtmoedich beeldt toont weldaets ſoet ghenegen,
Ten blinden, welckens aerdt blijckt aen hand-taſtich pleghen.
Den omſtandt ſchijnt verbaeſt,om twonder teecken heel.
Oock wie dit ſtuck aenſiet,daer wonderlijck elck deel
Van Conſten overvloeyt, heeft wonderlijck beweghen:
Want deſen blinden treckt tot hem elcx oogh en hert:
Maer ſonder oogh en hert hier niemant door en wert,
Al treffen hem van luſt inwendich heete ſtralen.
Den blinden van het licht, het licht ontfanghen heeft,
En Lucas oock het licht door deſen blinden gheeft
Het Schilders blint Pinceel, om recht gaen ſonder dwalen.

Dit ſtuck was gedaen/ gelijck den datum van buyten op de deuren uytwijſt/Anno 1531. want van buyten ſtaen twee beelden van verwe/ weſende een Man en een Vrouw/die eenighe wapenen houden / ſeer aerdigh/en met een cluchtige veerdige manier gheſchildert. Het is oock wel van het leſte/oft het leſte werck van Oly-verwe/dat deſen ſeer vermaerden Meeſter heeft gedaen/ſchijnende of hy hier ſijn uyterſte vermogen in de Conſt/de Werelt tot vercieringe/en hoogh verwonderen heeft willen toonē/en na laten/tot ſijns naems onſterflicheyt: wāt hy maer twee jaer daer na en leefde. Dit voorbaer ſtuck heb ick willē om ſijn waerdicheyt voor aen ſtellen. Daer is noch een ſchoon en heerlick ſtuck van Lucas tot Leyden/op het Stad-huys by den Heeren aldaer in de openbare plaetſe in weerden ghehouden en bewaert/weſende het uyterſte Oordeel/dat een uytnemende goet werck gehouden wort. Hier in comen veel verſcheyden naeckten van Mannen en Vrouwen/waer wel te mercken is/ dat hy op het leven wel heeft gemerckt/beſonder de Vrouwen naeckten/die hy van lieflicke carnatie heeft gheſchildert: dan alſoo doe veel t'gebruyck by den Schilders was/zijn deſe naeckten op den dagh wat ſeer kantigh/oft ge-

ſneden-

neden. Van buyten comen twee groote sittende beelden/wesende eenen Petrus en Paulus, op elcke deur eenen/wesende seer aerdigh/en onghelijck fraeyer gheschildert/als het werck van binnen: want het alles beter is ghecoloreert/en vloeyender ghedaen/soo wel tronien/naeckten/ als lakenen/oock gronden en achter-uyten: in summa/het is sulck datter groote uytheemsche Potentaten nae hebben laten vraghen om te koopen/dan is van den edel Heeren aldaer beleefdelick affgeslagen/als dat sy't hun vermaert Burgher ter eeren niet begheeren te missen / wat groote sommen gelts men daer voor oock wilde geven: welcken glants der eer ende edel Schilder-const heerlijck met een wederschijn claer en blinckende maect. Daer is oock gheweest buyten Leyden op een Huys / by den Edelman Frans Hooghstraete . een seer uytnemende stucxken/oft sluytende kasken: waer in quam een seer wel ghedaen Mary-beeldt/ een half beeldt / beneden de knien de rest als met eenen steen bedeckt wesende. Het kindeken was oock seer lieflick/hebbende in sijn handen een Wijn-druyf met een ranck tot beneden hanghende/schijnende te hebben willen uytbeelden/ dat Christus den rechten wijnstock is: het laken was uytnemende. Op d'ander zijde was een Vrouw priant/de welcke achter haer hadde eẽ Magdalena, die haer wees op den Christus op Mariæ schoot. Het achter-uyt was van gronden en boomen/seldtsaem en wonderlick. Van buyten quam de Boodtschap Mariæ in heel beeldekens seer aerdigh van steldsel/ actien/ en lakens/met schoon pinseuren. Dit stucxken is teghenwoordich by den Keyser Rodolphus den meesten Const-lief-hebber van desen tijdt : op dit seer edel stucxken stont een datum van 22 neffens de ghewoon Lucas van Leyden teecken L. Daer is noch een seer uytnemende bysonder stuck oft kasken van Lucas t'Amsterdam in de Calver-straet / wesende de Historie van den Kinderen van Israel / daer sy om t'gulden Calf dansen en daer sy sitten en bancketeren/volgende den Text der Schriftueren daer ghesept wordt : Het volck sat neder om eten en drincken/en stont op om te spelen. In dit bancqueteren/sietmen seer levendich uytghebeeldt des volcx dertel wesen / en den onkuysschen lust / ten ooghen uyt hem openbarende: Doch is van eenighe onverstandighe bedorben/met vuyl vernis oft dierghelijck te besmeeren. Voorts isser noch van Lucas tot Leyden eenen schoonẽ Water-verwen doeck/ten huyse van eenen goeden Heer/van Sonnevelt ghenheeten/oft ten huyse van den Heer Knotter/sonderlingh lief-hebber der Const/en selff Schilder wesende. Dit is ooc een seer schoon werck/wesende de Historie van Rebecca en Abrahams knecht/ daer hy by de Fonteyn van haer drincken ontfanght : hier zijn te sien seer aerdige Vroukens oft Maeghdekens/verscheyden actien doende met water putten en anders:met oock een schoon Landschap/en fraey gronden. Noch heb ick gesien binnen Delft/ten huyse van een Brouwer/of Moutmaker/eenige water-verwe doecken/wesende vervolgens d'Historie van Ioseph,die seer fraey van inventie en teyckeninge zijn/met eenige schoon lakenen/bysonder daer den Schencker en Backer in de vangenis liggẽ: maer het is te jammeren/datse den tijt en de oudheydt soo by den tanden

 hebben

hebben gehadt/en verdorven/door de vochticheyt der mueren daer in dese Nederlanden veel ghebrecks van is. Voorts zijn van Lucas hier en daer te sien eenighe aerdighe conterfeytsels: in welcke te doen/ hy oock een uytnemende eygenschap van handelinghe hadde. Onder ander isser een tronie/schier als t'leven / te Leyden by een Burgher-meester/ ghenaemt Claes Ariaensz. daer een natuerlick aerdigh wesen in te sien is. Noch is te Leyden een cleyn soet Marien-beeldeken van hem/by den Const-liefdighen Bartholomeus Ferreris, oock Schilder wesende. Ick hebbe elder vã Lucas verhaelt/hoe dat hy seer constich van uytbeeldinghe was/ naemelick in een Print/daer Saul den Coningh/ met een uytsinnich wesen/en natuerlick dwaes schijnende/den David voor hem spelende/met een pijcke doorschieten wilt. Sulcke/oft dierghelijcke dinghen/sietmen noch elder in verscheyden sijn dinghen meer: oock in een cleyn stuckxken Print / dat Vasarius in sijn schriften prijst/ daermen siet eenen Boer /welcken schijnt soo grooten pijn te lijden van eenen tandt/die hem een Lapsalff uyttrect/ dat hy niet gewaer wort oft bevoelt/dat terwijlẽ een Vrouw hẽ de tassche berooft. Oock in een ghelijcke groot stuckxken Print/sietmen een verstandighe schoon uytbeeldinghe van een oudt Manneken en Vrouken/die natuerlick hun Musijck-instrumenten of speel-tuygh op malcander accorderen/oft ghelijckstemmich over een brengen/wel schijnende uyt dẽ Philosooph Plutarchus te wesen ghenomen/daer hy schrijft vande Houwlicke Wetten/dat in desen staet des Mans woordt binnẽ den huyse meest moet ghelden/even ghelijck de grootste snaren van het meest Instrumẽt meest en grover gheluyt gheven: want hy heeft den Man het meeste Instrument inde handen ghemaeckt. Het uytnemenste dat hy ghesneden heeft/ is gheweest het conterfeytsel van den Keyser Maximiliaen, twelck hy dede/ doe desen Keyser binnen Leyden quam/en ghehult worde: en is de grootste en heerlickste tronie/die men van hem ghesneden siet / wonderlijcke stout en aerdigh gehandelt wesende. Hy is doch een sonderling Man geweest/en ick en weet niet waer in dat hy meer te prijsen zy / het zy in sijn schilderen/Plaet-snijden/oft Glas-schrijven. Het Plaet-snijden soude hy gheleert hebben van eenen die Harnassen hetste/en met sterck water beet/met oock eenigh onderwijs van een Goutsmit. Hy heeft oock eenige aerdighe stuckxkens ghehetst/en verscheyden Hout-printen ghesneden/die seer uytnemende gehandelt zijn Men siet oock van sijn dinghen hier en daer op glas/dat een weerdigh dingen te bewaren is. Onder ander is by Goltzio, wien sijn wercken lieff zijn / een stuckxken op glas / van den Vrouwen dans, David te ghemoet comende/dat wonder fraey is ghehandelt / en comt oock in Print seer wel ghesneden door Ian van Sanredam. Doe Lucas omtrent oudt was 33 Iaer/ is hy lustich gheworden om eens te gaen besoecken de Schilders in Zeelandt / Vlaender / ende Brabandt / des hy als een Man van goede middel hem op de reyse stelde/ick meen wel met eenenghen toeghemaeckt schip/van alles wel versien. Te Middelburgh gecomen/heeft hy daer hem vermaeckt / te sien de dinghen van den vlijtighen en constigen Ian de Mabuse, die daer doe ter-

Wat het uytnemenste stuck geweest is vã Lucas snede.

eer tijdt woonachtich was/en verscheydē dingen hadde gedaen. Hier heeft Lucas van Leyden Mabuse en ander Schilders een bancket geschoncken van tsestich gulden: oock van ghelijcken heeft hy elders ooc ghedaen / te weten/te Gendt/ Mechelen/en Antwerpē/daer hy telcken den Schilders ten besten gaff tsestich guldens: en was over al vergheselschapt met den verhaeldē Ian de Mabuse, den welckē hem over al seer statich en prachtich droegh/hebbende aen een cleedt van goude laken/en Lucas hadde aen eenen rock van ghele sijden cammelot / dat in de Sonne ooc een glans hadde als van gout. Maer om dies wille dat Mabuse hem in de cleedinghe overtrof/meenen eenige/dat Lucas veracht ofe te minder onder dē Conststenaers soude gheacht zijn ghewozden. Maer het ghene noch meer tegen den aert der Consten en Natuere der Consten oeffenaers soude strijden/ is dat gemeent wort dat Lucas die reys tsindert dicwils heeft beclaeght/ om dieswille hy altijdt nadencken hadde/eenigh vergift door yemandt hem benijdende ontfanghen te hebben gehadt: want hy van desen tijdt aff nemmermeer recht ghesont en was. Of hy nu vergeefs dese quade inbeeldinge/en ten onrechte in sijn gedacht gedruct hadde/oft niet/so heeft hy nochtans de ses volghende iaeren tot sijn doot toe/veel tijdts te bedde ghelegen: of het nu eenige longhen-sucht/oft teeringhe was/en weet ick niet/dan dat hy altijt met t'voorighe bedencken hem stadich quelde. Ende hoewel dat hy te bedde was/liet hy weynich tijt noch verlozen gaen/ of hy en sneed/of en schilderde/hebbende sijn reedschap daer eygentlick nae laten toe maken / sulcken lust hadde hy noch langhs soo meer tot de Const/ghelijck sulcx den groote Meesters veel ghschiedt: want door de groote hervaren kennis in hun edel oeffeninghe/wort daghelicx de liefde tot de Const in hun nieuwer en crachtigher ontsteken. Doe hy nu opt leste altijt meer en meer aen lijff en ghesontheyt affnam/en met gheen Medecijnen kon geholpen worden/en dat hy sijn verscheydinge uyt deser tijt te naken bevoelde/ twee daghen eer hy starff/was hy lustich om noch eēs de Hemelsche locht/oft den Hemel/des Heeren werck te sien/waerom sijn Dienst-maecht hem buyten heeft gebracht voor de leste reys / en is den tweeden dagh daer nae overleden/ Anno 1533/ oudt wesende maer 39 Iaer. Hy leefde noch op eenen dagh/die byden Ouden noch wel in ghedachtnis is/te weten/den dagh van den heeten Omgangh van Leyden; wantter in desen Omgangh volck van hitten nederviel/ en starff. Het leste dat hy sneedt/was een cleyn stuckxkē/wesende een Pallas, en men seght dat het selfde so voldaen noch voor hem op sijn bedde soude ghelegen hebben: schijnende te bewijsen oft te seggen/dat hy sijn vernuftighe edel handelinghe oft Const tot den letsten bemindt en gheoeffent heeft. Hy en hadde maer een eenighe Dochter/de welcke neghen daghen voor des Vaders overlijden baerde eenen Soon: En doe men met t'Kindt van Doopsel quam/vraegde hy nae den naem van sijnen jonghen Neeff. En doe men hem antwoorde / datter noch eenen Lucas van Leyden nae hem soude blijven/en nam dat niet wel/als oft de meyninghe was/datmen hem wouw voort hebben. Dese sijn Dochters soon Lucas Dāmeissen is

Op wat tijt en van wat ouderdom Lucas gestorvē is.

Ll iij ghestor-

ghestorven t'Utrecht/Anno 1604. oudt 71 Jaeren/was mede een taemlijck goet Schilder/gelijck oock is Ioan de Hooy sijn Broeder Schilder by den Coning van Vranckrijck. Ter eeren van Lucas heeft Lampsonius een opschrift tot sijn grooten loff ende eeren in Latijn gemaeckt/doch ick acht niet ghenoegh loslick nae verdienste ende waerdicheydt van onsen Leydtschen Lucas.

'Tleven van Aertgen van Leyden, Schilder.

ALhoewel voor den Const-verstandighen de Const geoeffent van een constigh Schilder/die sy selven niet met allen voort doet/oft in achtinge houd/niet te minder oft onweerder is: so is evenwel tghemeen oft tvolck sonder kennis van sulcken aert en wesen/dat sy sulck Constenaer en sijn werck niet in weerden noch in groot aensien en hebbē/gelijck sulcx gheschiet is en waer bevonden aen Aert Claessoon, Schilder van Leydē/ welcken hoewel hy groot van ghestalt was/ wert ghemeenlick Aertgen gheheeten. Hy was ghebooren te Leyden int Jaer 1498, want sijn Vader/die een Voller was/ dede hem altijt sijn ouderdom ghedencken / by tgulden Jaer van vijfthien hondert: dickwils verhalende/ dat Aertgen twee iare oudt was/als hy/te wetē den Vader/sijn beloofde Roomsche bevaerdt dede. Tot sijn achtien iaere was hy van den Vader ghebruyckt in de Vollerije/waer naer hy oock wiert gheheeten Aertge de Voller : doch soo de Natuere hem tot de Schilder-const voort stouwde/Anno 1516. bestelt by Cornelis Engelbrechtsz. daer hy spoedigh en veerdigh int leeren tot Meesterschap gherakende/heeft op sijn handt bestaen te maken verscheyden stucken/soo van Water als Oly-verwe/ maer selden oft gheen tijt Poeterije oft Moralen/dan meest Historien uyt t'oude en nieuwe Testament/oft uyt der Schrift /waer van hy menichmael sijn Discipulen vermaende/en leerde: was oock met hun seer ghemeensaem/ vriendelick/ en begeerich hun t'onderwijsen. Hy hiel een gewoont/dat hy des Maendaegs weynich off selden wrocht: maer ging met sijn Discipulē inde herberghe/om hem met hun te verlustighen/van natueren doch geen dronckaert wesende. Hy was van natueren seer bloo/weynigh van sich selff/ maer veel van ander houdende. Sijn eerste wijse van teyckeninge was seer op de manier van sijn Meester Cornelis Engelbrechsz. Naemels siende eenighe dinghen van Schoorel, werdt sijn manier daer nae te voegen/ oock nae de Heemskercken, insonderheyt in Metselrije/daer hy heel fraey van is ghewoorden: doch behiel altijt sijn eygenschap /te weten / dat sijn dinghen wat slordigh en onplaysant geschildert stonden : maer seer fraey en geestich gheordineert/soo dat de ordinantien sijn werck groot /en onder den Const-verstandighen weerdt maeckten/en in achtinge deden wesen. Twelck Frans Floris, van Antwerpen lockte te comen tot Leyden/alsoo hy te Delft was ontbodē/om in de Kerck in de Cruys-Capelle te macken een Crucifix/en de plaetse quam besichtighen. Tot Leyden gecomen Aertgen te besoecken/en nae sijn woontplaets vernemende /bevant hem

te wonen

te woonen in een arm slecht vervallē huyskē/staende seer na der Stads ve-
sten aen de syngraft: binnē tredende/was Aertgen uytgegaen/versocht op
syn kamer te mogen comen/om van syn werck te sien/midts hy om sulcx
en hem te besoecken van verre alleenlick was comen gereyst / twelck hē
geern toegelaten werdt: dus komende boven op een solderken onder het
dack/nam een coolgen van den Discipulen/die daer saten en conterfeyt-
ten/en maeckte onder dack op den wittē muyr/ die laeg en smal was/ een
Ossen hooft/met S. Lucas tronie/ en t'Schilders wapen /soo verre den
muyr dat mocht bestrecken/welcke dingen noch langen tijdt die plaetse
bezielden/tot dat het van selfs door oudheyt is vergaen. Frans dit gedaen
hebbende/keerde weder tot syn Herbergh. Aertgen thuys comende wiert
geboodtschapt/dat een vreemdt van buyten daer was geweest hem te spre-
ken/en met verlof op syn kamer was gecomē/en hadder gemaeckt in syn
afwesen in teghenwoordicheyt van syn knechten met der Cool alsulcke
dingen: maer wie hy was geweest/wistmen hem niet te segghen. Aertgen
boven comende, en siende/seyde stracx: dit is Frans Floris gheweest: des
werdt hy beschaemt/niet wetende wat duncken / dat alsulcken Meester
hem quam besoecken: dorst oock daer nae/van Frans in de Herbergh ont-
boden wesende/hem niet comen vinden/uyt oorsaeck/hē docht niet weert
te wesen sulcken Meesters geselschap: doch naemaels door lust by een ge-
bracht wesende /versocht Frans op hem / te willen reysen met hem nae
Antwerpen/hy soude maken dat syn werck en arbeyt beter betaelt souden
worden/en woude een Heere van hem maken/ten aensien dat hy so armlic
om den kost sat en wroeht. Waer op Aertgen hem antwoorde/ dat hy al-
sulcken genoeghen hadde in syn cleynicheyt/als ander in hunnen pracht/
en gunde seer wel een Coning syn Coninghrijck/als hy met rust en vre-
de syn arm hutgen mocht bewoonen/soo dat hy bleeff/en liet Frans Floris
nae Antwerpen thuys reysen. Aengaende nu Aertgens wercken/ die zijn
den anderen seer onghelijck in deught der Consten/ meer gheestigh als
studioos/ men sietet/besonder in de groote dinghen / langhe ghestalte-
nisse der beelden/en somtijts eenighe onmaticheyt in de proportie: maer
als gheseyt is/seer aerdigh int ordineren. Waerom men seght/Frans hem
geern by hem t'Antwerpen hadde mede genomen/ om in desen deele vā
hem behulp te hebben. Hy teyckende overvloedigh veel voor den Glas-
Schrijvers/en anderen/gelijck men by honderden binnen Leyden noch
soude vindē van dese dingen. Hy hadde gemeenlijck van een teyckenin-
ghe/ op een heel bladt Pampiers/ seven groote/hoewel hy ghemeenlijck
veel werck en arbeydt daer in te weghe bracht /so datmen lichtelick kan
oordeelen/ hoe vette soppen hy daer op eten mocht. Der zijn noch bin-
nen Leyden/ten huyse van den Heer Ian Geritsz. Buytenwegh, drie van de
besonderste stucken/die van Aertgen gedaen zijn / welcke buyten syn an-
der in schoonheyt van verwen uytnemende zijn /wel gheschildert/en nae
dē eysch der Historien wel uytgebeeldet/te weten: Eerst/een Crucifix met
twee Moordenaers/en eē Maria, met ander Vrouwē en Discipulē/staende
seer verslaghē onder t'Cruys/en een Magdalena t'Cruys onder omhelsende.

Frans Floris comt Aertgen besoecken.

T'ander

T'ander is een Cruys-drager/welcken volght eenen grooten sleep / soo Maria met ander Vrouwen/Discipulen en ander. T'derde is/daer Abraham sijnen soon uytleydt ten offer/met t'houdt gheladen/ int verschieten is d'Offerhande. Daer is noch tot de Weduwe van d'Heer Ioan van Wassenaer, in sijnen tijt Burgh-meester en Rent-meester des ghemeenen Landts middelen der Stad Leyden/ een Kerstnacht van Aertgen, seer wel gheordineert: welck/ hoe wel wat slordigher gheschildert/mach oock wel onder sijn beste stucken gherekent worden. Noch zijn ten huyse van Ioan Adriaensz. Knotter, eenige doecke van water-verwe; onder ander een Mary-beeldt/met eenighe singhende Engelkens. Daer is oock ten huyse van Ian Dirickſz. van Montfoort/een Tafel/wesende het uyterste Oordeel/ op de Deurkens comen de conterfeytselen van Dirick Iacobſz. van Montfoort. Daer is oock tot Haerlem by H. Goltzius, een roode zee van Aertgen, in Oly-verwe/doch seer bedorven wesende : en is wonder uytnemende/van verscheyden cleedingen/hooft vercieringhen/hoeden / tulbanden/en hulselen/seer vercierlick om sien. Oock zijn in meer plaetsen van hem veel dinghen te sien. Wanneer hem eenich werck werdt aenbesteedt/ging hy met de Luyden in de Herbergh van t'loon te handelen: maer s'nachts scheydende/quam doe nemmeer thuys : als hem tgheselschap verliet/socht hy ander/gaende alsoo snachts slepen en dweylē langs de straet/altijt by hebbende een Duytsche fluyt/daer hy op speelde/tzy hoe doncker het was/hem niet mijdende/dat hy twee oft drymael al spelende int water viel/twelck hem noch nae der handt het leven coste : maer alst ghebeurde dat hy gheen gheselschap en vondt/had hy een seker plaets daer hy gingh slapen/en quam dien nacht niet thuys/om dat het omtrent sijn huys onder den Vollers seer onveylich was/en hadder eens qualick over ghevaren: want eens comende uyt de Herbergh/om nae sijn huys te gaen by de Vollerije/sijn water makende/comt een onverlaet/ dronck en sat wesende/van achter hem/en geeft hem met eenen opsteker een snede in de wanghe/gelijck hy dronck gesworen hadde te doen den eersten/die hem ontmoeten soude. Aertgen omsiende/en seggende/wie doet my dat:kende den dronckaert de stem/en badt Aertgen om vergiffenisse/twelck hē stracx geschiede: en als wat venuchtert/leydde hy Aertgen tot den Barbier/die hem verbondt:van dien tijdt aff was Aertgen bevreest desen wegh by ontijt meer te gaen. Doch het is geschiet/dat hy op een tijt is uytgegaen na de middagh met een rijck Burger van Leyden ghenaemt Quirijn Claesz. om ghelt van een stuck schilderije/dat hy voor sijn lest ghemaeckt hadde/wesende een Salomons eerste oordeel/nu ter tijdt noch hanghende binnen Delft/en also hy des avonts wat laet scheydende/meende te gaen na sijn oude gewoonte/en hem wat noot aen quam/trock sijnē tabbaert uyt/ en hing hem op de Wanghe oft muyr van de Vollers-graft / en sijn ghevoegh ghedaen hebbende/meenende weder nae sijnen tabbaert te gaen/ greep mis/trad besijden de wanghe/daer het open was om water te putten/en viel int water/en verdronck/int Iaer 1564/oudt 66. Iaeren.

Op wat wijse Aertgen eenich werc aennam.

Wanneer ende hoe Aertgen gestorvē is.

Het

Het leven van Octavio van Veen, Schilder van Leyden.

HEt sal mijn ten minsten leedt zijn/indien ick eenighe besonder ghe-rucht-weerdighe te ghedencken voorby gae/het zy hoe wijdt zy van my woonen/ oft waer sy verstroyt zijn : daerom my inden sin comt voor eerst hier te stellen/den naecomers tot een ghedachtenis / den uyt-nemenden wel schilderendē Octavium van Veen, welcken uyt een goet ge-slacht is ghebooren te Leyden/en natuerlick aengelockt tot de Schilder-Const/heeft (als ick meen) Italien/Room/en ander plaetsen besoght/en is soo in de Const ervaren/dat hy by den Prins van Parma, en den mee-sten Heeren/in weerden en eeren ghehouden is ghewooorden : oock nu in-sonderheydt by hare Hoogheden/den Doorluchtighen Erdts-Hertogh Albertus, en de Hertoginne/in welcker dienst hy hē heeft begeven/ verla-tende ander goede oorsakē/die hem om sijn Const-rijck gerucht sijn voor-gecomen by den Erds-Bisschop van Zaltsburgh/ by den Keyser /oock by den Coningh van Spaengien/en den Coningh vā Vranckrijck/die hem in dees voorleden Jaeren hebben versocht te hebben / en daer hy hadde moghen groot voordeel doen : maer gheneycht by sijn kennis en vrien-den te blyven/luystert niet meer nae uytlandsche conditien. Hy heeft veel schoon wercken en Conterfeytselen ghedaen/ oock twee Conterfeytselen van hare voornoemde Hoogheden/welcke gesonden zijn aen den Coning van Engelant Iacobus de Tweede. Int Jaer 1604. is ooc van hem uyt-ghecomen een groot stuck/wesende een Bacchus feest / oft triomph / ghe-lijck als eene by de Const-lievenden is / ghedaen van Heemskerck, oft oock de selff ordinantie alsoo sy in Print comt / dat welck wel gheschil-dert en ghehandelt is Daer is oock van sijn constighe handt een seer schoon stuck tot Sr. Wijntges, wesende eenen Zeuxis, schilderende nae t'leven vijff naeckte Vrouwen/ en is seer uytnemende wel gedaen. Octa-vius van Veen, heeft tot sijn veerthien Jaren toegeleyt te leeren de Schil-der-const/ by Isack Claesz. te Leyden/en ondertusschen eenige uyren des daeghs in de Letter-Const. En werdt daer naer gheschickt van den Vader by Dominicum Lampsonium, Secretaris van den Bisschop van Luyck/een gheleert Poeet/die oock der Schilder-const seer wel verstont/ soo dat Octavio goede onderrichtinghe ghschiede van Lampsonio, hoe-wel hy selff de Const niet en oeffende: dan hadse in sijn ieught niet al-leen gheoeffent/ maer oock sijnen omgangh ghehadt met de vermaertste Meesters van Christenheydt/ als met Taddeus Zuccaro, en Federico te Room. Octavius t'sijnen achthien Jaren quam in Italien/en volherde omtrent seven Jaeren meest te Room. Van Italien scheydende/ was hy eenighen tijdt langh by den Keyser Rodulphus, daer naer by den Hertogh van Beyeren/en doe by den Bisschop van Cuelen / uyt wiens dienst hy qualijck con ontslaghen worden. Octavius mach nu Anno 1614 wesen een Man van omtrent 57 Jaeren. Hy heeft oock een broeder

Gijsbert van Veen, die een seer goet Meester is in Plaet-snijden/en Schilderen/woonende (als ick meen) te Brussel: oock noch eenen vol schilderighen geest/ d'Heer Pieter van Veen, den welcken somtijts maer uyt lust doende/den besten Schilders hooghlijck doet verwonderen / en segghen iammer te wesen/dat hy daer van niet sijn besonder stuck en oeffeninghe en maeckt. Dusverre Carel van Mander.

Verscheyde andere geestighe Schilders.

Behalven dese voorverhaelde ses uytgenomen Schilders/soo hebben wy daer naer tot allen tijden binnen deser Stede altijt gehadt en hebben noch teghenwoordich eenighe fraye ende wel gheoeffende Schilders/ wiens cloecke ende welgheordineerde wercken verdienen onder de vermaerde Schilders ghestelt ende ghetelt te werden: als ten eersten/

M. Isaac Nicolai, Burger-Meester deser Stede tot verscheyden malen gheweest zijnde: wiens aerdighe ende Const-rijcke inventie ende suyvere handelinghen/ binnen de Vierschare deser Stede/ opte groote Lop-halle/ ende in verscheyden Borgheren huysen met grooten lust en loff moghen gesien ende ghepresen werden: Desen voornoemde M. Isaac heeft sijn verstant en wetenschap vande Schilder-Const voort geplant in drye van sijne Sonen/waer van den eenen ende den oudtsten Iacob Isaacsz. in Italien vele iaeren gheweest is/den anderen Claes Isaacxz. inden Haghe sijne residentie houdttende met groote vermaerdtheydt haer Const oeffenen. Den derden ghenaemt wesende Willem Isaacxz. zijnde in sijn leven Capiteyn vande Schutterije/ is geweest een uytghelesen ende suyver Plaet-snijder/ghelijck een yeghelick kennisse ende wetenschap vande Const hebbende/ sal moeten bekennen ende oordeelen uyt de stucken de welcke hy niet weynich ghesneden heeft. Dese constighen Meester is in sijn bloeyenden ieught door de alvernielende doot int Iaer 1612 uyt het leven wegh geruckt ende ghestorven. Twelck ten aensien van sijne const ende wetenschap grootelicx te beclaghen is. Ende een van sijne ghebuyren heeft sijnen waerdighen Vriendt ende Buyrman ter goeder ghedachtenisse dit naevolghende Graf-schrift in plaetse van traenen ghestelt:

Willem Isaacxz. constighe Plaetsnijder.

Die Leyden komt besien, en wandelt hier ter stede,
Stae hier een weynigh stil. Hier onder rust in vrede
Willm Isacx waerde zoon, van Swaenenburg ghesegt:
Wat dat hy was voor een, beyd dat ickt u berecht.
Sijn Vader heeft wel eer bestuyrd de Stad van Leyden:
Hy selffs de Schuttery kost wijselick beleyden,
Van jaeren zijnde iongh, maer oude van verstand,
Beraedigh, wijs, en cloek int geen hy nam by hand.
En soo de Schilder-const en't teyckenen nae't leven
Van iongs been in sijn pap hem t'eeten was ghegeven,
Begaff hy hem daer toe, en sneed int koper root,
Om Lucas wederom te wecken vanden doot,

Dien

Dien Lucas, die de Const, die lange wijl verloren
Of noyt ghevonden was, den menschen deed' oorboren,
En bracht in sulcken roem sijn vaderlicke Stad,
Dat s' eeuwich sal ontgaen het swart Vergetel-nat.
Dien Lucas, door wiens naem dees Stad soo werdt ghepresen,
Als s'om de Drapery en Wol-sack oyt mach wesen:
Die door't graef-yser stout met 'tcloeck pinceel versele
Op d'hoogste trap van eer dees eel Const heeft ghestelt.
Dien Lucas speurde nae ons ionghe bloem van Leyden,
En was soo verre nu, dat hy sijn loff verbreyden,
By ellick een gheachr, by ellick een ghesien,
En wel soo veel van deucht als menich ander thien.
Och! hadden wy dees man, dees man doch moghen houden:
Hy soude ons alleen verstrecken al de Ouden,
Sijnd' ons dan niet soo nut. Het soud niet vallen swaer
Hun aller groot verlies, dat hy in leven waer,
Wat Israël van Ments, wat Hupse Marten dede,
Wat Durer, Aldegraef, wat selffs ons Lucas mede,
Wat een Italiaen Mantegna deed' uyt nijdt,
En ons soo weynigh gunt die roekeloose tijdt,
Dat namen wy verdrach, indien wy't moesten missen,
En souden onsen lust met Swanenburg wel slissen,
Die nu in groot onlust, en groote droefheyd zijn,
Verwonnen vande smert, verwonnen vande pijn.
Nu Leser, gaet vry heen. niet meer te deser stonden:
Ick stick in grooten rou. Laet anderen oorconden,
Ick seggh de Geyn en Goltz, 'tgeen streckt tot sijnder eer,
Dat sult ghy hooren daer. Gaet heen, ick segh niet meert.

P. S. *ex tempore* M. P.

M. IAN ADRIAENSZ. een seer konstich ende geestich Landschap Schilder/seer aerdich ende bevallich inde vervallen ruynen nae te conterfeyten. Wiens wercken/by de Lief-hebbers seer aenghenaem ende begheert zijn.

Ten laetsten kan ick met stil-swyghen niet voorby gaen de Constige ionghe Schilders/wel iongh in iaren/maer oudt in wetenschap en verstandt/te weten/ M. Coenraedt Schilperoort, Arnoudt Elsevier, David Bailly, Liefrinck, en verscheyden andere/ de welcke al te samen haer selven door hare constighe wercken ende inventien ghenoechsaem bekendt maken/ende sonder twyfel noch meer en meer doen sullen / vermits sy dese waerdighe Const van herten beminnen/ende noch daghelicx met vlyt ende naersticheyt practiseren ende toenemen.

Besluyt vã het eerste Deel vande Leydsche beschrijvinghe.

Goedtgunstighe ende begeerighe Leser / dit is al het ghene ick voorghenomen hadde in het eerste deel van mijne Beschrijvinghe te verhandelen ende te beschrijven: Waer inne ick wel wat meerder ende claerder van eenighe dinghen hadde willen schrijven ende verhalen/als ick wel ghedaen hebbe/maer met wat vlijdt ende naerstichepdt ick sulcx nae gevraecht ende ondersocht hebbe / so hebbe ick eventwel niet meerder konnen vernemen: Doch indien my te ghelegender tijdt/eenigh naerder ende claerder bescheyt soude moghen ter handen komen/sal ick niet naerlaeten t'selvighe te annoteren/ende met ghelegentheyt van tijde den leeſgheerigen Leser bekendt maecken. Eñ indien ick in het verhandelen ende beschrijven van dit eerste Deel wat langher gheballen hebbe/ als ghy wel gewenst haddet / ende dat ick u door het lesen der selver uwe tijdt die ghy tot veel noodtsakelicker ende profitelicker dinghen haddet, konnen besteden/ (ghelijck men seyt) ontstolen hebbe. Ick bidde/houdt mijn sulcx ten besten. want ick hebbe soo vele ghedaen als ick immers hebbe vermoghen te doen/waer boven niemandt verbonden nocht verplicht is.

Eynde des eersten Deels.

Het tvveede deel
vande
Beſchrijvinge
der Stadt
LEYDEN
in
HOLLANDT.

Inneleydinghe tot het tweede Deel vande Leydtsche Beschrijvinghe.

GEcomen wesende tot het tweede ende laetste Deel van mijne Leydsche Beschrijvinge, waerinne ick voorgenomen hebbe (mette hulpe Godes) te beschrijven ende te verhalen / het ghene onse Vaderlicke Stad door de woedẽde ende al vernielende Oorloghe / tot verscheyden tijden/so wel vã binnẽ als van buyten / t'zy door Beleghheringen/ als anderssins / heeft moeten lyden ende uytstaen. Doch wy en hebben niet voorghenomen die alles ten alder uytersten naer te soecken ende te beschrijven /de welcke over eenige honderden Jaren gheleden eñ geschiedt zijn/dit soude alles te lang ende verdrietelick zijn omme te verhalen: want wy houden voor ontwijffelicken dat de Stad Leyden, de welcke (als wy voor henen int begin van ons eerste Deel verhaelt hebben) een vande oudste (oft moghelick selfs de oudste) Steden van Holland is/datse dick ende menichmalen/'tzy overvallen/belegert/oft andersints vyandtlicken aengegrepen is/ende datter omtrent deser Stede verscheyden oorlogen vande nabuyren/als de Geldersche ende omleggende plaetsen/ insonderheyt vande Vriesen geschiet zijn. Het welcke claerlick ten eersten bewesen kan werden/met den Slach de welcke gheschiede al ten tijden van Graeff Dirck de Tweede/Grave vã Holland/etc. tegen de West-Vriesen by het Dorp van Reynsburch, omtrent den Jaere 920: daer naer met de twee Slagẽ de welcke tusschen Swammerdam ende Bodegraven geschieden tusschen Dirck de Derde van dier name/ ende Bisschop Adelboldt van Vtricht (die den eersten was van al de Bisschoppen die opte Hollanders oorloochde) ende gheschiede int Jaer 1018/ inde Maendt van Julius: ende vele en verscheyden andere oorloghs daden/die wy hier ende daer inde Chronijcken souden moghen vinden ende opsoecken. Dese alle te samen sullen wy overspringen ende naelaten / vermits datmen vande selfde seer weynigh/ ofte (om beter te seggen) van eenighe gheen heel sekere ende clare beschrijvinghe en heeft. Waeromme ick voorgenomen hebbe niet anders te verhalen/nochte te beschrijven/als ick met clare uytgedruckte woordẽ sal konnen bewijse / soo in de oude Hollandsche Chronijcke/als andere Boecken eñ Schriften/ofte die door naevraghen by andere wel-geoeffende in onse Historien/insonderheyt by mijnẽ vriendt D. Petrus Scriverius, sal konnen vernemen ende te weten komen: want ghelijck ick voorhenen meermalen ghesept hebbe/dat van ouden tijden/het ghebruyck van onse voor-Ouderen gheweest is/niet vele te beschrijven (oft/om beter te segghen/niet te beschrijven/)de daden ende geschiedenisse van hare Tijdghenoten ende Landtsteden / soo sal ick dies-halven vande noodt een

Slagen by Rijnsburch, eñ Bodegraven.

deucht makende (soo het spreeck-woordt seyt) mijn behelpen moeten met het ghene ick daer van vinden sal.

Dit alles also volbracht hebbende/hebbe ick voorgenomen met naerstichept te beschrijven de laetste/grootste/eñ strenghe Belegeringhe deser Stede/gheschiet zijnde inden Jaere 1574; welck Belegh soo groot/soo swaer ende ellendich geweest is/ende waer inne de Burgeren deser Stede van God almachtich mette Pest ende den Honger/soo hart aengetastet ende gestraft zijn/als opt eenige stadt/niet alleen inde Nederlanden/ maer selffs buyten de selven/ gheleden ende uytghestaen heeft.: die daer door soo verre ghecomen was inde uyterste armoede/ miserie/ende ellende/ dat het onmoghelick scheen inde ooghen der menschen / dat de voornoemde Stad eenmael van hare ellende soude mogen verlost en bevrijdet werden. Van dese Belegeringhe (segghe ick) sal ick/ met Godes hulpe/verhalen ende beschrijven/niet alleen het gene by Ian Frutiers verhaest ende beschreven is in sijn Boecxken twelck hy inden Jaere 1577 in openbaren Druck tot Delft uytghegeven heeft/ waer inne vele dinghen bevonden werden de welcke tot het Belegh niet behooren ofte dienelick en zijn/ die wy alles nalaten ende overslaen sullen/ende alleen uytsoecken tghene tot ons voornemen dienstelicken wesen sal: Maer oockmede uyt verscheyden ander schriften ende stucken / soo van den Edelen / Erntfesten/Wijtvermaerden Heer mijn Heer van Noortwijck/Ioan vander Does Sal. G. in dese Belegheringhe cloeck ende vaillant Gouverneur vande Stad wesende/ghelijck hier naer tot gheleghen tijdt ende plaetse ghesept sal werden: als van verscheyden andere gheloofwaerdige persoonen/ iae selffs dat wy uyt den monde van eenighe oude Borgeren/de welcke inde voornoemde Belegheringe mede ghewzeest zijn/sullen moghen schrijven ende noteren. Wt desen allen sullen wy by den anderen Journaels wijse vergaderen/ ter eeren Gods ende tot een eeuwige ghedachtenisse van onse nacomelingen/op dat de selve ende hare Naneven sullen moghen verstaen ende lesen/het ghene haer Voorders ofte Ouders / hare Vrienden/ ende ander Burgeren/om de bescherminge van hare Vrijheydt (de welcke by alle Natien soo hoogh begeert werdt) ende ontlastinghen van hare conscientien/gheleden ende ghedaen hebben. Want wy weten datter ter werelt niet schadelicker ende hinderlicker en is / totte behoudenissen vande gheschiedenissen ende daden der vromer Helden ende kloeckmoedighe Borgeren dan den tijt eñ den nijdt / welcke twee als openbare vyanden der selver/altijts soecken te verduysteren/iae (soo't moghelicken waer) te vernietighen : ende dit doen sy te eerder ende te meerder wanneer datmen sulcx niet voorghecomen en heeft/met het beschrijven ende registreren der selver daden ende gheschiedenissen : Och oft God gave dat wy sulcx tsijner eeren ende loff van onse vrome ende ghetrouwe Borgeren ende Innewoonderen/de welcke soo veel swaricheden/perijkelen/miserien/ende ellenden ghedurende de voornoemde Belegheringhe hebben moeten verdraghen ende uytstaen/naer onsen lust ende begeerte/ mochten uytrechten/volvoeren ende beschrijven / Maer wat wensche/ oft

oft wat begeere ick ? een sake die ondoenelicken is voor mijn/ofte yemāt anders te volbrengen: want ick houde voor onmogelijcken/dat yemandt alle de ellenden/ende miserien die int ghemeen byde Innegesetenen deser Stede ten tijde vands Belegeringhe gheleden ende ghepasseert zijn/volcomentlicken ende gheheelicken soude konnen ondersoecken: ende noch voor onmoghlicker die te verhalen ende te beschrijven. Wie weet die anders/dan de alwetende God alleen? die alle dinghen weet ende bekendt zijn/ende voor wiens ooghen het alles/iae selffs de inwendichste gedachten bekendt ende openbaer zijn. Dese Dry-eene/alwijse God weet alleen wat een onuytsprekelicken hongher ende kommer : wat een miserie/verdriet/ende swaricheydt/een yeghelijck int generael ende particulier binnen deser Stede te dien tijden gheleden ende uyghestaen heeft. Dit alles gunstighe Leser/met mijn bekennende/soo vernoucht u dan/ende hout u te vreden met het ghene ick u vande voornoemde Beleghheringen verhalen ende beschrijven sal. Indien wy yet merckelicx souden moghen voorby gaen ofte overslaen/waer van ghy meerder eñ claerder bescheyt weet/ ende beter kennisse hebt / als ick alhier verhaelen sal / houdet my sulcx ten besten: ende zijt verseeckert dat wy sulcx niet naerghelaten hebben te verhalen uyt traecheydt ofte verachtinge/maer alleen uyt onwetenheyt: ende ons sal groot lieff geschieden / indien ons yemandt dese Beschrijvinghe lesende/in eenighe dinghen ('tzy oock wat het soude moghen wesen) naerder ende claerder onderrechtinghe soude moghen gheven. Dit is al het ghene ick als eene Voor-reden u gunstighe Leser / hebbe willen voor ooghen stellen / ende sal desen eyndighen/voortgaen ende komen tot de saecke selffs. Ick hebbe det tweede Deel/op ghelijcker wijse als het eerste/mede affghedeelt in eenighe Verdeelinghen ofte Capittelen : op datmen/tzy de selvighe lesende/ofte naer soeckende/te bequamer soude moghen ghebruycken/ende lesen.

I. Verhael hoe den Burch van Leyden, ten tijde vande Gravinne Ada, (de welcke haer opten selven verseeckert hadde) vande Kenemers inghenomen ende gewonnen werde. Daer naer hoe Lodevvijck den Grave vā Loon des Gravinnen Man binnen Leyden met macht van volck leggende / de Kenemers ende Voorstanders van Graeff VVillem, de eerste dier name Grave van Hollandt/etc. van Leyden verjaechden: ende verscheyden andere dingen daer aenclevende/ de welcke te dier tijden omtrent deser Stede gheschiet zijn.

OMme dese voorghenomen Historie volcomelicken te verhalen ende te beschrijven/so sullen wy nootsakelicken moeten verhalen den gheheelen handel vanden Grave van Loon, sijn Huysvrouwe Ada/ende haer Oom Graeff Willem Grave van Hollandt/etc. Te weten/hoe dat inden Jaer 1203 Lodewijck den Grave van Loon, teghen danck ende wille vande Steden van Hollandt / Zeelandt/ende Vrieslandt/de Gravinne Ada ghetrout hebbende/ (doch met consent ende toelatinghe van haer Vrou Moeder Adelheydis van Cleve. Weduwe vanden overgeleden Graeff Dirck de Sevende dier name/ende 11 Graeff van Hollant/etc.) de voornoemde Graefschappen met gewelt wilde berechten ende regeren: daer toe hy van verscheyden Heeren gheholpen werde ende ghesterckt: ende ter contrarien die van Zeelant/ende eenighe Steden ende Edelen van Hollandt/hadden tot haren Heere eñ Grave vercoren ende beroepen den Broeder vanden overgeleden Grave ghenaemt Willem de eerste van dier name/ eñ 13 Grave van Holland/ Zeelandt/ende Heer van Vrieslandt: Waeromme (doch weynich tijdts gheduyrende) tusschen beyde de Graven seker Oorloge onstont/het welcke meest binnen oft seer naer deser Stede gheschiet is / ende daeromme alhier/ als het eerste ende merckelickste dat de Stad ofte omlegghende plaetsen gheleden heeft/ghestelt behoort te werden.

Omme dit nu alles wel te verhalen ende te beschrijven/so sal ick hier innelijven de XV Divisie vande oude Hollandsche Chronijck/in haer begrijpende drij Capittelen: overmits dat inde selffde de voornoemde oorloghen tusschen dese twee Graven int langhe ende breede verhaelt zijn/ ende wy by niemandt anders naerder noch claerder Beschrijvinghe hebben konnē vinden/luydende van woorde te woorde als hier volgt. Doch van D. Petrus Scriverius naerstelicken oversien/eñ hier en daer uyt d'oude geschreven Chronijken verbetert eñ verrijckt. De selffde heeft mijn oock vermaendt dat dese Historie van ghelijcken beschreven is int Latijn by onsen Iohannes Gerbrandi van Leyden (vande welcke int eerste Deel onder

onder de vermaerde ende gheleerde Mannen ghesproken is) in sijn ongedruckte Chronijck/ Divis. xx.

Ada Grave Dircx eenighe Dochter/is naer haers Vaders doot gheworden die 12 Gravinne van Hollandt /Zeelandt/ en Vrieslandt. Maer want sy niet langher als een Jaer en regierde/noch gheen kinder achter en liet/soo en tellen haer sommighe Histori-Schrijvers int ghetal der Graven van Hollandt niet. Maer wy achtervolgende d'oude Chronijcken/sullen haer setten als rechte Erffghenaem ende naevolgher der Graven van Hollandt. Ende als Grave Dirck doot ghebleven was/ende die Grave van Loon dat vernam/die op't Huys te Altena doe ter tijdt lagh/verwachtende des Graven doot/ende der tijdinghe die hem vande Gravinne comen soude/quam hy haestelick tot Dordrecht/daer gaff hem die Gravinne haer Dochter Ada, gelijck sy gheordineert hadde/dat al te seer iammerlick te sien was/dat die rouwe ende moghentheydt des Edelen Graves soo haest vergheten was/want sy sette achterwaerts des dooden Graven uytvaert/ende hielt feestelick die triumphe vander Bruylofte. Ende des dooden Graven lichaem is ghevoert tot Egmont/en werdt aldaer armelick sonder eenighe feeste int Clooster begraven in S. Stevens Capelle: geschiedende niet van des Graven goeden/maer (dat wel schandelicken was) van des Cloosters goeden/ aelmoessen uytdeelende aen de schamele luyden/ende de behoorlicke siel-missen sonder loon.

Arme begraeffenisse van Graeff Dirck.

Onder desen vernam Graeff Willem van Oost-Vriesland, dat Grave Dirck sijn Broeder ghestorven was/ende quam alst reden gaff harde rouwich totter Zijpen toe/om dat hy geerne tot sijns Broeders uytvaert hadde gheweest/ende versochte om gheleyde te hebben vande Gravinne en diet met haer hielden/dwelck hem ghewevgert werdt/ende hy en dorste sonder gheleyde in Hollandt niet comen. Ende aldus lagh hy aldaer tot der tijdt toe dat sijns Broeders uytvaert ghedaen was / ende keerde toe weder sonder beraet in Oost-Vrieslandt, Sijn Maghen ende Vrienden die hy in Holland hadde/als Floris sijn Broeder Domproost tot Utrecht/Grave Otte van Benthem sijn Oom/ Jacob de Castelevn ofte Burch-Graeff van Leyden//Philips va Wassenaer/ Simon van Haerlem [doch dese ging hem nae aff/ende hielde het met den Grave van Loon] Willem van Teylinghen/Jan van Rijswijt/Wouter van Egmont/ende Albrecht Banyaert Ridders/waren qualick te vreden dat sy van eenen Wijve gheregeert souden werden/ende overdroeghen daerom metter machte van Holland/ende verbonden hen met malcanderen/soo dat sy vander Gravinne noch oock vanden Grave van Loon niet berecht en wouden wesen. Ende als dit verbondt ghemaeckt was / sonden dese voorseyde persoonen secretelick eenen goeden Man tot Grave Willem in Oost-Vrieslandt/ende deden hem seggen hoe sy verbonden waren gelijck voorschreven is/ende dat hy vrijlick ende sonder angst quame tot Egmont / ofte by hen luyden/sy souden sijner waernemen. Aldus is Grave Willem als hy bedecktelickste mochte uyt Vrieslandt ghevaren/ ende is ghecomen by Philips van Wassenaer/die hem minnelick ende blijdelick ontfanghen heeft/

Graeff Willem comt bedectelick in Holland.

heeft/doch soo bedecktelicken ende sich soo stil houdende / dat niemandt vande inwoonders/iae selff de Dienaers daer ten huyse daer niet off en wisten. Alsoo het niet veylich en was sich den volcke te presenteren / die meest al inghenomen waren door de macht des nieuwen Princë dẽ Grave van Loon, ende door vreese des Gravinne Adelheydis: Soo dat hy alleen met twee persoonen/die hy't betroude ende vande sake wisten / van daer ghescheyden ende te schepe ghegaen is / arriverende tot Vlaerdinghen/daer hy oock slechtelick ghekleed gaende/ende den hoed in d'oogen treckende/ socht onbekend te wandelen/maer de Zeelanders die syn vrienden waren/ende nae sijn comste daer wachtende / ende hem waer namen/hebben met groote vreuchde ende blijschap hem met haer ghenomen/ende zijn gecomen in Zeelandt te Ziericzee. Daer hy te rechtevoort vanden Zeeuwen ontfanghen werdt/eñ Grave verheven. Hier en binnen dat dit in Zeelandt aldus toeging hebben Wouter van Egmondt eñ Albrecht Bainaert Ridders/Kenemerland ten behoeve van Graeff Willem inghehouden ende den volcke ghewapent. Twelck als Wouter van Ruven (die by gheval t'Egmondt was gekomen) hadde vernomen / ende ongaern aensagh/alsο hy teenemael den Grave van Loon toeghedaen was/sijn paspoort ende gheleyde van Heer Wouter van Egmondt ghenomen hebbende/trock met snellen vaerdt naer Haerlem/daer toe ter tijt de Gravinne Adelheydis met Ada haer Dochter ende met de Grave van Loon waeren ghekomen / om voort te trecken eñ t'Egmondt der overleden Graeffs maenstond/die op drie daghen nae om was / te doen celebreren. Maer desen onraet verstaen hebbende/zijnse met Heer Gijsbrecht van Aemstel/ende andere die met hem daer binnẽ waren/van vreesen eñ angst die stede van Haerlem verlatende inder doncker nacht tot Utrecht ghetoghen/om hem daer te onderhouden. Ada die ionge maget die haers Moeders ende Mans troost ontbeeren moeste/bleef binnẽ Haerlem onlange/ende ruymde oock van daen met Rogier vander Meere/ Otte vã Bueren/ende meer andere Ridderen ende Knechten/die den Grave van Loon toebehoorden/eñ quamen van angste binnen der Vesten oft Burgh van Leyden/om daer onthout te hebben/eñ teghen haer vyanden te verweeren. Die Kenemers met Heere Wouter van Egmont/haer leytsman volchden Jonckvrouw Ada ende den haren nae als sy snelste mochten tot Leyden. Daer oock toe gecomen is Heer Philips van Wassenaer metten Rijnlanders/alsoo hy haer Hooft-heer was/ende bestormden dẽ Burgh aldaer met slijngheren pijlen ende andere menigerhande instrumenten/ ende brochtent den ghenen die daer op waren soo nae/dat sijt van noots weghen opgheven moesten/ende den Burgh ruymen/want sy langer niet te eten en hadden: twelcke haer den moet van wederstaen benam /ende zijn datelick alsoo van noots weghen/ende uyt vreese des onghetemden volcx/in handen vanden Beleggers ghegaen / behoudens alleen haer leven ende lijff: haer wapenen ende ander tuych uytschietende ende affleghende/ende den verwinners aldaer tot buyt latende. Rogier van Meere ende Otte van Bueren met meer ander ghevanghen /worden in

Den Burch beleghert: werdt ghewonnen.

verse-

versekeringhe ghelepd ende bewaert teghen de comste van Graeff Willem. Jonckvrouwe Ada worde van haren Neef Willem (misschien van Teylingen) in heusche bewaringhe bevolen te houden / die haer seer liberalicken met aller eeren ende dienstelickheyt bejeghent ende onthaelt heeft. Graeff Willem die doe in Zeelandt noch was / als dit gheschiede / soo haest als hem dese blyde boodschap ghedaen was / ende hy vernomen hadde / hoe die Grave van Loon eñ de Weduwe van Holland tot Utrecht ghevloden waren / ende het tot Leyden met de jonghe Maghet Ada ende haer gevolge aldus toe ghegaen was / scheyde hy uyt Zeelandt / ende quam haestelick in Hollandt / daer hy doe by sijner Vrienden raede al Holland aen hem vercreegh / ende dede sijnen wille metter ghener goeden die teghen hen gheweest hadden. Doen sende hy Ada syn Nichte met haren Camerieren eñ eenen schoonen eerlicken staet als haer betaemde tot Tessel in Vrieslandt. Men seyt dat Jonckvrouwe Ada haeren Oom Graeff Willem tot Leyden ghecomen zijnde / eenen voetval soude hebben ghedaen / ende vergiffenisse soude hebben ghebeden.

Die Grave van Loon om dat hy aldus verjaeght was / soo en meende hy niet af te laten dat te wreken / ende creegh ten naesten iaere ten nieuwen grase tot sijner hulpe den Bisschop van Ludick / den Hertogh van Limburch / den Grave van Vlaenderen / om soudije ende groote penningen die hy henlieden beloofde / ende 'tgeldt dat hy ghereet hadde / gaff hy sijne vrienden ende geallieerden seer mildelicken / niet sparende voor dat hy een seer groot heyr-legher by den anderen vergadert hadde. Hy heeft oock sonderlinghe tot sijne hulpe den Bisschop van Utrecht Dirck vander Are ghekregen / hem toesegghende tot soudije ende vergeldinghe meer dan twee duysent Marck / (andere segghen Ponden / ende Beka met de oudste die int Latijn beschrijven hebben / Talenten /) met meer voorwaerden / als worde hy t'Land van Holland machtich / dat hyt den Bisschop op draghen soude / ende van hem weder te leen ontfanghen. Maer de alder outste Chronijck-Schrijvers die ick gesien hebbe / en maken geen mentie van dese laetste belofte / als oock de Rijm-Chronijck niet: voort d'andere alle ghelijckelick van Beka aff / spreken van de heffinghe van dit leen. Om dat dese belofte des te vaster ende bestandiger soude wesen / gaff de Grave van Loon den Bisschop sijnen Broeder in Ostagie. Veel Ridders ende Edel-luyden zijn hem oock toeghevallen / naementlic IJsbrant van Haerlem / met sijn broeder Gerart / Heer Jan van Persijn / Arnoudt van Rijswijck met sijn Broeder Henrick / ende veel ander meer. Dus was Grave Willem in groote angste eñ vreese / geen raet by nae vindende om dit groot geweldt des Gravē van Loon weder te staen. Want behalven dat hy van buyten sulcken heyr-legher op sijn hals kreegh / soo vielen hem noch vele inlandsche Heeren teghens: Ende het cleyn hoopken volcx dat hy hadde / was ongheoeffent in Crijchs saecken / ende niet bedreven. Hy scheen voorwaer niet veel cans te hebbē / om tveldt te behouden. Nochtās een moet grijpende / track hy in Zeeland om daer al by een te versamelen dat hy mochte / eñ verkreegh al Zeeland tot sijnen wille. Corts voor sijn

De Grave van Loon onderstaet Holland te vecrachtigē.

vertreck uyt Holland/hadde hy gemaeckt Heer Wouter van Egmondt eñ Heer Albrecht Baniaert Hooftmans vande Kenemers/eñ sijn broeder Floris den Domproost met Otte (Graef vã Benthem/sijn Oom) eñ Heer Willem van Teylingen met Philips van Wassenaer eñ andere getrouwe Vassalẽ/worde Rynland eñ de Dorpen het Bisdom naest gelegen/bevolen. Dese haer opgeleyde last trouwelick uytvoerende/dedẽ twee stercke Vesten met Wijc-huysen maken: het eene op een plaetse de Busch geseeht/ende t'ander by den Rijn tot Swadenburgerdam, met een groote eñ wijde graft den vyandt het toepadt benemende ende afsluytende. Van ghelycken de Hooftmans vande Kenemers en hebben niet traech geweest/ende Heer Wouter eñ Heer Albrecht zijn met schuyten ende schepen ter Aemstel gekomen/ende staken met gemeender handt den Dijck aldaer door/ende deden al Aemsterland met den water onderloopen/schendende al dat daer omtrent was/niet tegenstaende haer vanden Stichtschen eenighe teghenweer werde ghebooden: hebben sy evenwel haren gang ghegaen/ende de Venen aengegrenst ende ghelegen inden Banne van Heer Gijsbrecht van Aemstel/teenemael met den vyere verwoestet ende verbrandt/niet sparende selff het schoone gebouw eñ wooninghe des Heeren van Amstel/dat welcke tot assche toe vernieticht is/jae selff de Ooft-draghende bomen die byden huyse stonden/zijn door den brandt alle gelijck uytghedrooght/het leven ende den wasdom benomen: voorts werden in groote menichte beesten/ cleeren / ende andere beut die sy vonden van haer mede genomen. Twelck als de Kenemers dus wel geluckte/hebben sy oock die van Muyden ende Weesp overvallen/ de selffde Steden te gronde toe affbrandende eñ voort alle het Landt tot Breuckele toe plonderende/ende brãdschattende/ dan sy zijn eyndelick onder belofte van seker penninghen ende ettelicke luyden in gijselinghe ghenomen hebbende/nae Kenemerland weder gekeert. Heer Simon vã Haerlem en droech sich hier niet als wel betaemde / meer den Grave van Loon dan Grave Willem toeghedaen zijnde/ gelijck corts hier voor noch naerder eñ claerder ghebleken is. Bisschop Dirck die dit onghelijck immer wreken woude / tooch op den 24 Junij selver met veel van sijnen volcke door Mijdrecht in Hollandt/ende verjaghede den Grave van Benthem van sijnen Bloc-huyse/ ende brande vele Dorpen. Ende doen dit den Bisschop wel vergaen was/sadt hy op sijn paert/ende gheboot alle sijn volck dat sy hem volgen souden/ende Gyselaers met hem nemẽ uyt elcken Dorpe bysonder: tot daer sy quamẽ tot der Veste die de Domproost bewaerde/daer die Bisschop met sijnen volcke aen stormde/ende wan dat Blochuys sonder groot verlies/want die ghene die daer op laghen ruymdent/ eñ seyden sy en wouden tegen den Bisschop niet doen/aldus en hadde die Domproost gheen hulpe/ende wert daer ghevanghen/ende ter Horst ghevoert. Van dese des Bisschops tocht door Mydrecht/verhaelt aldus/ eenstemmich met Beka, de onghenoemde Clerck uyt de laghe Landen: daer't van woordt tot woordt de ghemeene Chronijck-Schrijver van daen heeft. De oude Latijnsche Tijdt-Boecken van Egmondt/ die ick voor desen meest

Twee Vestingen oft blockhuysen in Rijnlãd ghestict.

meest ghevolght hebbe/en spreken niet vā de victorie des Bisschops over den Grave van Benthem/etc. Maer dit voorby gaende/ segghen sy dat de Bisschop met een groot Legher voor de Veste / daer de Domproost Willems des Graven van Hollands broeder op lagh/in bewaringe mit gheen cleyne moeyten ghecomen is/ongetwijfelt tot sijne groote schade ende perijckel/ten ware de Kenemers door een loose handelinghe eñ raed affghevallen/ende de Hollanders/die met den Domproost opt Casteel la. ghen/aen des Bisschops zijde waren overgheloopen ghewéest. Dus wor. de het Casteel oft Blockhuys overvallen/de Domproost ghevangen ge. nomen/ende op t' Slot ter Horst in seker hoede ghesét: De andere haer op de vlucht begevende/zijnt ontcomē. De Bisschop het landt aldaer mach tich veroverende/ stichte allesins rooff ende brandt. Dit leestmen daer/ wijders niet. Ende tgheen daer andere niet op en letten / is daer vlij- tich aengheteyckent. Namentlick dat Bisschop Dirck/de welcke staende dese oorloghe tot Leyden ghecomen is/ d'eerste van alle sijn Voorsaten is ghewéest die sulcx bestaen heeft te doen/ende so verde gekomen is dees spreucke daer by voeghende. Dat een verdeylt ende tweespaltigh Rijck lichtelick vermeestert werdt ende ghewonnen. Dese Bisschop dan tooch des anderen daeghs(nae dat de ghemeene Chronijck/ ex Beka & Anonymo verhaelt) tot Leyden. Hierentusschen is Graeff Lodewijck met groot swaer volck soo te paert als te voet in Hollandt ghevallen / met meer beleefheydt ende goedertierenheydt dan de Bisschop wel thoonde/want dese hem van branden ende blaken onthiel/ende barmhertiger was dan de Bisschop/alleene de luyden in gijselinge nemende/eyndelick hy werde meester van Dordrecht. Graeff Willem sijn moghentheydt ontsiende/ vermidts hy hem te swacke was / is in Zeelandt gheweken om hem daer te onthouden/nam ondertusschen twee provand eñ ammunitie sche- pen des Graven van Loon. Wat hulpt? Holland was verheert/ ende niemant wasser die den vyandt afkeerde: zijnde de luydē hertē hier als sneeu opt veldt verdwenen/ soo dat sonder eenighe wederstoot de Graeff van Loon met alle sijn ghevolgh tot Leyden by den Bisschop ghekomen is: daer oock Heer Simon van Haerlem/de weyfelaer hier voozen gemelt/ haer toegheballen ende in ghenaede ghenomen is. De Bisschop met de Graeff van Loon doende watse wilden / ende alles nae haer eyghen lust aenrechtende zijn binnen Haerlem ghetrocken/alwaer de Kenemers te schepe haestelick ghekomen zijnde/deden op den vyandt een gheweldigen uytval/dan aenghesien sy hier mede den vyandt niet seer en krenckten/eñ verlooren moeyten deden / lieten sy haer bewegen tot opgevinge/ eñ sijn in handen vanden Grave van Loon ghegaen: des moesten sy vijff hon- dert Talenten gheven/daer mede was haer geoorloft in vrede elck sijns weegs te trecken. Graeff Lodewijck de wieckē sijns victorie tot Egmont toe uytstreckende/heeft de wooninghe van Heer Albert Baniart eñ Sint Aechten Dorp onder sijn Heerschappije gelegen zijnde/in brandt ghesteken/als mede het Huys van Heer Wouter van Egmont: doch het Clooster/ende selve het Dorp van Egmond en heeft hy niet beschadicht. De

De Bisschop Dirck vā Utrecht neemt Rijnland in tot Leyden ioe.

Bisschop/wiens volck nu de lijfftocht ende alle nootdruftichεyd begon te ontbreken/met de schattinghe ende belofte van ghelde te vreden zynde/ is met desen van Haerlem ende Graeff Lodewijck ghescheyden/en thuyswaert ghekeert /niet sonder vreese datmen hem van achter den wegh beleggen souden. Dit verhaelen aldus de oude Boecken uyt de Abdye van Egmond/int Latijn ten tyden van dese geschiedenissen beschreven:waer mede meesten deel de Rijm-Chronijck over een komt/ende een seker oudt Chronijcxken ter Goude eertijts gedruckt. Maer de ongenoemde Clerck, den welcken hier als oock mede op verscheydē andere plaetsen van woorde te woorde de ghemeene Chronijck-Schrijver uytgeschreven heeft/met Beka, verswijghen tgheen ick nu verhaelt hebbe / ende alhoewel sy corter zijn/soo brenghen sy ander particulariteyten aen den dagh : soo dat het de pijne waert sal zijn haer te aenhooren / niet teghenstaende de Historie nu alreede vertelt is. Des anderen daeghs/ (te weten/den XXV Iunij des Jaers MCCIIII.) tooch de Bisschop tot Leyden / daer quam de Grave van Loon tot hem metter macht uyt Zuyd-Holland / die dē Grave hulde ende ghetrouwe loofden te wesen/ende by hem bleven een groot deel vanden besten ende vanden oudsten uyt Noord-Holland / als Heer Jan Persijn/Heer Jan ende Heer Ysbrant van Haerlem/Heer Aerndt eñ Heer Henrick van Rijswijc/ende Heer Wouter van Ruven/Ridders. Dese gaven den Grave van Loon een vry gheleyde sonder wedersegghen tot Haerlem te komen/ende als hy daer quam/maecten sy hem alle die Dorpen daer omtrent onderdaen. Die Kenemers als sy dit vernamen/ bereyden sy hen / ende besorghden alle des hen noodich wesen mochte totten strijde/ende quamen om der eendrachte wille die voorseyde Heeren mettē Grave van Loon ghemaeckt hadden/ende wouden teghen hem strijden. Dese Heeren die de verwoedtheyt des volcx wel kenden / ontsaghen hen haer tegen hen te velde te comē/ eñ deden alsoo met hen spreken/dat sy ten letsten desen strijdt ondervinghen met bescheyden wijse woorden/ want sy waren wijse mannen/ende vereenichden die Kenemers metten Grave van Loon, ende den Bisschop van Utrecht / ende sy souden gheven vijff hondert Ponden/ om dat sy daer te vooren in Aemstelrelandt geweest hadden/ende dat ghebrandt ende gerooft/ ende den dijck doorghesteken hadden. Ende als dit segghen ende uytsprake aldus geseyt was /togen sy met haren schepen vredelicken wederomme t'huyswaert. Ende als dit gheschiet was/ en duchten noch vreesden die Grave van Loon noch den Bisschop voor niemande / ende toghen voort tot Egmondt/ daer sy inden wege branden Sint Aechten Dorp (dat nu Beverwijck heet) ende Heere Albrechts Baniaerts wooninghe/ende hebben aldus al Holland aen hen bedwonghen ende onderdaen ghemaeckt/ dat in twee partijen stont/soo dat gheen van haer wederpartije hem eenighe weere vermadt / dat onlanghe duerde. Corts hier nae is den Grave van Namen in Walcheren ghecomen / ende began met machte van s'Graven weghe van Vlaenderen t'Land aldaer te bevechten/maer om dat hy niet bedrijven en mochte/soo keerde hy te handt weder van daer. Nae desen was een die

Naerder verhael van dese Historie.

Huge

Huge van Voern hiet/die verghijselde voort alle de andere Eylanden in Zeeland/ende brochtse onder subiectie vandē Grave van Loon,ende veriaeghde Graeff Willem uyt Zeeland. Die gene die seer beladen was/ dat was Grave Willem/want hy heymelick in Zeeland wesen moeste eñ verholen/ soude hy sijn lijff bergen / eñ en hadde oock in Holland geen seker toe tijden: nu heeft hy raedt aen hem selven genomen/ende is in eens Visschers Schip ghecomen /want hy over al ghesogt werdt/ende dede hem metten netten bedecken/ende aldus is hy schuylende met wonderlicker avonturen uyt sijner vyanden handē ghecomen eñ ontgaen. Die Graef van Loon heeft nu Hughe van Voern/Drossaet ghemaeckt van al Zeelandt/ende hem veel machten daer ghegheven / daer hy hem niet in houden en conde/want hy bedreeff sulcken overmoet in Zeelandt dattet die Zeelanders niet langher van hem lijden en wouden/ ende daerom hebben die machtichste van Zeelandt een verbont met malcander gemaect/ ende hebben desen Huge schandelicken uyt sijn officie ende machte gheset/ teghen des Graven van Loon danck ende wille / ende ontboden Graeff Willem weder in Zeeland te comen. Ende als Grave Willem dese mare vernam/was hy seere verblijt/ende liet alle gheschiedenisse eñ dese tijdinge met heymelicke brieven weten Heeren Wouter van Egmont/ Heeren Albrecht Bantaert/Heere Willem van Teylingen/eñ Heere Philips van Wassenaer/eñ badt hen ootmoedelick/dat sy op eenen benoemdē dach tot Leydē comen woudē by hem met also veel gewapender luyden eñ so sterck als sy mochten / ende gheenen onlede noch strijde aen en namen teghen den Grave van Loon / hy en waer daer by hem selver in persoone. Nu heeft die Grave van Loon vernomen dat die Zeelanders hem ontgaen zijn ende teghens ghevallen/ende dat die Kenemers in roeren waren om tegen hem te strijden. Ende heeft daerom ghebeden ende te samen ghebracht alle die hy meende die voor hem ende om sijnent wille yet doen souden/ende is met heyr-cracht binnen Leyden ghecomen/om dat hy de Kenemers daer eerst wederstaen soude. De Kenemers haesten hen seer/ ende liepen onsedelick sonder ordinantie elck voor ander tot Leyden waerts aen/alsoo dat sy seer gheschent worden/ende daer worter vele doot gheslaghen vande ghene die hem oorlooghs verstonden/die ghene die te schepe ghecomen waren / hadden daer seer gaerne weder by haer gheweest/ maer die wegh werdt hen ondergaen ende benomen / soo dat sy hen van noodt ter weere setten moesten / ende liepen op die Brugghe die over den Rhijn lagh / ende meendent daer ghewéert te hebben/ende daer schoter soo vele te samen/ende die Brugghe werdt soo seere verladen met dat ghewapent volck/ dat sy brack/ende daer verdrancker met allen veel inden Rhijn. Heer Philips van Wassenaer / Heer Wouter van Egmond/ ende Heer Albrecht Bantaert zijn met grooter avontueren ontcomen / maer Heere Willem van Teylinghen die staende bleeff ende den Vyandt wederstondt/soo lange hy mochte/wert daer ghevanghen.

Huge van Voorn Drossart van Zeelād affgeset.

Als die Grave van Loon desen zeghe aldus tegen de Kenemers ghewonnen hadde/tooch hy tot Voorschoten met sijnen volcke/ende dede aldaer alle sijn Tenten opslaen/om dat hy sijn volck een tijd lang by een houden woude/want hy Grave Willem seer ontsagh/ ende verduchte dat hy hem noch overvallen mochte. Grave Willem is binnen desen met heyr-cracht uyt Zeeland ghecomen in Holland/ende stelde sijn heyr in Tol / eñ heeft die Geest begrepen by Rijswijck/ van daer tooch hy over ende stelde sijn logijs/ende dede sijn Tenten opslaen omtrent Schaken-bosch / om des anderen daghes den Grave van Loon te bestrijden / ende hem uyt sijns Vaders erve te verdrijven. Dese tijdinghe vernam die Grave van Loon dat hem Graef Willem bestrijdẽ woude/eñ sende daerom haestelic totten Hertogh van Limburch/ende badt hem seere ernstelick/oft hy versoeckẽ woude aen Grave Willem dat hy soene oft vrede met hem vercrijgẽ mochte. Die Hertoghe quam tot Grave Willem ende deden sijn boodschappe/ alsoo hem die Grave van Loon ghebeden hadde/maer Grave Willem en woude soene noch vrede aengaen. Ende aldus is die Hertoge totten Grave van Loon ghecomen/ende seyde hem wat hy gesien ende gehoort hadde/ende wat hem gheantwoort ware/ende die Hertoge die hem der oorlogen wel verstont/brack terstont sijn tenten/op ende is uyt Holland getoghen/ende en dorste Grave Willems comste niet verbeyden. Die seere vervaert ende belast was/dat was die Grave van Loon / ende heeft sijn tenten ende pauwelioenen laten staen/ende pijnde hem tot Utrecht te comen als hy haestelickste mochte/ende gaff den Bisschop die ghevanghen Ridders/die hy hadde uyt Holland/voor sijn soudye. Ende daer warender sommighe van 'sGraven van Loon ende des Bisschops volck/die soo seer gheloopen hadden/ende soo verbaest waren / datse die wijven nae taechden ende sloeghense doot sonder weyre/ die sommighe schoten haer harnas uyt om der vaerdicheyds willẽ/die nochtans al vluchtende van groote vermoedheydt doot ghebleven zijn: sommige versmoorden in die Zijle buyten Leyden ende verdroncken: sommige ander verdwaelden in de onweghen/ende zijn ghevanghen. Ende Grave Willem behielt alle Graeff Lodewijcx tenten eñ pauwelionen/provande eñ menigerley cleynodien. In aldusdaniger manieren is Grave Lodewijck van Loon uyt Holland ghescheyden/ende en quam niet weder daer in/zijnde daer nae/ int Jaer 1216 in sijn Graefschap van Loon ghestorven / noch inde fleur sijns levens zijnde.

Cloeckmoedichept vãde Leydsche eñ Rijnlandsche wijven.

Dit is alle het ghene wy van dese Oorloghe hebben weten te verhalen ende te beschrijven/eñ sullen hier mede dit eerste Capittel eyndigende ende besluytende/voortgaen tot het volghende Belegh.

II. Beschrijvin-

II. Beschrijvinghe hoe dat de Stad Leyden belegen ende ghewonnen is van Hertogh Ian van Beyeren, Ruward van Holland inden Jare 1420: hoe den Burch-grave met het overgheven vande Stad/ ghedwonghen gheweest is sijn recht ende actie van het Burch-graefschap, op seeckere voorwaerden ende conditien/ aende voornoemde Hertogh over te leveren: Ten laetsten/ hoe de Stad Leyden van het ghebiedt ende gesagh vande selve Burch-graven verlost ende bevrijdet is.

Zedert de laetst verhaelde Oorloghe ende Belegeringhe/die wy in het voorgaende Capittel int lange ende breede verhaelt hebben: soo en is de Stadt Leyden in langen tijdt/ iae totten Jaere 1420 toe/niet veel merckelicx wedervaren/ alhoe wel dat door de verderflicke oneenicheden vande Hoeck-sche ende Cabbelausche partijschappen/die welcke niet alleen onder slechte ende gheringe Personen in swanghe ging: maer onder de groote ende Edele vanden Lande wel alder meest ommeging ende regneerde/alsoo dat gheheel Hollandt/ elcke Stad/yeder Gheslacht/ (iae ist mijn gheoorlooft te seghen) elck huysghesin teghen den anderen verdeelt was. Dese tweedracht is inden Jaere 1350/ ofte daer omtrent/ontstaen ende begonnen: ende heeft seer veel ende onuytsprekelick quaet over gantsch Holland veroorsaeckt ende te weghe ghebracht/waeromme onsen Chronijck-Schrijver vã desen twist wel ende te recht seyt: O verdoemelick fenijn ghesaeyt ende ghespreyt vanden Duyvel onder den Inwoonderen des Lands van Holland. Dese oneenicheydt ende twist heeft langhe iaeren binnen dese Landen met groot verdriet ende iammer gheduyrt. Jae dese woedende toornicheydt/ heeft de ghemoederen soo wel vande Heeren/als vande onderdanen/ soo ontsteken ende verbittert/dat den eenen Burgher/ick swijghe/den eenen Broeder den anderen ver volght heeft totter doot toe: Datse so verre van alle redelickheydt ende billickheydt affghewecken zijn/dat nu de eene/ende dan de ander partye/den anderen uyt hare huysen/ Steden/ende Landen veriaeght ende verbannen hebben: Insonderheydt heeft de Stadt Leyden seer vele van beyde de zijden moeten lijden ende verdraeghen/ ghelijck sulcx int vervolgh van onse Historie ghenoechsaem sal bewesen werden.

Omtrent wat tijt de Hoecsche en Cabeliausche partijschappen opghestaen zijn.

Omme wederomme te beginnen daer wy het ghelaten hebben/ ende daer wy vande pestilentiale ende helsche Inlandsche twist ter sijden affgeweken waren/ o segge ick/dat zedert de inneminge vandẽ Burch, hier door verhaelt/inde Hollandsche Chronijck vande Stad Leyden niet met allen/ofte seer weynigh beschrijvinghs ghevonden werdt dat aenmerckens

kens ende verhaelens weerdigh is. Het eerste dat wy daer inne ghevonden hebben/is dat Belegh twelck wy nu voorghenomen hebben te verhalen/ende gheschiet is van Hertogh Ian van Beyeren, Vooght ende Ruwaert van Holland/ten tyde vande Gravinne Iacoba, wesende de 25 Gravinne van Hollandt/Zeelandt/ende Vrouwe van Vrieslandt. Het welcke gheschiedt is inden Jaere 1420. Welck Belegh wy daeromme te vlijtiger ende volcomentlicker hier by hebben willen voegen ende stellen/om dat de Stad Leyden, te dier tijden de voornoemden Ruwaert tot haren Heere erkendt ende aenghenomen hebbende/ verlost ende bevrijdet is van het ghesagh ende verdrietich gebiedt der Burch-graven, waer mede sy so langhe Jaeren hadden ghequelt gheweest/ende vele ende verscheyden twisten tusschen haer ende den Burch-grave ontstaen waren: ghelijckmen sulcx uyt verscheyden oude Geschriften ende Accoorden/ die wy om redenen hier naerlaten/ghenoechsaem kan bewijsen.

Waer uyt de beschrijvinge van dit beleg getrocke is. De beschrijvinghe van dese Beleghringhe/hebbe ick eensdeels ghenomen ende getrocken/uyt de 28 Divisie van onsen Chronijck-Schrijver van Holland/begrepen wesende in het 12 ende 13 Capittel: ende anderdeels/uyt seker oud ende Autentijcq Accord ende verdrach het welcke tusschen den Hertogh van Beyeren de Burch-grave, ende de Stad Leyden te dier tijden opt overgeven ende openen der Stede ghemaeckt ende ghesloten is. Hetwelcke wy van woorde te woorde tot ghelegener plaetse hier by sullen voeghen.

Omme dan tot onse voorghenomen sake te komen / soo dient ten eersten wel verhaelt/waeromme ende om wat redenen die dickmaels ghenoemde Hertogh Ian van Beyeren de Stad Leyden heeft doen beleghren/ ende ghewonnen hebbende/den Burch-grave bedwongen heeft/sijn recht ende actie van het Burch-graefschap van Leyden in sijnen handen te moeten overgheven. Waer van ons volcomen onderrichtinge ghedaen wert by onsen Chronijck-Schrijver van Hollandt inde 28 Divisie Cap. 12 ende 13. De welcke wy den begeerighen Leser int geheel hier by sullen voughen/luydende van woorde te woorde als hier volght.

OMtrent den eynde des Jaers 1419 zijnder weder groote Oorlogen opgestaen tusschen dat Sticht van Vtrecht ende het Land van Holland, hoe wel die van Vtrecht ende Amersfoort vrede ghemaeckt hadden metten Hollanders, nochtans en mochten sy niet veylich reysen door Holland met haer goet ende Coopmanschappe/want de knechtẽ des Heeren van Egmont, nae den Tractaet datter gemaeckt was/namen die goeden uyten Schepen die uyt Brabandt ende Vlaenderen quamen omtrent Crimpen daer die Lecke begint/ende deden die Schepen sincken / eñ namen de luyden ghevanghen : die van Vtrecht sonden Brieven aen Heer Ian Hertogh van Beyeren binnen Dordrecht. begeerende van deser ghewelde iustitie ende recht te geschiedẽ/ maer daer en quam niet aff/diergelijcke gheschiede die van Amersfoort op de Zuyer-zee, ende worden tot allen plecken meer exactioneert ende beschattet dan men plagh te doen/ daer

daer en boven hadde Hertogh Ian van Beyeren een allianci ende verbant ghemaeckt met Hertoghe Reynout van Gelre, teghen die van Utrecht ende Amersfoort/op sulcker conditien: waert sake dat hy Amersfoort conde krijghen/dat hy dat behouden soude onder sijn subiectie ende dominatie/ende oft gheviel dat die Burch-grave van Montfoort die van Utrecht defenderen ende beschermen wilde / ende datmen Montfoort becrachten mochte/so soude die Stede blijven ende komen onder de dominatie Hertogh Ians van Beyeren. Siende dan die van Utrecht ende Amersfoort dat haer saken gheen expeditie noch voortganck en hadden / ende dat sy geen bescheyt van Hertogh Ian ghecrijghen konden/reysden sy tot Hertoghe Ian van Brabant. ende Vrouwe Iacoba te kennen ghevende de groote injurie ende onghelijck dat hen gheschiede /maer die Hertoghe achtet luttel/ ende Vrouwe Iacoba soude henluyden geerne gheholpen hebben/ maer sy hadde gheen macht/waerom dat sy weder thuyswaert reysden / ende begeerden assistentie ende bystandt van haren Heere Bisschop Frederick vā Utrecht ende vanden Over-Ysselschen Steden: ende als dese saghen ende vernamen dat die van Utrecht ende Amersfoort alle daghe meer leets/ iniurie ende overlast worde ghedaen van den Hollanders/hadden liever daer om een Oorloghe aen te nemen/dan alsulcken gheweldt ende ongelijck te lijden. soo hebben sy dan met malcander ghemaeckt een alliantie ende verbant/die Bisschop van Utrecht met sijne Stad ende andere Steden sijns Stichts/Heer Willem van Brederode , Philips, Burch-grave van Leyden, mette Stad van Leyden , Ian Burch-grave van Montfoorde, Ian Heer van Haemstede ende Benthuysen,ende alle andere die vanden Cabeliaus uyt Holland waren verdreven/teghen Heer Ian van Egmondr, Heer Gerrit Boel van Heemskerck,Hertoghe Ians Raeden / en teghen alle hare fautoren ende adherenten over al Holland/ende des Jaers daer nae ontseyde Heer Frederick van Blanckenhem Bisschop van Utrecht /met sijn Sticht van Utrecht/den Hertogh Ian van Beyeren,Vooght van Holland met allen sijnen hulperen : ende van dien tijt voort was daer een groot oorloghe in Holland duyrende omtrent twee iaer : ende binnen dese tijt worden int land vā Woerdē gedestrueert vele Casteelē/als Zuylen.Honthorst,ende Nesse. Ende op dese tijt toghen eens die van Campen uyt met grooter macht/endequamen int Land van Marcken by Monickendam, eñ verbranden dat Dorp/eñ als die Hollanders metten Waterlanders dat saghen/ terstont quamen sy uyt met veel schepen ende veel schuyten met ghewapender handt/ende dwongen die van Campen met de Over-Ysselsche weder te keeren/ende daer worter vele ghevanghen/ gheslagen ende over boort ghewòrpen die verdroncken : Die van Utrecht toghen mede uyt ende verbranden die gherepareerde ende gemaeckte huysen van Yselsteyn,ende quamen oock op een tijt buyten Amstelredam ende vingen vele Poorters vander Stede die daer gingen wandelen/ende brochtense binnen Utrecht.

Het verbandt tegen Hertoch Jans oorsaeck vant belegh van Leyden.

Dit alles alsoo gheschiet wesende/soo is Hertogh Ian van Beyeren opten Bisschop van Utrecht/den Burch-grave,de Stad Leyden , de Edelen/

Ridderen/Schilt-knapen/ende alle de anderen die haer gesaementlijck ken teghen den voornoemden Hertoge verbonden hadden/seer toornich eñ gram geweest: ende heeft alle middelē gesocht hem daer over te wreecken/ende alle de schaden ende interesten die aen syne ondersaten geschiet waren/wederomme te doen reparaten/ de ghene die also tegen hem ghe-conspireert hadden naer verdiensten te straffen: ende heeft dien volghende voorgenomen ende besloten/de Stadt Leyden door een hart eñ swaer belegh te dwingen: gelijck sulcx onsen Chronijck-Schrijver in lange verhaelt ende beschrijft mette volgende woorden.

IN den Jaere ons Heeren 1420 bestondt dit oorloge tusschen dat Sticht ende Holland alle daghe quader te worden/ want Jonckheer Iacob van Gaesbeeck, Heer van Wijck, Abcoude, Putten ende Streuen, dede ontseggen Heer Frederick Bisschop van Utrecht/metter stad van Utrecht ende van Amersfoort/ende weynich tijts daer na om die schaden die hem waren gedaen/verbrande hy weder int Sticht die Dorpen Amerongen, Doorne ende Zeyst. De Bisschop van Utrecht metter Stad hebben gesonden binnen die Stede van Leyden 400 vrome ghewapende Mannen met veel victualie ende strijdbaer instrumentē/om bystant te doen Heer Philips Burch-grave van Leyden/ende die Stede van Leyden tegen alle hare vyanden: als die Stede vā Leyden dus versien was met provande eñ knechtē. Terstont daer na ontseyden Joncheer Willem van Brederode, die Burch-grave van Leyden/Heer Ian van Heemstede Ridder/met die Stad van Leyden/ende meer andere Edelen/Hertoghe Ian van Beyeren, den Heere vā Egmont. Gerrit van Heemskerck, met allen haren adherentē ende vrienden. Dese ontseggingе gedaen zijnde/togen die van Leyden uyt mitten voorsz. Heeren/met grooter macht tot haer naeste vyanden/ende destrueerden hare vyanden Casteelen/Sloten/als Zuyc, Raephorst, ende quamen mede in des s'Graven-Hage, maer daer en stichten sy geen brand/ om dat daer was des Graven wooninghe van Holland/ aldus lieten sy dat om eerbaerheyt van haren Prince. Die Bisschop vā Utrecht verhoorende dat Hertoghe Ian van Beyeren met groot volck van wapenen ghecomen was ter Goude/sende hy syn Soudeniers uyt met die vā Utrecht teghen den Hertoge. Ende als sy aldus omtrent die stede vander Goude laghen/ende bedorven al datter omtrent stont/quamen die van Leyden mede uyt in haer hulpe/ ende verdestrueerden dat Slot te Rijnenburch, ende deden groote schade opten Rijn/vanghende haer wederpartye ende vyanden/brandende haer huysen ende hoven/ende doende onverwinnelicke schade: ende als die van Utrecht saghen dat sy desen Hertoghe Ian uyter stede vander Goude niet crijghen en mochten / om teghen hem te strijden/toghen sy wederom met alle haren rooff ende ghevanghen binnen Utrecht. Dit aldus ghechiedt wesende was Hertoghe Ian seer ghestoort/ ende dede van stonden aen vergaderen uyt die Steden ende Dorpen van Hollandt een groot heyr van Volck / ende quam met alle dat heyr

Den Burch-grave eñ de stadt Leyden doen Hertogh Jan groote schade.

heyr ende beleyde dat Slot te Poelgeest, ghelegen int Dorp van Coudekerck/ende dit was corts nae Paesschē/ende als sy dit met groote bussen dicwils aenghestormt hadden/ende met schieten ende met werpen vanden steenen seer mede gheschent ende gequetst hadden/ten laetsten wonnē syt ende destrueerdent/ende Hertoghe Ian dede alle de ghevanghen die opt Slot gheleghen hadden/onthoofden/ doen toghen sy voort ende beleyden dat Slot ter Does : maer die Borchsaten gaven hen op in des Hertogen handen ende lieten hem daer op comen/ ende aldus bleeff dat Slot ongheschent: daer nae beleyden sy 't Slot te Waert in Leyderdorp/ staende in't scheyden vanden ouden ende nieuwen Rhijn / dat welcke sy mede wonnen/ende sloeghen vele vanden Burchsaten doot die hen niet ghevanghen en wouden gheven/ ende braken dat Slot ter aerden toe aff. Dat Slot Zijl bestormden sy mede by Leyden gheleghen / ende wonnen dat met stormder handt daer vele dooden bleven/doe staken sijt aen brande ende destrueerdent. Alle dese Sloten aldus ghewonnen wesende/ doe quam die Hertoghe met grooter heyrcracht ende beleyde de Stad Leyden alom/ende hy dede daer by hem comen alle de Edelē/ Ridderen ende vroome Schiltknapen des Landts van Hollandt ende Zeeland/met alle die Steden ende Dorpen der voorseyder Landen/ende dit Belegghe began inde Meye / ende hy hadde een groot Blockhuys doen slaen voor de Hooghe-woertsche Poort/daer sy seer vreeselijck uyt schoten met groote Bussen/Serpentinen/Slanghen ende ander instrumenten in die Stede / ende omcinghelden alle die Stede verbrandende ende destruerende by den Rhijne/beneden den Malaetschen alle dat sy vonden/ ende daer werdt oock een groot Bolwerck opgheslaghen om den Poorteren haren uytgang te benemen/ende die Stede bleeff aldus ghesloten datter niemandt uyt quam / ende die voor Leyden laghen/liepen gins ende weder over al/ende destrueerden dat huys te Warmont ende Paddenpoel dat den Burch-grave van Leyden toebehoorde/daer nu 't Clooster te Nonnen-poel staet: Ende ter wijle dit Belegghe duyrde/worden daer vele schoone Sloten/Casteelen ende Huysen omtrent Leyden staende/ van beyde partijen ghedestrueert/verbrandt ende ter neder gheworpen. Die van Leyden metten Edelen eñ Ridderen/met die vā Utrecht beschermdē die Stede vromelicken/ende quamen dickwils uyt eñ deden groote schade int heyr/vele vangende ende slaende/ende hadden teghen die van buyten vele schermutsinghe dat syse dickwils afterwaerts dreven van die Stede/ende die van binnen en waren oock niet al sonder schaede / want sy oock vele ghequetsten ende dooden hadden / van dat schieten vanden Bussen. De Bisschop van Utrecht vernemende dat sijn Vrienden binnen der Stede van Leyden dus sterckelijck waeren beleghen / arbeyde om die assistentie ende bystandt te doen met Volck van Wapenen ende Victualie/ ende als hy by nae bereydt was om dit te volbrenghen / als Hertoghe Ian dit vernam die omtrent neghen weken voor die Stede gheleghen hadde / dede hy versoecken aen den Burch-grave ende die ander Heeren die met hem binnen laeghen/

Poelgeest belegert eñ gewonnen.

Leyden belegert van Hertoghe Ian in Mey 1420.

Neghē weecken belegert zijnde acoordeeren.

Accoort opt overgheven vande stadt byden Hertoge ghemaeckt.

om vrede te maken/ende by middele ende tusschen spreken van sommige Heeren/worde daer Pays ende vrede ghemaeckt in deser manieren: Als dat alle de vreemde gasten ende knechten/ende bysonder die van Vtrecht ongheschent gaen souden uyt die Stede/ende souden thuyswaert trecken/ ende sy souden den Hertogh ontfanghen sonder yemant te beschadighen oft te misdoen/ende die Burch-grave metten Poorters ontfinghen ende hulden Hertogh Ian voor eenen Ruwaert van Holland. Die van Vtrecht meenende dat sy onbeschadicht en veylich comen souden binnē der Stad heeft hem Heer Ian vā Egmont met sijnen adherentē gestelt in heymelicke plaetsen/ende hadde hen laghen geleydt tusschen Woerden ende Vtrecht/ ende daer comende is hy met alle sijn volck opghebroken/ en sloech van achteren op die van Vtrecht/die sonder ordinantie ginghen/alsoo vreeselicken datse alle vluchtich worden/ende vervolghdese seer scherpelicken ende strenghelicken tot aen die poorten vander Stad/ ende dede groote wraeck over tgene dat sy nu twee mael sijn Stede van Yselsteyn verbrant ende verdestrueert hadden. De Hertoge binnen Leyden wesende/en hielt den vrede niet dier gemaeckt was/en dwanc den Burch-grave daer toe/ over te geven t'Burch-graefschap van Leyden, en hy en behiel binnen der Stede niet meer voor hem ende sijne Nacomelingen dan den Burch met ten Tollen/ende die Grypt/ want die Burch-graeve plagh binnen der Stede te hebben groote Heerschapie/want hy hadde te settē een Schout/ vier Burghemeesters ende seven Schepenen/ ende Henrick des Burchgraven oudste Soon/die de partye van Hertoge Ian sustineerde/ende den Hertoge mede bystandt hadde ghedaen int belegghe voor Leyden tegen sijnen Vader/gaff dit selver voorsz. over/als die Brieven die daer aff ghemaeckt worden uytwijsen/ende dat mede voor hem ende alle sijne Nacomelinghen: ende van dien tijt voort soo cesseerde ende gingh te niet dat Burchgraefchap van Leyden metter Heerschappie/dat groote machtige Princen en Heeren in Holland altijt plachten te wesen/ende lange Iaeren geweest hadden van dat Leyden eerst begrepen worde.

Heer Iā van Egmont slaet die vā Vtrecht.

Leyden van het gebiedt der Burchgraven verlost.

De Stad Leyden haer aldus met accordt en verdrach overghegeven hebbende/so is tusschen Hertog Ian van Beyeren Ruwaert van Holland/ ter eender/de Burch-grave/de Stad Leyden/ende verscheyden Heeren/ ter anderen zijden/een seker Accoordt/Verdrach/ende Soen ghemaeckt/ daer by haer alle te samen haer misdaden verghen wierden. Welck wy goet ghevonden hebben alhier gheheel van woorde te woorde in te voeghen/naer dien inden selven Soen-brieff vele merckelicke saecken deser Stede aengaende verhandelt ende ghestelt werden/de welcke grootelicx dienen tot verclaringhe van het voorgaende Belegh. Welcken Soenbrieff by mijn Oom Ian van Hout Secretaris deser Stede gheweest zijnde/ ghecopieert is uyt een seker oudt Register ghescreven met een oude handt in formaet van Lombaertsche bladeren / berustende opte Secretarie deser Stede: ende inneghevoeght is in het Dienstboec der Stadt Leyden/twelck hy begonnen hadde te doen Drucken / Pagina 50/ wesende vanden volghenden inhoudt:

Wy

WY Philips Heer van Wassenaer, Burch-grave van Leyden, Willem van Brederode, Heer tot Genp, te Stein, ende ter Merwede, Ian van Heemsteden, Ridder, Heer tot Benthuysen, Gerrit vander Zijl, Ridder, Heer tot Purmereynde, Ian van Wassenaer: ende Burgermeysters Schepenen ende Raedt, ende gemeenlick die Poorteren der Stede van Leyden. Doen condt alle luyden, Also wy ende onse hulperen in veeden, twydracht, ende geschille gecomen waren, dat ons leet is, mitten Hoochgeborẽ Vorst, Hertoge Iohan van Beyeren, Soon van Henegouwe, van Holland, van Zeeland, &c. onsen genadigen Heere, en der Graefliche-de van Holland, om verbintenisse wille die wy mitten Bisschop ende der Stad van Vtrecht ghemaeckt hadden teghen onsen genadighen Heeren, ende der Graeflickheyt voorsz. ende oock om ontseg brieve die wy Heeren Iohan, Heere tot Egmonde, ende tot Ysselsteyn, eñ Heeren Gerit van Heemkerck, Heere tot Oisthuysen geschrevẽ hadden, daer wy soo veel om ghescadicht hadden op onsen genadigen Heere, ende der Graeflickheyt voorsz. dat die selve onse ghenadighe Heere ons binnen der Stede van Leyden mit machte belegen hadde, mitter Ridderschap ende Steden van Holland ende Zeeland, die hem daer in bystandich, ende gehoorsaem waren, als sy schuldich waren te doen, van welcken stuckẽ ende misdaet onse genadige Heere voorsz. sijne ghenade aen ons ghedaen, ende ghekeert heeft: ende wy kennẽ openbaerlick dat wy mit sijnre ghenaden overdraghen, ende vereenicht, ende daer aff ghesoent zijn inder manieren hier na beschreven.

Soenbrieff tusschen Hertoghe Ian van Beyerẽ dẽ Burch-grave eñ de stadt Leyden.

Inden eersten sullen wy Philips Borch-grave voorschreven Willem van Brederode, Ian van Heemsteden, Gerit vander Zijle, Ian van Wassenaer, die Stede van Leyden, ende anderen, alle de ghene die hem mit ons deser veeden bewonden hebben, die te hand in Leyden zijn, ende mede inder soene wesen willen, ganslelick clairlick, ende al gesoint wesen mit onsen genadigen Heere van Beyeren voornoemt, mit sijne Steden, Landen, Lieden, ende Ondersaten, Hulperen, ende Hulperhulperen, ende sonderlinge van deser veeden met Heeren Ian, Heere tot Egmont, ende tot Ysselsteyn, ende Heerẽ Gerit van Heemskerck, Heer tot Oisthuysen, ende haren Hulperen, so sy hoir consent daer toe ghedaen hebben, ende mit anders allen den genen die om hoiren wille in deser veeden ghecomen zijn. ghelijck ende in alre manieren als hier nae beschreven volghet.

Dats te weten, doode teghens doode: brant tegens brant: roeff

roeff tegen roeff: doen tegen doen:alle schade,d'een tegen d'ander: ende alle onbetailt gelt quijt op beyden zijden,van ghevangen, van brantschattinghe,ende van allen anderen dinghen : uytghenomen van ghevangen die onse ghenadighe Heere behouden sal,als hier na beschreven staet: Dats te verstaen dat alle ghevangen quijt wesen sullen,die onsen ghenadigen Heere voorsz. affghevangen zijn: dair teghen sullen weder quijt wesen die uyter Stede van Leyden gevanghen zijn zedert die tijt dat onse ghenadige Heere voorsz. dar huys ten Weerde gewonnen hadde,ende alle andere ghevangen, die daer daer voir gevangen zijn,sal onse genadige Heere voorsz. behouden.

Item sullen wy Philips Borch-grave voirschreven,ende die ander voirs. op alleonse goede besoent wesen,beyde op leen ende op eygẽ, also dat onse genadige Heere voorsz,noch niemant van sijnre wegen dair aensprake op doen sal,dat van desen veeden,off van enigen saken die voor desen veeden geschiet zijn, uytgeset die Burch-gravescap van Leyden, binnen der vrijheyd van Leyden : Die ick Philips Burch-grave voorsz.voir goede mannen, mit hande,mit monde,ende mit brieuen mijnen genadigen Heeren voorsz. overgheven sal, als hy tot Leyden ghehult sal worden,mit hoire toebehooren , uytgescheyden die Burch, die manne,die zwane, t'hopgelt,'tgruytgelt, visscherijen,ende mijn Tollen binnen Leyden. Ende des ghelijcx sullen wy, ende elcs van ons besoent wesen oock op onse brieve die wy vander Graeflicheyt hebben, uytghenomen die wy vercreghen moghen hebben van onser ghenadigher Vrouwen van Brabant,sonder hoiren wittaftigen Momber,of brieve van diensten , die sal staen te seggen ende goetdenckẽ des Heerẽ van Culenburch,off Heer Airnts van Leyenberch in sijn stat:also verre als die Heere van Culenburch dair niet by wesen en mochte.Des Bisdoms in Beyerẽ Heeren Floris van Borsselẽ. H. Philips van Cortkene,eñ H. Ians bastert vã Bloeys, die dat scheyden sullen binnen twee maendẽ na datum deser zoenẽ. Ende so wanneer ic Philips Burchgrave voirsz.die Burchgraefscip of gegaen bin, ende overgegeven sal hebben,inder manierẽ als voirsz. staet,So salmen my weder doen geven mijn brieve die ick ghegeven heb vanden gelde dat my geleent is opt Gerecht van Leyden.

Item sullen die goede mannen die bynnẽ Leyden zijn ende inder soenẽ wesen willen,ende die poirterẽ ende alinge ghemeente vã Leyden,onsen genadigen Heere oiruede doen dair elc van den goeden mannẽ bysonder,hem sijn segel eñ brief geven sal,ende vandẽ poirteren ende gemeynte daer sal de Stede over hun allen zegelen. Ende

voirt sullen wy onsen genadigen Heere hulde ende eede doen ghelijck ander Ridderscip ende Steden van Holland.

Item alsulc recht als gevordert is op my Philips Borchgrave voirs. dair ic ter antwoordē niet aff en hebbe dorren comē, dat sal offwesen, ende elc sal staen als hy dede eer die rechtvorderinge geschiede, ende des sal mijn wederpartye wederomme op een nye recht mogen spreken oft den ghenoecht.

Eñ van alsulken aensprake als Heere Gerijt van Heemskercke, heeft op my H. Gerijt vandē Zijle, des zijn wy aen beydē zijdē geblevē aen hoire vier vandē Raden ons genadigen Heere voirs. Te weten, Heer Gerijt vā Heemskerc, an Gijsbrecht Pieck, eñ Henric Hermonsz. Eñ ic Gerijt vanden Zijle aen Heeren Floris vā Borssel, ende Heeren Philips van Cortkene, ende onsen genadigen Heeren voirs. tot enen overmā, die dat scheyden sullen binnen twee maenden na datum deser zoenē.

Item so wie vanden voirgeroerden gelt op diensten gheleent heeft by tijden Hertogh Willems ons liefs genadiger Heeren zaliger ghedachten, ende onser genadiger Vrouwen voirnoemt, dat sal staen tot verclaringe ende goetdencken der Rade voirs. die dair aff uytsprekē sullen binnen ses weken na datum deser zoenen.

Item sullen wy Burch-grave voirgenoēt, ende alle die inder zoene wesen willen, als voirs. is, van allen breucken ende toeseggē die wy tot desen dage toe gebruect mogen hebben tegē onsen genadigē Heere, ende teghen der Graeflicheydt van Holland voirschreven, wair aff die roeren mogen, quijt wesen, uytgeseyt dootslage onvergouden, eñ quetsinge ongebetert. Behoudelick dat wy onsen genadigē Heere voors. wederomme brieve geuen sullen inder bester formen, dair in wy geloven sullen te doen, des ons vanden Raitsluden voirsz. over geseget sal worden vanden drien puncten voirs. te weten vandē brieven, vandē rechten, ende vandē gelde dat optē diensten geleent wair.

Item so sal onse genadige Heere voirs. sess goede mannen vander Ridderschap voirs. eñ ses poirteren die hem genuegen, uyter stede vā Leyden kiesen, eñ te gijsel nemen, datmē hē die stede overleveren sal, eñ alsdā so salmē die vā Vtrecht en die gaste die inder soene niet wesen en willē, veyligē mit haren lijve ende goede, sonder argelist, dairse best wech sullē comen. Mer wair yemāt van desen voirs. die siec wair, off gewōt, dat hy niet reysen en mochte, eñ mit namen Oelle Willēs. van Zwanenburch, die souden inder stede geleyde hebbē dair te blijven, totter tijt toe dat sy starc waren te reysen, sonder argelist, ende dā soudemen die uyt veyligen gelijc den anderen, als voirsz. is.

Item alſulcke oude Hantveſten als die Stede van Leyden voirtijts vercregen heeft van Graven off Gravinnen van Holland, die ſal onſe genadige Heere voorſz. hun confirmeren ende gheloven te houden: Ten wair off ſy eenighe hadden van onſen genadigen Vrouwen van Brabant, mit haren zegel bezeghelt, ſonder haren Mombair, daer en ſal onſe genadige Heere voirſz. niet toe ghehouden zijn.

Item vanden twy ende onruſten die voirtijts geſchiet ende ghevallen zijn tuſſchen den ghenen die uyt Leyden gheweeſt hebben, eñ die daer binnen bleven zijn, te weten op S. Iorijs dach ende S. Lambrechts dach, dair van ſullẽ die partyen rechtevoirt op beyde zijden mit deſen zoene verleken ende verſoent zijn, op ſulck naſeggen ende verclaren als die Raitſlude voirnoemt binnen zes weken na datum deſen zoene dair aff doen ſullen. Ende des de Raiſlude dair op ramen ende ordineren, dat ſullen ſy op beyde zijden houden ende voldoen, ſonder argeliſt. Ende hier off en ſal die Stede van Leyden, noch hair poirteren van deſer ſake niet vorder belaſt, noch beſwairt weſen dair toe te doen, dan met duſent nobelen, als daer af voirtijts gheraemt heeft gheweeſt. Ende van des Ian van Waſſenaer ende Gerijt van Poelgeeſt myſdaen wort op S. Lambrechts dach voirſchreven, daer ſullen ſy verrechtingen ende beteringe aff nemen by den Heere van Culenburge, ende twee andere van ons genadiger Heeren Rade voirſchreven.

Item ſullen de gene die nu haer ghelt opt Gerechte van Leyden ſtaende hebbẽ, den anderẽ die dair an comen ſullẽ, dat ſelve gelt dair die dage aff geleden zijn, verbeyden zes weken lang na datum deſer ſoenen, ende dan ſullen ſijt hem betalen, ſonder langer vertrecken: ende dair die daghe niet aff gheleden en zijn, dat ſullen ſy dien verwiſſen binnen Leyden te betalen binnen enen halven jair nae datum deſer zoenen tot Dordrecht, off tot Schoenhoven inder wiſſel. Alſoo verre als die voirgenoemde daer ſelve niet op en dienden, ende blijven ſy dienende, ende den Borch-grave ſijn brieve vanden gelde over gegheven hebben, Soo ſal onſe genadige Heere dien dair aff weder ſijn brieve gheven.

Item van ſulcke aenſprake als Willem van Brederode voirſ, hem vermet te hebben opten Steden van Hairlem, van Delff, ende vander Goude, die ſal hy blijven aen onſen genadigen Heere voirgenoemt, ende aen ſijnen Rade voirſchreven, na ſijner aenſprake, ende na der Steden voirſchreven antwoirde.

Item

Item want die schade ende verlies vanden Engelschen vachten, die onse ghenadighe Heere voorschreven inder veeden dede ophouden, ende aen hem ghenomen heeft als sijnre vyanden goet, opter Stede gemeenlic komen sal te gelden, ende te betalen : Soo sullen die gene die buyten Leyden zijn gheweest, haer aendeel, mede betalen dair off, gelijck anderen haire geburẽ. Eñ overmits des so sullẽ sy weder hebben ende aenvairden hair laeckenen ende andere goede, ende have binnen Leyden, die sy bewijsen mogen dat hair zijn, off die byden Gerechte of Vroetschip beteyckent zijn.

Item so die lakenẽ diemen tot deser tijt toe bynnẽ der stede van Leydẽ gedrapeniert eñ gemaict heeft, die geteykẽt sijn geweest, ende gezegelt mit mijns Burcgravẽ teykenen eñ wapen. eñ want ic Philips Burchgrave voirs. die Burgraefschip mijnẽ genadigẽ Heer overgevẽ sal gelijc voirs. staet, so en sullen die lakenen voirtaen mit mijnẽ teykẽ niet meer besegelt wesen, mer mit mijns genadigen Heeren voirs. eñ mitter stede zegel ende teyken, so dat behoirlic is. Ende dit salmẽ tot Brugge, tot Antwerpen, ende anderswair ten Stedẽ dair die marcten liggen, den Coopluyden dat schrijven ende te kennen geven, op dat de lakenen te bet in haire wairden blijven.

Item om der ongehoirsaemheyt eñ breucken wille die de stede vã Leyden tegen onsen genadigẽ Heer ende de Graeflicheyt van Hollãt voir geset, ende gekeert heeft, so sullen sy hem geven achtien dusent Wilhelmus Hollantschen scilde, ende die te betalẽ, dat een derdendeel dair off tot S. Martijns misse inden Winter: dat ander derden deel tot mit vasten: ende dat derde derdẽ deel binnẽ Meye, alle drie naestcomende. Ende dit gelt sullẽ achte goede mannẽ settẽ by hoiren eeden, bynnẽ drie weken na der zoenen voirs. Te weten vã elcke sijde vier, die buten zijn geweest, en binnẽ zijn. Eerst vã die buten zijn gheweest, Dirck van Alkemade, Ysebrant vã Alkemade, Aernt Ian Goldensz. ende Willẽ Airntsz. vã die van bynnẽ, Danckert, Philips Floris, Ian vandẽ Sijle Willemsz, ende Gerit Pieter Gobburgensz, die dat samentlic ende eendrachtelic, of den meesten hoep vanden achten setten sullen, een yeghelic na dat hy gegoet is, hy sy poorter of gast, nyement quijt telaten die inder zoenen wesen willen, uytgescheyden die Poirters die by onsen ghenadighen Heere hebben gheweest: ende oic die by hoiren moetwille uyt zijn ghecomen, ende in sijnen handen staen. Ende als dit ghelt geset is, So sal onse genadige Heere doen gaderẽ, ende een yegelic sal betalẽ mogẽ mittẽ gelde dair hy op geset worde, ende dair mede quijt wesen: ende onse genadige Heere

 voirschre-

voirschreven sal dese achte voirnoemt also goet hebben, dat sy dat aen nemen,ende setten sullen,als voorschreven is. Ende soo wie sijn gelt dair hy op gheset worde,ten daghe voirschreven niet en betailde,dat wair op sijn soene,ende Land-recht ende Stadt-recht en soude hem nergent te bate comen, noch hem dair tegen geene stade doen. Ende die achte setters voirsz. eñ sullen niemant also hooghe setten, sijn goet en sal in onsen genadigen Heeren Landen tweewerven beter wesen. Ende alledese voirsz. punctẽ toirconde ende kennisse der wairheyt,Soo hebben wy Burch-grave, Willem van Brederode, Ian van Haemstede, Gerijt vanden Zijle, ende Ian van Wassenair voirsz. voir ons,endevoir die gaste die binnen Leyden by ons waren,ende in deser soenen wesen willen,elck van ons onse zegel: Ende wy Burgermeesteren, Schepenẽ ende Rade der Stede vanLeyden,voir ons,ende voir die gemeen poirteren ende Stede van Leyden, der selver Stede zeghel,mit onsen wille ende weten aen desen Brieve ghehanghen. Gegeven opten seventiensten dach in Augusto, int Iaer ons Heeren, 1420.

Tot voltreckinghe van welcke quytscheldinghe/ aengaende 't Borchgraefschap/ende ten eynde tselve niet wederomme en soude gheraken in handen van eenigen particulieren Heer/ maer altijts aen het Graefschap mocht blijven vereenicht/aen twelck deser Stede (om niet weder mitten Burch-graven/ die haer gesagh alomme tot naerdeel vande Stede sochten te vermeerderen/te gheraecken in oneenicheyden) niet weynigh gheleghen was den Regierders inder tijd wacker wesende/ende niet versuymich omme t'heete yser in tijts te smeden/versocht/ende verworven hebben twee Privilegien: Het eerste van date den 15 dagh in Februario/ inden Jaere 1420/ ghegeven by Hertogh Ian van Beyeren: Het tweede/ghegheven by Iacoba Gravinne van Holland/ende Zeeland/etc. van datum den 10 Junij des Jaers 1430. hebben wy om seker redenen wille achter ghelaten.

In dese Beleghheringhe waerde Leser/de welcke aenghevangen ende begonnen was om de Stad Leyden te dwinghen/ ende te brenghen onder de ghehoorsaemheyt vanden Hertoghe/ siet ghy merckelicken dat God almachtich met de Stede gheweest is/ende dat hy door sijne Almoghende handt 'tghene ten quaetsten teghen de Stede voorgenomen was/ alsoo ghestuurt ende gheleydet heeft/dat het selffde heeft moeten gedijen tot nut ende voordeel vande selve Stede: Want door dese occasie ende ghelegentheyt heeft hy die willen verlossen vande Heerschappije/ende 'tghewelt der Burch-graven / onder wiens Jock ende ghebiedt, sy soo vele iaeren aenden anderen gheduyrende gheseten hadden.

III- Ver-

III, Verhael van een grooten Oploop ende rumoer twelc binnen der Stad Leyden gheschiet is inden Jaere 1445/ tusschen de Hoecken ende de Cabeliauvven, ten tijden van Hertogh Philips van Borgoingnen.

NAerdien dat den ouden twist tusschen de Hoeck sche ende Cabaliausche partyen daghelicx hoe langher hoe meerder oprees/ende door ophitsen van vele ende verscheyden hooghe eñ leeghe persoonen aengheblaesen ende vermeerdert werde/ dat de voornoemde Partyen den anderen met alle vyandelicke manieren vervolchden ende t'onderbrachten/soo veel leets ende spijts den anderen doende/als sy conden bedencken ende te weghe brenghen: soo is eyndelicken de sake soo verre ghecomen/ende de oneenicheden zijn so hoogh gewassen/dat inden Jaere 1445 (ten tijde als Hertogh Philips van Borgoignen, de Graefschappen van Holland ende Zeelandt regeerde als 26 Grave/) binnen de Stad Leyden/ (waerinne dat vyer van oneenicheydt seer langhe ende crachtich ghewoedet ende ghebrandet hadde / in meerder ende in grooter hevicheyt als in eenighe andere vande omlegghende Steden.) De Borgheren ende Inwoonderen metten anderen om cleyne ende geringhe saken/ghelijck meesten tijt in sulcke occasien ghebeurt (eñ hier naer ghesept sal werden) in groote moeyten eñ oneenicheden geraecten/in welcke gramschap ende raserie sy haer so verre teghens den anderen verloopen hebben/dat sy van beyde de syden ghekomen zijn vande woorden totten wapenen/mede ghelijck men van ouden tijden plach te segghen mette Kuys op straet ghekomen zijn: om door desen middel (soo het moghelicken waer) haer selven staende te houden/ ende alsoo met ghewelt te beschermen tghene sy voorghenomen hadden uyt te voeren/het welck was grooten lust ende begheerte van over den anderen te moghen heerschen ende ghebieden/al souden syt' lijff ende leven daeromme moeten laeten ende verliesen. Wat de oorsaecke / begin / den voortgang/ende t'eynde van dit Rumoer ghe weest / ende wat de selve ghewracht hebben/sult ghy alles volcomelicken weten/uyt de volgende Beschrijvinghe / de welcke ick ghenomen ende ghetrocken hebbe uyt het 21 Capittel vande 29 Divisie van onse oude Hollandsche Chronijcke/al waer de selve beschreven werdt mette volghenden woorden:

OMtrent Paesschen int Jaer ons Heeren 1445 quam Meester Goofwijn de Wilde als President der Landen vã Holland/Zeeland ende West-Vriesland in des Graven-Haghe daer hy eerlicken vanden Raedt ende Ridderschap ontfanghen worde. Ende niet langhe daer nae begonden die partyen binnẽ Leyden tegen malcander op te staen/want Floris van Bosch-huysen Schout van Leyden stont op in grooter tweedrachte teghen Baldewijn van Zwieten, ter cause vã een Sepulture eñ Grave legghende in S. Pieters Kercke/dwelck elck vermat hem te wesen/

Oproer binnen. Leyden. 1445.

ende de twee hadden vele adherenten ende fautoors elck in sijne sake: Eñ daer enboven hadde dese Floris van Bosch-huysen een pleyte/ter cause vã sijne Officie/staende teghen eenen ghenaemt Simon Vrericx, want dese Simon Vrericx hadde gheimpetreert ende vercreghen dat Schout-ambocht van Leyden/eñ comende binnen Leyden/dede hy sijne Commissie publiceren ende condighen die hem Hertoghe Philips ghegeven hadde. Floris van Bosch-huysen Schout van Leyden appelleerde tegens sijne Commissie/ende sette eenen Onderschout in sijn stede/eñ reysde na Brussel om te achtervolgen sijne appellatie: Ende Simon Vrericx begheerende oock sijne Commissie te defenderen/ liet hem vanden President int voorsz. Officie vanden Schout-ambacht introduceren ende inleyden/eñ overmits auctoriteyt des Presidents ende uyt crachte sijner Commissie sette hy oock eenen Onderschout/ ende aldus waren binnen der Stede twee Schouten ende twee Onderschouten. Daer nae ghevielt dat eenen ghenaemt Ian Danielsz, quam ghegaen voorby den huyse van Beuckel Heerman sittende op die stoup oft banck voor sijn deure/ welck Jan Danielsz. te wijve hadde Beatris Floris Suster van Boschhuysen, ende int voorby gaen ontginck hem een wint van achteren/dwelcke Beuckel seer oevel nam/ende sprack met grooter indignatien ende toornicheyt: Doet ghy dat tot spijt ende schande van my/ick belove u dat ickt u sal verghelden. Doen sprack Jan Danielsz. Doet al dat ghy moecht/ende met dien woorden scheyden sy: Ende van dien daghe voor/ bestonden sy elck meer eñ meer tegen malcanderen/op testaen/also datter groote tweedracht eñ discoort tusschen beyden partijen inde stede waren. Soo ist ghevallen op onse lieve Vrouwen avont Visitatie, dats optẽ eerstẽ dach van Iulio, dat om deser saken willen eenen grooten oploop eñ rumoer geschiede tusschẽ beydẽ partijen/eñ grepen elck heur wapenẽ/eñ liepen int harnasch om tegen malcanderen te strijden: Ende van stonden aen sonden die Cabeliaus in den Haghe aen den President ende Heeren vanden Rade om assistentie eñ bijstandt. Terstont soo dede die President vergaderen vele mannen van wapenen/upten Hage ende van Delft, ende quam haestelickẽ met vele waghenen gevaren/ ende met paerden/met veel Heeren ende Edelen vander Cabeliauscher partije/ende met grooter menichte van Poorters van Delft ende upten Haghe binnen der stede van Leyden om heure partije bystant te doen. Ende binnen Leyden comende namen sy terstont der stede Banier/ende vergaerden met allen haren adherenten eñ fautoren op die Blauwe steen, ende Heer Ian van Wassenaer, Heer van Voorburch/ Heer Henricx Broeder van Wassenaer/droech die Baniere/ende daer quamt al by dat van die partije ende soorte was. Die andere vander Hoecx partije ende secte vergaerden op die Nieuwe-strate by de Hoghelandsche Kercke/ ende waren oock eenen grooten hoop/dese traden voort om over dẽ Rijn te gaen nae de Coorn-brugge/om soo voort te gaen aen de Breede-strate nae die Blauwe-steen/om tegen den anderen eenen slach te slaen. Eñ als sy op de Coorn-brugge stonden/ quam tot henluyden eenen ghenaemt Gerrit Potter, ende was ghesonden vander Cabeliauscher partijen / ende

Oorsaken van het rumoer.

spraeck

sprack met henluyden om pays ende eendrachtichept te maken/ende dede die Hoeckſche daer staen op die brugghe / ende als hy antwoorde hadde ontfangen/ginck hy snellicken weder totten Cabeliaus/maer eenen anderen wegh dan hy ghecomen was : ende ter wylen dat hy synen wegh ginck/quamen de Cabeliaus ghedrongen door die cleyne Coornbrugghesteghe nae die brugge toe om die Hoecx te bevechten / die daer stondẽ niet om te vechten/maer om vrede ende pays te maken/overmits die woordẽ die Gerrit Potter hen toegheſproken hadde: Ende drongen (o vreeselickẽ op die Hoeckſche/dat sy te rugghe wijckten tot aen S. Pancraes Kerck eñ Kerckhove eñ daer wierter veel gequetst ende ghevanghen / ende dese gevangens waren wel 120/ ende worden alle inden Hayhe gevoert/van den welcken worden daer drie onthooft/als Ian Danielſz. Ian van Haeſbroeck ende Meynert Aertſoon, ende men souder noch meer gherecht hebben en haddet die Grave van Ooſtervant niet belet ende wederstaen/ eñ die andere moesten hen coopen ende lossen met grooten schat ende gelde.

Strijt omtrent S. Pancraes Kercke.

Eenige oproerders gestraft.

Als dit aldus deerlicken was ghescht et/ende die Hertoghe dit vernomen hadde/ nam hy op in Hollandt te comen om dese twee partyen te vereenighen/ende in rusten ende in vreden te setten : Ende quam in Holland met den Grave Ian van Naſſouwen , Heere van Breda / ende met meer andere Heeren ende Ridderen in grooten ghetale / ende daer quam oock mede met hem Heere Jan van Hensberch Bisschop van Ludick/om te impetreren ende te vercryghen remissie vander misdaet des Princelicken Maiesteyts/van dat ghene dat die Hoeckſche teghen haren Prince misdaen mochten hebben/door faveur ende gonste van Jonckheer Gijsbrechts van Bredenroede Domproost van Utrecht sijnẽ Neve/door wiens instantie ende begeerte die Bisschop aldaer mitten Prince mede ghecomen was. Eñ als die Prince in Holland quam/sende hy den Grave Jan van Nassouwen voor tot Haerlem om sijne toecomst te intimeren / ende den Poorteren doen weten. Ende als hy tot Haerlem quam dede hy sijne Commissie als hem bevolen was. Dit verhoorende Heer Gijsbrecht van Bredenroede die Domproost quam tot Haerlem/ende by toedoen vandẽ Bisschop van Ludick sijnen Neve eñ den Grave van Nassouwen maecte hy pays ende vrede metten Hertoghe/daer sijn vyanden seer om ghestoort waren eñ qualick te vreden. Daer na op S. Lijsbetten dach quam die Prince binnen Amſtelredam, eñ brocht daer in alle die gebannen eñ verdrevẽ Poorters van der stede / ende hy versette dat Gerecht/eñ sette van elcke partye twee Burgemeesters/als Iacob Braeſman, Bartholomeus Does, Pouwels Aelbrechtſz. ende Grebber Dircxſz. eñ daer toe noch seven Schepenẽ/ die alle dienen souden tot onser liever Vrouwen Lichtmiſſe. want mẽ/ dan na ouder gewoonten t'Gerechte te settẽ plagh binnen der selver stede van Amstelredam. Als Hertoghe Philips aldus van die een stede tot den anderen ghereyst/wijslick alle dinghen in goeden state ende polycie gheordonneert ende gheset/eñ goeden pays eñ vrede tusschen den twee partyen ghemaeckt hadde/is hy weder nae Brabant ghereyst.

Hertogh Philips vereenicht beyde partyen.

Brengt de verdreven Borgers vã Amſterdã weder binnen.

IV. Verhael hoe dat inden Jaere 1479 de Cabeliausche partye de Hoecken uyt de Stadt Leyden verdreven/ ende hare Vrouwen ende Kinderen binnen der Stede ghehouden hebben.

NAer dat Hertogh Philips van Borgoignen, beyde partyen vereenicht eñ te vreden gestelt hadde/gelijck in het voorgaende Capittel verhaelt ende beschreven is/soo hebben sy eenige tijt metten anderen (soo't scheen) in vrede ende eenicheyt geleeft: nochtans soo is de wortel van oneenicheden soo verre niet uytgherodet nochte wegh ghenomen geweest/oft de selve heeft door de alderminste eñ cleynste oorsaken ende occasien wederomme beginnen te spruyten/ te wassen/ ende voort te brenghen allerley vyandtlicke vruchten van oproer eñ oneenicheydt: soo groote/iae grooter ende meerder als oyt te vooren/alsoo dat den voornoemden twist eñ oneenicheyt binnen deser Stede so langs soo meer ghegresen ende verheven zijn/ende eyndeltcken soo toeghenomen hebben/dat de Cabeliausche partye/de welcke meesten tijt de sterckste waren/inden Jaere 1479/ (ten tijden als Maria van Borgoignen de Graefschappen van Hollandt ende Zeelandt als 28 Gravinne regeerde) de Hoecken met ghewelt uyt der Stad gheiaecht ende verdreven/ ende eenighe iaeren teghen haren danck ende wille daer uyt ghehouwen hebbē/ al hoewel dat de verdrevene vande Hoecksche partye vanden Hertoghe Maximiliaen van Oostenrijck, Man ende Vooght vande voornoemde Gravinne/ende by sijnen Rade by sententie gewesen waren/datmen haerluyden wederom binnen der Stede ontfanghen soude /ende in hare huysen ende goederen stellen/daer sy met ghewelt soo langhe uytgehouden waren/ghelijck sulcx uyt de volghende Beschrijvinghe sal konnen sien ende lesen/de welcke ick ghenomen hebbe uyt de 31 Divisie,ende het 21 ende 22 Capittel van onse Hollandsche Chronijcke/wesende vanden volghenden inhoudt.

Den ouden twist rijst wederō op.

INden Jaere 1479 inde Vasten/dede die Heere van Veere Stadhouder van Holland een Generale Dachvaert legghen in die Stede van Rotterdam, om dat daer vergaderen souden die Edelen/ Steden eñ Dorpen van dien contreye daer omtrent gheleghen/soo is hy daer ghecomen met luttel gheselschaps/ende waren op wege meer andere daer te comen. Dit merckende Ian van Remmerswael Baillieu vander Stede/ verduchtende dat die Hoecx die Stede in nemen ende becrachtighen mochten in deser Dachvaert/versamede die Schutters ende Poorters vander Stede/ ende dede die sprake gaen door die Stede/dat die Dachvaert daer geleyt was /om dat de Hoecx die stede in nemen souden/ende soudē als dan haer wille metter stede doen/ende keerden dat die gedeputeerde van Dordrecht ende vander Goude/ende meer andere die inden weghe waren niet binnē en quamen/ende quamen ter plecken daer die Stadhouder over tafel sat

ende

ende at/ende deden daer opstaen/ende moeste de stede ruymen / de welcke seer verbreemde van desen schielicken oploope ende rumoer / toogh upter stede nae den Haghe. Een luttel tijt hier in de Paesch-heyligh e daghen quam binnen der stede van Haerlem om recreatie te maken/Jonck-heer Adriaen van Cruyningen. ende Henrick de Bastaert van Brederoede, mit meer andere Edelen/ende als sy twee oft drie dagen daer binnen vrolick gheweest hadden met sommighe eerbare mannen vander stede in goeder ghenoechten/eñ des avonts slapen ghegaen waren in haer herbergē / siet inder middernacht quamen daer inde herberghen een groot ghetal ionghe vermetelen ghesellen upter stede met grooten gheruchten/ ende sochten dese Edelen mannen om doot te slaen/ende vondense naeckt in haer bedden/eñ deden haer beste om die te slaen/maer sy wordē vā hare Waerden ende Waerdinnen beschermt ende beschuttet/ ende moesten opstaen ende upter Stede gaen: ende van desen excessen ende gewelden en worde over dese ionghe lieden gheen correctie noch iustitie ghedaen. Niet lange daer nae quam binnen Haerlem den ionghen Heere Ian van Egmont, ende in sijn presentie worden upter stede ghebannen vele Poorters die opten Regenten ende Oversten vander stede van dese sake ghesproken hadden/ ende oock meer andere goede eerbare Mannen worden mede g ebannen/ die met desen voorseyden Edelen mannen in goeder ghenoechten geteert ende ghedroncken hadden. Op deser selver tijt creghen die Overste vander steden van Dordrecht, Goude ende Schoonhoven met looshe den die stede van Oudewater, ende want dese steden vele communicatien ende vriendschappen hadden metten Heere van Montfoorde, ende metter stadt van Vtrecht,en mochten die Cabeliaus dat niet wel lijden/ende waren daer om seer gram ende toornich/ende also de Stadhouder die uytghewe ken ende verdreven Poorteren upter voors. Stede gheen bystandicheydt en dede/dat sy weder in die steden hadden ghecomen / soo bestonden sy te tracteren eñ raedt te houden/hoe sy hem best dat Officie van dat Stadhouderschap affhandich maken mochten / ende sochten menighe occasie ende listicheydt om hem te destitueren ende te accuseren/als tot sulcken officie onbequaem. Soo ist ghebeurt omtrent S. Ians-Misse te Mid-somer/ ende de Stadhouder inden Haghe niet en was/dat sommighe van sijne famelie ende Dienaers die daer ghebleven waren in een Taveerne saten ende droncken metten Dienaers des Heeren van Wassenaer/ende Heeren Philips van Wassenaer/met meer andere Dienaers van den Edelen/ eñ nae veel drinckens als sy droncken ghewor den waren/bestondē sy te kyven ende te schelden onder malcanderen / ende want des Stadhouders Dienaers in minder getale waren/ende d'ander henlieden te machtich/ simuleerden sy hen ende gingen upter herberghen/eñ omtrent den avont quamen sy weder in meerder ghetale/wel ghewapent/ makende groot gherucht voor de Herberghe/werpende met steenen in de glasen / meenende dat die ander uytcomen souden. Ende op een ander tijt als dese Dienaers vanden Stadhouder in een ander Taverne saten eñ droncken/quamen de ander oock diergelijcken werpen met steenē inde glasen.

Eenich ghe-weldt aen eenige Edelen binnen Haerlem gheschiet.

De Cabeliauwen staē teghen den Stadhouder op.

Soo

Soo ist daer nae ghebeurt dat de Valckeniers des Stad-houders upten velde quamen met hare Valcken op de hand/ende comende op de plaetse worden sy besprongghen ende aenbevochten vanden anderen: Dit siende de Valckeniers liepen haestelick opt Hoff/ende schoten met allen seer met haeck-bussen ende cloeueren totte anderen in. Doen vergaderden sy alle die vander Cabeliauscher partijen waren/Edelen ende Onedelen/ met sommighe upter stede van Leyden, Delff, Haerlem, ende Amstelredam, ende maeckten een Beleggghe voor dat Hoff/eñ schoten weer met allen seer/ met groote Bussen eñ cleyne upt de huysen/staende opte Viverberch tot in des Graven Hoff/ende schoten sommighe doot/ ende daer wierter vele ghequetst. Maer ten lesten quam daer Heer Pieter Lanckhals inden Haghe/eñ maeckte die dadinghe daer tusschen/ende gaven hen op/ eñ die Dienaers gingen vanden Hoff/ende de ander quamen daer op/eñ namen des Stadhouders henxsten vander stallen/ende meer ander goeden/eñ sloeghen die sloten vande kisten ende kofferen op/nae hen nemende die cleynodijen eñ andere iuweelen/ende sloeghen veel goets aen stucken/ ende deden hem groote schaden/ende ten lesten worden hem sijne peerden weder gegeven/ ende de Dienaers gingen vanden Hove. In dese schermutsinghe ende violentie waren die Overste Heere Ian van Egmont, Heer Ian van Wassenaer Baenroetsen/Heere Philips van Wassenaer/Heer Floris van Kortgeen, Heer Claes van Remmerswael, Heer Lodewijck van Schengen, Heer Ian van Cats Ridderen/Lievin van Cats, Willem van Reymerswale, met meer Edelen ende Schiltboortighe mannen upt Holland ende Zeeland/alle vander Cabeliauscher partijen.

Belegghen eñ winnen het Hoff inden Haghe.

Inde Iaere 1479 hadden die van beyde partijen te samen noch dat regiment vander stede vã Leyden/eñ als dese vermaledijde partijschappe weder bestont te wassen in alle steden van Holland alst voorseyt is/ so vergaderden alle de machtichste eñ overste vander Stede van beyde partijen/ende nae veel woorden ende redenen die daer gepropponeert ende voortghebracht worden/hebben sy met ghemeyne deliberatien consent gheloofft ende gheswozen met malcanderen in eenicheydt ende ghetrouwicheydt te leven/ende die stede ghelijck te regieren/ ende niemandt om lieff/noch leyt/noch om gheender partijen upt te iaghen/ te bannen/ ofte te tribuleren. maer eylacy/dit geloof ende eedt en deurde niet langhe/ want die Edelen ende andere Steden vande Cabeliausche partije aenmerckende dat sy die stede vã Leyden/overmits der Heeren eñ Poorters eendrachticheydt/tot haren wille niet crijghen en mochten/hebbẽ sy met sommige vander Cabeliauscher partijen binnẽ Leyden besloten de Hoecx upter stede te iaghen/verdrijven ende bannen/niet tegenstaende den eedt/ beloftenisse eñ ghetrouwicheyt die sy malcanderen belooft ende gesworen hadden te onderhouden /want sy visierden ende spreyden onder dat gemeyne volck in alle steden ende plecken/en hadmen de Hoecx upt Leyden niet verdreven ende uytgheiaeght/ sy souden alle die Cabeliaus de kele affghesteken hebben/want sy daer toe messen hadden doen maecken. Op dese tijd waren vander Hoecx partijen Burgermeesteren vã Leyden/

Accoordt tusschẽ beyde partijen binnen Leyden ghemaect wert gebroken

Gerrit

Gerrit van Poelgeest ende Willem van Zijl, ende waren om sekere saecken vander Stede te expedieren/ende beschicken uytgesonden. Soo ist ghebuert des daghes nae onser Vrouwen dagh Visitatie, ende was een Saterdagh/den derden dagh in Julio / dat binnen Leyden quamen met vele wagenen en peerden des morgens te ses upren Heer Ian van Egmont. Heere Ian van Wassenaer, Willem van Schagen, Ian van Rietvelt, Iacob van Cats, Ian Schotan, Pieter van Ruven, Claes van Ruven, Tielman Oom, met meer andere van de Cabelauscher partye / ende vele vanden Poorterije upten Haghe, van Delff, ende van Haerlem, die daer aencleefden/ ende als dese inde Stede ghecomen waeren / terstont vielen by hen de overste vander selver partije binnē Leydē/als Adriaen vā Swieten Schout van Leyden/Gijsbrecht van Raephorst, Huyge van Zweeten, Floris van Alkemade, Willem van Boschuysen, Iacob van Boschuysen. Claes Iansz. vā Noordē, met meer ander van die partije/ende liepen met cloeuers ende met bogen eñ met ander instrumenten door de stede/ten huysen vandē Hoecx bedrijvende groote gewelden/ende verdreven eñ veriatchden op den selvē dagh vele eerbare rijcke mannen upter stede/als Heer Claes van Zijl Pastoor vā S. Pancraes opt Hogeland een oud eerlick man/Heer Zeger Stoop Priester/Ian van Naeldwijck, Heer Henricx Broeder Tresorier van Leyden op die tijt/Pieter van Berendrecht, Ian vā Berendrecht, Matheus vā Berendrecht, Willem vander Graft, Pieter Bouwensz. Meester Gijsbrecht Harst, Dirck Wouter, Ian van Tetroe, Iacob van Alkemade, Philips Nachtegael. Willem van Leeuwen, Claes van Leeuwen, Dirick Iansz. Floris Heermalen, Henrick Willemsz, Willem Willemsz, ghebroeders/ende andere Geestelijcke eñ Waerlicke/vanden besten endt notabelsten rijckste Mannen tot hondert toe/ behalven noch meer andere van gemeyne Poorteren: eñ Gerrit van Poelgeest, Willem van Zijl, ende Iacob vande Woude Heere van Warmont/dese bleven oock upter stede verdreven/eñ alle dese voorsz. Huysvrouwen worden verboden op de peyne van eeuwich upter Stede gebannen te wesen/ dat sy by haer mannē niet trecken en moesten noch na volgen/ eñ spreydē eñ saeyden die verdrijvers den verdreven personen een leelicke diffamatie eñ geruchte achter haren rugge/en hadmense upter stede niet verdreven/ sy souden den anderen de kele aff ghesteken hebben/ maer wat daer off is laet ick blijven/want er vele onder den verdreven hoope waren eerbaere ende treffelicke Mannen die noyt en wisten van partye te seggen/etc. Eñ weynigh tijts hier naer zijnder nochtans sommighe weder binnen ghecomen/ ende worden gedwonghen nerghens te gaen noch te staen / noch met yemant communicatie ende sprake te hebben/nochtans soo bleef dat meeste deel upter stede verdreven/ende van haren goeden gehouden / van den welcke sommighe met recht bestonden te procederen/eñ dedē groote neerstichept int vervolgen indē hoogen Hove des Hertoghs teghen den ghenen diese boven recht/reden/ende gheswooren eeden ende beloftenisse upter Stede veriaegt ende verdreven hadden/ende ander diet recht niet vervolghen en mochten/vielen in desperatien ende mistroostichepd/ende begonnen die van Leyden veel schadens ende verdriets te infereren ende

De Cabelliauwē drijven de Hoeckē uyt Leyden.

Namen vāde Hoofden vande Hoecken/die verdreven worden.

aen te doen tot diverschen plaetsen aen lijff ende goeden/ ghelijc int volghende Capittel breeder ghesept sal werden.

V. De Hoecken met gheweldt upt Leyden verdreven zijnde/nemen met hulpe van Heer Reynier van Broeckhuysen inden Jaere 1481 de Stadt met behendicheydt weder inne. De Stadt werdt van des Graven wegen wederom beleghert/ die van Leyden verlossen haer selffs van het voornoemde Belegh.

DIe vande Hoeckſche Partije aldus teghen alle eeden/beloften/ billichept ende reden/upt de Stad Leyden t'onrecht veriaeght ende verdreven wesende/so hebben sp met ghedult ende pattentie sulcx moeten lijden ende verdragen : ende hebben haerlupden inde omligghende Steden ende Landen onthouden / eñ haer aldaer beholpen soo sp alderbest hebben weten te doen: metten anderen overleggende/hoe eñ op wat wijse sp lupden wederomme in hare goederen ende by hare wijven ende kinderen mochten komen ende geraken/ daer toe aengheport werdende door begheerte ende verlangen van hare Vrouwen eñ kinderen/eñ dat het haer begonde te verdrietẽ also in ballingschap te moeten leven/op een ydele hope van weder inne gheroepen te werden: te meer / om dat sp saghen ende verstaen hadden/ dat die vande Cabeliausche partije haer binnen der stede niet wederomme en wilden ontfangẽ/ al hoewel dat sp by Vonnisse vanden Hove gewesen waren/datmen haer wederomme moest innemen/ende inde possessie van haere hupsen eñ goederen stellen. Siende dat dit alles niet en mochte helpen / soo hebben sp epntelicken metten anderen binnen Vtrecht vergadert wesende besloten dat sp de Stad Leyden met practijcque ende behendichept souden sien inne te nemen/omme haer selven met gewapender handt ende met gewelt in hare goederen te stellen: ende hebben om sulcx wel ende bequamelickẽ te mogen uytvoeren/tot haer leydsman eñ Overste verkozen Heer Reynier van Broeckhuysen Ridder/ welck beslupt sp terstont in het werck ghelept hebben/eñ wel gesuccedeert is. Omme welcken aenslagh volcomentlickẽ te verhalen/soo sullen wp hier inneliiven het 28 Capittel vande 31 Divisie van onse Hollandsche Chronijcke/vermids ghy daer inne ten vollen sult moghen sien ende lesen/hoe ende op wat wijse sp haren aenslagh begonnen ende te weghe ghebracht hebbẽ: lupdende van woorde te woorde als hier volght:

INden Jaere 1481 als de Ballingen van Leyden vander Hoecx partije langhe tijt int hooghe Hoff vanden Prince vervolght hadden/ om weder in die Stede te wesen/ende t'Hoff apponteert ende sententie daer aff ghegeven hadde dat sp weder in de Stede ende in haer goeden ende possessien

possessien gheset ende ghewesen waren/nochtans worden sy met macht daer uyt ghehouden / overmits sommighe vanden Oversten ende machtichsten vander Stede: waer om dat sy eendrachtelicken sloten eñ met malcanderen verbonden / dat sy met macht in die Stede ofte met cloeckeyt comen souden. Ende zijn op S. Anthonis dagh/wesende inde maent Januario/als al 'tlandt eñ het water seer hart bevrosen was/vergadert geweest binnen der Stad van Otrecht ende cregen tot haren hulpe ende Capiteyn Heere Reyer van Broeckhuysen Ridder/Henrick van Nievelt./met meer andere/upter Stede van Otrecht/ soo zijn dan dese twee Capiteynen metten ballinghen van Leyden/niet starc ker wesende dan hondert vijffendertigh mannẽ/omtrent den avont upter stad vã Otrecht ghereyst met sleden/hebbende laderen ende ander instrumenten om die Stede te beclimmen/ende quamen des morghens te ses uyren op S. Sebastiaens dagh voor die Stede/ende het hadde alle dien nacht door mit allen seer ghesneeuwet/ende setten haer ladderen aen die muyren tusschen die Reynsburger-poorte ende Maren-toorn, ende clommen so over sonder eenich rumoer/oft datter yemant aff wist/want alle die Waeckers vande vesten waren/ghegaen/ende als sy alle gader binnen warẽ/senden sy terstont uyt heymelick aen haere vrienden om hulp ende bystant/eñ comende by die Roode steen, begonnẽ sy roepẽ: Breroe, Breroe. Vtrecht, Vtrecht, Montfoort, Monifoort, ende dus roepende ende crijtende/sloeghen sy haer trompetten op/ende quamen sonder eenighe resistentie ende wederstandt tot opten Blauwe-steen, by dat Stedehuys. Dit verVaerlicke gerucht eñ ghecrijs hoorende die vander Cabeliaus partye waren / worden seer versleghen van moede/meenende datter over duysent Mannen inder Stede ghecomen waren/waerom dat elck vervaert was/ende verborghen hen int heymelicke ende secrete plaetsen. Die ghene die opten Blauwen steen stonden liepen op het Stadhuys/ende verdreven alle de Wakers vanden huyse / ende namen der Stede Banier ende brochten die ontwonden opten Blauwen steen ende daer vergaderde al dat vander Hoeckſche partye was/ende streken voort na Huyge van Sweetens huys/een vanden oppersten ende meesten vander stede/staende opten hoeck van onser Vrouwen stege/ende daer vergadert wesende quam Adriaen van Sweeten de Schout van Leyden/met omtrent dertigh Mannen/ende daer gheviel een corte schermutsinghe/datter vier mannen doot bleven/maer sy begaven terstont die weer/eñ gingen loopen. Omtrent ten neghen uyren vandẽ dage ghebeurde een merckelick ongheval/ want Willem vander Graft, eñ Willem van Leeuwen beyde vander Hoecx partye twee rijcke mannen / lagen op dese tijt op dat Stadhuys vander Raed-camer in die veynsteren/ende daer worden twee eerbaer mannen ghevanghen ghebrocht vander ander partye/als Adriaen vander Mye ende Coomen Gooſſen, beyde doe ter tijdt Schepenen ende staende voor dat Stadhuys daer ontellick volck mede stont vander Gemeynten ionck ende oud. Soo ist ghebeurt dat de heele verdiepinghe vande Raed-camer opghevoort is vander aerden/eñ stortte in een oogenblick weder neder ter aerden/overmits dat onder dese camer

De Stad van Leyden ingenomen vande Hoecken.

Een groot ongeval binnẽ Leyde gheschiet.

een groote verdiepinge was/daer bussen/bus-cruyt eñ ander alle instru-menten van Oorlogen in stonden/ende t'vyer is onversiens in dit bus-cruyt gecomen ende sloech dat huys ter neder/dat dese vier eerbare rijcke mannen/met omtrent 32 groot eñ cleyn onder dat huys doot bleven/eñ daer werter veel vanden brande ende vanden steen ende het hout dat ter zijden uyt schoot/ghequetst eñ ter doot toe ghewont. Als dese ballinghen met haren adherenten gheen wederstant meer en creghen/soo liepen sy al-le de stede om tot Geestlicke eñ andere heymelicke plaetsen/ende vingen omtrent vijftich vandẽ oversten eñ rijcksten vander stede vander Cabel-lauscher partye/daer dese naevolgende de principaelste aff waren/H. Phi-lips van Wasse naer Ridder/doe ter tijt Capiteyn van Leydẽ/Ian van Poel-geest, Adriaen van Poelgeest sijn Soon/Floris vã Alkemade, Ian vã Lockhorst, Ian van Sweeten, Adriaen vã Sweetẽ. sijn soon Schout van Leyden/Huyge van Sweeten, Adriaen vander Boechorst, Claes Ian Claesz. Gerrit van Rijswijc, Bruyning van Boschuysen, Willem van Boschuysen. Floris Heerman, Ian van Sonnevelt, Cornelis van Sonnevelt, Dirck van Onthorst, Claes Mast, Simon Paets, Kerstant Nannincx soon, Floris Pietersz, Ian Arentz. Gerrit Bols, ende meer andere/ende worden alle 'tsamẽ in diversche ende verscheyden huy-sen ghes et/ende hadden haer ghemack eñ begeerte van eten en drincken/ ende worden wel ghetracteert/wantse totter bester luyden huysen lagen vander stede/maer worden seer nauw ende cloeckelic bewaert/uytgeseyt weynich die in banden ende boeyen ghestelt worden. Dese twiste binnen Leyden aldus staende waren die Overste van deser partijen binnen/Heer Reyer van Broeckhuysen Ridder/Iohan ende Adriaen van Naeldwijck Broe-ders des Heeren Henricx van Naeldwijck, Henrick van Nievelt ende Steven sijn Broeder/ Gerrit van Poelgeest die principale vanden stamme van Poelgeest/Willem van Zijl, Ian van Zijl, Floris van Alkemade, Iacob sijn soon/ Dirrick Potter, Floris Heermalen, Iacob van Woude Heere van Warmont, eñ en was niet langhe binnẽ Leyden maer hy reysde met wijff/kinderen eñ huysghesin tot Schoonhoven/ende onthielt hem daer tot dat de Prince inden Lande quam ende alle dingh in rusten ende vrede hadde ghes et. Soo worden dan tot bewaernisse van der stede gheordineert Capiteynẽ/ als Adriaen van Naeldwijck, Iacob van Alkemade, Floris van Heermalen, Hen-rick Willemsz. ende Willem Willemsz. sijn Broeder. Op den neghenden dagh hier nae quam Heer Ian van Montfoorde binnen der stede van Ley-den met omtrent veertigh mannen/Commissie hebbende vanden Prin-ce off hy dese twee partyen in eenighe manieren souden moghen vereeni-ghen ende in vrede setten. Als men nu began te tracteren van dese sake/ ende was opten 19 dagh der selver Maendt/ soo werter een onversieni-ghe oploop ende twistinghe onder den Poorteren/alst dickwils in sulc-ken saecken ghevalt/maer die Heere van Montfoorde dede die by cloeck-heden cesseren ende ter neder legghen. Nu soo waeren binnen der Stede achthien Bonnen / ende in elcke Bonne worden gheordineert twee over-ste Mannen/ende alsoo die Burghe-meesteren ende Schepenen vander Stede ghevaughen waren / soo koren dese sessendertigh Bon-meesters

De Hoecke-nemen ver-scheyden vande Ca-beliausche ghevangen.

Nieuwen oploop bin-nen Leyden.

upter

uyter rijckdomme vander Stede/ ses eerbaere rijcke Mannen die welc-ke dat Regiment vander Stede bevolen werdt/ende die obedieren soude in schijne als Burghe-meesters/ ende daer worden Capiteynen van oorloghen gheordonneert alst van doene mochte wesen / ende alle die Poorteren vander Stede oudt wesende boven de twintigh ende beneden de tsestigh Jaeren worden ghetelt / ende daer werdter ghevonden tot ses duysent weerachtighe Mannen / uyt die welcke ghemaeckt worden vijff hondert Schutters/ende elcke Schutter werdt een Knecht gheassigneert ende ghegeuen/dit waren duysent cloecke Mannen wel getuycht ende gheharnast.

Menichte van weerbaer mannen binnen Leyden.

De ommeleggende Steden hoorende dat de Hoecken de stadt Leyden alsoo met behendicheydt inneghenomen/ de principaelste vande Cabeliausche partije ghevanghen/de Magistraet verandert ende affghesettet hadden: soo hebben sy metten anderen de Hoecken verclaecht eñ beschuldicht by Hertogh Maximiliaen van Oostenrijck, haerluyden vele swaricheden te laste legghende: den Hertogh de klachte ghehoort hebbende / is daer over seer toornich ghewoorden/ende heeft met sijne Rade besloten de stad Leyden te beleghéren/de Hoecken te straffen/ende de ghene die van haer verdreden ende gevangen waren/ende met ghewéldt uyt hare goederen gehouden wierden/ wederomme in hare besittingen ende goederẽ te stellen: welcke resolutie ende besluyt terstont in het werck ghelept wert Gelijck als sulcx bewesen kan werden mette Beschrijvinghe van t'selve Belegh/ghenomen wesende uyt het vervolgh van onse voorverhaelde Historie die beschreven staet aen het 29 Capittel vande 31 Divisie ,wesende vanden volghenden inhoudt:

Als die ander Steden van Hollandt als Haerlem, Delff ende Amsterdam, vernamen dat die vander Hoecx partye die sy binnen twee Jaeren veriaeght ende verdreven hadden upter Stede van Leyden /die voorschreven Stede ingenomen ende ghewonnen hadden / ende dat alle de Overste vander Stede / ende vander Cabeliaus partye ghevanghen waren/soo senden sy terstont notabele Mannen tot den Hertoghe Maximiliaen, ende gaven hem te kennen hoe dat een Geldersch Capiteyn / ghenaemt Heere Reyer van Broeckhuysen ,met veel Gelresschen/ Stichtsche/ ende ghebannen Poorteren die Stede van Leyden crachtelijck ende verradelick inghenomen hadden ende dat die voorschreven Capiteynen met sijne adherenten in meeninghe waeren voort te procederen om alle andere Steden van Hollandt oock in te nemen / ende waer te beduchten dat die Gelresschen hem dat heele Landt van Hollandt ontweldighen souden/ ten waere dat hy snellijck ende cortelijck een remedie daer toe dede ende te hulpe quaeme ende den Vyanden resisteerden. Die Prince dat hoorende werdt seer gram/ ende

De Hoeckẽ werdẽ voor den Hertoge verclaegt ende beschuldicht.

ende beval Heer Iooft van Laleyn Stadhouder van Holland/ die doe ter tijt by hem was/dat hy van stonden aen trecken soude met machte van volck om den Heere van Broechuysen te resisteren ende upter Stede van Leyden te verdrijven/met alle sijnen hulperen ende adherenten/ende sont hem van stonden aen nae Heere Ian van Ranst, Marckgrave oft Meyer van Antwerpen/met vele Soudenieren ende knechten. Ende die steden van Holland deden terstont by hem comen Heer Philips de Bastaert van Brabant met alle sijne knechten/ende leyden die binnen die stede van Rotterdam/beducht wesende voor die van Dordrecht ende vander Goude/ datse die inghenomen mochten hebben. Als die inghecomen van Leyden vernamen dat de Stadhouder inden Haghe ghecomen was / senden sy hare gedeputeerde tot hem/begeerende ende biddende datmense in rechte hooren wilde teghen den ghenen die sy ghevangen hadden /eñ begeerden noch te hebben ende besitten dat regiment vander Stede/ende datmen die andere die ghevangen saten destitueren ende afsetten wilde. Die Stad-houder vander ander partye gheinformeert wesende gaff hen antwoorde: seggende/dat sy voor 'talder eerst den Heere van Broechuysen. Henrick van Nyevelt. metten Gelressen/Stichtschen ende ghebannẽ Hoecx,upter stede souden laten passeren/ eñ leveren hem die gevangen in sijnerhanden /dit doende woude hyse hoorẽ. Twelck sy niet doen en wouden/ende sonden van stonden aen haer gedeputeerden tot den Prince om t'Regiment vander Stede/ende destitutie vanden anderen. Ende binnẽ desen tijden bereyde hem die Stadhouder met alle sijne macht de Stede van Leyden te belegghen/maer die inghesetenende Poorteren van Delff, Haerlem ende Amsterdam waren onwilligh/ende en wouden upt haer steden niet/so dattet vertoog totten derden dagh van Maerte/want hier en binnen quamen veel knechten int Land/ende worden vanden Steden aenghenomen. Die Regenten ende Oversten vander stede van Haerlem als sy het innemen vander stede van Leyden hadden vernomen / ontboden terstont by hen opter Stadhuys alle die rijckste eñ machtichste vander Stede/begeerende van hen eenen eedt ghedaen te worden/dat sy geen rumoer ofte commotie inder Stede teghen henluyden maken en souden/ maer dat sy die stede wilden onderhouden eñ conserveren in eenen goedẽ ruste ende vrede eñ eendrachtigheydt : soo belooft ende sweert ons weder sprack die rijckdomme vander stede/dat ghy buyten onse consent eñ wille geen Capiteynen noch Soudenieren ende knechten innemen en sult / eñ wy sullen doen dat ghy begeert/ ende aldus swoeren ende beloofden sy malcanderen te doen ende te onderhouden dat elcx begeerde. Onlangs hier nae quamen binnen Roterdam ende inden Haghe veel Soudenieren ende knechten van des Hertogen weghen/ ende doen wert gheordineert dat Heer Ian van Ranst Marckgrave van Antwerpen trecken soude binnen Haerlem met vier off vijff hondert knechten/ende binnẽ Haerlem comende omtrent S Mathijs dagh werter een groote commotie ende murmuratie teghen den Regenten vander stede/dat sy teghen haren eede ende beloftenisse dit lieten gheschien/waerom dat sy te rade gingen/ende gavense

Den Stadhouder maeckt gereetschap om Leyden te benauwẽ.

gavense weder oorlof/want sy voor een oploop beducht waren / ende eer dat die knechten tot Hillegom waren gecomen/so lieten sy die wederom comen inde stede/want daer en binnen hadden sy versiert ende voorghestecken/ dat die van Bakenesse alle den Regenten ende Oversten van der stede met andere vander Cabeliaus partye dootslaen wouden/ende aldus quamen sy weder binnen. Omtrent dese tijt quam Gijsbrecht van Raephorst, Iacob vanden Wouden swager/ende begreep dat huys te Warmont, andere t'huys te Alkemade, ende het huys te Endegeest indē Ambocht van Oestgeest, daer sy die van Leyden me dwinghen wouden: Die van Leyden togen uyt ende pilgierden eñ beroofden dat huys ter Does eñ t'huys te Sweeten, ende op 't'huys te Zijl leyden sy haer knechten om die Stede te bewaren/daer nae lieten die van Leyden een Blockhuys opslaen aen die uyterste molen buyten die Haech-poorte, ende een aen die Reynſ-burger-poorte, ende braken die brugghen daer omtrent op/om niet lichtelic aen die stede beloopen te worden/ende sonderlinghe een uytnemende starck Blockhuys/dat sy deden slaen op de Molen-werff neffens Heymans brugghe over/daer sy die van Haerlem eñ Amsterdam mede bedwonghen/dat sy niet ter Goude varen en mochten. Soo ist ghebeurt datter een groote commotie ende tweedracht opgestaen is inden Lande van Holland/ wie dat dese Soudenieren ende knechten betalen souden: Die overste Regenten vander stede diese ontboden hadden wouden hebben datse die ghemeenten vanden steden betalen souden / want sy uyt bevel des Princen daer ghecomen waren om die Landen te defenderen ende te beschermen/ daer die ghemeenten op antwoorden: laetse dan betalen diese gheroepen ende doen comen hebben/ want als ons Prince komt soo sullen wy voor dat welvaren van desen Landen doen dat ons moghelick is van doen/so waer dat hy voorgaet sullen wy hem volgen. Op dees tijt lagh de Marcgrave van Antwerpen Heer Ian van Ranſt binnen den Dorpe van Alphen van s'Princen ende 't Lands wegen met een deel knechten/dese werdt in meeninghe te trecken om te becrachtigen het Blockhuys staende op de Molenwerff /neffens Heymans brugghe over. Die van Leyden dit vernemende/ende oock mede dat opt Blockhuys groot gebreck was van victualie/maeckten hen reede omtrent S. Geertruyden dagh/ ende namen vier hondert knechten ende duysent Poorters wel getuycht om dat Blochuys te spijsen ende den Marckgrave te moete te gaen/ vanden welcken Capiteynen waren Heer Reyer van Broechuysen, Henrick van Nyevelt, Dirc Potter upten Haghe. Ende als sy quamen tot Rijnenburch by Coudekercke ende die Marckgrave vernam dat die van Leyden uytgecomen waren/ heeft sijn opset verandert ende laten vallen/ende is haestelick ghetoghen van Alphen/passerende door Buſcoop ende Haserswoude, daer sy van die ghemeenten ende boeren een wijl tijts gheschut worden/overmidts een Blockhuys dat sy daer opgheslagen hadden/beducht wesende voor brande ende pilgeringhe vande voorschreven knechten/maer int eynde lieten syse passeren door haer Dorp op goede gheloove / ende alle die ingheseten vanden Dorpe van Haserswoude stondē opten Kerckhove / eñ daer voorby

Den Hertoghe doet Leyden belegheren.

Die van Leyden verslagen de beleggers van haer stad.

by

by lijende wasser een vanden achtersten knechten die een vande Boeren een spiesse ontnemen woude/ daer die ander teghen was/ waer by datter een cleyn schermutsinghe geviel/dat sy vier vanden Boeren opten Kerckhove doot schoten. Ende als die van Leyden ghecomen waren opten Meenen-wegh om den Marcgrave te onderscheppen vonden sy alle die Brugghen opghebroken/doen liep Dirck Potter metten knechten die Hoghe-veensche vaert op/ende beliepen den Marckgrave binnen Benthuysen, ende schoten seer vreeselicken op malcander/ende siende dat groote Heyr aen comen/vochten sy hen selven daer door: Die Marckgrave was in grooten perijckel/want hy was onder de voet gheslaghen/eñ sijn slede wert hem benomen/maer met grooter cloeckheyt ontquam hy met sijnen knechten door heymelicke weghen ende toepaden binnen Delff/ eñ die ander quamen weder binnen Leyden ongheschadicht/ uytghesept eenen die werdt hen omtrent het Huys te Sweeten affgheschoten. Daer na zijn de Stadhouder ende Marckgrave met veel volcx van wapenen gecomen voor de Stede van Leyden des Saterdaghes des nachts te mid-Vasten/ende wonnen stormenderhandt dat Blockhuys buyten die Haech poorte, aen die uyterste Molen/ende verbranden vijff molens eñ een deel huysen daer buyten staende/waerom dat groote commotie ende beroerte in die Stede was/overmits den brande / beduchtende die Stede te verliesen/dwelck al caypelick doen stont : ende van desen tijt voort worden die van Leyden seer benauwet/dat sy nerghens uyter stede comen en dorsten sy en worden ghevanghen.

Schermutsinghe tot Hasersswoude ende Benthuysen.

De Marcgrave comt weder voor Leyden.

DEsen tweedracht aldus continuerende ende elck sijne macht toonende/soo hebben die van Leyden seer ghesolliciteert ende vervolgt aen den Prince om remissie te vercrijghen van't ghene dat sy misdaen mochten hebben door innemen vander stede/ende omme te vercrijgen 't Regiment vander Stede/ende deden groote beloften / beloofden groote sommen van penninghen te gheven/ende hier toe waren hem seer behulpelic die steden van Dordrecht, vander Goude, ende van Schoonhoven, ende onderwonden hen des vele. Die Prince willende dat Landt in ruste ende vreden setten/nam op selver in persoone in Holland te comẽ/ eñ quam omtrent mid-Vasten in die stede van Breda . den welcken Heer Engbert Grave van Nassauwen feestlick ende gracieuselick ontfing/ende tracteerden eerlick ende bequamelick : soo quamen daer weder by hem die van Leyden ende van Dordrecht, om der voorsz. saecken willen/ende worden ghenoech te vreden ghestelt/ende vertreghen haren wille redelick.

Opten achten dagh van Aprille reysde die Prince uyt die stede van S. Geertenberghe, ende quam des avonts tot Rotterdam , met veel Edele mannen/ Meester Corondillet, sijne Cancellier /die Grave van Wirtsenburch, die Grave van Nassouwen, die Graven van Polen twee ghebroeders/Grave van sHoerle, Heer Balthasar van Wolckensteyn, met meer andere Heeren ende Ridderen/ende daer comende/ quamen hem te moete Heer Ioost van Laleyng Stadhouder van Holland/ Heer Arent van Sevenberghen,

Die van Leyden versoecken Pardon aẽ den Hertoghe.

berghen, Heer Anthonis de Bastaert van Brabandt / Heere Ian van Rast, mit meer andere Ridderen ende Edelen. Op die selve tijt quam daer mede die Ghedeputeerde vander stede vā Leyden / om te impetreren ende te verwerven vanden Prince remissie ende quijtscheldinghē van hare misdaet / ende door starcken informatie der steden van Delff, Haerlem, eñ Amstelredam, en mochten sy anders gheen antwoort crijgen vanden Prince dan spte voozen ontfanghen hadden vande Stad / als voorsept is. Van daer repsde die Prince des Donderdages voor Palm-dagh / eñ quam ter Goude / daer hem ontfing Heer Willem van Egmont, Heer Ian van Wassenaer, ende Heere Ian van Cats / ende van daer toogh hy naer Oudewater. Als Heer Reyer van Broeckhuysen met sijne adherenten dit vernamen / die een cloeck scherpsinnich man van Oorloghe was / aenmerckende dat die Stede van Dordrecht / aldus ingenomen was / die welcke een sleutel van Holland was / ende dat die Prince selver int Land was / merckte wel dat hy daer niet langhe dueren en mochts / ende heeft hem daer toe gestelt met grooter cloecheyt ende subtijlheydt van daer te comen. Corteliick hier nae quam die mare dat Heere Reyer ruymen woude / als hy dede want hy ging inder nacht upt Leyden met alle die Knechten / ende metten genen die met hem inghecomen waren / nae die stede van Woerden toe / achter hem vellende ende ter neder slaende alle boomen: over dweers staende aenden hooghen Rijn-dijck / om datmen hem niet lichtelick achtervolghen en soude / ende ging soo heymelick voor by Woerden nae die stede van Montfoorde. Die Heeren vanden Raede des Princen dit vernemende / ende dat die Heere van Montfoorde niet binnen der Stede en was / informeerden sy den Prince dat hy selver in persoone quam voor die stede van Montfoorde om die stede in te nemen / eñ den Heere van Broechuysen te vanghen met sijne medeghesellen. Soo is dan die Prince met omtrent ses hondert Knechten ghecomen voor die stede van Montfoort / ende eyschede de poorten opghedaen te worden ende de Heer van Broeckhuysen daer upt te hebben / dwelck hem altemael ghewepghert werdt / eñ begonnen met allen seer upter Stede te schieten met Bussen ende Cloevers / want die Prince doe in groot perijckel stont / dat sijn edel persoon by nae met eender Serpentijne cloote gheraeckt hadde gheweest / waerom dat sy vele Dorpen int Landt van Montfoorde verbrande ende veel schaeden daer deden omtrent die Stede van Huysen ende Wooninghen te barnen. Daer nae opten Palmen-Sondach repsde de Prince van daer ende quam tot Schoonhoven / daer hy eerlick ontfanghen werdt vanden Castelepn Gerrit van Assendelf, ende vanden Poorteren. Doe dede Heer Ioost van Laleyng die Stad-houder by hem comen van Vianen Jonckheer Walraven van Brederode, sijnen Neve / en presenteerde den Hertoge Maximiliaen dien minlick ontfingh / ende tracteerden gracelick.

Broeckhuysen wijckt upt Leyden.

Des Manendaghes quam de Prince weder ter Goude / daer doe een generaele Dagh-vaert ghehouden werdt vanden Hollandschen Steden / des Dijns-daghes toogh de Prince vander Goude / ende

Die van Leyden ontfangen haer Prince/de welcke eenighe Hoofden doet straffe.

ende quam te schepe tot Leyderdorp toe / daer hy opt landt tradt en ging te voete in goeder ordinantie nae die stede van Leyden, daer die van Leyden meest vanden Rijckdomme hem teghens quamen aender Poorten in swart ghecleedt / ende vielen op hare knien biddende om gratie/presenterende hem die Sleutelen vander stadt. Die Prince meer ghenepcht tot barmhertichept dan tot Justitie:dedese opstaen ende namse in ghenaden/ende moesten hem voor haer remissie ende beteringhe geven vijftich duysent gulden/ende achthien Mannen om sijnen wille daer mede te doen/die hy naemaels al in gratien nam. De Prince binnen Leyden wesende/Dirck Potter met meer andere die opt Huys te Zijl ghegaen waren/ waren vanden Marckgrave van Antwerpen daer aff ghehaelt/ vanden welcken datter vier aff gherecht worden opten Witten-donderdagh / en op raden gheset/ende Dirck Potter ende Pieter Ariaensz. met noch een worden gherecht opten Paesch-avont/ende Dircx ende Pieters hoofden worden gheset op die Hoogewoertsche poorte/ende haer lichamen worden opt Kerckhoff begraven/maer die derde werdt mede op een radt gheset. Dit ghedaen zijnde reysde die Prince nae den eten inden Hage/ende daer wesende heeft hy doen bannen uyt alle sijne Landen ende Heerlickheden/ Heere Ian Burch-grave van Montfoorde, Heere Reyer van Broeckhuysen, Ridderen/Henrick van Nievelt. met meer andere/ ende dede confisqueren ende alle haer goeden toeslaen/die sy in sijne Landen legghende hadden/ ende die Prince gaff Balthasar Heer van Wolckensteyn sijnen Neve die Heerlichept van Purmereynde met sijne toebehooren / dat hy naemaels vercoft Heer Ian den eersten Grave van Egmont. Die ghevanghen vande Hoecx partye van Leyden / worden allegader in den Haghe ghebrocht/ daer Floris Heermalen een eerlick rijck man een aff was/ende Ian van Rietvelt Procureur generael brocht de ghevanghen Hoecx van Dordrecht oock inden Haghe/onder welcken dat oock was die Schout van Dordrecht/ ende diergheliJcken die ghevangen vander Goude ende van Schoonhoven/maer Kerstant Hermansz, Schout vander Goude / en Guvert Cloy, met meer andere vander Goude/ende van dier partyen waren te vooren al eer den Prince binnen der stede quam/upter stede geweken tot Utrecht inder stadt. Ende corts hier nae quam Vrouwe Margriete Princesse/ Hertoghe Karels Weduwe van Borgoignen in des s-Graven-Hage/ en badt voor alle dese ghevanghen / waeromme dat op die tijt niemandt inden Haghe van dese ghevangens gherecht worden.

Alsoo zijn alle dese Beroerten ende Borgherlicke oorloghen ende oneenicheden binnen der stadt Leyden/als inde ander omlegghende steden/ geaccordeert ende ten eynde ghebracht/de welcke so vele iaeren ghedupret/ ende onuytsprekelicke schaden/aen Menschen/Landen/ende Steden veroorsaeckt ende te weghe ghebracht hadden.

Tot ghedachtenisse dat de stad Leyden also ingewonnen en verovert was/so is te dier tijden ghemaeckt dit volghende Jaerdicht:

LeIIden MaCht VVeL beCLagen
Dat BroeCKhVIIsen dorste VVagen.

VI. De

VI. De Heere van Montfoordt meent inden Jaere 1485 met een aenslach de Stad Leyden te veroveren ende inne te nemen/maer werdt verdreven ende verslaghen.

OMtrent 4 Jaren naer datalle de voor verhaelde saken binnen der Stad Leyden alsoo verloopen en gepasseert waren / soo ist ghebeurt dat de Heere van Montfoort, legghende op het Slot van Woerden, ende Jonckheer Ian van Naeldwijck metten anderen besloten ende voorghenomen hebben Leyden met practijcque ende behendicheydt inder nacht inne te nemen ende te overweldighen/ Maer sijn voornemen is te schande gecomen/ende heeft niet uytgherecht/ende heeft met verlies vande sijne moeten te rugghe trecken/overmits dat eenighe vande Burgheren die van desen veradelicken aenslagh wisten / de Regeerders vander stede gewaerschout hadden/datse op haer hoede wesen souden / twelck sy nochtans inden windt sloegen/ende seer weynich achten/de tijdt ghecomen wesende/omme haer voorslagh int werck te legghen/ende datse al met met ladderen over de stads muyren gekomen waren/soo hebben de Borgheren der stad Leyden, sulcx ghewaer werdende/de opgheclommen Soldaten met alle vroomheydt ende manlicheydt van hare muyren ghekeert/ende te rugghe ghedreven. De Beschrijvinge van desen aenslagh sullen wy hier by voeghen uyt het 66 Capittel vande 31 Divisie van onsen Chronijck-Schrijver van Holland/alwaer hy de selvighe mette volghende woorden beschrijft.

DE Heere van Montfoorde binnen Woerden ende opt Slot vä Woerden hem onthoudende/is Heere Ian van Naeldwijck Ridder by hem ghecomen/hebben eenen aenslagh gheordineert ende ghemaeckt om die stede van Leyden in te nemen/ende hebben hen starck gemaeckt/van uytghelesen ende vrome Knechten tot duysent toe/ende zijn ghecomen opten 13 dagh in Iunio tusschen den Saterdagh ende Sonnendagh des middernachts voor die stede van Leyden/ en swommen die graften ende vesten deur/ende quamen met ladderen aen die muyren/meenende die stede in te nemen ende te beclimmen/ende riepen Brederode, Montfoort, Broeckhuysen, ende dat en was niet verde vande Zijl-poorte daer sy dit bestonden. Die Poorteren van Leyden dit vernemende / liepen terstont op die vesten/en aen die muyren/poorten/ende toornen / ende keerden de vyanden vromelick van die muyren/ende stonden malcanderen trouwelicken by/niet aensiende eenighe partye/gonst oft vrienden/ende sloeghen se weder vande mueren/ende als sy met bussen ende cloeveniers begonnen te schieten/keerden sy aerselinghe weder latende daer sommige dooden. En int wederkeeren quamen sy voor dat Huys te Poelgeest, binnen dē Dorpe van Coudekercke / ende Heere Gerrit van Poelgeest Ridder gaft hen met

D'Heere van Montfoort meent Leyden in te nemen.

willen op/daer hy nochtans alle daghe soudye ontfing van de stede van Leyden/tot bewaernisse van tselve Huys ende wel betaelt was/ ende hem bossen/bos-crupt/artelrye ende ander instrumenten ende gereetschap dat men op een Huys behoevende is/ende ten Oorloghe dienende/ghelevert ende ghegeven hadden. Ende van dit opset van voor Leyden te comen/ waren sommighe Poorteren binnen der Stede dat wel wetende / ende gavent op die tijd den Stadhouder van Holland / Heer Ian van Egmont die binnen Leyden was te kennen/ende toonden brieven die hen geschreven waren/ende waerschouwendese datse wel toesaghen dat hen de Stede niet affgheloopen en worde/ maer sy en achtender niet op/ ende hieldent voor spot: Daer nochtans om die selve saecke wille (een die de Brieven ontfanghen hadde ende ghetoont) metten swaerde gherecht worde inden Haghe / ghenaemt Willem Iacob Evertsz. die Brouwer/van Warmont gheboren/een eerlick oudt man van tseventich iaeren/ God vergheeft den ghenen diet daer tot brochten. Die knechten opt Slot te Poelgeest legghende ende dat begrepen hebbende/ hebben dat Slot beholwerckt ende seer starck ghemaeckt/ende deden al tquaet dat sy mochten omtrent die Stede van Leyden/roovende/pilgerende / ende den Landlupden ende andere upt Leyden beschadende daer sy konden ende mochten. Soo heeft ten letsten die Stadhouder met die Stadt van Leyden vele knechten vergadert met sommighe Poorteren upter Stadt/ende hebben dat Slot te Poelgeest alomme crachtelick belegen/ende stelden daer voor groote Hooft-stucken/Cortouwen/Engienen/ ende andere Instrumenten/ende schoten met allen seer op dat Slot ende Toornen/ende bysonder op eenen grooten ronden Toorne / dat daer niemandt op duyren en mochte/ende ten laetsten gaven sy dat Huys op/ ende die van Leyden deden dat aff breken ter aerden toe / ende werdt ghedestrueert ende verwoest. Ende sy luyden moesten met schanden weder omme te rugghe keeren.

Die van Leyden belegghen ende winnen Poelgeest

VII. Verhael hoe dat sommige oproerighe Kenemers, (de welcke het Casenbroots-volck ghenaemt wierden) gheheel Noort-Holland in roere ghestelt/ende de stad Haerlem inneghenomen hebbende/met macht voor Leyden quamen/omme de selve mede te overweldighen: maer werden met gheweldt daer buyten ghehouden / gestut ende te rugge gedreven/alsoo dat sy genootsaeckt waren wederomme te keeren / ende vele van haer achterlieten.

lieten: Ten laetsten/wat straffe dat over de selvighe ghegaen is.

OMme dese voorghenomen gheschiedenisse volcomentlicken te beschrijven ende te verhaelen / soo sal grootelicken van noode zijn ten eersten te beschrijvẽ waeromme dat dese Noord-Hollanders ofte Kenemers het Casen-broots-volck ghenoemt wierden: Daer nae aen te roeren 'tbegin waerom oft waer deur dat sy tot dese oproericheyt ende wederspannicheyt ghecomen zijn/ende haer soverre verloopen hebben/datse teghen haren Prince opgestaen zijn / ende de wapenen tegen hem inde handen genomen hebben. Omme den weet-gierigen Leser hier inne te believen/soo sal ick dit alles doen met het inne voegen van een seker gheschrifte / twelck over eenighe jaeren by mijn waerden Oom Ian van Hout uyt verscheyden oude Brieven en stucken bydẽ anderen vergadert ende geschreven is: inneboudende geheel pertinentelicken desen gheheelen handel/soo wel t'begin/den voortgang/als het eynde / en straffe waer mede dese oproermakers ghestraft zijn/luydende van woorde te woorde/als volght:

Cort ende waerachtich verhael van het Casenbrootspel.

IN West-Vrieslandt off Noord-Hollandt gheree's int Jaer 1491 een beroerte ghenoemt het Casenbroot-spel, (uyt dien dat het maer arme liens waren die tselvighe begonsten.) Waer van 'tbegin/den voortgang/ ende t'eynde gheweest is/als volght. Opten octaeff van Paesschen quam Heer Ian van Egmondt Stadhouder mit menichten van Knechten in Noord-Holland, om den Kenemers ende Waterlanders daer mede te dwinghen tot gheven van Ruytergelden en Schattinghen / de Landt-luyden tot daer toe groote swaere lasten ghedraghen / ende onghelden ghegheven hebbende / waren soo verarmt dat sy niet langher vermochten te gheven: te meer wesende groote dierte van Coorn in t'Land/en mits dat door de verlaginghe vander Munte tgeldt uyt t'Landt getrocken was. Hier deur zijn groote beroerten ontstaen/ meenende t'Gemeent sy waeren goedeloos / ende soomen hen dwinghen wilden langher schattinghe te gheven/sy wilden hen liever doot vechten dan vande armoede vergaen: Egmont ging even wel met sijne executie voort/eyntelijck sloegen sijn Knechten twee weygeraers doot/dẽ derden wert gevankelic na den Hage gevoert. Hier door maeckten hen veel Dorpen op/liepen te hoop/begaven hen als uytsinnige en mistroostige luyden in Alcmaer liepen ten huyse van Claes Corff Rent-meester Generael van Noordt-Hollandt daer sijt al in stucken sloegen/dees eerste beroerten werdẽ wat

Oorsprong van het Casen-Brootspel.

Comen binnen Alcmaer, ende doen ghewelt.

ghesist deur besendinge van die van Haerlem, die t'Gemeente aengaven dat om haren't wille ende om haer een verghenoegen te geven een dachvaert inden Haghe beschreven was/alwaer sy haer armoede mochten te kennen geven/mit een toesagh die van Haerlem, wildē voor hen het beste doen ende aen haer sake de goede handt houden. Hier mede mitsgaders dat de gevangen weder uyt den Hage thuys geschickt werde/was tquaet wat uytghestelt maer niet wegh ghenomen: want bemerckende datter voor hen gheen verlichtenisse voor ooghen en was/hebben binnē Hoorn een generale Dachvaert ghehouden van alle de Kenemerlandsche Steden ende Dorpen/alwaer eendrachtelicken besloten werde om den laetstē man te verliesen gheen Ruytergelden ofte Schattinghen meer te willen geven/also syt vā armoede niet langer verdragen en mochten: daer toe sy den anderen over ende weder over by zeghel ende Brieven belofte gedaen ende verbonden hebben. Midler tijt naementlicken opten twaelffdē Junij zijn eenighe Oorlooch-schepen vander Sluys onder 'tghebiedt van Heer Ian van Naeldwijc affgheloopen / meenende tZantvoort een landtval te doen/twelck misluckte/maer quamen aen te Wijck op Zee/ dat sy innamen/plonderden/ende branden /loopende mette Buyt naer tMaersdiep, daer sy langhe aen ancker laghen/groote schade deden/ sonderlinge inde Oostersche schepen/namen oock in Texel ende Wieringen. De Kenemers nemen Hoorn in/twelck by die van het Zuydt-quartier weder becomen zijnde/legghen daer een sterck Blockhuys twelck eyndelick met consent vanden Hove weder affgeworpen werdt. Int begin van't Jaer 1492 comt Egmont met een deel volcx omtrent Alcmaer meenende daer binnen te comen/om eenighe rebellen den oploop ghemaeckt hebbende te straffen/die van Alcmaer daer van ghewaerschout zijnde/leggen hem lagen/ hy daer van gheadviseert zijnde wijckt te rugghe/deur welcken aenslagh de beroerten uyt ghebortsten zijn/want opten derdē Mey twelck was onlangs naer het wijcken van Egmond/zijn die van Alcmaer in grootē hoopen vergadert indē avont eñ omtrent ten acht uyren gecomen voor Haerlem begheerende inghelaten te zijn/ twelck hen de Regeerders met t'beslupt vande Vroetschappen ende rijcd ommen weygeren. Doch zijn door eenighe quaetwillighe die de Cruys-poorte van binnen met ghewelt opsloeghen inneghelaten/sy crijghen grooten toeval/nemen t Stadhuys in/ (ende ghelijck de Chronijck vertelt bedreven opt Stadhuys alle moetwille ende ghewelt/sloeghen ontstucken ende braken alle de sloten vande kisten ende kassen/ so wel vande Tresorie/als vande Wees-camer/vernielende alle Registeren/ Brieven ende ende andere Schriften/ daer de Stad ende de Wees-kinderen grootelicx aengheleghen was : dese selffde moetwille hebben sy noch in vele eñ verscheyden Borgers huysen bedrevē/ doende de goede luyden daer mede een onoverwinnelicke schaede) inder nacht desgelijcx verscheydē borgerē huysen/breken/verwoesten eñ plonderen alles/ende werden van hen doot geslagē beneffens den Schout Claes van Ruven/noch eenighe andere persoonen. Binnen Haerlem vermenichvuldighen sy tot over de drie duysent/makē groote voorbereydingen om voore

Vergaderen binnen Hoorn.

Nemen Haerlem in/eñ doen groot ghewelt.

voort te trecken: dwonghen de beste ende eerlickste Borghers van Haer-
lem met hen voor Leyden te trecken ende zijn sulcx den achtẽ Mey ten vijff
uyren inden avondt uyt Haerlem ghescheyden ende quamen tot Noordt-
wiick daer sy s'nachts bleven/ende van daer voort treckende zijn den 10
opten Middaghe ghecomen voor Leyden, den Stadhouder van alle tsel-
vighe verwitticht/begheeft hem metten Raedt ende eenighe Edelen/ eñ
Knechten in Leyden/om'tverwoede volck te keeren ende weder te staen/
ende hadde een Bolwerck doen maken voor de Reynsburgher poorte/bus-
sen ende ander Instrumenten opte Toornen/Poorten ende Muyren vã-
der Stad ghestelt/t'Blockuys werdt bestormt/eñ stormender handt in-
ghenomen ende ghewonnen/ende zijn sulcx voort-gheruckt tot aen de
Reynsburgher poort/nemen de huysen daer omtrent in/ende twee of drie
uyren schutgevaert gehouden hebbende/beginnen alle de boomen daer
omtrent te vellen eñ daer af een Bolwerck te maecken/om voor tschieten
uyter Stad versekert te zijn/ende hier mede besich zijnde neemt den hoof-
deloosen aenslagh/sonder hooft/ordere / off beleydt begonst/een wel ver-
dient eynde/want vele begeven hen van vervaertheyt opter vlucht/twelc
oorsaeck gaff dat oock de Banier-dragers van Haerlem eñ Alcmaer eynte-
licken met den gantschen hoop een schandelicke vlucht aen namen / ende
al druppende binnen Haerlem quamen/de Stadhouder vervolghtse ende
werden veel doot geslaghen ende veel ghevangen/ (de Hollansche Chro-
nijck seyt dat in het vluchten ende vervolghen van dat Hoofdeloos volc/
van het Slot te Teylingen ses off seven Ruyters ghereden zijn de welcke
groote schade onder haerluyden deden ende seer vele ghevangen namen/)
Dit in voeghen voorseyt gheschiet zijnde soo is de Hertoghe van Saxen,
(die van weghen Keyser Maximiliaen ende Erts-Hertoghe Philips, 't Oor-
loghs-beleyt vertrout was) int Land ghecomen om de voorgaende op-
roer te straffen/mit hem brenghende omtrent drie duysent Overlandsche
Knechten/ de welcke omtrent Haerlem eñ Alcmaer ten platten lande ghe-
bracht zijnde/alles verwoesten ende verdorven / want het Crijchs-volck
vanden voornoemden Hertogh (soo de Chronijcke seyt) quamen int Dorp
van Noortwijck daer sy veel onsteuricheyts bedreven/ende quamen voort
tot Santvoort daer sy de Kerck eñ theele Dorp beroofden / eñ namen veel
beesten ende gevangens / omtrent Haerlem tot Tetroede toe/ende zijn al-
dus voort ghegaen metten rooff tot nae dat groote Dorp van die Bever-
wijck omme dat inne te nemen: eñ die vañ Beverwijck stelde͂ hen ter weer
al te vromelicken / meenende dat volck ende knechten uyt te keeren eñ te
rugghe te drijven: maer die Knechten stonden malcanderen so vromelic-
ken by/ende om dat sy in grooter ghetale ende menichte waren/mochten
sy het tegen haer niet houwen/eñ de Knechten wonnen hen dat Dorp met
cracht ende stormender handt aff/eẽ sloegen in die hetten vele vanden in-
gesetenen doot/eñ maecktent seer schandelicken/ want sy plonderde͂ ende
pilgeerde͂ dat Dorp/nemende al datter was: eñ alle dat Man-volc dat-
ter ten lijve ghebleven was ende niet omkomen/werden ghevanghen eñ
swaerlicken gherantsonneert ende gheschat / daer dat Dorp al te groote-
licken

Comẽ voor Leyden.

Nemen de huysen buyten de Reynsburger poorts in.

Vluchten uyt vreese.

Des Hertogen volck neemt de Beverwijc inne, ende berooven tselve.

licken by verarmt ende verdorven werdt:ende dese knechten hebben hen daer bevolwerckt ende sterck ghemaeckt om daer te blijven.) Waer door de Steden ende Landen tot beken komende/ genade versochten ende becomen hebben/inder volghende manieren :niet int generael / maer elck int bysonder/want alsoo hem inden voorschreven oproer d'een min/d'ander meer ghemoeyt ende overtreden hadden / de Steden van Haerlem, Alcmaer, Monickendam , Edam,Hoorn, Medenblick, gantsch Kenemerland, West-Vriesland, Wieringen, ende Texel (alleen Enchuysen hadde hem stil ghehouden ende mette beroerte niet ghemoeyt) soo zijn hem elck in tsijn brieven van ghenade ende suyveringhe verleent opten 25 Mey/mit verscheyden lasten/te weten/dat die van Haerlem ende Alcmaer als verbeurt aen sijn handen moesten overleveren/alle haer beyder Privilegien /mitsgaders haer Banieren / dat die van Haerlem in de Bede doen gheeyscht moesten consenteren/ende van gelijcken alsser in toecomenden tijden Beden gheeyscht souden werden/ende twee vande grootste Steden consenteerden/daer dan Haerlem die derde soude moeten zijn/ dat Haerlem ende Hoorn elck een Poort moesten over leveren/tot een stercke te maken en te ghebruycken/dat d'ander Steden oock hare Privilegien ende Handtvesten als verbeurt moesten overleveren/ende hare Steden t'allen tijden moesten openen. Dat Alcmaer alle Poorten/Muyren/Toornen ende ander vasticheden moesten affbreken/de Vesten ende graven vollen tot haeren kosten mit hulpe vande Vriesen, mit Schagercogge, Nieudorper-cogge, ende tNieulandt , dat ten eeuwighen daghe ten behoeve vande Graeflickheydt souden werden betaelt binnen Alcmaer 3 stuyvers/en over gantsch West-Vriesland 2 stuyvers/dat die van Alcmaer ende West-Vriesland moesten overleveren alle Artillerije ende Bussen /grooter dan Colubrijnen/ mitsgaders t'Bosruyt/oock alle beseghelthept als sy metten anderen ghemaeckt mochten hebben om te conspireren ende dees commotie op te stellen. Dat het Clerck-ampt van Haerlem ten eeuwighen daghen soude blijven aende Graeflickheyt. Dat alle beleende oft verpande Domeynen op Officien/Visscherijen/Waghen ende alle andere bij souden keeren ende aende Graeflickheydt/ ende alle Brieven weder over ghelevert moesten werden. Dat tot betalinghe vande inghekomen knechten strack moest werden opghebracht in gouden Andries guldens / Haerlem 34 duysent/ Alcmaer 26 hondert/Monickendam 4 hondert/Edam 8 hondert/Hoorn 10 hondert/ Medenblic 3 hondert/ Kenemerland 5 duysent gulden/West-Vriesland 6 duysent gulden/Wieringen 2 hondert/Texel 10 hondert gulden/maeckende tsamen 51 duysent 3 hondert gulden. Dat voor't logijs vanden Stadhouder/ongeweert bloots-hoofts/barrevoets/elck mit een wit stocxken inde handt moesten comen Persoonen uyt Kenemerland hondert/uyt Alcmaer vijff en twintigh/uyt West-Vriesland hondert ende vijftich/uyt Texel twintigh/uyt Medenblic thien/die op haer knien leggende/ om ghenaede ende gratie van haer misdaet bidden/ende hare lijven en goeden in sijn Gen. handen stellen moesten. Dat buyten de genade ghesloten werden uyt Alcmaer 25 persoonen/uyt Kenemerland 50/en uyt West-Vriesland

Versoecken pardon en ghenaken.

Werdt haer vergunt op de volgende wijse/ende eerst

Haerlem,

Hoorn,

Alcmaer,

Naerder verhael van de straffe bestaende in seker somme van penninghen.

Welcke plaetse persoonen ghe-ordonneert om genade te comen versoecken.

Vrieslandt 100 / die Saxen noemen ende nemen mocht/om sijn wil daer mede te doen/behalven dien oock die alle poorten hadden helpen opslaen/ die schuldigh waren aende ghedaen doot-slaghen/die de huysen hadden helpen opslaen/bereben ende pilgieren/voort alle principale die de commotie hadden helpen maken/instellen/aenbrenghen/ ende daer toe raedt ofte daet ghegheven hadden. Ten welcken eynde belofte ghedaen was alle voorloopers/ die met dese rebellicheydt besmet waeren sijn Genade over te leveren om sijn wille daer mede te doen. Behalven dit alles moest Texel twee maenden lang ten dienst vanden Schout houden 25 gheselen van Oorloghe/ende die van West-Vrieslandt te maken en op te wercken de Sterckten ende Vasticheden die den Hertogh ordonneren soude/ binnen Haerlem, Hoorn, ende Alcmaer. Siet hier t'gheen men noemde/ in ghenade ende gratie opnemen/ende elck oordeel of hier 'tminste poinct van ghenade ofte gratie vermengt is/ende off men niet veel eer moet bekennen datmen de arme ondersaten diemē tot oproerte geperst heeft/ niet mit een veel onverdraechlicker jock heeft ghesocht te verlasten ende 'tonderdrucken/twelck dus verre al hier ghesept zy aengaende tgunt ick van het Casen-broot-spel uyt oude stucken tsamen hebbe weten te brenghen mit goeder meeninghe indien my yet meer mocht voorcomen tselve ter goeder trouwen hier by te voeghen/tot onderrichtinghe van den ghenen die mitte kennisse van oude saken vermaeckt zijn.

Texel moet 25. man houden ten dienste vanden Hertogh.

Dus verre het geschrift van mijn Oom Ian van Hout: waer inne ghy genoechsaem verstaen hebt 'tbegin/den voortgang ende 'teynde van dit oproer oft Casenbroot-spel. Lust yemandt desen handel met meerder woorden (maer met minder sin) beschreven te lesen/die wijse ick totte een en dertichste Divisie en het 76 77 ende 78 Capittel der selver/van onse Hollandtsche Chronijcke.

DEn oproerighen handel van dit hoofdeloos Casenbroot volck soodanigen eynde genomen hebbēde/gelijck hier voor genoechsaem verhaelt is: so is de stad Leyden (hoe wel het pestilentiale vyer vande Hoecxschen ende Cabeliauschen noch dick ende menichmael in dese Landen weder ontsteken werde ende heftich brande/ende vele Jaren daer naer eerst gedempt werde) in lange Jaren niet veel merckelicx wedervaeren/immers dat tot onser kennisse gecomē is/of daer vā wy eenige beschrijvinge hebben connen vinden/tzy inde Hollandsche of andere Chronijcke. Dan alleen dat inden Jaere 1535 / ten tijden als Ian Becoldsz, Coningh van Israel met sijne Munstersche Propheten/niet alleen Westphalen: maer eenighe Hollandsche ende Vriesche Steden in roere stelden / ende de arme menschen met haere schijnheylicheydt bedroghen ende verleyden / haer wijsmakende datse alles souden verkoopen wat sy besatē ende haer naervolghen/sy souden haer leyden ende brenghen in het landt van Beloften twelck van wijn ende melck overvloeyde. De arme menschen noch eerst uyt de duysterheyt des Pausdoms ghecomen wesende ghelooofden dese bedriegers/volchden haren raedt ende hebben haer met een goet ghetal

van hier naer Haerlem opte reyse begheven/ maer (eylaes) de Propheten ende tghemeen volck werden bedroghen/want komende voor Haerlem so werden sy gestuttet ende ghevangen/ende eenighe der selver metter doot ghestraft. Sommighe van dit volck hebben metten anderen voorgenomen de Stadt Leyden op syn Munsters met behendicheydt inne te nemen/ende zijn tot dien eynde op S. Paulus Bekeeringhen avondt wesende den 24 Januarij inden Jaere 1535/ metten anderen sterck wesende tusschen de 30 ende 40 persoonen/ vergadert in een huysinghe ghelegen wesende in het Noordt-eynde/ beneden de S. Antonis brugghe daer teghenwoordich de drie Haringhen uyt hanghen/ Van meninghe wesende haren aenslagh dien nacht op een seker uyr/in het werck te legghen: eñ verhoopten al waren sy cleyn van ghetale/dat sy van Jan alleman ghenoech gheholpen souden werden: die niet liever en doet dan alle dingen in roere te helpen stellen/ ende enichsins al opte been was. Maer de Regeerders deser Stede (by die van Amsterdamme van desen aenslach verwitticht zijnde/die sulcx vernomen hadden uyt sommighe Mennoniten de welcke by haerluyden uyt ghelijcker oorsaken wille ghevanghen waren:) die hebben haer selven teghen dit volck ghewapent / ende hebben ten eersten de Clocke doen ophouden op dat sy niet en souden weten den rechten tijdt ende uyre om haren aenslagh te beginnen: daer naer deden sy al heymelicken sonder eenigh gherucht te maken de Schutterie inde wapenen komen/ende zijn alle stillekens naer de voornoemde huysinghe ghetrocken/ende hebben die rontomme besettet/tselve ghedaen wesende seynden sy den Officier eñ anderen binnen de Huysingen/die nemen alle de selvige Mennoniten gevangen: de welcke daer naer/ghedoodet ende omme ghebracht zijn/ontfanghende haer wel verdiende straffe. Alsoo wy van dese gheschiedenisse gheen meerder nochte naerder beschrijvinge en hebben/soo sullen wy tselve hier by laten berusten/ende voortgaen tot de Beschrijvinghe vande Belegheringhe deser Stede gheschiet wesende inde Jaeren 1573 ende 1574.

De Wederdooperen menen Leyden in te neme.

Beschrijvinghe vande Strenghe Belegeringhe ende Wonderbaerlicke ontsettinghe der Stadt Leyden in Hollandt.

Gheschiet Inden Jaere 1574.

Totten Leser.

NAerdien dat wy/waerde Leser/gekomē zijn in onse Leytsche Beschrijvinghe/tot de leste Belegeringe deser Stede/ gheschiet wesende inde Jaeren 1573 ende 1574/ (want ick noeme beyde dese Beleghheringen een Belegh) soo en kan ick niet naerlaten u L. in een cleyne Voor-reden/sommierlicken te verhalen/op wat wijse ende wat saecken ick in dese beschrijvinghe voorghenomen hebbe (mette hulpe des Heeren / sonder welcke wy niet en vermoghen) te verhandelen ende te beschrijven. omme tot ons voorgenomen wit te moghen geraken / so sullen wy inden eersten met weynich woorden verhalen/wanneer de Spaensche Veldt-Overste Franciscus Baldeus met sijne heyrcracht alder eerst voor de Stadt Leyden ghekomen is: hoe langhe dat hy in het eerste Belegh om de Stad ghelegen heeft: waeromme hy de selvige verlaten heeft / ende ghenootsaeckt gheweest is daer van te vertrecken: Dit gedaen wesende/sullen wy verhalen/wanneer den vyandt sijn begonnen Belegh hervattet heeft / de Stad met meerder ghewelt ende macht belegert ende benaut heeft: Desghelijcx sullen wy hier by voeghen/wat listen/laghen/ende middelen Baldeus ende syne medehulperen/te weten eenighe naeghebuyrde Edel-luyden/ende verscheyden uytghewevken Burghers / int begin vande tweede Beleghheringhe ghebruyckt hebben door verscheyden brieven/ die sy luyden tot verscheyden tijden aende Heeren ende Borgheren ghescreven eñ ghesonden hebben / soeckende met haere schijn-goede beloften/ende brieven van Pardoen ende gratie de Stad met een soet lijntgen (almen seyt)

Generael inhout vande beleghe-rings beschrijvinge.

het net over thooft/ende haer int eeuwich verderff te trecken. Het welck de Regeerders meer als te wel konden mercken waeromme sy alle dese Brieven ofte t'meesten deel met weynich woorden opte Laconische wijse beantwoordt hebben. Baldeus siende dat hy noch de sijne met alle haer schrijven niet met allen upt en rechten/dan alleen die van Leyden te stercken ende te moedighen/soo heeft hy de Stadt veel vaster besloten ende benaut/iae soo beschanst op alle weghen ende wateren/datter niemandt in ofte upt en mocht gheraken/dan met seer groot perijckel: alsoo dat de Prince van Orangien. de Doorluchtige Vorst Willem van Nassau H. M. door vlieghende Boden die vander Stad heeft moeten verwittighen/op wat wijse hy voorghenomen hadde mette hulpe Godes de Stad te ontsetten. Wy sullen mede verhalen/hoe dat de Burgeren ende Inghesetenen der Stede/haer gheduyrende dese harde ende langh-duyrige Belegheringhe ghehouden en ghedraghen hebben/hoe datse dick ende menichmalen teghen de vyanden met groote cloeckmoedicheyt uptghevallen/geschermutseert/ende eenighe vande naestghelegen Schanssen met gewelt inne genomen/de Vyandt daer upt ghedreven/ ende verscheyden andere schade ende hinder aenghedaen hebben. Desghelijcx sullen wy ghedencken/wat een onuptsprekelicken hongher/kommer/ en ellende/ geduyrende dese Belegheringhe/bude Burgeren ende Inwoonderen gheleden is: ende eenichsins verhalen wat vreemde/onghehoorde/ iae onnatuerlijcke kokagien/die noot ende 'tghebreck haer heeft leeren koocken ende bereyden/omme hare verhongherde ende ydele maghen eenichsins te vervullen/ende hare leven (soo veel als in haer vermoghen was) te onderhouwen/ende te stercken. Daer by voeghende/hoe God Almachtich de stadt Leyden beneffens de Oorloghe ende den Hongher/ghestraft heeft met de Pest ende Sterfte/wech nemende upt het midden der selver omtrent de 6000 Menschen: ende verscheyden andere saken daer aenclevende. Ten laetsten/ sullen wy ter eeren Godes beschrijven de vreemde ende onghehoorde verlossinghe deser Stede/hoe dat God Almachtigh door windt ende water Baldeus met sijn gantsch omleggende heyr (die geroemt hadden datmen lichter de sterren van 't Firmament mette handen souden af rucken / dan de Belegerde Stad te verlossen ende te ontsetten) met vreese ende angst beladen wesende/van Leyden heeft doen vertrecken/en schandelicken vluchten: en over de benaude Inghesetenen verhongerde menschen wederomme den hoorn des overvloets uptgheschuddet heeft. Waer voor sy sijnen heylighen Name/ met hart ende monde gedanckt/ghelooft ende gheprefen hebben. Dit is het ghene ick u als een cleyne Voor-reden hebbe willen bekendt maken. op dat dese Beschrijvinghe te bequamer mach ghelesen ende onthouden werden/soo sal ick die aff deelen in sekere Capittelen ende deelkens/ende den inhoudt ofte het Sommarium van elck Deelken daer boven stellen. Vaert wel.

I. Cort

I. Cort verhael vande eerste Belegheringhe der Stadt Leyden.

NAer dat Ducq d'Alba, door wiens ongehoorde wreedtheyts wille de Nederlanden inde uyterste ellende ende miserie ghebraeckt waren / door last van de Coninckliche Maiesteyt van Spaignen/die sulcx door sijnen Raedt verstaen hadde/hem wederomme ontboden/ende alreede vertrocken was : ende dat sijn Soon Dom Frederico opten 12 Julij des Jaers 1573 de stadt vā Haerlem, nae een swaer ende ellendigh Belegh van acht Maenden / met verlies van twaelff duysent van sijne beste Soldaten/met accoort inne ghecregen eñ verovert hadde: ende binnen der Stede sulcken ellendigen bloedt-badt ghemaeckt hadde/ende een ghetal van omtrent 2200 Soldaten ende eenighe Borgheren in drie daghen tijdts soo door't Swaert/den Strop/ als 'twater hadde doen dooden ende omme brengen: ende dat hy opten 10 October de Stadt Alcmaer, naer dat hy verscheyden bloedighe stormen daer op ghedaen ende vanden 21 Augusti aff beleghert hadde/heeft moeten verlaten ende met schande te rugge wijcken: ende dat den Grave van Bossu den Slach opte Zuyder-zee verlooren hadde: ende dat hy noch hier ende daer verscheyden nederlaghen gheleden hadde : also dat het scheen dat God Almachtich voor hem ghenomen hadde / de wreedtheyt van dese bloedthonden te straffen: naer dat dit alles alsoo verloopen ende gheschiet was/ soo heeft Don Frederico met sijne Spaengiaerden/ ende anderen/ beraetslaecht wat sy aldereerst wederomme souden beginnen ende by de handt nemen/omme tot haer voorghenomen wit/van dese Nederlanden onder haer dwang ende subiectie te brenghen/te moghen gheraken: soo hebben sy luyden nae verscheyden consideratien/besloten ende gheresolveert de Stadt Leyden te belegeren/ende met ghewelt te brenghen onder de gehoorsaemheyt vande Co. Maiest. van Spaignen: ende dat te meer/overmits sy luyden verstaen hadden/ door eenighe persoonen die van hare zijde waren/dat de Stad gansch niet ofte immers seer weynich versien ende gheprovideert was van victuailien/amonitien van oorloge ofte andere nootsakelichedē. Maer na dien de Spaigniaerden door groote muyterien eñ oneenicheden onder den anderen verwert waren ende over hoop laghen / soo is de Belegeringhe eenighe daghen uytghestelt: twelck die van Leyden vernemende/hebben om hare Stadt te beter te moghen bewaren teghen de bedeckte aenloopen ende listighe aenslaghen van hare vyanden/ende om haer soo veel voordeels te benemen als haer doenlicken was :so hebben sy omtrent een halff mijl rondomme der Stede doen affbranden/aff werpen/ende aff houwen alle Huysen/Bargen/Schuyren/Boomen/ende andere dinghen / waer mede den Vyandt hem eenichsins soude hebben konnen behelpen / ende de Stadt hinderlick wesen. Baldeus achtervolgende sijn voornemē is opten letsten October des Jaers 1573 met groote macht ende gewelt van Crijchs-

Verhael vant belegh ende innemen van Haerlem.

Baldeus besluyt Leyden te belegeren.

Baldeus comt voor Leyden.

knechten voor de Stad ghecomen/ende heeft de selve soo tot Leyderdorp, Soeterwoude, Valckenburch ende verschepden andere Dorpen/ Wateren/ ende Plaetsen beschanst/ende in weynich daghen so vast besloten / datmē van gheen oorden/weghen/ofte wateren de selvighe mocht victualieren/ ofte ontsetten: ende heeft die soo vast besloten gehouden totten 21 Martij des Jaers 1574 toe: ten welcken dage/wesende op een Sondagh/ hy die heeft verlaten/daer voor ghelegen hebbende 24 weken ende drie daghen. De redenen waeromme hy ghenootsaeckt ende gedwongē was de Stad t te verlaten / was de comste van Graeff Lodewijck van Nassau Broeder van mijn Heer de Prince van Oraignen, de welcke met Hertogh Christoffel van Beyeren des Palf-Graven Soon/met een groote menichte van Ruyteren ende knechten omtrent Maestricht ghecomen was om dese Landen/eñ den Prince te helpen/teghen het gewelt der Spaignaerden. Die vande stad Leyden alsoo sy redelicken versien waren met proviande ende Soldaten / die hebben ghesaementlicken/ghedupr ende hare Beleghheringhe/met verschepden uytvallen/aenslagen ende schermutsingen/ den vyandt groote schaede ende aff-breuck ghedaen. De Regeerders ende ander Bevel-hebberen maeckten soodanighen wetten ende ordonnantien opte eet-waren/wachten ende andere saken/als sy alder nutst eñ bequaemste tot het welvaren ende behoudinge harer Stede konden vinden ende beramen. Ick wenschte wel van herten dat ick dese eerste Beleghheringhe wat particulierder mocht beschrijven/maer overmits datmen van het selffde soo weynich in onse Nederlandtsche Chronijcken beschreven vindt/ende datse hare beschrijvinghe ghesamentlicken spaeren op de leste Beleghheringhe/de welcke in strengicheydt/ende benautheydt teghen dese niet te ghelijcken is/ soo sullen wy de selvighe naer volghen/ ende op dit Belegh niet langher blijven staen / maer voortgaen tot het ander. Doch soo wy te eeniger tijt eenige claerder ende naerder beschrijvinghe konnen bekomen/soo sullen wy de selvige den leef-gierighen Leser mede deelen.

Vertreckt te rugghe.

2. Eenighe aenslaghen vanden Grooten Commandeur aengheroert, dienende tot een Inneleydinge van het tweede Belegh: Baldeus comt weder voor Leyden : de Spaignaerden nemen de Schantsen vande Goutsche Sluys ende Valckenburch inne: de Enghelschen (die de Schans verlaten hebben) gaen over aen den Vyandt: worden vande selve naer haer verdiensten ghestraft.

IN het voorgaende Capittel verstaen hebbende om wat redenen Baldeus de Stad Leyden ghedwonghen was te verlaten : soo sullen wy voortgaen ende komen tot het tweede Belegh. Maer eer wy daer toe komen/so sullen wy met weynich woorden aenroeren/de oorsake van het selffde

AFBEELDINGE VAN DE BELEGERINGE DER STAD LEYDEN GESCHIET Anno 1574.
DIE ZEE
Noortwijck
Leewenhorst
Voorhout
Sassenem
Caghe
Die keuer
Noort schans
de Drecht
Catwyck op zee
Oostgeest
Rynsburch
Valckenburch
Abspoel
Quackel
Butterhuys
die Brasem Meer
Vosskuyl
Alckemade
Hier lach Cornel Marion
Endegeest
Poel
Scans
Hier lach C. Carondelet eñ Juan de Nester
DIE STAD LEYDEN
Steenevelt
Zyl hoff
Die laege Zyde
Reguliers
Den Ryn
Schans
Rynsburger poort
Zyl poort
Den ouden Ryn
Minnebroers
Den Nieuwen Ryn
Hier lach de Drossaert van't wedde
Leyderdorp
Doeslaen
Waddinxvliet
Witte poort
Boßhuysen
Hooge zyde
Schans
Rodeburch
Roomburch
Die Oude vliet
Koepoort
Die Roomburger watering
Zuyd wycker wateringhe
Den wech naer delft
De vliet
Cronesteyn
Lammen
Die Meerburger wateringhe
Die vliet
Voorschoten
Die Vliet
den Hofwech
Soeterwoude
Papen meer

selfde. Alsoo Graeff Lodewijck van Nassau metten Sone vanden Keur-Vorst alle middelen ende ghelegentheyt socht/om over de Mase met syn macht te gheraken: het welcke hem door Zanchio d'Avila Veldt-Overste/ sterck wesende tusschen de vier ende vijff duysent Mannen / in alderley manieren verhindert ende belettet werde: verstaende dat Graeff Lodewijck eenich verstant met die van Nimmegen hadden/omme aldaer door hare hulpe over de Mase te komen: soo heeft hy terstont eenige Vaendelen Knechten derwaerts ghesonden /om sulcx te beletten. Hy selffs vervolchde met de reste van syn volck daghelicx het Legher van Graeff Lodewijck/tot dat de voornoemde Grave hem ghelegert hadde in het Dorp van Moken,wesende een wel gheleghen plaetse om in Brabandt te komē. Naer dien Zanchio d'Avila, overmits de grootheydt ende wydde vande Mase, op het Legher van Graeff Lodewijck gheen schade konde doen / soo is hy met grooter naersticheyt naer de Grave ghetrocken/eñ dede aldaer metter haest een Brugghe maken / om met syn Legher over de Mase te trecken. Over ghecomen wesende/treckt hy met Mon-Dragon versterct wesende met eenige knechten/met syn gantsch gheweldt naer Graeff Lodewijck toe/van meeninghe wesende om hem te slaen / den Grave sulcx verstaende/begheeft hem mette syne inde wapenen/stelt hem in slachordē ende treckt alsoo den Vyandt te ghemoete opte Moker-Heyde : beyde de Batallien aenden anderen komende/ende vaerdigh staende omme malcanderen te slaen/soo hebben van des Graven zyde / een groot deel van syne Heeren/ende Oversten/ende gemeene Soldaten ghemuytineert/om ghelt gheroepen/ende niet willen vechten: alsoo dat Graeff Lodewijck met eenighe van syne Heeren ende Knechten/die hem ghetrou bleven/ eñ met hem wilden leven ende sterven/het ghewelt der Spaignaerdē heeft moeten het hooft bieden/verwachten/ ende teghenstaen / twelck sy soo langhe met grooter vromicheydt ghedaen hebben / dat den Grave ende het meestendeel vande syne aldaer verslaghen ende haer leven gelaten hebben. Gheduyrende de vervolginghe van Graeff Lodewijck langs de Maes-cant van Zanchio d'Avila, soo was den Prince van Oraignen met syn Legher ghecomen inde Bommeler-Waert/ende hadde hem gelegert in het Dorp van Govick . Daer den Milaenschen Commandeur met synen Legher niet wyt van daer en lagh.

Zanchio d'Avila verhindert Graeff Lodewijc over de Mase te comen.

Slach opte Moker-heyde.

Des Princen legher inñ Bõmeler-weert.

De meeste oorsaecke waer door de Prince synen Legher hier brocht/ was/ om dat myn Heer Graeff Lodewijck van Nassau synder Vorstelicke Genaden Broeder aen syne Vorst. Gen. van by Maestricht ghescheven hadde/dat hy van meyninge was syn legher des anderen daegs daer op te breken/ ende sich met syn heyrcracht te laten vinden tusschen Ryn ende Mase tot Herwerden, om aldaer oft daer omtrēt de Riviere te passeren/twelck hem/ (als ghesept is verhindert werde/) eñ sich op sulcker wyse by synen Broeder te voeghen / begheerende daer om dat sich de Prince met volck/schepen/schuyten ende ponten soude te gemoet komen. Syn V. Genade dit vernemende/was niet wel te vreden/ overmits dat het door de cortheyt des tyts onmoghelick was de voorsz. Oorlooghs-gereetschap

Brieven van Graeff Lodewijck aen den Prince syn broeder.

Prinçen leghe trecke na Godick.

reetschap op de Riviere te beschicken/heeft nochtans sijn Legher (gelijck ghesept is) hier ghebrocht/ende sprack seer verde siende op desen tijdt tot sommighe van sijne vrienden dese woorden: Hoe wel mijnes Broeders comste my lieff ende aenghenaem is/nochtans mocht ick wel lijden dat hy met sijn Legher hondert mijlen van hier ware. Want sijn V. Genade vermerckte dat sijne comste niet sonder groote vaerlickheydt en was/ ghelijck ten laetsten het eynde ghetuyghenisse was ghevende. Doch altijt (ghelijck ghesept is) hadden die van Leyden dit voordeel/ dat den Vyandt haer verlaten hadden/ende sy ontset waren.

De voorsz. Commandeur met de sijne die sich nae den slach op de Moker-Heyde, die hy ghewonnen hadde tegen Hertogh Christoffel van Beyeren des Palsgraven Sone ende Graven Lodewijck ende Henrick van Nassau, hem seer stille scheen te houden/en heeft nochtans met sijnen Bruesselschen Raedt niet ledich gheweest/dan heeft drie nieuwe aenslaghen voorghenomen. Den eersten/om Noord-Holland in sijn ghewelt te brengen: Den tweeden/om de Mase in te crijghen: Dese twee aenslghen buyten onse Historie wesende sullen wy verby gaen / ende alleen verhaelen den derden om de Stad Leyden weder te belegeren/de welcke hy wiste door de uytgeweckene/ghenoemde Papisten/ ende oock door de stilswijghende hare goetgunstighe die noch inder Stad waren/dat van Crijchs-volck eñ coorn onversien/ende deur toedoen van eenige affgunstige midts het daghelicx uytvoeren van Coorne ten platten Lande dapperlicken ghebloodt was. Twelck hem te eerder sijn voornemen dede vorderen: want tusschē den Dijnsdagh eñ Woonsdagh wesende den 25 eñ 26 Mey inden Jaere 1574/ inder nacht omtrent te 12 uyren/ so is den Oversten Baldeus met sijn Crijchs-volck weder gecomē tot Leyderdorp sijne comste was/van Amsterdam/ende Haerlem met seker Carvelen eñ andere schepen/soo met volck / ammunitien van Oorloghen als victuailien geladen zijnde/ende quamen door den Amstel / door de Drecht ende andere wateren/ende streecken haer Seylen tot Leyderdorp/daer zijnde hebben zy haerluyden stillekens ghehouden/ende die weghen ende passagien/die die van Leyden ghebruycken moesten/beset met Harquebusiers / twelck tot kennisse ghecomen zijnde van Meester Andries Allertsz. die Overste Capiteyn ofte Colonel was vande Soldaten ende Bugheren deser Stede/soo is hy met omtrent 25 ofte 30 Soldaten ende Burgheren inder nacht uyt de Stede ghetrocken/ meenende den Vyandt aleer hy hem vast ghemaeckt hadde / eenighe aff-breuck ende schaede te doen: hy hadde om eenighe beesten wille die den Vijandt nam wel eenighe cleyne schermutseringhen / maer rechte seer weynich tot sijnen voordeel uyt/want hy werde (twelck grootelicx te beklagen was) met drie ofte vier Soldaten doot gheschoten. In wiens plaetse opten 29 Mey/ daer aen volgende door Henrick van Broeckhoven te dier tijden Schout der Stadt Leyden wesende uyten name van't Corpus dese stede versocht eñ ghebeden is den Edelen ende Hooch-geleerden Jonckheer IOHAN VANDER DOES Heer vā Noordtwijc, &c. omme tselve Gouvernemēt te wil-

Jonckheer Iohan vāder Does Heer van Noortwijck, Capiteyn neemt het het Gouvernement aen binnen Leyden.

tment te willen aenvaerden/ende waer te nemen : welcken dienst hy/om de Stad Leyden/syn Vaderlandt/eñ alle Vryheydt lieff-hebbende menschen in hare rechtvaerdighe ende geoorloofde saecke/ende Vryheydt te helpen mainteneren/met ghewilliger herten aenghenomen/eñ met grooter eeren ende contentement van een yeghelicken ghedurende de gantsche Belegeringhe bedient/ende vromelick uytghevoert heeft. Waeromme den Prince van Oraignen die Stad ontsett wesende/ hem voor syne ghetrouwe diensten grootelicken bedanckt/gheloofd ende gepresen heeft/ als tsynder plaetse hier naer breeder verhaelt sal werden.

Ter wyle nu de aenghecomene tot Leyderdorp op heur oude plaetsen begonsten te schanssen/zyn indē dagheraet twee ofte drie van heur Vendelen (die de Borghers op haer muyren staende mochten sien trecken) door de Weypoort nae Zoeterwoude ghetogen/waer van sommighe tot Zoeterwoude bleven /eñ de andere in de Schansse opden Leytschen Dam/die door een versuymenisse nae het vertreckē vanden Vyandt noch ongheb roken was.

Daer waren van die van Leyden wel boden nae den Hage, Delft, Rotterdam, ende Dordrecht ghesonden/ daer op die tyt syn Vorstel. Genaede gecomen was/opbrekende syn Leger uyt de voorsz. Bommelschen waert/ van meeninghe wesende om het aengevanghen Belegh te verhinderen/ dan haestighe verbaestheyt en heeft altyt gheenen volcomen raedt / ende als den selfden oock noch wel besloten is / en wordt hy somtyts niet te deghe uytgherecht/soo dat de Crychs-Heldt Nicolaes Ruychaver, die op die tydt inden Haghe lagh/de boodtschap volle laet creegh : Doch dede noch soo vele met schantssen ende schermutsen aen de Geest. brugge, dat de ghene die inden Hage woonachtich waren/ meest haer goeden berchden/dies niet teghenstaende/soo quamen de voorsz. ghenoemde Papisten den selven avont niet alleenlick inden Leydschen-Dam, dan oock inden Haghe.

Schermutseringe door Ruychaver aende Geest brugge.

Also nu de reste van Baldei heyr-tracht weynich daghen daer naer in twee andere hoopen quam/den eenen van Utrecht/ nae de Goutsche Sluys eñ Alphen, ende den anderen van Haerlem door Noortwyck na Valckenburch/in welcke plaetsen des Princen volck twee Schanssen hadden/beset elck met vyff Vendelen Engelschen/daer Overste van was Eduwardt Cester , soo hebben dit Regiment der Enghelschen den eersten aenstoot gheleden.

De tweede hoop ofte gedeelte van tCrychsvolck comt vā Utrecht.

De Schansse op de Goutsche Sluys werdt ghewveldelyck van den ghenoemden Papisten van Utrecht comende/ghelyck ghesyt is / aengevallen ende bestormt/ende werden dickmale vanden Enghelschen daer inne zynde/hebbende eenen dapperen Capiteyn Ghensfoort genaemt / eñ een ander Compaignie Soldaten/de welcke gheregeert werden by Capiteyn Gerrit vander Laen, dees hebben ghesamentlicken tot drie reysen toe den Vyandt met schande ende schade affgheslaghen ; Doch also de Ruyteren/die gheenen wegh en hadden om van daer in Hollandt te comen/ dan boven over de Schanssen/de stormende knechten van achteren met

Bestorminghe van de Goutsche Sluys.

 slaghen

slaghen tot de storme aendreven oft dootsloeghen/werden de Engelschen ten laetsten eensdeels met ghewelt en anderdeels door gebreck van cruyt ende loot ghedronghen de Schanse te verlaten: twelck soo haest niet geschiet en soude hebben/waert sake dat hare mede gesellen in Alphen legghende/een halff uyre gaens van daer hun soo dapper ghehouden hadden als de ghene die in dese Schanse waren/dan dese als sy heur medeghesellen meenden te ontsetten vonden de Schanse ingenomē/aldus verliepen sy beyde. Eyntelick/de Spaignaert hadde hier alsoodanigen overwinninghe voor de Goudsche Sluys Schansse/dat sy seer veel wagens met dooden van daer wegh voerdē. Op dese wyse quam den voorsz hoop over Utrecht comende nae het slechten der voorschreven Schansse / eensdeels by de eerste tot Leyderdorp voor Leyden legghende / ende de andere rogen door de Venen nae den Haghe /ende geschiede op den 27 Mey 1574.

De Geusen verliesen de Goudtsche Sluys.

Den derden hoop over Noortwijck comende quam oock op desen 27. voor de groote onvolmaeckte Schansse van Valckenburch / dan de vijff Vaendelen Enghelschen waren daer uyt gheloopen eer sy den Vyandt saghen/niet teghenstaende dat sy des avonts te vooren eenighe paerden aen die van Leyden versocht hadden/om te besichtighen waer de Vyant was/die sy oock seyden noch niet vernomen te hebben / dan waren nochtans gheweken tot byder Waddinge , daer de Spaignaerden hun hert naedringhende met hun schermutselden. Het welcke die vander Stadt van heur mueren mochten sien/ende oock wel scherpelick mercken/het zy hoe daer oock ghechoten wert/dat niemandt van beyde zyden doot en bleeff/het welcke den Borghers niet weynich quaet vermoeden gegeven en heeft. Die verstaen hadden dat de Engelschen in het overgeven vande Schansse van Alphen metten Vyande in bespreck geweest waren / en vermoeden daer omme dat door eenich heymelick verstant ende verraet de Stad ende Borgers in eenighen noodt komen mochten / indien sy de voornoemde Engelschen inne lieten hoe wel de Magistraet sulcx gaern ghesien hadden/vermits de Stad van gantsch geen uytheemsch Crijchsvolc oft Garnisoen versien was:maer de Burgerē en Inwoonderen hebben sulcx niet willen toelaten/eensdeels omme het quaet vermoeden /ten anderen om dat haer Stad soo weynich versien was met lijftochten/provisie van coorn ende andere nootsakelickheden. Waeromme haerluyden met ghemeen advijs ende toestemmen gheandtwoort werde/ dat sy henluyden souden willen logeren onder de Stad muyren/men soude haerluyden uyt de Stad broodt ende victuailie bestellen/ter tijt toe sy tselve sijn Excellentie verwitticht hadden/ende by hem gheordonneert soude werden waer dat sy souden trecken : twelck sy niet en hebben willen verwachten/ende seer haest opbraken / wat sy in haren sin besloten hadden. Ghelijck uyt dit volghende verhael ghenoech saen ghesien kan werden.

Den derden hoop Spaignaerden comt over Noortwijc voor de schansse van Walckenburch.

Dese ghemaeckte schermutselinge gedaen zijnde/quamen de Engelsche noch naerder de Stad/te weten tusschen der Burgeren Loop-schanse van Boschuysens brugge ende de Stad/soo dat de Capiteyn Chief met sommige van den sijnen inde Stad quam/ en maeckte met den Borgeren

Gemaeckte schermutselingh vandē Engelschen ende Spaignaerden.

dit

dit verdrach ende besluyt: soo wanneer de voorsz. Capiteyn met den sijnen vanden Vyandt mochten overweldighet worden / soude sijn vlucht nemen nae de Haechsche poorte / daer meest alle het gheschut ghebrocht was/ende souden dit voor een teecken hebben/als het Vaendel op de selfde poorte affgenomen werdt/dat sy als dan ter sijden souden aff wijcken/ want alsdan soude alle het geschut gelijckelick op heur Vyandē los gaen. Dan het heeft nae der tyd gebleken dat dit besluyt den Engelschē niet en behaechde. Want so haest als sy buyten quamen (te weten den Capiteyn Chief eñ de sijne) zijn sy met vliegende Vaendelen des middaegs tusschen elff eñ twaelff uyren nae den Vyandt getogen die haer aende Waddinge verwachten/daer sy met eerbiedinge (soo het scheen) op seeckere verdrach ontfanghen werden: dan het swaerste volchde terstont daer nae te weten/daer nu zijnde/soo moesten sy terstont alle heur lonten uyt doen / wāt de Ruyteren van Voorschoten comende/drevense van achteren naer de Spaignaerden voort/ twelck sommighe tot 32 oft 33 in ghetale toe/ daer onder eenige Bevelhebberen Nederduytschen ende Engelschen waren siende/zijn wederom tot onder des Stads Cinghel gevluchtet / ende naeder tijt ingelaten: De andere die werden nae Valckenburch gebrocht ende aldaer wert heur geweyr voor het Huys te Toornvliet aff genomen/ ende werden des anderen daegs naer Haerlem ghebracht/ nae dat sy van hare schoone cleederen merst geblootet waren/sommige moesten pionieren/ende ettelicke quamen door Vlaenderen weder in Engelandt / maer ten dient alhier niet verswegen te zijn / dat int overgaen vande voorsz. Knechten eenige vande selve geen middel hebbende omme inde Stadt te comen/liever gehadt hebben omme vande Sluyse int water te springen/ende hem selven te verdrincken / dan soo schendich inder Vyanden handen te vallen. NOTA.

Vijff Vendele Engelsche gaen over by de Spaignaerden.

Dit hebbe ick hier voornemelick willen stellen / om dat de Leytsche vrome Borgheren t'onrecht beschuldiget werden/dat sy een oorsake waren van het overgaen der voorsz. Vaendelen Engelschen/ door het weygheren van het innemen/de welcke nochtans op dees tijt noyt versocht en hadden om in de Stad te comen/waer door de nae gheschiede daet eñ quaet vermoeden op den Capiteyn ende Bevel-hebberen / ende niet op de den Borgheren bevestighet werdt: welcke heuren eedt recht betrachtet hebben/is den Heere bekendt.

Aldus werdt Leyden aen vier offt vijff plaetsen beleghert / sulcx dat den Vyandt 62 stercke Schanssen rondtom die Stad Leyden gemaeckt hadde/waer van de namen van dien volghende zijn op hare behoorlijcke plaetsen.

3. Brieven vanden Prince van Oraignen aen die van Leyden: Antwoorde op de selve: Die van Leyden publiceren dat alle Vrouwen, Kinderen, ende ledich-ganghers vrij ende vranck uyt der Stede moghen vertrecken.

Den eersten brieff uyt Leyden aen sijn Excellentie.

DJe van Leyden in desen staet zijnde / hebben terstont alle heur ghelegentheydt aen sijn Vorstelijcke Genaede/die tot Dordrecht was geschreven. Sijne V. Gen. eer haren Brieff quam hier van ghewaerschout zijnde/heeft sich beraedtslaget met den Gedeputeerden vande Staten s'Lands van Holland aldaer zijnde/ ende op den 27 Mey aen die van Leyden gheschreven: waer van het sommaris inhoudt is/als volght:

Des Princen eersten brief aenden belegherden van Leyden.

DAt sijn V. Genade met den voorsz. Staten hadden raedtsaem ghevonden, dat de Colonel Chester die tot Valckenburch lach, met omtrent ses hondert mans in de Stad Leydē, so verde het doenlick was, soude comen, omme daer door den Vyandt alle hoope ende oorsake te benemen, de Stad langher te belegheren oft bestormē: Dat oock den Burgermeesters ende Regeerders met den eersten uyt heure Stad souden doen trecken, alle bedelaers ende swacke persoonen, die hun inder noodt meer lastich dan dienstelijck souden zijn: Dat sy ordre souden stellen, dat heur victualie soo spaerlijck uytghedeylt werde, dat sy hun voor drie maendē mocht strecken: heur vermanende dat sy (ghelijckmen van hun oock niet en twijffelde) heur vromelick wouden draghen: Sijn V. Gen. ende de Staten aen haer zijde souden niet naelaten alle middelen te soecken om heur vandē Vyanden te verlichten ende ontsetten. Ende soo verde het soo haest niet en conde ghescchieden, souden daeromme niet verslauwen, maer liever volharden in een corte benautheyt, dan hun te beghevē in een eeuwighe elende ende slavernije. Souden oock metten anderen spreken, ende op alles wel letten, off sy ter noot den voorsz. tijdt van drie maenden souden moghen verbeyden, om niet te vallen in het Haerlemsche ongheluck: soo verde sy het dan drie maenden deur Godes hulpe houden conden, (op dat dese antwoorde inder Vyanden handen niet en quame) souden twee nachten nae den anderen ten 12 uyren een vierteecken doen.

Publicatie dat vrouwē ende kinderen mogen vry uyt treckē.

Des daeghs te vooren / eer die van Leyden desen Brieff ontfinghen/ hadden sy alreede laten publiceren/dat alle Vrouwen/Kinderen/ eñ reysende vreemdelingen uyt der Stad mochten trecken: De Boter/ Melck/ Vleysch/ Broodt/ ende diergelijcke noottelickheden werden op eenē prijs ghestelt:

ghestelt: Verboden gheen hoogher bieren te brouwen dan t'vat van 25 stuyvers/twelck (eylacen) niet wel onderhouden en werde. Ende beantwoorden op den 30 Mey den voorsz. Brieff ghenoech inder naevolghende manieren.

Antwoorde van die van Leyden op des Princen brieff.

DAt sovele dẽ Colonel Chester metsiinẽ volcke belangende, de sake in anderen poincte waren, gelijck sy sijn V. Gen. by heur voorgaende gheintercipieerde brieven geschreven hadden: Heur victualie souden sy hun ten besten doen strecken, ende niet laten hun van onnutte menschen te ontledighen, soo verde het doenlick ware: Den ghesetten tijt costen sy niet toelanghen, doch souden breeder schrijven, eñ vertrouden middeler tijt op het ontset van God, sijn V. Gen. heur mede Lidtmaten ende Bondtgenootẽ: Dat sy gheen vyerteeckenen en deden, was ghelaten, om dat sy beforghden dat de Vyandt daer uyt eenighen uytersten noodt soude mogen verstaen, ende hun daer door naerder benauwen, ende de opene weghen der Boden te besetten: Versochten poeder, ende schreven, wel ghedelibereert te zijne de Stad te houden, tot welcken eynde sy heur Borgheren wouden in eedt nemen. Sonden sijn V. Genade copie van sommige brieven by den Vyanden ghesonden, waer uyt sy bemerckten dat de Vyandt sich weynich vertroude yet met ghewelt uyt te rechtẽ. Eyntelicken baden dat sijn V. Gen. over hun alle vaderlicke sorghe wil draghen, sonder nochtans het selfde te verhaesten.

De Prince van Oraignen niet weynich becommert zijnde met de beleghерde Stad Leyden, wetende dat sy gheen Crijchs-volck inne en hadden/ende hun oock nae sijn voorgaende vermaninghe met coorn ende andere Oorloochsche provisie niet ghenoechsaem versien en hadden: sorghende oock dat sijnen Brieff vanden 27/ byden Vyanden opghehouden mocht zijn/ heeft op den 29 eenen tweeden Brieff/ meest eenes inhouts geschreven/ daer by voeghende:

Den tweeden brieff van sijn Excelli. aen die van Leyden.

SO verde sy wel insaghen de sterckheyt heurder Stad (niet tegenstaende dat sy de Engelsche niet inne ghecregen en hadden) souden het wel drie maenden teghen den Vyandt mogen herden, ende mits eendrachtich blijvende, was het de Vyandt onmoghelick heur te overvallen: Souden oock ghedincken, soo sy haer anders dan nae behooren queeten, dat niet alleenlick haer Stad Leyden, dan oock 'tgheheele Landt op dien voet soude verlooren moghen gaen, twelck hun ende heure naecomelinghen een eewige schande ende verwijt soude zijn: Souden hun daerom teghen den Vyandt resolveren ende opiniatieren ten uytersten, waer door sy niet heur selven, dan het ge-

heele Landt souden behouden, ende eenen eewighen name ende reputatie becomen : Om hier toe te bet te comen souden heur proviande spaerlick uyt deylen, ende exempel nemen aen die van Haerlem ende Middelburch.

Daer op die van Leyden den eersten Junij gheantwoort hebben.

Antwoorde op de tweeden brieff.

HOe wel heur coorn so langen tijt, als in de Missive geroert was, niet en soude moghen strecken, so hoopten sy't nochtans tegen alle des Vyandts aenslaghen middeler tijt te houden : Ende waren oock gheresolveert liever den uytersten hongers-noot te lijden, dan heurder Vyanden slaven te worden : Versochten dat die van Delft, Rotterdam, ende der Goude verboden werde eenighe victualie ten platten Lande te laten uytvoeren, waer door de Vyand seer benout soude worden : Protesterende tegen hun, so sy het selffde deden, dat sy liever heur neeringē voorstonden, dat sy de schade der geenre willen verhinderen die heure Vyanden voor heure Poorten af keerē, &c.

NOTA.

4. Baldeus soeckt door schoone beloften, ende door 'tschrijvē van eenighe uytghewekene Burgheren ende andere de Stad te beweghen, maer te vergheeffs : Romeynsche oft Laconische antwoorde van die van Leyden op haer schrijven,

Baldeus aenslach voor Leyden.

NU willen wy weder keeren tot die aenslaghen Francisci Baldei, Soo haest als hy de voorsz. Stad Leyden aldus belegert, doch gheen groff gheschut daer voor ghebracht hadde : want hem wel bekendt was wat het selffde voor Haerlem ghekost hadde, ende hoe weynich daer mede op die swacke ghemuyrde Stad uytgericht was, wel wetende dat hy op dese stercke wel-ghewalde Stadt veel min daer mede soude uytrichten, heeft andere listighe middelen bedocht om de selffde met soete woorden en schalck bedriechlijck schrijven, ende oock herde dreygementen in sijn geweldt te cryghen : ende alsoo hy vele vande uytgeweken Hollanders by hem ende tot sijnen ghebiede hadde, die men op die tijt Glippers noemde, heeft de selffde daer toe willen ghebruycken, het zy dan door heur eyghen aengheven, (twelck wel mach gebeurt zijn: want sommighe wel meer dan te vuerich waren om heur eygen Vaderlandt te bederven, ende des selffden vryheydt, mitsgaders Godes woordt onder te drucken) oft door sijnen ende sijnder Spaignerden raedt, ende heeft alsoo door hun, door verscheydene Brieven, uyt verscheydene plaetsen aen die vander Stad gheschreven : waer van ick den Leser sommighe gheheel, ende sommighe inder somme hier sal stellen, ende zijn de selffde Brieven daer die van Leyden hier voorzen van vermaent hebben.

Glippers.

Inden eersten hebben Ian Adriaensz de Wilde, ende Ewout Arent Gerritsz. opten 28 Meye aen de Burgher-Meesteren, Schepenen, Raedt, Deeckens,

Weeckens vande Schutterije ende ghemeene Neeringe/der Stad Leyden uyt Haerlem desen naevolgende Brieven gesonden / zijnde by haer onderteeckent doch niet gheschreven/waer door de handt ende stijl gheen cleyn vermoeden en gheven dat de pijlen uyt heuren koker niet en quamen.

MYN HEEREN, de sonderlinghe affectie ende liefde die wy dragen tot onse vaderlicke Stad, geaccompaigneert met een groote verschricktheyt eñ leedtwesen, is oorsake geweest u luyden te adverterẽ, te weten, dat wy versien dat mijn Heeren geschapẽ zijn in de extreme calamite te vallẽ, so verde uwer E. zijt persevererende in uwẽ wille om de Stad van Leyden te houden tegens den wille eñ eere van de Con. Majest. onsen aldergenadichsten Heere ende gerechten Erf-Heere ende natuerlicken Prince: gemerct wy volcomelick gheinformeert zijn vande groote quantiteyt der Garnisoenen die alreede geassembleert zijn ende noch vergaderen, soo voet als paert-volck, de welcke heurluyder meyninge is op ons arme desolate Land van Hollandt te vallen, vanden welcken sommighe alreede vertrocken zijn nae desen quartiere, ende noch daghelicx trecken sullen, omme principalick u mijn Heeren te assaillieren eñ overvallen: Daerenboven de groote quantiteyt van Spaensche schepen, de welcke dagelicx approcheren totter seluer effecte mede geequippeert. Biddende daerom u, mijn Heeren, seer hertelick, dat u ghelieven wille wel ende rijpelick met groot regardt hier op te letten, voor ooghen stellende soo lang niet te willen vertoeven met u selven te bedincken, dat u de moyen deur opstinatie niet wechghenomen en werde: Alsoo mijn Heeren wel kennen d'intentie vanden Soldaten, die alleenlick tot saccagie ende plundering gheinclineert zijn tot heurlieder particulier proffijt. Biddende oock regard te willen nemen op uwe arme Huysvrouwen, Kinderkẽs, ende arme oude Vaderen eñ vriendẽ, die u niet helpen en connen: ende en wilt niet oorsake zijn te sien mishandelen ende voor uwe ooghen verloren te laten gaen t'gunt ghyluyden soo dier ende soo grootelicx gherecommandeert behoort te hebbẽ. te weten onder andere, het weynich goet dat uwer E. over gebleven is boven de groote daghelicxsche exactien, by u mijn Heeren gesupporteert by nae twee gantsche jaeren, twelck ons nacht ende dach voor ooghen is. Hebben daerom tot uwer contemplatie ons selven soo stout ghemaeckt, ende sekere remonstrantie vertoont aen den Edelen wel-geboren Heere mijn Heere van Licques, wesende Gouverneur der Stad Haerlem, die welcke een seer beleeft, discreet, ende verstan-

Twee uytghevluchte Leytsche borgheren schrijvẽ aen Leyden.

NOTA: De Leser mercke op elc woordt.

verstandich Heere is, gheboren uyt dese der Majesteyts Nederlandẽ, alwaer alle sijne goederen gelegen zijn, seer geneycht tot eendrachticheyt, pays, ende vrede, die welcke ons ter antwoorde ghegeven heeft, dat indien hy versekert ware, dat u gelieven soude te comẽ tot resipiscence ende gehoorsaemheyt van sijne Majest. dat hy raet wiste u luyden te brengen tot sulcken asseurance, van u behouden lijff eñ goet als ghy selffs soudet begeerẽ, so verde het selffde wilde geschiedẽ aleer ghyluyden vanden Garnisoene van sijn Majest. meer ghesloten sult wesen, Ons tot dien eynde belastende u, mijn Heeren, te schrijvẽ, dat mijn Heeren sullen selffs moghen concipieren eenige Poinctẽ eñ Articulen op wat conditien ghyluyden u Pardoen sout begheeren, tselve extenderende soo uwen raedt ghedraghen sal, ende de selve in alder acceleratie overseynden aen den voorsz. Monsieur de Licques, die u terstont sal doen hebben goet antwoort ende addresse aen den Commandeur Major de Castille, teghenwoordich Gouverneur generael van sijne Majesteyts Nederlanden. Sulcx wy u niet en souden connen raden van beter addresse te crijghen dan door hem, de welcke oock het appoinctement voor Berghen in Henegouwen gemaect heeft, twelck in alle sijne poincten volcomelick geobserveert is, volghende de beloftenisse, twelck wy hopen, dat noch beter met u luyden ghehouden sal worden. Biddende God den Heere, dat hem gelieve u E. te inspireren sijne Goddelicke gratie, ten eynde ghy mocht hebben t'gherechte verstant om alsulcken uyre die u tot deser tijdt so avantagieus is, niet te willẽ met quade perseverantie laten passerẽ.

NOTA.

Gerrit van Hoochstraten schrijft aen die van Leyden.

Gerrit van Hoochstraten heeft uyt Leyderdorp op den 29 May twee Brieven gheschreven / den eersten aen die vander Stadt Leyden / ende was een Brieff sonder opschrift / den anderen eenes inhoudts aen sijnen Neve Gherrit Iansz. de Man. Wy sullen alleen den Brieff aen Burgermeesteren deser Stad gheschreven zijnde / van woorde te woorde hier by voeghen / ghelijck wy die bekomen hebben / beneffens verscheyden anderen / (die yeder tot sijner plaetse ingevoecht sullen werden) vande Erffgenamen van Jonckheer Ian vander Does Heere van Noordtwijck : ende die was vanden volghenden inhoudt :

Aenden Burgher-Meesteren / Regenten ende Raedt der Stad Leyden.

Lieve ende seer beminde Heeren ende Vrunden, ick gebiede mijn t'uwer liefden, tselve adverterende dat ick een brieve bestelt hebbe ter handen van mijn Cousijn Gerrit Iansz. de Man, den welcken

ick uyt goede gunste die ick den Stadt van Leyden ben toedraghende, gheadverteert hebben het inhouden van dien te communiceren tot welvaert der goede ende vroome Burgheren daerinne zijnde, aldus sult weten, dat ick alle tselve u luyden te kennen ghegevẽ hebbe deur expresse ordonnantie ende bevel der Overster Hopluyden alhier zijnde, als namentlicken den Drossaert vã Wedden, ende Gerard van Sichem, door wiens bevel ick u luydẽ in mijn voorgaende Brieve verhaelt hebbe, dat de stad van Leydẽ ten hoochsten niet belast sal werdẽ als met twee Vaendelen Knechten, ende begeert ghy luyden voor dese voornoemde twee Vaendelen Duytsche Knechten, het selve en sal u niet gheweygert werden. Aldus mocht alhier bestellẽ uwe Gedeputeerden, mettẽ alder eersten, den welcken de voornoemde alle vryheydt sullen doen houden, omme te moghẽ komen al hier ende wederkeeren, ende met henluyden vrij inden Haghe byden Veldt Heer te trecken, omme alsoo te moghen transigeren ende volcomentlicken handelen vanden accorde ende vrede onder voorgaende conditien. Die Hopman den Drossaert presenteert sijn eyghen persoon te stellen inder Stadt van Leyden tot uwer verseeckertheyt. Sult hieromme wel doen ende accelereren u luyden goede meyninge, also in het vertouvẽ groot perijckel voor u. l. gelegen is. Lieve ende seer beminde Heeren, ons Heere God wil onse herten verlichten met sijnen heylighen Gheest, op dat wy luyden moghen ons selven voeghen tot het gunt onser God aengenaemst ende ons luyden salichste is. Wt Leyderdorp desen 29 Mey 1574.

All uwe l. dienstwillighe Vrundt

Gerrit Hoochstraten.

Op dese drie Brieven hebben die vander Stadt op de oude Romeynsche ende Laconische wijse met desen seer cortẽ woorden beantwoordt: *Die van Leyden antwoordt*

Fistula dulce canit volucrem dum decipit auceps.

Ende is in onse taele te segghen:

Als de Voghelaer t'Vogelken vrij siet vlieghen/
Fluypt hy seer soet om t'vogelken te bedrieghen.

Den Brieff die aenden Oversten Baldeo gesonden werde/was konstich toegesloten eñ met Stads segel versegelt/van binnẽ int midden was heel subtijl een circkel getrocken/waerinne by naer met onsienlicke letteren de voornoemde Sententie ghescbreven was: want Baldeus den selvigen

 openende

openende/meende datter niet met allen ingheschreven was/ wierpse van toornicheyt met eenige smaetwoorden daer henē: maer daer nae nauwer opte selve lettende sach de verhaelde antwoorde /segghende dat hy de Schrijvers tselve wel verleeren soude.

Gerrit van Hoochstraten dusdanigen antwoorde vande Regeerders deser Stede op sijn schrijven ontfanghen hebbende/konde niet bevroeden waeromme/ofte door wien alsoo geantwoort was/ende hy noch de Capiteynen sijn Meesters daer mede niet te vreden zynde/heeft de penne andermael inde handt ghenomen/ende den selvē dagh naer den middagh aen sijnen Neeff Gerrit de Man/desen volghenden brieff gheschreven.

Hoochstraten schrijft aen Gerrit de Man.

BEminde Cousijn Gerrit Iansz, ick hadde op huyden voor middage,een open briefken ter goeder meyninge aen u gesonden by een maecht van Leyderdorp ,maer ick twijfel ende vermoede dat u tselve niet ter hand en is gecomē,vermits de selve maecht opstaende voet antwoort wederomme bracht,eñ het antwoort op mijn schriivē hielt anders ter werelt niet dan aldus,die superscriptie aen M. Gerard van Hoochstraten, ende inden brieff stont geschreven : *Fistula dulce canit ,volucrem dum decipit auceps* ,ende voorts niet meer,sonder onderteyckeninge.Het inhouden van mijn was in effect int beginsel anders niet als dat ick verstaen hadde,hoe dat ghy goede toesicht genomen hadde tot welvaert van mijn ende myne kinderē,waer van ick u was bedanckende,ende tot een teecken van goede danckbaerheydt liet ick u weten,inden eersten,dat ick door Gods ghenaden mijn sieckte overcomen was,ende op gister avondt tot Leyderdorp gekomē,werden my wederomme vernieut aldaer byden Overheydt die groote gratie , diemen de Stadt van Leyden soude doen indien sy haer wilde stellen in handen vande Coninclicke Majesteyt ende behalven alle haer Privilegien ende anders vry houden souden moghen ghenieten alsulcken loflicken pardoen als sy luyden wel verhoort hadden.Ende omme van als versekert te wesen,eñ omme volcomentlick van 'tgunt voorsz. is,te moghen handelen , mochten tot dien eynde overseynden sekere Ghedeputeerden alhier,ende de selve soude vry ende vranck moghen gaen reysen ende wederkomen tot haren believen,sonder van yemandt beschadicht te werden,hier voren soudmen henluyden versekertheyt doen, ende by ghevalle van vorder vertreck,dat de Con. Majest. over sijn rebellen seer groote strangicheyt soude toonen, het welcke (dat te beclagen is)de goede ende vrome luyden van Leyden mede souden moeten misghelden.Lieve Cousijn , dit en sullen langher gheen fabulen wesen,soo verre de goede luyden van Leyden nu des Con. Majest. genade-pardoen zijn verwerpende, want daer soo gruwelick op die van Leyden,in gheval-

Ie van voorder hartneckicheydt, werdt gereet gemaeckt, dat my tselvighe verdriet om te hooren : ende ghy ſult eer yet langhe in ſulcken gevalle groote ellende verhooren over de voornoemde Stadt. Mijn Dochterken begheere ick nu in alle manieren uyter Stadt te hebben, alſoo ick met goede vermaninghe niet en voordere , ende beſtelt my dat alhier op de Hoff-ſtede tot Leyderdorp, iſt moghelicken ſecretelicken ende met alle ſijn goetgen. Ghy ſult waerachtich bevinden t'gunt ick u gheſchreven hebbe, duncket u goet wel ende wijſſelick te doen, ſo thoont datter luyden in Leyden zijn die des Coninckelicke Majeſteyts, ende haerluyder eyghen welvaert beminnen. Hier mede Godt Almachtich bevolen, die ons herten wil verlichten t'onſer zalicheydt. Wt Leyderdorp deſen 29 Mey 1574.

Opten voorſchreven 29 Mey/ ſoo hebben Ian de Heuyter ende Ian van Mateneſſe de Wybiſma, hare reſidentie inden Haghe houdende/ beyde aende Burgher-Meeſteren ende Regeerders deſer Stede geſchreven: deſe volghende Miſſiven: de welcke ick goet ghevonden hebbe alhier gheheel inne te lijven.

Erſame, byſondere, goede Vrienden, ick en kan niet nae laten u. l. te adverteren dat een deel van des Con. Majeſteyts Crijchſ-volck weder int Landt ghecomen zijn, tot die fine omme eens de Landluyden te verloſſen vande groote overlaſt ende ſchattinghen die ſy luyden dagelicx lijden ende opbrengen moeten tot onderhoudt van deſe Oorloghe, als oock omme u luyden te verloſſen ende daer toe te helpen dat ghyluyden het Pardoen generael, twelck ſo wel is voor den genen die haer int Iaer van 1566, als deſen teghenwoordighen trouble, ghemoeyet moghen hebben , ende dat u luyden tſelffde by de buyten Crijchſvolck niet belet ſoude werden, ende alſo ick voor ſeker weet als die cedule vande geexcipieerde geſien hebbende, dat niemant van Leyden int ſelffde Pardoen geexcipieert en is, ende oock gemerckt ghy luyden al geleden een Maent, het Crijchſvolck in die Stede te nemen, geweyghert hebt, ende over ſulcx oock op eergiſteren, ſo dat ſy luyden op giſteren ſulcx by Con. Ma. Criiſchvolck benauwet zijnde, gedrongen zijn geweeſt haer over te geven. So is dan, aengemerct tſelffde ick niet en kan latē u. l. by deſen te vermanen, dat ghy luyden niet en wilt vergeten de genade vande Co. Ma. onſen aldergenadichſtē Heere, nu alſt u . l. gebeuren mach, waer te nemen, ende dat al eer ghy luyden door gebreck ofte macht van des Majeſteyt Legher, die noch comenſal, tot ſulcken miſerie komen ſult, dat het Wijff ende Kinderen beſchreyen ſouden.

Ian de Heuyter ſchrijft aen Leyden.

V. l. verseeckerende van weghen den Oversten Veldt-Heer van t'volck hier in Holland zijnde Don Francisco de Valdeus, dat hy voor u lieden sal schrijven ende spreecken aenden Gouverneur den grooten Commandeur, dat niet alleen ghyluyden het Pardoen, maer noch meer ghenieten sult, indien ghy luyden nu mettẽ eersten comt, ende indien ghyluyden sulcx in meyninghe zijt te doen, sal den selfden Don Francisco de Valdeus gheven vrij gheley omme met hem te moghen komen parlementeren, ende vry wederkeeren, u verseckerende dat ghyluyden niet dan cleyn Garnisoen van Duytsche knechten hebben en sult, ende sal navolgens mijn cleyn vermoghen u. l. alle behulpelickheydt doen, mijn moghelick zijnde.

Eersame bysondere goede Vrienden, hiermede den Almoghenden Heere bevolen, die u. l. ende ons allen verleene pays ende vrede. Geschreven inden Haghe desen 29. Mey, 1574.

U luyden goeden Vriendt/

I. de Heuyter.

Mathenesse de Wybisma schrijft aen Leyden.

Ersame vrome ende besondere goede vrienden, Burgemeesteren eñ Regeerders der Stad Leyden; Also ick seer blyde ben van goeder herten ende uyt liefden die ick de Stad ende Ghemeente aldaer toe ben dragende, hebbe niet konnen laten, gemerct ick gesien heb op eergisteren ende gisteren die getrouwicheyt ende bystant dieghy luydẽ sijn Con. Maiest. bewesen ende getoont hebt, ende mede het profijt ende dienste dat ghy luyden u selver ende de Stad van Leyden ghedaen hebt. Hebbe hier om niet willen laten u l. by desen te adverteren hoe dat siin Maiesteyt als ons overste ende ghenadichste Coning van Spaignen ende Grave van Holland, ons overghesonden heeft aenden Commandatoir Maior een generael Pardoen over onse Nederlanden, soo voor de gene die int Iaer van 1566 geestimeert zijn gheweest voor rebellen van sijne Maiesteyt, als die haer nu in eenighe saken ontgaen souden moghen hebben, ende begeert gheen gheweldt ofte bloedtstortinghe te doen over sijn eygen Steden, dan haer te vergeven ende ontfangen in gehoorsaemheyt ende getrouwicheyt aen sijne Maiesteyt, ende also ick het Pardoen ghesien heb gheteyckent ende begeert van syn Maiesteyts weghen hier in dese Nederlanden ghepubliceert te worden, soo is dat het selfde gedaen soude gheweest hebben, dan door sommige oorsaken ist opgehouden

den tot Pinxster-dagh : het sal alsdan met alle solemniteyt ghepubliceert werden. Ende indien dat het selfde niet gheaccepteert en wert, sal met groot gheweldt ende bloetstortinge ghesc hieden. Nu overmits ick gaern sien soude het welvaren van u luyden Stadt, ende van die schamele ghemeente aldaer, hebbe u. l. willen adverteren dat ghy luyden nu wilt wijselick in dese sake handelen, achterdincken hebbẽde op u. l. Huysvrouwen ende cleyne Kinderen, ende houden u. l. Poorten ghesloten, soo voor des Conincx Crijchsvolck, als voor des Princen volck, ter tijt toe dat ghy luyden u begeerte ende wille van syn Maiesteyts eyghen handt gecregen hebt, ende wy sullen ons mede stil houden sonder eenige schade aen de Stad te doen, sullen gebieden dat alle de beesten rontdom die Stadt mogen vrij eñ vranck gaen weyen. Voorts soo wil ick selver by u luyden alleen in die Stad komen, ende u. l. spreken, lijff, bloedt, ende goet, by u. l. opsetten voor het welvaren vande Stad, ende voor die schamele gemeente aldaer, so verde ghy luyden begeert op mijn te betrouwen, so wilt mijn schrivẽ, ende betrout op myn, ic weet raet dat ghy luydẽ in geen sevẽ jaer, noch soo lange als ick leve, nemmermeer vreemde Soldaten in hebben en sult: want ick weet wat last ick expresselick van syn Maj. hebbe, hierom wilt met niemandt anders handelen dan die ghy kent noch laet niemant in al eer ick u. l. gesproken heb, ende indien ghy mijn schrijft dat ick op u. l. mach betrouwen, so wil ick op goet geloove alleen inde Stad comen, ende soecken niet langher de verderffenisse vã 'tland. Ick heb by Ian de Heuyter, also ic noch doende was tot Valckenburch, doen schrijven een Brieff van gelijcke inhouden. So sende ick u. l. dese Bode, op dat ick u. l. by monde mach breder spreken ende ick wil selve morghen comen by dẽ Stad, hierom wilt myn terstont andtwoort schrijven, ende latẽ wy dẽ anderen gehou ende ghetrou zyn, ick wil leven ende goet by u. l. opsetten, ende wy willen regieren met goede Policie ende Iustitie. Hier mede God Almachtich bevolen. Metter haest uyt den Haghe den 29 Mey 1574.

U goetgunstige ghetrouwe Vriendt

I. v. Mateneß de Wybisma.

Ick hebbe dese Brieven hier daeromme in het langhe willen by stellen/omme daer mede der Borgeren standvasticheyt te toonen/die niet teghenstaende dit lieflick ende dreyghlick schrijven van soo vele treffelicke Per-

ke Persoonen/volstandich gebleven zijn in haer goede voornemen: ghedenckende heur verbondt eñ eedt eñ haer so vroom ende onbeweechlick houdende hebben/hun het selfde schrijven te nutte gemaect. Dese Brieven eñ de Leytsche Borgeren sullen oock allẽ anderen steden die noch in tijden eñ wijlen (twelck God verhoede) noch belegert mochten werden om dese oft dier gheiijcke sake/tot een eewighe leere ende waerschouwinghe der vroomheyt ende standtvasticheyt dienen.

5. Die van Leyden ordonneren eenige Ruyteren tot binnen wacht: Den Vyandt houdt tot Soeterwoude vergaderinge, om de Stat naerder te benauwen: eenighe uytghesloten Burgheren met hulp van die vander Goude hebben een aenslagh om Leyden te victailieren, maer te vergheefs: De Vrybuyters van Leyden nemen eenighe schepen vande Vyandt opte Haerlemer meyr.

Die van Leyden ordonneren eenige Ruyteren.

OPten vierden Junij is binnen Leyden met advijs vande Burger-Meesteren ende de Commissarisen van sijne Excellentie goet ghevonden/datmen binnen der Stad sekere Ruyteren eñ paerden verkiesen soude/om by tijden van noot / de Burgheren buyten der Stede met den Vyandt schermutserende / te hulpe te komen: ende hebben sulcx in het werck ghelept. Dan overmits den Vyant rontomme de Stad by nae tot aende Stads muyren beschanst was/ eñ datmen daeromme 't veldt nochte de weghen niet ghebruycken en mocht/ so was dese resolutie te vergheefs: niet te min/soo werden eenighe tijt ghedurende dese Ruyters gebruyckt/ omme des nachts door de principale straten de wacht te houden.

Ten selven daghe inder nacht omtrent een uyren/is de tijdinghe binnen Leyden ghecomen datter in Zeelandt tot Vlissingen groote victorie verworven was van 22 Schepen van Oorloge/die vanden Vyandt toe gherust waren: de welcke vande Vlissinghers aenghetast/ eenighe inden gront gheschoten/ende andere binnen Vlissingen ghebracht waren / ende naedien het Landt seer veel daer aen gheleghen was / ende omme de Burgheren door dese victorie te verblijden ende te moedighen/ soo hebben die vanden Gherechte inder nacht alle des Stads clockẽ doen luyen/ ende gheordonneert datmen des Sondaeghs daer aen volghende Godt Almachtich voor de victorie dancken soude.

Nae dat nu de voorsz Papistẽ/ die schrijvers vande Brieven eñ andere vergaderinge gehouden haddẽ tot Zoeterwoude/so hebben sy aldaer als op ander plaetsen de Landtluyden gedwongen om schepen vol sooden te laden/omme haer tot haer voornemẽ te mogen dienen: want sy saghen dat sy met alle heur schrijven niet uytgherecht en haddẽ/dan die vander Stadt hun selven ontdeckt ende moedigher ghemaeckt / hebben daeromme de Stad seer dicht rondomme met schanssen benauwet/te weten/ op de Poel-brugghe, Meyr-brugghe ende anderen Wateringhen / soo dat

vooztaen

voortaen qualick yet in de Stad te brenghen was sonder groot perijckel/ hoe wel yet met den eersten eer dat die soo nau beleghert was wel had de moghen geschieden/maer daer nae werdt tselve op den 6 Junij uyt der stad vander Goude beproeft op dese wyse.

Sommighe Borghers die door het haestich beleggen teghen heuren wille buyten de Stad ghesloten waren / hebben door bewillinghe van syne Excellentie met hulpe vanden Gouverneur ende Borger-meesters vander Goude doen laden dertich schuyten/so met tarwe als met rogge/ dese schuyten hadde twee Landluyden met eenen Schout hun vermeten ende aengenomē door eenen secreten wech over Coppieren Ka die sy voorhenen door souden steken/ eñ daer nae/daer blijven om den schuyten den wech te wijsen ende in Leyden te brengen. De schuyten/wel voorsien met Bootsvolck/hebbende elck twee Soldaten/hebben heur reyse des nachts ghevordert tot aen Coppieren Ka, die sy wel opgeschoten vonden/dan de Landman die de leydsman wesen soude/ en was daer niet / doch voeren voort/ende inde plaetse vande slincker hand op te slaen/volchden de rechte/ende dwaelden hier door tot aen den dagh/ waerom sy vreesende dat hem die Landman verraden hadde (die doch besyden den wech door vermoeytheydt lach en sliep) zijn wederom te rugghe nae der Goude gekeert/ende is aldus desen aenslagh ghefailleert. Beproevinghe om die van Leyden uyt der Goude te spijsigen.

Die van Leyden hier van gewaerschout wesende hebben dit niet versuymt/ maer hebbē hare Vrybuyters met haer schepen ghesonden opten Rhijn/om de voornoemde schepen te assisteren eñ binnen te helpen : maer te vergeefs om redenen hier vooren verhaelt.

Opten 7 Junij zijn de voornoemde Vrijbuyters door last eñ bevel van die vanden Gherechte ende den Heere Commissaris met een groot getal van plempen eñ schouwē/wel gemonteert eñ versien wesende vā geschut eñ andere nootsakelicheden gevaren nae de Haerlemer meyr / omme den vyant te verhinderē eñ afhandich te makē het toevoeren vañ victualien ende ammonitien van oorlogen/de welcke dagelicx vā Amsterdamme en Haerlem in hare schaussen gevoert wierden. Ende desen aenslagh was te goeder uyren begonnen ende voorgenomen/want sy ontmoeten ende recontreerden opten Meyr/verscheyden schepen eñ schuyten geladē wesende met vele eñ verscheydene waren/als victalie/ammunitie/ eñ ander kostelicke dingen hier naer gespecificeert wesende: welcke voorñ schepē sy aen getast/ende met geweldiger handt ingenomen ende verovert hebben/eñ zijn/met de schepen naer de Stad Leyden ghekomen/door de Caghe/verby het Boter-huys. Fruytiers seyt dat sy een van dees schepen inde gront boorden/ende t'ander verbranden/ende dat dit geschiede byde Heymans Brugghe. Ende alsoo de Vyanden legghende int Dorp van Leyderdorp/ de schepen vernomen ende ghesien hadden/soo zijn sy met eenen geweldighen hoop ghekomen aende Zijl-brugge/menende onse Vrybuyters den rooff te ontiagen/eñ haer de genomen schepen affhandich te makē: maer de Borgeren vande Vrijbuyters veradverteert zijnde vande inneminghe der voorñ schepen/eñ van haer versocht zijnde tot hulpe eñ assistentie om Leydtsche Vrijbuyters nemen opte meyr eenige schepen met victualie.

dese Schepen binnen te moghen brengen: soo hebben sy luyden haer van binnen ghewapent ende ghereet ghemaeckt/wachtende wanneer dat sy hooren souden dat den Vyandt besich soude wesen om die schepen aen te casten / tselve verstaende/soo is binnen Leyden alarm gheklept / ende de Borgheren zijn ghelijcker handt eenighe uyt de Zijlpoorte / ende eenighe uyt de Hoochwoertsche poorte uytghetrocken /ende den Vyandt van beyde de zijden dapper aenghevallen. De Vrybuyters dit siende/die hebben haer geschut/twelck sy op haere schepen hadden/geladen eñ op dẽ vyandt ghestelt/ende dapperlicken gheschoten ende aen weder zijden aenghevallen ende gheslagen : alsoo dat den Vyandt heeft moeten vluchten / eñ de buyt verlaten. De Vrybuyters hebben alsoo/door hulp eñ bystant vande Burgers de schepẽ met den rooff binnen der Stad Leyden gebracht: de welcke met groote vreuchde ontfangen werden / vermits die seer rijckelicken gheladen waren/want men seyde datse daerinne bekomen hebbẽ drie hondert hammen/hondert vaten Biers / anderhalff vaten Boters/ veel manden ghepackt met alderley victuallien ende eetwaren/ vijfthien vassen/een groote menichte van koghelen/ ende vele andere dinghen te langhe te verhalen. De welcke die van Leyden niet qualicken in haeren noot en quamen. De Borgheren noch eenighe tijt naer dat de Vrybuyters inde Stad ghekomen waren/ metten Vyandt schermutserende/om eenighe beesten die sy haer meenden te ontnemen / zijn daer naer sonder eenich verlies wederomme inde Stad gekomen. Opte voornoemde twee schepen werde ghevanghen ghenomen een seecker Verrader van sijn Vaderlicke Stad Pier Quaetgelaet ghenoemt/ de welcke daer naer/ naer sijne verdienste byden Commissaris ende Schepenen deser Stede geoordeelt werde/ te quartieren/ende de selve quartieren totte vier poorten uyt te hanghen. Welcke sententie terstont volbracht werde. Die vande Gerechte hebben alle dese gheschiedenissen zijn Princelicke Excellentie door brieven bekent ghemaeckt.

De Vrybuyters brengẽ grootte buyt in Leyden.

Pieter Quaetghelaet gevanghen ende gevierendeelt.

6. Ordonnantie ghemaeckt by die van Leyden op't verstrecken ende uytdeylen van het broodt : kleyne nederlaghe voor de Schantse van Lammen.

De Commissaris Bronckhorst met die vander Wet/mitsgaders den Adel/siende dat heur Belegheringhe dueren wilde/ eñ wel tot een uythongeringe strecken mochte/hebbẽ in deselve maent van Julius alle ordonnantien ghemaeckt (behalven die hun dienden tot heurder Stad sterckinge aen Wallen eñ Poortẽ die genoechsaem onoverwinnelick gemaeckt waren) die heur noodichste waren om heur victualie langst te strecken/ende heur Stad langst te behouden. Alle het coorn inde Stad beschreven zijnde/werdt bevonden hondert eñ thien last ; Hier teghens waren op dese tijdt inder Stadt noch veerthien duysent persoonen: de eerste twee maenden wert elck mensch ghestelt op een halff

Die van Leyden maken goede ordonnantien op het coorn eñ broodt.

halff pont broots s'daechs/twelck sommighe arbeytsluyden wel dicmael op een ontbijten op aten: de Leser make sijn rekeninghe waer sy voorts mede ghevoedet zijn: Daer wert een ordonnantie ghemaeckt op de Warmoes vruchten/oock gheen soetemelck te vercoopen dan te kaernen.

Alsoo de Spaignaerden omtrent den 8 Junij beghonsten te schanssen omtrent Lammen. een plaetse geen quartier mijls van Leyden ghelegen zijnde op een cruyswater twelck nae Delft, Zoeterwoude ende Leyderdorp loopt/werden die van Leyden hier van ghewaerschouwt/ende den hinder insiende die hun hier door uytcomen mochte / zijn den 8 Junij met ses plempen uytghevallen om sulcx te beletten: dan omtrent Lammen comende werden soo gheweldich (wat weyre sy deden) van heur vyanden met menichte aenghevallen/dat sy moesten te rugge keeren / doch en consten het selffde met so grooter snellicheyt niet doen/ofte de vier achterste plempen/ die voor een plempe die voor aen den wal quam ende te vollen niet en macht keeren gestuttet werden/ ende vande Vyanden ghenomen werden/ doch het volck uytgesept vier ofte vijve zijn gheberght/ ende weder inde Stad ghekomen. Schanse tot Lammen. Nederlage van vier Leydsche Plempen.

Dit gaven die van Leyden sijn Vorst. Gen. op den 9 Julij te kennen sijn V. Gen. vermanende.

SO het mocht geschien dat de Vyandt hun verhinderde met heure plempẽ te comen,(gelijck sy nochtans verhooptẽ neen) dat nochtans die van Woerden eñ Oudewater)mitsgaders andere bevolẽ wert deMeyren niet ongequelt te laten: sy wouden binnẽder Stad middeler tijt thoonẽ den yver die sy hadden, ende heur behoirlicke plicht met der daet bewijsen, die sy de ghemeene saecke schuldigh waren. Die van Leyden schrijve aen sijn Excell. den 9. Junij

Den 15 Junij hebben de Vyanden comende met gheweldiger hand vande Vos-kuyl aff/de Schansse (die de Burgers tot bevrijdinghe vande Stad/ende de Kool-tuynen buyten de Reynsburgher poorte op de Poelbrugge ghemaeckt ende opghevvorpen hadden) weder aff geloopen ende inneghenomen/ende met haer volck ende Soldaten wel beset/ende veel stercker opghewvorpen ende ghemaeckt.

7. Eenighe Glippers ofte uytghewekene, schrijven weder aen die van Leyden: Die van Leydẽ doen naerder ondersoeck van coorn: munten ghelt om haer in't Belegh mede te behelpen : hebben een aenslagh op de Schansse van Bosch-huysen.

DE Vyandt en rustede dach noch nacht/gebruyckende alle middelen om de Stad te benauwen ende met listicheyt te gewinnẽ/ Soo dat sommige vande ghenoemde Papisten voor de Stadt legghende/ achteden dat de voorgaende Brieven te voren ghescheven om die van Leyden te bewegen/te vroech onrijpelick oft niet beweghelick ghenoech gemaeckt en waren/oft moghelijck dinckende dat

hun den tijt nu bequamer middelen gaff door de engher Belegeringhe/eñ het faelgieren des voorschreven aenslachs/hebben daer omme op den 18 Junij oock heur pont willen te werck legghen / hoe wel sy heure namen op den Brieff schaemden te stellen/sorgende mogelyck een antwoorde als Hoochstraten te crygen. Welcken Brieff vanden volgenden inhout was:

Eenighe nameloose burghers schryve aen Leyden.

ALsoo ons ende allen menschen de staete aenmerckende daer die Stadt van Leyden met heuren Inwoonderen tegenwoordichlick in is, mitsgaders de desolatie ende verdriet dat u luyden over het hooft is hanghende, ten zy die soo menichmael gepresenteerde ende vastelicken beloofde gratie als noch hoe eerder hoe beter by u luyden geaccepteert werde, grootelicken verdriet, ende uyter maten seer verwondert, op wat hope ende met wat middelẽ dat ghy luyden u selvẽ ende allen uwen mede Borgeren, wijfs eñ kinderen, noch langer cont gehouden in de ellende ende benautheyt daer ghy u luyden thans in vint, als geheelick belegert zijnde, ende van alle cõmunicatie van menschen besloten, met weynich provisie vã montcostẽ eñ noch weyniger hope dat u luydẽ yet van buyten ingevoert sal werden, dat soude mogen verstreckẽ omme te supporterẽ het voors. beleg. twelc voor seker niet opgenomen en sal werden, al waert 2 jaeren na desen dach, voor ende aleer ghyluydẽ u begeven sult hebben, of met geweldiger hand gebracht zijt: (twelc God moet verhoedẽ, daer ghyluydẽ nochtans eer lang sult vã gewaer wordẽ) onder de obedientie vanden Co. van Spangien uwẽ natuerlicken Heere: En connen wy niet gelatẽ uyt rechter cõpassie ende oprechte affectie, hoe wel wy niemãt binnẽ uwen steden en hebbẽ (dat wy wetẽ) die ons eenichsins aengaet of bemaeschapt is, u al tsamen te vermanen, toch rijpelickẽ eñ wel op v saken te willen lettẽ, ende overpeynsen hoe schoon dat die occasie van in absolute gratie ontfangẽ te werdẽ alle ende eenẽ yegelickẽ vã wat qualiteyt of conditie hy sy, hun u luydẽ iegẽwoordelic alsnoch is presenterende, die welcke peravontuere den tiit eer lang sal comen, dat u luidẽ (twelc grootelicx te jãmeren waer) niet en sal mogen gebeuren. Als ghyluyden sult willẽ overpeynsen en wel aenmerckẽ, hoe datghy luydẽ in ongenade vandẽ Prince eñ andere tegẽs Co-Ma. rebellerende steden zijt: gemerct deur u luydẽ toedoen ende uyt uwer oorsake alleen henluydẽ afhendich gemaect zijn de 4 Vendelẽ Engelschen, die welcke vã u buyten geslotẽ zijnde, hun opgegevẽ hebbẽ inde genade vã syne Ma. ende oversulcx weynich hulps of ontsets van hemluyden zijt verwachtende. Ende ooc al waert sake dat sy de wille ende intẽtie hadden om u luyden eenichsins secours te doen, wel cont bemercken

dat sy weynich middelẽ daer toe hebben,aengesien (als ghy wel verhoort sult hebbẽ) dat sy het selfde volc vã oorloge dat tegenwoordelick in haren dienste is,aen diversche oordẽ grootelickẽ van nooden hebbẽ,als voor Gorichum,die iegẽwordelic met meerder heyrcracht als ghy belegert wordẽ,ende tegẽs die invasie vã syne Ma. groote armeye uyt Spangien comẽde: des te meer dat behalven dat volck van Graef Lodewijc,daer niemãt meer af te voorschijn en comt, zedert dat siluydẽ heur hooft so wel omtrẽt Nimmegen gestooten hebhẽ,sy luydẽ in corten tijt 17 vã heure beste vaendelẽ verloren hebben, als namentlickẽ ses die ghy wel weet dat tot Alphẽ geslagen zijn : de 4 voors. die hemluyden opgegevẽ hebbẽ onder uwen oogẽ, en daerenbovẽ noch 7 Vendelẽ die op vrijdach lestleden inde schãsse vã Worchum al tsamen deerlickẽ vermoort zijn. Ooc mede,als ghy sult willen anmerckẽ dat die middelẽ,daer ghyluyden die oorloge tot noch toe mede hebt helpẽ voerẽ,als Kelckẽ,Cyborien,eñ capital impositiẽ al thans u luydẽ grootelickẽ faelgieren,en voortaen niet meer by te settẽ en is: Ooc mede dat de dagelicxsche cõtributie overmits de occupatie vãden platten lãden u luydẽ meestendeel benomẽ zijn. Ende ter cõtrarie die groote macht en mogentheyt vãde Co. Ma. onsen aldergenadichstẽ Heere en natuerlickẽ Prince,die welcke eer eẽ gãtsch Conincrijc vã Napels,Cecilien,Sardeigne,of diergeliicke partien sal versettẽ en veroorlogen,dã hy gedogen sal,dat dese syne outste Patrimoniale landen hẽ afhendich gemaect sullen werdẽ. Wat voet oft middelẽ sult ghy mogẽ hebben om u lãger in uwe erroren en groote benautheit daer ghy tegenwoordelickẽ inne zijt,met groot perijckel vã het quaet dat u luyden over thooft is hangẽde,te houden? Waert niet beter,dat ghy u in tijts cõformeerde mette wille vã syne Ma. eñ accepteerde die gratie die uluyden generalic allegader tot noch toe gepresenteert wert? Ende aengaende dat yemant vã u luyden hier op soude mogen seggen,dat u luyden geen belofte en soude gehouden werden,het selfde is maer een frivole excusatie,ende een quaet voorsetten vã eenige onder u luyden,die met desen turbulenten tijt beter hun profijt weten te doen,ende die schapen te scheeren,dan anders: Want wat versekertheyt wilt ghyluyden meer hebben,dan wy verstaen hebben uyt monde vanden Heere van Licques, dat hy u so vastelicken heeft doen presenteren,de welcke wesende een goet Edelman vãde beste ende outste stamme vã dese Nederlanden eñ binnen s'Lands grootelicken gegoet zijnde,ghyluyden wel peinsen moecht

dat hy niet en ſal beloven, ofte hy en ſal wel verſekert weſen dat hijt u luyden vaſtelicke ſal connen gehouden, ende ſoo veel credijts heeft te Hove als yemant anders ſoude mogen doen : ghelijck ghy luyden gehoort moecht hebben vande Engelſche Soldaten die hun in ſyne handen onder uwe deſe Veſten opgegheven hebben, de welcke deur ſyne intercesſie al tſamen wel getracteert, naer Engelandt in goeden doene geſonden werdẽ: Daeromme addreſſeert u aen hem lieuer dan aen yemant vreemders, ende dat hoe eer hoe liever ende beter, want wy int ſeecker wel weten dat hy eer langhe vertreckt om in meerder ſaken van ſijne Maieſt. geemployeert te werden: Wy hebben uyt ſyn eygen monde verhoort, dat hy uyt rechte compasſie voor ſyn vertreck andermael aen u luyden geſchreven ſoude hebben, waert ſake dat ghy luyden op ſijne voorgaende Misſive de minſte antwoorde van Iae ofte Neen ontboden hadt. * Dus indien ghy hem in deſe uwe ſaken ſoudet willen beſigen, is van noode dat ghy ſonder vertreck hier op ons u intentie eenichſins laet weten : De welcke verſtaen hebbende, verſekeren u luyden eerlange Brieven vanden voorſchrevẽ Heere van Licques van alle verſekertheyt ende goede preſentatie : En wacht niet naer de Copie van't Pardoen opten 6 deſer Maendt tot Brueſſel ghepubliceert, ghy ſult beter conditien voor elck van u luyden int particulier (hoe groffelicken dat hy oock misdaen mach hebben) verwerven : zijt des verſekert, indien ghy luyden niet te langhe en vertrect, dan ghy luyden volghende t'voorſz, Pardoen (hoe wel tſelffde ſeer ample is) ſout moghen ghenieten. Schout doch die groote plaghẽ ende benautheyt die u luyden over thooft is hanghende : hebt ghyluyden eenſdeels gheen compasſie met u ſelven, hebt doch medelijden met ſoo menighen uwen evennaeſten. En laet u niet langer paeyen met leughenen ende met eenigen onſeeckeren hope, als goet te bemercken is dat ghyluyden vertrooſt wert van eenige vandẽ uwen, gemerct ſommige thans dagelicx roepen over uwe muyren, ſoo wy verſtaen, Haelt uwen Coninck weder, daer by meynende den Coninck van Vranckrijck die op Pinxter dagh leſtleden geſtorven is, waer van u luyden weynich hulps ofte ontſets ſal comen, want het alreede daer volder oorloghen is dan hier in deſe Landen: Oock mede, al wilden de Franchoiſen u luyden te baet comen , ſouden onder weghen vinden met wien te doen te hebben, als die ghene deden die met Graeff Lodewijck ende Chriſtoffel

stoffel des Palsgraefs sone quamen, die met de hulpe Gods soo wel om hals ghecomen zijn, als de Duytschen : Onsen Coninck heeft althans over die twee hondert ende vijftich Vaendelen knechten, behalven dat peerde-volck, wat macht kan daer grooter tegen wesen ? Dus wilt u luyden wel beraden, ende op alles wel letten, ende ontbieden ons hier op een weynich antwoortds, ghemerckt wy uyt rechter affectie ende compassie u desen gheschreven hebben : Hier mede u luyden God Almachtich bevelende, die wy biddē uwe herten te willen bemorwen ende verlichten tot uwer alder preservatie. Geschreven uyt s'Coninckllicke Majesteyts Leger voor Leyden den 18 Iunij 1574.

Onder stondt

By dzie goede Luyden met eeren/u luyden al tsamen als noch onbekent/ gantschelick t'uwē besten in alles daer wy u. l. sullen mogen assisterē/wiens namen ghy noch niet en moecht wetē/maer naemaels mette hulpe Gods sult leeren kennen.

* Mijn Heer van Noortwijck Ionckheer Ian vander Does heeft op de marge van sijn Boecxken dit volgende ghestelt, dat hy geen antwoorde gecreghen en heeft, behoeft hy niemant danck te weten dan my, die syn Pardoen-brieven ongeopent ende ongelesen, ende eer sy in handen van Bronckhorst ofte andere gheraken konsten te rugge gestiert hebbe met syn Trommel-slager, de welcke voor de Witte-Poorte ons alarm met syn Bullen ende Pardoen was maeckende, ter wijlen de Spaensche Soldaten met heure assistentē de Hoochwoertsche Poorte ende onse Koeyen bestormende waren.

Jonckheer Ian van Mathenesse de Wybisma heeft mede opten 23 Junij van het Fort te Poel (soo hy't noemde) wederomme aen de Stad Leyden gheschzeven/wesende vanden volgenden inhoudt :

EErsame vrome ende besondere goede vrienden, Schout, Burgermeesteren, Edel-luyden, ende alle Inwoonders van Leyden ; Also wy gaern voorsien souden alle merckelicke quaet ende beschreyinge van wijff ende kinderen, soo en mach ick u. l. niet verberghen van t'geen myn byden Commandatoir Maior, Gouverneur over alle dese Nederlanden, bevolen ende belast gheweest is nae het publiceren van het Pardoen generael, het welcke geschiet is opten 6 Iunij binnen Bruessel, waer uyt seer weynich persoonen gheexcipieert zijn, so

Mathenesse de Wybisma schzijft ten tweedēmael aen die van Leyden.

int Iaer van 1566 als int Iaer van 1570, somma men sout niet anders begeeren moghen: soo ist dat syne Majest. niet anders en begheert dan dat dese Nederlanden moghen floreren ende wedercomen in haer oude staet, ende den Commandatoir heeft myn expressselick belast ende ghesworen, dat hy de selfde wille ende intentie van syn Ma. sal onderhouden eñ volbrenghen, ende dat syn Excell. anders niet en begeert dan het welvaren van alle Steden in Holland. Nu gemerct dat dese Stad van Leyden rontomme bewaert ende besterct is, also dat wy onse Forten hebben tot Lammen, Leyderdorp, int uytvaren vande Zijlbrugge, opte Quaeckel, ende op die brugghe van Poel, tot Ian Cley, ende daer aen alle onse principael wachtē ende vaendelen, te weten tot Zoeterwoude, Zoetermeer, Haserwoude, Leyderdorp, die Vos-kuyl, Reynsburch, Valckenburch, Voorschoten, alsoo dat het niet moghelicken en is datter eenige victualie oft ontset inde Stadt mach ofte kan ghecomen: ende ghenomen, datter voor als noch provisie in mach zijn voor drie ofte vier maenden, soo moet het noch ten laetsten bedocht zijn, al watter van desen saeck mach gecomen, ende sal u. l. als dan niet gebeuren, dat ick voor u. l. verkregen ende verworven hebbe, te weten indien de Stad met alle Inwoonders hem begeeren te gheven in handen van syne Maiesteyt, waer aen ick niet en twijfele off alle de Inwoonders sullen anders niet begheeren te doen, soo sal syn Maiesteyt haerluyden ghelijckelick ende generalick pardonneren ende permitteren al datter ghedaen soude mogen wesen sonder yet uytgesondert. Ende also ick sorghe, datter sommige souden mogen zijn die haer niet en betrouwen opte genade dan syne Ma. dan sorghen datment haer loonen soude, gelijck den Hertoch van Alba op andere plaetsen gehoudē heeft, soo salmē die gene versekereē eñ toeseggen alle gelove, eere ende vromicheyt, ende willen sy luyden haer vertreckē, men sal haer ende alle die willen, vry ende vranck laten vertrecken, ende schepen tot Catwijck bestellen. Ende op dat syluydē mogen versekert zyn, so sal ick in persoon met ander die ghyluyden begeert tot pandt by u. l. inde Stad tot gevangens gaen, ter wijlen toe dat die persoonen (het zy, wie hy zy) totten Briele ofte Enchuysen gecomen zijn, eñ aen u. l. geschreven hebben dat syluydē vry ende vranck overgecomē zijn, op datter geen bedroch in mach geschieden. Eñ alsdan moecht ghyluydē handelen, op wat middelen ghyluyden de Stad in syne Maj. handē wilt overgeven. Ick bidde u. l. dat ghy nu toch wilt hier van metten anderen

deren spreken, ende metten anderen goede resolutie nemen, op dat wy mogen metten anderen leven tot vrede. Bidde hier van by desen Boer ofte Huysman alle antwoort te senden, ick wil leven ende goet by u. l. opsetten, wilt mijn hier in ghelooven, ghy sult mijn trou bevinden. Hier mede God bevolen. Metter haest uyt onse Fort van Poel, opten 23 Iunij, Anno 1574.

u.wen goetwillighen ende ghetrouwe Vriendt wat ick vermach/

I. v. Matenesß de Wybisma.

DEn Prince van Oraignen ende de Staten van Holland dit schrijven vernomen hebbende heeft den 25 Iunii aen die van Leyden uyt Rotterdam geschrevē, haer bedanckende van hare stantvasticheyt ende vermanende dat sy hun niet en laten bewegen oft verschricken van den genen die hun namen schamen, sy leyden de leugenen vāden eersten brief ter neder, schreven dat de Burgers goedē moet grijpen souden ende niet twyffelen men soude binnē corten tijden (deur de genade Gods) niet alleen de Stad van Leyden van tgewelt der vyanden ontsetten, maer ooc de geheele landen vā Holland daer van bevryden, ende vermaenden haer dat dese Brief-schrijvers ende haere vyanden wel listelick versweghen het verlies heurder schepen, ende bysonder heur schade van 200 Mans in Waterlant, &c. Den Prince schrijft aen Leyden.

De Heere van Licques met sijnen toestoockers/daermen vermoedede dat desen eersten Brieff van daer quam/oft moghelick van Baldeus met den sijnen siende dat desen Brieff/mitsgaders Wybismas brief/so weynich voordeels deden als de voorgaende/iae dat sy veel min antwoorden cregen dan op de voorgaende brieven: hebben alle middelen gesocht hoe sy de Burghers met meerder benauwinghe heure vroomheydt ende standtvasticheyt ten quaet sten souden vergheldẽn.

Den 28 Iunij zijnder binnē Leyden sekere Brieven gecomen geschreven by Laurens Dublioux dat den Prince van Condé met Hertoghe Christoffel des Palsgraven Soon/Graeff Lodewijck van Nassau eñ sijne Broeders groote aparaten maeckten/eñ alreede een schoone Armeye vā Ruyteren ende Knechten voor handen hadden: welcke tijdinge de Burgheren verblijde ende dede hopen datse verlost souden werden.

Opten 1. Julij creghen die van Leyden de tijdinge dat de Vyanden uyt Delfland opghetrocken waren/ dat de Sluysen over al open ghesettet waren/ eñ de Landen onder water stonden/ende sijn Excell. schreeff dat hy door sulcke middelen de Stad verhoopte te verlossen.

Opten 3 Julij werdt binnen Leyden visitatie gedaen van het coorn/ ende eenighe ghecommitteerden gingen van huys tot huys/opschrijvende hoe veel coorn elck in sijn huys hadde: ende wat yeder voor elck hooft

meer

meer als een achelen hadde/hebben sy naer haer genomen/op een seecker plaetse gebracht/en daer naer gebacken wesende aen andere behoeftige persoonen (die welcke seer vele waren) uytghedeelt en verstreckt: te weten elck halff een halff pont broodts alle dagen: maer overmits dat uyt dese settinghe onder de Borgheren groote moeyten ontstont/ segghende datse haer daer mede nacht ende dach waeckende niet en conden onderhouden nochte voeden/ soo hebben die vanden Gerechte t'selvighe verhoocht en bevolen dat elck hooft een pondt uytghedeelt souden werden.

Opten 5 Julij/wesende op een Manendagh werde een iongh Soldaet van omtrent 16 Jaeren oudt/gheboortich van Leyden, die om sijn cloeckheydts wille Leeuken ghenaemt werde / ende diende onder t'Vendel vanden Heer van Noortwijck / vanden Vyandt int gras legghende verschalckt/ende met een seker Engelschmã gevangen genomen. Ende overmits desen ionghen hen inde eerste Belegeringhe ghelijck een Leeu teghen den Spaignaerden tot Leyderdorp leggende ghedraghen hadde/ haer alle spijt/schade/ende hinder doende die hy conde bedencken/ so waren sy gheweldigh op hem verbittert: waeromme dat sy hem gevangen hebbende/eerst neus ende ooren affghesneden hebben/ende daer naer aen een staeck/aen sijn eene tee opghehangen: en alsoo hy uytermaten vaerdigh ende rasch van leden was/soo is hy alsoo hangende by sijn een been opgeclommen/menende hem selven te verlossen: maer de Spaignaerden sulcx siende/ hebben hem doorschoten / ende dit was het droevich eynde van ons Leydts Leeuken. Wt dese twee ghevangens heeft de Vyand vele dinghen ende gelegentheyt van die van binnen vernomen ende ondervraeght.

Leeuken gevanghen ende aen sijn tee opghehanghen.

Opten 7 Julij des Woonsdaeghs soo is voor de witte-Poorte gekomen een Trompeteer vandẽ Vyandt sittende te peerde/ met brieven houdende aende Regeerders ende Borgeren der Stad Leyden. De Commissaris Bronckhorst/de Heer van Noortwijck/de Schout Brouckhoven/ en de Burgher-meesteren zijn buyten de Poorte by hem ghegaen / ende hebben hem de Brieven affghenomen/geopent ende ghelesen: ende tot antwoorde ghegeven/datse de Stad voor den Coning behielden/en beschermen wilden/ende soo sy yet wilden versoecken omme te tracteren / dat sy dat doen souden aen sijn Excellentie/wat hy daerinne dede/ware de Borghers gewillich om naer te comen. Op der Wadding verwachteden een grooten hoop Ruyters het wederantwoort vanden Trompetter.

Ten selven daghe wierden twee van des Vyandts Soldaten gevanghen inde Wortel-tuynen/ende werden binnen der Stad ghebracht.

Ten selven dage is binnen Leyden affgelesen/indien dat eenige Mannen ofte Vrouwen door't haestich belegghen deser Stede uytgesloten ofte selffs uytgetrocken waren/ende dat haer Vrouwen ofte Mannen mede by haer begeerden te wesen/dat sy luyden vrijelicken met hare kinderen uyt der Stede vertrecken mochten/ende datmen de selvighe vrij ende onverhindert souden laten passeren. Dit geschiede overmits dat de eedtwaren binnen der Stede seer begonden te minderen / ende den hongher noot te

vermeer-

vermeerderen/waer over dat die vanden Gherechte beducht waren dat om den selven noot onder de Ghemeente eenighen oproer soude moghen ontstaen/ende doort vertrecken van eenigen de lijftochten verder souden moghen strecken.

Ten selven dage zijn uyt het Marengat uytgelaten twee Vrouwen met acht oft thien kinderkens/ ende hebben haren wegh ghenomen om op Warmondt te trecken/ende comende bydе Poel Schans/soo zijn sy vande Vyanden aenghegrepen/ de welcke haerluyden de cleederen boven den middel rontom haer lichaem affghesneden hebben/ alsoo dat sy haer beschaemde leden niet en conden bedecken/en hebben haer alsо met smaetheydt wederomme naer de Stad ghesonden/seggende gaet met u kinderen naer de Stad/ende helpt daer die proviande op eten/die van Leyden met barmherticheyt over haer ende hare kinderkens beweecht wesende/ hebben haer weder inde Stadt ghenomen ende doen versorghen. Eenighe Vrouwē eñ kinderen by den vyandt naeckt ont cleedt naer Leyden ghesonden.

Affbeeldingen van't Papieren ghelt.

Den 10 Julij sloeghen die van Leyden ghelt van 28 ende 14 stuyvers: Daer stont op ghelijck op het papieren ghelt heurder eerster Belegeringhe : HÆC LIBERTATIS ERGO. Aen d'ander zijde : GOD BEHOEDE LEYDEN. NVMMVS OBSESSE VRBIS LVGDVNENSIS SVB GVBERNATIONE ILLVSTRISSIMI PRINCIPIS AVRAICI CVSVS. De cleyne LVGDVNVM BATAVORVM. Opte ander zijde/ PVGNO PRO PATRIA 1574. De ghedaente ende het fatsoen van dit ende het Papieren ghelt/twelck inde eerste Belegeringe gheslagen werde/te weten

stucken van 20 en van 5 stuyvers zijn geweest als dees boven gevoerhde figuerkens uytwijsen/die wy tot gedachtenisse hier by gestelt hebben.

Ten selven daghe quam binnen Leyden een Bode genaemt Pieter Gerritsz Scheepmaker/met vele diversche Brieven aen verscheyden Burgeren ende bracht de tijdinghe dat de Heeren Staten van Holland ende Zeeland, op Schoonhoven gherepst waren/ ende dat aldaer de Staten ende Gedeputeerden van Amsterdam en Vtrecht oock comen souden/ omme te trede in communicatie en handelinge van Payse/ende datter oock eenige Gecommitteerde tot dien eynde aen syn Excellentie gesonden waren.

De Warmoesschans van die van Leyden ingenomen.

Des nachts tusschen den 17 ende 18 Julij/hadde den Vyandt buyten de Reynsburger-Poorte/t'eynden den Steenwegh/opgeworpen en ghemaeckt een Schansken/twelck sy besettet hadden met 25 ofte 30 Soldaten: de welcke de Borgheren verhinderden ende beletten dat sy in haere Cool-tuynen ende Waermoes-hoven niet en mochten komen/omme daer uyt te halen de vruchten/t.zy wortelen/cool/ende andere dinghen de welcke sy tot hare onderhoudinghe daer inne in het voor iaer gheplant ende ghesaeyt hadden. M. Dirick van Bronckhorst die hem vromelicken totter doot toe in dese Belegheringe ghequeten heeft/ misgaders de Regeerders/hebben seker prijsen ende penninghen gheordonneert voor die gene de welcke aldereerst dit Schansken wederomme inne nemen souden/ te weten/den eersten die daer inne quam 6 guld: den tweeden 5 guld: den derden 4 guld: ende den vierden 2 gulden: de Burgeren de welcke lust ende begheerte hadden om sulcx te volbrenghen/die hebben haer toegherust ende ghewapent/ghereet wesende/ maecken een loosen alarm mette groote Clocken binnen der Stede/ ende zijn alsoo ghelijckerhandt met groot ghedrups de Poorte uyt ghevallen/ende met gheweldigher handt het Schansken inne ghenomen/de Soldaten daer uyt ghedreven/ ende ter aerden toe gheslecht en te gronde affgeworpen: ende zijn sonder schade weder binnen der Stede ghekeert.

Den 22 Julij/hebben de Borgers den Dijck loopende nae der Waddinge boven de Sluys van Boschuysen, affgheſteken ende gheslecht/op dat men den Vijandt (die van achter den Dijck bedecktelick komen mocht) soude connen sien/ende sy hebben een Schansken opte Sluys naer den Rhijn opgheworpen ende ghemaeckt: waer uyt sy luyden den selfde dach ende den 23 verscheyden mael teghen den anderen gheschoten ende ghescharmutseert hebben.

Leyden wordt dichter belegert.

De Stad van Leyden werdt middeler tijdt dichter beleghert/bysonder aen de Haegh-Poort, daer een Spaensch Capiteyn lach Carion genaemt/die sich aen der Waddinge beschansset hadde/ misgaders andere spuytgaten die de sijne inden Dijck hadden/ende Loopschanssen by Boshuysen. waer door hy die vander Stad seer hinderlick was: zijn de Borgheren besloten/hoe wel sy gheen knechten en hadden.

Opten 29 Julij des morghens omtrent drie uyren eenen heymelicken ende stillen uytval te doen/op de voornoemde Schansse/ ende gheschiede in deser voeghen:

Gerrit

Gerrit vander Laen is met een Galleye wel versien met geschut te water uytgetoghen/de Borgeren die hy by hem hadden voerden meest musquetten. Joncker Ian van Duvenvoorde Capiteyn van de Vrijbuyters is het Vlietgat uytghevallen/sijn volck was gewapent d'eene heelft met verreiaghers ende d'ander heelft met Roers. Andries Schot liet hem vinden met sijn Vaendel buyten de Reynsburgher poorte/om den wech van de Poelbrugge te besetten. De twee Vaendelen van Joncker Ian vander Does Heer van Noortwijck, ende Mees Havicksz. maeckten haren aenslagh op de Schansse van Boshuysen Brugge. Op een plaetse genaemt het Sant werden een merckelick ghetal Pioniers ghestelt.

Vyerwerck in de Boshuysen schanse ghewozpen.

Dit alles nu aldus bereyt zijnde/ende prijsen ofte vergeldingen opde eerst-comende inde Schanssen / ende op elck Spaensch hooft seeckere somme van penninghen gestelt/ende het vyer-teecken gedaen zijnde/ sijn sy luyden aen allen kanten met een groot gheroep ende ghedruysch aengevallen / voornamelick des Heeren van Noortwijcks ende Mees Havicks Vaendelen. De Spangiaerden/tsestich mans sterck zijnde in de schansse weerden hun dapperlick met heure musquetten : Van die vander Stad waren soo dicht onder de Schansse/ dat sy met heure verreiaghers daer inne stieten/ende heur roers affgeschoten hebbende den Vyandt daer mede sloeghen/ende werdt oock dapper met steenen van buyten ende binnen ghewozpen. Middelder tijt quamen eenighe Burgheren aen met seecker vyerwerck/namelick ghelasen vlessen ende vyer-ballen met solpher ende buspoeder van binnen ghevult/ende buyten met brandende lonten/ die sy inde schanssen wierpen/eñ onder den soldaten seer groote schade deden. Waer door de Spangiaerden gedwongen werden de selffde te verlaten/ de welcke de Burgeren in namen/de Vyanden deurstaken/verbranden eñ levendich in het affwerpen vande Schansse begraven hebben / niemant ghevangen nemende hoe deerlick dat sy riepen misericorde, misericorde. De voorschreven Pioniers die onledich waren teghens heur Vyanden by de Poelbrugge met een Loop-schansse/en quamen niet tijts ghenoech om de Schansse te slechten/daer de Burgheren haer beste toe deden/om die selffs aff te werpen ende te slechten.

Boshuysē schanse vanden borgheren inghenomen.

Middeler tijt quam door de vyer-teeckenen allarm in Baldei gantsche Legher/so dat die van Lammen, Voorschoten ende de Vos-kuyl, die vander Waddinghe ontsetteden/Insghelijcx die van Leyderdorp, ende oock die vā Wassenaer met paerdē: dese met seer weynich overgeblevene hebben drie aenloopen op heur verlooren Schansse ghedaen/ende werden met schade ende schande affgheslagen. Doch alsoo der Borgheren meyningh niet en was de Schansse te houden/dan de selffde te slechten/ soo het hun hadde doenlick gheweest/ende te betoonen/ hoe wel sy gheen Crijchs-volck binnen en hadden/dat den noot ende dagelicxsche ervaringhen Crijchsluydē maeckten/ende oock eensdeels gedwonghen zijnde te vertrecken door de groote aencomende macht/zijn nae dese vrome schermutseringe van twee uyren/weder nae Stad ghetrocken met eeren ende goeden buyt van hare Vyanden mede nemende.

De burgherē verlatē de Boshuysē schansse.

In het innemen van dese Schansse zijn van des Vyandts zijden / soo Spangiaerden als Italianen/doot ghebleven omtrent 100. Persoonen/ vande Borgerẽ zijde werde geschoten Mees Havicxsz. Capiteyn/de welcke eenighe tijt daer nae vande quetsure ghestorven is. Reyer Jacobsz. Coperslagher ende een vande Soldaten die byde Burgeren aengenomen werde/werden ghevangen ghenomen/maer werden teghen andere ghevanghenen/die die vander Stadt ghevanghen genomen hadden / weder los ghelaten ende ontslaghen.

8. De Regeerders van Leyden verbieden het schermutseren : Raetslagh om Leyden te ontsetten : eenighe Diicken doorghesteken : Baldeus schrijft selfs aen die van Leyden.

Schermutselen binnen Leyden verboden.

DE menichfuldighe schermutselinghen/soo op den 14/15 Julij/ als daer nae om der beesten wille ghehouden/die de Borgheren omtrent de Stadt op dese tijdt noch omtrent de seven hondert hielen/souden te lang vallen te beschrijven : Want de Burgheren waren soo ghewoon ende gewillich in het schermutselen/dat die vander Wet met Clocken-slagh het selffde moesten verbieden : ghelijck ick voorhenen ghesept hebbe.

De Leser sal oock weten dat die van Baldei Legher die vander Stad niet een Beest en benamen/ofte sy en betaelden het wel met verlies van heuren volcke/voornamelick voor de Loop-schansse buytẽ de Zijl-poort/ daer sy met plancken over de slooten voorgecomen waren/welcken wech hun benomen werdt/soo dat op den 6 Augusti acht Spangiaers voor de selve Schansse doot bleven/ ende drie gevanghen.

Men weet oock niet dat sy inden gantschen tijt der Beleghringen/ den Borgheren meer beesten benomen hebben dan een Koe ende drie Calveren: het welcke aenmerckens waerdich is.

Ten wert oock niet met cleyne verwonderinge aengesien/hoe hun in tijt des noots de Beesten wanneer als sy de klocken hoorden allarm cleppen/nae de Stad beghaven/ende door de ghewoonte het gheschut leerden kennen.

Baldei eersten aenslagh op Delfft den 19 Julij 1574.

Omtrent desen tijt maeckte Baldei volck inden Haghe ende daer omtrent legghende/eenen aenslagh op de Stad van Delft, die sy door correspondentie van ettelicken inde Stad zijnde (die daerinne ghetrouwelick handelden ende sulcx te kennen gaven) vermeynden inne te crijghen: dan hier was voor hun alsoodanighen bancquet van begraven buscruyt ghecoockt/dat waret sake dat sy in de poorte ghecomen hadden/ vele souden daer haest de dagen haers levens den cost ghecreghen hebben : dan alsoo de sleutelen vander Poorte niet soo haest ghereet en waren/ende den Valbrugghe niet wel en wilde nedervallen (mogelick door de verbaestheydt des genen dien sulcx bevolen was) zijn de Spangiaerden te rugge ghekeert/daer die vander Stad laet ghenoech onder schoten / soo dat sy hun gheen groote schade en deden.

Aenslag op Delfft gefailgeert.

Niet

Niet teghenstaende alle dese aenslaghen/ende dat oock die van Leyden seer benaut waren/was een weynich voor dese tijt begost van Vrede te spreken (ghelijck hier voorent aengheroert is) ende waren tot dien eynde eerst uyt Vtrecht ghesonden (hoe wel onder een ander decksel) Jonckheer Iohan van Mathenesse Heere van Reviere/ende den Advocaet Treslongh, en naemaels den Edelen Hooch-gheleerde Godvruchtighe Philips Marnicx Heere van S. Aldegonde uyt sijnder ghevanckenissen/ende dit alles met bewilliginge vanden Heere van Champaigny. Aenghesien desen handel in het Walsch beschreven/ ende int Duytsch over ghestelt is / Sal de Leser die desen verder kennisse begheeren tselve moghen doorlesen.

Handelinge van Vrede.

Als nu ettelicke daghen met dese ydele hope van Vrede overgebrocht waren/so hebben de Staten van Holland en Zeeland den Heere vã S. Aldegonde na sijn gevanckenisse (navolgende sijnen eedt) weder doen treckẽ/ heur versoeck by maniere van supplicatie aen de Co. Ma. mede ghegheven/vervatende dese puncten : De vreemde Natien uyt den Nederlanden vertoghen zijnde, soo onderwerpen hun de Hollanders ende Zeelanders met heur aenhanghers den Generalen Staten: en dewijle oock de andere Gesanten insghelijcx nae Utrecht ghetoghen waren/ ende het Belegh van Leyden duerende bleeff/ende heur luyder victuailie seer minderde : Wert van sijn Excellentie ende den Staten niet te min rijpelick beraedtslaghet / op wat wijse men Leyden best ontsetten soude: doch aenghesien door het ontsetten te Lande door de seer nauwe Belegeringhe/t'gewelt der menichfuldighe schanssen/ende machte der Vyanden seer veel volcks soude ghespilt werden/ende nu alreede den meestendeel der platten Landen verdorven waren/ ende uyt den onverdorven Landen de Vyanden meest onderhouden werden/ende weeck-ghelt creghen: Daer beneven oock dat veel hoys ende coorns by eenen Edicte in Julio uytgegaen/meest inden Steden den Prince toegedaen zijnde ghebracht was: wert by sijn V. Genad. ende den Staten besloten niet aen te sien wat noch voor ghewas op den platten Lande was/te verderven om de benaude in Leyden te verlossen/ ende heur vyanden te betoonen wat wille ende macht sy hadden : te weten/liever alles te laten ondergaen ende de schade te lijden (na sommiger schatten/wel van 300000 gouden Croonen) eer sy heur mede Lidmaten souden in last laten/ende hun van heur Vaderlantsche Vrijheydt en rechten/mitsgaders den alderkostelickſten schat/namelick Godes Woordt/te laten berooven. Aldus wert (segghe ick) met ghemeynder stemmen het ghemeyne sprect-woordt rondt uyt ghesproken/ Beter bedorven dan verloren Landt, en bewillighet in het opsetten der Sluysen om Zuydt-Hollandt daer door/ als door het deursteecken der Maes ende Yssel-dijcken over al daer men het mocht doen/in het water te setten/ende op sulcker wijse een Zee met ebbe ende vloedt over een drooch ende vast landt te maecken/ omme daer naer over het selffde als het door het invloeyen hooch ghenoech ghewassen soude zijn nae Leyden te vaeren / ende de Stad op sulcker wijse te spijsighen ende ontsetten.

Somme vã der Hollanders ende Zeelanders Requeste.

Beraedslaginghe om Leyden te ontsettẽ.

Hier toe wert Joncker Willem van Palesteyn, ende Joncker Daniel van Wijngaerden volle commissie ghegeven/ de welcke met een goet ghetal Pioniers terstont upt Rotterdam ghetoghen zijn/ ende hebben tselffde te werck ghestelt.

Syn Vorst. Gen. met M. Paulus Buys Advocaet vant Land van Holland/ende sommighe vandē Staten/ zijn op den 3 ende 4 Augusti op den Yseldijck ghetoghen tot Cappelle, daer een Schansse wel versten met knechten lach/alwaer den Dijck doorghesteken is/ende werden 16 gaten inden selffden Dijck ghemaeckt/ soo dat het laetste gat recht teghen Yselmonde over quam. Tusschen Rotterdamme ende Delfs-haven wert oock een groot gat ghemaeckt/twelck seer veel waters in brochte. De Sluysen tot Rotterdam, Schiedam, Vijff-sluysen, &c. werden al tsamen opghesett/ soo dat de Sluys tot Rotterdam een ghewelditch water in gaff.

De Dijcken door ghesteken/ende de Sluysen op ghesett zijnde/heeft sijne V. Gen. upt Zeeland den Admirael Loys van Boysot ontboden: Ende na dat sy metten anderen inden Raedt van Staten beraedtslaget hadden/ ende alle middelen overlegt/op wat wijse/met wat volck / met wat schepen/ende gheschut/men Leyden best ontsetten soude / is hy om het volck ende gheschut nae Zeeland ghetogen. Hier en tusschen wert alle ghereetschap van plat-bodemde schepen ende Galeyen gemaeckt eñ toegerust. F. Baldeus met sijn Heyrcracht rontsomme Leyden legghende / ende hiel omtrent desen tijt niet op met sijn listige ende dreychlicke vermaningen/ soo door woorden/als voornamelick door een Missive den naest-laetsten Julij in Duytsche tale upt den Haghe geschreven / wesende vanden volghenden inhoudt:

Boysot comt in Holland upt Zeeland/ ende treckt om volck.

Brieff van Baldeus aende stadt Leyden.

Ersame goede Vrienden , naedemael ick verhope dat ghy altijts voor die Co. Maiest. uwen natuerlicken Erffheer ghebleven zijt, ende niet en begeert de bederffenisse uwes Vaderlands, so ghy siet de ellende daer inne t'ghevallen is, ende noch meerder (te verduchten) aenstaende is, ende bekennende die groote clemētie ende barmherticheyt van syne Ma. vele noch even verhart ende obstinaet blijven, hem latende misleyden met ydele woorden ende valsch inneghevens, verspreydende onder de schamele ende onnosele Ghemeenten , dat syn Maiesteyt niet dan alle hardicheydt ende wraeck over syn Ondersaten wil thoonen, twelck alle de werelt anders kennelick is, ende wat groote ghenade die van Leerdam (naer dat sy niet meer teghens en mochten houden) gheschiet is , die alle in genaden ontfanghen zijn, ende blijven vredelick sitten in hare goeden, soo oock by honderden persoonen so binnen Vtrecht, Gelderlandt , Brabant, Vlaenderen ende andere syne Maiesteyts Landen, wedergecomen eñ ghestelt zijn in alle heure gheheele goeden. Ende soo ghy dies sout twijffelen ick ben te vreden eenige die ghy sout willen seynden uyter

Stad

Stad van Leyden, te geven vry pasport ende geleyde, te mogen treccken tot Vtrecht, Leerdam ende in andere plaetsen die sulcx metter waerheyt sullen bevinden. Want die deure der genade van sijne Ma. staet open: maer zijt des gewis als den tyt overstreken is dat in contrarie alle de ghenade in straff ende wreedheyt veranderen sal. Ende ghy siet voor oogen de groote ellende ende armoede daer inne ghy zyt, ende dat ghy des Con. Maiesteyts macht ende heyrcracht niet en meucht wederstaen: hoe wel men u blindt hockt ende contrarie de waerheyt wijs maeckt, so wilt doch een insien hebbē opte gelegentheyt der saken, ende in tijts wederkeren tot uwen genadigen C. Ma. u versekerende dat alle die binnen der Stadt zijn, wat sy ieghens syne Maiest. misdaen moghen hebben, dattet hemluyden al sonder yet achterhouden excipieren ofte reserveren ghehouden sal werden, eñ van als verghevē ende quijt geschouden is, ende so ghy eenich twijfel sout maken, indien ghy yemanden alhier ofte tot andere ghenomineerde plaetsen wilt schicken, ick sal u gheven vry passeport ende gheley van te moghen comen ende wederkeren. Wilt hier van de onnosele goet onderrecht doen, op datse int leste niet en vallen in hare grondelicke bederffenisse ende ruijne vander Stad. Want syne Maiesteyts meyninghe is vander Stadt niet te scheyden, voor dat hy die in syn onderdanicheyt ghebracht sal hebben: ghelijck hy oock Delft ende andere Steden sal besetten ende benauwen, soo die van Delft ontwaer werden. Aldus verlaet u niet op't ontsetten vanden Prince van Oraignen, want ghy sult u met een ydele hoop bedrogen vinden, ende so die van Leyden hen hier toe voeghen, ende wesende de eerste, sullen boven andere gratie ghenieten. Wt den Hage desen naest-lesten Iulii 1574.

U goede Vriendt

Francisco de Valdes.

Die van Leyden en beantwoordeden desen brieff niet / verschrickten noch en verslauden oock door den selffdē niet/dan naevolgende het exempel van die van Bethulien ende de leere Iohelis/begaven hun tot biddē ende vasten/met expres bevel vander Overicheydt/dat niemant teghen Godes Woordt in syn vasten eenighe verdiensten soude stellen.

9. Ordonnantie op't slachten eñ uytdeelen vande Paerden, Koeyen, ende Mouten koecken: die van Leyden schrijven aenden Prince van Oraignen, ende de Staten van Hollandt: antwoorde vande selve aende Stad.

De Regeerders der Stadt Leyden maeckten vele goede ordonnantien op de victualie ende andere saecken/ende deden den 2. Augusti heur Paerden uyt de weyden halen ende op stal setten/ soo dat de Melck-Koeyen het gras te langer soude strecken: begonsten oock op dees tijt heur guste Koeyen te slaen.

Ten selven daghe werde binnen Leyden aff-ghelesen dat de koperen halve stuyvers/die in het eerste Belegh gheslaghen waren/ nu wederomme gangbaer wesen souden/ende een Duyt doen.

Brieven vā Pardoen

Den 4 Augusti zijn aende Stad Brieven van Pardoen ende genade ghekomen vander Waddinge, ghebracht zijnde by een Trommelslagher by Baldeus (soo men seyde) gheteyckent wesende: inhoudende soo men de Stad overleveren wilde/dat niemandt ghewelt oft overlast en soude gheschieden / ende alle saecken souden vergheven blijven/ ende vergheten zijn: ende datmen tusschen dien dagh ende den Vrijdagh daer aen volghende (wesende den 6 Augusti/) wederomme antwoorden soude. Waer op de Magistraet voor antwoorde gaff/ dat sy hun daer op beradē souden. Des anderen daeghs zijnder dierghelijcke Brieven van Leyderdorp door een Vrouwe inde Stad ghebracht.

Naerdien datter opte Wachten inde Poorten ende elders teghens de Brengers van dusdanighe ende andere Brieven schandelick ghesproken/ ghelastert ende datse smadelicken naegheropen wierden/ soo hebben die vanden Gerechte sulcx openbaerlicken by Klock-gheslach verboden op groote penen dat niemandt opte wacht zijnde /eenighe Brieven ontfanghen souden sonder voorgaende wete ende consent vanden Commissaris Bronckhorst.

Mout-koecken gebacken eñ uyt gedeelt.

Overmits dat het Coorn eñ de Victualie binnē der Stede seer gemindert was/ende dat de ghemeene luyden geen broodt meer en haddē noch konden bekomen/ende den hongher groot was / soo hebben die vanden Gerechte opten 5 Augusti gheordonneert/ende bestedet seeckere koecken te backen van ghemalen Mout/elcke mouten-koeck omtrent een pondt swaer weghende/ende werden vercocht het stuck voor een blanck. Maer alsoo de selve voor de eerste reyse niet vast ghenoech gheknedet ende hart ghenoech gebacken waren/soo waren de Gemeente mette mouten koecken niet wel te vreden / ende begosten seer daer teghen te murmureren/ twelck die vanden Gherechte vernemende/hebben om voordere moeytē ende oproer te verhoeden/ende 'tgemeene volck die in groote benautheyt ende ghebreck waren / soo vele haer moghelicken was te helpen ende te moet te comen/opten 7 Augusti affghelesen/dat een yegelicken die moutkoecken begeerden ofte van noode hadden/datmen haer soo veel mouten

meel

Meel uytreycken souden als sy tot koecken van doen hadde / ende dat sy de selve koecken dan mochten backen naer haer eyghen sinlicheydt ende begeeren/ t'welc veel vande Gemeynte wel beviel/ en veel gehaelt werde.

Ten selven tijde is oock affgelesen/ datmen inde Herbergen geen ghelaghen setten en mocht/ noch drincken/ dan alleenlick datmen t'bier soude moghen haelen mette kannen.

Also den hongher-noot dagelicx hoe langer hoe grooter werde/ en dat het broodt ende de mouten-koecken seer naer ten eynde gekomen waren/ ende datmen seer weynich van het ontsetten ende victualieren deser Stede verhoorde/ soo isser onder de Gemeente groote murmuratie gekomen/ ende te meer om dat de Boden/ van des Stads wegen aen sijn Excellentie gesonden wesende/ meer als 14 daghen uyt ghewéest hadden en noch uyt waren/ sonder yet van haer te vernemen. omme dan de voornoemde Gemeente soo veel als doenlick was te bevredighen/ soo hebben die vanden Gerechte opten 8 Augusti inder nacht door eenighe heymelicke ende verborghen weghen uyt ghesonden eenige andere Boden aen sijn Excellentie/ hemluyden belastende/ wanneer sy tot Delft behouden over gekomen waren/ dat die van Delft tot een teycken van haer overcomste eenighe schoten met groff gheschut schieten souden: het welcke des anderen daeghs inder nacht alsoo gheschiede. Murmuratie binnen Leyden.

Opten 12 Augusti/ wesende s'Donderdaeghs/ zijn binnen der Stad Leyden twee Boden inne gekomen met Brieven van sijn Princelicke Excellentie/ inne houdende dat hy verhoopte door de ghenade Gods inden tijt van acht daghen de Stad te ontsetten/ ende de Borgheren van hare benautheden te verlossen. Ende dat door middel van seeckere Dijcken die men doorsteken soude/ te weten den Maes-dijck ende den Ysel-dijck, waermede datmen alreede besich was om door te steecken. Hy bedanckte de Borgheren van hare goede ghetrouwicheydt ende vlijdt/ datse de Stadt tot daer toe ghehouwen ende bewaert hadden. Welck schrijven de Ghemeente seer verblijde ende cloeckmoedich maeckte/ hopende dat sy nu seer haest van hare ellende souden verlost werden. Brieve van sijn Excellentie.

Den 16 Augusti werde binnen der Stede met alle de klocken alarm gheklept/ vermits datmen door een Boer/ de welcke opte Morsch ghevanghen ende binnen ghebracht worde / verstaen hadde dat de Schanssen omtrent der Stede / bysonder opte Poelbrugge met weynich Soldaten beset waren/ de Soldaten/ Vrijbuyters ende de Borghers zijn ghelijcker handt de Stad uytghevallen/ meenende de voorsz. Schansse vande Poelbrugge aff te loopen/ ende de Soldaten die daer inne laghen te veriagen/ ofte te slaen. Het welck nochtans anders gheluckte / want de Soldaten die daer inne laghen weerden haer Mannelicken / ende schoten dapperlicken op haer / alsoo datse wederomme naer de Stadt moesten wijcken ende vertrecken / in desen aenloop werde een vande Borgheren doot gheschoten/ die sy met haer inde Stadt brachten. Alarm binnen Leyden.

Ten selven tijde haelden de Borghers de erweten ende bonen die op den velde stonden/ inde Stad: mitsgaders t'Coorn ende andere Ougst:

de Vyandt uyt haer schansse dit alles aensiende / ende stil sittende / het welck seer te verwonderen was.

Den 18 Augusti/zijn eenighe Brieven uyt de schansse vande Waddinge gheschreven/aengaende een Borghers soon die sy ghevangen hadden Ian Backer ghenaemt/om hem te rantsoeneren/syn rantsoen gemaect wesende/soo hebben die vanden Gerechte voor hem opten 19 een Stads Paspoort verleent om inde Stad te mogen comen/ sijn Oom Frans Henricxsz Backer Capiteyn vander Stat wesende/ ontfangt de Paspoorte en reyst naer de Schansse vander Wadding, om hem te halen/ende het rantsoen te betalen : een seker ghetal van Borgeren volghen hem naer tot op de Sluys van Bofhuysen,om te sien hoe het hem inde Schansse vergaen soude/ende sijne wedercomste te verwachten. Daer staende hebben sy gesien dat hy vande soldaten op de Waddinge aengehaelt werde/ende hem by sijne armen houdende inde Schansse gebracht hebben. Daer naer soo hebben sy uyt de Schansse met een Goteling naer de Borghers die opte Sluyse haren Capiteyn verwachten geschoten/ tot twee malen toe/ cort opten anderen/soo dat de Borghers om haer te salveren plat opter aerden neder vielen/ende lieten de clooten over haer hooft langs den Dijck passeren : terstont daer aen zijnder 20 oft 25 Soldaten harquebusiers opte Borgheren comen loopen/ seer sterck op haer aendringende en schietende/waer omme die Borgeren ghenootsaeckt waren met hare Koepen naer de Stad te wijcken/om haer te salveren. Ende overmits dat de wedercomste vanden voornoemden Frans Backer seer langhe aenliep/soo begonden de Borghers te vreesen ende te murmureren/dat sy hem mochten ghevanghen houwen/overmits hy een Capiteyn vander Stad was/dan de presumptie was ydel ende te vergheefs/want hy is naer den middach de Hogewoertsche-poorte wederomme innegekomen/seggende: dat hy te Leyderdorp in het Legher byden Oversten Baldeus geweest was/die hem eenighe saken ghebraecht hebbende/met eenen grooten dronck wijns beschoncken hadde/ende soo wederomme naer de Sadt liet gaen.

Frans Backer Capiteyn gaet inde Schansse vander Waddinghe om een ghevanghen te lossen.

Die van Leyden in desen voorverhaelden staet zijnde / hebben op den 21 Augusti aen sijn Vorst. Gen. gheschreven/ghelijck hier inder somme nae volghet.

IN wat staet haer saken stonden was syn V. Gen. deur haer voorgaende Brieven genoechsaem bekent: De mout-koecken en souden ten hoochsten maer vier dagen mogen dueren,waer door bleec dat sy heur rekeninge vanden drie maenden wel gemaeckt hadden, te weten, de eerste twee maenden met broodt,ende de derde maent met armoede: Den meestendeel heurder Gemeynten dronck water, om dat het mout verbacken werdt: Hun vervremde dat sy noyt eenighe Brieven van den Staten heure Bondghenoten ontfangen en hadden,ende scheen dat sy ghenoechsaem vergeten waren , sulck schrijven soude nochtans het swacke ghemoet heurluyder Burgheren seer op-

oprechten: baden in het sluyten heures Brieffs om lijdtsaemheydt ende gedult voor hun, ende wijs heyt, mitsgaders cloeckmoedicheyt voor sijn Vorstelicke Genade om heur te ontsetten.

Al eer nu den voorsz Brieff affghevaerdighet werdt / ontfinghen die van Leyden Brieven van sijn Excellentie / in de welcke hy hun alle het voorsz. te kennen gaff/ende aen wat ka-dijcken het water alreede staende was: Waer-door sy seer verbreuchdet zijnde/ nae danckseggighe sijn Vorstelicke Genad. aengaven/wat daer inne sy achteden gheraden eerst door te steken/ende sonden beyde heur Brieven den 22. *Brieve van sijn Excelentie aen die van Leyden.*

Den 21 inder nacht/zoo is binnen der Stad Leyden ghecomen een Bode/die van Stads weghen uytghesonden geweest was/met verscheyden Brieven aende Heeren ende Borgeren/ende hy bracht mondelinghe tijdinghe/dat de Dijcken (hier voor van vermaent) alrede doorghesteecken waren/ende dat het water stont tot aende Landscheydinghe, (t'welck een Dijck is daer mede Delf-landt van Rhijn-landt gescheyden werdt) dat sonder twijffel mette hulpe des Alderhoochsten de stadt seer haest ontset soude werden: door welcke tijdinghe de Burgheren grootelicx ghetroost ende ghesterckt wierden.

Des Saterdaechs inder nacht/wesende den 22/ so zijn noch drie Boden binnen ghecomen met verscheyden Brieven ende tijdingen/accorderende mette voorgaende: seggende/dat het water seer sterck nae de Stad toe quam/ende teghen de Landtscheydinghe wel elff palmen hooch stont: ende datter groote ghereetschap gemaeckt werde van schepen/schuyten/ende schouwen om de Stad te ontsetten ende te victalieren: dat tot Sevenhuysen ghesonden waren acht Vaendelen Soldaten/omme de wegen ende passagien te besetten / op dat de victualie sonder perijckel mocht over ghevoert werden: dat de Steden van Dordrecht, Rotterdam, Delf, Goude ende verscheyden andere / alle naerstichept ghebruyckten om de voornoemde schepen te versien met Bootsvolck/ende andere nootsakelicheden: omme also met de hulpe Godes het ontsetten vander stad Leyden, soo vele in haer vermoghen was te helpen voorderen. *Tijdinghe dat het water aende Landt-scheyding staet elf palmen hooch stont.*

Dit doorsteken der Dijcken docht niet alleenlick sommigen vreemdt/ dan wert oock van hun bespottet. Dit geschiede niet alleenlick van des Princen vyanden/die op verscheyden wijse voor de Stadt muyren roepende daer mede spottenden: dan oock sommighe wel vande treffelickste die sulcx bewillighet hadden/doch voor heuren oogen onmogelic scheen/ ende oock van sommighe vander stad Leyden, wiens meyninge was dat het water tegen de voorsz. Dammen stuyten/ oft ten minsten met gewelt geschut soude worden.

Sommighe die hun tot deser tijdt ghevepnst hadden / spraecken schimpende: Gaet nu op den Toren, ghy Geuskens, ende siet het Maes-water te ghemoet; ende andere spijtighe woorden niet weerdich om schrijven: soo dat veel swacke niet alleenlick een weynich cleynmoedich werdt/

dan begost oock alleynskens aldaer tusschen de Magistraten ende Onderdaenen tweedracht te wassen.

De Regeerders vander Stad soeckende dit te voorcomen/ ende op dat oock heure Burgheren herten versterckt mochten werden/ ende voornamelick dat heur ontset met den uytersten vlijt ghevordert mochte werden: hebben opten 27 Augusti drie van heuren Burgheren/ te weten: Ian Claesz. Roos. Frans Cornelisz. Backer, eñ Cornelis Evertsz. uytgesonden met twee Brieven/den eenen aen sijn Vorstelicke Genade/eñ den anderen aen den Staten van Holland heure Bondtgenoten. Dese Borgheren hadden aen die vanden Gerechte belooft dat sy luyden tot Delff behouden ghecomen wesende de Stad door sekere schoten met groff geschut sulcx souden verwittighen/het welck des Saterdaeghs inden morghenstont tusschen 6 eñ 7 uyren geschiet is. Het inhoudt van beyde de Brieven roerde meest den Staten.

Die van Leyden schryven aen de Hollandsche Staten/ ende aen sijn Excellentie.

DEn welcken sy genoech (hoe wel onrecht) vermaenden in hare suymachticheyt, dat sy noyt in den tijdt der Belegeringhen aen hun geschreven en hadden, ende hun soo stille hielden rechts of sy met den anderen niet verbonden en hadden gheweest, ende meer anders dat hun roerde: Sy gaven te kennen dat sy de drie maenden hun van sijne Vorstelicke Genade ghesét, nu in groote ellende ende miserie overgebracht hadden,ende en vernaemen noch niet veel anders dan een ydel hope. Waer door sy protesteerden voor God Almachtich ende de gantsche werelt, heur behoorlicke plicht voldaen te hebben, soo dat de schult by hun niet en was, maer aen de Staten zijde, die ter gelegener tijt mochten sien hoe zijt condẽ verantwoorden: Begeerden daerom, soo daer geen middelen voor handen en waren,oft so sy de aengevangen middelẽ niet en vertrouden,datmen hun sulcx soude over schrijven, ende hun van heuren eedt ende verbondt verdraghen.

Opten 27 Augusti/soo is binnen Leyden overmits den grooten honghers-noot/die daghelicx seer toenam/groote murmuratie ende misnoeghen gheweest onder de vrybuyters/die de Stad op hare kosten aenghenomen hadden ende onderhielden: sy wilden niet langher inde Stadt blijven ende aldaer van hongher ende kommer vergaen/ maer uyt trecken ende haer avontuyr verwachten/liever haer selven teghen den vyant doot vechten/dan alsoo door hongher haer leven eynden/ want sy waren soo swack ende ellendich vanden ghedurighen hongher ghewórden/dat sy hare wachten niet langher houden mochten/nochte waernemen. Ende zijn ghelijcker handt voor den Magistraet opt Stad-huys ghegaen/ haren dienst verlaten eñ t'Vaendel/ dat sy van Stadts weghen hadden weder-

De Vrybuyters binnen Leyden seggen haer dienst op door honghers noot.

wederomme overghelevert: Daer by seggende/ Indien die vanden Gerechte haer van spijs ende dranck wilden versorghen/ dat sy te vreden en ghewillich waren haren dienst te continueren: t'welck sy haer niet toeseggē en konden: Waer omme sy Paspoort versochten ende naer haer begheeren gekreghen hebben/ en zijn daer mede uyt de Stad ghetrocken. Waerinne de Magistraet ende de Borgeren niet wel inne te vreden en waren.

Den 28 Augusti/ is binnen Leyden aff-ghelesen/ datmen de gantsche Stad soude omme gaen/ van huys tot huys/ ende beschrijven alle de eet-waeren die elck in sijn huys ende by hem hadde/ so Koeyen/ Paerden/ Ossen/ Schapen/ Lammeren/ Hoenderen/ ende voorts alle dinghen die eetbaer waren: ende werdt verboden/ dat niemandt eenighe eet-waeren en soude moghen opkoopen/ voor ende al eer hy alles opghegeten hadde dat hy binnen sijn huys hadde: Indien yemant meer spijs by hem hadde als hy ende sijn huysghesinde tot veerthien daghen toe van nooden hadden (t'welck elck ghehouden was met eede te verclaren) die werdt haer affghehaelt ende betaelt/ ende aen andere gebreck hebbende verstreckt ende uytghedeelt/ ghelijck hier naer breeder ghesept sal werden. *Generale opschrijving ende ondersoeck vande Beesten van Leyden.*

Den 29 Augusti/ wesende op een Manendagh zijn de voornoemde drie Borgheren die met Brieven aen sijn Excellentie tot Delff ghesonden waren/ inden morghen-stont wederomme behouwen binnen Leyden gekomen: ende hebben die vanden Gerechte aenghesept/ dat sy luyden sijn Excellentie (de welcke niet wel te passe was/ ende daeromme op des Stads schrijven niet en antwoorde) selffs mondelinghe ghesproken/ den staet ende gheleghentheyt vande Stad ende Burgeren ghenoechsaem te kennen gegeven hadden. De Prince van Oraingnen hadde haer aengesept/ dat sonder eenige twijffel (met Gods hulpe) de Stad seer haest ontset soude werden/ ende dat hy van sijnen't weghen gheen vlijdt noch naerstichept en spaerde/ om tselve ontset te vorderen.

De Staten van Holland hebben het schrijven der Stad Leyden beantwoordt opten 29 Augusti/ wesende vanden volgenden inhoudt: *Brieff van den Staten aen die van Leyden.*

SY waren seer verwondert van het ghevoelen dat die van Leyden van hun hadden: want God ende alle de werelt was ghetuyghe van de sorghvuldicheyt die sy voor hun droeghen, al en costen sy dat voor alle man niet laten blijcken om reden: De schaede daer sy soo menich duysent menschen door het water in brochten, gaff sulcx genoech te kennen: Hadden daerom een teecken van onghehoorde ghetrouwicheyt ghetoont, daer tot den eynde der werelt toe affghesproken sal worden: Ende soo sy willen volherden, ghelijck sy tot noch toe hebben ghedaen, sy moghen wel versekert zijn dat sy tgeheele Landt, heur selven, ende al datter in is liever sullen laten bederven dan heur verlaten: Want sy costen wel verstaen, Leyden ver-

lost zijnde, was Holland voor die tijt verlost: Dat sy niet en hadden geschreven, was om dat sy heur gerust hadden op sijnder Vorst. Gen. Brieven. De Bode soude hun mondelinghe de apparaten vertellen, die hy ghesien hadde.

Desen Brieff was onderteeckent/

Otto van Egmont. A. Duvenvoorde. Geraert van Nispen, Duyst. Willem Iansz. Hemskerck. Willem van Loo. Cornelis Woutersz. Cornelis Vinck Aertsz. Adriaen Allartsz. van Hekenduynen.

Inde Stad wert met schalmeyen ghespeelt.

De Brengers van desen Brieff hadden de Borghers van Delft belooft haer behouden overcomste binnen Leyden te verwittighen / met vyeren ende met schieten: omme dese beloften te volbrenghen / soo hebben die vander Stad des Maendaegs tsavonts/ omtrent negen uyren / vande Hoochwoertsche-poorte mette twee grootste stucken gheschuts geschoten in het Legher te Leyderdorp: ende hebben op de Hoochlandtsche Kercktoren met Lanteernen ghevieret. De Burgh-meester Pieter Adriaensz. vā der Werff z. g. heeft de Stad Speel-luyden by hem genomen / eñ op alle vier de hoecken vande Stad met schalmeyen doen spelen / daer inne de Vyanden seer verwondert gheweest zijn: ende zijn met een grooten hoop naer de Stad ghekomen ende int duyster opte muyren gheschoten.

Ordonnantie op het op schrijven van alle Beesten.

Die van Leyden desen Brieff ontfangen hebbende / ende heurder Burgeren herten daer mede gesterckt/bewijsende dat sy totten uytersten verhoopten te volherden/dien volghende hebben sy haer op den laetsten Augusti heur voorghenomen ordonnantie op het opschrijven vande Beesten (daer hier voor aff ghesept is) by de gheheele Vroedtschap oft veertich Raden bewilligt / den 31 Augusti te werck ghestelt/ ende hebben alle Koeyen/Ossen/Hockelingen oft Enters/Calveren/ Schapen/ende Verckens doen opschrijven / ende alle straten ende huysen werden opgheteeckent/waermen de selffde vinden souden/stelden tot Commissarissen Cornelis Claesz. van Aken, ende Ian Lucasz. van Wassenaer, die so wel hier over als over de reste van Vleesch/Speck/ende anders/nae redene/billicheyt/ ende ghelijckheyt souden toesicht hebben/op dat niemant (soo lange men het koste verhoeden) van hongher en verginghe: Soo yemandt yet van beesten off spijse verstack/ende bevonden werdt/was tselve verbeurt/ende werden over sulcx ghestraft. Alle Beesten werden op prijs ghestelt/ eñ die vanden Gerechte gaven den eyghenaers naer de waerde van dien obligatien. Ende wert voorts van vier daghen tot vier daghen telcken ghelooт om soo veel beesten te slaen als sy voor de vier dagen van noode hadden/te weten/elck hooft een halff pont vleesch des daghes.

Opten 30 Augusti zijn de Vyanden in grooten getale gekomen buyten de Reynsburgher Poorte/ omtrent de Steen-plaetse van Claes van

Lunen-

Lunenburch, ende hebben staende in ordonnantie ghemeyn ghehouden/ ghelijck men sulcx vande Stad muyren sien mochte. Inder nacht hebben sy omtrent de selve plaetse/te weten byde Galge/een stercke Schansse ghemaeckt ende opghewozpen / ende hebbende die met Schans-korven ghevult met aerde /ende andere saken eer den dagh aenquam beset tet/ op dat sy te bequamelicker haer werck mochten volyeynden/en van het schieten uyter Stede niet beschadicht werdē. Dese Schansse gemaect wesende/so was door de selve den Borgerē verhindert 'tgebruyc van een seecker Schip twelck sy hadden doen maecken om wanneer sy uyttogen omme metten Vyandt te schermutseren/ hem vande Water zijde daer mede te beschadighen. Dit Schip was seer dick ende sterck ghemaeckt / alsoo dat het ghenoech voor een Musquet-scheut vrij was/boven achter seker beschuttinghe werde tselve met Harquebusiers beset/ende onder de selve saten ses ofte acht Personen die tselve voort roeyden. Met dit Schip hebben sy tot verscheyden tijden den Vyandt seer hinderlicken gheweest/ ende groote schade ghedaen. Schansse omtrent de Galghe.

10. Den Admirael Loys Boysot met sijn Zeeuwen werden toegerust om Leyden te ontsetten: Baldeus ende andere schrijven weder aen die van Leyden: Leyden antwoort ende versoeckt passeport om eenige Gedeputeerden naer den Prince te senden, maer wert haer gheweyghert.

TEr wijle nu die van Leyden in dusdanigen staet waren/het water vast inne liep/ende alle ghereetschap tot het ontset veerdigh gemaeckt wert: zijn tot Rotterdam uyt Zeelandt aenghecomen de Admiralen van Vlissingen, ende Zierickzee, Namelick Loys vā Boysot Heer van Ruart/eñ Adriaen Willemsz: ende hadden heur volck op 7 Cromstevens boven met gheweldigh gheschut toegherust / ghescheept sterck wesende acht hondert Bootsgesellen. De Admiralen van Zeelandt comen tot Rotterdā.

Dese brochten met hun sekere schepen met middelbaer gheschut/ om op platbodemde schepen te ghebruycken/te weten over de 100 Yzere stucken/ijsere eñ metalen/daer by noch seer veel double ende enckele bassen eñ kleyne stuckens. Tot Rotterdam, Delft, ende andere plaetsen werden toegerust omtrent 200 platbodemde schepen/om de Stad daer mede te ontsetten. Dese waren aldus ghemonteert: Elck schip hadde voren een metalen stuck oft sommighe twee/ende ses bassen besijden: waren hier bovē versien noch met halve spiessen ende kuyssen/ ende werden gheroept met thien/twaelff/veerthien/sesthien ende achthien Mannen.

De aencoemste deser Zeelanders en maeckte geen cleynen schrick onder heure Vyanden: Ende is oock een Volck twelck sich wonderlicken cloeck te water ghedraghen heeft/ende noch dagheicx draecht: Hoe wel nochtans veel van desen eenē wilden hoop was/die hun nochtans onder Lof der Zeeuwen.

de

de Godvruchtighe Capiteynen ende byden vromen vromelijck houden/ ende seer strijdbaer vethoonen/ende hebben hun selven twee dinghen ingheheeldet: De Vrijheydt des Vaderlands/ende des Paus/ ende sijnder Inquisiteuren tyrannie: Waer door oock sommighe van hun op desen tijt silvere halve Manen droeghen / daer op stont : Liever Turcks, dan Paus: want sy achteden des Paus tyrannye grooter dan des Turcks / die noch wel der luyder conscientien onder tribuyt ongedwonghen laet/ende immers soo wel oft beter zijn gheloove houdt dan de Paus.

Sy werden oock dies te meer gevreest om dat sy niemanden en spaerden/het zy hoe groote Meesters dat het waren / ende dorsten op die tydt oock wel opentlick segghen/al vonden sy den grooten Commandeur, Paus, Keyser, Coninck van Franckrijck, oft heuren Coninck selve in den schepen/ als sy vyandelick teghen hun quamen omme over hun te tyranniseren/ en heurlieder heur leven ende Vaderlantsche Vrijheydt te benemen / en des Paus jock weder op te leggen/sy en soudense niet min sparen (dan den alderminsten Spangiaert. Dit spreeck ick (seyt Frutier) van de wilde woeste ende verbitterde/ende niet vanden Bevel-hebberen/ende beghere hier mede alleenlick dit volck een weynich aff te beelden. Wt heur levende schilderie/ende soo sy ghehouden ende ghekerft waren / beenen en armen affghehouwen/mochten die ghene diese saghen oordeelen wat het voor een volck was.

Eenighe beesten gheslachtet en verdeelt binnen Leyden.

Den laetsten Augusti werdt binnen Leyden affghelesen/naerdien dat binnen der Stede geen eetwaren/·t zy Broot/Boter/Kase/oft yet anders meer te crijghen was/omme de verhongherde maghen langher te onderhouwen: soo hadden die vanden Gerechte gheordonneert ende goet ghevonden/datmen van dien tijt aff daghelicx slachten soude eenige koeyen/ op dat de Ghemeente haer daer mede mochten onderhouwen : inden aenvangh werden omtrent de 20 Beesten gheslagen/ende het pont werdt ghestelt op neghen duyts. Daer werde wel scherpelicken verboden/ dat alle ende yeghelicken die noch eenighe eetbaere spijsen in hare huysen hadden/dat sy haer niet vervorderen soude van dit vleysch te copen/ maer haer behelpen souden met hare spijsen die sy in hare huysen hadden. Dit werde alleen daeromme gheboden omme de victualie te verder uyt te strecken/ende te sparen.

Als nu in het laetste van Augusto alle polders rontsomme Rotterdam ende der Goude blanck stonden/so datmen met een groote schouwe hoys uyt de Venen over het Landt recht aen voor de Yselmontsche-poorte tot Rotterdam mocht comen. Doch dies niet te min het water aende voorsz. Landscheydinghe ende ander Dammen stuytende/soo dat het sijnen loop nae Leyden niet en const ghenemen/ zijn de Vrijbuyters vander Goude, met ettelicke Pioniers door bevel van heuren Gouverneur den Heere vā Wijngaerden, en M. Gerrit van Wijngaerdē Raed neffens sijn Excell. aldare gecommitteert zijnde uytgevallen/en hebben op den 5 Septembris den Hildam doorgesteké: doch dit en vorderde niet veel/want de Spangiaers stopten de selfde seven gaten/des anderen daeghs met hop ende hout.

Opten

Opten 2 September werden alle de gheslaghen beesten inde S. Pieters kercke op Choor ghebracht ende upt ghedeelt by Ian Lucasz. van Wassenaer ende Cornelis Claesz van Aken van Stads wegen daer toe gecommitteert wesende/sy deelden voor yeder mensch twee pont vleysch voor vier daghen: maer de ghene die noch eenighe andere spyse hadden (als boven ghesept is) en werde niet ghegeven. Op wat plaetse tselve uptghedeelt werdet

Des Donderdaeghs/ wesende den 3 September/ naerdien datter geen broot/noch moutē koecken/oft ander eetwaren te becomē en waren/ maer dat haer de Burgheren met sulcken verschen koepen vleysch moesten behelpen/soo was onder de selve een groote murmuratie/ghecryt eñ benautheyt: also datmen de selvige seer qualicken kon te nedersetten eñ bevredigen. Waeromme de Heeren Regeerders resolveerden/ wederomme eenighe Boden aen syn Excellentie met brieven aff te veerdighen: de welcke des Vrydaeghs tot Delft ghekomen wesende/ de Stad van Leyden door sekere schoten met groff gheschut haere behouden overcomste verwitticht hebben.

Baldeus met den synen voor Leyden legghende/ en hiel omtrent desen tyt niet op met synen pennen stryden/ende socht die vā Leyden weder met schoone schriftelicke ende oock bittere dreychwoorden aen te gaen/ ende dat inden eerstē door eenen Brieff vā I.v. Matenesse de Wybisma dē 3 Septembris upt syn stercklte tot Poel gheschreven/eñ door twee Missiven van hem onderteeckent/ende gheschreven in Spaensche taele/de welcke van woorde te woorde alhier volghen/ende eerst den Brieff van I. v. Mathenesse de Wybisma.

Ersamen vromen ende seer voorsienighe Heeren Burgermeesteren, Officieren, ende Inghesetenen der Stede van Leyden, also ick gheleden omtrent twee maenden eenighe brieven ghesonden hebbe aen die Stad van Leyden, innehoudende alle welvaren ende voordeel der voorsz. Stad : dan hebbe op dat selffde pas seer weynich antwoort ghecreghen. Nu ghemerckt wy sekere tijdinghe hebben, ende ghy luyder selver wel weet dat het Coorn voor de Gemeente al meest ghegeten is, ende die Gemeente haer nu moeten onderhouden met mout-koecken, wortelen, ende andere dierghelijcke dinghen, het welcke een groote sieckte ende stervenisse in u. l. Stad is brengende, ende noch meer ende meerder brengen sal, indien daer niet in voorsien wort, wāt hoe langer hoe het quader sal zijn, aengesien het niet moghelick is de Stad te ontsetten mit water, het welcke inghelaten was om Leyden eenighe voordeel te doen, dat meerder schade dan profijt doet, want Rhijnland ende Leyden hoogher leyt dan Schieland ende Delfland : alsoo dattet niet moghelick is het water teghen de berghen op te leyden. Het secours vanden Prince is seer sober: Matenesse schrijft weder aen die van Leyden. NOTA.

ghenomen dat hy 30 ofte 40 Vaendelen heeft, wat macht maken? die passagien zijn beschanst ende soo ghesloten, dat het niet moghelick is daer door te komen. Op eergisteren synder ghekomen noch omtrent Leyderdorp 600 oude Spaensche Schutten van Gorchum, alsoo datter nu zijn over de drie duysent Spangiaerden die op het secours wachten, behalven 22 Vaendelen Duytschen, ende 18 Vaendelen Walen, ende alle die paerden die hier noch mede zijn, eñ noch meerder ombiedē mach, oft van noode mocht zijn. Niet tegenstaendē alle dese scherpe Belegeringe, is syn Maiesteyt te vreden die Stadt te ontfanghen, met alle die daer inne zijn, niemant uytghesondert in alle ghenadē, die selffde te laten by hare Privilegien, niet te beswaren met eenighe Garnisoenen van Soldaten, dan die Stad ende Burgers alle bystant te doen, van als dat syluyden begeeren sullen: ofter eenighe in mochten zijn, die heur op dese beloften niet en wouden betrouwen, die salmen vrij gheley gheven, ende ick salder voor tot Borghe inde Stad comen, ter tijt dat sy sullen vertrocken zijn daert haer believen sal. Ofte begeert ghy luyden eenighe Articulen by geschrifte te stellen, ende die geteyckent hebben van die Commendoir Maior, die wilt mijn sendē, oft laten wy den anderen sprekē: ghyluyden sult meerder vercrijgen, dan ghy begeeren sult. Het is quaet datmen niet mach hoorē. Hier is den Coronel Mario Carduny, die eertijts by Cornelis Willemsz indē Hoorn is gelogeert geweest, die hem selven presenteert met mijn byden Cōmendatoir Maior u. l. appoinctement te maken, ofte by u. l. inde Stad te comen. Hierom bysondere goede Vrienden, wilt u. l. niet te wijdt betrouwen op dinghen die niet moghelick en zijn, op dat ghyluyden u persoons, met u wijff ende kinderen, ende het heele welvaerē vande Stad niet brenght tot haer eewighe verderffenisse. Ick bidde u. l. mijn hier van te willen laten weten alle antwoort by den brengher van desen: ende laten wy soecken het welvaren van die heele Stad, op dat wy vredelic metten anderen moghen leven. Hier mede God bevolen. Metter haest uyt ons Fort, den 3 September Anno 1574.

U luyden gantschwilligen ende getrouwe Vriend
wat ick vermach

I. v. Matheneſſe de Wybiſma.

Den tweeden is den eersten Brieff van Baldeus in Spaensche tale gheschreven opten 4 September uyt Leyderdorp, ende was vanden volgenden inhoudt:

Para el Magiſtrado y Pueblo de Leyden.

Obſtinados Leidenſes contra Dios, y contra vueſtro Rey y Señor. Aunqui no es digna de miſericordia bueſtro grande obſtinacion. pero ſiendo la voluntad de ſu Mag. clementiſsima de acceptar os con clemencia, ſi conoceis bueſtra culpa, No hequerido faltar de ſcrivir os eſtos ringlones para haſer os la ultima proteſtation (como por eſta os hago) de que rindays la tierra a ſu Mag. y yo en ſu nombre os prometo la fee de Chriſtiano, y de Cavallero, que todos ſereis perdonados generalmente vidas y haziendas ſin excepcion ninguna, y aunque ſean Monſr de Nortvick el Commiſſario Brunchorſt, y Piter Ariars Burgomaeſtro, conſiguiran eſta gratia infaliblemente. Y para que meior podays conſiderar y determinar lo que mas os comuiene, es Doy de termino por todo el lunes que viene ſeis deſtemes, en el qual tiempo podreis libremente embiar una, dos, o mas perſonas a tractar con migo ſobre eſte particular, embiando adelante un Tambor, que por la preſente concedo ſalbo cōducto para venir, y tornar, libremēte a las perſonas que embiare des, y no os dexeis engañar de vanas eſperācas de ſuccorro, pues lo que mas os comuiene es la gratia de ſu Mageſtad, que ſe os offrece, y ſed ciertos (que ſi aceptais lo que os affreſco) en mi terneis un buen Amigo. Pero ſi perſeverays en vueſtro Ruyn propoſito, creed me, que paſareys por el Cuchillo de Iuſtitia, Dat. en Leyderdorp 4 de Septembre, 1574.

Baldeus ſchrijft aen die van Leyden

Franciſco de Valdes

Om dat een yeghelicken/de welcke deſe Beſchrijvinge ſoude moghen ter handen comen/den innehoudt vanden voorgaenden Brieff ſoude moghen leſen ende verſtaen/ſoo en hebbe ick niet konnen nae laten/die mitſgaders noch een die volghen ſal uyt het Spaenſch by een ſeecker goet Vriendt te doen overſetten/ende verduytſt hier by te voeghen.

Aen de Magistraet ende Ghemeente van Leyden.

OBstinate Leydenaers tegen God ende tegen uwen Coninck ende Heere: Alhoe wel uwe groote hertneckicheyt geene bermherticheyt weerdich en is, niet tegenstaende also de goedertierenste wille, van sijne Maiest. is u l. in genade te ontfangen, by so verre ghy alleen uwe schult kennen wilt: soo en hebbe ick niet willen laten u. l. dese regulen te schrijven, om u te doen de laetste protestatie (ghelijck ick u mits desen doe) dat ghy de Stad opgevet aen syne Maiesteyt. Ende ick van sijnen weghen belove u. l. op Christen-menschs ende Ridders ghelove, dattet u. l. alle geheelick vergeven sal worden in lijff en goet, sonder eenige exceptie: selff al warent de Heere van Noortwiick, de Commissaris Bronchorst, ende Pieter Ariaensz. Borghermeester, sy sullen dese ghenade voor seker verwerven. Ende op dat ghyluyden u te beter sult beraedslagen ende ramen t'gene u.l. best te doen staet, soo verleene ick u respijt tot den gheheelen Maendagh naest komende, zynde den sesten van deser Maendt: Binnen welcken tijdt ghy vryelick sult moghen senden een, twee, oft meer Personē, om met my op dit in het particulier te handelen, eenen Tromelslagher voor uyt sendende. Want ick aen de Persoonen, die ghy senden sult, mits desen passeport verleene, om vryelick te comen ende weder te keeren. En laet u niet bedrieghen met ydele hope van ontset: naedemael t'gene u. l. nutste zy, is de ghenade van syne Majesteyt die u aenghedient wert. Welcke aenvaerdende ghy u voorsekeren meucht aen my eenen goeden Vriendt te hebben: Maer wilt ghy volherden in u boos voornemen, soo gelooft my vry, dat ghy sult moeten passeren door't scherp mes van Iustitie. Datum in Leyderdorp den 4 September 1574.

Francisco de Valdes.

Lannoy schryft aen Leyden.

Den derden is een Brieff van Don Ferdinando de Lannoy, de welcke hem te dier tijden noemde Stad-houder ende Capiteyn Generael over Holland/Zeeland/Vrieslant ende Utrecht. Ende was vanden volgenden inhoudt;

Don

Don Ferdinando de Lannoy Grave van Roche, &c. Stadhouder van Arthois, Holland, Vrieslandt, en Vtrecht, Overste Capiteyn over Con. Majesteyts Crijchs-volck legghende in Hollandt ende Vtrecht.

EErsame goede Vrienden, Gerechte ende Gemeente der Stede van Leyden. Alsoo ick voor de handt sie uwer aller bederffenisse, die u seer nae by is, ende ick om de goede affectie die ick der selver Stad ende goede Burgheren daer inne wesende toedrage, gaerne verhoeden soude, soo vele in my is. Soo hebbe ick goet gevonden mijnen Trompetter, brenger van desen, aen u. l. te schicken, ten eynde ghy luyden van 'tgunt u aenstaende is, onderrecht mocht zyn ende adviseren, wat ghy tet wijlen het noch eenich tiidt is, daer teghens te doen sult hebben, ende in soo verre ghy luyden van meyninge sout zijn u in eenigher manieren onder syne Maiesteyts obedienti te begheven, mits daer toe versoekende mijns Persoons, wil my selven in aller vlijticheyt by u. l. laten vinden, en uwe saken in alle billicheyt helpen vorderen, ten eynde u. l. Stad, Mannen, Vrouwen, Kinderen, ende goedē van alle inconveniētē ende grouwel (die den overvallen steden plaghen te volghen) ghepreserveert ende beschermt mochten werden. Maer indien ghyluyden by uwe voorgaende hartneckicheydt perseverende, gheadviseert zijt het uyterste te verwachten, ende desen mynen raedt ende presentatie achter rugghe te stellen, soo protestere ick wel expresselicken by desen voor den Almogenden God ende alle menschen, van mijn devoir, meer dan voldaen te hebben, ende dat u. l. bederffenisse niemant ter werelt dan u eyghen boosen ende obstinaten quaden wille sal wesen te imputeren. V desen oversendende voor het aller lestē, sonder yet voorders van my te verwachten. Eersame goede Vrunden den Heere Almachtich verleene u syn Goddelicke gratie, ende tot aengrijpinge van u eygen welvaren, een recht op verstant ende goede wille. Ghescheven uyt Vtrecht, desen 5 Septembris. Anno 1574.

Don Ferdinando de Lannoy.

De selve Trompetter hadde noch een Missive van den selfden date uyt Vtrecht ghescheven van thien uytghewekene Leydsche Burgheren:

De welcke de Burger-meesteren ende de Burgheren mede vermaenden ende sochten te beweghen tot het overgheven vande Stad onder de ghehoorsaemheydt van sijne Co. Maiesteyt van Spangien. Het Sommarium van haren Brieff was in effecte dit volghende/

Thien uytghewekene Leytsche Burgeren schrijven an die van Leyden.

DAt sy met grooter noot den voorſ. Brieff (de welcke hier voor ghestelt is) vanden Grave de la Roche verworven hadden: Op dees tijt mochten die van Leyden ghenade ontfangen soo sy wilden, ende soo sy de selffde verworpen, soo protesteerden sy heur Vaderlicke plaetse van grouwelicke periculen ghewaerschout te hebben, die hun in goet eñ bloet anders nakende waren: Hun ten laetsten wenschende kennisse om uyt den ellendighen staet in liberteyt gebrocht te worden: welcken Brieff onderteyckent was by

Cornelis vander Hooch Claesz. Gerrit Roelofsz. Claes Oom Iansz. Buytenwech. Mees Alewijnsz. Garbrant Meesz. Ian Adriaensz de Wilde. Reyer Iacobsz. I. Diricksz.

Die van Leyden antwoorden den sesten September op dese Brieven ghenoech met dese woorden:

Antwoorde van die van Leyden.

DAt sy den Prince van Orangien als Stadhouder ende Capiteyn Generael van weghen syn Con. Maiesteyt over Holland eedt gedaen hadden, ende insgelijcx den Staten des selfden Lands: Soo langhe sy hier van niet ontslaghen en waren, verhoopten sy hun in heuren eedt te quijten. Ten tweeden versochten sy Paspoorte al eer sy in eenighe tsamensprekinge treden wouden, om sommige vanden heuren by sijn Excellentie ende den Staten te trecken, ende beloofden binnen acht daghen weder te comen.

Don Francisco de Valdes dese antwoordt ontfanghen hebbende schrijft aen de Stad wederomme opten 8 September dese volghende Missive in Spaensche Tale:

A los Señores Burgomaestros y Magistrado de la Villa de Leyden.

Tweeden Brieff van Baldeus aen die van Leyden.

SEñores Burgomaestros, he recevido su letra y perque en ella ay algnnos particulares, a los quales no se puedo responder ni satisfaser enteramēte por letra holgaro mucho que embien los quatro diputados que dizen con los quales yo pretendo. Communicar algunas cosas del servi-

servicio de su Magestad y bien de sa Villa, lo qual hecho si me parecie-re comvenir y ser necessario que passen al Principe de Oranie yo lo-hare y en caso que no comuiniere yo prometo mi palabra de dexair los tornar libremente a la Villa luego, a la ora que quisieren sinque se les de ympedimento ni nguno y bien sera que los quatro deputados que ve-nieren trayan Comission del Magistrado y Govierno des sa villa pa-ra responder me a algunas cosas que pretendo tractar con ellos del ser-vicio de su Magestad. Datum en Leyderdorp 6 de Septiembre 1574.

Francisco de Valdes.

Naerdien die van Leyden in haer schrijven aen den Oversten Francis-co de Valdes Passepoort voor eenighe Persoonen versocht hadden: so heb-ben sy opten 9 September dese volghende ontfanghen gheschreven in Spaensche Tale.

Francisco de Valdes Maestro del Campo General del Ex^to de su Magestad en Hollanda.

POr la presente conzedemos salbo conducto y licentia, a una o a dos personas de la villa de Leyden para que peudan venir a Leyder-dorp a tratar comigo algunas cosas del servicio de su Magestad y que puedan traer las letras que quisieren abiertas para el S^r. Conde de la Rocha, y para quales quiera otros Burgeses de Leyden de los que al presente estan en Vtrecht . o Harlem, y para que azi mismo pue-dan tornar se libremente a su Villa, quando quisieren. Dada en Ley-derdorp a 9 de Setiembre 1574. Valga este pasaporta por dos dias. Paspoort vã Baldeus.

Francisco de Valdes.

Den Voorgaenden Brieff ende Passepoort verduytst wesende / is van den volghenden inhoudt.

Aen de Heeren Burgher-Meesteren ende Magistraet der Stadt Leyden.

HEeren Burger-meesters, ick hebbe uwen Brieff ontfangen, ende alsoo in de selfde eenighe besonderheden zijn, opte welcke niet schriftelick geantwoort, ofte geheelick voldaen kan werdẽ: so waert

my

my seer aenghenaem dat ghy luyden sondet de vier Gedeputeerden die ghy segghet: met de welcke myne meeninge is te handelen van sommige saken den dienst van sijne Maiesteyt ende den oorbaer vande Stad aengaende. Het welcke ghedaen zijnde, by soo verre ick gheraeden ende van noode vinde, dat sy voorder trecken totten Prince van Oraignen, ick salt toelaten: ende by ghevalle niet, so belove ick op myn woordt, dat ickse vryelick sal laten keeren tot de Stad, soo haest sy sullen willen, sonder dat haer eenich belet gedaen worde. Ende tsal goet zijn, dat de vier Ghedeputeerden die tsamen sullen komen, met heur brengen Commissie vanden Magistraet ende Regeerders vande Stad, om my te antwoorden op sommighe saken van den dienste van syn Maiesteyt, die ick voor hebbe met haer te handelen. Gegeven in Leyderdorp den 6 September, 1574.

Francisco de Valdes.

Francisco de Valdes Veldt-Overste des Leghers van sijne Majesteyt in Hollandt.

WY verleenen mits desen vry geleyt ende verloff aen een ofte twee Persoonen vande Stad Leyden, omme te moghen komen tot Leyderdorp met mijn te handelen van sommighe saken van dienste van sine Maiesteyt, ende om te moghen met hem brenghen sulcke opene Brieven als sy sullen willen aenden Heere Grave de la Roche, ofte aen eenighe Burgeren, die nu ter tijt zynde tot Vtrecht, ofte Haerlem willen senden: oock om te mogen vryelick keeren tot heure Stad wanneer sy sullen willen. Gegeven in Leyderdorp den 9 September 1574. Dit Passeport is goet voor twee daghen.

Francisco de Valdes.

Die van Leyden versoecken passepoort vã Baldeus om by den Prins te trecken.

Die van Leyden versochten dese Paspoort om onder dit decksel heur Boden van andere saken te veyliger over te crijgen: eñ dit was eenen listighen treck teghen heur Vyanden de welcke sy ontboden dat hun doch wel bekent was/dat niet een Hase vry uyt Leyden door heur Leger mocht loopen door haer nauwe Belegeringhe/hoe veel te meer boden aen sijne Vorstelicke Genade sonder heur bewillinge: hoe wel nochtãs ter contrarie sy vrye wegen wisten/eñ den selffden nacht als heur Vyandẽ meynden gantsch seker te zijn / daermen sulcx minst vermoede zijn sy noch mette Brieven aen sijn Excellentie ghecomen. Ock waren hun het Pauselicke gheloove

ghelooue ende de Spaenſche beloften genoechſaem bekent/inſghelijcks op wat wijſe de voorſz. Commandeur in Granaden ende de Spangiaerden tot Zutphen, Naerden, ende Haerlem ghehandelt hadden.

De uytghewekene Leydtſche Borgers tot Leyderdorp legghende/ die terſtont hadden gepaſt naer het ſeynden van hare Brieven in heure huyſen te trecken/gaven ſulcx oock wel deur woorden te kennen/ als ſy tot den aenkomenden Boden ſpraecken: Wat onſchult ſult ghyluyden doch hebben? die van Haerlem mochten hun ontſchuldigen dat ſy door het gewelt heurder Knechten ghedwongen waren heur Stad ſoo langen tijt weder te houden: dan ghy en hebt gheen Knechten inne/aldus en is voor u luyden gheen onſchult/ ende u en ſtaet gheen ghenade open: weynich denckende dat ſy heurder mede-Borgheren namen deur haer ghetuygeniſſen eewich maeckten/ende hun een eewighe ſchande. Het wert nae der tijt openbaer wat ghenade dat die Stad van Leyden ontfanghen ſouden hebben. Want daer was vaſtelicken beſloten dat de Stad Leyden eerſt eñ voor al het Legher daer voor legghende/geheel ſoude hebben moeten betalen. Sommighe vande uytghewekene/hebben opentlick nae de verloſſinghe der voorſz. Stede tot Amſterdam bekent. Dat niet tegenſtaende alle beloften der Spangiaerden beſloten meyninge was/ (o grouwelick voornemen!) ſo verde ſy inde Stad ghecomen hadden/niet weyrachtichs te ſparen/iae ſelffs die gehuwede Vrouwen om te brengen: De ionghe Maechden mochten ghenade vercreghen hebben/ op dat ſy tot der Spangiaerden ontucht mochten ghebruyckt worden.

Dit menichvuldige ſchrijven van ſo vele/begoſt genoech een ialoerſheyt te makẽ: want een yegelick woude hem toonen de vlijtichſte te zijne eñ den meeſten prijs by den grooten Commandoor te hebben van het overgaen der Stad Leyden/ twelck eensdeels blijckende is upt Iohan de Huyters Brieff van date den 9 Septembris upt Leyderdorp gheſchreven aen den Heere van Noortwijck, weſende vanden volghenden inhoudt:

Edele/Vrome Heere den Heere van Noortvvijck, mijnen goeden Vriendt/tot Leyden.

EDele, vrome ſeer byſondere goede Heere ende Vrundt, op den ſelffder uyr als u Trommel-ſlagher hier gekomen is, ben ick int Legher ghecomen, ende voor ſoo vele ick kan mercken, den Opper-Veldtheer is verſtoort gheweeſt teghens den Coronel ende Capiteyn dat hy heeft laten paſſeren den Trompetter met ſekere Brievẽ, denckende die ſelffde in te houden ſekere affairẽ ende negotien roerende u. l. ſtaet, byſonder ſtaende inde ſtaet daer ghy luydẽ u in vindt, ende dat die ſouden ſien ſonder der voorſz. Heeren weten, indient ſulcks ſoude moghen zijn. Als die Stad ende u Vriendt, ſoude u raden, dat indien ghy yet te tracteren hebt, dat ghy wel ſult doen, ende dat doen

Ian de Heuyter ſchrijft aen mijn Heer van Noortwijck.

deur den voorf. E. Veldtheer Sr. Baldeus, die ghy weet fo fachtmoedich ende barmhertich is. Ende ick ben feker datter niemant fo favorabel wefen fal voor de Stad, als die voorf. Heere, eñ dunct mijn dat ghyluyden behoort te begeeren fo veel te meer deur hem, ende met hem te negotieren, alfoot ten letften al door fijn handen fal moeten gaen, Als wefende Over-Veldtheer van al Con. Maiefteyts Crijchfvolck in Noord-Holland, ende de authoriteyt heeft daer al ende veel goets inne te doen. Ende indien ghy luyden hem meent verby te gaen, dunct mijn foude hem moghen belghen, ende groote fchaede doen de Stad ende Burgheren van dien. Ick als u Vrundt ende oock vande Stad, daer ick in mijn ionckheyt vijff Iaeren ingewoont hebbe, hebben niet willen laten u dit te adverteren, begheerende tfelfde in goet te willen nemen. Hier mede den Heer bevolen. Gefchreven int Legher tot Leyderdorp den 9 Septembris 1574.

uwen E. goede Vriend ten dienfte.

Iohan de Heuyter.

II. Eenighen oproer ende oneenicheyt tuffchen de burgeren binnen Leyden, dan werdt gheftilt: De Admirael Boyfot treckt nae de Landfcheydinghe: neemt fe in, ende fteecktfe door: Die van Leyden fchrijven aen de Staten, ende aenden Admirael Boyfot: antwoorde vande felve.

De voorfchreven Brieven en waren by fommighen onftantvaftighen noch niet alles fonder vruchten: Ende oft de Stad Leyden aen de drie plaghen die haer ghemeynlick by den anderen voeghen/te weten/ t'Swaert, Peft, Hongher, niet genoech en hadde ghehadt/foo is daer noch een vierde quellinge by gecomen/te weten/ dat fommighe Burgeren die hun tot defen tijt ghevevnft hadden / feyden heur tonge nu uyt den Lombaert ghehaelt te hebben/aengefien de voorf. Commiffarius Bronckhorft den 6 Septembris inden Heere gerust was/ die anders/fo hy gheleeft hadde/wel alfodanigen oproer makers aen een galghe foude doen knoopen hebben / want hy inder Stad feer ftrenghe Juftitie hiel / foo dat hem een yeghelick ontfagh/ het waer Papift/ ofte Geus: Van defe ontftantvafticheyt/die oock by fommigen fittende inder Wet was/fult ghy hier naevolghende noch breeder hooren.

Muyterie begint onder fommighe in Leyden.

Als hun nu de Admiralen voorfz. binnen Rotterdam door een groote vlijticheyt der Admiraliteyt van Holland/waer van de Hoofden waren M. Cornelis vander Bronckhorft, M. Henrick Duyft, M. Henrick Meyfter ende

DISSIDIVM.

הוה

Lievin ter redelicker nootdruft toegherust hadden / ende door Schuyten den 5 Septembris bevonden was/dat de Landscheydinge maer anderhalven voet boven het water was staende: is by syn Vorstelicke Genade besloten dese tusschen Zoetermeyr ende Wilsveen door te steecken / om van daer in het Zoetermeyrsche Meyr te comé/ een quartier van een myle van de voorsz. Landscheydinge,ende zyn op den 20 der selffde Maendt/ de voorsz. Admiralen de Rot uytgevaren met sekere andere Hollandtsche Capiteynen/ende den Gedeputeerden uyt den Staten eñ Admiraliteyt/ met omtrent 30 Galeyen/mitsgaders andere die uyt Delft eñ der Goude toghen/oock seeckere victualie schepen/ 2 Vaendelen Pioniers/ende andere dat hun noodich was/nae de Landscheydinge ghetoghen.

De Admiralen trecken nae de Landt scheydinghe.

Hier toe hadde syn Vorstelicke Genade verordent sekere Vaendelen Knechten/te weten Francoysen/ Monsieur de La Durant, ende Catteville, om hun selven een ure voor den dage op de Landscheydinge te beschanssen aen beyde de zyden/ende dat waert moghelick/ eer het den Vyandt ghewaer werde/het welck alsoo met groote haest gheschiedede/eñ zyn de Admiralen met heur schepen geleghen gheweest om van besyden beyde dese Schanssen met heur gheschut te bewaren.

De Landscheydinghe van des Princē volck aen twee zyden beschanst.

Een halff ure nae de beschanssinghe zyn de Spangiaerden uyt Zoetermeyr ghecomen nae den Scheydwegh om te schermutselen/ende stelden besyden in het hooghe velde/namelick het Ambachts-land, omtrent vyff Vaendelen Knechten.

De Francoysen onder den voorsz. Coronel La Garde legghende / ende anders uyt zynder Vorst. Genaden Wacht / die daer willich ghecomen waren/niet teghenstaende dat hun van den Admirael Boysot gebeden eñ bevolen was dat sy de Vyanden doch onder het gheschut souden laten comen/zyn met grooter hitte//soo wyt van buyten heur Schansse nae heur Vyanden gheloopen/dat de Admirael met synen schepen geheel tot synen wille syn geschut niet en const gebruycken /hoe wel het noch in vele door ses Galeyen van besyden soo treffede/dat sy alleenlick niet voort en quamen/dan weder te rugge tot tweemael toe met schande ende schaede nae Zoetermeyr moesten keeren. Des Admiraels Pilote wert alleenlick door den arm gheschoten / ende sommighe van syn Boodts-ghesellen waren ghewont.

De Spangiaerts keeren met schande van de Lātscheydinghe na Zoetermeyr eñ Wilsveen.

Van de ander zyde/te weten / van Wilsveen oft Leydschen-Dam zyn de Spangiaerden teghen den avondt te voete ende te paerde uytghecomen /ende hadden daer een heftige schermutselinghe: Dan worden soo door den haeck-schutten als het groff geschut/twelck dapper uyt den Galeyen in heur treffede/met schande te rugge gedreven/ soo dat de Galeyen die nae roeyden sommighe Paerden ende Mans ombrochten.

Die van Leyden hebben opten 11 Septembris/wesende des Saterdaeghs/het schieten van dese Galeyen ende andere schepen genoechsaem ghehoort: ende ten selven daghe/op ofte omtrent de Landscheydinghe,een groote brandt gesien. Waer inne de Burgheren seer verblyt eñ verheucht waren: hopende seer haest verlost te werden. Ende die vanden Gherechte

hebben inder nachte wederomme vier Boden met brieven aen sijn Excellentie ghesonden/omme aen hem te vernemen de staet ende gelegentheyt van het ontset. Welcke Boden haer met eede verbonden hebbē om op het spoedighste wederomme te komen: ende sijn dien volgende / des Dijngsdaghs weder inde Stad ghekomen.

Ongehoorde daet van eenen Zeelander.

Omtrent de Landscheydinge geschiede een bittere daet vanden Zeelanders, die doch een sonderlinge verbitteringe op de Spangiaerts hebbē/ ende wederom de Spangiaerts op hun: Want de Zeelanders geleert zijnde door de voorgethoonde exempelen vanden Spangiaerts die sulcx van den Mooren ende Turcken gheleert hebben (hoe wel ick nochtans sulck naevolghen van eenen Christen niet en prijse) heeft eenen van desen gheschoten Spangiaerts het herte uyt den lijve half doot zijnde gheruckt/ ende met sijne tanden daer inne ghebeten/ende wech geworpen. Dit gebeten herte met de littekenen der tanden is binnen Delff daer nae vā veel geloofwaerdige luydē gesien: eñ zijn doe oock eenige Latijnsche Carmina gemaeckt/ende naederhandt uytgegeven/ghenoechsaem bethoonende datse eensdeels op het doorsteken der Dijcken/als oock tot dien eynde gemaeckt zijn. Wes halven ick goet ghevonden hebbe/de selfde hier soo in haer eerste sprake als verduytscht zijnde/by te stellen:

Lugdunum cingit Batavorum miles Iberus,
A Batavo contra cingitur ille mari.
Non opus est gladijs ferroquê rigentibus armis,
Solæ pro Batavis belligerentur aquæ.
Iacturam pecoris Batavus quam fecit & agri,
Humano decies sanguine Ibere lues.
Mercator sapiens tamen haud mercabitur unà
Hispani generis corpora mille bove.
Macra caro est, nuper cùm cor gustasset Iberi
Respuit, & canibus nauta vorare dedit.
Deseruêre agros Batavi & Nassovius Heros,
Nullus enim fixos abstulit hostis agros.
Invenit ratio, sine sanguine pellere longè
Hostilesquê manus Hesperiumquê iugum.
Tolle moras, Hispane fuge, & ne respice terras
Pro quibus Oceanus pugnat, & ipse Deus.

Dese 16 goede Latijnsche Versen alsoose by Frutier in 23 quasi de Duytschen vertaelt waren/ zijnse by een Lief-hebber op nieuw by nae van woorde tot woorde aldus in Rijm overghesēt.

DE Spangiaert Leyden heeft beſet aen allen zijden;
De Zee den Spangiaert weer omringt en comt beſtrijden,
Onnoodich datmen woelt,off ſich te were ſtelt.
De Zee den Spangiaert ſal verdrijven uyt het velt.
De ſchae van Land en Vee (wat wilmen die verhalen ?)
De Spangiaert met ſijn bloed thien dubbelt ſal betalen.
Hoe wel gheen van ons volck voor duyſent Spangiaerts ſal
Vermanghelen een Os, oft hy moſt weſen mal.
Het vleyſch te magher is. Laeſt als een Zeeu ghebeten
Hadd' in een Spangiaerts hert, iſt d'honden voor gheſmeten.
Tis waer, de Bataviers en Prins haer Land affgaen;
Dats rond om vaſt, en is tot noch blijven ſtaen.
Dit is daerom ghedaen (loff zy 'tHuys van Orangien)
Om ſonder bloedt van ons te breecken 't jock van Spangien.
Wech Specken,vlucht van hier,en ſiet te rugghe niet,
Daer Zee en water vecht, en God u ſelff verbiedt.

Alſoo die van Leyden middeler tijt door ſeeckere Borgheren / als Ian Fleck, Lubbert die Ketel-boeter, Ioris Slot, Nachtegael, en andere die door verſchepden weghen over quamen / aen ſijn Vorſtelicke Genade den 4 Septembris gheſchreven hadden: daerinne heurder ſwacker Burgheren ſtaet te kennen ghevende/hoe ſy door den grooten hongher-noot uytghe- teert werden/waer deur haer Wachten ſwack waren : Biddende dat heur ontſet doch mochte ghevordert worden : Sorghende dat de Landtſcheydinge noch niet deur en was / aengheſien ſy gheen water en vernaemen. Soo hebben ſijne Vorſt. Genade en de Generale Hollandſche Staten uyt Rotterdam den 12 gheſchreven aen die van Leyden, gelijck hier inder ſomme naevolghende is:

Die van Leyden ſchrijven de 12 Septemb. aen ſijne Excellentie.

HEt was alle menſchen bekent wat vlijdt ende coſten ſy deden om heur te ontſetten: twijffelden ooc niet oft die van Leyden en ſouden aen heur zijde alle ſtantvaſticheyt bewijſen,ende hun houdē als getrouwe Bondgenooten, ende alle liſtighe ende ſoete aenſlagen des Vyandts verworpen,waer door den Vyandt hun vermeynde in ſijn handen te crijghen : Souden oock trachten dat ſy den prijs behieldē, die ſy voor de gantſche werelt alreede vercregen hadden. Gaven hun daer beneven te kennen, dat heur uytgeſonden Boden met heuren ooghen het doorſteken der Landſcheydinghe gheſien hadden,ende dat des daeghs te vooren,ſulcks ſy alles by monde breeder

Staten Brieff aen Leyden vanden 12. Septembris.

soude verclaren : Sonden hun oock twee Copien van Brieven van hun den 4 ende 7 affgevaerdicht, waer inne sy sien mochten heur sorchvuldicheyt, voornemen ende raedt die sy hun gaven, mitsgaders de beloften van Octroyen ende Vryheyden in toecomende tijden. *Onder stondt.* Vwe goetwillighe mede-Verbonten de Ridderschap, Edelen, ende Steden van Holland, Representerende de Staten vandẽ selfden Lande, mitsgadets de Raden neffens sijn Excellentie.

Otto van Egmont. Adriaen vander Myle. Willem Iansz. van Hemskerck. Cornelis vander Bouckhorst Willem van Loo. Cornelis Woutersz.

Ende noch leger de onderteeckeninghe vanden Secretarius

C. de Rechtere.

Welcke Brieven die vanden Gerechte opten 15 Septembris openbaerlicken voor de Burgheren affghelesen hebben: de welcken door de voornoemde Brieven seer vertroost ende versterckt ghewordden zijn.

Leyden schrijft aen de Staten. Den 16 Septembris hebben sy desen Brieff beantwoort: Danckten God met vreuchdẽ ende den Staten van het voorsz. doorsteecken: gaven heuren noot te kennen/ende begheerden dat het aenghevanghene werck ghevordert werde tot heurder verlossinghe.

Leyden aen Boysot. Schreven oock opden selfden tijt aen den Admirael Boysot in Cavacteren: gaven hem heuren uytersten noot te kennen: begheerden dat hy sijnen uytersten vlijdt wilde aenwendẽ: Versochten te weten waer sy hun souden naestellen/men soude bevinden dat sy niet traech en souden zijn.

Nu willen wy ons wederom keeren tot de Landscheydinghe daer wy tselve ghelaten hebben. Sommighe die daer meynden die ghewestе seer wel te kennen/hadden sijn Vorstelicke Genade wijs ghemaeckt / als sijn volck over de Landscheydinge ware/dat sy dan wel sonder verhinderinge inde voorschreven zoetermeyrsche Meyr souden comẽ: dan dit ondersocht zijnde/wert verde anders bevonden. Ten eersten / was daer den Groenen-wech die daer een voet boven water lach / de welcke oock moeste ingenomen ende beschanst worde eer het de Vyandt gewaer werde/ twelc sonder het verlies van eenen mensche ghedaen wert / hoe wel de Vyandt maer een scheut van een Musquet van daer en lach. Ten tweeden / soo meynden sy van daer door verscheyden dobbẽ en grachten daer turf uytghedolven was tot inde Meyr te comen: dan daer was maer eenen sloot die doorging/eñ was door de Zoetermeyrsche bruggen op den Voorwegh leggende/daer hun de Spangiaerden aen beyde zijden/voornamelick in de huysen by de Brugge eñ oot op de Brugge/wel met 30 Vaendelẽ knechten beschansset hadden in alle huysen langs den wech. Aldus en costmen hier niet door/oft men moeste die met grof gheschut doen verhuysen.

Groenen wegh inne genomen.

Spangiaerden beschãst opdẽ Voorwegh.

Boysot

12 Boysot bestormt de Zoetermeyrsche Brugghe, ende lijdt eenighe schaede door seecker gheschut dat berste: neemt met groote moeyten den Segwaertschen-wech ende eenighe Schantsen inne. Beschrijvinghe vande Arcke van Delff.

SYne Vorstelicke Genade dit binnen de Stad van Delff vernemende/heeft corteling daer nae met den Commissaris generael over de Artelrije en̄ munitie vā Oorlogen vier halve Cortouwen gesondē/ in Coorn-schuyten gheftelt / mitsgaders den Ysbreker van Delft. Dese Coorn-schuyten waren met dicke plancken voor ghemaeckt/daer natte netten tusschen gheftampt waren/op dat de Constabels vry mochten staen. De selve op den 17 in het Legher ghecomen zijnde/heeft den Admirael terstont alle sijn Galeyen door verscheyden Canalen naer de voorsz. Brugge ende Voorwegh doen trecken. De Admirael voechde sich met de sijne in het Canael twelck nae de Brugge liep/soo seer nae by/datmen hem met een roer hinderlick mocht wesen: Aen sijn slincke handt in een ander Canael waren twee vande voorschreven halve Cortouwen: en̄ aen de rechter handt de Admirael van Ziericzee met de ander stucken: en̄ een deel van de galeyen waren in een ander Canael gheroept/seer na by de Vyand/die 4 ofte 5. Bootsgesellē doot schoten ende sommige quetstē. Dese schoten vanden morghen tot den middagh op de voorsz. Brugghe ende huysen daer beneven staende: doch als een van de Cooren-schuyten voorén door de cracht des uytgaendē-cloots berstede/en̄ de ander niet beter gevaren en souden hebbē/en̄ datmen oock sach dat de Vyant/niet tegenstaende sijn groot verlies van volcke/niet wijcken en woude/liet den Admirael den afftocht blasen. Dit afftrecken en gheschiede niet sonder schade van des Princen volck/ende dat vande ghene die by den Admirael van Ziericzee waren. De Capiteynen Catteville, Durant, Guilleresse, Francoysche Edel-luyden/hadden hun met sommige Soldaten te wijdt onder den Vyandt begeven/en̄ waren met schuytkēs achter een deel turf hoopen ghecomen niet wijt van haerder Vyanden schanssen ende huysen/die sy verhoopten in brandt te steken. Als nu de Admirael stilswijghende afftooch/niet wetende van het so verde inne treden der voorsz. Edelluydē/ is de Vyandt sulcx siende met 300 schutten daer so geweldich op ghevallen/dat Catteville, Guilleresse, en̄ seven Soldaten door een omslaende schuyte verdroncken Durant ende sommighe andere berchden haer lijff met swemmen.

Grof gheschut in Coorenschuyten.

Zoetermeyrsche Brugge beschoten.

Corenschuyten bersten door cracht desgeschuts.

Catteville, Guileresse verdrinckē.

Doch was de schade soo nae der tijt bevonden wert/veel grooter aen der Spangiaerden zijde/door het voorsz: grof geschut: want sy werdē met schuyten na Utrecht ende Haerlem/doot ende ghewont ghebrocht.

Dse van Leyden hebbe opten 27 September des morghens omtrent vier uyren dit schieten ghedurende tot omtrent den Middagh toe ghenoechsaem ghehoort/ende daer naer een dicken roock die hen allenskens in een groote vlamme verhieff van het Vlied-gat ghesien/en̄ corts daer

naer.

naer/ heeftmen op den wech(loopende van Zoeterwoude naer het Wedde) veel Paerde-volck sien affkomen/wijckende naer Voorschoten, alsoo datmen presumeerde dat de Vyanden eenige Schanssen verlaten haddẽ.

Ten selven daghe is aen de Reynsburgher-Poorte een Trompetter ghekomen versyssehende antwoorde opten Brieff die de Grave van Lannoy aende Stadt gheschreven /ende hy over eenige dagen gebracht hadde. Daer die vanden Gerechte op deden antwoorden/dat sy aendẽ Veld-Oversten Baldeus vrye pas versocht hadden om hare Boden op Utrecht te moghen sendẽ met hare antwoorde/maer dat hy haer sulcx niet en heeft willen toelaten ofte vergunnen: ende daeromme achter gebleven was.

Hoe wel des Princen volck heuren Vyandt wel eenige afbreucke deden door het groff gheschut/ende vromen Soldaten onder de Colonels den Baron van Noeles ende de Heere de la Garde leggende/soo stont nochtans de sake aen haer zijde wel onghesien: Want het water door den seer grooten boesem van soo menich duysent morghen Lands en wies so seer niet als sy wenschten/de windt en wilde hun oock niet wel dienen : oock bruyckten heur Vyanden veel listen om het water besijden aff te leyden: De voorsz. Brugge was te sterck beschanst: De Coorn-schuyten met het grof gheschut moesten anders versien zijn: Aldus scheen by nae alle cost ende moeyte verlooren/ende alle raedt ten eynde.

Noort Westen storm des Princen volck goet.

Hier inne versach de Heere door twee middelen/ten eersten door den Noord-Westen windt die den 18/19/ ende 20 Septembris sterck woey/ ende het water seer dede wassen: Ten tweeden begaefde hy den Raedtsheere van sijn Excellentie M. Pieter Wasteel, die inde sake seer yverich ende sorchvuldich was/met wijsheyt/ende hadde sich by twee Huysluyden van Zoetermeyr beraetslaget/die hem te kennen gaven datmen juyst door de Brugge niet en moeste varen/dan men soude tusschen Zoetermeyr ende Benthuysen wel door moghen/ende dat over den Segwaertschen wech/ De Raetsheer Wasteel gaff dit sijn Excellentie te kennen/eñ keerde weder int Leger/eñ met den Admiralen Noeles. La Garde, sommige vandẽ Staten eñ Admiraliteyt ende voorsz. Landtluyden hun beraden hebbende/besloten als vooren.

Sweten. Bronckhorst. Camerlijn. Nispen.

Aldus is dien nacht de Admirael Boysot, vergeselschapt met den voorschreven Wasteel, La Garde, 8 Galleyen/ende omtrent 70 Soldaten nae den Segwaertschen wech getogen/daer sy op quamen sonder dat de Vyant sulcks eens ghewaer werdt: Want de Vice-Admirael bleef evenwel met het Legher voor de voorsz. Zoetermeyrsche brugge eñ Voorwech. Daernu op zijnde badt La Garde den Heer van Citadelle een Italiaens Edelman Lieutenant vandẽ Baron vã Noeles, dat hy sich met Vaugirault eñ de helft vanden Soldaten woude beschanssen aen de zijde van Benthuysen: Ende de Heere Bouchart met Capiteyn Ladriere ende de ander helft vanden soldaten aen de zijde van Zoetermeyr. Dit werdt ghedaen/met sulcken meyninghe nochtans/soo verde des Vyandts ghewelt aenghecomen hadde/ dat sy heuren wijck op de schepen souden ghenomen hebben/ twelck noodeloos was: Want de Vyandt hoorende dat hy aldus verschalckt was/

en

ONTSETTINGE DER STAD LEYDEN

Poelgeest
Koudekerck
Hasserswoude
Seven huisen
Honingen
Bleiswyck
De Merwe
ROTERDAM
Hillegontsberch
Benthuisen
De Does flus
Does
SCHEYDINGE
Soetermeer
Quakel
Regliers closter
Leyderdorp
Berkel
Zoetermerse meer
Voorde
LEYDEN
Soeterwou
Delfshaven
Ouwerschie
DE MASE
Vosschuyl
Pynacker
Lammen
Mater esse
DELFT
Lacepsclaes
Wilsveen
Ketel
S. Poldervaert
Schiedam
Dam
Noordorp
Catusers
Voorschoten
Dehorn
Kenenburch
DELFLANDT
Zuyck
S. hornbrugc
Altena
Valckenburch
het huys ten deyle
Schipluy
Maeslant
Voorburch
Ryswyck
Sion
t'Woudt
Loo
Santhorst
Binckhorst
Wassenaer
HAGE
Westerbroek
Watering
Scheveling

en hadde geen lust hun te besoecken/dan ter contrarien/de Duytschen tot Benthuysen leggende/namen dien nacht de vlucht/ ende die van Zoetermeyr verlieten des anderen daechs oock heur Schanssen/ende weken innewaerts na Leydē,te weet na de Noortaasche huysen/Zoeterwoude,Kercwegh ende Weypoort, daer sy heur groff gheschut mede sleppten ende hun in veel huysen beschansten.

Duytschen tot Benthuysen vluchten.

Dit voorsz. beschanssen vanden Segwaertschen-wegh en gheschiede niet sonder cleyne moeyte vā des Princen volck/die tot den knien toe dien nacht int water stonden/ende woey (ghelijck gheseyt is) seer sterck uyt den Noort-Westen.

Moeyten aen den Segwaertschē wegh

De Admirael Boysot sondt La Guarde des anderen daechs om het Leger/de welcke door Godes behoedinghe sonder eenen mensche te verliesen by hem quam.

De voorschreven Duytschen in Benthuysen leggende/en waren daer noch nauwelick uyt/oft Capiteyn Ladriere en was met 50 Soldaten in heur schansse.

Ladriere neemt de schansse tot Benthuysen in.

Nae dat des Princen volck nu over den Segwaertschen wech zijnde/de huysen nae Zoetermeyr streckende in brand ghesteken hadden/ is Capiteyn Cret een Orangeoys in Zoetermeyr met drie Vaendelen knechten ghecomen/mitsgaders de Arcke van Delfft.

Cret Orāgeoys comt in Zoetermeyr.

Dese Arcke was een schip wonderlicken toegemaeckt/ seer wel versien met gheschut/ende hadde het Legher recht te vooren door de ondiepte veel moeyten ghemaect/ soo dat het eens ghenoech verwesen was te branden/dan van 15 oft 20 stucken geschuts ontlast zynde/werden middelen ghevonden dat het tot de voorsz. plaetse gebracht werdt/om de passagie met stil leggen te vrijen. Dese voorsz. Arcke was een gebouw van twee schepen by den anderen/ten werdt noch door boomen/noch oock riemen ofte seylen ghevoert noch gheroept/dan door raderen die daer binnen in stonden: Het was rontsomme ghesloten/ende op sulcker wijse bewaert/datmen met gheen Musquet daer door en mocht schieten: Daer mochten 50 Mans weyre uyt doen/ende 12 draeyden de raderen.

Delfsche Arcke hoe die ghebout was.

13 Boysot beraedt hem om verder te trecken: Treckt nae de Noort-Aa: Eenighe Spangiaerden ende Duytschen daer omtrent leggende, vluchten. Oneenicheyt binnen Leyden: Spijse der Burgheren: kloeckmoedicheyt der selver.

DEs anderen daeghs wert beraetslaghet/oft sy voorder trecken souden/oft noch wat vertoeven. Dē Admirael Boysot was van meyninghe sijnen Vyandt/die in het voorwijcken was/ nae te volghen/ ende op dat hy sich die van Leyden van verde soude moghen vertoonen/ende oock weten waer de Vyandt was/wert besloten dat hy sulckes met 20 Galeyen soude doen/ ende de andere heyrcracht soude volghen.

Hier voor is gheseyt dat de schepen daer het groff gheschut inne was/

Het grof gesehut comt weder van Delft.

voor deur de cracht des uytgaenden cloots geberſten wart. Deſe tot Delff met grooter vlijtichept wederom toeghemaect zijnde/ voor eensdeels affghenomen/met loot ende hupden becleedet voor des boſſecrupts cracht/ zijn den .xe. den dach des Princen Legher naegevolcht.

De Admi- rael Boiſot treckt na de Noorta.

Den Admirael die ſich op de repſe begeven hadde/een mijle voor bp Benthuyſen zijnde/wert upt vermoeden gheſept/dat omtrent de weteringe die na de Noorta loopt de Vpant in ſekere hupſen mocht beſchanſt leggen/doch als hp ſulcx hadde laten vernemen/bevont anders/ vervorderde daer om ſijnen wegh nae de Noorta een muſquet ſcheut van daer.

Duytſchen wycké van voor de Noorta.

Hier wert hp ghewaer dat omtrent twee oft drie hondert Duytſche knechten wel gewapent upt twee hupſen (waer van ſp het eene in brant ſtaken) met ſeer groote ſnelhepdt de vlucht namen nae de ander zijde vâ het Noortaeſche clepne Meyrken/daer de Spangiaerts beſchanſſet lagen. Dē Admirael roepdeſe dapper nae /ende lepde ſich int ſlachordene in dit voorſz. Meyrken/een ſcheut weeghs van ſijnen Vpanden. Wt deſe Noortaſche hupſen wert dapper met muſquetten geſchoten/doch des Princen volck antwoorden / met heur groot gheſchut hier ſoo op/dat de Spangiaerts niet en wiſten waer ſp hun bergen ſouden.

Duytſchen berghen hun achter Hop- berghen.

Nae dat de voorſchreven Duytſchen hun achter twee Hopbergen voor het gheſchut verborghen hadde/zijn ſp voorts innewaerts naer Zoeterwoude ghewekẽ: Deſe ſchermutſelinghe duerde vanden Middach tot den avondt.

Dē Admirael die maeckte hun omtrent dē middernacht een allarm/ door een wepnich Haqueſchutten / daer de Spangiaerden vier off vijffmael op ſchoten/om te bethoonen dat ſp noch in heur Schanſſen waren: doch alſoo ſp ſorchden overweldicht te worden/weken in grooter ſtilhept nae Zoeterwoude/ſoo dat de Admirael ſulcx niet ghewaer en wert voor des anderen daeghs.

Spangiaer- den wycken upt de Noorta hiwaertsna Zoeter- woude.

Het was wel een groote verhinderinge van des Princen volck/dat de Spangiaerdē het water twelc na Zoeterwoude voorts liep/ geſtopt hadden: Dan dat ſp hun niet beſchanſt en hadden aen den mont vant Meyrken/daer in dwaelden ſp ſeerwant ſo ſp dit gedaen hadden/ ſoude den Adrael deſe voorbp tocht ſo ſwaer gevallen hebben/ als de voorghenoemde Zoetermeyrſche brugge/dan die Almachtige God die voor een gebrupck heeft/als hp ſijn eere wil verbrepden/den menſchen heure wijſhepdt te benemen/ heeftſe in dit ſtuck verblindt.

Des Prin- cen geheelen Leger inden Noorta.

Als nu de reſte van het Legher met het voorſz. groff geſchut gecomen was/heeft ſich de Admirael met ſijn gantſche menichte der ſchepen op een breede Weteringe nae Zwieten ſtreckende ghelegt /ende ſchoot daer met ſijn groff gheſchut/ op dat hem die van Leyden ſien ende hooren/ ende heuren moet vermeerderen ſoude: Want men hadde in 7 dagen van hun geen tijdinghe gehadt.

Deſpijſe vâ Leyden niet van paerden eñ koepe n vleeſch.

Die van Leyden bewesen heur wel gemoethept/weder antwoordende met groff geſchut hoe wel heur ſpijſe anders op deſen tijt niet en was dan Koepen ende meeſt Paerden vleeſch. De Paerden waren omtrent 90 eñ

men

men begost daer van omme te deylen (ghelijck te voren) elck mensch een halff pont des daghes.

De voorschreven Spaensche ende andere Soldaten om de Stad legghende/ quamen dagelicx voor de Stad/ met dreyginghe/ met spotwoorden/leugenen/ende oock schoone beloften. Sommighe van den Bevelhebberen spraken oock daer nae tot Leyderdorp/ tegen eenen Jongelinck die uyter Stad ghesonden was: Het is uwen Prince soo moghelick de Stad te ontsetten, als het u moghelick is met de handt de sterren te reycken ende te grijpen. Spaensche trots ende hoochmoet.

De voorsz. dreygende woorden/ende schoone beloften en waren nochtans in als soo crachteloos niet/oft sy en vonden noch in sommige wanckelbare ende qualick ghegronde herten plaetse/door de welcke aengesien hun den hongher mede hert aendreef/wel eenighen tweedracht/ ghelijck voren een weynich aengheroert is/inder Stad soude gheresen hebben/ ten ware dat de Heere door de wijse Commissarisen Joncker Iacob vander Does ende Joncker Iohan Heere van Noortwijc ende de Magistraet daer inne wonderlick versien hadde: Want omtrent dese tijt als dit geschiede/waren 15 van de Borghers (die meer aenhancks hadden/ namelick noch 300. ghelijck sy seyden) op het Stadhuys ghegaen/ ende begeerden spijse ofte middelen. Daer oock een uyt de Magistraet protesteerde/ dat hy gheen oorsake en begheerde te zijn vander menschen doot die van hongher verginghen: welcke woorden verder ghesien souden hebben/waert saecke dat de voorsz. Commissarien/de reste vander Overicheyt/met der Stads Capiteynen ende andere treffelicke Burgheren niet stantvastigher ende kloeckmoedigher waren gheweest. Tweedrachtbinnen Leyden.

Dese in plaetse dat sommige de Gemeente sochten inne te beelden Baldei groote genade/ende seer schoone Pardoen/mitsgaders de schriftelicke beloften die ghy hier voren in verscheyden Brieven gesien hebt: Hebben aen d'ander zijde den flauhertigen ende slechten Burgeren alle exempelen ter contrarie voorghehouden: Want dit voorschreven Pardoen wert van sommige soo sterck ghedreven/dat sy hun niet en schaemden te seggen/ende heur vrome Mede-burgers uyt quader genegentheyt te over liegen/ dat alle de ghene die op het Pardoen niet en betrouden te vele gestolen hadden/waer door sy vreesden. Sy riepen vrijmoedelick dat heur tongen uyt den Lombaert ghelost waren/oorsake om dat de Commissaris Bronckhorst (ghelijck ghesept is) inden Heere gherust was.

Boven dese spijtighe woorden en waren de verborghene aenslaghen niet cleyn/die sommighe dickmael hielen: doch de Heere gaff de ghenade dat onder hun een Godvruchtighe Vrouwe was/ die de Euangelische altijt waerschoude/waer door sy hun altijt (eer heur heymelicke Vyanden yet costen volbrenghen) in Wapen begaven/hun ghelatende als of sulcx om een ander saecke geweest hadde: waer door den ghevepnsden sulcks siende/heur aenslaghen niet en dorfden int werck stellen/dan inwendich verslaghen ende beschaemt waren.

14 Clachte vande Burgeren over den grooten hongher noot aen Pieter Adriaensz. vander Werff: Mannelicke antwoorde opte zelve: Eenige uytgewekene schrijven weder aen Leydē: Den Admirael Boysot schrijft aende Heer van Noortwijck: Den Prince comt int Leger by Boysot, ende voordert het ontset.

Sommighe quamen oock op desen tijdt by den Borgermeester Pieter Adriaensz. vander Werff hem voorhoudende heuren grootē hongher-noot/ die sy hem met claechlicken eñ dreychlicken woorden vertoonden/ meynende dat sy hem hier door bewegen soudē/ dat hy middelen soude soecken om met den Vyanden te handelen. Hy antwoorde hun cort ende vromelick: Siet lieve Mede-burgers, ick hebbe eedt gedaen, die ick verhope door den gever aller goeder gaven stantvastelic te houden: Soo ghy met mijn doot beholpen zijt, ick moet eens sterven, ende het is my even vele oft ghyt doet op alsulcker mate, ofte de Vyandt: Want mijn sake is goet. Sijt ghy dan met mijn doot beholpen, neemt mijn lichaem, snijdet ontstucken, ende deyldt daer van soo vele als strecken mach, ick bens ghetroost.

Kornepuysche antwoorde vā Pieter Adriaēsz. vander Werff.

Met dese antwoorde waren de voorsz. Borgheren also in heur gemoet gheslagen/ dat sy sonder eenighe verder woorden van daer ginghen.

Om dit vyer der tweedrachticheyt te meer op te blasen / den ontrouwen twistighen moet te gheven / den vroomen in heure moet te doen swacken/ eñ den Burgeren oock metter daet te thoonen dat de voorverhaelde woorden ende onmogelickheyt van ontset waerachtich was/ heeft de voorsz. Wybisma met ettelicke uytghewekene Burgheren op den 22. Septembris aen die van Leyden voor de laestemael gheschreven/ gelijck hier inder somme naevolgende is.

Wybisma met de uytghewekene schryven an die van Leyden.

Lieffde dwong hun andermael te schrijven, dat sy wel souden toesien de Stad van Leyden niet te bringen in de uyterste ellende, als daer gheen genade en soude zijn: Souden daer om niet te wijs by heur selven wesen, te seer betrouwende op het ontset vanden Prince van Orangē. Ende ten eynde dat sy mochten bemerckē datmen heur woude uyt alle benautheyt verlossen, soo maeckten sy hun sterck heur Paspoorte te bestellen voor drie ofte vier Persoonen die des Co. Ma. Legher (twelck romtomme heur Stad lagh) souden comen besichtigen, eñ bemercken oft het mogelick soude zijn dat sy luyden te water oft te lande mochten ontset werden, presenteerdē eenige vanden heuren middelder tijt in Stad te senden: Oft believet hun eenige te senden om te parlementeren, men soude middelen vinden: In raet ende daet en soudemen hun in gheenen ghebreke vinden: Souden daerom dit advertissement niet te rugghe stellen, dan daer op antwoorden met den Brengher: Hun ten laetsten wenschende dat heur

Godt

God woude behoeden ende op sulcke wijse in heur herten wercken, dat alle saken moghen comen tot een goet eynde.

Onder stondt

V luyden Vrunden in alles wat wy vermoghen:

I. v. Matheneße de Wybisma. Cornelis vander Hooch Claesz. Claes Oom Iansz. Buytenwech. Mees Alewÿnsz. Garbrandt Meesz. Reyer Iacobsz.

Op de spytige voorverhaelde woorden/dit en ander schrijven en het lasteren van verscheyden vyanden des Vaderlants dwelck noch daghelicx geschiede/is van sommighe Burgheren van de Stads Muyren niet alleenlick een Romeynsche dan een een Machabeeusche antwoorde ghegheven/ weerdich der eewiger ghedachtenisse:

Ghy fondeerr alle uwe redenen op onsen hongehr-noot, ende dat het onmoghelick is ons te ontsetté: Ghy noemt ons honden eters ende Catten eters: ons en ontbreect noch gheen victualie: ghy hoort Honden, Koeyen eñ Peerden in onse Stad: So ons immers ten laetsten meer ontbreect, soo hebben wy noch yeghelick eenen slincken arm die wy sullen op eten, altijt den rechten noch behoudē om den Tyran, met u luyden sijnen bloetdorstighen hoop, van onse Muyren te keeren. Ende alsoo verde ghy ons daer nae immers te geweldich mocht vallen, eñ de Heere ons door onse verdiende straffe in uwen handen woude geven (twelck wy nochtans sijn eewige goetheyt toe betrouwen dat hy niet sal) soo en willen wy daerom vā sijn woordt niet wijcken noch ophouden onse Vaderlantsche Vrijheydt te verdedigen: Iae liever inden uyterstē noot onse Stad selve in brant te steken, dan dat sy u te nutte soude komen, eñ wy uwe slaven worden: Want het is ons lijdelicker met den Machabeen indē strijt omme te comē, dan jammer aen onse volc eñ heylichdom te sien, namelick uwe bloetdorsticheyt over onse lichamē eñ conscientien te lijdē.

Machabeesche antwoorde der burgeren van Leyden

NOTA.

Tot dese ende dergelijcke redenen hebben de vrome Burghers Huysvrouwen eensdeels heur mans ghemoediget: Want daer warender vele die liever in heur huysen van honger wilden sterven/dan hun inder Tyrannen handen te begeven. De exempelen van Naerden, Zutphen, Mechelen, Haerlem (spraken sy) zijn te versch ende gedencken ons te wel.

Den 22 September/so hebbē die van Leyden vā hare muyren op vele plaetsen achter Soeterwoude nae de Weypoort toe/ grooten brant gesien: eñ men heeft veel Ruyteren ende Beesten sien trecken nae Voorschoten op 'thoge/waer uyt voorseker besloot werde dat den Vyant genootsaect was eenige Schanssen te verlaten/waer inne de Burgerē seer verblijt waren.

Eenige ghecömitteerde spreken metten Trompetter vande Vyandt.

Ten selven dage na Middagh/omtrent drie uyren is de Trompetter (daer hier voor van vermaent is) komen ryd en vande Poel brugge na de stad tot voor de Reynsburger poorte/omtrēt ander half uyr gewacht hebbende na de antwoort opte Brieven vandē Gouverneur Lannoy: ten laetstē so zijn met een Schuytgen het Marengat uytgelaten Henrick van Brouckhoven Schout / Andries Schot ende Cornelis Arent Diricxsz. van Gruythuysen, beyde Capiteynen deser Stede/ende zijn ghegaen byden Trompetter / hem vraghende (gelijck men vande muyren hooren mocht) wat Persoonen datter aende Poel-Schans waren / ende off het niet eenighe uytghewekent Burgheren en waren / ende noemden eenighe by namen: waer op den Trompetter antwoorde Jae: hebben hē voorder gevraecht/ wat haer begeeren was/heeft gheantwoordt dat de selve uytghewekene Burgers hadden Pardoen/voor de Stad ende Gemeente van den Gouverneur Lannoy, ende dat sy verhoopten by hemluyden inde Stad te komen ende tsamen goede vrienden te zijn. Waer op den Schout ende Capiteynen antwoorden/dat sy gheen Pardoen en begeerden/noch vā doen en hadden: ende dat hemluydē vande Stad ende Gemeente belast was hē aen te seggen/dat sy luydē op dit pas noch geen accoordt met hemluyden noch metten Gouverneur begeerden te maken: maer verwachtē wilden wat God Almachtich (die sy van herten betrouden) haer soude verleenen. Van welcke antwoorde den Trompetter seer verslagen was / segghende/Hoe sullen dese uytgewekene Burgers beswaert eñ bedroeft zijn/ wanneer sy sulcx hooren sullen/dat zy luyden sulcken grooten vlijdt ende naerstichept aenden Gouverneur aengeleydt hebbende/om dit Pardoen te vercrijghen ende dat tselve vande Stad ende Burgheren niet aenghenomen werdt: daer mede zijn de Ghedeputeerden wederomme naer de Stadt vertrocken: den Trompetter riep haer wederom haer aensprekende int Francoys Messeigneurs bedenckt u. l. doch wel: waer op sy antwoorden/ dat sy vande Heeren ende Gemeenten geen andere last en hadden/ende dat sy luyden mede van gheen ander meyninghe en waren/ ende zijn alsо vanden anderen ghescheyden.

Eenighe persoonen by den vyandt naeckt ontcleet naer de Stad ghesonden.

Ter selver tijd zijn uytghevaren ses Vrouwen/een Man/ende 8 kinderen de welcke aende Magistraet Paspoort versocht hadden omme te moghen vertrecken overmits sy den grooten hongher ende commer niet langher konden verdraghen : de Vrouwen omme te beter te moghen passeren/seyden dat hare Mannen tot Warmondt waren. Maer comende aende Schansse vande Poel Brugge/werden vanden Vyanden aengegrepen/alle haer kleederen werden uytghetrocken ende alsoo naeckt ghelijck sy voor henen den 10 Julij mede ghedaen hadden met verscheyden smaetwoorden wederomme naer de Stad ghesonden : de welcke door barmhertichept ende medelijden vande Burgheren wederomme innegelaten werden.

Den Admirael Loys de Boysot met sijne Armade aende Noorta gekomen wesende/heeft sulcx den 22 September aen mijn Heer Jonckheer

Ian

Ian vander Does Heer van Noortwijck, met desen volghenden Brieff in Fransch gheschreven wesende/verwittight.

Monsieur de Nortwijck, estans ces Porteurs depeschez par son Excellence, les ay bien voulu accompagner de la presente, pour vous advertir que tous les Capitaines & Gentilshommes qui sont en ceste Armée, ont bonne envie d'empescher les desseins du Turan, a l'endroit de vous autres, & vous vous devez tous tenir pour asseurance qu'aucun debuoir ne serat obmis pour ce faire. cõme avez peu cognoistre que peu a peu sommes arrivez a Nortaa, & y venans hierdie Polder vande Weypoort estoit encores secq & le Bestial y estoit, les ennemis ont abandonné trois maisons qu'ilz avoyent fortifiées, & avons tous bon espoir qu'estans la Lune plus haulte que serez secourez, & vous puis asseurer que i'ay tresgrande envie de vous veoir avecques Mad. vostre Compagne pour renouveller l'ancienne cognoissance, & a ne vous donner empeschement prendrois mon logis au vostre maison. Boysot schrijft aen Dousa.

Mr. de Nortwijck le Seigneur soit nostre & vostre garde esperant que serez si bons mesnagiers a la disposition des vivres qu'aurez moyen de nous attendre, comme vous dirat ce Porteur. Sur la Gallere Admirale au lacq de Nortaa, ce 22 de Septembre 1574.

l'entierement vostre perfect Amis a vous faire plaisir

Loys de Boysot.

Dat is:

MYn Heer van Noortwijck, de Brenghers van dese reghenwoordigen by siine Excellentie affghevaerdicht wesende, soo hebbe ick de selvige desen bygaende willen mede geven om u. E. te doen weten, dat alle de Capiteynẽ ende Edel-lieden de welcke in dese Vlote zijn, grooten lust, moet ende coragie hebben om de voorslaghen vanden Tyran teghen u ende de uwe aenghewent ende voorghenomen te verhinderen, ende te niet te maken. Ghy mocht wel versekert zijn, dat geen vlijdt ofte naersticheydt ghespaert sal werden, om sulcx te doen. Ghy hebt moghen verstaen hoe dat wy allengsken met onse

Vloote gecomē zijn opte Noort Aa. Gisteren hier komende, so was de Polder vande Weypoort noch drooch, ende de Beesten warē noch daer inne. De vyanden hebbē verlaten 3 huysen, de welcke sy beschāst ende sterck gemaect hadden: wy hebben seer goede hope, wanneer het volle Maen werdt, dat ghy sult geholpen wesen. Ghy moocht u versekeren, dat ick groote begeerte hebbe om u ende uwe Huysvrouwe te sien: om onse oude kennisse te vernieuwen: ende so ick u geen verhinderinghe soude doen, mijn logijs tot uwen huyse nemen.

Mijn Heer van Noortwijck, de Heere sy onse ende uwe beschermer. Ick hoope dat ghy soo goede spaerders ende uytdeylders van uwe leeftochten wesen sult, dat ghy middel sult mogen hebben om ons te verwachten: twelck wy verhopen dat haest geschieden sal, gelijck u E. den brengher deses sal weten te segghen. Wt onse Admiraelsche Galeye opte Noordt Aa, desen 22 September 1574.

Gheheel u volkomen Vriendt om u vriendtschap te doen/

Loys de Boysot.

Des Donderdaeghs wesende den 23 September/ soo heeftmen van des Stads muyren ghesien/ datter een Polder achter de Weypoorte door ghesteken was/ alsoo datmen sach dat het water teghen het Huys te Swieten stont/ ende dat de landen daer rontomme gheleghen wesende/ blanck ende onder water laghen.

Den 24 September werden opte Koe-poort ghebracht twee metalen stucken/ omme wanneer de Armade vanden Prince van Orangien nae de Stad komen soude den Vyandt soo van Lammen, als die tusschen de Hoochwoertsche ende Koe-poorten inde Weyden dicht onder de Stad beschanst laghen/ daer mede ende met schermutseren soo vele te doen soude gheven/ dat de selve schepen ende 'tvolck bequamelicken passeren ende inde Stad komen mochten.

Eenighe Paerden geslagen eñ uyt gedeelt.

Ten selven daghe werden wederomme 16 Paerden gheslagen / ende (als voorhenen ghesept is) onder de Gemeenten verdeelt / aen elck persoon een pondt/ ende dat voor twee daghen: de koeyen werden soo lange ghespaert als doenelicken was om dat de siecken ende krancken mette Melck ende Boter mochten gheholpen ende onderhouden werden.

Nu sullen wy ons wederom keeren tot des Princen Legher twelck wy inde Noort Aa ghelaten hebben / daer het nu ettelicke daghen stille moeste legghen op ghebreke van water: want op het Canael nae Zoeterwoude ende tot Zoeterwoude binnen daer lagh de Vyandt/ ende hadde het selfde ghestopt.

Dit

Dit stille leggen en behaechde veel ledichganghers niet/die gemeynlick metten monde alles moeten regeren / ende gantschelick geen ondervindinge der Oorloghen en hebben/waer door sy riepen / lasterden/ende spraken schandelick waerom de Admiralē niet voort en voeren/het welcke doenlick hadde ghewéest indien dat de schepen vleughelen gehad hadden/want het water en stont op dit laechste laudt noch niet hoogher dan 9 duym/ende de Galeyen gingen ander halff voet ende sommighe twee voet diep. Hier deur hebben de Capiteynen begheert dat syn Excellentie die nu van syn sieckte ghebetert was int Legher soude komen/het welcke hy omtrent desen tyt gedaē heeft. Syn comste maecte eē groote vreucht/ ende en behaechde den Vyanden niet wel/die sulcx gewaer werden door het menichvuldighe schieten. De ordonnantie des Leghers behaeghde syn Excellentie boven der maten wel: stelde terstont ordere om den wech te ondersoecken diemen moeste doorsteken/namelick den Kerckwegh, het welcke een Orangeois Edelman Bultran ende Cornelis Claesz. de Vice-Admirael/ met Ioost Moor ende ander ondersochten/ende daer van syne Vorstelicke Genade met den Admiralen ende Colonels rapport deden: ende wert daer naer verordent hoemen desen Wegh best soude doorsteken: ende soo verde de Heere syn ghenade met het wassen des waters wilde ontrecken/ende gheen anderen windt geven dan het op die tyt en woey/ de welcke het water legher maeckte/wert besloten 30 ofte 40 schuyten met broodt over te brenghen steelsche wyse : daer sich de Capiteyn Grenu toe herbode. Nae dat syn Excellentie den Admiralen/ Colonellen/ eñ Capiteynen bevolen hadde alle vlyticheyt aen te wenden soo het moghelick was/is hy wederom nae Delft ghetoghen. Den Prince comt int Legher.

Als nu de Burgheren van Leyden wel eenighe hope van verlossinghe door der Staten voorsz. Brieven den 12 geschreven/als door het gesichte ende ghehoor des gheschuts ende andere merckelicke teyckenen haddē/ dan in langhen tyt gheen Brieven ontfangen noch gesonden en hadden door de seer scherpe Wachte die rontsomme de Stad lagh/zyn op den 26 Septembris twee Boden by den Admirael uyt der Stad gecomen/ hoe wel met groot perijckel ende moeyten. Die van Leyden draghen Duyven int Legher.

De welcke insonderheyt ghesonden waren om der Burgheren uyterste noot te kennen te gheven/ die wel seer groot was/ dan noch so groot niet als den selfden by andere gemaeckt werde: ende ten tweeden om de gelegentheydt der heyrcracht te sien / ende de selffde heuren Burgheren te vercondighen so sy weder in comen mochten/so niet/heur het selffde door vlieghende Boden te vercondighen/ te weten/op de Romeynsche * wyse/ ende by die van Haerlem in heur beleghringe seer dickmael ghebruyckt werde/namelick met oude Duyven/de welcke langhe tyt te velde gevlogen hadden/ende seer vast gewent waren. Dese Duyven die 8 int getal waren behoorden toe Vlrick Cornelisz- Willem Cornelisz. eñ syn broeder Jan Cornelisz. de welcke daer nae inden Jaere 1578 tot vergeldinge van dese diensten by openbare Brieve ofte Instrument verseghelt zynde met Stads seghel ter saecken/verkregen hebben/ voor haer eñ hare nae- * Iul. Frōtinus.

komelinghen/dat sy moghen ghebruycken tot Tytel Die van Duyvenbode, ende tot een Schilt ofte wapen mogen voeren/ het wapen der Stad Leyden (zijnde twee roode Slotelen Borgons-cruys-wijs over den anderen in een silveren velt/) ende tusschen elck quartier een blauwe Duyve omringt wesende met een Crans ofte Croone van Eycken-bladeren/wesende de Croone waer mede de oude Romeynen haer Burgeren als sy eenigen dienst voor de Stad ofte de Gemeentē gedaen haddē/mede plachten te vereeren/ende ghenoemt werde Corona Civica. Desen Brieff hebbe ick ghesien ende ghelesen.

Corona Civica.

Eerste Duyve met Brieven binnen Leyden ghekomen.

Dese Boden vermeynden weder nae de Sad te gaen met des Admiraels Brieven/ dan alsoo sy cleynhartich waren ende niet wel door en conden/ keerden wederom. Hier door soo heeft de Admirael Loys van Boysot op den 27 een Duyve laten vlieghen ende aen die vander Stad gheschreven:

HVn goede hope door Gods ghenade van verlossinghe belovende: begheerende dat sy stantvastich wouden blijven, oock niet lichtveerdich zijn om eenighe victualie inne te nemen, ten ware dat sy hem oft eenighe verseeckertheyt van hem en saghen.

Want hy sorchde dat de Spangiaerden eenighen loosen aenslach op sijnen name mochten maken. Ghelijck men seyde dat de Magistrat by vrienden ghewaerschout waren dat de Vyanden voorghenomen hadden inder nacht met eenighe victualie schepen onder t'decxsel dat sy vrienden gheweest waren/ inde Stad te komen ende die alsoo te overweldigen.

Beneffens den Brieff de welcke den Admiral Boysot aende Stad Leyden mette Duyve ghesonden heeft/was byghevoecht een Missive aenden Heer van Noortwijck, vanden volghenden inhoudt:

MOnsieur de Nordtwijck, doiz que fusmes arrivez au Noort Aa, ie vous escrivi le succez de nostre voyage, mais le Meßagier par pusilanimité ou autrement retourna en ce lieu, sans accomplir sa promesse, qu'estoit de presenter au Magistrat les lettres de son Excellence, & cela est advenu par diverses foys. qu'est la cause (au grand regret de son Excellence & la nostre) qu'avez eu si peu de nouvelles de pardeca. Ie suis esté tresaise de veoir par les lettres du Magistrat de Leyden, que vous & vostre Cousin avez encore souvenance de celuy que vous est vrayement affectioné serviteur & amis, & qui pour secourir tant de gens d'hōneur, n'espargnera sa personne ny sa vie, de quoy pouvez hardiment aßeurer ceux de la Ville, les prians qu'avecques

ques leurs Galleres & Batteaulx de Guerre ilz ne sortent iusques a ce que soyons hors de tout danger a voz Portes, & que pourrons communiquer ensemble,&c. I'espere d'avecques l'ayde du Seigneur y estre de brief. Iceluy Dieu vous maintienne avecques Mad. vostre Compagne (laquelle trouverat es presentes mes cordiales recõmandations és ses meilleures graces) & nous tous en sa saincte Sauvegarde. En nostre Gallere au lacq de Noort Aa, pres de Weypoorte ce 26 de Septembre, 1574.

Vostre tres-affectionné & perfect Amis
Loys de Boysot.

MYn Heer van Noortwijck, naer dat wy aende Noort Aa gekomen waren, soude ick u geschreven hebben den voortgang van onse reyse, maer den Bode door cleynharticheydt ofte andersins, is alhier niet wederomme ghekomen om syne beloften te volbrengen, de welcke was aende Magistraet te draghen Brieven van sijne Excellentie: Dit selve is op verscheyden tijden meer alsoo gheschiet, (tot groote droeffenisse van sijn Excellentie, ende ons) het welcke de oorsake is dat ghy van ons so weynich tijdinge vernomen hebt. Ick ben seer verblijdt gheweest dat ick door Brieven vande Magistraet van Leyden ghesien hebbe, dat ghy ende uwe E, Cousijn noch gedachtenisse hebt vande ghene die u een waerachtich toegedaen Vriendt ẽn Dienaer is, die om soo vele eerlicke Persoonen te helpen noch sijn Persoon, noch sijn leven en soude spaeren, waer van ghy die vande Stad vryelick moocht verseeckeren, haer biddende dat sy met haer Galeyen ende schepen niet uyt en komen tot ter tijt ende wijlen toe dat wy buyten alle perijckel zijn, ende metten anderen vryelick moghen handelen, &c. Ick verhope mette hulpe des Heeren seer haest by u te wesen, den selven God wil u ende me Vrouwe u Huysvrouwe (totte welcke ic mijn hartelicke groetingen doe) ende ons al tsamen bewaren ende onderhouden met syn heylighe beschuttinghe. Tweeden Brieff van Boysot an Doula.

In onse Galeye aende Noort Aa byde Weypoort, desen 26 September 1574.

Uwen toeghenepchden ende volmaeckten Vriendt
Loys de Boysot.

15 Die van Leyden ontfangen van den Admirael Boyſot ende ſijn Excellentie Brievẽ door een Duyve: verhael vande groote ellende, hongher, ende ſterfte binnen Leyden : onghehoorde ſpijſe ende dranck byde Borgheren ghebruyckt.

Een vliegē-de Bode binnen Leyden ghekomen.

DEn Eerſten vlieghenden Bode is den 28 Septembris in Leyden ghecomen / het welcke die vander Wet met Clocken-ſlagh heuren Burgeren den 29 affgeleſen ende voorgehouden hebben: hun te kennen gevende hoe dat ſijne Vorſtelicke Ghenade ſelve in het Leger geweeſt hadde/om alle ordeninghe tot heurder verloſſinghe te ſtellen/eñ begeerde dat die vanden Gherechte een generalen Biddach ſouden ordonneren omme Godt almachtich vierichlick te bidden / dat hy de Stad van haer ellende wilde verloſſen ende ſijne Excellentie victorie verleenen teghen hare Vyanden : ende dede hun allen vrintlick groeten : Begeerende dat ſy noch een weynich in ſtandvaſtichept ſouden volherden/ de Heere der Heyrſcharen ſoude door middelen in heur verloſſinghe verſien:

Opte Duyfkens de blijde tijdinghe brenghende van't Leydtſche ontſet.

TEr wijl den zwarten Peen, het Palladijnſche Leyden
Beleydé omringende de Wallen, Muyren, Veſt,
En dat om Zwaerder peen, haer Borgeren meeſt ſchreyden,
Peen, die hem God toe zondt, als hongernoot en peſt,
Rontſom met Schanſſen Ziet, naer Noort, Ooſt, Zuyt, en Weſt :
Begraven iſſé alom, den Vyant waecté om winnen yet.
Zo dat zijn trotſen mont, dorſt roemen op het leſt
Om hier te raecken in, Zelfs Iupin conſt beginnen niet :
Dioné heeft dit gehoort, daer zy in thooch van haer tinnen ziet?
Mijn hart gunt Leyden *goet (ſprac zy) tza Duyfkens geyl,*
V vlugge vlogelkens ontſpreyt, en recht daer binnen vliet,
Deurſnijt de lichte locht, en draecht hem van haer heyl
Veel blijder tijdinghen, u wech is niet onveyl,
Mer onbezet. Mars ziet, is van des Moors goetgonderen:
Ic van den Batavier, Neptuyn die de bezeyl-
-de Zee gebiet, oock den Iupin, God van de Donderen
Dees vougen hem by my, wel iſt dan te verwonderen
Dat Leyden *wert ontzet? elc brengt t'ſijné om verblijden,, by,*

Iupin

FAMES.

MORTALITAS

Iupin zijn stormend weer, Neptuyn vervult de bonderen
Mit Zee, mijn Duyfkens ic, dus Leyden *wert dees tijdē,,vry,*
Vliet wech Spec, zucht en zecht, dat jegēs God quaet strijden,,zy.

Onder den Burgheren is hier door groote vreucht gheweest/ende hel-ren moet is seer ghewassen: loofden ende danckten den Heere/ende heb-ben ghelijck oock die andere heure verbondene Steden sonder ophouden ghebeden om haere verlossinghe.

Dese vreucht en was nochtans sonder droefheydt niet verminghet/ want te voren / ende noch op dien dagh/ was de Windt in het Noordt-Oosten/die hun meer waters dede verliesen dan wassen/ende was op die tijt soo geschapen / dat in des Princen Leger alle hope schier scheen uyt te wesen/behalvē op Godes onsienlicke middelen / die God deur de spring-vloedt mocht senden/die op den 29 September beginnē soude/ende duy-ren tot den tweeden Octobris: So dat de voorsz. Admirael Loys Boysot aen sijne Vorstelicke Genade ghescreven heeft / soo hun de Heere by de-sen Spring-vloet met den windt niet ghenadich en ware/ende hun mid-delen gaven die noch ongheseen waren/dat hy tot de spijsinghe der Stad gheen moet en hadde/immers voor desen tijd/ende vreesde dat hy langer wachtende te laet soude komen: want sy en hadden inde Stad niet meer Beesten dan daer sy noch tweemael vleysch mochten aff om deylen/waer mede sy het acht dagen mochten herden. Die ellende die boven de sterfte/ cranckheden/ende tweedracht in de Stad was/ vernam hy door de Bo-den/dat die alreede niet dan te groot en warē. Gelijck oock inder waer-heydt bevonden is. Boysot schrijft aen zijn Excell.

Want vele en hadden in seven weecken gheen broot gheproeft/ eñ niet dan water ghedroncken. By den voornaemsten was het Paerden vleysch soo ghemeyn als nu het schapen vleysch. Honden ende Catten werdē van den Vrybuyters ende andere in den Stad-poorten ghebraden ende voor leckernije ghegheten. De menichvuldighe vreemde kokagie die daer ghe-koockt werden waren my onmoghelick te schrijven/nochtans en kan ick niet nae laten eenighe der selver te verhalen ende te schrijven: Sommige aten wijngaerts bladeren met sout ende stijffel gheminghet. Sy bevon-den groot onderschey dt tusschen de bladeren van verscheyden boomen/ waer door van Peerboom bladeren veelderleye gherechten ghekoockt werden. Wortelen/Coolstroncken/affgevallen Cool-bladeren / jae selfs die onder de assche ende vuylnisse wech ghesworpen waren / was daghe-lijcksche kostelicke spijse. Wortelen in wat watermelck ghebrockt/ gecap-te huyden/waren by sommighen gemeynen cost. Andere aten heur hon-dekens daer sy mede pleghen te spelen. Daermen het vleysch uyt deylde/ quamen de schamele Jongers waer een cleyn stucxken hing oft viel aten dat rouw op. Schellen van drooghe schollen op der straten legghende/ werden uyt den dreck opgheraept ende terstont ghegeten. Het is ghesien dat schamele Vrouwen heur huycke over het hooft treckende op de mis- Grooten hongher noot binnen Leyden Leydsche spijse in heur benautheyt.

hoopen sittende/ sochten de beste beenderen/ ende droeghen die met hun:
Nota. Waer sy een Coolstronxken vondẽ aten het selfde terstont op. De beenderen te vooren vanden Hondẽ geknaecht eñ wechgeworpen/ werdẽ weder opgenomen ende vanden Jonghers dickmael gesoghen eñ geknaecht.

Een craem Vrouwe moeste haer lydẽ met een vierendeel bisquyts des daegs. Sõmige Vrouwen waren also uytgehongert/dat de vrucht in haren lichame by nae verteyrt was. Het geronnen Beesten bloedt wert uyt de stinckende goten op de straten opgeraept/ende alsoo ghegheten.

Leydschẽ dranck in heur benautheyt.

Soo veel heuren dranck aenging/daer was het lydelicker mede / wãt boven het water hadden sy Bier op haver doppen ghebrouwen/ van een penninck de pot: Sommighe brouden selve op stinckenden draff/ende ghebruyckten Alssem ende Wijnruyte in de plaetse van hoppe: Andere vermengden het water met Edick / waer door de Stadt opengaende inde selve nauwelicken Edick ghevonden werde.

Groote Dierte.

Een pont Boters (die het crijghen kost) gelde daer 15 stuyvers: Een Wortel een stuyver : een Ey een stuyver / een pinte Soetemelcx vier stuyvers : Een Coolstruyck een halven stuyver : Een Pere ofte Appel twee blancken : Voor eenen sack Weyte ofte Tarwe wert hondert guldens ghe boden.

Sterfte binnen. Leyden.

Boven alle dese swaricheden was inde Stad/ (ghelijck ick te vooren gheseyt hebbe) de sterfte so seer groot dat daer omtrent ses duysent menschen inne ghestorven zijn / wesende meer als het derdendeel vande Inwoonderen van Leyden , want die vanden Gerechte hadden de selve inde Belegheringhe doen opschrijven/eñ bevonden omtrent 16000 menschen. De kinderen van hongher versmachtende/sprakẽ als inde Claeghlieden Jeremie: Waer is broodt? waer is wijn? ende bleven op der straten ende in des Moeders armen doodt : want veel ionghe kinderkens werden met Peerden darmen ghespijsighet. Het is verscheyden reysen gheschiet dat op eene nacht ende in een Huys drie iae vier Persoonen wel te passe te bedde ghegaen wesende/ des morghens doot op haer bedde gevonden werden/die van hongher ende kommer ghestorven waren. De Burghers waren so swack ende machteloos dat sy de dooden seer qualicken ter aerden konden draghen. Jae waren soo verde ghekomen dat haer de beenen onder t'lichaem begaven ende ter nauwer noot een Brugghe konden opgaen om op hare wacht te comen: doch naerdien dat de Wachten even wel waerghenomen moesten werden/soo heeftmen verscheyden malen ghesien / dat eenighe vande Waeckers langs der aerden naer de wacht hebben moeten kruypen/op handen ende voeten ende die ghemeenelicken in het begin vande Belegheringhe met haer thienen by den anderen waeckten/zijn door den honger ende sterfte soo verswackt datse op 8/6/5/ iae drie Persoonen ghecomen waren. Het is verscheyden malen gheschiet dat dese swacke ende krancke Burgheren naer de wacht gaende off selffs op wacht ghestorven zijn/oft wederomme in hare huysen keerende haer Vrouwen ende Kinderen doot ghevonden hebben : De Moeders met hare kinderen tusschen de armen heeftmen doot gevonden. Jae

het

het is dickmaels geschiet dat hier ende daer opte straten doode lichamen ghebonden zijn. Een vreemde ende ongehoorde daedt kan ick niet naerlaten alhier te ghedencken ende te verhalen/ te weten dese/ dat eenighe Burgeren inder nacht een doot lichaem ghenomen hebben/ende hebben tselve ghelept voor eenes stantvastighen Burgermeesters deure: men vermoedede om daer door stilswijgende ende ooc opentlic te kenne te geven/ dat hy ende eenige andere vande de Wet hier van oorsake ware / en middelen soude soecken om dit te voorcomen. Eyntelick de ellende ende den iammer was binnen der Stede soo groot/dat onmoghelicken is die volcomentlicken te konnen begrijpen veel min beschrijven ende verhaelen. Die nae het ontset de magere aensichten/ en de knickende beenen sagen/ moghen daer van ghetuyghenisse gheven. Ongehoorde daedt.

16 De ontsettinghe van Leyden van God door windt ende water ghevordert : Boysot treckt naer de Kerckwech ende neemt die in : Verhael van eenighe Schermutselingen tusschen beyde de Leghers.

De ellende ende tverdriet der Burgheren aldus een deele verhaelt hebbende: laet ons dan wederomme comen tot den Admirael Boy sot ende des Princen Legher. Het langhe vertoeven in de Noortaa en was geen noot/ waert sake dat daer versekerthept hadde ghewеest dat die van Leyden langher den hongher hadden mogen teghenstaen. De Prince ende Overste sijns Legers wisten wel hoe naerder den Winter hoe meer waters. Den selffden Oversten was oock wel bekent dat sy tusschen Zoeterwoude ende het Huys te Zwieten door moeste/ twelck den Vyandt oock niet onbekent en was/ want hy alle sijn wacht daer omtrent hadde.

Middeler tijt warender vele die achteden datmen versoecken soude uyt de Zoetermeyrsche Meyr naeden Stompwijcxschen wech te trecken/ twelck op een nacht gheschiede/dan te vergheefs/ want de slooten liepen al over dwеers/ ooc hadden de Spangiaers daer heure wacht.

De Papisten hadden inden Rhijn tot Leyderdorp oock vijff groote Galeyen/ende maeckten veel schepen toe/doch en konsten geen volck daer ontset te voordeop crijghen.

Alsoo dat door alle de voorverhaelde saecken inde ooghen der Menschen onmoghelicken scheen de Stad Leyden op die wijse te moghen ontsetten en te victailleren/ ende dat alle moeyten ende kosten om tselvighe ren te vergheefs ende ydel was.

Maer als nu de saken aldus elendichlick stonden/heeft de Almachtighe God/Heere der Heyrscharen/wiens name een Noot-helper is/ die de sijne ter rechter tijt bystaet/ende sijne barmhertichept in tijdt der noodt sendet/ghelijck den reghen ter rechter tijt comt als het drooghe is : Die de nederighe ende verslagene van herten verhoort/den bedroefden helpt/ moede sielen verquickt/ende den hongherigen als een God Schadai (daer Voorsienighe van God tot het ontset van Leyden.

het

het alles de volheyt aff heeft wat levendich is) sijn handt opdoende versadighet: Die oock altijt op het onghesienste wanneer dat alle menschelicke hulpe ende bystandt uyt is wilt wercken / op dat sijnder hoochste Maiesteyt/ende gheen menschen cracht noch ghewelt de eere die hem alleen toecomt toegeschreven en soude worden. Dese (segh ick) heeft de selffde cracht vertoont (hoe wel op een ander wijse) waer door hy de kinderē Israels van Pharaonis tyrannighe handt verlossede/ Ende sandt sijne Boden ende Posten uyt/namelick de Winden ende Stormen/ende liet de selffde blasen / ende de wateren verspreyden op wonderbaerlicker wijse: Want iuyst met den spring-vloet heeft sijn crachtighe handt den winds eerst stormende uyt den Noordt-Westen ghesonden/die het water twelck aff gheloopen was weder in het Landt bracht/ende daer nae een Zuydt-Westenwindt ghesonden welcke het selffde na Leyden dreeff/ soo dat des Princen volck/ die te vooren gelijck ghesept is maer 9 duym waters en hadden/nu 28 duym cregen/ende genoech hadden om eerstmale over het hooghe landt voor den Kerckweck te comen/ daer tselve verordent was/ doch soo hun noch wat waters daer comende mocht ontbreken/ uyt elck schip 10 off 12 Mans te springen/om also de schepen te lichten eñ voorts te heffen/omme also over den Kerckwegh te gheraken: Achtervolghende dit besluyt hebben sy tusschen den 1 eñ 2 Octobris/ te weten/den nacht voor den Saterdagh/ na dat sy met etteltcke galleyen eenē loosen allarm nae den Stompwijcker wegh ghemaeckt hadden/den voorsz. Kerckwegh op dese wijse aenghevallen.

Tocht uyt de Noorta nae den Kerck-wegh.

De aentreckende Schips-slach-ordene van der Princen Galleyen over dit voorsz. hooghe watervelt was op dese wijse ghestelt. De Admiralen van Vlisingen ende Ziericxzee haddē elcks achter hun 25 Galleyen/ ende verspreyden hun als twee vleughelen. De Admirael Boysot aen de slincker handt nae Zoeterwoude, om datmen achtede dat des Vyandts meeste gewelt daer was/ hy hadde by hem den Colonel La Garde. Den Admiral van Ziericxzee, met den Heere van Citadelle, Bultran, Capiteyn Pauwels, Durant, eñ andere: De Vice-Admirael met dē Heere van Noeles, dē Heere van Cornes ende Bouchart, de Capiteynen Herri ende Grenu, aen de rechte handt aen de zijde van Zwieten. Philippus van Affaliers Commissaris generael over de Artellerie ende munitie van Oorloghen/was verordent te blijven met het groff gheschut / ende 8 oft 10 Galleyen op de Noort Aa, om de victualie te bewaren/die daer blijven soude ter tijdt toe dat de voorsz. Admiralen Meesters vanden voornoemdē Kerckwegh waren/ende als dan souden sy volghen/ende die van Zoeterwoude dapperlic groeten met het groff gheschut/ twelck op die tijt als sy daer naerder by quamen gheladen was met cleyne sackens vol looden / in elck sackken 300 korstich ghelept/ om te verspreyden in de menichte des volcks.

Dit aldus alles verordent zijnde/begost de voorschreven Schipslach-ordene omtrent middernacht tusschen den eersten eñ tweeden Octobris te trecken/ vanden anderen verspreyt soo verde alsmen met een roer bereycken mocht/ende hadden int midden 18 oft 20 Schuyten met Pioniers/

Schans-

Schanskorven / tackbossen ende zopen / om soo haest als het moghelick was hun op den selfden wech te beschanssen.

De Spaengiaerde hadden op desen Kerckwech/ sodanigen stercken Schaerwacht gestelt in cleyne schuytkens / dat de selfde wel een gheheele Wacht verstrecken mochten. Dese riepen wel als des Admiraels schepen aen quamen/ Wie daer/ wie daer/ dan sy en creghen gheen antwoorde ter tijdt toe dat des Admiraels schepen binnen scheuts waren / daer nae lichtede hun der Admiralen schepen so toe/ ende donderden met heur grof geschut daer soo onder dat den duysteren nacht scheen dach te zijn. Dese Schaerwacht schoot wel eenighe scheuten met Calibers / Musketten ende cleyne stuckkens/ dan verlieten heur schuyten / ende namen de wijck soetkens al schietende tot dat sy by heur Wacht quamen / die op elcken hoeck vanden wech beschanst waren.

Dese quamen van beyde sijden dapper uyt ende schooten seer fellick met Musketten op des Princen volck : dan daer wert vanden Zeelanders sulcken haghelgheschut onder gheset / dat sy met groot verlies van volcke buckende nae heur Schanssen moesten wijcken / ende lieten alleenlijck een weynich volcks die schermutselden / diet nochtans niet lange en hielen : Want de Francoysche Capiteynen La Garde , Bultran ende Bouchart begaven hun op den wech/ ende beschansten hun aen de Zoeterwousche sijde. Grenu, Ladriere ende andere aen de rechte hant. Kerckwech ingenomen van des Princen volck.

Te wijle sy hun nu onverhindert voor den dach beschansten/ hebben de Zeelanders uyt heur schepen dapper gheschooten op die van Zoeterwoude/ voornaemelick daer sy vyer oft licht sagen / ende schoten oock den brant in sommighe huysen: De Bootsghesellen ende Francoysen die opt landt waren staken oock sommige in brant.

De voorschreven Capiteynen van de schermutselinge aen beyde sijden comende/ stroyden den wech over al vol voet-angelen / op dat de Vyand eens van desen wech afghedreven zijnde / niet en soude moghen wederkeeren.

Als nu des Princen volck den Kerckwech aldus ingenomen hadden/ ende wel beschanst was/ ende Wacht daer op ghestelt/hebben sy den selfden tot drie plaetsen doorghesteecken/ om de Galeyen daer door te laten/ eñ wert middelertijt de victualie die ontrent hondert schepen sterck was ghehaelt / ende quamen altesamen over/ behalven twee die uyt den ghemeynen Vaert gedwaelt ende op het droge gekomen zijnde/ inder Vyanden handen quamen.

Het is waerdich aen te mercken dat in alsoodanigen dapperen daet/ voor der Vyanden oogen ende int midden van heur groote ghewelt gheschiet/ des Princen volck maer vijf oft ses mans en verloozen. Nota

17 Den Admirael Boyſot comt mette ſijne op Meerburch: Baſdeus vlucht uyt Zoeterwoude: Boyſot ſchrijft aen die van Leyden datſe uytvallen ſouden opte Schanſſe van Lammen: Die van Leyden ſtellen orden hoe hem yeder van binnen draeghen ſal om ſulcx te volbrenghen.

Als nu de gātſche Scheeps-heyrcracht met de victualie over deſen wech was/ heeft den Admirael van Vliſſingen nae de Meyrbrugge geroept/doch wat vorder zijnde daermen de meeſte diepte vermoede/was het ſeer droogh: Hier toonden hun de Zeelanders ſeer manlick/ die heur ſchepen lichtende in het water ſprongen/ ende liever haere ſchepen op haere ſchouderen door het water wouden draegen dan achterlaten/ ende zijn alſoo doende in Meyrburgh gekomen.

Des Princē volck in Meyrburch.

De Spaengiaerden ēn andere rontſomme de Kercke van Zoeterwoude legghende in veel Schantſen/ des anderen daechs des morghens den tweeden Octobris ſiende dat des Princen volck noch voor die tijt heuren wech nae Leyden niet en namen/ meynende om dat ſy van achteren vaſt nae hun toe ſagen branden/ ende des Princen ſchepen heuren cours nemende (ghelijck ghesepdt is) op de Papenmeyr ende Vrouwenbrugghe, ſorgende eensdeels datmenſe in Zoeterwoude beſetten woude: Daer beneven oock merckende dat het water in ſoo corten tijt eenen voet ghewaſſen was/ werden op ſulcker wijſe met de tweede vreeſe gheſlaghen. Baldeus haer Overſte ſiende het voordeel twelck des Princen volck alreede inne hadden/ den moet verloozen ghevende/ verliet Zoeterwoude met alſoodaniger ſnelheyt/ dat hy geen tijt en hadde zijn geſchut met hem te nemen. Als hy aldus de eerſte was die daer vluchtede/ is hem Allonſo Lopes Gallio met zijn volc tot ſeven Vaendelen toe nae Voorſchoten door eenen wech die ſy tot dien eynde met rijſen gehoocht hadden naegevolcht.

Baldeus vlucht uyt Zoeterwoude.

De Admirael met den ſijnen in Meyrburch zijnde/ en wert dit niet gewaer/ dan als het te laet was/ ende den meeſten hoop vertoghen waren: Doch ſommighe Galeyen hun den wech onderſcheppende/ſchooten daer ſoo dapper onder dat ſommighe te rugghe moeſten wijcken. Als ſy nu vanden anderen aldus verdeylt waren/ ſprongen de Zeelanders int water/ ende begaven hun met verroeſte langhe dagghen in de achterſte die nae Voorſchoten vloden. Sommighe recht toe recht aen loopende/ verſmoorden in ſlooten ende wateringhen. De gheene die nu niet verder en mochtē na Voorſchoote, vreſende het geſchut dat hun onderſchept hadde/ namen de vlucht nae den Stompwijcker wech, heur geweyr meeſt van hun werpende/ ende zijn alſoo voorts nae den Leydſchen Dam ende Voorburch geloopen. In deſe vlucht heeft Baldei volc met de geene die des nachts vā het geſchut ommegebrocht waren ontrent twee hondert mans verloorē. Sommige ſchuyten met wijn/ victualie ende baggagie Baldeo toecomēde/ werden van des Admiraels volck genomen ende hem gebracht.

Hier

Hier moet den Leser aenmercken/hoe wel God des Princen volck door het wassende water / en door den wysen raet om de middelen te gebruycken die daer toe dienden/ wonderlick begenadiget hadde/ soo en was het noch altesamen niet/ waert sake dat hy de Vyanden gheen versaecht herte ghegheven en hadde/ want heur stercke van volck ende gheweldige Schantsen scheenen onoverwinnelyck: Doch op desen tydt werden oock die van Leyderdorp ende die van Lammen met de vreese der Philistes geslagen dat sy van ancxte beefden/ ende verschrickten hun door de crachtige handt Godes als Edom ende Moab / ende waren versaecht als de inwoonders Canaan: de eerste/namelick die van Leyderdorp, siende dat heur medegesellen de vlucht genomen hadden/ende die van Lammen siende dat de Zoeterwousche Kercke ende huysen daer ontrent in brandt stonden/ doch hielen noch stede / ende werden van eenige Soldaten die van Zoeterwoude quamen geassisteert/ waer van datter oock een seecker getal opte huysinghe van Croonesteyn achter een stuck muyrs dat was blyven staen haer verberchdẽ. Het welcke de Admiraelen eñ andere Capiteynen siende/ soo hebben sy haer kours ghenomen van achteren naer de Zoeterwousche Kercke/ hebben de selve inneghenomen/ ende aen brandt ghesteken/ zyn voort getrocken langs 't Bosken van Zoeterwoude, tot dicht by den Vyandt/ dapperlicken op hun schietende. *God alleen ontsetter vã Leyden.*

Nu moeten wy wederkeeren tot die van Leyden. Hier vooren is ghesept dat de Boden in des Princen Legher duyven brochten/ waer van eenen gesonden was die heuren brief ghetrouwelyck overbrocht / ende de Borghers en verwachteden anders niet dan tydinge wanneer sy upt souden vallen nae de Schantse van Lammen, twelck hun wel den 1 Octobris geschreven was/ dan de duyve falieerde ende quam eenen dach daer nae/ so dat de Borgeren heur gesette teecken niet en hadden gedaẽ/ noch te wege gebracht tgene den Admirael Boysot belast hadde van hare syde tedoen/ twelc was datmen des Vrydaechs snachts upt de Stad met schouwen eñ schepen de Schantse van Lammen aentasten soude/ sy souden de selvighe vande andere syde met sulcken gewelt aentasten/ dat sy niet en twyffeldẽ mette hulpe des Heeren/ ofte sy souden de selvige overwinnen ende innemen: maer also desen aenslach doort verdwalen vande duyve verhindert was/ ende dat Boysot gants geen gewach en vernam / soo meynde hy komende aende Vrouwe-brugge dat de Stad overghegaen was/ om dat sy hun soo stille hielden: dan als de Borgeren den voorsz. brandt in zoeterwoude sagen/ eñ voornamelick den brant inde Kercke/ daer sy wisten dat hun de Spaengiaerden inne eñ meest rontsomme beschanst hadden/ was daer een groote vreucht op heure Stad-muyren: niet tegenstaende dat sy heure Vyanden op Lammen noch sterc beschanst sagẽ/ upt de selfde Schansen nae des Princen volc geweldelick schietende / daer en boven noch des naemiddags omtrent drie hondert mannen op het vervallene huys van Croonesteyn sagen/ so brochten sy heur Vaendelen op de muyren/ bonden de selfde aen de meulen roeden tot teeckenẽ van welgemoetheyt eñ vreuchden. Die vandẽ Gerechte lietẽ ooc dese 4 puncten op stercke peyne aflesen. *Cloeckheyt vande Leydsche Borgeren.*

 Dat

1 Dat alle Vrouwen, onbeiaerde iongers, ende persoonen onbequaem in wapenen, hun onthouden souden vander Stadt Vesten, ende dat alle wat wapen droech met sijn hals ende zijtgeweyr op syn hoefslach ende verordende plaetsen hem souden laten vinden.

2 Die den voorleden nacht ghewaeckt hadden, moesten hun weder begeven op heur wacht.

3 Souden oock niet van de Vesten gaen, ten ware dat hem die vanden Gerechte daer van haelden.

4 Geboden alle Schepen ende Schuyten uyt heur omloopende wateringhen te legghen in besijden grachten, op dat den incomenden Schepen door noot geen hinder en gheschiede, ende heur doortocht vry mocht zijn, ende de Burgeren hun van boven, besijden eude uyt treckende, mochten behelpen, nae hun den noot soude vorderen.

Nunquam factum ais Dousa.

De Burgermeesters (soo men seyde) vertoonden heuren Borgeren de Schepen seggende: siet Borgers daer achter die eene Schansse is nu het broot/ wat dunckt u sullen wijt daer laten/ ende van honger sterven? De ander riepen: Wy willen liever de Schansse met onsen handen ontstucken crabben/ dan dat het door Lammen geschut soude worden.

Als nu den Admirael sijn grof gheschut door Zoeterwoude op den Papen-meyr hadde laten comen/ ende dat om twee oorsaken/ ten eersten om dat hy van hier aen de slincke hant de Schansse van Lammen altyt naerderde / ende ten tweeden om dat de victualie schepen in Meyr-burch d'een den anderen hinderlick waren/ ende hadden aldaer altesamen wel groot schade moghen lijden waert sake dat door Godt almachtich sulcx niet verhoedet geweest hadde/ die heur Vyanden het herte (ghelijck geseyt is) gheheel benomen hadde eñ met vreese hadden doen vluchten. De Spaengiaerden schoten uyt de Schansse van Lammen als uyt de Schansse van Iacob Iansz. opt Wedde op des Admiraels schepē hem doende eenige schade/ ia schoten hem ooc met eenen scheut seven mans af / ende toonden een gelaet gelijck oft sy van meyninge waren dese Schanssen te houden.

18 Beschrijving vande Schantse van Lammen: Boysot neemt voor hem die te beschieten: Den Prince twiifelt aen het ontzet van Leyden: De Spaengiaerden verlaten Lammen ende meer andere Schanssen.

Schansse vã Lammens beschreven.

OM dat dese Schansse van Lammen de grootste ende sterckste was daer des Princen volck voor vreesden/ aengesien het landt daer omtrent veel hooger leyt / ende daeromme met ghewelt aenghetast moeste werden/ soo moet ick den Leser de gelegentheyt vande selve wat naerder verhalen ende beschrijven. De plaetse van dese Schantse lagh in een plat velt daer gheen hoochten omtrent en waeren/

ten/ noch Canalen oft sy en waren ghestopt / ende is bynae een quartier uers gaens vande Stadt gheleghen. De Vliet die nae Delft loopt/ loopt daer met een crompte voorby / aen d'een syde ende aen d'andtr syde een Wateringhe waer doormen voorby Croonensteyn inden Rijn can comen/ ende besyden loopt de Wateringhe op Zoeterwoude, de reste was lichtelick contsom te begraven ende te bewallen/ want daer stonden boomen ghenoech. Desen wal der Schanssen was tamelick dick / doch niet vry voor grof gheschut / Was oock wel bewaert met schanskorven/ strijckweyzen/ gheschut ende volck/ Daeromme nae menschen vernuft te spreken/ waert sake dat den Spaengiaert dese Schansse alleen wel bewaert hadde / des Princen volck en souden daer niet voorby ghecomen hebben / dan met groot verlies van volcke.

Doch hoe wel dese Schansse soo sterck ende versien was/ ghelijck gheseyt is/ soo besloot de Admirael de selfde aen te vallen / ende sondt op den tweeden Octobris omtrent den avondt den Capiteyn Grenu, Assaliers ende Capiteyn Henri, om te besichtighen waermen met het minste hinder het gheschut mocht stellen/ ende bevonden dat sy twee halve Cortouwen op een eynde des Canaels souden moghen stellen / doch in vaerlickheyt ende met ongemack.

De Admirael heeft dien nacht alle dese voorverhaelde ghelegentheyt aen zijn Vorst. Gen. gheschreven: Insgelijcks hoe hy van meyninge was des anderen dages Lammen te beschieten: Doch soo verre hy tot gheenen goeden eynde en mocht comen / men moeste patientie hebben tot dat het water hooger wies/ om besyden over het platte lant te varen. Boysot schrijft aen zijn Excell. Lammen te beschieten.

Den Prince hoe wel hy de gantsche saecke in de handt des Heeren gestelt hadde/ en was met dese tijdinghe niet seer wel te vreden / ende stelde het ontset van Leyden in twijfelinghe / sorgende datmen de voorschreven Schansse van Lammen niet en soude overwinnen/ soo door de voorverhaelde redenen/ als datmen oock sorgde alsoodanigen Bresse ofte stormplaets daer op niet te moghen schieten/ daermen soude hebben moghen stormen / ende oock dat de meenichte van des Princen volck niet groot en was / omme de Schantsche stormender handt te moghen overweldighen. Den Prince twijfelt van het ontset vã Leyden.

Doch in alle dese swaricheden ende quade hope / woude de Heere der Heyrscharen alleene versien/ende sijnen crachtighen arm de eere toeeygenen/ ende betoonen hoe wel de menschen veel dinghen connen verdichten om heur Vyanden te overwinnen / dat het alles ydel ende onnut is soo verde hy de handt daer niet en wilt aensteken / ende dat van hem alleene de overwinninghe coemt: Want nae dat beyde de Admiralen des morghens seer vroech op den derden Octobris / zijnde op een Sondach / de slooten die wonderlicken toeghepaelt waren/ hadden doen openen/ meynende voorts/ (ghelijck ghesept is) heur gheschut op Lammen te stellen/ bevonden dat de Heere/ (die de saecke voor hun tot die tijt toe uytgericht hadde/) niet hebben en woude dat heur Vyandt met menschelicke cracht soude veriaecht worden / want sijn handt hadde alreede des nachts voor

hun ghestreden/ door sijnen arm ende cracht heeft hy inde herten van sij-ne Vyanden sulcken vreese gewracht/ ende haer is alsoodanigen verschric-kinghe overghecomen/ dat sy de vlucht namen met grooter schande wer-pende heur gheschut inden slooten/ achterlatende vele goederen/ broodt/ bier/ ende alderley victualie: ende werden aldus des nachts voor den derden Octobris de gheweldige Schansse van Lammen verlaten/ die an-ders met groot perijckel hadde moeten aengetast werden.

De Vyandt verlaet Lammen.

DOVSA. *Dicite vos Nymphæ Cronesteinides, hiccinæ terror*
Panicus, an potius Spanicus error erat?

Van dit wijcken en wist niemant inne noch buyten de Stadt seecker-heyt/ hoe wel sy inde Stad des nachts een ghecrijsch gehoort hadden als een grof stuck gheschuts voor de Schansse gesoncken wert: dan daer was eenen Jonghen op de mueren die hadde des nachts waergheuomen dat hy wel veel lonten uyt de Schansse voorschreven sach gaen dan gheene weder inne comen/ aldus beelde hy sich selven inne/ gelijck oock de waer-heyt was/ dat de Spangiaerdē heur Schansse van Lammen moesten ver-loopen hebben/ ende heeft sulcx aenghegeven/ verlof vraghende om daer te loopen/ ghelijck hy dede door beloften van ses guldens/ met dit decksel/ soo hy daer noch Vyanden ghevonden hadde/ te seggen/ dat hy van hon-ger verloopen was.

Cloeckheydt eens Jonghen.

Nae dat hy nu in de Schansse geweest was ende niemanden en vant/ ende met sijnen hoet ghewinckt hadde/ twelckmen in de Stad noch niet en geloofde/ sorghende dat hem de Spaengiaerden uyt schalckheyt sulcks hadden bevolen/ ende een ander met eenen Verreniager hem ghevolcht zijnde gesien wert/ sijnen wech voorby de Schansse nemende nae den Ad-mirael/ die hy tot den knien toe int water te ghemoet liep/ was aen bey-de sijden vreucht.

Gerrit Ver-laen treckt uyt de Stad nae Lam-men.

De vrome Capiteyn Gerrit vander Laen begaf hem terstont met den Vrijbuyters nae de Schansse tot Lammen, tot de plaetse toe daer hijt eerst-mael toeghepaelt vondt / daer hy de twee eerste Galeyen met vreuchde ontfingh.

Den Admirael niet lichtveerdich zijnde in het gelooven/ hadde dese twee Galeyen voorgesonden/ de welcke bevonden gelijc hun geseyt was/ te weten/ de ledige Schanssen met twee stuckē geschuts/ doch gesoncken.

19 Den Admirael Boysot comt met alle sijne Schepen binnē Ley-den ende spijst de verhongerde Burgeren: Generale dancksegginge tot God over de genaedige verlossinge der Stad Leyden.

Boysot coemt in Leyden des morgēs ten 8 uyren.

DE palen door des Stadts Timmer-man met sijne hulpers uyt de Vlied ende de andere wateren daer de schepen deur moesten passeren wechghenomen ende uytghetrocken wesende / ende de Vaert gheopent zijnde / soo is des Princen volck met alle ghe-reetschap/

יְהוָֹח
Guilielm, hanius fecit.

reetschap naer de Stad gecomen / den Admirael Loys van Boysot is met de voortocht met vreucht ende danckseggingthe nae de poorten van Leyden getrocken / daer sy geluckelick sonder eenich wijder wederstandt des morghens omtrent acht uyren inne quamen. De Admirael van Zirickzee Adriaen Willemsz. bewaerde den nindertocht.

Vreuchde binnen Leyden over haer Verlossinge.

Met wat een onuytsprekelicke vreucht ende blijdschap den Admirael Boysot met de sijne / van de Burgeren ende Regenten ontfangen werde / soude niemant genoechsaem kunnen verhaelen: veel min de lust vierichept ende vlijdt die de Gemeene luyden (vande welcke het meerendeel in 7 weecken geen Brood gepr oeft hadden / maer haere magere uytgeteerde lichamen moesten onderhouden met vreemde ende ongehoorde spijsen gelick voor heen ghesept is) aenwenden omme wederomme Broot ende andere eetwaeren van het Bootsvolck van Boysot ende andere te mogẽ vercrijgen. Wie soude konnen segghen wat een ghewoel / wat een getier ende geraes te dier uyren binnen der Stad Leyden insonderheyt langs de wateren daer dese Victualie-schepen voeren / ghewees is / hoe dat oude ende jongen tot haer hals toe int water liepen / sprongen ia tot aende schepen / swommen / om daer te halen Brood / Haring / Kase ende andere Spijsen / omme daer mede haer selven / Vrouwen ende Kinderen / de welcke door den ghedurigen hongher soo verde ghekomen waeren datse opt uyterste stonden omme haere zielen Gode ende lichaem de aerde op te offeren / te verquicken / te versterck en / ende soot mogelijck was by haer leven te behouden. Langs alle Straten ende Steghen liepen de menschen mette Spijse inde handen van vreuchde roepende / Leyden is ontset / Leyden is ontset / de Heer zy eewich gepresen. De Provande inde Stad gekomen wesende / soo hebben die vanden Gerechte op dat alle dingen ordentlicken mochten ghescheiden / geordonneert dat men in S. Iacobs Gast-huys een groot gedeelte souden brenghen / ende hebben die aldaer door sekere Gecommitteerden aen een ygelicken die sulcx begeerden doen uytdeelen / te weten / aen elck persoon een half broot / en stuck kase ende een peeckel-haringh: op dat de arme uytgehongerde menschen die soodanighe spijse in vele dagen niet genoten hadden / geen maete houdende haer selven niet en souden over asen / maer haere magen metter tijt ende altemets wederomme gewennen tot soodanigen spijse.

S. Iacobs Gast-huys het Provianthuys.

Men konde sonder mededooghentheyt niet aen sien hoe elendichlick dat het verhongerde volck de haringen ende andere spijsen verslonden / die hun den Admirael in sijn incoemste langhs de Vliet ende andere wateren varende uyt den schepen liet toe worpen / ende insgelijcx het broodt twelck sommighe alsoo inslockten ghelijcker wijs oft sy tot geenen tijden hadden konnen versadighet worden / waer door het den sommighen die gheen maete en konsten houden niet wel en bequam / ende door te groote Gulsicheyt ende onmaete / met het eten tusschen de tanden hebbende / opter straten ende elders seer haestich gestorven zijn: alsoo datter menichte van menschen door onmaete haer leven geeyndicht hebben.

Tot een eewighe gedachtenisse dat God almachtich de Stad op sulcken ongehoorden wijse ghespijst heeft / ende dat de voorverhaelde victualie schepen door de Vliet inde Stadt ghekomen zijn/ soo hebben die vanden Gerechte inden Jaere 1577 aen de Vliet-brugghe dese volghende Vaerssen doen stellen:

Men vvas in groot verdriet,
VVant Eten vvasser niet,
En't volck van honger schreyden:
Ten laetst Godt nedersiet,
En sondt deur dese VLIET
Broot, spijs, en dranck in LEYDEN.

Aen d'een zijde vander Stad nae de Meyr laghen drie Amsterdamsche Galeyen/ die altemet op de Stad gheschoten hadden/ dan uyt der Stad het grof gheschut ende van buyten het ontset vernemende / hebben oock heurder medegesellen vreese gevoelt ende zijn geweken.

Danckseggiinge vande Borgers tot Godt/ van wegen haere Verlossinge.

De Admiraelen inde Stadt zijnde/ zijn terstont met heur volck ende den Burgeren nae de Kercke ghegaen / ende hebben met den Kinderen van Israel den Heere die hun soo wonderlick een Zee over drooch Landt gemaeckt/ ende de gantsche Armade so genaedelicken ende behouden ter ghewenschter plaetse gebracht hadde / van gantscher herten gheloofft ende ghepresen. Op dat de ghedachtenisse van dese wonderlicke Verlossinghe door de tijt niet vergeten ende eyndelicken mocht komen te vergaen, Soo hebben die vanden groote Vroetschap te dier tijden geresolveert ende besloten/ datmen alle Jaeren opten derden October over de gantsche Stad houden ende vieren sal een Generale Bid ende Danckdach. Omme Godt almachtich te loven ende te dancken dat hy de Stad te dier tijden soo genadelicken verlost heeft van haere Vyanden: De welcke voorghenomen hadden de Borgeren ende Inwoonderen gheheel te ruineren ende te verderven.

Baldei volck die des daechs te voren wijckende tot Zoeterwoude ende voornamelick door de Weypoort ghebrandt hadden / lieten op desen derden Octobris over al uyt vreese heur hutten staen / voornamelick in de Schansse tot Leyderdorp ende daer omtrent: Want hoe wel sy driemael soo sterck van volcke waren als des Princen volck/ aenghesien dese soo met Soldaten/ Bootsgesellen ende andere die wapenen voerden/ (uytgesondert die de Proviande voerden) over de xxv c. niet sterck en waeren: Daer teghen hadden Baldei volck hun beroemt over de elf duysent mans sterck voor Leyden te legghen/ gelijck oock genoech ghenomen mach worden uyt heur Brieven hier voor verhaelt / ofte immers ten minsten wel ii m. sterck

Getal väde Soldaten Baldei de Stadt belegert hebbende.

sterck waren: niet tegenstaende dat sy soo veel stercker waren/ so en was daer niet min verschrickinge ende vreese in hun/ dan wy te voren ghesept hebben / ende oock lesen voor Ierusalem ende Samarien gheweest te zijn: Want de selfde hand die daer sijne Vyanden sloech/ ende sijn volck op het alderongheiensiste verloste / heeft ongheтwijfelt de Stad Leyden, als alle de Werelt/ iae selfs onse Vyanden moeten bekennen/ alleen door sijne crachtighen arm van haere miserie ende elende verlost ende bevrijdet. Welcke bekentenisse Leyden , den Prince van Orangen, ende alle de sijne van gantscher herten voor alle menschen doen ende bekennen: seggende/ waert sake dat heur betrouwen op de onsienlijcke hulpe Godes niet ghestaen en hadde/ ende dat sy te vooren gesien hadden/ gelijck sy naedertijdt sagen/ dat de Stad soo gheweldelick aen alle kanten hadde beschansset gheweest/ sy en souden de Stadt nimmermeer hebben dorven aengrijpen om te victualieren met sulcken cleynen volck.

Aldus heeft de Heere in beyden/ te weten/ inde Vyanden ende het volc vanden Prince door sijne cracht willen wercken / op dat sijnder eeuwiger wijsheyt alleen de eere soude toegeschreven worden.

Ick moet door een tusschen-redene hier noch een wonderlicke daet by stellen/ die ooc sonder verwonderinge niet en behoort aengesien te werdẽ. Op dien nacht als de Spangiaerden de Schantse van Lammen verliepen / is binnen der Stadt de Wal ende Borstweyringe tusschen de Coepoorte ende de Toorn van Bourgondien tot de langte van xxvi roeden ingestort/ en heeft van selfs een Bresche gemaect. Hadden der Stad Vyanden te vooren dit voordeel gehad / ende voornamelick een nacht oft twee te vooren als sy inder nacht sochtẽ de Wallen steelsche wijse te beclimmen/ ende bysonder de Hoochwoerts poorte/ die sy alreede beclommen ende pasten inne te nemen/ alsoo hun van een Baghijn ghebootschapt was / dat aldaer geen Wacht en was/ oft ten minsten seer weynich / hoe wel sy contrarie bevonden / ende van drie Boers scheuten stillekens wech moesten sluypen: sy en souden dit ongheтwijfelt niet min voor een wonder werck geacht hebben dan de Burgeren nu doen / behalven schade ofte ten minsten angst: want heur stormplaetse soude sonder gheschut bereyt zijn gheweest : Dan het heeft den Heere anders belieft ende in de plaetse van schade bate gedaen / te weten/ door dit gedruysch der vluchtender Vyanden vreese vermeerdert / die daer meynden dat de Burgeren van vooren uyt quamen / ende heur Vyanden van achteren: Dies de Burgeren God meerder danckbaerheyt schuldich zijn. *Bresse sonder geschut.*

Den Admirael aldus binnen Leyden zijnde / heeft terstont aen den Prince die tot Delft was geschreven / ende zijn Vorst. Gen. de vreese ontboden die het den Heere belieft hadde in sijnder Vyanden herten te seynden/ die welcke de Schantse van Lammen verlaten hebbende/ hem eenen vrijen toeganck inder Stad gelaten hadden. *Boysot in Leyden zijnde schrijft aen zijn Excell.*

Desen Brief wert sijn Vorst. Gen. op den voorsz. iij Octobris ten twee uyren inde Predicatie sittende ghebracht / ende was zijn Vorst. Gen. ongetwijfelt een ander tijdinghe dan hy des morgens outfanghen hadde/

Danckseg-ginge tot Delft over het ontset der Stad Leyden.

dies sijn opgetogenheyt met danckseggingе tot den Heere/ende zijnen inwendige vreucht door de haestige veranderinghe te grooter was. Ende liet terstont als dese sijne Predicatie int Francoyn gedaen was den Brief openbaerlic vanden Predicant lesen/ ende den Heere met vrolijcker ende vieriger herten dancken. Het welcke oock terstont (de tijdinge verspreyt zijnde) in beyde de groote Kercken/ met een ontallijcke vergaderinge vā volcke/ ende wonderlicke vreucht ende vierichеyt ghedaen wert/ inde tegenwoordicheyt van zijn Vorst. Gen. eñ insgelijcx op alle plaetsen/ daer oock de vreuchden-teeckenen van vier/klocken ende geschut aen alle kanten ghehoort ende gesien werden.

Als nu de Admiralen de victualie inde Stad ghebrocht hadden/ den Heere ghedanckt/de Burgers gelaeft/verquickt ende gemoedet hadden/ hebben sy heure victorie vervolghe/ende hebben heur Vyanden die in de Schantsen van omtrent Leyderdorp gelegen hadden/ naegejaecht.

Schantse vā Leyder-dorp verlaten.

De Schantse in Leyderdorp, was boven der maten seer gheweldich gemaeckt/ hadden oock daer inne legghende als daer eenige Boden quamen op heur ghewelt seer ghepocht / twelck hun alles nu streckt tot een meerder schande ende Gode tot meerder prijs: hebben oock immers soo schandelick de Schantsen van den Kaghe eñ de Oudewateringhe verloopen/ daer sy iaer ende dach gelegen hadden: Want een seer kleyn ghetal voorlopers van des Princen volck (men seght twaelff) iaechden twee Vaendelen knechten voor/vanden welcken oock sommige op sulcker wijse liepen dat sy niet op en hielden/ ter tijt toe dat sy voor Amsterdam quamen/ daer sy tot haerder verschooninge seyden/ dat heur gantsche Leger verslaghen was.

Hier en dient niet vergheten wat de voorsz. Baldeus vluchtende in zijn Herberghe tot Leyderdorp gelaten hadde/ namelijc de geschilderde Stad van Leyden met alle heur straten/ wegen ende watertochten soo de selve beschantset waren. Als hy nu moeste wijcken heeft hy daer onder geschreven: *Vale Ciuitas, valete Castelli parui, quia relicti estis propter aquam, & non per vim inimicorum*, ende is is Duytsche tale geseyt: Adieu Leyden, adieu alle omleggende Schantsen, want ghy zijt verlaten om des waters wille, ende niet door onsen Vyanden cracht ende ghewelt. Ick belijde wel dat het water wel een vande voornaemste middelen was/ het welcke desen Baldeo een oorsake gaf de Stad ende zijn Schantsen te verlaten: dan hadde hy de rechte waerheyt willen spreken/ hy soude geseyt hebben/ ghy zijt verlaten door de crachtige handt des Heeren/ die mijn herte met alsoodaniger verschricktheydt verslaghen heeft/ Dat Antiochus noyt met soo grooten schanden uyt Persien en verliep/ Noch Thimoteus met soo grooten oneere nae Gezara en vlode/ Noch Lysias soo schandelick voor den Machabeen, als ick met de mijne u/ ô Leyden, ende mijne meenichfuldighe stercke Schantsen hebbe moeten verlaten.

Baldeus woorden als hy Leyden moest verlaten.

2. Mach. 9.
2. Mach. 10. 32.
2. Mach. 11.

Des voorseyde Baldei volck is ooc op desen tijt van de Goudsche Sluys verlopen eñ voorts uyt alle andere Schantsen tot 22 toe/ behalven in de Schantse op de Waddinge daer noch sommige bleven om de passagie vry te houden.

De

De dode die in desen tocht van des Princen volck gebleven zijn / en waren gheen veertich / heur Vyanden belijden selve dat van haere sijde verslegen zijn meer als duysent Spaensche ende andere Soldaten.

20 Den Prince van Orangien komt binnen Leyden : Bedanckt vriendelicken de Magistraten, Bevel-hebberen ende ghemeene Burgeren : De Armen der Stad Leyden van die van Deft mildelicken ghespijst ende gheholpen : Den Prince de Stadt met eenich Garnisoen versien hebbende, vertreckt naerder Goude: Besluyt vande Leytsche historie.

Den Prince comt in Leyden.

DE Prince van Orangen quam den vijfdē October binnen Leyden, alwaer hy vande Regenten ende Burgeren met vreuchde ontfanghen werde / ende wierde gelogeert ten huyse van Dirck Iacobsz. van Montfoort : Hy bedanckte met alle vriendelicheyt den Gouverneur Jonckheer Ian vander Does, de Regeerders / Capiteynen ende Bevel-hebberen / ende alle de Burgers hoochelick dat sy hun so vromelick sonder eenich Crijschvolck in soo strenghen Belegeringhe ghehouden hadden / beloofde datmen hun ende heure kinds kinderen sulcx ghedencken soude/ende inder Stadt komende heeft in alles ordeninghe gestelt/ soo inder Stads als des Crijchs-saken : ende heeft tot bewaringhe vande Stad geordonneert vier Vaendelen Soldaten / te weten/ drie Vaendelen Francoysen onder de Capiteynen Oultran, Durant ende Casauw tot het t'Vaendel vande Heere van Noortwijck, op dat zijn Vorst. Gen. sich sijne victorie die hem God ghetoont hadde soude te nutte maken : ende is van daer opter Goude vertrocken den 15 October.

Alhier en dient oock niet achtergelaten om Godes wonderlicke werckinghe claerder te openbaren/ dat op den vierden Octobris den windt weder Zuytoost keerde / ende stormde soo gheweldelick uyt den Noortoosten drie oft vier daghen / datmen qualick van Delft tot Leyden comen conde : alsoo dat God almachtich door desen middel het water zijn offitie gedaen hebbende/ weder uyt den lande gedreven werde/ ende de weyden wederomme in weynich daghen droogh ghemaeckt wierden. Alsoo dat alleen door dese ghetuygenisse de gantsche Werelt moet bekennen ende uytroepen/ dat God alleen de Stadt Leyden door stormen ende water ontset ende bevrijdet heeft vande belegeringe haerer Vyanden.

Ghemeene handtreyckinge aende Armen.

Boven de voorsz. inghebrochte victualie heeft zijn Vorst. Gen. ende zijnen Raedt goet gedocht nae het oude Apostolische ghebruyck uyt allen Steden/den uytgehongerden verarmden in Leyden, een gemeyne handtreyckinghe te doen/ op dat de verarmde die in soo langhen tijdt niet ghewonnen en hadden/ van den welcken oock alle het gereetste verteert was mochten gheholpen worden/ ende dat oock der Rijcker victualie langher mochte strecken.

Tot desen eynde hebben de Ghedeputeerde des anderen daeghs met wagens en schuyten eerst door de Stadt van Delft ommeghegaen / ende hebben seer veel broot/ boter/ vleeschs/ kase / speck / visch ende gelt versamelt/ waerdich al tsamen zijnde over de duysent Carolus guldens.

Dit en heeft niet alleenlijck den armen ontset / den rijcken verlicht/ ende de Stad ghespijsighet/ dan heeft een grooter liefde ende vaster verknoopinge tusschen den Steden ghemaeckt.

Hier dient tot een cleyn tusschen-reden geseyt en bygevoecht / dat niet alleenlick dese Stad Leyden, dan den gantschen Nederlandschen Crijch eensdeels om de Vaderlandsche Liberteyt ofte Vrijheyt geschiet is: twelck oock blijckt aen sekere stucken geschut Anno 1566 / tot dien eynde vanden Vyanden der Vaderlandtscher Vrijheyt gegoten / om de Vrijheyts begerende hier mede onvrijheyt te geven. Nu sal den Leser weten / dat die van Leyden, die om heur Vaderlandsche Vrijheyt in soodanigen noot geweest hebben ghelijck ghy ghehoort hebt/ op desen dach Vrijheyt / namelick een schoon stuck gheschut *Libertas* ghenoemt vanden Spangiaerts ghesoncken weder ghecreghen hebben. De Heere die geve dat sy het selfde ende haer Vaderlandtsche vercreghene Vrijheyt ghebruycken tot zijns Naems eere / ende langhen tijdt tot rust ende vrede van haere Inneghesetenen moghen bewaeren.

Libertas in Leyden.

Op den viij Octobris is zijn Vorst. Gen. nae de Kage ghetoghen / ende heeft aldaer ordeninge gestelt om de selfde plaetse te bewaren / ende te behouden so het doenlick is/ als eenen sleutel vande Haerlemsche Meyr.

Den ix op de Goudsche Sluys om daer te ordonneren tgene nodich was/ om de Schantsche te stercken ende te doen behouden.

Alsoo door de groote sieckte daer zijn Vorst. Gen. tot Rotterdam in gelegen was/ waer van hier voorzen vermaen ghedaen is/ by den Spangiaerden gheachtet wert dat den Crijgh met zijn doode lichaem ende op zijnen naeme gevoert wert / zijn tot Leyden onder Paspoorte twee Spangiaerts ghekomen van Iuliano Romero ghesonden om te besichtighen (alsoo sy hem wel kenden) oft hy noch leefde / ende dit bevonden hebbende zijn Vorst. Gen. belooft / als dan Philippum Marnixium Heere van S. Aldegonde vry uyt zijn ghevanckenisse te laten gaen / twelck sy daer naer volbracht hebben: als hy ontrent een iaer langh ghevanghen ghelweest hadde. Zijn V. G. heeftse aengesproken en ernstlick vermaent/ heur Paspoort en Brieven laten maecken/ en nae twee uyren wederom ghesonden.

Niet lange nae desen tijt creegh Baldeus, die nae den Haghe geweken was/ aldaer dagheliijcks zijn groot ongeluck beclagende/ ende geen cleyn beroerte met zijnen volcke hadde/ want hy wert van zijnen Soldaten seer ghehaet / die welcke de fame verspreydeden dat hy verstant met die van Leyden gehadt hadde/ ende twee tonnen gouts ontfangen hadde / op dat hy de Stad niet beschadighen en soude. Dit met de betalinghe van seer veel maenden die sy ten achteren waren/ gaf oorsaecke dat hy by hun in alsoodanigen verachtinghe ende versmaetheydt quam / dat sy hem ghevanckelijck stelden / ende eenen Elect in zijn plaetse ghestelt hebbende/ die

Baldeus comt byde zijne in ongenaede.

die over hun ghebieden soude / deden hem Brieven aen den Commandeur van Castilien schrijven dat hy hun binnẽ thien daegen heur betalinge soude seynden oft waren anders van meynighe van daer te trecken / ende gelt te soecken daer zijt verhoopten te vinden. De thien daeghen gheeyndighet zijnde / twelck was omtrent een maent nae de verlossinghe van Leyden, zijnse uyt Maeslant-Sluys, Leydschen-Dam, Voorschoten, Valckenburch ende andere plaetsen versamelt / sterck soo te voet als te paerde tusschen de ses ende seven duysent mans / soo Spangiaerts / Duytschen ende Walen / ende zijn alsoo uyt den platte Landen van Zuydt-hollandt ghetrocken nae Haerlem ende Amsterdam, daer sy de poorte ghesloten vindende voorts nae Vtrecht toghen / daer sy hun selven verhoopten te betaelen. Aldus werde op dese wijse door die tijdt Hollandt door de groote goethept des Heeren van haere Vyanden verlost.

Leyden van haer Beleg geheel verlost.

Nae dat die van Leyden Godt ende zijn Vorst. Gen. ghedanckt hadden (gelijck geseyt is) en hebben sy oock niet ondanckbaer ghewees tegen den voorsz. Admirael Loys Boysot, dan hebben hem met een schoone gouden Ketene beschoncken / met een dicken gouden Penninck daer aen hangende. Welcke Penningen sy oot meer andere geschoncken hebben.

Vergeldinge aen Boysot ẽ de syne / van die van Leyden ghedaen.

De Edele ende vermoghende Staten des Lands van Hollandt hebben den voorsz. Admirael daer nae in een heerlicke Maeltijdt beschoncken met een grooter Ketene van ses hondert Carolus guldens.

Daer zijn te dier tijden vele ende verscheyden Liedekens / Dichten Jaer-dichten / ofte Incarnatien opt Belegh deser Stede ghemaeckt / waer van ick den begherighen Leser drie vande selve hier bijvoeghen sal: waer van de eerste ghemaeckt is by mijn Oom Ian van Hout, ende de derde by zijn Vader Cornelis Meesz. van Hout, achterlatende de ghene die de Heeren deser Stede hebben doen stellen over den Inganck van het Stadt-huys / vermits ick de selve inneghevoecht hebbe in mijn eerste Deel Pagina 114 / daer ick den Leser toe seynde.

Ghedichten opte ontsettinge van Leyden.

Lof-sang opt ontset van LEYDEN.

I.

GHy, wiens gelijck niet wesen sal,
Niet is, niet was: Ghy die het al
Van niet tot wesen hebt geschapen:
Ghy goede Harder van u schapen
LEYDEN *uwen naem mit recht*
Tot den hogen Hemel drecht:
Tot den Sterren moet verheffen,
Iae veel hoger overtreffen,
Al u herelicke daden,
Al u heylsame genaden:

II.

Die van u handt haer zijn geschiet:
Als zy noch onder het gebiet
Des Prinche en Forstẽ vã Oraengnyen
(De schric en ysing vã heel Spaengnyẽ)
Staende was: in welcker hart
Men de Burricht siet van vart,
Wt de claver-rycke velden,
Die Gods hãd rontsomme haer stel-(den,
Hooch omringt vã t'Oofsche steynẽ,
Werck der strijtbarer Romeynen.

III.

V hooge muyren doen gewaer
Gewerden zijn dan hem quam naer
Tbehulp der Goddelicker machten,
Wanneer u borgeren versmachten
Deur den honger gants verneert
Moeloos, bloeloos uyt geteert:
Als den moet heel was verloren
Door tgebrec van tspijs baer coren:
Als door twoeden vander pesten,
Weerloos waren uwe vesten.

IV.

Dier tijden als de tweede mael
Des Conincx van Escuriael,
Veel duysent knechten u omringen
En mit veel starcken vast bedwingen.
Als den Nembrot van Madril
Nam tbroot uyt u mont, en hil
Wt u drooge en dorre kaecken:
Als ghy niet dan laster-spraecken
Hoorde van de Spaensche fielen,
Die u sochten te vernielen.

V.

Wat manlick is, en so bejaert
Die op zijn dgie cost gorden tswaert,
Men dreijcht mit killen, hangē, brandē:
En naer tschoffieren en tot schanden
Vrouwen, Maechden, Dochters teer
Sterven aen tBisschaeys geweer,
Vallen in tspits der rapieren
Van Valencen: sonder vieren
Of medogentheyt te buygen
Niet den kinderen die suygen.

VI.

Hoe menich, ach, onnosel wicht
In smoeders wambe, die tclaer licht
Noch niet gesien had, waer genomen
(Tgedenckē, laes, maect ijslic schromē)
Wreedich uyt den buyck gesneen,
En verplet, of doot getreen,
Aen de want den cop geslagen
Voor tbeginsel van haer dagen.
Dese dreyging most ghy hooren
Van tonnosel bloet versmooren.

VII.

Mer siet, o wonderbaerlick dinc,
Ons God gaf mer een oogen-winc,
Zijn wraec-hand was nau opgeheven
Daer al te saem aen tschudden beven
Thart, bestolp een groote vaer
Even als de vrouwen swaer
Die den arbeyt voelen naeren,
En den weedom naeckt van baeren,
Sulc verschricken hemluy allen
En verbaestheyt heeft bevallen.

VIII.

Zy gaven hun strac opte vlucht,
Gelijc bloo honden die tgerucht
Des lichten jagers heesschen hooren
Van verre is tuytende in haer ooren.
Als het hitsich honts geblaf
Thert van thart weemoech en laf
Makende is, en dwingt langs d'open
Velden, snellic wech te loopen:
Vuyrich ellic hem so stelden
Deur te waen de vochte velden.

IX.

Zy van malcander zijn verschoyt,
Zy van den ander Zijn verstroyt
Recht als de slingerende schepen
Wanneer tgehuyl van cabels, repen
Door tstuyrsch Noordelic geblas
Schielic aenbevochten was,
En om tnacht-licht aen te treffen,
Doet de vlact des Zees verheffen:
Als van d Amphitrijt de baren
Nu den hoogen Hemel naren.

X.

En souden wy dees daden groot,
Die LEYDEN *zijnde in sulcken noot,*
Ontfing, van tGoddelic vermogen?
Die wy mit dic betraenden oogen
Sagen, sittende in de doot,
Die ons al hing over thoot,
Onse kinders en gesellen
Niet mit blijschap groot vertellen?
Souden wijt ons enckels neven
Niet mit vreuchd' te kennen gevē?

XI.

Gewislic neen, o neen gewis.
De saec niet om te swijgen is,
Mer moet geroemt zijn tgunt die dagē
In dese Stadt onse oogen sagen
Door den honger tlijf so laf
Werden was, den moet gans af,
So ontmant, dat opter wachten
Niemant lust en hadd' te achten
Mocht de moet hem so bedelven,
Dat elc minst docht op hem selven?

XII.

Alleen de Goddelicke macht,
De waec by daech, de waec by nacht
Bevolen was, en heeft gehouwen:
Op hem alleen stont al tbetrouwen:
U alleen was schorm en schilt
LEYDEN *zijne goetheyt milt (wapē,*
Schaer-wacht, schilt-wacht, harnas,
Vesting, burrich, bedde om slapen,
Beuckelaer om af te weeren
Ende al tgeen dat conste deeren.

XIII.

O hulp des noots, o handt heylsaem
Als wy versticten in onse aem,
Ende in de twijfelicke noaden,
Tot u alleen om bystant vloden:
Baden dat u rechter handt
Wou behouden onsen standt
Als wy al mit knyen gebogen
U ons bangicheyt vertogen,
Sachmen u barmhertich neygen,
Voelden wy vast opwaerts steygen:

XIV.

Naer uwen hemel hooch tgebet,
Tgebet, ons inde mont geset
Van u o stuyrman onser tongen,
Ons hert hebt gy beweecht, bedwongen
Om u die ons wou by staen
In die noot te roupen aen,
Ja hebt die tot u getogen:
Als de naelde die gesogen
Wert, door heymelicke treecken,
Wesende aen d' Aymant gestrecken.

XV. *Barm-*

XV.

Barmhertich Vader twas u wil
Dat u oor ons gebet bevil,
Geensſins om dat wy in die dagen
Vernedert waren en verſlagen:
Mer tſcheen in u oogen ſchoon
Door tverdienen van u ſoon
Die aen thout des cruys geſlagen,
Voor ons heeft den vlouc gedragen:
Als ons hiel de hel verſlonnen
Heyl voor ons heel heeft gewonnen.

XVI.

Een onverganckelicken rom
Van dijns naems heerlicheyt daerom
Alomme in al des werelts plecken
In twijt en breet hem gaet uytſtrecken,
Daer de Son int Ooſten licht,
En ons toocht zijn lief geſicht,
Daer zijn glinſterende ſtralen
Zynde opt hoochſte, weder dalen:
Daer hy vint de Weſter oorden,
Ooc in tſteedts behijſelt Noorden.

XVII.

Wanneer Gods handt hier in dit dal
Den Trotſen laſteraer tot val
(Valdees, dees val van sHeeren handen
V overquam tot uwer ſchanden)
Had geſlagen, in die uyr
Sprong van vreuchden op u muyr,
Als een callif inder weyden,
En verblijde' haer mit u LEYDEN:
Heft haer op, begint te danſſen,
Jaecht den Vyand uyt zijn ſchanſſe.

XVIII.

Wel aen ghy volcken, comt en weeſt
Mit ons verheucht in deſe feeſt,
Ons ſtraten, marcten ſiet ten beſten,
Betreet ons chingelen en veſten,
Schout de hooge Kercken aen,
Daer dit wonder is gedaen
Door de Heere der heerſcharen,
Die den ſwacken can bewaren,
En verloſſing gaet betoonen,
Wilt hem dies mit danc beloonen.

XIX

Alſulcke goetheyt voor gemelt,
Aen uwen kinderen vertelt,
Op dat elc tdrie-eenich weſen
Mach leeren kennen, minnen, vreeſen:
Dat hy elc een mach zijn gedient
God die tgoet alleen verlient,
God de Heer van sHemels hoven,
Leert hem vaſtelic geloven,
Dat alleen van zijner machten,
Trooſt ter noot ſtaet te verwachten.

HOVT EN WINT.

Iaer-ghedicht.

DE Heer dIe heeft gehoort tot LeIIden het ſVChten
En de babILoonſChe MaCht Van haer doen VLVChten.

Naem-

Naem-dicht.

L ijden vvas in ons een ouervloedich „ meer,
E er bestapte ons de doot te dier stonden,
Y selick bederf, door straffe gloedich „ seer,
D an troost vvant vv'aten Katten, Honden,
E eckels, vvortels ons van God gesonden,
N aer tlijden trooste vveder spoedich „ d'Heer.

Dit is alle het gheene gunstighe Leser ick vande strenghe Belegeringe / ende ongehoorde ende wonderlicke Ontsettinghe der Stadt Leyden, hebbe weten by een te versaemelen ende te beschryven / tot ghedachtenisse van onse Naecomelinghen: waerinne ick wel ghewenst hadde in eenighe saecken ofte gheschiedenissen beter onderrecht te moghen wesen/omme die wat duydelicker te moghen verhalen: maer wat vlijt ende naerstichept dat ick aengheleyt hebbe omme beter ende meerder Beschryvinghe te moghen bekomen is te vergheefs ghewest: altijdt moet ick dit den Leser te kennen gheven/ dat ick vele ende verschepden saecken / breeder ende duydelicker verhaelt ende beschreven hebbe als Ian Frutiers de welcke nochtans in zijn Boeck Folio 33 sept. Dit is dan cortelingh de somme van het geene dat ick uyt den mondt van sommighen uyt zijnder Vorst. Gen. Raedt / oock uyt den Raedt der Admiralitept ende van den Pilote des Admiraels / mitsgaders sekere uyt der Wet van Leyden, van de strenghe Beleghheringhe ende wonderbaerlicke Verlossinghe der selver Stadt hebbe ghehoort ende eensdeels ghesien / ende den Leser nae de waerheydt (soo ick meyne) hebbe willen voorstellen: Biddende dat hy mijnen cleynen arbeydt danckelick wil nemen. Indien hy dan te dier tijden als de sake versch gheschiedt ende in yders memorie noch vast bewaert was: van soodanige Personen als hy noemt niet anders en heeft weten by een te versamelen / soo sal mijn den goedtgunstighen Leser seer lichtelicken ontschuldigen dat ick nu tegenwoordich vande Ontsettinge seer naer veertich Jaeren geleden wesende / niet meerders nochte beters en hebbe weten op te soecken. Doch soo yemant vande oude Burgeren de welcke mede inde Belegeringhe ghewest / ende vele ende verschepden saken ende aenslaghen hebben helpen uytrechten ende te weghe brengen/ yet meerders/ klaerders ende beters moghen hebben/ Ick bidde alle een yeghelicken dat sy mijn de selve willen mede delen op dat ick tzy dit herdruckende/ ofte in een andere Tale uytgevende / tselve mach by voeghen ende alsoo metter tijt een volcomen Beschrijvinge maecken.

Besluijt vande Leydsche Beschrijvinge.

NAer dat de Stad Leyden alsoo genadelicken door de hand des Alder hoochsten verlost was uyt haere elende ende miserie/ ghelijck wy tot hier toe verhaelt hebben: soo en is de selve/ sedert dien tijt totten huydigen Jaere 1614 niet veel merckelicx tot haere hinder ende schaede wedervaeren / die wy in onse Beschrijvinghe soude mogen byvoegen: ofte ten waer sake dat wy wilden verhalen den Aenslach die inden Jaere 1587 ten tijde als Robert Dudley Grave van Leycester uyt de name vande Coninginne van Engelant Hooch. Mem. dese Landen als Gouverneur Generael regeerde/ by eenige Wtheemsche ende Burgeren/ voorgenomen ende gepractiseert was/ omme met behendicheyt de Stad te brenghen onder het absoluyt gebiedt vanden Grave van Leycester voorn: Maer alsoo wy vanden selven Aenslach geen volkomen Beschrijvinghe en hebben / nochte geen andere en willen ondersoecken/ ende dat de Geschiedenisse van dien noch versch ende in goeder gedachtenisse onder de Gemeenten is: en datter vele vrome ende getrouwe Burgeren de welcke verleydet waeren mochten daer door ontroert en bedroeft werden/ en seggen waer toe dient doch ditte datmen desen Aenslach/ die noch niet volbracht nochte in het werck geleyt was / ja die ghenoechsaem door de Tijdt begraven ende vergeten was / weder opgraeft ende tot schande van ons ofte de onse door den dach brengt. Soo sullen wy dan om die ende verscheydene andere redenen meer/ achterlaten ende overslaen: Doch heeft yemandt lust om yet daer van te weten die seynde ick tot de Historie van Emanuel de Meteren in sijn 14 Boeck Fol. 40 vers. Wy sullen dan onse Beschrijvinge eynden ende besluyten/ mette vrolicke/ gehoopte ende genadige Verlossinge der Stadt Leyden, de welcke inden Jaere 1574 gheschiet is / ende God den Vader om IESV CHRISTI wille bidden dat hy de selve Stad (ghelijck hy tot nu toe gedaen heeft) voort aen wilt behoeden / beschutten ende beschermen/voor alle Aenslagen de welcke by eenige quaet-willige Menschen soo van binnen als van buyten voorgenomen mochten werden/tot verderf ende ruyne der selver Stede. Dien selven onuytsprekelicken God Vader, Soon ende Heyligen Geest, wil alle de Inwoonderen der selver / door de Predicatie sijns Heyligen Euangeliums alsoo doen onderwijsen ende leeren/dat sy in Vrede ende Eenicheyt/ sijne Heylige Wegen bewandelende/ mogen comen tot een Salich ende gewenscht

1587 een Aenslach binnen Leyden, van verhindert.

Besluyt va dese Historie.

EYNDE.

SACRA SCRIPTURA
CONCORDIA INVICTA

